

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav pro klasickou archeologii

Klasická archeologie

Disertační práce

Mgr. Juraj Sarkisjan

Publicum Portorium Illyrici a Mithraismus v Dunajské oblasti

Publicum Portorium Illyrici and Mithraism in the Danube region

Vedoucí práce PhDr. Pavel Titz, Ph.D.

2022

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav pro klasickou archeologii

Klasická archeologie

FILOZOFICKÁ FAKULTA
Univerzita Karlova

Disertační práce

Mgr. Juraj Sarkisjan

Publicum Portorium Illyrici a Mithraismus v Dunajské oblasti

Publicum Portorium Illyrici and Mithraism in the Danube region

Vedoucí práce PhDr. Pavel Titz, Ph.D.

Duben 2022

Pod'akovanie

Ďakujem Doc. Petrovi Pavúkovi, za výnimočnú trpezlivosť, pochopenie a motiváciu počas celého doktorandského štúdia. Ďakujem tiež Dr. Alešovi Chalupovi z Masarykovej Univerzity v Brne a to nie len za odborné konzultácie, ale aj za poskytnutie údajov potrebných pre vypracovanie teoretickej časti dizertačnej práce. Ďakujem aj vedúcemu práce Dr. Pavlovi Titzovi a v neposlednej rade tiež Prof. Verene Gassnerovej z Viedenskej Univerzity za podporu, ale aj za množstvo pripomienok a konštruktívnej kritiky, ktorú bolo možné pretvoriť v rámci tejto práce.

Na záver by som chcel predovšetkým poďakovať mojej rodine, priateľom a mojej žene za neskutočnú trpezlivosť, ktorú mi prejavili počas môjho štúdia.

Prohlašuji, že jsem disertační práci napsal samostatně s využitím pouze uvedených a řádně citovaných pramenů a literatury a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Banskej Bystrici dne 30.4.2022

Mgr. Juraj Sarkisjan, v. r. 2022

Obsah

Pod'akovanie	I
Abstrakt.....	II
Abstract.....	III
Zoznam tabuliek	IV
Zoznam obrazovej prílohy.....	V
1. Úvod.....	1
1.1. Vecné vymedzenie predmetu práce	1
1.2. Časové vymedzenie predmetu práce.....	3
1.3. Teritoriálne vymedzenie predmetu práce.....	4
2. Metodológia pri vytvorení datasetov	6
2.1. Pramene.....	6
2.2. Vytvorenie základnej štruktúry.....	8
2.3. Čistenie dát.....	9
2.4. Obohatenie dát a finálna štruktúra tabuliek	11
2.4.1. Dataset mithraistických nápisov (Dataset MN).....	11
2.4.2. Dataset portoriových nápisov (Dataset PN).....	59
2.4.3. Pomocné tabuľky	104
3. Všeobecné historické, geografické a demografické fakty	143
3.1. Dunajské provincie – história pojmu.	143
3.2. Regio X Venetia et Histria	144
3.2.1. Historiografia.....	144
3.2.2. Osídlenie	145
3.2.3. Mithraizmus	147
3.3. Raetia.....	151
3.3.1. Historiografia.....	151
3.3.2. Osídlenie	151
3.3.3. Mithraizmus.....	153
3.4. Norikum	157
3.4.1. Historiografia.....	157
3.4.2. Osídlenie	158
3.4.3. Mithraizmus.....	160

3.5.	Panónia.....	171
3.5.1.	Historiografia	171
3.5.2.	Osídlenie	174
3.5.3.	Mithraizmus	180
3.6.	Dalmácia.....	196
3.6.1.	Historiografia	196
3.6.2.	Osídlenie	198
3.6.3.	Mithraizmus	198
3.7.	Moesia	202
3.7.1.	Historiografia	202
3.7.2.	Osídlenie	204
3.7.3.	Mithraizmus	205
3.8.	Dácia.....	213
3.8.1.	Historiografia	213
3.8.2.	Osídlenie	214
3.8.3.	Mithraizmus	215
3.9.	Zhrnutie	224
3.9.1.	Zmena spoločenskej siete v Dunajskej oblasti.....	224
3.9.2.	Špecifiká kultu boha Mithru	226
4.	Portorium	229
4.1.	Dejiny bádania a terminológia	229
4.2.	Colný cyklus v Rímskej ríši	232
4.3.	Formovanie administratívneho a colného systém v Illyricu	239
4.4.	Statia Publicum Portorium Illyrici	245
4.4.1.	Oblasť Norika, Panónie Superior, Regio X Venetia et Histria a Dalmácie .	247
4.4.2.	Oblasť južnej Moesie Superior	259
4.4.3.	Oblasť Dácie a severnej Moesie Superior	261
4.4.4.	Oblasť Moesie Inferior	264
4.5.	Personálna štruktúra Publicum Portorium Illyrici.....	269
4.5.1.	Conductores	270
4.5.2.	Circitores.....	286
4.5.3.	Contrascriptor	287
4.5.4.	Procuratores	288

4.5.5.	Tabularius	293
4.5.6.	Vilicus.....	294
4.5.7.	Vicarius.....	294
5.	Mithraizmus a Publicum Portorium Illyrici.....	296
5.1.	Využitie <i>portoriových</i> datasetov	296
5.1.1.	Fenomén nárastu epigrafických portoriových monumentov	304
5.2.	Spoločenská sieťová analýza členov <i>portoria</i>	308
5.2.1.	Dataset portoriových vzťahov (Dataset PV).....	309
5.2.2.	Vizualizácia spoločenskej siete	317
5.2.3.	Interpretácia spoločenskej siete	326
5.2.4.	Náboženstvo a Portorium.....	329
5.3.	Mithraizmus a Portorium	336
5.3.1.	Mithraizmus v Dunajskej oblasti	336
5.3.2.	Kategorizácia povolání u mithraistov	344
5.3.3.	Mithraisti v radoch Publica Portoria Illyrici	351
6.	Záver	368
7.	Súpis použitej literatúry a ďalších zdrojov:.....	376
	Kapitola 1, Kapitola 2, Kapitola 3.	376
	Kapitola 4.....	390
	Kapitola 5.....	396
8.	Príloha.....	402

Publicum Portorium Illyrici a Mithraismus v Dunajské oblasti

Juraj Sarkisjan

Abstrakt

Studium o kultu boha Mithry se už dlouhodoběji těší velikému zájmu množství akademiků, pracujících v poměrně širokém spektru odborů od archeobotaniky po zooarcheologii. Cílem této práce bylo doplnit, zrevidovat a kategorizovat informace, které dlouhodobě naznačovaly propojení mezi *Publicem Portorium Illyrici* a šířením Mithraismu v Dunajské oblasti. Tato práce byla zároveň využita i na přepracování modelu, kterým byl tento celní okrsek vnímán od prvních odborných prací zabývajících se uvedeným tématem. Dosažení těchto cílů bylo uskutečněno na základě zpracování epigrafických nápisů kategorizovaných v datasetech, což umožnilo nejen práci s analytickými nástroji typu GIS, ale také s nástroji, umožňujícími vizualizaci sociálních sítí.

Metodologie práce je založena na několika prolínajících se krocích, z nichž se každý zaměřuje na odlišný aspekt studia. Prvním krokem byla extrakce dat z online epigrafických databází, na základě klíčových slov a následným doplněním tohoto datasetu s již existujícími písemnými prameny, které zajišťovaly především vyšší míru kompletace. Výsledkem bylo vytvoření vícero datasetů, umožňujících nejen rychlejší práci s materiálem, ale byly především použity k získávání důležitých analytických výstupů. Paralelně s tímto krokem probíhalo studium historických pramenů a odborné literatury, což se odráží v kapitole zabývající se všeobecnými historiografickými a demografickými poznatky o zkoumané oblasti, nazvané Dunajská oblast skládající se z 9 provincií: Reatie, Norikum, Panónia Superior, Panónia Inferior, Dalmácie, Moesia Superior, Moesia Inferior, Dácie a Regio X Venetia et Histria. Společně s těmito poznatky byly zpracovány i mithraistické nálezy s důrazem na určení významných komunit, identifikovaných na základě existence mithraistické svatyně nebo větší koncentraci mithraistických hlavních kultových scén tzv. tauroktonií. V rámci rozšiřování historiografických poznatků byly zpracovány i informace o fungování výběru *portoria* v Dunajské oblasti.

Pro získání relevantního propojení mezi členy *Publica Portoria Illyrici* a kultem boha Mithry, byl v práci hlavní důraz kladen na jednotlivce i jednotlivé lokality. Tuto snahu odráží především důležitá rekonstrukce personální struktury tohoto celního okrsku, díky vizualizaci jeho sociální sítě.

Rekonstrukce sociální sítě vedla spolu s dalšími nálezy a dodatečnými GIS analýzami, k potvrzení duality, (resp. triparity) tohoto okrsku – minimálně od nástupu T. Iulia Saturnina v roce 146 n.l. Dělbba Ilyrského celního okrsku vysvětluje především rozdíly mezi náboženskou preferencí členů v západní oblasti (Norikum, Panónia Superior i Inferior a minimálně severní část Dalmácie) a východní oblasti (Moesia Superior, západní část Moesia Inferior a Dacia). Avšak zároveň napomáhá určit, do jaké oblasti se mohla mithraistická komunita členů *Publica Portoria Illyrici* rozšiřovat. A především je jí zdůrazněna a vysvětlena důležitá úloha antického Poetovia, kterou tato antická lokalita sehrála při rozšiřování kultu boha Mithry.

Klíčová slova:

Publicum Portorium Illyrici, Portorium, Mithra, Sociální sítě, Epigrafika, Databáze, Dunajské provincie

Publicum Portorium Illyrici and Mithraism in the Danube Region

Juraj Sarkisjan

Abstract

The study of Mithraism has been of a great interest to many academics working in a relatively wide range of fields, from archaeobotany to zooarchaeology for quite a long time. The aim of this work was, on the one hand, to supplement, revise and categorize the information that in the long run indicated a link between the *Publicum Portorium Illyrici* and the spread of Mithraism in the Danube region. On the other hand, this effort was used to rework the model of this customs district as it was perceived since the first professional works dealing with this topic. The achievement of these goals was carried out based on the processing of epigraphic inscriptions categorized into datasets, which enabled not only to work with analytical tools such as GIS, but also with tools enabling the visualization of social networks.

The methodology of the work is based on several overlapping steps, each of which focuses on a different aspect of the study. The first step was the extraction of data from online epigraphic databases based on keywords and the subsequent addition of this dataset with already existing written sources, which ensured a higher degree of completion. The result was the creation of several datasets, which not only allowed faster work with the material, but also were mainly used to obtain important analytical outputs. In parallel with this step, a study of historical sources and literature was carried out, which is reflected in the chapter dealing with general historiographical and demographic knowledge of the research area called the Danube region, consisting of 9 provinces: Raetia, Norikum, Superior Pannonia, Inferior Pannonia, Dalmatia, Moesia Superior, Moesia Inferior, Dacia and Regio X Venetia et Histria. Along with these findings, Mithraic artefacts were also processed with an emphasis on the identification of important communities that were determined based on the existence of a Mithraic shrine, or a greater concentration of main cult scenes – the so-called tauroctony. As part of the dissemination of historiographic knowledge, information on the functioning of the *portorium* collection in the Danube region was also processed.

In order to obtain a relevant connection between the members of the *Publicum Portorium Illyrici* and the cult of the god Mithra, the main emphasis in the work was on individuals and individual localities. This effort is mainly reflected in the important reconstruction of the personnel structure of this customs district thanks to the visualization of its social network.

The reconstruction of the social network, together with other findings and additional GIS analyzes, led to the confirmation of the duality (or tripartism) of this district, at least since the accession of T. Iulia Saturninus dated to 146 AD. The division of the Illyrian Customs District mainly explains the differences between the religious preferences of members in the western region (Noricum, Pannonia Superior and Inferior and at least the northern part of Dalmatia) and the eastern region (Moesia Superior, western part of Moesia Inferior and Dacia). However, at the same time, it helps to determine to which area the Mithraic community of members of *Publicum Portorium Illyrici* could expand. Above all, it emphasizes and explains the important role that the ancient Poetovio played in the spreading of mithraism.

Keywords:

Publicum Portorium Illyrici, Portorium, Mithra, Social Networks, Epigraphy, Databases, Danube Provinces

Zoznam tabuliek

Tab. 2.1. Mithraistické nápisy - s.12.

Tab. 2.2. Portoriové nápisy - s.60.

Tab. 2.3. Mithraea - s.105.

Tab. 2.4. Portoriové Stanice - s.111.

Tab. 2.5. Mithraisti (a osoby, ktoré sa nachádzajú na mithraistických nápisochoch) - s.113.

Tab. 2.6. Členovia Portoria (a osoby, ktoré sa nachádzajú na portoriových nápisochoch) - s.132.

Tab. 5.1. Dataset portoriových vzťahov (skrátaná verzia) - s.312.

Tab. 5.2. Podiel rôznych kategórií profesií v západných Dunajských provinciách - s.347.

Tab. 5.3. Podiel rôznych kategórií profesií v západných Dunajských provinciách - s.347.

Zoznam obrazovej prílohy

- Obrázok č.1:** Keltské kmene v regnum Noricum - s.159.
- Obrázok č.2:** Illyricum Inferior (Panónia) - s.172.
- Obrázok č.3:** Trasa tzv. Jantárovej cesty od Jadranského k Baltickému moru - s.175.
- Obrázok č.4:** Urbanizácia Panónie a Moesie Superior - s.177.
- Obrázok č.5:** Dunajský Limes medzi lokalitami Singidunum a Ratiariou - s. 203.
- Obrázok č.6:** Mithraea v Rímskej Dácii - s.218.
- Obrázok č.7:** Plán Mithraea z Ulpiae Traiana Sarmizegetusa - s.220.
- Obrázok č.8:** Mapa určujúca polohu staníc a portoriových nápisov s legendou – s.246.
- Obrázok č.9:** Mapa určujúca polohu staníc a portoriových nápisov – s.298.
- Obrázok č.10:** Vizualizácia 12 nápisov, ktoré boli dedikované T. Iuliom Saturninom, alebo jeho otrokmi – s. 307.
- Obrázok č.11:** Ukážka vzťahovej tabuľky - s.311.
- Obrázok č.12:** Návrh socialnej siete jednotlivcov nachádzajúcich sa na *portoriových* nápisoch z Dunajskej oblasti - s.318.
- Obrázok č.13:** Znázornenie najrýchlejšej cesty medzi lokalitami Boiodurum a Novae - s.319.
- Obrázok č.14:** *Portoriové* nápisy *conductorov Iuliorum* - s.325.
- Obrázok č.15:** Počet osôb z *portoriových* nápisov dedikovaných božstvám/cisárom – detailný graf - s.330.
- Obrázok č.16:** Počet osôb z *portoriových* nápisov dedikovaných božstvám/cisárom – kumulatívny graf - s.331.
- Obrázok č.17:** Priestorová vizualizácia osôb z *portoriových* nápisov dedikovaných jednotlivým božstvám/cisárom - s.333.
- Obrázok č.18a:** Koláčový graf znázorňujúci frekvenciu prepojení medzi božstvom/entitou/cisárom a jedincom v západnej oblasti Dunajskej oblasti - s.334.
- Obrázok č.18b:** Koláčový graf znázorňujúci frekvenciu prepojení medzi božstvom/entitou/cisárom a jedincom vo východnej oblasti Dunajskej oblasti - s.335.
- Obrázok č.19:** Vizualizácia 374 mithraistických nápisov (žltý trojuholník) a 54 archeologicky doložených mithraeí (modrý päťuholník) - s.341.
- Obrázok č.20:** Vizualizácia hlavných typov profesií objavujúcich sa na mithraistických nápisoch - s.348.
- Obrázok č.20b:** Vizualizácia hlavných typov profesií objavujúcich sa na mithraistických nápisoch - s.349.
- Obrázok č.21:** Vizualizácia hlavných typov profesií jednotlivcov objavujúcich sa na mithraistických nápisoch - s.350.

Obrázok č.22: Ilustračný prehľad členov *portoria* v rámci sociálnej siete Publica Portoria Illyrici. Modrou sú zvýraznení členovia, ktorí dedikovali nápis Mithrovi - s.352.

Obrázok č.23a: Členovia *portoria*, ktorí dedikovali, alebo boli spomenutí na nápise dedikovanom Mithrovi – s.353.

Obrázok č.23b: Členovia *portoria*, ktorí dedikovali, alebo boli spomenutí na nápise dedikovanom Mithrovi. Pre porovnanie pridané ikony (modrý chrám v bielej guľičke) všetkých mithraeí - s.353.

Obrázok č.24: Podiel členov *portoria* v mithraistickej komunite v Poetoviu (oranžový stĺpec), v porovnaní so všetkými mithraistami z Poetovia (modrý stĺpec) - s.360.

1. Úvod

1.1. Vecné vymedzenie predmetu práce

Cieľom tejto vedeckej práce je komplexné spracovanie monumentálnych epigrafických pamiatok objavených v Dunajskej oblasti zachytávajúcej aktivitu dvoch špecifických skupín obyvateľov Rímskej ríše medzi 2. a 4. st. n.l. Nápisy oboch skupín sa objavujú v rámci celej Dunajskej oblasti a pri oboch je možné určiť výraznú koncentráciu nápisov v provincii Panónia Superior. Rozvoj a kontinuita oboch skupín boli zároveň úzko späté s mestským životom, ktorý prinášal nové možnosti a to nielen v rámci materiálneho, ale aj duchovného sveta v podobe nových obyčajov, zvyklostí a náboženstiev.

Prvou skupinou sú členovia *Publica Portoria Illyrici* a *Portoria Ripa Thraciae*, ktorých prvé nápisy je možné datovať už okolo roku 100 n.l. v oblasti Moesie Inferior a od 1. pol. 2. st.n.l. v oblasti Panónie Superior a Norikum. Títo jedinci mali na starosti výber *portoria*, ktoré by sme v prenesenom význame mohli nazvať clom, a ich pôsobisko bolo úzko späté so stanicami, ktoré sa nachádzali na dôležitých cestných úsekoch, väčšinou na prechode medzi provinciami, alebo jednotlivými colnými okrskami. Členovia *portoria* sú známi v rámci odbornej komunity predovšetkým vďaka nadpriemernému počtu nápisov, ktoré za sebou zanechali. Tieto nápisy zároveň obsahujú dôležité informácie o živote jednotlivca, ktoré je z nich možné extrahovať. Nejedná sa pritom len o náboženskú preferenciu a pracovnú pozíciu jednotlivca, ale aj o jeho prepojenie na kolegov a jeho pána, vďaka čomu je možné nápis dostatočne presne datovať a zároveň vytvoriť jednoduchú sociálnu sieť.

Druhou skupinou sú uctievači kultu boha Mithru, ktorý je v odbornej, ale aj v laickej verejnosti pomerne dobre známy. Jedná sa o tzv. kult malých skupín, ktorý sa začal šíriť na prelome 1. a 2. st. n.l. naprieč celou Dunajskou oblasťou. Napriek tomu, že Mithra bol pôvodne perzským božstvom, jeho Rímska verzia šíriaca sa od 1.st. v rámci Rímskej ríše je odlišiteľná vďaka charakteristickým prvkom, ktoré zároveň samotný kult tvorili. Medzi najvýraznejšie prvky patrili aj samotné budovy - mithraea, ktoré mithraisti nazývali *spelaeum* (lat. jaskyňa), slúžiace nielen ako miesto stretnutia, ale vďaka charakteristickým vyvýšeninám po pozdĺžnych stranách hlavnej miestnosti, aj ako miesto kde bolo možné hodovať. Ďalším charakteristickým prvkom

bola tauroktónia - hlavná kultová scéna, ktorá sa nachádzala na zadnej strane každého mithraea a zobrazovala akt, pri ktorom Mithra zabíja býka.

Aj keď administratíva a náboženstvo samé o sebe neevokujú priamu spojitosť, v minulosti bolo *portorium* a mithraizmus súčasťou niekoľkých špecializovaných prác, ktoré si všímali nápadne vysoký pomer členov *portoria* medzi mithraistami. Táto spojitosť bola najlepšie viditeľná v Mithraeu I z Poetovia (dnešný Ptuj v Slovinsku) v Panónii Superior, v ktorom väčšinu nápisov tvorili práve nápisy dedikované týmito členmi. Je to zároveň práve Poetovio, ktoré je centrom *Publica Portoria Illyrici* najmenej od roku 146 n.l. a ktoré tvorí jedno z hlavných centier mithraizmu, v ktorom mithraistickým komunitám nestačila len jedna svätyňa, ale bolo tu objavených až 5 svätýň (s istotou však môžeme hovoriť len o 4).

Napriek tomu, že tieto práce jasne dokazovali spojitosť medzi *portorium* a mithraizmom,¹ nezaoberali sa nápismi, ktoré členovia *portoria* dedikovali iným božstvám. Zároveň sa nepracovalo s verziou, pri ktorej by bola štruktúra *Publica Portoria Illyrici* aj niečo iné ako jednoliata masa zasahujúca do 6 provincií so schopnosťou uchovať si dostatočne pevné väzby na udržiavanie akejsi mithraistickej komunity. V tejto práci sa tak budeme zaoberať spojitosťou medzi mithraizmom a *portorium*, avšak najmä z pohľadu členov *portoria*.

Dôležitosť tejto práce pramení aj zo samotného katalogizovania epigrafických pamiatok, ktoré boli extrahované z verejne dostupných databáz a písomných prameňov za účelom kompletizácie zbierky. Avšak významným aspektom je najmä obohacovanie vytvorených datasetov o rôzne typy štruktúrovanej kategorizácie, umožňujúcich zvyšovanie výpovednej hodnoty sociálnej sieťovej analýzy, ale aj dátovej a priestorovej vizualizácie skúmaného materiálu. Cieľom tohto obohatenia je predovšetkým sprehľadnenie vzťahov členov *portoria* naprieč dunajskou oblasťou, umožňujúce pochopenie štruktúry colného okrsku, ktorá bola v minulosti prehliadaná, a nakoniec aj dopad *portoria* na šírenie mithraizmu v Dunajských provinciách.

¹ Dobó (1940), De Laet (1949), Beskow (1980), Ørsted (1985).

1.2. Časové vymedzenie predmetu práce

Začiatok časového horizontu je v prípade tejto práce určený na prelome 1. a 2. st. n.l., kedy boli objavené prvé mithraistické a portoriové nápisy v Moesii Inferior,² (zhodou okolností jeden z prvých mithraistických nálezov dedikoval člen *Portoria Ripa Thraciae* - Melichrysus) a v Panónii Superior. Je to zároveň obdobie kedy sa upevňovala pozícia Ríma v Dunajských provinciách vďaka intenzívnejšiemu využívaniu riečnej siete a umožneniu plne využiť tok Dunaja na prepravu tovaru medzi provinciami. Zdokonaľovanie riečnej infraštruktúry vrcholilo počas vlády cisára Trajána a Hadriána. Práve počas obdobia cisára Trajána došlo aj k sfinalizovaniu podoby Dunajských provincií po tom ako bola po dvoch Dáckych vojnách (101 – 102 n.l. a 105 – 106 n.l.) založená provincia Dácia.

Významný rozvoj *Publica Portoria Illyrici* nastáva po príchode T. Júlia Saturnina, ktorý sa stal *conductorom* niekedy okolo roku 146 n.l., počas vlády cisára Antonia Pia, ktorému Saturninus slúžil ako pisár.³ Od tohto obdobia je zaznamenaný výrazný nárast nápisov, ktoré boli dedikované členmi Ilýrskeho *portoria* na hraničných prechodoch Norika a Panónie Superior s Itáliou, ale aj Norika s Raetiou (Raetia patrila do Galského *portoria*) a samozrejme aj v okolí Poetovia. Tento trend vysokého počtu nápisov sa udržal až do obdobia kedy štát prevzal na seba výber *portoria* a vedúcich *conductorov*, nahradili *procuratores*. Prevzatie štátom nastalo niekedy medzi rokmi 170 – 175 n.l. a pravdepodobne súviselo s veľmi nestabilnou situáciou spôsobenou Markomanskými vojnami a Antonínovským morom.

Následne dochádza k postupnému znižovaniu frekvencie akou sa *portoriové* nápisy objavovali v rámci skúmanej oblasti a od roku 225 n.l. nastáva obdobie kedy sa táto frekvencia, ale aj možnosť vytvoriť prepojenie medzi jednotlivcami z nápisov vytráca. Aj keď výber *portoria*⁴ určite prebiehal aj naďalej, štatistická bezvýznamnosť týchto nápisov po roku 225 n.l., pre nás znamenala, že naše koncové obdobie bolo určené ako 3.st. n.l.

Na rozdiel od *portoriových* nápisov nie je možné počítať s takouto presnosťou aj pri mithraistických nápisochoch. Vo väčšine prípadov je možné datovať nápis len medzi 2.-4 st. n.l. čo znemožnilo akúkoľvek snahu o presnejšiu analýzu. Zároveň je frekvencia mithraistických

² V rámci tejto práce bolo nutné vytvoriť prívlastok, ktorý by efektívne definoval príslušnosť alebo relevantnosť k *portoriu*. Pre zefektívnenie sme tak vytvorili prívlastok „portoriový“, ktorý budeme v tejto práci používať.

³ *Scriba tribunicius apparitor Imperatoris Caesaris*: HD026818 = AE 1934, 0107.

⁴ Približne od prelomu 2. a 3.st. n.l. sa termín *portorium* stále viac zamieňa za termín *vectigalia*, ktorý by sa dal vysvetliť ako všeobecnejší termín pre dane.

nápisov prepojená na množstvo neznámych premenných, ktoré je nemožné odhadnúť vzhľadom na unikátnosť jednotlivých lokalít. V práci tak pracujeme s celou epigrafickou zbierkou, ktorú zanechali mithraisti od 2. do 4. st.n.l.

1.3. Teritoriálne vymedzenie predmetu práce

Rámcovanie skúmaného regiónu bolo určené na základe viacerých faktorov, ktoré do veľkej miery prispeli k neštandardnej ploche skúmanej oblasti. Dunajské provincie vnímame ako jednu z hlavných makrojednotiek Rímskej ríše, avšak termín ako taký má pomerne krátku históriu a je možné ho datovať len do 18. až 19. st. n.l.⁵ Ak by sme rámcovali skúmanú oblasť len na základe tohto pojmu, skúmali by sme len provincie Raetia, Norikum, Panónia Superior a Inferior, Moesia Superior a Inferior a Dácia, čiže územie severne od Álp až po Čierne more. Napriek tomu, že sa jedná o veľmi rozľahlú oblasť, v našom prípade toto vymedzenie nepostačuje. Hlavným dôvodom sú ekonomické a demografické prepojenia týchto Dunajských provincií na susedné provincie. Dobrým príkladom je najmä oblasť južnej Panónie Superior, ktorá bola ekonomicky prepojená s Itáliou a Dalmáciou oveľa pevnejšie ako napríklad s Moesiou Inferior. Takýto princíp susedského prepojenia by bolo možné určiť (aj keď v menšej miere) pri ďalších oblastiach Dunajských provincií, kde boli ekonomicky silnejšie vzťahy s južnými susednými provinciami. Dostali by sme sa tak do špirály, kde by bolo potrebné spracovať príliš veľké a nesúrodé územie.

Bolo preto potrebné jasne definovať pravidlo, pri ktorom by bolo zmysluplné pridať do skúmanej oblasti ďalšiu provinciu. Tou hranicou bol práve rozptyl nápisov dedikovaných členmi *Publica portoria Illyrici* a *Portoria Ripa Thracicae*. Pre naše potreby sme pre túto oblasť boli nútení vytvoriť nový termín *Dunajská oblasť*, ktorý nie je stanoveným odborným termínom, ale zastrešuje pomenovanie tejto skúmanej oblasti.

Oba colné okrsky spájala najmä skutočnosť, že v dobe medzi 155/160 – 165/7 n.l. boli spravované jednou osobou (T. Júliom Saturninom a neskôr jeho nasledovníkom T. Júliom Capitom). Kombináciou týchto dvoch oblastí bolo začlenenie k Dunajským provinciám aj Regio X Venetia et Histria a provincia Dalmácie, ktorej severná a západná časť bola ekonomicky pevne prepojená na Panóniu Superior a Inferior. Výsledkom je tak oblasť zahŕňajúca územie Rímskych

⁵ Viac v Szabó (2020).

provincií *Raetia*, *Norikum*, *Panónia* (*Panónia Superior* a *Panónia Inferior* od 2. st. n.l.), *Dalmácia*, *Moesia* (*Moesia Superior* a *Moesia Inferior* od 86 n.l.) a *Tres Daciae* spolu so správnym útvarom *Venetia et Histria* v severovýchodnej časti *Itálie*.

2. Metodológia pri vytvorení datasetov

2.1.Pramene

Najdôležitejším zdrojom pri kompletizácii práce bol publikovaný epigrafický materiál, ktorý bol využitý pri vytváraní datasetov obsahujúcich nápisy relevantné pre náš výskum. Dataset bol vyskladaný primárne z dvoch digitálnych databáz, z ktorých boli prepoužité aj špecifické parametre a štruktúra pôvodných tabuliek. Zámerom prepoužitia štruktúry už existujúcich digitálnych databáz je umožnenie efektívneho doplnenia dátového setu v prípade možného budúceho objavenia a doplnenia dodatočného epigrafického materiálu do týchto databáz.

Primárnou digitálnou databázou bola epigrafická databáza Heidelberskej univerzity, ktorá je skompletizovaná pre všetky nami skúmané provincie s výnimkou Regio X Venetia et Histria.⁶ Prípadné nepublikované nálezy, s ktorými autor nebol oboznámený ani po komunikácii s kurátormi krajských múzeí, sa tak nedostali do extrahovaných datasetov. Štruktúra, ktorú táto databáza využíva, bola uprednostnená pred ostatnými databázami z dôvodu vyššej informačnej celistvosti jednotlivých záznamov a ich prepojenia na jednotlivé osobnosti, ktoré sa na týchto nápisoach zmieňujú. Dodatočnou výhodou tejto databázy sa ukázala aj možnosť vyhľadávať jednotlivé nápisy vďaka množstvu dômyselne zapracovaných filtrov, ktoré umožnili začleniť do našich datasetov aj v minulosti prehliadané nápisy.

Druhou dôležitou doplňujúcou databázou bol projekt Salzburskej Univerzity s názvom Ubi Erat Lupa, ktorý okrem základných informácií o nápise, poskytuje používateľovi aj jeho obrazovú podobu.⁷ Pre rýchlejšiu prácu s touto databázou nám bol poskytnutý výpis databázy (tzv *data dump*),⁸ v ktorom bolo možné odhaliť dodatočné nápisy, ktoré neboli súčasťou Heidelberskej databázy (jedná sa zväčša o nápisy z Regia X Venetia et Histria). Jej nesporne najväčšou výhodou je možnosť priamo si prezrieť nápis, ktorý používateľ spracúva a v niektorých prípadoch tak môže napomôcť lepšiemu pochopeniu prepisu.

⁶ G. Alföldy a C. Witschel (eds.), Epigraphic Database Heidelberg [online databáza], Heidelberg, 1997 [cit. 2022-04-13]. Dostupné na: <<https://edh.ub.uni-heidelberg.de/>>

⁷ F. a O. Harl (eds.), Ubi Erat Lupa [online databáza], Salzburg, 2001 - [cit. 2022-04-13]. Dostupné na: <<https://www.ubi-erat-lupa.org/about.php/>>

⁸ Pracovali sme s výpisom databázy z 22.11.2019.

Nápisy získané z týchto dvoch databáz boli podrobené vzájomnej krížovej kontrole pri ktorej boli objavené nezhody len v jednom prípade a dodatočným kontrolám s tlačenými *corpusmi* (napr. CIMRM I a II),⁹ čo zvyšovalo dôveryhodnosť prameňov, z ktorých sme čerpali. V prípade niektorých prameňov však bolo potrebné použiť aj dodatočné epigrafické korpusy (predovšetkým CIL).¹⁰ Práve z dôvodu úzkeho prepojenia práce s digitálnymi databázami sme zvolili citovanie v podobe, ktorá odkazuje na databázu Heidelberskej univerzity a zároveň odkazuje na katalógové číslo korpusu *corpus inscriptionum latinarum*. V prípade, že nápis nie je, alebo sa nám ho nepodarilo objaviť v týchto dvoch prameňoch, je spomenutá iná alternatívna kombinácia, ktorú vždy tvorí prepojenie digitálnej databázy a zborníka. Dôvodom od upustenia od bežnej praxe, pri ktorej je vypisovaná v poznámke aj sekundárna literatúra je práve skutočnosť, že digitálne databázy, s ktorými sme pracovali túto literatúru obsahujú pri každom nápise.

V neposlednom rade sme mali možnosť pracovať aj s databázou ponúknutou Dr. Alešom Chalupom, ktorá bola výsledkom dlhoročného projektu GEHIR, v ktorom boli aplikované vybrané metódy formalizovaného modelovania a výpočtových simulácií na štúdium dynamiky difúzie konkrétnych náboženských predstáv a foriem správania.¹¹ Táto databáza umožňovala, v prípade mithraistických nálezov, na jednu stranu dodatočnú kontrolu kompletizácie mithraistických datasetov. Zároveň však napomáhala pri správnej identifikácii lokalít nachádzajúcich sa v provincii Dalmácia, Moesia Superior a Inferior, ktoré boli v minulosti často nepresne identifikované.

Pri spracovaní epigrafických nálezov sme si boli vedomí nebezpečia všadeprítomnej paraidólie, ktorá bude navždy podružným javom pre výskumníkov zakladajúcich svoj výskum na epigrafických pamiatkach.¹² Z tohto dôvodu bolo dôležité vyvážiť náš výskum aj množstvom odbornej literatúry, ktorá je najmä z pohľadu skúmania mithraizmu veľmi bohatá. Tematike *portoria* a rímskej administratívy sa vo všeobecnosti nedostáva toľko pozornosti ako

⁹ Vermaseren (1956).

¹⁰ Deutsche Akademie der Wissenschaften zu Berlin. 1893. *Corpus inscriptionum latinarum*. Berolini: G. Reimerum.

¹¹ Chalupa (2015).

¹² Definíciu, ktorá nám túto skutočnosť vždy pripomínala bolo vyjadrenie Klausa Zimmermana: „*Eine der Gefahren besteht darin, positivistisch von dem auszugehen, was man hat, anders ausgedrückt: bestimmte Texte einer bestimmten Herkunft aus bestimmter Zeit in ihrer Aussage zu verabsolutieren, ohne sich vor Augenzuhalten, dass sie nur die mehr oder weniger zufällig sichtbare Spitze eines Eisberges darstellen, von dessen Umfang und Gestalt wir tatsächlich kaum eine Vorstellung besitzen.*“ Zimmerman (2016, s. 142).

mystériovému kultu boha Mithru. Avšak najmä vďaka jedinečnému charakteru nápisov v Dunajskej oblasti sa pravidelne stáva súčasťou špecifických vedeckých prác už od 19. storočia.¹³ Pochopeniu širšej problematiky napomáha najmä dielo *Studien zum römischen Zollwesen* vydané v roku 2015, ktoré obsahuje viacero menších prác poskytujúcich dodatočné informácie umožňujúce vytvorenie celistvejšieho obrazu na *portorium*.¹⁴

2.2. Vytvorenie základnej štruktúry

Zdroje z databázy LUPA a EDH popísané v predchádzajúcej kapitole slúžili na vytvorenie základných datasetov, ktoré boli pre zjednodušenú manipuláciu a odlišnú architektúru rozdelené do samostatných tabuliek. Prvotným krokom bolo v týchto tabuľkách identifikovať kľúčové termíny, ktoré by slúžili na identifikáciu čo najväčšieho počtu nápisov relevantných pre náš výskum a vytvoriť tak prvotný obšírny dataset, pripravený na prvé čistenie dát. Pre túto identifikáciu sme z dostupných zborníkov¹⁵ určili termíny, ktoré museli použiť aj predchádzajúci bádatelia:

- V prípade *portoria* to bol slovný základ termínov odkazujúcich na tituly a na *portorium* samotné: *vilicus, arcarius, scrutator, tabularius, contrascriptor, vicarius, portorium, vectigalium, Illyrici, conductor, procurator*
- V prípade kultu boha Mithru to boli slovné základy mien a titulov božstiev, nadprirodzených entít:¹⁶ *Mithra, Cautes, Cautopates, Sol, Luna, Invicto, Μίθρα..*

Výsledkom bol hrubý produkt s ~1200 záznamami, ktorý bolo potrebné ďalej prečistiť, ale ako sa zároveň ukázalo, doplniť o záznamy neobsiahnuté v oboch zdrojových databázach EDH ani v LUPA. Obohatenie a doplnenie databázy v prípade mithraistických nápisov prebiehalo

¹³ Cagnat (1880).

¹⁴ Kritzinger (2015).

¹⁵ Mithraistické nápisy: Vermaseren (1956); portoriové nápisy Ørsted (1985).

¹⁶ V prípade mithraistických názvov, tiež bolo možné filtrovať len tie záznamy, ktoré obsahovali informáciu o tom, že bol nápis objavený v „mithraeu“.

s následným porovnaním s databázou sprostredkovanou Dr. Alešom Chalupom, čo umožnilo doplniť aj nápisy, ktoré kľúčové slová neobsahovali, ale bolo ich možné s istotou priradiť.¹⁷ Po porovnaní s dostupnými zborníkmi¹⁸ boli všetky zdroje dát vložené do jednej tabuľky, pri ktorej sme zvolili identickú štruktúru akú ma databáza EDH. Bolo to najmä z dôvodu jej najväčšej obsírnosti a zároveň umožnenia spätnej integrácie do databázy v prípade objavenia dodatočných nápisov, ktoré EDH neobsahuje. Pre správne fungovanie databázy sme nevytvárali nový primárny kľúč¹⁹ a využili sme už existujúce unikátne identifikátory EDH, LUPA a v prípade chýbajúcich mithraistických nálezov ich relevantné číslo z CIMRM.²⁰

2.3. Čistenie dát

Následná fáza čistenia dát od nápisov sa ukázala ako najzložitejšia a to najmä z hľadiska určovania relevantnosti nápisu k *portoriumu* a k Mithrovmu kultu. Viaceré kľúčové slová ako napríklad *vilicus*, *arcarius*, *tabularius*, *procurator*, *conductor* sa používali aj pri odlišných profesiách a bolo preto potrebné kontrolovať viacero faktorov (napr. geografická poloha nálezov, relevantnosť a obsah nápisu). Napriek tomu, nebolo možné v 19tich prípadoch s istotou určiť, či sa skutočne jedná o nápis vyhotovený pre člena *portoria*. Zväčša sa jednalo o nápis, ktorý okrem mien obsahoval už len profesiu a bez ďalších indikátorov sme preto predmet do nášho datasetu nezahrnuli. Výsledkom bolo 110 záznamov relevantných pre *portorium*.

Pri mithraistických epigrafických monumentoch bol podobný problém najmä s nápismi dedikovanými Solovi. Sol Invictus bolo v rámci Mithrovho kultu uctievané božstvo, avšak je otáznosť do akej miery, ak vôbec, bol prepojený mithraistický Sol s verejným kultom, ktorý naberal na popularite najmä od vlády cisára Elegabala (218 – 222 n.l.). Podobne je to aj s nápismi dedikovanými „Neporaziteľnému bohu“ (*Deo Invicto*), ktorý môže byť identifikovaný aj ako

¹⁷ Pri obohacovaní sa v prípade *portoriových* nálezov jednalo len o niekoľko exemplárov, ktoré boli veľmi útržkovité informácie.

¹⁸ Corpus Inscriptionum et Monumentorum Religionis Mithriacae (ďalej len CIMRM) pre Mithraizmus; Dobó (1940) a Ørsted (1985) pre Portorium.

¹⁹ Primárny kľúč je v relačnej databáze jedinečný atribút alebo skupina atribútov, ktorý jednoznačne identifikuje každý záznam v relácii (tabuľke). Žiadne dva záznamy v konzistentne navrhutej tabuľke nemajú zhodný primárny kľúč. V tabuľke môže byť viacero atribútov, ktoré jednoznačne identifikujú záznam, pričom jeden z nich (alebo aj iná kombinácia atribútov) sa môže použiť ako primárny kľúč.

Primárny kľúč [online], posledná aktualizácia 29. október 2021 18:05. [cit. 2022-04-13]. Dostupné na: <https://sk.wikipedia.org/wiki/Primárny_kľúč/>.

²⁰ Príklad formy primárneho kľúča pri CIMRM: CIMRM_2240; pri LUPE: UEL23507; pri EDH: HD001167.

Herkules, alebo Serapid. Tieto nejasné nápisy boli analyzované so záznamami v databáze Dr. Aleša Chalupu a priradené za účelom získania čo najnižšieho čísla, pri ktorom však bude možné s vysokou pravdepodobnosťou tvrdiť, že ide o nápisy relevantné pre tento kult. Výsledkom je 374 nápisov.

Dataset bol rozdelený na mithraistické a portoriové menšie datasety najmä pre viaceré špecifikácie, ale aj z dôvodu lepšej prehľadnosti a využiteľnosti pri priestorovej vizualizácii. Oba však obsahovali základné informácie, ktoré sme extrahovali z databáz EDH a LUPA:

- Prepis nápisu v latinčine, alebo starogréčtine
- Skrátený nápis
- Informácie o antickej lokalite, z ktorej nález pochádza
 - o Provincia
 - o Lokalita
- Informácie o lokalite, kde bol predmet objavený
 - o Krajina nálezu
 - o Región/Okres
 - o Miesto
 - o Zemepisná šírka a dĺžka
- O aký predmet sa jednalo
- Materiál
- Rozmery
- Datovanie
- Literatúra

2.4. Obohatenie dát a finálna štruktúra tabuliek

2.4.1. Dataset mithraistických nápisov (Dataset MN)

Obohatenie dát bolo špecifické pre obe tabuľky a to najmä z dôvodu ich odlišného charakteru. Pri mithraistických nápisoch bolo dodatočne možné pridať informácie o profesii, zatiaľ čo takáto informácia by bola pri *portoriových* nápisoch zbytočná. Zvolená kategorizácia pre profesie čiastočne vychádzala zo štruktúry používanej v EDH databáze pre osoby. Ak boli na nápis viaceré profesie, priradili sme nápisu profesiu, pre ktorú bol nápis dedikovaný a nie toho, kto dedikoval. Vo všeobecnosti sa však jedná o pomerne hrubú kategorizáciu a vynechávame pri nej aj otrokov a prepustencov, vzhľadom na ich časté prepojenie s inou kategóriou:

- Nižšie miestne úrady, správa cisárskych majetkov
- Vyššie miestne úrady, *Decurio*
- *Augustales*
- *Equites*
- Vojenský personál
- Senátorský rád
- Iné²¹
- Neznáme
- Nezadané²²

²¹ Nápis obsahoval informácie, ktoré mali pre náš výskum len minimálnu výpovednú hodnotu. Otroky, ktorý nemal inú uvedenú profesiu; hodnosť, ktorá určovala úroveň dedikujúceho v rámci kultu; rodinní príslušníci.

²² Vo svojej podstate by sa záznamy označené ako neznáme, či nezadané by sa mohli posudzovať rovnako, avšak je potrebné medzi nimi rozlišovať. Zatiaľ, čo pri neznámych sa nám informácia stratila, pri nezadaných sa jedná o nápisy, ktoré dal dedikujúci svojvoľne vyrobiť bez uvedenia dodatočnej informácie, čo má samo o sebe minimálnu výpovednú hodnotu.

Tab. 2.1. Mithraistické nápisy (skrátená verzia)

DB_ID	Text	Profesia	Provincia	Krajina	Nálezisko	Bibliografia
HD000595	S(oli) I(nvicto) N(umini) M(ithrae) / pro salute / P(ubli) Ael(i) Mari / Hermadio / act(or) Turran(i) / Dii v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito)	Nižšie miestne úrady	Dac	ro	Carans ebeş	AE 1983, 0799 b. I. Piso, ActaMusNapoca 20, 1983, 109, Nr. 6. (B) - AE 1983. IDR 3, 1, 145; fig. 114 (Foto u. Zeichnung). (B) CIL 03, 01549. (B) ILD 204.
HD004897	Invicto / Mithrae / Marti Camulo / Mercurio / Rosmertae / Q(uintus) Axius Aeli/anus v(ir) e(gregius) / proc(urator) Aug[[g(ustorum)]] / Ioni	Equites	Dac	ro	Sarmiz egetusa	AE 1998, 1100. # ILD 277. # PIR (2. Aufl.) A 1688. # I. Piso, ZPE 120, 1998, 264-265, Nr. 13; Foto. - AE 1998. #
HD009347	M(arcus) Aur(elius) Maximus flam(en) m(unicipii) A(pulensis) v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito)	Vyššie miestne úrady	Dac	ro	Lopade a Nouă	AE 1988, 0952. # IDR 3, 4, 063; fig. 31 (Foto u. Zeichnung). #
HD009407	Ex voto po(suit) Victo[rinus]	Nezadané	Dac	ro	Bichiş	AE 1988, 0964. # IDR 3, 4, 131; fig. 59 (Foto u. Zeichnung). #
HD011689	Deo / Invicto / [P(ublius)] Ael(ius) Eupho/rus pro / salute sua / et suorum / templum a solo / fecit	Nezadané	Dac	ro	Veţel	AE 1971, 0384. (B) # I.I. Russu, Sargetia 5, 1968, 88-92, Nr. 1; fig. 2. - AE 1971. # IDR 3, 3, 049; fig. 37 (Zeichnung). #
HD014908	Invic<to> / Aur(elius) Mon/tanus mil(es) / leg(ionis) V M(acedonicae) <p>I>(iae) (?) # <p>(iae) (?) # I c(onstantis) f(elicis) (?) / l(ibens) p(osuit)	Vojenský personál	Dac	ro	Turda	AE 1967, 0396. (B) # CIL 03, 00879. (B) # ILD 506. # E. Bujor, Apulum 6, 1967, 184-185, Nr. 1; fig. 1, 1. - AE 1967. #
HD018934	I(nvicto) M(ithrae) / M(---) N(---) Lu/cret(i)anus / pr(aefectus) a(la)e II Pan(noniorum) / v(otum) s(olvit) l(ibens)	Vojenský personál	Dac	ro	Gherla	AE 1960, 0222. (B) # AE 1891, 0089. (B) # CIL 03, 12540. (B) # ILD 587. # J. Ornstein, AEM 14, 1891, 175, Nr. 6b. (B) - AE 1891. # I.I. Russu, MatCercA 6, 1959, 874, Nr. 4; fig. 5 (Zeichnung). - AE 1960. #
HD018991	[So]l(i) Mithrae / [P(ublius)?] Ael(ius) Gordianus / v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito)	Nezadané	Dac	ro	Alba Iulia	AE 1960, 0243. # C. Daicoviciu, Dacia 8, 1941, 309, Nr. 11 I.I. Russu, MatCercA, 6, 1959, 890, Nr. 30. - AE 1960. # IDR 3, 5, 279; Foto u. Zeichnung. #
HD019588	S(oli) I(nvicto) M(ithrae) / pro salu(te) / sua suor/umq(ue) C(aius) Ant(onius) / Iulianus / v(otum) l(ibens) m(erito) s(olvit)	Nezadané	Dac	ro	Cioroia şi	AE 1959, 0331. (B) IDR 2, 145; Foto. D. Tudor, Oltenia Romană (Bucureşti 1958) 422, Nr. 301. - AE 1959.
HD021041	Soli Invic/to Mithra[e] / libr(arii) cum / Anton(io) Z[o]/[i]lo act(uario) [p(rae)p(ositi)] / n(umeri) S(urorum) [p(osuerunt)]	Nižšie miestne úrady	Dac	ro	Dobrosloveni	AE 1914, 0120. (B) # IDR 2, 341; Foto. # V. Pârvan, AA 1913, 381-382, Nr. 24; Abb. 14. (B) - AE 1914. # CIMRM 2177. (B) #
HD026599	Deo / Invict(o)	Neznáme	Dac	ro	Cluj-Napoca	AE 1934, 0016. # C. Daicoviciu, AISC 1, 2, 1928-1932, 60, Nr. 2f. - AE 1934. #

Tab. 2.1. Mithraistické nápisy (skrátená verzia)

DB_ID	Text	Profesia	Provincia	Krajina	Nálezisko	Bibliografia
HD026836	D(eo) I(nvicto) M(ithrae) T(itus) Aur(elius) F(abia) Marcus vet(eranus) leg(ionis) XIII g(eminae)	Vojenský personál	Dac	ro	Alba Iulia	AE 1934, 0114. # AE 1938, p. 46 s. n. 148. # V. Christescu, Dacia 3/4, 1927-1932, 620-622, Nr. 2; fig. 2 (Foto) - AE 1934. # V. Christescu, BMIR 61, 1933, 97-98; fig. 9. - AE 1934. # IDR 3, 5, 271; Foto. # CIMRM 1958. # CIMRM 1959. #
HD028611	S(oli) I(nvicto) M(ithrae) Cornel(ius) Cornelianus ex v(oto) p(osuit)	Nižšie miestne úrady	Dac	ro	Sarmiz egetusa	AE 1912, 0308. (B) # IDR 3, 2, 279; fig. 230. # CIL 03, 12581. # G. Téglás, ErdélyiMuz 19, 1902, 273-274. (B) - AE 1912. #
HD038395	Devo(?) M(ithrae?) / vota / ret(t)uli / Lucanus	Nezadané	Dac	ro	Alba Iulia	IDR 3, 5, 268; Foto u. Zeichnung. # CIL 03, 07779. #
HD038396	I(nvicto) M(ithrae) / A(---) G(---)	Neznáme	Dac	ro	Alba Iulia	IDR 3, 5, 269; Foto. # CIL 03, 07780. #
HD038402	Invicto / Mythir/ae(!) Chr(estion) / v(otum) s(olvit)	Nezadané	Dac	ro	Alba Iulia	IDR 3, 5, 272; Foto. # CIL 03, 01112. #
HD038403	Invicto / Mythrae(!) / Diosco(rus) Marci / v(otum) s(olvit) I(ibens) m(erito)	Nezadané	Dac	ro	Alba Iulia	IDR 3, 5, 273; Foto. # CIL 03, 01113. #
HD038406	Deo invicto Mithr(a)e // Euhemerus ex voto / posuit	Nezadané	Dac	ro	Alba Iulia	IDR 3, 5, 274; Foto u. Zeichnung. # CIL 03, 01120. #
HD038418	D(eo) S(oli) I(nvicto) M(ithrae) // [pro salute) et incolumi]tate M(arci) Aur(eli) Thimothei et Aur(eli) Maximi / [votum nuncupavit so]lvitq(ue) Euthices eorum lib(ertus)	Iné	Dac	ro	Alba Iulia	IDR 3, 5, 280; Foto u. Zeichnung. # CIL 03, 01109. # ILS 4220. #
HD038420	D(eo) S(oli) I(nvicto) M(ithrae) // pro salute (et) inc/o{t}lunitate M(arci) Aure(li) / Timotei et Aur(eli) M(aximi) votum nun/cupavit solvitque / Euthyces eorum lib(ertus) / retulit	Iné	Dac	ro	Alba Iulia	IDR 3, 5, 281; Foto u. Zeichnung. # CIL 03, 01110. #
HD038423	Soli I(nvicto) M(ithrae) / C(aius) Nummius / Amandus / qui et / templum	Nezadané	Dac	ro	Alba Iulia	IDR 3, 5, 283; Foto. # CIL 03, 07776. #
HD038424	[S(oli)?] I(nvicto) M(ithrae) signum / [---] Sec]undinus ex voto pos(uit)	Nezadané	Dac	ro	Alba Iulia	IDR 3, 5, 284; Foto u. Zeichnung. # CIL 03, 01123. # A. Schäfer, in: E. Walde - B. Kainrath (Hrsg.), Die Selbstdarstellung der römischen Gesellschaft in den Provinzen im Spiegel der Steindenkmäler. # IX. Internationales Kolloquium über Probleme des provinziäl-römischen Kunstschaffens, Innsbruck 2005 (Innsbruck 2007) 60-61; Abb. 5. # CIMRM 1947. # CIMRM 1948. #
HD038474	[---]imus be(ne)ficiarius) co(n)s(ularis) v(otum) [s(olvit)]	Vojenský personál	Dac	ro	Alba Iulia	IDR 3, 5, 291; Foto. #
HD043983	[D]eo Invicto / [Mi]t(h)rae sac(rum) / [-] Statorius / [---]anus dec(urio) / [et] flamen m/[uni]c(ipii) Sep(timi) Ap[ul]ensis] / [In]vict(i) templum pr[o] /	Vyššie miestne úrady	Dac	ro	Alba Iulia	AE 1998, 1079. (B) # V. Moga - I. Piso - M. Drimbărean, ActaMusNapoca 35, 1, 1998, 114-117, Nr. 3; fig. 3a; fig. 3b

Tab. 2.1. Mithraistické nápisy (skrátená verzia)

DB_ID	Text	Profesia	Provincia	Krajina	Nálezisko	Bibliografia
	[sal]utem(!) sua suorum/[que p]ecunia mea feci					(Zeichnung). (B) - AE 1998. # IDR 3, 5, 709; Foto u. Zeichnung. #
HD045206	[---]I Valent[---]	Neznáme	Dac	ro	Veľel	IDR 3, 3, 113. # CIL 03, 07866. #
HD045224	S(oli) I(nvicto) M(ithrae) Aur(elius) [---]	Neznáme	Dac	ro	Veľel?	IDR 3, 3, 113a. # CIL 03, 01357. # IDR 3, 2, 276; fig. 227 (Zeichnung). #
HD046657	Cautopati sac(rum) / Synethus adiut(or) / tabul(arii) v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito)	Nižšie miestne úrady	Dac	ro	Sarmiz egetusa	IDR 3, 2, 193; fig. 154 (Zeichnung). # CIL 03, 07922 a. #
HD047040	S(oli) I(nvicto) M(ithrae) / Carpion / Aug(usti) / lib(ertus) tabul(arius) / v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito)	Nižšie miestne úrady	Dac	ro	Sarmiz egetusa	CIL 03, 07939. # IDR 3, 2, 277; fig.228 (Foto u. Zeichnung). # CIMRM 2032. #
HD047042	Cass(ius) Maximus Aug(ustalis) col(oniae) Sarm(izegetusae) M(arcus) / Ulp(ius) Gaius pro sal(ute) sua ex v(oto) pos(uerunt)	Augustale s	Dac	ro	Sarmiz egetusa	CIL 03, 07930. # IDR 3, 2, 278; fig. 229 (Foto u. Zeichnung). # CIMRM 2066; Fig. 552. # CIMRM 2067. #
HD047160	Severus Aug(usti) lib(ertus) [Cautop]ati	Neznáme	Dac	ro	Sarmiz egetusa	CIL 03, 07924. # IDR 3, 2, 290; fig. 239. # CIMRM 2135. # CIMRM 2136. #
HD047161	S(oli) I(nvicto) M(ithrae) C(aius) Sped(ius) Vale[r]ianus Aug(ustalis) col(oniae) d(onum) d(edit)	Augustale s	Dac	ro	Sarmiz egetusa	CIL 03, 07933. # IDR 3, 2, 291; fig. 240 (Zeichnung). # CIMRM 2034; Fig. 533. # CIMRM 2035. #
HD048703	[D]eo Soli / [I]nvicto / pro salute sua / et suorum / M(arcus) Cocc(eius) Genia/lis v(ir) e(gregius) proc(urator) / Augg(ustorum) nn(ostorum) / prov(inciae) Dac(iae) Poro(lissensis) / v(otum) l(ibens) m(erito) p(osuit)	Equites	Dac	ro	Cluj-Napoca	CIL 03, 07662. # PIR (2. Aufl.) C 1217. #
HD049039	Ael(ius) Maximus miles / leg(ionis) V Mac(edonicae) v(otum) s(olvit) l(ibens) p(osuit)	Vojenský personál	Dac	ro	Turda	CIL 03, 00899. #
HD049327	Soli Invic/to M<i=Y>thr[ae]#M<i>thr[ae]#MYTHR / [p]ro salut[e] / [or]dinis Aug[---] / [&	Augustale s	Dac	ro	Cluj-Napoca	CIL 03, 14466; Zeichnung. #
HD049511	Αὐρήλι(ο)ς Στέφανος θεῶ Μίθρα / εὐχαριστήρι(ο)ν	Nezadané	Dac	ro	Vințu de Jos	CIL 03, 07782. # IGR 1, 0544. # IDR 3, 5, 267; Foto. #
HD011491	[---]rus eq(ues) R(omanus) donu[m] dedit]	Neznáme	Dal	hr	Kistanje	AE 1971, 0301. # M. Suić, Diadora 3, 1965, 95-97. 124-125; sl. 4. - AE 1971. # ILJug 0833. #
HD012315	Invicto Mit(h)r(ae) / P(ublius) Ael(ius) Clemens / Iunior / Ilvir et q(uin)q(uennalis) / [-]CTI(?) vet(eranus) / v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito)	Vyššie miestne úrady	Dal	ba	Rogatica	AE 1976, 0533. (B) # AE 2009, 1028. # ILJug 0624. # I. Bojanovski, Članci 7, 1967, 47-49. 53, Nr. 1; sl. 5. (B) - AE 1976. # L. Zotović, JMS 1, 1976, 202, Nr. 2. (B) - AE 1976. # E. Imamović, Antički kulturni i votivni spomenici na području Bosne i Hercegovine (Sarajevo 1977) 458, Nr. 243; Foto. # I. Bojanovski,

Tab. 2.1. Mithraistické nápisy (skrácená verzia)

DB_ID	Text	Profesia	Pro- vincia	Kra- jina	Nálezis- ko	Bibliografia
						GodAkSarajevo 19, 1981, 134, Nr. 8; sl. 1. # S. Mesiković, GodAkSarajevo 38, 2009, 59-60, Nr. 4; tab. 1, 3. (B) - AE 2009. #
HD012531	In(victo) M(ithrae) / T(itus) Aur(elius) Seve(rus) I(ibens) p(osuit)	Nezadané	Dal	rs	Užice	AE 1976, 0599. # L. Zotović, Mitraizam na tlu Jugoslavije (Beograd 1973) 17, Nr. 4. - AE 1976. #
HD018318	D(eo) I(nvicto) S(oli) M(ithrae) Ter(entius) Dalm(ata) MANTIVS / v(otum?) s(olvit?) in hono/rem amic(orum) / suorum	Nezadané	Dal	hr	Solin	AE 1989, 0601. (B) # J. Mardešić, APregl 27, 1986, 96-97. # B. Kirigin - I. Lokošek - J. Mardešić - S. Bilić, BAHĐ 80, 1987, 36, Nr. 2. - AE 1989. #
HD020913	S(oli) I(nvicto) M(ithrae) / Faustus / T(iti) Iul(i) Saturni/ni praef(ecti) vehi/culor(um) et cond/uct(oris) p(ublici) p(ortorii) ser(vus) vil(icus) / pro se et suis / v(otum) s(olvit) I(ibens) m(erito)	Nižšie miestne úrady	Dal	hr	Senj	AE 1940, 0101. (B) # H. Nesselhauf, Epigraphica 1, 1939, 334-335. (B) - AE 1940. # M. Glavičić, SenjZbor 3, 1967/68, 18. 44, Nr. 7. (B) # ILJug 0920. (B) # CIMRM 1847. (B) # PIR (2. Aufl.) I 548. #
HD022124	Deo S/oli Invicto // Met(h)ri(!) // Aur(elius) Maximinus / Flavi(us) Marcellinus / Flavi(us) Marcellus // Rumanus(!) / Marcianus [---] IV / [--- p?]in[us?] II ficus X	Neznáme	Dal	ba	Mostar	AE 1906, 0184. # C. Patsch, WMBH 9, 1904, 265-270, Nr. 5; fig. 139; fig. 140 (Zeichnung). - AE 1906. # ILJug 0112. (B) # CIMRM 1892. (B) # E. Imamović, Antički kultni i votivni spomenici na području Bosne i Hercegovine (Sarajevo 1977) 452, Nr. 237; Foto. #
HD028597	I(nvicto) M(ithrae) / spelaeum cum / omne impen/sa Hermes C(ai) / Antoni Rufi / praef(ecti) veh(iculorum) et / cond(uctoris) p(ublici) p(ortorii) / ser(vus) vilic(us) Fortu/nat(ianus) fecit	Nižšie miestne úrady	Dal	hr	Vratnik	AE 1894, 0022. # CIL 03, 13283. # K. Patsch, MDAI(R) 8, 1893, 195-196. - AE 1894. # CIMRM 1846. # ILS 4225. # PIR (2. Aufl.) A 871. # AE 2008, 0994. # M. Hainzmann, in: M.L. Caldelli - G.L. Gregori - S. Orlandi (Hrsg.), Epigrafia 2006. Atti della XIVe Rencontre Sur l'Épigraphie in onore di Silvio Panciera con # altri contributi di colleghi, allievi e collaboratori, Roma 2006 (Roma 2008) 1294, Nr. 3. - AE 2008. #
HD033763	In(victo) D(eo) O(ptimo?) / Grudius / Aet(or) Super / lib(entes) pos(uerunt)	Nezadané	Dal	rs	Požega	ILJug 1491. # N. Vulić, Spomenik 98, 1941-1948, 251, Nr. 490; Foto. #
HD033920	Inv[ict]o &?	Neznáme	Dal	ba	Jajce	ILJug 1619. (B) # CIMRM 1904. (B) # AE 1983, 0741. (B) # E. Imamović, Antički kultni i votivni spomenici na području Bosne i Hercegovine (Sarajevo 1977) 450, Nr. 234; Foto. (B) - AE 1983. # D. Sergejevski, GlasSarajevo 49, 1, 1937, 15, Nr. 4. #
HD033935	D(eo) i(nvicto) [S(oli)] M(ithrae) / PAO[---] / CVI[-]I[---] / POKV[---] / ATTIR[---]	Neznáme	Dal	ba	Glamoč	ILJug 1634. # CIMRM 1915. # E. Imamović, Antički kultni i votivni spomenici na području Bosne i

Tab. 2.1. Mithraistické nápisy (skrátená verzia)

DB_ID	Text	Profesia	Provincia	Krajina	Nálezisko	Bibliografia
						Hercegovine (Sarajevo 1977) 452, Nr. 236. (B) #
HD033936	Invicto / aras Sisimbrius d(eurionum) d(ecreto) / l(ibens) p(osuit)	Neznáme	Dal	ba	Glamoč	ILJug 1635. # CIMRM 1914. # E. Imamović, Antički kulturni i votivni spomenici na području Bosne i Hercegovine (Sarajevo 1977) 452, Nr. 235; Foto. #
HD033982	l(nvicto) M(ithrae) s(acrum) / C(aius) O(---) C(---) / pro s(alute) / sua v(otum) / l(ibens) s(olvit)	Neznáme	Dal	ba	Bihać	ILJug 1679. # CIMRM 1908. (B) # E. Imamović, Antički kulturni i votivni spomenici na području Bosne i Hercegovine (Sarajevo 1977) 448, Nr. 228; Foto. (B) # D. Sergejevski, GlasSarajevo 51, 1, 1939, 8, Nr. 1; tab. 5, 4. #
HD034270	D(eo) Invict[o] / C(?)OM[---] / [&	Neznáme	Dal	hr	Šibenik	ILJug 0787. # CIMRM 1856. # D. Rendić-Miočević, BAHĐ 53, 1950/51, 216, Nr. 11. # E. Podrug - T. Brajković - Z. Krmčević, Arheološki tragovi kultura i religija na Šibenskom području (Šibenik 2008) 211-212, Nr. 117; Foto. #
HD042305	Invicto / Aug(usto) Aur(elius) / [A]rgyria/[n]us proc(urator) / [Aug(usti)?] Orfito / [c]o(n)s(ule) l(aetus) l(ibens) m(erito) po(suit)	Vyššie miestne úrady	Dal	me	Pljevlja	AE 1998, 1027. # CIL 03, 13849. (B) # CIL 03, 13849 add. p. 2320. (B) # CIMRM 1888. (B) # S. Loma, Starinar 49, 1998, 193-202; Abb. 2 (Foto u. Zeichnung); Abb. 1 (Zeichnung). - AE 1998. # PIR V 483. #
HD052640	Aurelius // Maximus / Pantadie/[nus]	Nezadané	Dal	ba	Bihać	CIL 03, 10034. # CIL 03, 10034 add. p. 2328, 172. # CIMRM 1911. (B) # E. Imamović, Antički kulturni i votivni spomenici na području Bosne i Hercegovine (Sarajevo 1977) 450, Nr. 232; Foto. #
HD052641	Deo Soli Inv[ict]o Met(h)[rae]	Neznáme	Dal	ba	Konjic	CIL 03, 14617. # E. Imamović, Antički kulturni i votivni spomenici na području Bosne i Hercegovine (Sarajevo 1977) 454, Nr. 238; Fotos. # CIMRM 1896; fig. 490 u. 491. # N. Cambi, GodAkSarajevo 32, 2002, 439-445; sl. 1 u. 2. # C. Patsch, WMBH 6, 1899, 191-199; Taf. 11 u. 12. (B) #
HD052642	S(oli) l(nvicto) M(ithrae) / V<e=F>tur[i(us)]#V<e>tur[i(us)]#VFTUR / Lucius / v(otum) s(olvit)	Nezadané	Dal	ba	Konjic	CIL 03, 14222, 1. (B) # E. Imamović, Antički kulturni i votivni spomenici na području Bosne i Hercegovine (Sarajevo 1977) 456, Nr. 239; Foto. (B) # CIMRM 1898. (B) # C. Patsch, WMBH 6, 1899, 199-201; Fig. 27. (B) #
HD052643	L(ucius) Antonius Menander Aphro/diseys(!) <I=L>nvicto#<I>nvicto#LNVICTO /	Neznáme	Dal	ba	Konjic	CIL 03, 13859. # E. Imamović, Antički kulturni i votivni spomenici na području Bosne i Hercegovine

Tab. 2.1. Mithraistické nápisy (skrácená verzia)

DB_ID	Text	Profesia	Provincia	Krajina	Nálezisko	Bibliografia
	Au<g=C>(usto)#Au<g>(usto)#AUC v(otum) f(ecit)					(Sarajevo 1977) 456, Nr. 240; Foto. (B) # ILJug 1748. # CIMRM 1893; fig. 488. # CIMRM 1894; fig. 488. #
HD052644	Tran[situ] / Dei M[ithr(ae)] / Host[ilius] / [-]oni[---]	Neznáme	Dal	ba	Srebrenica	CIL 03, 14219, 8. # ILJug 1533. # E. Imamović, Antički kultni i votivni spomenici na području Bosne i Hercegovine (Sarajevo 1977) 458, Nr. 242; Zeichnung. # CIMRM 1900. #
HD053168	Invicto / Octavius / Geminus	Neznáme	Dal	hr	Rab	CIL 03, 10120. # CIMRM 1848. #
HD053169	D(eo) I(nvicto) M(ithrae) / [&	Neznáme	Dal	hr	Otočac	CIMRM 1854. # CIL 03, 15087. #
HD053172	Deo M[ithrae Invicto?] / ceteris[que dis dea]/busqu[e immor]/talibu[s ---]/lius [---] / a milit[iis ---] / [&	Neznáme	Dal	hr	Solin	CIL 03, 08677. # CIMRM 1872. (B) #
HD053173	D(eo) Inv(icto) M(ithrae) / L(ucius) Corn(elius) Apalaus/tus pro s(alute) M(arci) Vivi / Cresti amic(i) kariss(imi) / ex voto p(osuit)	Nezadané	Dal	hr	Solin	CIL 03, 08678. # CIMRM 1873. (B) #
HD053174	Petr(a)e / Gene/trici	Neznáme	Dal	hr	Solin	CIL 03, 08679. # CIMRM 1874. #
HD053175	Deo Invic(to) / pro salute / et incolu/mitat(e) Pamph[i]/li disp(ensatoris) Augg(ustorum) nn(ostrorum) / Fortunatus / arcarius	Nižšie miestne úradu	Dal	hr	Solin	CIL 03, 01955. # CIMRM 1875. (B) #
HD053176	S(oli) I(nvicto) M(ithrae) / Július / Bubalus	Nezadané	Dal	hr	Supetar	CIL 03, 03095. # CIL 03, 10102. # CIMRM 1877. (B) # A. Faber - M. Nikolanci, PriloziZagreb 2, 1985, 24; t. 4, 1. (B) #
HD053177	Vale(n)s I(---) / D(---) Inv/icto D/eo	Neznáme	Dal	hr	Supetar	CIL 03, 15099. # CIMRM 1878. #
HD053180	D(eo) I(nvicto) M(ithrae) a[c Ge]/niis sac[r(orum)] / Augusto[r(um)] / Rus(---) Pin(nes) mi/les / co(hortis) prim(ae) / Bel(garum) immunitis / libens merito / posuit	Vojenský personál	Dal	ba	Grude	CIL 03, 12810. # CIMRM 1889. (B) # K. Patsch, in: P. Ballif, Römische Straßen in Bosnien und der Hercegovina (Wien 1893) 63-64. #
HD072635	Inivcto S(oli) M(ithrae) o(mnipotenti) / Aur(elius) Urso / R F[---] / [&	Neznáme	Dal	rs	Akmačići	AE 2012, 1111. #
HD072637	I(nvicto) S(oli) M(ithrae) / S V[---] M	Neznáme	Dal	rs	Donja Karoševina	AE 2012, 1113. #
UEL21074	[--- ἐκ]όσμησαν τὸ ἔργον	Nezadané	MoI	ro	Constanta	IIScM-02, 00454
UEL21199	Ἔριμο[ς] / πατήρ ἀνέ/θηκε/v. // Φλ(άουιος) Ἔριμος Φλ(αούιου) Μακέδονος οἰκονόμος, κατ' ἐπιταγήν / θεῶ ἀνεκλήτω Μίτρα ἀνέθηκεν εἰς ἄλσος	Nezadané	MoI	ro	Targuor	Vermaseren Nr. 2307; IScM-01, 00374; Covacef, Ancient Sculpture in the permanent exhibition of the Museum of National History and Archaeology Constanta 2011, 138 Nr. 61; Alexandrescu Vianu, Histria

Tab. 2.1. Mithraistické nápisy (skrátená verzia)

DB_ID	Text	Profesia	Provincia	Krajina	Nálezisko	Bibliografia
	ἀπόκρυφον / Εὐφράτη εὐχεσθαι ἀγνώως. Φοῖβος Νικομηδεὺς ἐποίηι.					IX 137 Nr. 191; C.G. Alexandrescu, Carnuntum Jb. 2017, 20
UEL21218	Φλ(άουιος) Ὡριμος θε[ῶ] ἀνικήτω Ῥίθρα {Μίθρα}	Nezadané	Mol	ro	Targusor	IScM-01, 00375; Vermaseren Nr. 2304
UEL21228	Ὡριμος / θεῶ C(?) αυτη / ΔΧΑΝΩ (ΔΧΔΝΩ?)	Nezadané	Mol	ro	Targusor	IScM-01, 00376; Vermaseren Nr. 2309
UEL21229	Φλ(άουιος) Ὡριμος θεῶ / [ἀ]νέθηκεν Μ(ίθρα).	Nezadané	Mol	ro	Targusor	IScM-01, 00377; Vermaseren Nr. 2308
CIMRM 2240	[Deo In]victo	Neznáme	Mol		Lom/IIOM	CIL 03, 14412 = CIMRM-02, 02240
HD001167	Cauti / M(arcus) Domi(t)i(us) / Vale(n)s // p(osuit)	Nezadané	Mol	ro	Lipnița	AE 1982, 0845. # M. Bărbulescu-Munteanu - A. Rădulescu, Pontica 14, 1981, 162-165, Nr. 2; fig. 2 (Foto u. Zeichnung). - AE 1982. #
HD006088	Invicto sacrum / Nicephorus pr(o) / Gemino et se / aram posuit v(otum) / lib(ens) sol(vit) m(erito)	Nezadané	Mol	ro	Nalbant	AE 1980, 0829. # IScM 5, 243; Foto. #
HD006860	Deo Inv(icto) / Ulpius / Deme<τ>ri/us dup(licarius)(?) s(ingularis) c(onsularis) a/lae II Ara(vacorum) / v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito)	Vojenský personál	Mol	ro	Hârșova	AE 1980, 0815. (B) # IScM 5, 102; Zeichnung. (B) #
HD007074	[N]um(ini) / [I]nvinc[ti] / [-] Ulp(ius) / Apollin(aris) // [e]x v(oto) p(osuit)	Nezadané	Mol	bg	Cenovo	AE 1985, 0763. (B) # K. Wachtel - V. Najdenova, Arch(Sofia) 26, 1, 1984, 42-44, Nr. 4; obr. 4. (B) - AE 1985. # AE 1993, 1365. # J. Kolendo, ActaTorunHist 27, 1992, 101, Nr. 5. - AE 1993. #
HD007077	Invicto / Ti(berius) Claudios(!) / Z<e=H>nodotos(!)#Z<e>nodotos(!)#ZH NODOTOS / si<g=C>(nifer)#si<g>(nifer)#SIC (centuriae) luni Pac(ati) leg(ionis) I Ital(icae) / v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito)	Vojenský personál	Mol	bg	Cenovo	AE 1985, 0762. (B) # K. Wachtel - V. Najdenova, Arch(Sofia) 26, 1, 1984, 41, Nr. 3; obr. 3. (B) - AE 1985. # AE 1993, 1365. # J. Kolendo, ActaTorunHist 27, 1992, 101, Nr. 4. (B) - AE 1993. #
HD011486	[Soli In]victo / [et Lunae] / [&?]	Neznáme	Mol	bg	Svištov	IGLN 044; pl. 17, 447. # ILNovae 025; Abb. 25. # AE 1995, 1336. # J. Kolendo, in: A. Fol (Hrsg.), Studia in honorem Georgii Mihailov (Sofia 1995) 282; fig. 2. - AE 1995. #
HD018787	Deo in(v)icto / sac(rum) / Viator L(uci) Gavi / Maximi serv(u)s / v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito)	Nezadané	Mol	bg	Dolna Mitropolija	AE 1960, 0130. # ILBulg 033; tab. 8, 33. # T. Ivanov, BLAB 22, 1959, 129-131, Nr. 5; Abb. 12; Abb. 13 (Zeichnung). - AE 1960. #
HD019078	Deo / Invicto / pro salu(te) / Imp(eratoris) M(arci) Ant(onini) / Veri Annius / Saturninus / (centurio) leg(ionis) XI Cl(audiae) / v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito)	Vojenský personál	Mol	ro	Deleni	AE 1960, 0342. # E. Bujor, StCercIstorV 4, 1953, 781-783; fig. 2a; fig. 2b (Zeichnung). - AE 1960. # CIL 03, 07483. #

Tab. 2.1. Mithraistické nápisy (skrátaná verzia)

DB_ID	Text	Profesia	Provincia	Krajina	Nálezisko	Bibliografia
HD020910	[Invicto] / Deo / Melichrysus / P(ubli) Caragoni / Philopalaestri / [cond(uctoris) publ(ici) por(torii)] / [ripae Thraciae] / [ser(vus) vil(icus) posuit]	Nižšie miestne úrady	MoI	bg	Svištov	AE 1940, 0100. (B) # ILBulg 289. (B) # IGLN 035; pl. 14, 35. # H. Nesselhauf, Epigraphica 1, 1939, 334-335. (B) - AE 1940. # D. Dečev, JCEAI 31, 1939, 130-132, Nr. 7; Abb. 52. (B) - AE 1940. # J. Kolendo, Archeologia 44, 1993, 127. #
HD022730	Deo San(cto) In(victo) Lucaius ex voto po(suit)	Neznáme	MoI	bg	Montana (Mihajlovgrad)	AE 1897, 0067. (B) # CIL 03, 12374. #
HD024210	Invicto Mithrae / Q(uintus) Samicius Serenus archite[c]tus salariarius leg(ionis) XI Cl(audiae) posuit	Vojenský personál	MoI	bg	Silistra	AE 1936, 0012. # I.I. Russu, AISC 2, 1933-1935, 213-215, Nr. 3; fig. 3. - AE 1936. # M. Donderer, Die Architekten der späten römischen Republik und der Kaiserzeit. Epigraphische Zeugnisse (Erlangen 1996) 251-253, Nr. A 139; Taf. 49, 1. #
HD025158	[Deo] / Invict[o] / C(aius) Július / Maximus / praef(ectus) castr(orum) / leg(ionis) I Ital(icae)	Vojenský personál	MoI	bg	Svištov	AE 1932, 0053. # ILBulg 290; tab. 57, 290. # G.I. Kacarov, JCEAI (Beibl.) 27, 1932, 121; Abb. 57. - AE 1932. # IGLN 036; pl. 14, 36. #
HD028111	T(itus) Tettiu[s] / Plotu {u}s / vet(eranus) leg(ionis) II[III] / F(laviae) f(elicis) p(ater) s(acrorum) d(ei) / invicti [s(olvit)] / l(ibens) m(erito)	Vojenský personál	MoI	bg	Guljanci	AE 1900, 0015. # CIL 03, 06128. # ILBulg 032; tab. 8, 32. # CIL 03, 07425. #
HD028852	In hon(orem) d(omus) d(ivinae) / Soli Invicto / sacrum / Q(uintus) Lucilius / Pis[ci]nus (centurio) / leg(ionis) I Ital(icae) / v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito)	Vojenský personál	MoI	ro	Adamlisi	AE 1894, 0109. # CIL 03, 12468. # G.G. Točilescu, AEM 17, 1894, 103, Nr. 47. - AE 1894. #
HD042530	D(eo) I(nvicto) M(ithrae) / M(arcus) Titus / Maximus / Ilviralis / col(oniae) voto / libens po(suit) scr(ipsit) Aelian(us)	Vyššie miestne úrady	MoI	bg	Guljanci	ILBulg 029; tab. 7, 29. # CIL 03, 06127. # CIL 03, 06127 add. p. 1196. # CIL 03, 07426 add. p. 2316, 45. # E. Kalinka, Antike Denkmäler in Bulgarien (Wien 1906) 134-135, Nr. 146. #
HD042600	[Invic]to D(eo) / [---]us Maxim[ianus?] prose/[dente ---]gio Celso / [pa]tre / [v(otum) s(olvit) l(ibens)] m(erito)	Iné	MoI	bg	Svištov	AE 1999, 1329. # IGLN 037; pl. 15, 37. # ILNovae 019; Abb. 19 a; Abb. 19 b (Zeichnung). (B) # ILBulg 291. (B) # AE 1973, 0479. (B) # J. Kolendo, Archeologia 23, 1972, 65-67 u. 77, Nr. 2; ryc. 47; ryc. 48 (Zeichnung). (B) - AE 1973. # V. Najdenova, in: G. von Bülow - A. Milčeva (Hrsg.), Der Limes an der unteren Donau von Diokletian bis Heraklios. Vorträge der Internationalen Konferenz Svištov, 1998 (Sofia 1999) 118-119, Nr. 7. - AE 1999. #

Tab. 2.1. Mithraistické nápisy (skrátená verzia)

DB_ID	Text	Profesia	Provincia	Krajina	Nálezisko	Bibliografia
HD042722	Invicto / M(arcus) Ulpius / Modianu[s] / [(centurio?) leg(ionis) I Ita[I(icae)] / [v(otum)] s(olvit) l(ibens) m(erito)	Vojenský personál	Mol	bg	Cenovo	ILBulg 343; tab. 54, 343. (B) # J. Kolendo, ActaTorunHist 27, 1992, 101-102, Nr. 3. #
HD043008	[---] votum pusuit(!)	Neznáme	Mol	ro	Constanța	IScM 2, 147; Foto. #
HD043246	[---] I]anuar(ius?) v(otum) s(olvit)	Neznáme	Mol	ro	Cerna	IScM 5, 220; Foto. #
HD043301	T(itus) Flavius Sam/mius Te/rentianus / praef(ectus) kast(orum)	Vojenský personál	Mol	bg	Svištov	AE 1998, 1129. # V. Najdenova, in: E. Frézouls - H. Jouffroy (Hrsg.), Les empereurs illyriens. # Actes du Colloque de Strasbourg, 1990 (Strasbourg 1998) 171-178, Nr. 3; fig. 1 u. 2. - AE 1998. # AE 2001, 1734. # V. Najdenova, in: Studia in memoriam Velizari Velkov, Thracia 13 (Serdicae 2000) 311-318, Nr. 2. - AE 2001. #
HD043329	<In=M>victo#<In>victo#MVICTO / Mit(h)r(ae) Cor/nel(ius) Fau(s)/tu(s) (centurio) l(e)g(ionis) XI Cl(audiae)	Vojenský personál	Mol	bg	Silistra ?	CIL 03, 07475. #
HD043526	[---] ius v(ir) p(erfectissimus) du[x] limitis provinciae Scythiae ---]	Neznáme	Mol	ro	Cernavodă	E. Popescu, Inscriptiile grecești și latine din secolele IV-XIII descoperite în România (București 1976) 204, Nr. 192; Foto. #
HD065253	ἀγαθῆι τύχη Ἡλίου / Μίθρα / θεῶ / ἐπηκόω / Ἀυρήλιος / Μάρκος / γναφεύς / τὸ στήλιον / σὺν τῆ / ζωγραφία / κατεσκευάσεν / ἐκ τῶν / ἰδίων / εὐχαριστήριον	Nezadané	Mol	bg	Veliko Tárnovo	IGBulg 0679. # IGR 1, 0567. # CIMRM 2265. # AE 2006, 1241. #
HD065287	[θ]εῶ Μίθρα {A=Δ}(ὑρήλιος)#{A=Δ}(ὑρήλιος)#{A=Δ}(ὑρήλιος) // Μάρκος ἀνέ/στησα	Nezadané	Mol	bg	Veliko Tárnovo	IGBulg 5229; tab. 31, 5229. (B) # AE 1996, 1361. # V. Naydenova, in: J. Mangas - J. Alvar (Hrsg.), Historia de Roma. # Homenaje a José Ma. Blázquez 3 (Madrid 1996) 219-222; fig. 1. - AE 1996. # SEG 46, 0903. # SEG 47, 1144. (B) # AE 2006, 1241. #
HD072892	Invicto / Mithrae / [-] Octavi/[u]s P[ro]bus v(otum) l(ibens) m(erito)	Nezadané	Mol	ro	Adamclisi	AE 2009, 1208. #
HD072896	Deo / Invicto / M[it(h)r]a(e?) / Lucia[n(us)] / ex v[oto] / [posuit]	Nezadané	Mol	ro	Hârșova	AE 2009, 1210. #
Unknown	Θεῶ Μίθρα Ἐρμόδορος Θεοδότου ὑπὲρ ἑαυτοῦ [καὶ τῶν ἰδίων] ἀνέθηκεν	Nezadané	Mol	bg	Medgidia	
HD006315	D(eo) S(oli) l(nvicto) [M(ithrae)] / Val(erius) Liberalis [---] / leg(ionis) VII Cl(audiae) [p(iae) f(idelis)] v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito)	Vojenský personál	MoS	rs	Kostolac, bei	AE 1980, 0787. (B) # ILJug 0483. (B) # IMS 2, 033; Foto. # P. Petrović, Starinar 19, 1968, 231-233, Nr. 6; Taf. 2, 6. (B) - AE 1980. #

Tab. 2.1. Mithraistické nápisy (skrácená verzia)

DB_ID	Text	Profesia	Provincia	Krajina	Nálezisko	Bibliografia
HD011803	D(eo) S(oli) I(nvicto) M(ithrae) / Cl(audius) Diogenes / hast(atus) leg(ionis) / VII Cl(audiae) p(iae) f(idelis) / v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito)	Vojenský personál	MoS	rs	Kostolac	AE 1971, 0418. # ILJug 0482. # IMS 2, 032; Foto. # M. Mirković, ZAnt 15, 1965, 381-382, Nr. 1; fig. 1. - AE 1971. #
HD016238	Ael(ius) Valentinu[s] &	Neznáme	MoS	rs	Beograd, Stari Grad	AE 1966, 0333. (B) # L. Zotović, Les cultes orientaux sur le territoire de la Mésie supérieure (Leiden 1966) 63-64, Nr. 6; pl. 2, 1. (B) - AE 1966. # IMS 1, 018. # D. Bojović, Starinar 28/29, 1977/78, 136. 142, Nr. 1; T. 1, 2. #
HD016256	[So]li Invicto / Mithrae / M(arcus) [C]occeius [V]alens dec(urio) Au[gu]s[t]alis(?) col(oniae) pro [sa]lute s[ua] et Politt(ae) / [co]niug(is) et Cocceio/rum filior(um) v(otum) s(olvit)	Vyššie miestne úrady	MoS	bg	Dimovo	AE 1966, 0344. # L. Zotović, Les cultes orientaux sur le territoire de la Mésie supérieure (Leiden 1966) 60, Nr. 1. (B) - AE 1966. #
HD016258	Invicto deo / pro sal(ute) Imp(eratorum) / M(arcus) Aur(eli) Anto(nini) Aug(usti) [et] / [L]uci Aur(eli) Veri] / [Aug(usti) &	Nezadané	MoS	rs	Knjaževac	AE 1964, 0263. # ILJug 0570. # IMS 3, 2, 011; Foto. # S. Dušanić - P. Petrović, ZAnt 12, 1962, 370-372, Nr. 2; fig. 2. - AE 1964. # ILJug 1278. #
HD024051	[Deo] Inv(ict)u[m] p[ro] sal(ute) Aug[ust]i[m] templum / vetustate / dilapsum i[m]pendio[m] / Apollonides eor(undem) / ser(vus) sc(rutator) stat(ionis) Lamud(---) / Gentiano et Bass(o) co(n)s(ulibus)	Nižšie miestne úrady	MoS	mk	Kumano	AE 1933, 0160. # N. Vulić, RA 6, 1933, 191, Nr. 4; fig. 8. - AE 1933. # IMS 6, 209; Fotos. # PIR (2. Aufl.) H 37. # PIR (2. Aufl.) P 700. #
HD028837	Deo Invicto M(ithrae) / nauclerus pon[endum] curavit(?)	Neznáme	MoS	rs	Požarevac, bei	
HD028840	D(eo) I(nvicto) M(ithrae) / P(ublius) Ael(ius) Val(erian)us vestia(rius) / v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito)	Nižšie miestne úrady	MoS	rs	Smederevo	AE 1894, 0105. # CIL 03, 13803. # IMS 2, 029; Foto. # F. Cumont, AEM 17, 1894, 31, Nr. 7. - AE 1894. #
HD031461	[D(eo) i(nvicto)] M(ithrae) / fano mag(no) / pro sal(ute) Aug[ust]i[m] n[on] o(rostrum) / Apollonides / eorund(em) vect(igalis) Il/yr(ici) ser(vus) [(contra)sc(riptom) sta(tionis) / Lamud(---) quam vove(rat) [(contra)sc(riptom) sta(tionis) Vizi(ani) // A(pollo)n(ides)s Viz(iani) // Gentia/no et / Basso co(n)s(ulibus)]	Nižšie miestne úrady	MoS	mk	Kumano	AE 1903, 0287. (B) # AE 1903, p. 72 s. n. 321. # IMS 6, 212; Fotos. # A. von Premerstein - N. Vulić, JCEAI (Beibl.) 6, 1903, 38-40. (B) - AE 1903. # CIMRM 2209. (B) # PIR (2. Aufl.) H 37. # PIR (2. Aufl.) P 700. #
HD032743	[D(eo) I(nvicto)] M(ithrae) / [&	Neznáme	MoS	rs	Kladovo	ILJug 0007. # CIMRM 2223; fig. 613. # CIMRM 2224; fig. 613. #
HD032758	D(eo) [I(nvicto) M(ithrae)] / [---] dec(urio) aedil(is) / col(oniae) Vim(inacii) ex voto l(ibens) m(erito) p(osuit)	Vyššie miestne úrady	MoS	rs	Smederevo	ILJug 0012. # CIL 03, 08109. # IMS 2, 030; Foto. # CIMRM 2216; fig. 612. #

Tab. 2.1. Mithraistické nápisy (skrátená verzia)

DB_ID	Text	Profesia	Provincia	Krajina	Nálezisko	Bibliografia
HD035549	D(eo) M(ithrae) [S(oli)?] / p(ro) s(alute) Im(peratoris) S(everi) Ale(xandri) Au(g(usti) G(aius) C(---)ius) Marcellus / et Marius Victo(rinus) posue(runt) l(i)bentes) m(erito)	Nezadané	MoS	rs	Beograd, Sopot	IMS 1, 104; Zeichnung. # CIMRM 2236. # N. Vulić, JEA1 (Beibl.) 7, 1904, 6-7, Nr. 9; Zeichnung. #
HD035550	Invicto deo / Ision Caes(aris) n(ostri) ser(vus) / vil(icus) vectigal(is) Il/lyr(ici) templ(um) omn(i) / re instruct(um) a / solo p(ecunia) s(ua) f(aciendum) c(uravit)	Nižšie miestne úrady	MoS	rs	Beograd, Sopot	IMS 1, 105; Foto. # CIL 03, 08163. # CIMRM 2235. #
HD035727	[Mithrae Soli In]victo ex vo[to ---]	Neznáme	MoS	rs	Kostolac	IMS 2, 034; Zeichnung. (B) #
HD036237	Deo Invi(cto) Mit(h)rae) / G(aius) Iul(ius) Val(ens?) ve/t(eranus) leg(ionis) VII Cl(audiae) / ex b(ene)f(iciario) co(n)s(ularis) / nunc dec(urio) / Vim(inaci) temp(lum) / a solo re/fecit	Vojenský personál	MoS	rs	Požarevac, bei	IMS 2, 308; Foto. # CIL 03, 14217, 4. (B) #
HD036924	Καρδένθης Τεταεγος (ἀν)έ(θηκεν) δ(ᾶρον)	Nezadané	MoS	rs	Ražanj	AE 1966, 0337. (B) # L. Zotović, Les cultes orientaux sur le territoire de la Mésie supérieure Leiden (1966) 81-82, Nr. 24; pl. 6, 1. - AE 1966. # IMS 4, 093; Foto. (B) #
HD057139	D(eo) M(ithrae) / S(oli) A[e]l(ius) / Cai(---) / l(i)bens) [v(otum) s(olvit)]	Nezadané	MoS	rs	Beograd, Stari Grad	D. Bojović, Starinar 28/29, 1977/78, 139-142; sl. 3 (Zeichnung). #
UEL8509	D(eo) l(nvicto) [M(ithrae)] ?	Neznáme	Nor	at	Graz	
UEL14756	[D(eo)] i(invicto) M(ithrae) / [---]	Neznáme	Nor	at	Katschan der Mur	Stern, RÖ 31, 2008, 123; AEA 2008, 00104
UEL23335	D(eo) l(nvicto) M(ithrae) / pro salu(te) / [C]rescen(tis) / ++++	Nezadané	Nor	it	Camporosso in Valcanale	P. Casari, Nel Norico. Il Mitreo di Camporosso, in: In viaggio verso le alpi, a cura di Flaviana Oriolo, luglioeditore, Trieste 2014, 119-123; P. Casari. in: Culti e religiosità nelle province Danubiane, Ferrara 2013 (2015) 209 ff., 222 nr. 9; P. Casari, in: Römische Steindenkmäler im Alpen-Adria-Raum 2016 (2013), 137, 144 nr. 9
UEL23336	--- / [templ]um dei / [v]etustate / conlabsum / pro salute imp(eratoris) / n(ostri) restituit / Thallus [---] / [---]	Nižšie miestne úrady	Nor	it	Camporosso in Valcanale	P. Casari, Nel Norico. Il Mitreo di Camporosso, in: In viaggio verso le alpi, a cura di Flaviana Oriolo, luglioeditore, Trieste 2014, 119-123; P. Casari. in: Culti e religiosità nelle province Danubiane, Ferrara 2013 (2015) 209 ff., 220 nr. 4; P. Casari, in: Römische Steindenkmäler im Alpen-Adria-Raum 2016 (2013), 136, 142 nr. 4

Tab. 2.1. Mithraistické nápisy (skrácená verzia)

DB_ID	Text	Profesia	Provincia	Krajina	Nálezisko	Bibliografia
UEL23337	Thallus Imp(eratoris) n(ostri) / vil(icus) templ(um) ve/tustate conl(apsum) / pro sa(lu)t(e) sua et / suorumq(ue) resti(tuit)	Nižšie miestne úrady	Nor	it	Campo rosso in Valcanale	P. Casari, Nel Norico. Il Mitreo di Camporosso, in: In viaggio verso le alpi, a cura di Flaviana Oriolo, luglioeditore, Trieste 2014, 119-123; P. Casari. in: Culti e religiosità nelle province Danubiane, Ferrara 2013 (2015) 209 ff., 220 nr. 5; P.Casari, in: Römische Steindenkmäler im Alpen-Adria-Raum 2016 (2013), 136, 143 nr. 5
UEL23347	[---] pro salute / [--- Euse]betis Caes(aris) n(ostri) / [-- Eu]tyches l(ibens) mer(ito)	Nezadané	Nor	it	Campo rosso in Valcanale	P. Casari, Nel Norico. Il Mitreo di Camporosso, in: In viaggio verso le alpi, a cura di Flaviana Oriolo, luglioeditore, Trieste 2014, 119-123; P. Casari. in: Culti e religiosità nelle province Danubiane, Ferrara 2013 (2015) 209 ff., 221 nr. 6; P.Casari, in: Römische Steindenkmäler im Alpen-Adria-Raum 2016 (2013), 136, 143 nr. 6; AE 2015, 01052
UEL23348	--- / [---]linus / [--- procu]rator(is) / [--- se]r(vus) vil(icus)	Nižšie miestne úrady	Nor	it	Campo rosso in Valcanale	P. Casari, Nel Norico. Il Mitreo di Camporosso, in: In viaggio verso le alpi, a cura di Flaviana Oriolo, luglioeditore, Trieste 2014, 119-123; P. Casari. in: Culti e religiosità nelle province Danubiane, Ferrara 2013 (2015) 209 ff., 221 nr. 7; P.Casari, in: Römische Steindenkmäler im Alpen-Adria-Raum 2016 (2013), 137, 143 nr. 7; AE 2015, 01053
UEL23349	[D(eo)] ? I(invicto) ? / Amandu[s] / C(ai?) A(ntonio?) R(ufi?) p(ublici) p(ortorii) / (contra)scriptori[s] / [-----]	Nižšie miestne úrady	Nor	it	Campo rosso in Valcanale	P. Casari, Nel Norico. Il Mitreo di Camporosso, in: In viaggio verso le alpi, a cura di Flaviana Oriolo, luglioeditore, Trieste 2014, 119-123; P. Casari. in: Culti e religiosità nelle province Danubiane, Ferrara 2013 (2015) 209 ff., 219 nr. 3; P.Casari, in: Römische Steindenkmäler im Alpen-Adria-Raum 2016 (2013), 134, 142 nr. 3; AE 2015, 01049
UEL23350	[---] / [--- pro salute] / [--- Anto]nini / [--- no]bilissimi / [---] vectiga[li]s / [--- Anti]ochi[anus ?] / [--- C]orint[hianus ?] / [--- p]osue[runt] / [---]ACCE[---]	Neznáme	Nor	it	Campo rosso in Valcanale	P. Casari, Nel Norico. Il Mitreo di Camporosso, in: In viaggio verso le alpi, a cura di Flaviana Oriolo, luglioeditore, Trieste 2014, 119-123; P. Casari. in: Culti e religiosità nelle province Danubiane, Ferrara 2013 (2015) 209 ff., 222 nr. 8; P.Casari, in: Römische Steindenkmäler im Alpen-Adria-Raum 2016 (2013), 137, 144 nr. 8; AE 2015, 01054
UEL23351	S(oli) i(nvicto) [M(ithrae)] / [---]	Neznáme	Nor	it	Campo rosso in Valcanale	P. Casari, Nel Norico. Il Mitreo di Camporosso, in: In viaggio verso le alpi, a cura di Flaviana Oriolo, luglioeditore, Trieste 2014, 119-123; P. Casari. in: Culti e religiosità nelle province Danubiane, Ferrara 2013

Tab. 2.1. Mithraistické nápisy (skrátená verzia)

DB_ID	Text	Profesia	Provincia	Krajina	Nálezisko	Bibliografia
						(2015) 209 ff., 223 nr. 11; P.Casari, in: Römische Steindenkmäler im Alpen-Adria-Raum 2016 (2013), 137, 145 nr. 11; AE 2015, 01057
UEL23352	[---] / [---]+[---] / [---]+esta[---] / [---]saep+a / [d(onum?)] d(edit?)	Neznáme	Nor	it	Camporosso in Valcanale	P. Casari, Nel Norico. Il Mitreo di Camporosso, in: In viaggio verso le alpi, a cura di Flaviana Oriolo, luglioeditore, Trieste 2014, 119-123; P. Casari. in: Culti e religiosità nelle province Danubiane, Ferrara 2013 (2015) 209 ff., 224 nr. 12; P.Casari, in: Römische Steindenkmäler im Alpen-Adria-Raum 2016 (2013), 137, 145 nr. 12; AE 2015, 01058
UEL23353	[---]nti p+ / [---]ni [[---]] / [[-----]] / [[---]] // voto	Neznáme	Nor	it	Camporosso in Valcanale	P. Casari, Nel Norico. Il Mitreo di Camporosso, in: In viaggio verso le alpi, a cura di Flaviana Oriolo, luglioeditore, Trieste 2014, 119-123; P. Casari. in: Culti e religiosità nelle province Danubiane, Ferrara 2013 (2015) 209 ff., 222 nr. 10; P.Casari, in: Römische Steindenkmäler im Alpen-Adria-Raum 2016 (2013), 137, 145 nr. 10; AE 2015, 01056
HD001352	D(eo) I(nvicto) M(ithrae) / pro salut[e ---] / [&	Neznáme	Nor	at	Erl	AE 1982, 0761. # W. Sydow, AustrRom 30, 1980, 47-48. - AE 1982. # ILLPRON 1496. #
HD004792	D(eo) I(nvicto) M(ithrae) Rufi Speratinu[s] / et Speratianus fil[ius] / (et) Speratus et Pro[---]	Iné	Nor	si	Slovenska Bistrica	AE 1978, 0609. (B) # S. Pahič, AArchSlov 28, 1977, 83-84, Nr. 2; sl. 10. - AE 1978. # ILLPRON 1891. (B) #
HD010349	D(eo?) [I(nvicto)?] M(ithrae?) / Marti[alis] Aug(ustorum) / pro salute / Aug(ustorum) n(ostrorum) vil(ici) / s[at(ionis) Atrantin(ae)	Nižšie miestne úrady	Nor	si	Lukovica	P. Selem, Les religions orientales dans la Pannonie romaine. Partie en Yougoslavie (Leiden 1980) 92, Nr. 19b. #
HD011274	D(eo) I(nvicto) My(thrae) (!) / sacr(um) / Maturus / ser(vus) act/or d(omini) n(ostri)	Nižšie miestne úrady	Nor	at	S. Leonhard/Forscht	AE 1974, 0477. # ILLPRON 0889. # H. Ubl, AustrRom 24, 1974, 35, Nr. 2. - AE 1974. #
HD017895	Her(mes?) Inv(icto) / Mit(h)rae / v(otum) s(olvit) I(ibens) m(erito)	Neznáme	Nor	at	Magdalensberg	AE 1956, 0043. # ILLPRON 0513. # CIMRM 1441. # H. Dolenz, Carinthia I 145, 1955, 130-131; Zeichnung. - AE 1956. # A. Gerstl, Supplementum epigraphicum zu CIL III für Kärnten und Osttirol 1902-1961 (Diss. Wien 1961) 31-32, Nr. 55. # P.S. Leber, Die in Kärnten seit 1902 gefundenen römischen Steininschriften (Klagenfurt 1972) 113, Nr. 212. #
HD018372	Cautopati / Tib(erius) Dabonius / Ingenuus / cum suis	Nezadané	Nor	si	Sevnica	AE 1989, 0624. # U. Bavéc, VarSpom 29, 1987, 258-259; sl. 23. - AE 1989. # ILSI 1, 050; Foto. #

Tab. 2.1. Mithraistické nápisy (skrácená verzia)

DB_ID	Text	Profesia	Provincia	Krajina	Nálezisko	Bibliografia
HD018581	D(eo) I(nvicto) M(ithrae) Verus pro salute / Comaci(a)e et Com(magenorum) v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito)	Nezadané	Nor	at	S. Andrä-Wörder n	AE 1953, 0127. # CIL 03, 05650. # H. Ubl, in: Tullner Museen im Minoritenkloster. Katalog der Schausammlungen (Tulln 1996) 96-97, Nr. 2, 3; Foto. # E. Polaschek, JCEAI (Beibl.) 39, 1952, 69-75; Abb. 20. - AE 1953. # H. Ubl, Die Skulpturen des Stadtgebietes von Aelium Cetium, CSIR Österreich 1, 6 (Wien 1979) 25-27, Nr. 9; Taf. 10, 9. # P. Scherrer, in: W. Rosner (Hrsg.), Die Römer in Niederösterreich. # Vierundzwanzigstes Symposium des NÖ Instituts für Landeskunde, Tulln 2004 (St. Pölten 2008) 141. # M. Holzner, Tyche 24, 2009, 177-178, Nr. 45. # K. Böhm - E. Weber, Tyche 20, 2005, 228, Nr. 65. # E. Weber - M. Pesditschek, Tyche 16, 2001, 227-228, Nr. 36. # ILLPRON 0886. # CIL 03, 05650 add. p. 1842. # CIMRM 1423. # CIMRM 1424. # H. Kenner, JCEAI 58, 1988, 92. #
HD018682	Iuppi[ter] / O[ptimus] / M[aximus] // rex Iuppiter a M{a}it(h)ra Deo // [&	Neznáme	Nor	at	Linz	AE 1960, 0089. # P. Karnitsch, AustrRom 5, 1955, 43. (B) # R. Egger, BJ 158, 1958, 78-80; Taf. 30; Abb. 3 (Zeichnung). - AE 1960. # G. Jochade-Endl, JbMusLinz 156, 2011, 28; Abb. 2. (B) # CIMRM 1419; fig. 363. (B) #
HD019251	D(eo) I(nvicto) M(ithrae) / (H)ilari/nus (H)ilari / [f(ilius)] v(otum) s(olvit) l(ibens) l(aetus) m(erito)	Nezadané	Nor	at	Liebfens	AE 1955, 0089. # CIMRM 1444. # P. Leber, AustrRom 2, 1952, 27. # P.-M. Duval, FA 7, 1952, 268, Nr. 3484. - AE 1955. # A. Gerstl, Supplementum epigraphicum zu CIL III für Kärnten und Osttirol 1902-1961 (Diss. Wien 1961) 28, Nr. 46. # P.S. Leber, Die in Kärnten seit 1902 gefundenen römischen Steininschriften (Klagenfurt 1972) 94, Nr. 171. # P. Leber, Carinthia I 145, 1955, 184-185; Abb. 1 u. 2. # ILLPRON 0706. #
HD035560	S] / Sabin[us? eq(ues)? al(ae)?] / I Thrac(um) v(icticis) [---] / v(otum) [s(olvit)?]	Vojenský personál	Nor	at	Linz	ILLPRON 0950. # G. Jochade-Endl, JbMusLinz 156, 2011, 27. # G. Alföldy, Noricum (London - Boston 1974) 258. #
HD035561	[Deo Soli] / Inv[ictio] / M[ithr]ae s(acrum) T[ib]erius [Iul]ius U[rsulus] vet(eranus) / votum r(et)tulit p[ro] se et s[ol]is l(ibens) l(aetus) m(erito) s(olvit)	Vojenský personál	Nor	at	Linz	AE 1956, 0082. (B) # H. Vettors, Fasti Archaeologici 8, 1953, 408-409, Nr. 5543. (B) - AE 1956. # P. Karnitsch, AustrRom 3, 1953, 27. (B) # P. Karnitsch, AustrRom 5, 1955, 42-43. # G. Jochade-Endl, JbMusLinz 156, 2011, 28. # CIMRM 1417. # ILLPRON 0949. #

Tab. 2.1. Mithraistické nápisy (skrátená verzia)

DB_ID	Text	Profesia	Provincia	Krajina	Nálezisko	Bibliografia
HD035614	D(eo) I(nvicto) [Mithrae] / [& // \$] / vete[ran(us)] / leg(ionis) II Ita(licae) / v(otum) s(olvit) I(ibens) I(aetus)	Vojenský personál	Nor	at	Enns	ILLPRON 0977. # H. Petrovitsch, Legio II Italica (Linz 2006) 50-51, Nr. L.18; Fotos u. Zeichnung. # E. Weber, Supplementum epigraphicum zu CIL III für Salzburg, Steiermark, Oberösterreich und das norische Niederösterreich 1902-1964 (Diss. Wien 1964) 154-155, Nr. 122; Zeichnung. #
HD042357	Deo Invicto Mit(h)r[a]e Ma[rt?]inus [---?]	Neznáme	Nor	de	Prutting	W. Hameter, Die norischen Inschriften Bayerns (Diss. Wien 1992) 45, Nr. 33; Zeichnung. # J. Garbsch- H.J. Kellner, BVBI 50, 1985, 398-402, Nr. C1; Taf. C; Abb. 8 u. 9 (Zeichnungen). - AE 2008. # AE 2008, 1022. #
HD042438	D(eo) I(nvicto) M(ithrae) / pro salute / M(arci) Lol(li) Prisci / p(atroni) b(enerentis) Ia(n)u(a)r(ius) / Lupercus / lib(erti)	Iné	Nor	de	Anger	CIL 03, 05592. (B) # CIL 03, 11774. # IBR 037; tab. 6, 37. # ILLPRON 1525. # CIMRM 1408. (B) # J. Hefner, Das römische Bayern in seinen Schrift- und Bildmalen (München 1852) 98-99, Nr. 109; Taf. 3, 11 (Zeichnung). (B) # G. Gamer - A. Rüsche, Raetia (Bayern südlich des Limes) und Noricum (Chiemseegebiet), CSIR Deutschland 1, 1 (Bonn 1973) 115, Nr. 494; Taf. 142, 494. # A. Obermayr, Römersteine zwischen Inn und Salzach (Freilassing 1974) 140-144. # W. Hameter, Die norischen Inschriften Bayerns (Diss. Wien 1992) 115-117, Nr. 83; Foto. #
HD049094	D(eo) I(nvicto) M(ithrae) pro salute / L(uci) Albi Attici / [[C[---]rius]] / curant(e) [[Cattio Sei[o] leg(ato)]] // D(eo) I(nvicto) M(ithrae) pro sal(ute) / L(uci) A< =I>bi#A< >bi#AIBI Attici / [[C[---]rius]] / [---]rius / curan(te) [[Cat(tio) Seio [I]ega]]t(o)	Nezadané	Nor	at	Unternberg	AE 1998, 1011. (B) # E. Weber, JCEAI (Beibl.) 47, 1964/65, 187-198; Abb. 98 u. 99 (Fotos u. Zeichnungen). (B) - AE 1998. # G. Alföldy, in: EpStud 8 (Düsseldorf 1969) 27-28, Nr. 38; Bild 6 u. 7 (Zeichnungen). - AE 1998. # W.K. Kovacsovics, in: R. Fleischer - V. Moucka-Weitzel, Die römische Straßenstation Immurium - Moosham im Salzburger Lungau (Salzburg 1998) 289-290, Nr. 3, 2, 1; Abb. 55-57; Abb. 58 u. 59 (Zeichnungen). (B) - AE 1998. # CIMRM 1404. (B) # ILLPRON 1075. (B) # ILLPRON 1076. #
HD051713	D(eo) I(nvicto) M(ithrae) pro salute Imp(eratoris) [[Commodi]] Aug(usti) Pii / qui templum vii(!) conlapsum impendio suo restituerunt / et mortalitat(is) causa convener(unt) / Marullo et Aeliano co(n)s(ulibus) VI K(alendas) Iulias // Július Secundinus pat(er) / @ (obitus) Trebius Zoticus	Iné	Nor	at	Maria Saal	AE 1998, 1016. # AE 1996, 1189. # AE 1994, 1334. (B) # AE 1993, 1246. # PIR (2. Aufl.) E 10. # PIR (2. Aufl.) P 107. # R. Beck, Phoenix 52, 1998, 335-344. - AE 1998. # L. d'Ambrosio, RSA 26, 1996, 135-192. - AE 1996. # G. Piccottini, Mithrastempel in Virunum

Tab. 2.1. Mithraistické nápisy (skrátaná verzia)

DB_ID	Text	Profesia	Pro- vincia	Kra- jina	Nálezis- ko	Bibliografia
	pat(er) / Rufius Severinus / Július Optatus / Septimius Mercator / Septimius Marcus / Tertinius Tertinus / Mamilius Dionysius / Sabinius Hermaiscus / @(obitus) Sentius Hermes / Priscius Oppidanus / Varius Fortis / Titius Ruso / Annius Syrellio / Lydacijs Charito / Baenius Axio / @(obitus) Rufius Fuscus / Marius Achilleus / Claud(ius) Quintilianus / Július Carpus / Publilius Moderatus / Mamil(ius) Crescentinus / @(obitus) Varius Secundus / Marius Eutyches / @(obitus) Atticius Sextus pater // Atticius Tacitus / Annius Calocaerus / Claud(ius) Mercuralis / Brittannius Syrus / Mercatorius Crispin(us) / Lydacijs Ingenius / Claud(ius) Quintianus / Cornel(ius) Maturus / Cornel(ius) Florentinus / Trebius Alfius pat(er) / Valerius Hermophilus / Baenius (H)omuncio / Licinius Marcianus / Július Philostra<t>us / Volusius Atti<c>us / Aelius Successus / Marc(ius) Marcianus / Claud(ius) Felix / Aelius Marcianus / Varius Sabinus / C(aius) Baebius Cupitus / Auconius Eucarpus / Aelius Fuscus // Marius Eutyclus / Baebius Bassianus / Q(uintus) Baenius Inge(n)u(s) / C(aius) Fl(avius) Nectare(us) pater / P(ublius) Aelius Fuscianus / M(arcus) Mar(ius) Zosimus / T(itus) Auc(onius) Callimorfus / L(ucius) Fac(---) Onesimus / T(itus) Mest(rius) Respectus / Q(uintus) Sep(timius) Speratus / L(ucius) Alb(ius) Aristo / A(ulus) Tap(petius) Chionius / Lutucc(ius) Maro / M(arcus) Mar(ius) Severianus pat(er) / C(aius) Iul(ius) Maternus / L(ucius) Cand(idius) Aper / C(aius) Pris(cius) Crescentinus / Q(uintus) Iul(ius) Adrastus / Tros(ius) Tertullinus / Aelius Seccundianus(!) / Calend(inus) Successi / Antonius Atticianus / Claudius Primiti(v)us // Veponius C(h)restus / Auconius Boniatius / Tib(erius) Claudiu(s) Curio / G(aius) Iul(ius) Secundinus / Cl(audius) Tib(erius) Dignus / L(ucius) Val(erius) Valerianus / G(aius) B(a)eb(ius) Ursulus / G(aius) Mari(us) Tertullinus / Bellicius Senecio / Sum(m)ian(ius) Maximus / P(ublius) Aelius Cupitus / Asconius Severinus / Gemelli(us) Gemellianus / M(arcus) Ulp(ius) Atticus / Aelius Celerinus / M(arcus) Ulp(ius) Atticianus / Speratus s(ervus) / L(ucius) Vibius Iuvenis / Helvi(us) Var(r)onianus / L(ucius) Vibius Aeliomarus / Rufi(us) Saturninus / M(arcus) Ma(n)sue(tius) Ma(n)suetus / M(arcus) Belli(cius)					(Klagenfurt 1994) 14-44; Abb. 9. 13. 14 u. 16; Abb. 10 u. 15 (Zeichnungen). (B) - AE 1994. # G. Piccottini - H. Dolenz, Carinthia I 183, 1993, 250-256; Abb. 7 u. 8. - AE 1993. # R. Wedenig, Epigraphische Quellen zur städtischen Administration in Noricum (Klagenfurt 1997) 293-298, Nr. V 46. (B) #

Tab. 2.1. Mithraistické nápisy (skrátená verzia)

DB_ID	Text	Profesia	Provincia	Krajina	Nálezisko	Bibliografia
	Reditus / Ti(berius) Cl(audius) Optatus / G(aius) Sec(undius) Reditus / Suc(cessius) Florianus / L(ucius) Quar(tinius?) Quartus // Tiberius Claudius Quintilianus ob dedicationem templi tabulam / aeream donum dedit et camaram picturis exornavit					
HD051714	[D(eo) I(nvicto) M(ithrae) pro sal(ute) Imp(eratorum) Caes(arum) L(uci) Septimii] / [Severi et M(arci) Aur(eli) Antonini] Aug(ustorum) / [nn(ostrorum) et P(ubli) Septim]ii [Getae [nob(ilissimi) Caes(aris)]] / [templum a solo inpen(di) suo exstruxer(unt) // [Val(erius)] Hermofilus / [Li]cin(ius) Marcian(us) / Iul(ius) Fylostrat(us)!) / Mar(cius) Marcianus / Ael(ius) Marcianus / Baeb(ius) Cupitus / [--]l(ius) Eucharpus(!) / [A]el(ius) Fuscus] / [M]ar(ius) Euty[chus] / [M(arcus) Mar(ius) Zosimus] / [& // [Q(uintus) Sept(imius)] Speratus / L(ucius) Al[bius] Aristio / A(ulus) Ta[pp]et(ius) Chionius / L(ucius) Lut[u]cius Maron / M(arcus) M[ari]us Sever[ianus] / C(aius) Iu[l(ius) Maternus] / [& // C(aius) Marius Tertullinus / Bell(icius) Senecio / S(extus?) Summ(ianus) Maximus / Ael(ius) Cupitu[s] / [&	Iné	Nor	at	Maria Saal	AE 1994, 1335. (B) # CIL 03, 04816. # ILLPRON 0015. # ILLPRON 0016. (B) # ILLPRON 0748. (B) # ILLPRON 0773. (B) # ILLPRON 0774. (B) # G. Piccottini, Mithrastempel in Virunum (Klagenfurt 1994) 44-50, Nr. 1-2; Abb. 21; Abb. 22 (Zeichnung). (B) - AE 1994. # P.S. Leber, Die in Kärnten seit 1902 gefundenen römischen Steininschriften (Klagenfurt 1972) 46-47, Nr. 74. (B) - AE 1994. # A. Gerstl, Supplementum epigraphicum zu CIL III für Kärnten und Osttirol 1902-1961 (Diss. Wien 1961) 13-14, Nr. 13; Zeichnung. (B) # R. Wedenig, Epigraphische Quellen zur städtischen Administration in Noricum (Klagenfurt 1997) 257-259, Nr. V 8. (B) #
HD056843	C(autopati?) / Gavillius / Respectus / v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito)	Nezadané	Nor	at	Ferlach	ILLPRON 0231. (B) # CIL 03, 11539. # G. Piccottini, Die Römersteinsammlung des Landesmuseums für Kärnten (Klagenfurt 1996) 38-40, Nr. 15; Foto. (B) # G. Piccottini, Die kultischen und mythologischen Reliefs des Stadtgebietes von Virunum, CSIR Österreich 2, 4 (Wien 1984) 18-19, Nr. 300A; Taf. 37, 300A. (B) # P.S. Leber, Die in Kärnten seit 1902 gefundenen römischen Steininschriften (Klagenfurt 1972) 105-106, Nr. 195. #
HD057200	I(nvicto) D(eo) M(ithrae) / pro salut(e) / M(arci) P(---) Potentis / Ursulus lib(ertus) / v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito)	Iné	Nor	at	Paternon	CIL 03, 04752. (B) # CIL 03, 11491. # CIMRM 1428. # ILLPRON 0346. # F. Glaser, Teurnia: Römerstadt und Bischofssitz. Ein Führer zu den Ausgrabungen und zum Museum in St. Peter in Holz sowie zu den Fundorten im Stadtgebiet von Teurnia (Klagenfurt 1992) 175. #
HD057382	D(eo) I(nvicto) M(ithrae) / Diadumenus / Nicolai Aug(usti) / disp(ensatoris) arcar(ius) / regn(i) Noric(i) / d(onum) d(edit)	Nižšie miestne úrady	Nor	at	S. Veit/Glan	CIL 03, 04797. # CIMRM 1432. # G. Winkler, Die Reichsbeamten von Noricum und ihr Personal bis zum Ende der römischen Herrschaft

Tab. 2.1. Mithraistické nápisy (skrátaná verzia)

DB_ID	Text	Profesia	Provincia	Krajina	Nálezisko	Bibliografia
						(Wien 1969) 142, Nr. 2. (B) # ILLPRON 0565. #
HD057462	D(eo) I(nvicto) M(ithrae) / in honor(em) / domus divin(ae) / Eppius Arimi/nensis filius	Nezadané	Nor	at	Maria Saal	CIL 03, 04799. # CIL 03, 04799 add. p. 1813. # CIMRM 1436. # CIMRM 1437. (B) # ILLPRON 0633. #
HD057540	Iu(ssu) d(ei?) M(ithrae?) F(---) / ROSAVI[---]/INI[---] Aug(---) / Aur(elius) Aquila et Aur(elius) / Flavianus / sacerdot(es) / posuerunt	Iné	Nor	at	Klein S. Paul	ILLPRON 0721. # CIL 03, 05021. # CIL 03, 05021 add. p. 1822. #
HD057612	D(eo) I(nvicto) M(ithrae) pro [salute Imp(eratoris) Caes(aris)] / [A]ntonini [Aug(usti) ---] / [&	Neznáme	Nor	at	Maria Saal	ILLPRON 0839. # CIL 03, 11547. # CIMRM 1440. (B) #
HD057646	Cauti / L(ucius) / Albius / Atticu(s) / et C(aius) / Albius / Avitus	Nezadané	Nor	at	Lendorf	ILLPRON 0490. (B) # CIL 03, 04736. (B) # CIMRM 1427. # P.S. Leber, Die in Kärnten seit 1902 gefundenen römischen Steininschriften (Klagenfurt 1972) 153-154, Nr. 286. (B) #
HD057661	Deo Invicto M<i>=E>t(h)ras#M<i>=E>t(h)ras#METRAS / Ursinus do/num posu<i>=E>#posu<i>=E>#POSUET	Nezadané	Nor	at	S. Urban	ILLPRON 0516. # CIL 03, 04804. # CIL 03, 04804 add. p. 1813. # A. Gerstl, Supplementum epigraphicum zu CIL III für Kärnten und Osttirol 1902-1961 (Diss. Wien 1961) 121. # G. Piccottini, Die Römersteinsammlung des Landesmuseums für Kärnten (Klagenfurt 1996) 32-33, Nr. 12; Foto. # P. Leber, Carinthia I 145, 1955, 187-188. # CIMRM 1443. #
HD057664	D(eo) I(nvicto) M(ithrae) / pro salute / Antoni [S]ev[er]ini / Helvius / Accep[t]inu[s] / ex voto pos(uit)	Nezadané	Nor	at	S. Veit/Glan	CIL 03, 04795. # CIMRM 1433. # ILLPRON 0524. #
HD057675	D(eo) I(nvicto) M(ithrae) / Mocio / Aprilis / [v(otum)? s(olvit)? l(ibens)? m(erito)?]	Nezadané	Nor	at	S. Jakob/Rosenthal	CIMRM 1429. # A. Gerstl, Supplementum epigraphicum zu CIL III für Kärnten und Osttirol 1902-1961 (Diss. Wien 1961) 21-22, Nr. 34. # P.S. Leber, Die in Kärnten seit 1902 gefundenen römischen Steininschriften (Klagenfurt 1972) 106, Nr. 196. # ILLPRON 0546. #
HD057687	D(eo) I(nvicto) M(ithrae) templum vetusta(te) / conlabsum(!) quot(!) fuit / per annos amplius / L desertum Aur(elius) / Hermodorus v(ir) p(erfectissimus) p(raeses) p(rovinciae) N(orici) / m(edi)t(erranei) a novo restitui fecit / quot(!) (a)edificatum est divo / Maximiano VIII et Maximino it(e)r(um) / A(u)gg(ustis) con(sulibus) Quar(tinio) Ursiniano cur(ante)	Equites	Nor	at	S. Veit/Glan	ILLPRON 0564. # CIL 03, 04796. # ILS 4197. (B) # CIMRM 1431. (B) # G. Piccottini, Mithrastempel in Virunum (Klagenfurt 1994) 13, Nr. 3; Abb. 8. #

Tab. 2.1. Mithraistické nápisy (skrátená verzia)

DB_ID	Text	Profesia	Provincia	Krajina	Nálezisko	Bibliografia
HD057797	Pro salute Aug(usti) / in honorem d(omus) d(ivinae) Soli / Invicto Mythr(ae)(!) Hilarus / Aug(usti) lib(ertus) tab(ularius) p(rocuratoris) r(egni) N(orici) et Epictetus / ark(arius)(!) Aug(usti) n(ostri) tem(plum) vetustate conl(ap)s(um) / sumptu suo cum pictura refe[c(erunt)] / Imp(eratore) d(omino) n(ostro) Gordiano Aug(usto) et Aviola c[o(n)s(ulibus)] / sacerdot(e) Licin(io) Marcello pat[re sac(rorum)] // d(edicatum) VIII K(alendas) Iulias Q(uinto) Vi[---]	Nižšie miestne úrady	Nor	at	Maria Saal	ILLPRON 0634. # G. Winkler, Die Reichsbeamten von Noricum und ihr Personal bis zum Ende der römischen Herrschaft (Wien 1969) 142, Nr. 4. # G. Piccottini, Mithrastempel in Virunum (Klagenfurt 1994) 12, Nr. 2; Abb. 7. # G. Piccottini, Die Römersteinsammlung des Landesmuseums für Kärnten (Klagenfurt 1996) 29-32, Nr. 11; Foto. # CIL 03, 04800; Zeichnung. # PIR (2. Aufl.) A 51. # CIMRM 1438. #
HD057804	D(eo) o(mnipotenti) M(ithrae) / [I]nvicto / [-]RSV[-]us / b(ene)ff(iciarius) [--] / [&	Vojenský personál	Nor	at	Techelsberg/Wörtherssee	ILLPRON 0640. # CIL 03, 04771; Zeichnungen. # G. Winkler, Die Reichsbeamten von Noricum und ihr Personal bis zum Ende der römischen Herrschaft (Wien 1969) 131, Nr. 4. # E. Schallmayer - K. Eibl - J. Ott - G. Preuß - E. Wittkopf, Der römische Weihebezirk von Osterburken 1 (Stuttgart 1990) 225, Nr. 265. # CIL 03, 11496. #
HD058495	Invicto / patrio / Ulb(ius) Gaianus / praef(ectus) vehic(ulorum)	Vyššie miestne úrady	Nor	at	Klagenfurt/Wörtherssee - S. Veit/Glan, zwischen	ILLPRON 0790. (B) # CIL 03, 04802. # ILS 4193. # CIMRM 1439. (B) # G. Winkler, Die Reichsbeamten von Noricum und ihr Personal bis zum Ende der römischen Herrschaft (Wien 1969) 157-158. #
HD065043	[D(eo) I(nvicto) M(ithrae) Sec]undus Laeti Augg(ustorum) nn(ostorum) / [vil(ici) vic(arius) s]jigillum ex voto posuit	Nižšie miestne úrady	Nor	de	Prutting	AE 2008, 1019. # B. Steidl, BVBI 73, 2008, 54-65, Nr. 1; Abb. 1 u. 2; Abb. 3 (Zeichnung). - AE 2008. # J. Garbsch, BVBI 50, 1985, 393-394. - AE 2008. # W. Hameter, Die norischen Inschriften Bayerns (Diss. Wien 1992) 35-37, Nr. 17-19; Foto. #
HD065044	[Inv]ic[to] / Mi[t]hr[ae] / [F]ructus Q(uinti) / [Sa]bini Verani / [con]d(uctoris) p(ublici) [p(ortorii) ser(vus) vil(icus)? st?]a[t(ionis)?] / [--- templ(um)? de]di[c]/[avit a]ramq(ue) m[amoream? ---?]	Nižšie miestne úrady	Nor	de	Prutting	AE 2008, 1020. # B. Steidl, BVBI 73, 2008, 65-75, Nr. 2; Abb. 5; Abb. 4. 6 u. 7 (Zeichnungen). - AE 2008. # J. Garbsch, BVBI 50, 1985, 394-396; Abb. 7 (Zeichnung). - AE 2008. # W. Hameter, Die norischen Inschriften Bayerns (Diss. Wien 1992) 38-41; Nr. 22-24. 26; Zeichnungen. # J. Fitz, Die Verwaltung Pannoniens in der Römerzeit (Budapest 1993) 721-722, Nr. 398. #
HD066589	D(eo) I(nvicto) M(ithrae) / L(ucius) Annus / Senecinus / pro L(ucio) Anno	Nezadané	Nor	si	Poljčane	ILJug 0409. # ILLPRON 1984. # CIMRM 1486. # S. Pahič, AArchSlov 28, 1977, 61; sl. 33. #

Tab. 2.1. Mithraistické nápisy (skrátaná verzia)

DB_ID	Text	Profesia	Provincia	Krajina	Nálezisko	Bibliografia
	/ Vero nepo(te) / v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito)					
HD066787	§Jus Qui[nt]ianus(?) b(ene)ff(iciarius) co(n)s(ularis) / leg(ionis) II Ital(icae) templum vetustate conlab/sum(!) et in ruina conversum sumptu s[uo] / [restituit ---]	Vojenský personál	Nor	si	Lukovica	CIL 03, 11676. # M. Šašel Kos, The Roman inscriptions in the National Museum of Slovenia (Ljubljana 1997) 321-323, Nr. 107; Foto. # CIMRM 1485. # ILLPRON 1947. # H. Petrovitsch, Legio II Italica (Linz 2006) 204-205, Nr. Nsl.11; Foto u. Zeichnungen. # P. Selem, Les religions orientales dans la Pannonie romaine. Partie en Yougoslavie (Leiden 1980) 92, Nr. 19a. # E. Schallmayer - K. Eibl - J. Ott - G. Preuß - E. Wittkopf, Der römische Weihebezirk von Osterburken 1 (Stuttgart 1990) 226, Nr. 266. #
HD066801	D(eo) I(nvicto) M(ithrae) / Eutyches / Iulior(um) / c(onductorum) p(ortorii) p(ublici?) ser(vus) (contra)scr(iptor) / stationis Boiod[u(re)nsis] / ex vik(ario!) Benigni vil(ici) / stat(ionis) Atrantin(ae) / aram cum signo / Lunae / ex voto posuit / pr(o)s(edente?) T(ito) Cla(udio) Senill(o)	Nižšie miestne úrady	Nor	si	Zagorje ob Savi	CIL 03, 05121. # CIL 03, 05121 add. p. 2198. # ILS 1857. # M. Šašel Kos, The Roman inscriptions in the National Museum of Slovenia (Ljubljana 1997) 314-318, Nr. 105; Foto. # CIMRM 1484. # ILLPRON 1928. # G. Alföldy, in: EpStud 8 (Düsseldorf 1969) 1-2, Nr. 1. #
HD066815	D(eo) S(oli) I(nvicto) M(ithrae) / pro salute / M(arci) Aur(eli) Felician[i] / [et](?) M(arci) Aur(eli) Felicissim[i] / [f]ili(i) eius et Aurel[i] / Feliciani iuniori[s] / [P]hilumenus ami[cus] / [eo]rundem ex voto / posuit	Nezadané	Nor	si	Hoče-Slivnica	AIJ 103; Foto. (B) # CIMRM 1453. (B) # ILLPRON 1900. (B) #
HD066847	D(eo) I(nvicto) M(ithrae) / Sex(tius) / Masc(u)li/nus / v(otum) s(olvit)	Nezadané	Nor	si	Rečica ob Savinji	CIL 03, 05110. # CIMRM 1401. # ILLPRON 1853. #
HD066849	Invic/to M(it)(h)rae / Surio fe(cit)	Nezadané	Nor	si	Laško	CIL 03, 11687. # CIMRM 1456. # ILLPRON 1851. #
HD066869	M(arcus) Porcius / Verus / proc(urator) / Aug(usti) // me posu/it	Vyššie miestne úrady	Nor	si	Ruše	CIL 03, 05317. # AIJ 114; Foto. # CIMRM 1447. # CIMRM 1448. # ILLPRON 1849. #
HD066903	I(nvicto) D(eo) M(ithrae) / Ial(ius) / Tertin(us) v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito)	Nezadané	Nor	si	Slovenska Bistrica	AIJ 090; Foto. # CIMRM 1629. # CIMRM 1630. # ILLPRON 1824. #
HD066904	D(eo) I(nvicto) M(ithrae) Iuliu[s ---] / [--] v(otum) s(olvit) l(ibens) [m(erito)]	Neznáme	Nor	si	Slovenska Bistrica	AIJ 091; Foto. # CIMRM 1625; fig. 413. # CIMRM 1626; fig. 413. # ILLPRON 1825. #
HD066905	I(nvicto) D(eo) M(ithrae) / Longin(ius) / [Exp?]ertus / [v(otum) s(olvit)] l(ibens) m(erito)	Nezadané	Nor	si	Slovenska Bistrica	AIJ 092; Foto. # CIMRM 1627. # CIMRM 1628. # ILLPRON 1826. #
HD066906	D(eo) S(oli) M(ithrae) / Val(erius?) / [v(otum) s(olvit) l(ibens)] m(erito)	Nezadané	Nor	si	Slovenska Bistrica	AIJ 093; Foto. # CIMRM 1631. # ILLPRON 1827. #

Tab. 2.1. Mithraistické nápisy (skrátená verzia)

DB_ID	Text	Profesia	Provincia	Krajina	Nálezisko	Bibliografia
HD066907	\$]norinus V[---] / [---] v(otum) [s(olvit)] l(ibens) m(erito)	Neznáme	Nor	si	Slovenska Bistrica	AIJ 094; Foto. # CIMRM 1622. # CIMRM 1623. # ILLPRON 1828. #
HD066908	\$]us et Vil(---) v(otum) s(olverunt)	Neznáme	Nor	si	Slovenska Bistrica	AIJ 095; Foto. # CIMRM 1620; fig. 412. # CIMRM 1621; fig. 412. # ILLPRON 1829. #
HD067105	D(eo) I(nvicto) M(ithrae) Ulpus Valeri(us) specul(ator) leg(ionis) primae Nor(icorum) / votum a patre suscept(o) solv(it) l(ibens) l(aetus) m(erito)	Vojenský personál	Nor	at	S. Veit/Glan	CIL 03, 04803. # ILLPRON 0294. # CIMRM 1434. # G. Winkler, Die Reichsbeamten von Noricum und ihr Personal bis zum Ende der römischen Herrschaft (Wien 1969) 136. #
HD067273	D(eo) I(nvicto) M(ithrae) / Secun(dinus) Aug(usti) n(ostri) v(il(icus) sta(tionis) Esc(ensis) vo(tum) ret(tulit) l(ibens) l(aetus) m(erito)	Nižšie miestne úrady	Nor	at	Bad Ischl	AE 1995, 1216. # CIL 03, 05620. # CIMRM 1407. # ILLPRON 0918. # E. Weber, in: R. Frei-Stolba - M.A. Speidel (Hrsg.), Römische Inschriften - Neufunde, Neulesungen und Neuinterpretationen. Festschrift für Hans Lieb (Basel 1996) 171-178. - AE 1995. #
HD067289	D(eo) I(nvicto) [M(ithrae?)] / [&	Neznáme	Nor	at	Enns	E. Weber, Supplementum epigraphicum zu CIL III für Salzburg, Steiermark, Oberösterreich und das norische Niederösterreich 1902-1964 (Diss. Wien 1964) 155, Nr. 123. # ILLPRON 0972. #
HD067683	D(eo) I(nvicto) M(ithrae) / Telesphorus / C(ai) Antoni Rufi / serv(us) publici p(ortorii) vilicus / v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito)	Nižšie miestne úrady	Nor	it	Tarvisio	AE 2001, 1576. # C. Zaccaria, in: W. Leitner (Hrsg.), Carinthia Romana und die römische Welt. # Festschrift für Gernot Piccottini zum 60. Geburtstag (Klagenfurt 2001) 207-217; Foto. - AE 2001. #
UEL26329	Invicto / Mit(h)rae / Iul(ius) Rasci/[---]	Neznáme	PaI	hr	Vukovar	Lupa 26329
CIMRM 1842/1843	Deo In(victo)	Neznáme	PaI		Surduk /Сурдук,	Zotović 94 = Selem 131
HD001639	[---] Kal(endas) Maia[s] // Lun(ae) II // Soli Deo / [I]nvicto M(ithrae) / [pro] salute [-----] / [&	Neznáme	PaI	hu	Budapest	AE 1982, 0808. # K. Póczy, AErT 107, 1980, 6, Nr. 10; fig. 7,1; fig. 7,2 (Zeichnung). - AE 1982. # TitAq 0265; Foto. #
HD006062	I(nvicto) D(eo) sacru(m) / pro salute / G(ai) Iuli Victori/n(i) dec(urionis) col(oniae) A(quincensium) / q(uin)q(uennalis) G(aius) Iul(ius) Pri(mus) libert(us) v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito) Sat(urnino) / et Gal(l)io co(n)s(ulibus) // X Kal(endas) Mai(as)	Vyššie miestne úrady	PaI	hu	Budapest	AE 1899, 0069. # CIL 03, 14347. # TitAq 0238; Foto. # V. Kuzinsky, JÉAI (Beibl.) 2, 1899, 56-58; Fig. 19. (B) - AE 1899. # PIR (2. Aufl.) M 346. # PIR (2. Aufl.) A 1517. # P. Kovács - B. Lőrincz, in: P. Kovács (Hrsg.), Fontes Pannoniae Antiquae 4 (Budapest 2007) 68-69, Nr. 20. # CIMRM 1760. #

Tab. 2.1. Mithraistické nápisy (skrácená verzia)

DB_ID	Text	Profesia	Provincia	Krajina	Nálezisko	Bibliografia
HD009156	I(nvicto) D(eo) s(acrum) // C(aius) Iul(ius) I/ngen/u(u)s scr/ib(a) c(ivitatis) Aq(uincensium)	Nižšie miestne úrady	Pal	hu	Budapest	AE 1899, 0068. # CIL 03, 14344. # TitAq 0239; Foto. # V. Kuzsinsky, JÉAI (Beibl.) 2, 1899, 56; fig. 18. (B) - AE 1899. # CIMRM 1759. #
HD009466	S] / Aurel(ius) Victor e[t](?) / Ponlius / Messor / v(otum) s(olverunt) l(ibentes) l(aeti) m(erito)	Nezadané	Pal	hu	Budapest	AE 1972, 0369. (B) # AE 2008, 1133. (B) # TitAq 0405; Foto. # Á. Szabó, in: P. Kovács - Á. Szabó (Hrsg.), Észak-kelet Pannonia 1. Előszó, kommentárok, olvasatok a CIL III ² 3 kötethez, Studia Epigraphica Pannonica (SEP) 1 (Budapest 2008) 169-170, Nr. 13. (B) - AE 2008. # J. Szilágyi, BR 22, 1971, 305, Nr. 7; fig. 7. (B) - AE 1972. #
HD011370	Leoni/[b]us / Nama	Neznáme	Pal	hu	Budapest	AE 1974, 0513. # AE 1937, 0201. (B) # TitAq 0227; Fig. a u. b. # I. Tóth, ACD 10/11, 1974/75, 151-154; Zeichnung. - AE 1974. # B. Kuzsinsky, BR 12, 1937, 122, Nr 41; fig. 45. (B) - AE 1937. # CIMRM 1745. #
HD011400	Deo Sol[i] / Mit(h)r(a)e / [&	Neznáme	Pal	hu	Pécs	AE 1974, 0524. # RIU 0978; Abb. 978 (Foto u. Zeichnung). # F. Fülepp - A.S. Burger, Pécs római kori köemléke (Pécs 1974) 20, Nr. 15; Foto u. Zeichnung. - AE 1974. # O. Gabór - G. Kárpáti - I. Lengvári - C. Pozsárkó, in: M. Šašel Kos - P. Scherrer (Hrsg.), The autonomous towns of Noricum and Pannonia. Die autonomen Städte in Noricum und Pannonien. Pannonia 2 (Ljubljana 2004) 274, Nr. 14. #
HD012202	Cautopates	Neznáme	Pal	hu	Rácalmás	AE 1969/70, 0527. # J. Fitz, Alba Regia 8/9, 1967/68, 205, Nr. 33. # RIU 1462; Abb. 1462 (Zeichnung); p. 404 (unten). # G. Alföldy, SpNov 16, 2000, 65. #
HD018320	Iudicio / sacramenti / cultores	Neznáme	Pal	hu	Dunaújváros	AE 1953, 0010. # AE 1959, 0015. # AE 1960, 0008, 3. # RIU 1115; Abb. 1115 (Foto u. Zeichnung). # I. Járdányi-Paulovics, AÉrt 78, 1951, 23; Taf. 10, 3. - AE 1953. # K. Visky, AÉrt 82, 1957, 21-22. - AE 1959. # G. Alföldy, AAntHung 6, 1958, 184-188. - AE 1960. # G. Erdélyi - F. Fülepp, in: L. Barkóczy u. a., Intercisa I. (Dunapentele - Sztálinváros). Geschichte der Stadt in der Römerzeit (Budapest 1954) 324, Nr. 336; Taf. 80, 8. #
HD020082	[So]li Inv[ict]o // Mit(h)r(a)e / L(ucius) Sep(timius) Victo/r a(rmorum) c(ustos) leg(ionis) II ad(iutricis) / p(iae) f(idelis)	Vojenský personál	Pal	hu	Besnyő	AE 1944, 0088. (B) # AE 1947, p. 14 s. n. 27. # A. Alföldi, AÉrt 1, 1940, 221-222; pl. 28, 4. (B) - AE

Tab. 2.1. Mithraistické nápisy (skrátená verzia)

DB_ID	Text	Profesia	Provincia	Krajina	Nálezisko	Bibliografia
	ex viso / posuit / Pr(a)esente et / Extricato / co(n)s(ulibus)					1944. # RIU 1476; Abb. 1476 (Foto u. Zeichnung). (B) # CIMRM 1805. # PIR (2. Aufl.) B 166. # PIR (2. Aufl.) M 518. #
HD020414	D(eo) S(oli) Invicto M(ithrae) / Ant(onius) Veranus pater / pientissimus suo in loco fel(icit)er pos(uit)	Nezadané	PaI	hu	Dunaújváros	AE 1908, 0051. # RIU 1091; Abb. 1091 (Foto u. Zeichnung). # E. Mahler, AErT 27, 1907, 149-150, Nr. 1; Zeichnung. - AE 1908. # M. Nagy, Guide to the archaeological exhibitions in the Hungarian National Museum. Roman stones. Lapidarium (Budapest 2012) 167, Nr. 183; Foto. # G. Erdélyi - F. Fülepi, in: L. Barkóczi u. a., Intercisa I. (Dunapentele - Sztálinváros). Geschichte der Stadt in der Römerzeit (Budapest 1954) 323-324, Nr. 333; Taf. 80, 6. # CIMRM 1821. #
HD023514	D(eo) I(nvicto) M(ithrae) // Cael(ius) Anicetus / cum filio / suo v(otum) s(olvit) I(ibens) / m(erito)	Nezadané	PaI	hu	Budapest	AE 1937, 0198. # TitAq 0243; Fotos. # B. Kuzsinszky, BR 12, 1937, 115-120, Nr. 38; 42. kép. - AE 1937. # CIMRM 1766. #
HD023517	Petrae / Genetric(i)	Neznáme	PaI	hu	Budapest	AE 1937, 0199. # TitAq 0228; Foto. # B. Kuzsinszky, BR 12, 1937, 120-121, Nr. 39; 43. kép. - AE 1937. #
HD024843	D(eo) S(oli) // I(nvicto) M(ithrae) // I(ocum?) c(onstituit?) Pius Marcellinus	Nezadané	PaI	hu	Budapest	AE 1990, 0815. # L. Kocsis, AArchHung 41, 1989, 84-86, Nr. 2; Abb. 5 (Foto u. Zeichnung). - AE 1990. # J. Fitz, AArchHung 41, 1989, 93-94, Nr. 2. # PIR (2. Aufl.) C 516. # AE 1993, 1308. # L. Kocsis, BR 28, 1991, 119 u. 147, Nr. 2; 13,4. kép; 14.1. u. 14.2. kép.; 13,3. # kép (Zeichnung). - AE 1993. # TitAq 0254; Foto. #
HD024849	Soli Invicto / Mithrae(!) / C(aius) Minucius / Ticianus / Annius Faus/tus trib(unus) lat(iclavius) / leg(ionis) II adi(utricis) p(iae) f(idelis) / v(otum) s(olvit)	Senátorský rád	PaI	hu	Budapest	AE 1990, 0818. # L. Kocsis, AArchHung 41, 1989, 88-89, Nr. 5; Abb. 8 (Foto u. Zeichnung). - AE 1990, 0818. # J. Fitz, AArchHung 41, 1989, 95-96, Nr. 4. - AE 1990, 0804. # AE 1993, 1308. # L. Kocsis, BR 28, 1991, 119 u. 120, Nr. 5; 15,4. kép; 15,3. kép (Zeichnung). - AE 1993. # TitAq 0252; Foto. # AE 1990, 0804. #
HD024852	S(oli) I(nvicto) M(ithrae) / Sex(tus) Decimi/us Verus / Barbarus / trib(unus) leg(ionis) II / ad<i=L>(utricis)#ad<i>(utricis)#ADL c(larissimus) i(uvenis) pro sa/lute sua et suo/rum ex voto	Senátorský rád	PaI	hu	Budapest	AE 1990, 0819. # J. Fitz, AArchHung 41, 1989, 96, Nr. 5. - AE 1990, 0804. # L. Kocsis, AArchHung 41, 1989, 89-90, Nr. 6; Abb. 9 (Foto u. Zeichnung). - AE 1990, 0819. # L. Kocsis, BR 28, 1991, 120 u. 147, Nr. 6; 16,2. kép.; 16,1. kép (Zeichnung). - AE 1993. #

Tab. 2.1. Mithraistické nápisy (skrátaná verzia)						
DB_ID	Text	Profesia	Provincia	Krajina	Nálezisko	Bibliografia
						AE 1993, 1308. # TitAq 0253; Foto. # AE 1990, 0804. #
HD024855	Invicto // Mithrae / pro sal(ute) L(uci) / Aur(eli) Galli / trib(uni) laticl(avii) // Aurelius Ali/plus posuit	Senátorský rád	Pal	hu	Budapest	AE 1990, 0820. # L. Kocsis, AArchHung 41, 1989, 91, Nr. 7; Abb. 10 (Foto u. Zeichnung). - AE 1990, 0820. # J. Fitz, AArchHung 41, 1989, 96-98, Nr. 6. - AE 1990, 0804. # PIR (2. Aufl.) A 1517. # AE 1993, 1308. # L. Kocsis, BR 28, 1991, 120 u. 147, Nr. 7; 16,4. kóp.; 16,3 kóp (Zeichnung). - AE 1993. # TitAq 0251; Foto. # AE 1990, 0804. #
HD028182	I(nvicto) d(eo) M(ithrae) / [Ve]l(urius) Du/[bi]tatus / [vet(eranus)] a(lae) I c(ivium) R(omanorum) / [e]x dupl(icario) // v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito)	Vojenský personál	Pal	hr	Erdut	AE 1912, 0129. # CIMRM 1635. # ILJug 3015. # J. Brunšmid, VHAD 11, 1910/11, 121, Nr. 742; Foto. - AE 1912. # B. Lőrincz, Die römischen Hilfstruppen in Pannonien während der Prinzipatszeit I. Die Inschriften (Wien 2001) 184, Nr. 88. #
HD029826	Invicto / Mit(h)rae P(ublius) / Ael(ius) Atta / act(u)ar(ius) le/g(ionis) II ad(iutricis) p(iae) f(idelis) / Ant(oinianae) v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito)	Vojenský personál	Pal	hu	Budapest	AE 1910, 0127. # TitAq 0261; Foto. # A. Hekler, AEr 28, 1908, 285, Nr. a. - AE 1910. # CIMRM 1781. #
HD031783	Invic/to deo / [&	Neznáme	Pal	hu	Zsámbék	RIU 1330; Abb. 1330 (Zeichnung). # CIL 03, 10363. # M. Clauss, Cultores Mithrae. Die Anhängerschaft des Mithras-Kultes (Stuttgart 1992) 188. # CIMRM 1801. # G. Alföldy, ZPE 140, 2002, 275. - AE 2002. # AE 2002, 1175. #
HD031789	D(eo) Inv(icto) M(ithrae) / M(arcus) Aur(elius) Fr(ontinian)us M(arcus) Aur(elius) / Fronto mil(ites) / leg(ionis) II ad(iutricis) pro s(alute) / sua et suorum / temp(lum) constitu(erunt)	Vojenský personál	Pal	hu	Budaörs	RIU 1332; Abb. 1332 (Foto u. Zeichnung). # CIL 03, 03383. # CIMRM 1792. # M. Clauss, Cultores Mithrae. Die Anhängerschaft des Mithras-Kultes (Stuttgart 1992) 179. # G. Alföldy, ZPE 140, 2002, 275. - AE 2002. # AE 2002, 1175. # M. Nagy, Guide to the archaeological exhibitions in the Hungarian National Museum. Roman stones. Lapidarium (Budapest 2012) 178, Nr. 197. #
HD031837	Deo // Soli / Invicto / Mit(h)rae / Sep(timius) Mes(sorinus) / (centurio) ord(i)n(arius) / leg(ionis) II adi(utricis) / v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito)	Vojenský personál	Pal	hu	Csabdi	RIU 1355; Abb. 1355 (Foto u. Zeichnung). # G. Alföldy, SpNov 18, 2004, 26. #
HD032074	Cauto // Sep(timius) / Vale(ntinus) / opt(io)	Nižšie miestne úrady	Pal	hu	Sárkeszi	RIU 1486; Abb. 1486 (2 Fotos u. 1 Zeichnung). # M. Clauss, Cultores Mithrae. Die Anhängerschaft des Mithras-Kultes (Stuttgart 1992) 187.

Tab. 2.1. Mithraistické nápisy (skrátená verzia)

DB_ID	Text	Profesia	Provincia	Krajina	Nálezisko	Bibliografia
						# CIMRM 1812. # G. Alföldy, SpNov 18, 2004, 40. #
HD032083	[D(eo) I(nvicto) S(oli)] M(ithrae) / [-----] / [-----] / [templu]m / [vetust(ate) co]n/[lapsu]m r]es/[titu]it ---]	Neznáme	PaI	hu	Sárkeszi	RIU 1489; Abb. 1489 (Zeichnung). # CIMRM 1814. # G. Alföldy, SpNov 18, 2004, 40. #
HD032176	Caut/us	Neznáme	PaI	hu	Tác	RIU 1531; Abb. 1531 (Foto u. Zeichnung). (B) #
HD033681	D(eo) I(nvicto) M(ithrae) / Anto(nius) / Barbilus / neg(otiator) / v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito)	Nižšie miestne úrady	PaI	hr	Osijek	ILJug 0289. # CIMRM 1844. #
HD037148	Caut<e?=>I>s(?)#Caut<e?>s(?)#CAUTIS	Neznáme	PaI	hu	Dunaújváros	RIU 1054; Abb. 1054 (Foto u. Zeichnung). # G. Erdélyi - F. Fülepp, in: L. Barkóczi u. a., Intercisa I. (Dunapentele - Sztálinváros). Geschichte der Stadt in der Römerzeit (Budapest 1954) 328, Nr. 367; Taf. 84, 1. # CIMRM 1829. #
HD037149	Cauto/pati	Neznáme	PaI	hu	Dunaújváros	RIU 1055; Abb. 1055 (Foto u. Zeichnung). # G. Erdélyi - F. Fülepp, in: L. Barkóczi u. a., Intercisa I. (Dunapentele - Sztálinváros). Geschichte der Stadt in der Römerzeit (Budapest 1954) 328, Nr. 368. # CIMRM 1835. #
HD037169	Deo / Invicto / Myt<hr=>RH>ae(!)#Myt<hr>ae(!)#MYT RHAE	Neznáme	PaI	hu	Dunaújváros	RIU 1090; Abb. 1090 (Foto u. Zeichnung). # CIL 03, 10309. # G. Erdélyi - F. Fülepp, in: L. Barkóczi u. a., Intercisa I. (Dunapentele - Sztálinváros). Geschichte der Stadt in der Römerzeit (Budapest 1954) 327, Nr. 364. # CIMRM 1830. #
HD037170	D(eo) S(oli) I(nvicto) M(ithrae) // Atta Vervi/ci l(ibert-) v(otum) m(erito) / s(olvit)	Iné	PaI	hu	Dunaújváros	RIU 1092; Abb. 1092 (Foto u. Zeichnung). # AE 1976, 0554. # J. Fitz, Alba Regia 14, 1975, 358, Nr. 12. (B)- AE 1976. # G. Erdélyi - F. Fülepp, in: L. Barkóczi u. a., Intercisa I. (Dunapentele - Sztálinváros). Geschichte der Stadt in der Römerzeit (Budapest 1954) 328, Nr. 369; Taf. 84, 5. #
HD037173	D(eo) S(oli) I(nvicto) / Ant(oni)us Ver/anus p(ater) / v(otum) s(olvit) l(ibens) l(aetus) m(erito)	Iné	PaI	hu	Dunaújváros	RIU 1097; Abb. 1097 (Foto u. Zeichnung). # M. Nagy, Guide to the archaeological exhibitions in the Hungarian National Museum. Roman stones. Lapidarium (Budapest 2012) 167-168, Nr. 184. # G. Erdélyi - F. Fülepp, in: L. Barkóczi u. a., Intercisa I. (Dunapentele - Sztálinváros). Geschichte der Stadt in der Römerzeit (Budapest 1954) 327, Nr. 360; Taf. 83, 6. # CIMRM 1819. #

Tab. 2.1. Mithraistické nápisy (skrátaná verzia)

DB_ID	Text	Profesia	Provincia	Krajina	Nálezisko	Bibliografia
HD038457	\$]us Ma[--- q]/ui et Pattu/o custor(es) / armorum / coh(ortis) milliariae) n(ovae) Sev(er)ianae) v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito)	Vojenský personál	Pal	hu	Pócsme gyér	RIU 0863; Abb. 863 (Foto u. Zeichnung). # CIMRM 1803. # B. Lőrincz, Die römischen Hilfstruppen in Pannonien während der Prinzipatszeit 1. Die Inschriften (Wien 2001) 288, Nr. 445. #
HD055045	Invicto / Mythrae(!) / Nabarze / Tib(erius) Ponti/us Ponti/anus trib(unus) / lat(ici)clavius leg(ionis) II ad(iutricis) / p(iae) f(idelis) d(at) d(edicat) v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito)	Senátorský rád	Pal	hu	Budapest	L. Kocsis, AArchHung 41, 1989, 91, Nr. 8. # CIL 03, 03481. # D. Gabler, BR 28, 1991, 135 u. 136, Nr. 8. # TitAq 0256. # PIR (2. Aufl.) P 816. # CIMRM 1790. #
HD065742	Soli Invic(to) / Mythrae(!) / Donatus / sac(erdos) posuit / [-]O L sacrat/[is ant]rum / v(otum) s(olvit) l(ibens) a(nimo)	Nezadané	Pal	rs	Novi Sad	AE 2006, 1091. # CIL 03, 03260. # CIMRM 1841. # Á. Szabó, Pannoniciani sacerdotes. Aszervezett vallási élet principatuskori vezetői (Pécs 2006) 55-56. 138, Nr. 38. - AE 2006. #
HD067883	D(eo)(?) I(nvicto)(?) M(ithrae)(?) / [-----] / Aug(usti) n(ostri) / disp(ensator) pro / se et suis / v(ivis?) v(otum) p(osuit) l(ibens) m(erito)	Nižšie miestne úrady	Pal	hr	Osijek	M. Bulat, OsjZbor 20, 1989, 34-35, Nr. 3; t. 2, 1. #
HD067924	Invicto / De {v}o / v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito) / P BO CO / M CO T B	Neznáme	Pal	hu	Budapest	CIL 03, 03476. # TitAq 0078; Foto. # B. Fehér, in: B. Fehér - P. Kovács (Hrsg.), Felirattani újdonságok 2015-ben, Studia Epigraphica Pannonica (SEP) 7 (Budapest 2015) 22-23, Nr. ad 78. # CIMRM 1787. #
HD067926	D(eo) I(nvicto) / Allidius / Hermes / v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito)	Nezadané	Pal	hu	Budapest	CIL 03, 03477. # TitAq 0081; Zeichnung. # CIMRM 1786. #
HD067927	Deo In/vic(to) / Cornelius / Abascant(us) / lib(ertus) Cornel(i) / Paulli p(rimi) p(ili) / leg(ionis) II ad(iutricis) / v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito)	Vojenský personál	Pal	hu	Budapest	CIL 03, 03478. # TitAq 0082; Zeichnung. # CIMRM 1785. #
HD067999	Deo Cauti / M(arcus) Ant(onium) / Vic(torinus) / dec(urio) col(oniae) / Aq(uincensium) aedilis	Vyššie miestne úrady	Pal	hu	Budapest	CIL 03, 10463. # TitAq 0230; Foto. # ILS 4253a. # CIMRM 1751. #
HD068000	Deo Cau/topati / M(arcus) Ant(onium) / Victori/nus dec(urio) / col(oniae) Aq(uincensium) // aedilis	Vyššie miestne úrady	Pal	hu	Budapest	CIL 03, 10461. # TitAq 0232; Foto. # CIMRM 1752. #
HD068001	Fonti / perenni / M(arcus) Ant(onium) / Victori/nus dec(urio) // col(oniae) Aq(uincensium) aedil(is)	Vyššie miestne úrady	Pal	hu	Budapest	CIL 03, 10462. # ILS 3886. # TitAq 0233; Foto. # CIMRM 1753. #
HD068006	I(nvicto) D(eo) s(acrum) // C(aius) Iul(ius) In/genu(u)[s] / scrib(a) c/i(vitatis) Aq(uincensium)	Nižšie miestne úrady	Pal	hu	Budapest	CIL 03, 14345. # AE 1899, 0068. # TitAq 0240; Foto. # V. Kuzsinsky, JEA I (Beibl.) 2, 1899, 56; fig. 18. (B) - AE 1899. # CIMRM 1759. #
HD068007	I(nvicto) D(eo) s(acrum) // C(aius) {L} Iu(lius) In/<g=C>enu(u)s#In/<g>enu(u)s#INCE	Nižšie miestne úrady	Pal	hu	Budapest	AE 1899, 0068. # CIL 03, 14346. # TitAq 0241; Foto. # CIMRM 1759. # V. Kuzsinsky, JEA I (Beibl.) 2, 1899, 56; fig. 18. (B) - AE 1899. #

Tab. 2.1. Mithraistické nápisy (skrátená verzia)

DB_ID	Text	Profesia	Provincia	Krajina	Nálezisko	Bibliografia
	NUS / scrib(a) c/i(vitatis) Aq(uincensium)					
HD068008	I(nvicto) D(eo) s(acrum) // C(aius) Iul(ius) I(ngen/u) s(crib(a) ci(vitatis)) Aq(uincensium)	Nižšie miestne úrady	PaI	hu	Budapest	CIL 03, 14344. # AE 1899, 0068. # TitAq 0242; Foto. # V. Kuzsinsky, JĚAI (Beibl.) 2, 1899, 56; fig. 18. (B) - AE 1899. # CIMRM 1759. #
HD068012	Deo Arimanio	Neznáme	PaI	hu	Budapest	CIL 03, 03414. # TitAq 0257. # CIMRM 1775. #
HD068013	Deo Arima(nio) Libel(la) leo / fratibus / voto dic(avit)	Neznáme	PaI	hu	Budapest	CIL 03, 03415. # TitAq 0258; Foto. # CIMRM 1773. #
HD068014	Deo Invicto / pro salute familiae / Ti(beri) Hateri Saturnini / leg(ati) Augg(ustorum) pr(o) pr(aetore) / Arpocras pater / posuit	Senátorský rád	PaI	hu	Budapest	CIL 03, 03479. # TitAq 0259; Foto. # PIR (2. Aufl.) H 32. # M. Nagy, Guide to the archaeological exhibitions in the Hungarian National Museum. Roman stones. Lapidarium (Budapest 2012) 49-50, Nr. 38; Foto. # CIMRM 1777. #
HD068015	Deo Invicto // Mit(h)rae C(aius) / Iul(ius) Casti(nus) leg(atus) Augg(ustorum) / pr(o) pr(aetore)	Senátorský rád	PaI	hu	Budapest	CIL 03, 03480. # TitAq 0260; Foto. # PIR (2. Aufl.) I 566. # M. Nagy, Guide to the archaeological exhibitions in the Hungarian National Museum. Roman stones. Lapidarium (Budapest 2012) 138, Nr. 150; Fotos. # CIMRM 1774. #
HD068016	S(oli) I(nvicto) M(it)hrae / pro salute Sexti / Iuv[e]nti [---]NIL / ex visu // Pannonius lib(ertus)	Neznáme	PaI	hu	Budapest	CIL 03, 03482. # TitAq 0262. # CIMRM 1778. #
HD068017	[I(nvicto)] D(eo) S(oli) M(it)hrae // Cl(audius) / Patasio / v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito) / Pedone / et Bradua / co(n)s(ulibus) VIII Id(us) / Iunias	Nezadané	PaI	hu	Budapest	CIL 03, 10466. # TitAq 0263; Foto. # PIR V 31. # PIR (2. Aufl.) P 842. # CIMRM 1789. #
HD068018	S(oli) I(nvicto) M(it)hrae / sacrum / [G]aius Fl(avius) Av(itus) / v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito)	Nezadané	PaI	hu	Budapest	CIL 03, 10467. # CIL 03, 10467 add. p. 2328, 21. # TitAq 0264; Foto. # CIMRM 1779. #
HD071713	Inv(icto) S(oli) M(it)hrae / Val(erius) Valens [vet(eranus)] / ex dec(urione) al[ae] / I T<hr=RH>a(cum)#T<hr>a(cum)#TRHA vet(eranae) / v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito)	Vojenský personál	PaI	hu	Budapest	TitAq 1001; Foto. # B. Lórinz, Die römischen Hilfstruppen in Pannonien während der Prinzipatszeit 1. Die Inschriften (Wien 2001) 215, Nr. 189. #
HD074511	Deo Soli In(victo) Mi(tr)hae(!) C(aius) Iul(ius) / Italicus / dec(urio) col(oniae) [S]ir[mio]rum / [te]mp[lu]m / vetustate / conlabentem / restituit	Vyššie miestne úrady	PaI	rs	Sremska Mitrovica	S. Ferjančić - M. Vujović - Davidović, ZPE 198, 2016, 302, Nr. 3; Foto. #
HD074512	Deo Soli In(victo) Mi(tr)hae(!) C(aius) Iul(ius) / Italicus dec(urio) / col(oniae) Sirme(n)s(ium) templum / vetustate / conlabent/a(!) restituit a / [s]o[lo]	Vyššie miestne úrady	PaI	rs	Sremska Mitrovica	S. Ferjančić - M. Vujović - Davidović, ZPE 198, 2016, 303-304, Nr. 4; Foto. #

Tab. 2.1. Mithraistické nápisy (skrátaná verzia)

DB_ID	Text	Profesia	Provincia	Krajina	Nálezisko	Bibliografia
HD074744	Deo Soli / Invicto / Cl(audius) N(e)ronia/nus v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito) / in templo / Mucapor/is sac(erdotis)	Iné	Pal	hu	Budapest	CIMRM 1808. #
HD074746	[D(eo) S(oli) l(nvicto)] M(ithrae) // [&?	Neznáme	Pal	hu	Sárkeszi	CIMRM 1813. #
HD075004	D(eo) l(nvicto) M(ithrae) / sacr(um) / [&?	Neznáme	Pal	rs	Surduk	CIL 03, 15138, 1; Zeichnung. # P. Selem, Les religions orientales dans la Pannonie romaine. Partie en Yougoslavie (Leiden 1980) 153, Nr. 130. #
HD023523	S] / [-----]/cius / d(ecurio) m(unicipii) A[quinc(ensium)] / Ilvir i(ure) d(icundo) [---] / pr(aefectus) coll(egii) fa[br(um)] / v(otum) s(olvit)	Vyššie miestne úrady	Pal	hu	Budapest	AE 1937, 0202. # TitAq 0230; Foto. # B. Kuzsinszky, BR 12, 1937, 122-124, Nr. 42; 46. kúp. - AE 1937. # CIMRM 1746. #
HD032077	Fonti [D(ei)] // Sep(timius) Va/lenti/nus / opt(io)	Vojenský personál	Pal	hu	Sárkeszi	RIU 1487; Abb. 1487 (Foto u. Zeichnung). # CIMRM 1810. # G. Alföldy, SpNov 18, 2004, 40. #
HD032080	Tra(n)sit[u D(ei)] // Sep(timius) Va/lenti/nus / opt(io)	Vojenský personál	Pal	hu	Sárkeszi	RIU 1488; Abb. 1488 (Foto u. Zeichnung). # CIMRM 1811. # G. Alföldy, SpNov 18, 2004, 40. #
HD004969	[D(eo) l(nvicto) M(ithrae)] // M(arcus) Gong(ius) / Aquilei/ensis pro / salute / sua suor/umq(ue) om/n[i]um v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito) / d(ono) d(edit) VIII K(alendas) Ian(uarias) / p(osuit) p(ater) p(ientissimus) Florentiu[s]	Nezadané	PaS	si	Ptuj	AE 1978, 0641. (B) # ILJug 1150. (B) # Z. Šubić, AArchSlov 28, 1977, 93-94, Nr. 5; tab. 3, 5. (B) - AE 1978. # B. Jevremov, Vodnik po lapidariju 1 (Ptuj 1988) 107, Nr. 117. (B) #
HD007308	Invict(o) Mithrae / et Transitu Dei / Theodorus p(ublici) p(ortorii) / scrut(ator) stat(ionis) Poet(ovionensis) / ex visu	Nižšie miestne úrady	PaS	si	Hajdina	AE 1899, 0180. # CIL 03, 14354, 27. # ILS 4244. # AIJ 291; Fotos. # CIMRM 1496; fig. 381. # CIMRM 1497; fig. 381. # W. Gurlitt, JGEAI (Beibl.) 2, 1899, 97-99, Nr. 6; Foto. - AE 1899. # P. Selem, Les religions orientales dans la Pannonie romaine. Partie en Yougoslavie (Leiden 1980) 102-103, Nr. 37; pl. 21, 2, 37. #
HD009643	l(nvicto) D(eo) M(ithrae) G(aius) / Caetro/nius Pe/culiaris v(otum) s(olvit) l(ibens) l(aetus) m(erito)	Nezadané	PaS	hu	Zalaszentgrót	AE 1972, 0429. # RIU 0307; Abb. 307 (Foto u. Zeichnung). # I. Tóth, FoLA 22, 1971, 47-51, Nr. 2; ábra 4; ábra 5 (Zeichnung). - AE 1972. # C. Ertel - S. Palágyi - F. Redő, Die Skulpturen des Stadtgebietes von Salla und Mogetiana sowie des Balaton-(Plattensee-)Oberlandes in den Komitaten Zala und Veszprém, CSIR Ungarn 8 (Budapest 1999) 40-41, Nr. 11; Taf. 4, 4. #
HD013189	[---]rentianus / [---] v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito)	Neznáme	PaS	hr	Zagreb?	ILJug 1173. # CIMRM 1470; fig. 374. # CIMRM 1471; fig. 374. # P. Selem, Les religions orientales dans la Pannonie romaine. Partie en

Tab. 2.1. Mithraistické nápisy (skrátená verzia)

DB_ID	Text	Profesia	Provincia	Krajina	Nálezisko	Bibliografia
						Yougoslavie (Leiden 1980) 147, Nr. 122; pl. 28, 2, 122. #
HD013628	Petrae / Genetrici / Felix / Prudentis Antoni / Rufi p(ublici) p(ortorii) vil(ici) vic(arius) / ex viso	Nižšie miestne úradý	PaS	si	Hajdin a	AE 1899, 0075. # CIL 03, 14354, 30. # ILS 4247. # AIJ 294; Fotos. # CIMRM 1490. # W. Gurlitt, JÉAI (Beibl.) 2, 1899, 94, Nr. 2; Foto. - AE 1899. # P. Selem, Les religions orientales dans la Pannonie romaine. Partie en Yougoslavie (Leiden 1980) 101, Nr. 34; pl. 20, 2, 34. (B) #
HD017192	D(eo) I(nvicto) S(oli?) / Ulpius V[i]/[t]alis pan/c(h)restari(us) / v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito)	Nižšie miestne úradý	PaS	at		AE 1957, 0111. (B) # CIMRM 1715. (B) # A. Betz, Carinthia I 146, 1956, 434-435; Abb. 1 (Zeichnung). (B) - AE 1957. # F. Hild, Supplementum epigraphicum zu CIL III. Das pannonische Niederösterreich, Burgenland und Wien 1902-1968 (Diss. Wien 1968) 40, Nr. 58. # E. Vorbeck, Zivillinschriften aus Carnuntum (Wien 1980) 41, Nr. 160. # G. Kremer, Götterdarstellungen, Kult- und Weihedenkmäler aus Carnuntum, CSIR Österreich Carnuntum (Suppl.) 1 (Wien 2012) 183-184, Nr. 357; Taf. 111, 357. #
HD017399	D(eo) I(nvicto) M(ithrae) / Optimus / Vitalis / Sabini Verani / p(ublici) p(ortorii) vil(ici) vic(arius) / v(otum) s(olvit)	Nižšie miestne úradý	PaS	si	Hajdin a	AE 1899, 0076. # CIL 03, 14354, 26. # CIL 03, 14354, 26 add. p. 2328, 190. # ILS 4243. # CIMRM 1491. # W. Gurlitt, JÉAI (Beibl.) 2, 1899, 95, Nr. 3; Foto. - AE 1899. # P. Selem, Les religions orientales dans la Pannonie romaine. Partie en Yougoslavie (Leiden 1980) 101-102, Nr. 35. # J. Fitz, Die Verwaltung Pannoniens in der Römerzeit (Budapest 1993) 722, Nr. 398, 5. #
HD018281	Cauti / M(arcus) Ulpius / Castrensis / vet(eranus) leg(ionis) I ad(iutricis) / f(ecit?) e(t?) p(osuit?)	Vojenský personál	PaS	hu	Komár om	AE 1953, 0002a. # CIMRM 1724. # RIU 0452. # A. Radnóti, AErt 7-9, 1946-1948, 147-148. - AE 1953. #
HD018284	Cautopati / M(arcus) Ulpius / Castrensis / vet(eranus) f(ecit?) e(t?) p(osuit?) Invicto / Deo	Vojenský personál	PaS	hu	Komár om	AE 1953, 0002b. (B) # CIMRM 1725. # RIU 0451. (B) # A. Radnóti, AErt 7-9, 1946-1948, 147-148. - AE 1953. #
HD020160	Cautopa/ti Iul(ius) Kar/odius nat(ione) / Gallus cum / Iul(io) Iuliano / fil(io) v(otum) ss(olverunt)	Nezadané	PaS	hu	Komár om	AE 1929, 0176bis. (B) # AE 1944, 0123. (B) # CIMRM 1728. (B) # RIU 0447; Abb. 447 (Foto u. Zeichnung). # S. Paulovics, in: Laureae Aquincenses memoriae Valentini Kuzsinszky dicatae 2 (Budapest 1941) 139-140; pl. 17, 5. (B) - AE 1944. # L. Borhy, Vezető Komárom város római kori köemlékeihez (Komárom 2006) 92- 93, Nr. 65; Fotos. #

Tab. 2.1. Mithraistické nápisy (skrácená verzia)

DB_ID	Text	Profesia	Provincia	Krajina	Nálezisko	Bibliografia
HD020169	S(oli) I(nvicto) M(ithrae) / G(aius) Val(erius) Ma(r)tinianus / c(ornicularius) I(egati) I(egionis) I adi(utricis) / v(otum) s(olvit) I(ibens) m(erito)	Vojenský personál	PaS	hu	Komárom	AE 1944, 0126. (B) # CIMRM 1729. (B) # RIU 0453; Abb. 453 (Foto u. Zeichnung). # F. Láng, in: Laureae Aquincenses memoriae Valentini Kuzsinszky dicatae 2 (Budapest 1941) 166-167; pl. 29, 3. (B) - AE 1944. #
HD021612	D(eo) Invicto / Mit(h)r(a)e s(acrum) / Iul(ius) Saturninus / ex voto posuit / I(ibens) m(erito)	Nezadané	PaS	hu	Fertőrákos	AE 1948, 0077. (B) # RIU 0232; Abb. 232 (Zeichnung). # CIL 03, 04237. # CIL 03, 10941. # CIMRM 1643; fig. 415. # CIMRM 1644; fig. 415. # M. Massalsky, BMIR 12, 1941, 161 u. 165; fig. 7. - AE 1948. # Z. Farkas - D. Gabler, Die Skulpturen des Stadtgebietes von Scarbantia und der Limesstrecke Ad Flexum - Arrabona, CSIR Ungarn 2 (Budapest 1994) 32-33, Nr. 8; Taf. 5, 3. (B) #
HD021615	D(eo) S(oli) I(nvicto) M(ithrae) // L(ucius) Avit(ius) Ma(turus) d(e) c(urio) / col(oniae) Karn(unti) / v(otum) s(olvit) I(ibens) m(erito)	Vyššie miestne úrady	PaS	hu	Fertőrákos	AE 1948, 0078. # RIU 0229; Abb. 229 (Foto u. Zeichnung). # CIL 03, 04236. # CIMRM 1637. # M. Massalsky, BMIR 12, 1941, 162; fig. 2. - AE 1948. #
HD021618	[S(oli)] I(nvicto) M(ithrae) / [-] Sept(imius) Iusti/anus arm(orum) / cust(os) I(egionis) XIII g(eminae) / Anton(iniana) v(otum) s(olvit)	Vojenský personál	PaS	hu	Fertőrákos	AE 1948, 0079. (B) # RIU 0230; Abb. 230 (Foto u. Zeichnung). (B) # CIL 03, 04238. (B) # CIL 03, 10942. # CIMRM 1638. (B) # M. Massalsky, BMIR 12, 1941, 162-163; fig. 3. (B) - AE 1948. #
HD022296	[Ele]vavit in modum Solis / [Ca]uti et Cautopati in (h)onor(em)	Neznáme	PaS	si	Ptuj	AE 1938, 0155. # AIJ 319; Foto. # CIMRM 1581. (B) # ILJug 1146. (B) # P. Selem, Les religions orientales dans la Pannonie romaine. Partie en Yougoslavie (Leiden 1980) 133, Nr. 94; pl. 25, 2, 94a. (B) #
HD023078	D(eo) S(oli) I(nvicto) M(ithrae) / fautori imperii sui / Iovii et Herculii / religiosissimi / Augusti et Caesares / sacrarium / restituerunt	Nezadané	PaS	at	Petrone II-Carnuntum	AE 1896, 0022. # CIL 03, 04413. # CIL 03, 04413 add. p. 2328, 32. # ILS 0659. # CIMRM 1697; fig. 438 u. 439. # CIMRM 1698; fig. 438 u. 439. # E. Bormann, AEM 18, 1895, 195-197; Fig. D1 u. D2. - AE 1896. # J. Moreau, CarnuntumJb 1960, 7-15. # M.-L. Krüger, Die Reliefs des Stadtgebietes von Carnuntum I. Die figürlichen Reliefs, CSIR Österreich 1, 3 (Wien 1970) 18, Nr. 176. # E. Vorbeck, Zivilinschriften aus Carnuntum (Wien 1980) 68, Nr. 293. # G. Kremer, Götterdarstellungen, Kult- und Weihedenkmäler aus Carnuntum, CSIR Österreich Carnuntum (Suppl.) 1 (Wien 2012) 173, Nr. 351; Taf. 106 u. 107. #

Tab. 2.1. Mithraistické nápisy (skrátená verzia)

DB_ID	Text	Profesia	Provincia	Krajina	Nálezisko	Bibliografia
HD023813	S(oli) I(nvicto) D(eo) / Q(uintus) Livianus(?) / Senecio / vet(eranus) I(egionis) XIII / g(eminae) v(otum) I(ibens) s(olvit)	Vojenský personál	PaS	at	Bad Deutsch-Altenburg	AE 1907, 0176. # CIMRM 1720. (B) # W. Kubitschek, JbZentralkomm 4, 1906, 106-107; Fig. 79 (Zeichnung). (B) - AE 1907. # F. Hild, Supplementum epigraphicum zu CIL III. Das pannonische Niederösterreich, Burgenland und Wien 1902-1968 (Diss. Wien 1968) 56, Nr. 94. (B) # G. Kremer, Götterdarstellungen, Kult- und Weihedenkmäler aus Carnuntum, CSIR Österreich Carnuntum (Suppl.) 1 (Wien 2012) 243, Nr. 525; Taf. 163, 525 (Zeichnung). (B) #
HD024288	D(eo) S(oli) I(nvicto) M(ithrae) / pro sal(ute) d(omini) n(ostris) Gallieni P(ii) F(elicis) / Invicti Aug(usti) Fl(avius) Aper v(ir) e(gregius) I(ibens) m(erito)	Vojenský personál	PaS	si	Ptuj	AE 1936, 0053. # AE 1960, 0351. # AIJ 313; Fotos. # CIMRM 1585. # IDRE 266. # N. Vulić, BullAcSerbe 1, 1935, 202, Nr. 1. - AE 1936. # F. Horovitz, StCercIstorV 8, 1957, 333, Nr. 1. - AE 1960. # P. Selem, Les religions orientales dans la Pannonie romaine. Partie en Yougoslavie (Leiden 1980) 130-131, Nr. 91; pl. 24, 2, 89. #
HD024291	D(eo) S(oli) I(nvicto) M(ithrae) / pro sal(ute) officialium Apri prae/positi legg(ionum) V M(acedonicae) et XIII gem(inae) / Galli(enarum)	Vojenský personál	PaS	si	Ptuj	AE 1936, 0054. (B) # AE 1960, 0351. # AIJ 316; Foto. # CIMRM 1593; fig. 408. # CIMRM 1594; fig. 408. # IDRE 267. # N. Vulić, BullAcSerbe 1, 1935, 202, Nr. 2. (B) - AE 1936. # F. Horovitz, StCercIstorV 8, 1957, 334, Nr. 5. (B) - AE 1960. # P. Selem, Les religions orientales dans la Pannonie romaine. Partie en Yougoslavie (Leiden 1980) 131-132, Nr. 92; pl. 25, 2, 92. #
HD024294	D(eo) S(oli) I(nvicto) M(ithrae) / pro salute / tesserarior(um) / et custod(um) ar/mor(um) legg(ionum) V M(acedonicae) / et XIII gemin(a)e / Gallienarum	Vojenský personál	PaS	si	Ptuj	AE 1936, 0055. # AE 1960, 0351. # AIJ 315; Fotos. # CIMRM 1592. (B) # IDRE 270. # N. Vulić, BullAcSerbe 1, 1935, 202, Nr. 3. - AE 1936. # F. Horovitz, StCercIstorV 8, 1957, 334, Nr. 4. - AE 1960. # P. Selem, Les religions orientales dans la Pannonie romaine. Partie en Yougoslavie (Leiden 1980) 128-129, Nr. 89; pl. 23, 2, 89 u. 24, 2, 89. (B) #
HD024297	D(eo) S(oli) I(nvicto) M(ithrae) / pro sa{sa}lute / canaliclari / et actariorum / et codicarior(um) / et librariorum / legg(ionum) V M(acedonicae) et XIII g(eminae) / Gallienarum	Vojenský personál	PaS	si	Ptuj	AE 1936, 0056. # AE 1960, 0351. # AIJ 314; Foto. # CIMRM 1589. # CIMRM 1590. # IDRE 269. # N. Vulić, BullAcSerbe 1, 1935, 202, Nr. 4. - AE 1936. # F. Horovitz, StCercIstorV 8, 1957, 333-334, Nr. 3. (B) - AE 1960. # P. Selem, Les religions orientales dans la Pannonie romaine. Partie en Yougoslavie (Leiden 1980) 129-130, Nr. 90. #

Tab. 2.1. Mithraistické nápisy (skrátaná verzia)

DB_ID	Text	Profesia	Provincia	Krajina	Nálezisko	Bibliografia
HD024300	\$] / [legg(ionum) V] M(acedonicae) et XII[I] / [g(eminae) G]allienarum / [F]lavius Aper v(ir) e(gregius) / [pra]epositus	Vojenský personál	PaS	si	Ptuj	AE 1936, 0057. (B) # AE 1960, 0351. # AIJ 317; Foto. # CIMRM 1596. (B) # IDRE 268. (B) # N. Vulić, BullAcSerbe 1, 1935, 202, Nr. 5. (B) - AE 1936. # F. Horovitz, StCerclstorV 8, 1957, 333, Nr. 2. (B) - AE 1960. # P. Selem, Les religions orientales dans la Pannonie romaine. Partie en Yougoslavie (Leiden 1980) 132, Nr. 93. (B) #
HD024507	Font(i) / Peren(ni) / sacr(um)	Neznáme	PaS	si	Ivančn a Gorica	AE 1936, 0160. (B) # AIJ 223; Zeichnung. # CIMRM 1465. (B) # ILSI 1, 051; Zeichnung. # B. Saria, GlasMuzSlov 16, 1935, 125, Nr. 2. - AE 1936. #
HD024558	Invicto / Mithrae / Festus / Primi p(ublici) p(ortorii) vil(ici) / vic(arius) / v(otum) s(olvit)	Nižšie miestne úrady	PaS	si	Hajdin a	AE 1899, 0074. (B) # CIL 03, 14354, 25. # ILS 4242. # CIMRM 1488. # W. Gurlitt, JEAI (Beibl.) 2, 1899, 93, Nr. 1; Foto. (B) - AE 1899. # P. Selem, Les religions orientales dans la Pannonie romaine. Partie en Yougoslavie (Leiden 1980) 102, Nr. 36; pl. 21, 2, 36. #
HD037659	Invicto / deo / Charito / Neviod(unensium) / summ(arum)	Neznáme	PaS	si	Krško	CIL 03, 03921. # ILS 4189. # CIMRM 1466. # ILSI 1, 004. # P. Selem, Les religions orientales dans la Pannonie romaine. Partie en Yougoslavie (Leiden 1980) 80, Nr. 7. (B) #
HD037801	Cau/top(ati)	Neznáme	PaS	hu	Környe , bei	RIU 0670; Abb. 670 (Foto u. Zeichnung). #
HD039156	S(oli) d(eo) M(ithrae) / Aur(elius) Vi/[ta]lis d(at) / v(otum) m(erito)	Nezadané	PaS	hu	Komár om	RIU 0407; Abb. Abb. 407 (Foto u. Zeichnung). #
HD039231	Mithr(ae) / Donnius / v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito)	Nezadané	PaS	hu	Komár om	CIL 03, 11005. # CIMRM 1733. # RIU 0446. #
HD039258	Cautop(ati) / M(arcus) Masiac(---) / Materni/anus / v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito)	Nezadané	PaS	hu	Komár om	CIL 03, 11006. (B) # CIMRM 1731. (B) # RIU 0449; Abb. 449 (Foto u. Zeichnung). #
HD039259	[I(nvicto)] D(eo) M(ithrae) / [M]asuinni/[us] Amicus / [A]ugustalis / mun(icipii) Brig(etionis) An/[t]oniniani / v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito)	Augustale s	PaS	hu	Komár om	CIL 03, 11007. (B) # CIMRM 1732. (B) # RIU 0450; Abb. 450 (Foto u. Zeichnung). #
HD039261	Non(ius) / Bassinus s(olvit) m(erito)	Nezadané	PaS	hu	Komár om	CIL 03, 04302. (B) # CIMRM 1734. # CIMRM 1735. # RIU 0454; Abb. 454 (Foto u. Zeichnung). (B) #
HD039262	Non(ius) / Bassinus s(olvit) m(erito)	Nezadané	PaS	hu	Komár om	CIL 03, 04302. (B) # CIMRM 1734. # CIMRM 1735. # RIU 0455; Abb. 455 (Zeichnung). (B) #
HD040511	S(oli) I(nvicto) M(ithrae) / Sept(imius) Iusti/anus a(rmorum) [c(ustos)] /	Vojenský personál	PaS	hu	Fertórá kos	RIU 0231; Abb. 231 (Foto u. Zeichnung). (B) # CIL 03, 04239.

Tab. 2.1. Mithraistické nápisy (skrátená verzia)

DB_ID	Text	Profesia	Provincia	Krajina	Nálezisko	Bibliografia
	l(egionis) XIII g(eminae) Ant(oniana) / v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito)					(B) # CIL 03, 10943. # CIMRM 1639. (B) # CIMRM 1645. (B) #
HD052245	D(eo) M(ithrae) / sacr(um) / L(ucius) Cass(ius) / Florenti(nus) / v(otum) s(olvit) l(ibens)	Nezadané	PaS	at	Bad Deutsch-Altenburg / Petrone Carnuntum	AE 2004, 1130. (B) # AE 2008, 1092. # M. Hainzmann, in: H. Heftner - K. Tomaschitz (Hrsg.), Ad fontes! Festschrift für Gerhard Dobesch zum 65. Geburtstag am 15. September 2004 (Wien 2004) 583-586; Foto u. Zeichnung. (B) - AE 2004. # P. Scherrer, in: R. Häussler - A.C. King (Hrsg.), Continuity and innovation in religion in the Roman West 2 (Portsmouth (Rhode Island) 2008) 228, Nr. V13; Abb. 31, 18. (B) - AE 2008. # G. Kremer, Götterdarstellungen, Kult- und Weihedenkmäler aus Carnuntum, CSIR Österreich Carnuntum (Suppl.) 1 (Wien 2012) 308, Nr. 757; Taf. 210, 757. (B) #
HD055410	D(eo) S(oli) I(nvicto) M(ithrae) / num(ini) sanct(o) / et praest(antissimo) / L(ucius) Vander(ius?) / v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito) / XIII Kal(endas) Novem(bres) / Severo et Quint(iano) / p(---) p(---) SII(?) [---]	Nezadané	PaS	si	Ptuj	AE 1991, 1301. # I. Tušek, AArchSlov 41, 1991, 267-268. 271; sl. 1; t. 1. - AE 1991. # PIR (2. Aufl.) C 1025. # PIR (2. Aufl.) C 992. #
HD066933	De[o] / Inv(icto) / Varius / Carus / v(otum) s(olvit)	Nezadané	PaS	at	Petrone Carnuntum	AE 2008, 1102. # H. Stiglitz, RÖE 31, 2008, 165, Nr. 7; Foto. - AE 2008. # M. Holzner, Tyche 24, 2009, 184-185, Nr. 72. # G. Kremer, Götterdarstellungen, Kult- und Weihedenkmäler aus Carnuntum, CSIR Österreich Carnuntum (Suppl.) 1 (Wien 2012) 185, Nr. 360; Taf. 112, 360. #
HD066967	D(eo) I(nvicto) M(ithrae) / Met(i)lius / Iustianus / vot(um) sol(vit) pr/o salute sua / v(otum) s(olvit) l(ibens) l(aetus) m(erito)	Nezadané	PaS	si	Brežice	AIJ 258. (B) # ILJug 0335. (B) # CIMRM 1459. # ILS1 1, 056; Foto. # E. Weber, Die römischen Inschriften der Steiermark (Graz 1969) 423, Nr. 385. (B) # P. Selem, Les religions orientales dans la Pannonie romaine. Partie en Yougoslavie (Leiden 1980) 144-145, Nr. 118. (B) #
HD066968	D(eo) I(nvicto) M(ithrae) / L(---) O(---) N(---) / Marcianus / v(otum) r(eddidit) l(ibens) l(aetus) m(erito)	Neznáme	PaS	si	Brežice	AIJ 259. # ILJug 0336. # ILS1 1, 057; Foto. # CIMRM 1460. # E. Weber, Die römischen Inschriften der Steiermark (Graz 1969) 423-424, Nr. 386. # P. Selem, Les religions orientales dans la Pannonie romaine. Partie en Yougoslavie (Leiden 1980) 145, Nr. 119. #

Tab. 2.1. Mithraistické nápisy (skrácená verzia)

DB_ID	Text	Profesia	Provincia	Krajina	Nálezisko	Bibliografia
HD066978	D(eo) [S(oli)] I(nvicto) M(ithrae) / [---] I(?) I(?) [---] / [---] I[---] I[---] / T(itus?) Iul[ius?] / [---] V[---] / [p(ublici)] p(ortorii) Ill(irici) vil(ic-- [---] I(?) / EI(?)	Nižšie miestne úrady	PaS	si	Ptuj	CIL 03, 04094. (B) # AIJ 290; Foto. # CIMRM 1506. # CIMRM 1507. # E. Weber, Die römische Inschriften der Steiermark (Graz 1969) 426, Nr. 391. # P. Selem, Les religions orientales dans la Pannonie romaine. Partie en Yougoslavie (Leiden 1980) 105, Nr. 42a. (B) #
HD068047	D(eo) I(nvicto) M(ithrae) Lici(nius) Maximinus mil(es) l(egionis) II Ita(licae) / v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito)	Vojenský personál	PaS	si	Hajdina	CIL 03, 15184, 6. # AIJ 301; Foto. # CIMRM 1512; fig. 388. # CIMRM 1513; fig. 388. # H. Petrovitsch, Legio II Italica (Linz 2006) 252-253, Nr. X.01; Foto. # P. Selem, Les religions orientales dans la Pannonie romaine. Partie en Yougoslavie (Leiden 1980) 112-113, Nr. 57; pl. 22, 2, 57. (B) #
HD068415	Invicto / Mit<hr=rh>(a)e#Mit<hr>(a)e#MITRHE / P(ublici) Aelius / Respectus	Nezadané	PaS	si	Trebnje	CIL 03, 03910. # ILSI 1, 136; Foto. # CIMRM 1464. # M. Šašel Kos, The Roman inscriptions in the National Museum of Slovenia (Ljubljana 1997) 458-460, Nr. 172; Foto. # P. Selem, Les religions orientales dans la Pannonie romaine. Partie en Yougoslavie (Leiden 1980) 78, Nr. 4. (B) #
HD068484	Numini / Invicti dei / [&	Neznáme	PaS	si	Trebnje	CIL 03, 10790. (B) # CIL 03, 10790 add. p. 2328, 28. # ILSI 1, 139; Zeichnung. # M. Šašel Kos, The Roman inscriptions in the National Museum of Slovenia (Ljubljana 1997) 489, Nr. 9. #
HD068496	D(eo) I(nvicto) M(ithrae) / PPP(ublīi) Aelii Nepos et / Proculus et Firminus / pro salute sua suorumque	Nezadané	PaS	si	Črnomelj	CIL 03, 03933. # CIL 03, 10818. # AIJ 485; Foto. # CIMRM 1482. # CIMRM 1483. (B) # ILSI 1, 148; Foto. # P. Selem, Les religions orientales dans la Pannonie romaine. Partie en Yougoslavie (Leiden 1980) 79-80, Nr. 6; pl. 15, 2, 6. (B) #
HD068774	Transitu(i) / C(aius) Caecina / Calpurnius / temp(lum) redemit / et resstitu[it](!)	Nezadané	PaS	si	Hajdina	CIL 03, 14354, 28. # ILS 4246. # AIJ 292; Fotos. (B) # AIJ 292 add. p. 5*. # CIMRM 1494; fig. 380. # CIMRM 1495; fig. 380. (B) # P. Selem, Les religions orientales dans la Pannonie romaine. Partie en Yougoslavie (Leiden 1980) 104-105, Nr. 40; pl. 22, 2, 40. (B) #
HD068775	Cauti / sacr(um) / Venulus / Aponi Ing(enui) / v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito)	Nezadané	PaS	si	Hajdina	CIL 03, 14354, 31. # AIJ 295; Foto. # CIMRM 1498; fig. 382. # CIMRM 1499; fig. 382. (B) # P. Selem, Les religions orientales dans la Pannonie romaine. Partie en Yougoslavie (Leiden 1980) 103, Nr. 38; pl. 21, 2, 38. (B) #

Tab. 2.1. Mithraistické nápisy (skrátená verzia)

DB_ID	Text	Profesia	Provincia	Krajina	Nálezisko	Bibliografia
HD068776	Cautopa/ti sac(rum) / Cresce(n)s / Gabini Antoni / ser(vus) v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito)	Iné	PaS	si	Hajdina	CIL 03, 14354, 32. # AIJ 296; Fotos. # CIMRM 1504; fig. 383. # CIMRM 1505; fig. 383. # P. Selem, Les religions orientales dans la Pannonie romaine. Partie en Yougoslavie (Leiden 1980) 104, Nr. 39; pl. 21, 2, 39. #
HD068777	Primitivos(!) / C(ai) Antoni Rufi / proc(uratoris) Aug(usti) p(ublici) p(ortorii) (contra)sc(riptom) / in / memoriam / Hyacinthi	Nižšie miestne úrady	PaS	si	Hajdina	CIL 03, 14354, 33. # AIJ 297; Foto. # CIMRM 1500. # CIMRM 1501. # P. Selem, Les religions orientales dans la Pannonie romaine. Partie en Yougoslavie (Leiden 1980) 99-100, Nr. 31. #
HD068778	Primitivos(!) / C(ai) Antoni Rufi / proc(uratoris) Aug(usti) p(ublici) p(ortorii) (contra)sc(riptom) / in / memoriam / Hyacinthi	Nižšie miestne úrady	PaS	si	Hajdina	CIL 03, 14354, 34. # AIJ 298; Foto. # CIMRM 1502. # CIMRM 1503. # P. Selem, Les religions orientales dans la Pannonie romaine. Partie en Yougoslavie (Leiden 1980) 100, Nr. 32. #
HD068802	D(eo) [S(oli) I(nvicto) M(ithrae)] / pro salu/te domi/norum / nostro/rum Augu/storum et / [[[Getae]]] Cae/saris Sal/vianus / eorundem / ser(vus) (contra)sc(riptom) / stationis / Atrantinae // v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito)	Nižšie miestne úrady	PaS	si	Hajdina	CIL 03, 15184, 4. # AIJ 299; Foto. # CIMRM 1528; fig. 390. # CIMRM 1529; fig. 390. # P. Selem, Les religions orientales dans la Pannonie romaine. Partie en Yougoslavie (Leiden 1980) 108, Nr. 45. (B) #
HD068803	[D(eo)] S(oli) I(nvicto) M(ithrae) / [p]ro sa[l]ute / Fl(avi) Iovini / qu[o]t(!) votum / susceperat / it(!) super / nasce[n]tem / deum / posuit / Peregrino / e[ti] Aemiliano / co(n)s(ulibus) p(atribus) Vird(io) Fir/mo et Ant(onio) Celeri	Nezadané	PaS	si	Hajdina	CIL 03, 15184, 5. (B) # AIJ 300; Foto. (B) # AIJ 300 add. p. 5*. # CIMRM 1530; fig. 391. # CIMRM 1531; fig. 391. (B) # P. Selem, Les religions orientales dans la Pannonie romaine. Partie en Yougoslavie (Leiden 1980) 108-109, Nr. 46. (B) # PIR (2. Aufl.) F 529. # PIR (2. Aufl.) P 536. #
HD068804	D(eo) I(nvicto) [M(ithrae)] // pro salute / Charidemi / Aug(usti) n(ostr)i vil(ici) sta(tionis) / Enensis / M(arcus) Antonius / Celer v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito)	Nižšie miestne úrady	PaS	si	Hajdina	CIL 03, 15184, 7. # AIJ 302; Foto. # CIMRM 1532. (B) # P. Selem, Les religions orientales dans la Pannonie romaine. Partie en Yougoslavie (Leiden 1980) 109-110, Nr. 47. #
HD068805	D(eo) Soli I(n) v(ict)o Mit(h)ra)e Aur(elius) Valentinu(s) / p(r)o sa(lute) et Aur(elius) Vale(n)s filius eius / v(o)to p(o)s(uerun)t l(i)b(ente)s	Nezadané	PaS	si	Hajdina	CIL 03, 15184, 10a. (B) # AIJ 303; Foto. # CIMRM 1523; fig. 389. # CIMRM 1524; fig. 389. (B) # P. Selem, Les religions orientales dans la Pannonie romaine. Partie en Yougoslavie (Leiden 1980) 114-115, Nr. 60. #
HD068806	D(eo) I(nvicto) M(ithrae) / Secun/dus Ac/uti v(otum) s(olvit) / l(ibens) l(aetus) m(erito)	Nezadané	PaS	si	Hajdina	CIL 03, 15184, 11. # AIJ 304; Foto. # AIJ 304 add. p. 5*. # CIMRM 1539. (B) # P. Selem, Les religions orientales dans la Pannonie romaine. Partie en Yougoslavie (Leiden 1980) 110, Nr. 49. #

Tab. 2.1. Mithraistické nápisy (skrátaná verzia)

DB_ID	Text	Profesia	Provincia	Krajina	Nálezisko	Bibliografia
HD068807	D(eo) S(oli) M(ithrae) Ulp(ius)(?) Lu[pus? --- pro] / salute s[ua ---]	Neznáme	PaS	si	Hajdina	CIL 03, 15184, 12. # AIJ 305; Foto. # CIMRM 1540; fig. 392. # CIMRM 1541; fig. 392. (B) # P. Selem, Les religions orientales dans la Pannonie romaine. Partie en Yougoslavie (Leiden 1980) 113-114, Nr. 59. (B) #
HD068808	D(eo) S(oli) I(nvicto) M(ithrae) v(otum) s(olvit) Ulp(ius) Ve[---] / posuit pro se e<t=S>#e<t>#ES su(is) pro[---] / s(u)orum	Nezadané	PaS	si	Hajdina	CIL 03, 15184, 13. # AIJ 306; Foto. (B) # CIMRM 1542; fig. 393. # CIMRM 1543; fig. 393. (B) # P. Selem, Les religions orientales dans la Pannonie romaine. Partie en Yougoslavie (Leiden 1980) 113, Nr. 58. (B) #
HD068809	[D(eo) S(oli)] I(nvicto) M(ithrae)	Neznáme	PaS	si	Hajdina	CIL 03, 15184, 3. # AIJ 307; Foto. # CIMRM 1526. # CIMRM 1527. # P. Selem, Les religions orientales dans la Pannonie romaine. Partie en Yougoslavie (Leiden 1980) 115, Nr. 61. #
HD068810	[---]ciano / [v(otum) s(olvit) l(ibens)] m(erito)	Neznáme	PaS	si	Hajdina	CIL 03, 15184, 14. # AIJ 308; Foto. # CIMRM 1544. # CIMRM 1545. # P. Selem, Les religions orientales dans la Pannonie romaine. Partie en Yougoslavie (Leiden 1980) 115, Nr. 62. (B) #
HD068811	S(?) / [---]A PO[---] / [&?]	Neznáme	PaS	si	Hajdina	AIJ 309; Zeichnung. # CIMRM 1550. # P. Selem, Les religions orientales dans la Pannonie romaine. Partie en Yougoslavie (Leiden 1980) 111, Nr. 53a. #
HD068814	S(oli) I(nvicto) M(ithrae) / Sex(tus) Vib(ius) Hermes Aug(ustalis) / c(oloniae) U(lpiae) T(raianae) P(oetovienensis) sign(um) argent(eum) / cum base sua d(onum) d(edit) / cum suis patre / pros(edente) L(ucio) Vernasio / Heraclida	Vyššie miestne úrady	PaS	si	Ptuj	AIJ 312; Foto. # CIMRM 1597. # CIMRM 1598. # P. Selem, Les religions orientales dans la Pannonie romaine. Partie en Yougoslavie (Leiden 1980) 126-127, Nr. 85; pl. 23, 2, 85. #
HD068819	D(eo) [S(oli) I(nvicto) M(ithrae)] / pr[o salute] / Att[---] / Sat[---] / ARII(?) [---] / vik[arius!](?) [---]	Nižšie miestne úrady	PaS	si	Ptuj	AIJ 318; Foto. # CIMRM 1588. (B) # ILJug 1144. (B) # P. Selem, Les religions orientales dans la Pannonie romaine. Partie en Yougoslavie (Leiden 1980) 127-128, Nr. 86. (B) #
HD071519	Tr[ans]/[itu Dei] / [&	Neznáme	PaS	hu	Szombathely	AE 2011, 0966. # P. Kiss, in: I. Lazar (Hrsg.), Religion in public and private sphere. Acta of the 4th International Colloquium The Autonomous Towns of Noricum and Pannonia (Koper 2011) 188-190; Abb. 6. - AE 2011. # E. Tóth, Lapidarium Savariense. Savaria római feliratos köemlékei (Szombathely 2011) 115, Nr. 55; Foto. - AE 2011. #

Tab. 2.1. Mithraistické nápisy (skrátená verzia)

DB_ID	Text	Profesia	Provincia	Krajina	Nálezisko	Bibliografia
HD071520	Fonti / Peren/ni	Neznáme	PaS	hu	Szombathely	AE 2011, 0967. # P. Kiss, in: I. Lazar (Hrsg.), Religion in public and private sphere. Acta of the 4th International Colloquium The Autonomous Towns of Noricum and Pannonia (Koper 2011) 188-190; Abb. 7. - AE 2011. # E. Tóth, Lapidarium Savariense. Savaria római feliratos köemlékei (Szombathely 2011) 115, Nr. 56; Foto. - AE 2011. #
HD071797	[I(nvicto)] M(ithrae) / [---] Maximus / [vot]jum so/[lvi]t cum / [suis o]mnibus	Nezadané	PaS	hr	Topuško	CIL 03, 10830. # AIJ 505; Foto. # AIJ 505 add. p. 6*. # CIMRM 1480. # P. Selem, Les religions orientales dans la Pannonie romaine. Partie en Yougoslavie (Leiden 1980) 81, Nr. 9; pl. 15, 2, 9. (B) #
HD071830	S(oli) I(nvicto) M(ithrae) / pro sal(ute) / Imp(eratoris) Caesar(is) / M(arci) Aur(eli) Anto(nini) P(ii) F(elicis) Aug(usti) / Aur(elius) Eutyches / ex voto	Nezadané	PaS	hr	Sisak	CIL 03, 03958. (B) # AIJ 543; Foto. # CIMRM 1476. (B) # J. Brunšmid, VHAD 9, 1906/07, 117, Nr. 239; Foto. # P. Selem, Les religions orientales dans la Pannonie romaine. Partie en Yougoslavie (Leiden 1980) 81-82, Nr. 10; pl. 16, 2, 10. (B) #
HD071837	D(eo) I(nvicto) M(ithrae) / Aurelius Heraclides / et Agathopus fra/tres v(otum) s(olverunt) l(ibentes) m(erito)	Nezadané	PaS	hr	Sisak	CIL 03, 03959. # CIL 03, 03959 add. p. 1742. # AIJ 544; Foto. # CIMRM 1477. # P. Selem, Les religions orientales dans la Pannonie romaine. Partie en Yougoslavie (Leiden 1980) 83, Nr. 13. #
HD071851	I(nvicto) D(eo) o(mnipotentí) Val(erius) Marcel(l)i/ianus ex voto l(ibens) l(aetus) p(osuit)	Nezadané	PaS	hr	Pregrada	CIMRM 1468; fig. 373. # CIMRM 1469; fig. 373. # ILJug 0355. # P. Selem, Les religions orientales dans la Pannonie romaine. Partie en Yougoslavie (Leiden 1980) 146-147, Nr. 121; pl. 28, 2, 121. #
HD071852	Urbicus // Sisci/ano/rum	Neznáme	PaS	hr	Sisak	CIL 03, 03977. # CIMRM 1473; fig. 376. # CIMRM 1474; fig. 376. # AIJ 556; Foto. # P. Selem, Les religions orientales dans la Pannonie romaine. Partie en Yougoslavie (Leiden 1980) 83-84, Nr. 14; pl. 17, 2, 14. #
HD071853	D(eo) I(nvicto) M(ithrae) s(acrum) / Lucundus Aug(usti) n(ostri) / disp(ensator) p(rovinciae) P(annoniae) s(uperioris) / porticus et ap[p]a/ratorium ex / voto fec(it)	Nižšie miestne úrady	PaS	hr	Sisak	CIL 03, 03960. # CIMRM 1478. (B) # P. Selem, Les religions orientales dans la Pannonie romaine. Partie en Yougoslavie (Leiden 1980) 82, Nr. 11. #
HD071855	D(eo) I(nvicto) M(ithrae) / [&	Neznáme	PaS	si	Hajdina	CIL 03, 15184, 2. # CIMRM 1525. # P. Selem, Les religions orientales dans la Pannonie romaine. Partie en Yougoslavie (Leiden 1980) 110, Nr. 50. #

Tab. 2.1. Mithraistické nápisy (skrátaná verzia)

DB_ID	Text	Profesia	Provincia	Krajina	Nálezisko	Bibliografia
HD071879	Templum / Deii(!) Sol(is) Inv(icti) Mit(hrae) / Aure[l(ius)] Iusti/nianus v(ir) p(erfectissimus) / dux labefa/ctatum re/stituit	Equites	PaS	si	Ptuj	CIL 03, 04039. # CIMRM 1614. # W. Gurlitt, JEA I (Beibl.) 2, 1899, 100. # P. Selem, Les religions orientales dans la Pannonie romaine. Partie en Yougoslavie (Leiden 1980) 142, Nr. 111. (B) # J. Fitz, Die Verwaltung Pannoniens in der Römerzeit (Budapest 1993) 1268, Nr. 905. #
HD071880	D(eo) S(oli) I(nvicto) M(ithrae) / sacrum / [-] Status M(arci) fil(ius) / Saturninus / pro C(aio) Statio / [Ca]ssiano f[r]a[t]r(e) / ex voto	Nezadané	PaS	si	Ptuj	CIL 03, 04041. # CIL 10, 00357i*. # CIMRM 1615. (B) # P. Selem, Les religions orientales dans la Pannonie romaine. Partie en Yougoslavie (Leiden 1980) 143, Nr. 112. (B) #
HD071882	D(eo) I(nvicto) M(ithrae) / [---]RI / RINNI et / D[---]IVI / [---]TVR / PELLVI / [---]II[---]	Neznáme	PaS	si	Ptuj	CIL 03, 04042. # CIMRM 1616. (B) # P. Selem, Les religions orientales dans la Pannonie romaine. Partie en Yougoslavie (Leiden 1980) 143, Nr. 115. #
HD071883	De[o Soli Invicto] / Mithra[e ---] / [---]VND[---] / INO F[---] / [---]ANT[---] / [&	Neznáme	PaS	si	Ptuj	CIL 03, 10874. # CIMRM 1617. (B) # P. Selem, Les religions orientales dans la Pannonie romaine. Partie en Yougoslavie (Leiden 1980) 143, Nr. 114. (B) #
HD071891	I(nvicto) D(eo) M(ithrae) / pr(o) s(alute) Aug(usti) / Ulp(ius) Secun(dus) m(iles) l(egionis) X g(eminae) / v(otum) s(olvit) l(ibens) l(aetus)	Vojenský personál	PaS	at	Wien	CIL 03, 14359, 28. # CIMRM 1649; fig. 417. # C. Farka u. a., in: Vindobona - die Römer im Wiener Raum. 52. Sonderausstellung des Historischen Museums der Stadt Wien, Karlsplatz (Wien 1977) 190, Nr. S 70. # M. Holzner - E. Weber, Tyche 23, 2008, 189, Nr. 41. # E. Weber - I. Weber-Hiden, Tyche 26, 2011, 261-264, Nr. 6. #
HD071892	P(etrae) G(enetrici) d(ei) / Aurelius / Statorius(?) / v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito)	Nezadané	PaS	at	Schwadorf	CIL 03, 04543. # CIL 03, 04543 add. p. 2328, 39. # CIMRM 1651; fig. 419. # CIMRM 1652; fig. 419. # M.-L. Krüger, Die Reliefs des Stadtgebietes von Carnuntum 1. Die figürlichen Reliefs, CSIR Österreich 1, 3 (Wien 1970) 18, 174; Taf. 14, 174. #
HD071894	D(eo) I(nvicto) M(ithrae) s(acrum?) pro s(alute) Aug(ustorum!) nn(ostorum) L(ucii) Sep(timii) / Valerius et Valerianus sex(viri) col(oniae) K(arnunti) / v(otum) s(olverunt) l(ibentes) m(erito) // M(arcus) Val(erius)	Vyššie miestne úrady	PaS	at	Trautmannsdorf/Leitha	CIL 03, 04539. # CIL 03, 04539 add. p. 2328, 39. # CIMRM 1658; fig. 423. # CIMRM 1659. (B) # M.-L. Krüger, Die Reliefs des Stadtgebietes von Carnuntum 1. Die figürlichen Reliefs, CSIR Österreich 1, 3 (Wien 1970) 15-16, Nr. 166; Taf. 10, 166. (B) #
HD071895	Invicto / Deo sac(rum) / Longinus / Secundi / v(otum) s(olvit) l(aetus) l(ibens) m(erito)	Nezadané	PaS	at	Trautmannsdorf	CIL 03, 04538. # CIMRM 1660. (B) #

Tab. 2.1. Mithraistické nápisy (skrátená verzia)

DB_ID	Text	Profesia	Provincia	Krajina	Nálezisko	Bibliografia
					rf/Leitha	
HD071898	Invic(to) Deo s(acrum) / pro s(alute) Imp(eratoris) L(ucii) Sep(timii) / Valerius et Val(erianus) temp(lum) / vetust(ate) conl(apsum) / inp(endio) suo rest(ituerunt)	Nezadané	PaS	at	Trautmannsdorff/Leitha	CIL 03, 04540. # CIMRM 1661. (B) #
HD071900	D(eo) I(nvicto) M(ithrae) / Vitalis et / Silvanus / v(otum) s(olverunt) I(ibentes) m(erito)	Nezadané	PaS	at	Trautmannsdorff/Leitha	CIL 03, 04541. # CIMRM 1662. #
HD071904	D(eo) I(nvicto) M(ithrae) C(auti) / T(itus) Flavius / Verecundus / Cl(audia) Savaria / (centurio) leg(ionis) XIII / g(eminae) M(artiae) v(icticis) / v(otum) s(olvit) I(ibens) l(aetus) m(erito)	Vojenský personál	PaS	at	Bad Deutsch-Altenburg	CIL 03, 04416. # CIL 03, 04416 add. p. 2328, 32. # CIMRM 1670. # CIMRM 1671. # M.-L. Krüger, Die Reliefs des Stadtgebietes von Carnuntum 1. Die figürlichen Reliefs, CSIR Österreich 1, 3 (Wien 1970) 19, Nr. 177; Taf. 16 u. 17, 177. # G. Kremer, Götterdarstellungen, Kult- und Weihedenkmäler aus Carnuntum, CSIR Österreich Carnuntum (Suppl.) 1 (Wien 2012) 182, Nr. 354; Taf. 110. #
HD071908	D(eo) I(nvicto) M(ithrae) / C(aius)(?) Atius(?) Se(cundus?) v(ir) / p(erfectissimus) templum / vetustate / conlabsum(!) / restituit	Equites	PaS	at	Bad Deutsch-Altenburg	CIL 03, 04420. (B) # CIL 03, 11088. (B) # CIL 03, 14356. (B) # CIMRM 1672. # CIMRM 1673. (B) # M.-L. Krüger, Die Reliefs des Stadtgebietes von Carnuntum 1. Die figürlichen Reliefs, CSIR Österreich 1, 3 (Wien 1970) 20, Nr. 182; Taf. 18, 182. # E. Vorbeck, Zivilschriften aus Carnuntum (Wien 1980) 10, Nr. 25. (B) # G. Kremer, Götterdarstellungen, Kult- und Weihedenkmäler aus Carnuntum, CSIR Österreich Carnuntum (Suppl.) 1 (Wien 2012) 181-182, Nr. 353; Taf. 109. (B) #
HD071911	Petrae / Genetrici / P(ublius) Ae(lius) Nigri/nus sacerdos / v(otum) s(olvit)	Iné	PaS	at	Bad Deutsch-Altenburg	CIL 03, 04424. # CIMRM 1674. # E. Vorbeck, Zivilschriften aus Carnuntum (Wien 1980) 6, Nr. 10. # G. Kremer, Götterdarstellungen, Kult- und Weihedenkmäler aus Carnuntum, CSIR Österreich Carnuntum (Suppl.) 1 (Wien 2012) 187-188, Nr. 367; Taf. 115, 367. (B) #
HD071914	Deo / Invicto / Iul(ius) Pacat(us) / ex voto / M(arco) Val(erio) sacer(dote) d(edit)	Iné	PaS	at	Bad Deutsch-Altenburg	CIL 03, 04417. (B) # CIMRM 1675. (B) # E. Vorbeck, Zivilschriften aus Carnuntum (Wien 1980) 25, Nr. 95. (B) # G. Kremer, Götterdarstellungen, Kult- und Weihedenkmäler aus Carnuntum, CSIR Österreich Carnuntum (Suppl.)

Tab. 2.1. Mithraistické nápisy (skrátaná verzia)

DB_ID	Text	Profesia	Provincia	Krajina	Nálezisko	Bibliografia
						1 (Wien 2012) 185-186, Nr. 362; Taf. 113, 362. #
HD071915	D(eo) I(nvicto) M(ithrae) / Adiec(tus) / ser(vus) Ti(beri) C(---) V(---) / gen(itori) lum(inis) / v(otum) s(olvit) l(ibens) l(aetus) m(erito)	Neznáme	PaS	at	Bad Deutsch-Altenuerg	CIL 03, 04414. (B) # CIMRM 1676. # E. Vorbeck, Zivilinschriften aus Carnuntum (Wien 1980) 13, Nr. 43. # G. Kremer, Götterdarstellungen, Kult- und Weihedenkmäler aus Carnuntum, CSIR Österreich Carnuntum (Suppl.) 1 (Wien 2012) 182-183, Nr. 355; Taf. 111, 355. #
HD071916	Deo In/victo / Val(erius) Vict/orinus op/tio leg(ionis) X g(eminae) / v(otum) l(ibens) s(olvit)	Vojenský personál	PaS	at	Bad Deutsch-Altenuerg	CIL 03, 04419. # CIMRM 1677. # G. Kremer, Götterdarstellungen, Kult- und Weihedenkmäler aus Carnuntum, CSIR Österreich Carnuntum (Suppl.) 1 (Wien 2012) 186, Nr. 363; Taf. 114, 363. (B) #
HD071918	T(itus) Fl(avius) Viator condit(orium) fec(it)	Nezadané	PaS	at	Petrone ll-Carnuntum	CIL 03, 14080. # CIL 03, 14080 add. p. 2328, 33. # CIMRM 1683. # CIMRM 1684. (B) # M.-L. Krüger, Die Reliefs des Stadtgebietes von Carnuntum 1. Die figürlichen Reliefs, CSIR Österreich 1, 3 (Wien 1970) 16, Nr. 167; Taf. 11, 167 E. Vorbeck, Zivilinschriften aus Carnuntum (Wien 1980) 22, Nr. 80. (B) # G. Kremer, Götterdarstellungen, Kult- und Weihedenkmäler aus Carnuntum, CSIR Österreich Carnuntum (Suppl.) 1 (Wien 2012) 103-104, Nr. 189; Taf. 52 u. 53. (B) #
HD071919	[Pr]o sal(ute) Aug(usti) Deo Invicto [Ma]gn/[i]us He[ra]cla d(onum) d(edit)	Nezadané	PaS	at	Petrone ll-Carnuntum	CIL 03, 14081. # CIL 03, 14081 add. p. 2328, 33. # CIMRM 1685. # CIMRM 1686. (B) # M.-L. Krüger, Die Reliefs des Stadtgebietes von Carnuntum 1. Die figürlichen Reliefs, CSIR Österreich 1, 3 (Wien 1970) 19-20, Nr. 181; Taf. 19, 181. # E. Vorbeck, Zivilinschriften aus Carnuntum (Wien 1980) 30-31, Nr. 118. (B) # G. Kremer, Götterdarstellungen, Kult- und Weihedenkmäler aus Carnuntum, CSIR Österreich Carnuntum (Suppl.) 1 (Wien 2012) 177-179, Nr. 350; Taf. 104 u. 105. (B) #
HD071921	C(aius) Iul(ius) Pro/pinqu(us) / pariete(m) / ex voto / fec(it)	Neznáme	PaS	at	Petrone ll-Carnuntum	CIL 03, 14082. # CIMRM 1692. (B) # A. Betz, BurgenlHeimBl 23, 1961, 168-169, Nr. 3. # E. Vorbeck, Zivilinschriften aus Carnuntum (Wien 1980) 27, Nr. 103. # G. Kremer, Götterdarstellungen, Kult- und Weihedenkmäler aus Carnuntum, CSIR Österreich

Tab. 2.1. Mithraistické nápisy (skrátená verzia)

DB_ID	Text	Profesia	Provincia	Krajina	Nálezisko	Bibliografia
						Carnuntum (Suppl.) 1 (Wien 2012) 290, Nr. 706; Taf. 198, 706. #
HD071924	C(aius) Iul(ius) Propin/quos(!) pariete(m) / ex voto / impensa sua / [feci]t	Neznáme	PaS	at	Petrone II-Carnuntum	CIL 03, 14083. # CIMRM 1693. # A. Betz, BurgenlHeimBl 23, 1961, 168-169, Nr. 3. # E. Vorbeck, Zivilinschriften aus Carnuntum (Wien 1980) 27, Nr. 102. # G. Kremer, Götterdarstellungen, Kult- und Weihedenkmäler aus Carnuntum, CSIR Österreich Carnuntum (Suppl.) 1 (Wien 2012) 290-291, Nr. 707; Taf. 198, 707. #
HD071925	[---]natus / [---]jus [(centurio) le[g(ionis)] / [---] l(ibens)	Vojenský personál	PaS	at	Petrone II-Carnuntum	CIL 03, 14084. # CIMRM 1695. # G. Kremer, Götterdarstellungen, Kult- und Weihedenkmäler aus Carnuntum, CSIR Österreich Carnuntum (Suppl.) 1 (Wien 2012) 187, Nr. 366; Taf. 114, 366. #
HD071930	D(eo) I(nvicto) M(ithrae) // [Au]r(elius) Vic//tor e/x voto / pos(ui)t p<C>o // su {u}is	Nezadané	PaS	at	Petrone II-Carnuntum?	CIL 03, 04415. (B) # CIMRM 1699. (B) # E. Vorbeck, Zivilinschriften aus Carnuntum (Wien 1980) 12, Nr. 38. # G. Kremer, Götterdarstellungen, Kult- und Weihedenkmäler aus Carnuntum, CSIR Österreich Carnuntum (Suppl.) 1 (Wien 2012) 184, Nr. 358; Taf. 111, 358. (B) #
HD071935	Mit(h)r(a)e / CRIO(?)[---] / OM[---] / CI(?)[---] / a(ram?) m(erito)(?) f(ecit)(?)	Neznáme	PaS	at	Petrone II-Carnuntum	CIMRM 1700. (B) # E. Vorbeck, Zivilinschriften aus Carnuntum (Wien 1980) 37, Nr. 141. (B) # F. Hild, Supplementum epigraphicum zu CIL III. Das pannonische Niederösterreich, Burgenland und Wien 1902-1968 (Diss. Wien 1968) 40, Nr. 59. (B) # G. Kremer, Götterdarstellungen, Kult- und Weihedenkmäler aus Carnuntum, CSIR Österreich Carnuntum (Suppl.) 1 (Wien 2012) 186-187, Nr. 364; Taf. 114, 364. #
HD071936	I(nvicto) D(eo) M(ithrae) / sa(crum)	Neznáme	PaS	at	Bad Deutsch-Altenburg	CIL 03, 14356, 6. # CIMRM 1706. # CIMRM 1707. # M.-L. Krüger, Die Reliefs des Stadtgebietes von Carnuntum I. Die figürlichen Reliefs, CSIR Österreich 1, 3 (Wien 1970) 20, Nr. 183; Taf. 20, 183. # E. Vorbeck, Zivilinschriften aus Carnuntum (Wien 1980) 68, Nr. 295. # G. Kremer, Götterdarstellungen, Kult- und Weihedenkmäler aus Carnuntum, CSIR Österreich Carnuntum (Suppl.) 1 (Wien 2012) 184, Nr. 359; Taf. 112, 359. #

Tab. 2.1. Mithraistické nápisy (skrácená verzia)

DB_ID	Text	Profesia	Provincia	Krajina	Nálezisko	Bibliografia
HD071937	Invicto De/o / Baebi(us) Martial(is) / et Ulp(ius) Breuci(o?) / v(otum) s(olverunt) l(ibentes) m(erito)	Nezadané	PaS	at	Bad Deutsch-Altenburg	CIL 03, 11150. (B) # CIMRM 1708. # E. Vorbeck, Zivilinschriften aus Carnuntum (Wien 1980) 40, Nr. 157. # G. Kremer, Götterdarstellungen, Kult- und Weihedenkmäler aus Carnuntum, CSIR Österreich Carnuntum (Suppl.) 1 (Wien 2012) 185, Nr. 361; Taf. 113, 361. (B) #
HD071943	S(oli) I(nvicto) M(ithrae) / L(ucius) Aelius / Leo / miles leg(ionis) / XIII g(eminae) / v(otum) s(olvit) l(ibens)	Vojenský personál	PaS	at	Bad Deutsch-Altenburg	CIL 03, 11148. # CIMRM 1711. # G. Kremer, Götterdarstellungen, Kult- und Weihedenkmäler aus Carnuntum, CSIR Österreich Carnuntum (Suppl.) 1 (Wien 2012) 183, Nr. 356; Taf. 111, 356. #
HD071951	D(eo) I(nvicto) M(ithrae) / Vindil(lius) Cupitus / sig(nifer) l(egionis) XIII g(eminae) A(ntoniniana) et / Vind(illius) Iulianus / v(oto) p(osuerunt) patre Paterno	Vojenský personál	PaS	at	Bad Deutsch-Altenburg	CIL 03, 11152. # CIL 03, 11152 add. p. 2328, 32. # ILS 4240. (B) # CIMRM 1716; fig. 446. # CIMRM 1717; fig. 446. (B) # G. Kremer, Götterdarstellungen, Kult- und Weihedenkmäler aus Carnuntum, CSIR Österreich Carnuntum (Suppl.) 1 (Wien 2012) 61-62, Nr. 76; Taf. 28, 76. (B) #
HD071954	Invicto Mit(h)r{h}(a)e / C(aius) Sacidius Ba/rbarus (centurio) leg(ionis) / XV Apol(linaris) / ex voto [[[---]]] / [[[-----]]] / [[[-----]]]	Vojenský personál	PaS	at	Bad Deutsch-Altenburg	CIL 03, 04418. # CIMRM 1718. (B) # E. Vorbeck, Militärschriften aus Carnuntum (2. Aufl. Wien 1980) 57, Nr. 143. (B) # M. Mosser, Die Steindenkmäler der legio XV Apollinaris (Wien 2003) 267-268, Nr. 204; Taf. 27, 204. (B) # G. Kremer, Götterdarstellungen, Kult- und Weihedenkmäler aus Carnuntum, CSIR Österreich Carnuntum (Suppl.) 1 (Wien 2012) 180-181, Nr. 352; Taf. 108. #
HD071959	Tran{o}sito / G(aius) Cas(sius) Apro/nianus / c(ustos) a(rmorum) in ho(norem) col(legii) // [v(otum)] s(olvit) l(ibens) l(aetus) m(erito)	Vojenský personál	PaS	at	Petroneil-Carnuntum	CIL 03, 04444. (B) # CIL 03, 11092. # CIMRM 1722. (B) # G. Kremer, Götterdarstellungen, Kult- und Weihedenkmäler aus Carnuntum, CSIR Österreich Carnuntum (Suppl.) 1 (Wien 2012) 188, Nr. 368; Taf. 115, 368. #
HD071967	I(nvicto) D(eo) / votum / solvit / C(aius) A(---) Rodius / pr(o) salute / sua l(ibens) l(aetus)	Nezadané	PaS	hu	Komárom	CIL 03, 04296. # CIMRM 1730. (B) # RIU 0448; fig. 448 (Foto u. Zeichnung). #
HD071980	<T=I>ra(n)s/ito(!)#<T>ra(n)s/ito(!)#IRASITO	Neznáme	PaS	hu	Mocsa	AE 1958, p. 76-77 s. n. 311. # AE 1969/70, 0466. (B) # CIL 03, 10963. # CIMRM 1737. (B) # RIU 0653; Abb. 653 (Foto u. Zeichnung). # A. Mócsy, AArchHung 21, 1969, 369, Anm. 320. - AE 1969/70. # L. Vidman, in: L. Varcl (Hrsg.), Studia Antiqua. Antonio Salač septuagenario oblata (Prag 1955) 133. - AE 1958. # F. Harl - B.

Tab. 2.1. Mithraistické nápisy (skrátená verzia)

DB_ID	Text	Profesia	Provincia	Krajina	Nálezisko	Bibliografia
						Lörincz, Führer zum römischen Lapidarium in Bastion VI der Festung Komárno (Komárno – Wien 2002) 40, Nr. 43; Foto. #
HD071985	Deo Invicto / Ulpius Sabinus / miles legio/nis primae / <a>diutricis	Vojenský personál	PaS	hu	Komárom	CIL 03, 11008. # CIMRM 1739. (B) #
HD072788	D(eo) S(oli) [I(nvicto) M(ithrae)] / Aur(elius) Mac[---] / v(otum) [s(olvit) l(ibens) m(erito)]	Nezadané	PaS	at	Bad Deutsch-Altenburg	M.-L. Krüger, Die Reliefs des Stadtgebietes von Carnuntum 1. Die figürlichen Reliefs, CSIR Österreich 1, 3 (Wien 1970) 18, Nr. 175; Taf. 14, 175. # E. Vorbeck, Zivilinschriften aus Carnuntum (Wien 1980) 12, Nr. 35. (B). # G. Kremer, Götterdarstellungen, Kult- und Weihedenkmäler aus Carnuntum, CSIR Österreich Carnuntum (Suppl.) 1 (Wien 2012) 108, Nr. 196; Taf. 56, 196. (B) #
HD073441	D(eo) I(nvicto) M(ithrae) // P(ublius) Ael(ius) Vale(rianus) mil(es) / leg(ionis) XIII g(eminae) s(trator) c(o(n)s(ularis) v(otum) s(olvit) l(ibens) l(aetus) m(erito)	Vojenský personál	PaS	at	Illmitz	F. Hild, Supplementum epigraphicum zu CIL III. Das pannonische Niederösterreich, Burgenland und Wien 1902-1968 (Diss. Wien 1968) 39, Nr. 57. # M.-L. Krüger, Die Reliefs des Stadtgebietes von Carnuntum 2. Die dekorativen Reliefs, CSIR Österreich 1, 4 (Wien 1972) 29, Nr. 463; Taf. 26, 463. # A. Diebold, Die römischen Steindenkmäler des Eisenstädter Landesmuseums und ihre Bedeutung für den nordwestpannonischen Raum 1. Katalog (Diss. Wien 1993) 49-51; Taf. 19. #
HD074578	D(eo) I(nvicto) M(ithrae)	Neznáme	PaS	at	Winzendorf	M.-L. Krüger, Die Reliefs der Stadtgebiete von Scarbantia und Savaria, CSIR Österreich 1, 5 (Wien 1974) 11, Nr. 2. (B) #
HD074724	D(eo) I(nvicto) M(ithrae) A[---] / et Aur(eli-) V[&	Neznáme	PaS	si	Ptuj	ILJug 1143. # Z. Šubic, AArchSlov 18, 1967, 187-188, Nr. 1; Fotos. # P. Selem, Les religions orientales dans la Pannonie romaine. Partie en Yougoslavie (Leiden 1980) 144, Nr. 116. #
HD074725	Cauti // pro salute Fl(avi) / Hermadionis / et Aviti Syriac(i) / et filiorum / Felix libert(us)	Nezadané	PaS	si	Ptuj	ILJug 1145. # Z. Šubic, AArchSlov 18, 1967, 188, Nr. 2; Foto. # P. Selem, Les religions orientales dans la Pannonie romaine. Partie en Yougoslavie (Leiden 1980) 128, Nr. 88; pl. 23, 2, 88. # J. Šašel, Epigraphica 46, 1984, 247-248, Nr. 1. #

Tab. 2.1. Mithraistické nápisy (skrátaná verzia)

DB_ID	Text	Profesia	Provincia	Krajina	Nálezisko	Bibliografia
HD074879	Cautopati / Aur(elius) Euan/drus et Fla(vius) / Basilicus / v(otum) s(olverunt) l(ibentes) l(acteri) m(erito)	Nezadané	PaS	hr	Čakovec, bei	A. Rendić-Miočević, in: T. Nogales - I. Rodà (Hrsg.), Roma y las provincias: modelo y difusión 1 (Roma 2011) 323-335; fig. 1-7. # A. Rendić-Miočević, Histria Antiqua 21, 2012, 295, fig. 2. #
HD074880	Cauti / Aur(elius) / Euandrus / et Fla(vius) / Basilicus / v(otum) s(olverunt) l(ibentes) l(acteri) m(erito)	Nezadané	PaS	hr	Čakovec, bei	A. Rendić-Miočević, in: T. Nogales - I. Rodà (Hrsg.), Roma y las provincias: modelo y difusión 1 (Roma 2011) 323-335; fig. 1-7. # A. Rendić-Miočević, Histria Antiqua 21, 2012, 295, fig. 1. #
HD068483	[Inv]icto Mit<hr=>(a)e#Mit<hr=>(a)e#MITRHE / [&	Neznáme	PaS	si	Trebnje	CIL 03, 14354, 20. # ILS 1, 137; Zeichnung. #
HD068813	[Soli](?) // Invicto / Aug(usto) sacr(um) / E(---) Aug(usti) ser(vus) / h(---) tab(---) / v(otum) s(olvit)	Nižšie miestne úrady	PaS	si	Ptuj	AIJ 311; Foto. # CIMRM 1582. # CIMRM 1583. # P. Selem, Les religions orientales dans la Pannonie romaine. Partie en Yougoslavie (Leiden 1980) 127, Nr. 86. #
HD071858	Fonti / Perenni / Epictetus / et Viator / Servandi / Q(uinti) Sabini Veran[i] / t(ertiae) p(artis) c(onductoris) p(ublici) p(ortorii) vilici / vicari(i)	Nižšie miestne úrady	PaS	si	Hajdina	CIL 03, 15184, 24. (B) # CIMRM 1533. (B) # J. Fitz, Die Verwaltung Pannoniens in der Römerzeit (Budapest 1993) 722, Nr. 398, 6. (B) # P. Selem, Les religions orientales dans la Pannonie romaine. Partie en Yougoslavie (Leiden 1980) 107, Nr. 44. (B) #
HD071862	S] / tabul(arius) et vil(icus) sta[t(ionis)] / Confl(u)ent(es) ex vo[t(o)] / posuit et signum / [---AE?L? ex] / [&	Nižšie miestne úrady	PaS	si	Hajdina	CIL 03, 15184, 8. # CIMRM 1536. # P. Selem, Les religions orientales dans la Pannonie romaine. Partie en Yougoslavie (Leiden 1980) 110, Nr. 48. (B) #
HD071863	[D(eo) I(nvicto)] M(ithrae) T(itus) Fl(avius) Restutus IIIIIv[ir Aug(ustalis)] / [co]l(onia) P(oetovionensis) pr(o) se [e]t su[i]s om[nibus]	Augustals	PaS	si	Hajdina	CIL 03, 15184, 9. # CIMRM 1537. (B) # P. Selem, Les religions orientales dans la Pannonie romaine. Partie en Yougoslavie (Leiden 1980) 111-112, Nr. 55. (B) #
HD071866	[D(eo) I(nvicto)] M(ithrae) / [pro salute dd(ominorum)] nn(ostorum) / [---] tem/[plum? --- curan?]te / [&	Neznáme	PaS	si	Hajdina	CIL 03, 15184, 15. # CIMRM 1546. (B) # P. Selem, Les religions orientales dans la Pannonie romaine. Partie en Yougoslavie (Leiden 1980) 111, Nr. 52. #
HD036614	D(is) [M(anibus)] / Tetto [---] / et Sex[tus? ---?] / [&	Neznáme	Rae	de	Heidenheim/Brenz	CIL 03, 05929. # CIL 03, 11912. (B) # F. Haug - G. Sixt, Die römischen Inschriften und Bildwerke Württembergs (Stuttgart 1900) 29, Nr. 35; Zeichnung. # IBR 204; tab. 28, 204. # CIMRM 1396. (B) #
HD036953	Deo Invicto / Soli templum / a solo resti/tuit Valerius / Venustus v(ir) p(erfectissimus) p(raeses) / p(rovinciae) R(actiae) sicuti voto / ac mente	Vyššie miestne úrady	Rae	de	Zwiefalten	CIL 03, 05862. # IBR 191; tab. 26, 191. # F. Haug - G. Sixt, Die römischen Inschriften und Bildwerke Württembergs (Stuttgart 1900) 11-

Tab. 2.1. Mithraistické nápisy (skrátená verzia)

DB_ID	Text	Profesia	Provincia	Krajina	Nálezisko	Bibliografia
	con/ceperat red/ditus sanitati / v(otum) s(olvit) l(ibens) l(aetus) m(erito)					12, Nr. 17. # CIMRM 1397. # PIR (2. Aufl.) V 222. #
HD047881	I(nvicto) M(ithrae) / V(alerius?) Magio / vet(eranus) (h)on(esta) m(issione) / d(imissus) v(otum) s(olvit) l(ibens) l(aetus) m(erito)	Vojenský personál	Rae	de	Künzing	AE 1998, 1007. # AE 2000, 1140. # K. Schmotz, AJahrBay 1998, 94-96; Abb. 79. - AE 1998. # K. Schmotz, in: K. Schmotz (Hrsg.), Vorträge des. 18. Niederbayerischen Archäologentages (Rahden (Westf.) 2000) 134; Abb. 14. - AE 2000. #
HD058097	Petr(a)/e Gen/etrici {i}	Neznáme	Rae	de	Theilenhofen	F. Wagner, BRGK 37/38, 1956/57, 237-238, Nr. 86; Taf. 21, 86. #
HD058098	S(oli) I(nvicto) M(ithrae) De<o=D>#De<o>#DED sig/n(um) cum aed(e) / statuer(unt) Iul(i) / D[e]coratu[s] / [s(ummu)s?] c(urator)(?) et Rusti/[c]us et Vilia/[nu]s(?) d(ecurio) a(lae) I Au(rianae) / [fr]atr(es)(?) v(otum) s(olverunt)	Vojenský personál	Rae	de	Theilenhofen	F. Wagner, BRGK 37/38, 1956/57, 238, Nr. 87; Taf. 21, 87. (B) # M. Clauss, Cultores Mithrae (Stuttgart 1992) 126-127, Anm. 6. (B) #
HD058329	D(eo) I(nvicto) [M(ithrae)] / P(ublius) Opp[rius? Secu?]ndus [---] / IRVI[---]	Neznáme	Rae	de	Günzburg	IBR 195. # F. Wagner, BRGK 37/38, 1956/57, 229, Nr. 50. # CIL 03, 05865. # CIMRM 1395. (B) #
UEL8938	D(eo) I(nvicto) M(ithrae) / et Soli soci/o sac(rum) Valen/tinus Se/cundion(i)s / ob nemor(iam) (!) / patris sui / ex colleg(io) / v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito)	Nezadané	VeH	it	Waidbruck (Ponte Garden a)	CIL 05, 05082; Vollmer, Inscriptiones Baivarum Romanae 60; Außerhofer, Der Schlern 50, 1976, 144 Nr. 10
UEL11539	Pro salute / Tiberi Claudi / Macronis con(ductoris) / fer(rariarum) Nor(icarum) Velox ser(vus) / vil(icus) speleum cum / omni apparatu fecit	Nižšie miestne úrady	VeH	it	Aquileia	CIL 05, 00810; Vermaseren 747; InscrAqu-01, 00319; Lettich, Itinerari Epigrafici Aquileiesi 2003 Nr. 20
UEL14098	Invic/to deo / sac(rum)	Neznáme	VeH	it	Aquileia	Mitt. Central Comm. Wien, 19, 1893, pp. 114-115, nr. 15 (E. Maionica) (1) F. Cumont, Textes et monuments figurés relatifs aux mystères de Mithra, II, Bruxelles 1896, pp. 267-269, nr. 116 (2) CIMRM 0736 (3) J.B. Brusin, Inscriptiones Aquileiae, vol. I, Udine 1991, pp. 145-146, nr. 0306, con foto (4) Ant. A. Adr., 50, 2003, p. 175, nr. 222, con foto (G. Lettich) (5)
UEL18702	D(eo) i(nvicto) M(ithrae) / Tulliu[s] / [---]	Neznáme	VeH	it	Aquileia	Ubi erat Lupa, ID-Nr. 18702 con foto (1)
UEL18735	S(oli) I(nvicto) M(ithrae) / C(aius) Calidius / Agathopus / V(l)vir Aqu(ileiae) / v(otum) s(olvit)	Equites	VeH	it	Aquileia	CIL 05, 00806; InscrAqu-01, 00316; Vermaseren 744
UEL18736	Deo / [Inv]icto / [Mit]hrae / [Ca]ntius / [Ma]nlianus	Nezadané	VeH	it	Aquileia	CIL 05, 00809; InscrAqu-01, 00313; Vermaseren 746

Tab. 2.1. Mithraistické nápisy (skrátená verzia)

DB_ID	Text	Profesia	Provincia	Krajina	Nálezisko	Bibliografia
UEL18743	Cilone II et Libon(e) / co(n)s(ulibus) // D(eo) I(nvicto) M(ithrae) / T(itus) Ael(ius) / Verecundus / et M(arcus) Aurel(ius) / [---	Neznáme	VeH	it	Aquileia	InscrAqu-01, 00308
UEL19530	Deo / Invicto / L(ucius) Aebutius / Eut[y]chus / Primi lib(ertus)	Iné	VeH	it	Aquileia	CIL 05, 00804 (1) F. Cumont, Textes et monuments figurés relatifs aux mystères de Mithra, II, Bruxelles 1899, p. 128, nr. 206 (2) CIMRM 0751 (3) J.B. Brusin, Inscriptiones Aquileiae, vol. I, Udine 1991, p. 146, nr. 0307 con disegno (4)
UEL19531	D(eo) I(nvicto) M(ithrae) / L(ucius) Sept(imius) Cas/sianus sig(nifer) / leg(ionis) IIIII (!) His(panae) / agens in / lustro P(ubli) / Por[c]i Fausti / p(rimi) p(ili) v(otum) p(osuit) l(ibens) m(erito)	Vojenský personál	VeH	it	Aquileia	InscrAqu-01, 00310; Vermaseren 745
UEL19886	D(eo) I(nvicto) M(ithrae) / C(aius) Július Saturn(inus) / pro se et / suis / v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito)	Nezadané	VeH	it	Venice	AE 1992, 00733; Calvelli, Altino antica. Dai Veneti a Venezia 2011, 192
UEL23507	Cautopati / Aug(usto) sac(rum) / Callistus / O[---	Neznáme	VeH	it	Aquileia	CIL 05, 00765; InscrAqu-01, 00170; Vermaseren 740
UEL23508	D(eo) I(nvicto) M(ithrae) // Fl(avius) Exuperat(us) / agens in lus[t(ro)] / Fl(avi) Sabini p(rimi) p(ili) / Ael(ius) Severu[s] / agens lustr(o) / Aur(eli) Flav(iani) pr(incipis) / signif(eri) leg(ionis) III P(iae) F(idelis) / [[[Philippianae(?)]]] / Valer(ius) Valens / signif(er) leg(ionis) XIII Gem(inae) / lustr(o) Aur(eli) Zenon(is) / p(rimi) p(ili) // v(otum) s(olverunt) l(ibentes) m(erito)	Vojenský personál	VeH	it	Aquileia	CIL 05, 00808; InscrAqu-01, 00309; Vermaseren 742

Tab. 2.1. Mithraistické nápisy (skrátená verzia)

DB_ID	Text	Profesia	Provincia	Krajina	Nálezisko	Bibliografia
HD004913	D(eo) I(nvicto) I(nvicto) M(ithrae) / P(ublius) Aelius / Mercur(ialis) / Q(uintus) Tessig/nius Maxi/mian(us) patr(es) / pros(edente) T(ito) Aur(elio) / Victore / v(otum) s(olverunt) I(ibentes) m(erito)	Nezadané	VeH	it	Aquileia	AE 1978, 0360. # G. Alföldy, ZPE 29, 1978, 157-160. - AE. # CIL 05, 00805. (B) #
HD007295	D(eo) I(nvicto) M(ithrae) / Ael//ius / [---]s	Neznáme	VeH	it	S. Giovanni di Duino	AE 1976, 0262. #
HD007298	D(eo) Inv(icto) M(ithrae) / Aur(elius) / Herm[es] / Protem[us] / et suis / v(otum) s(olvit) I(ibens)	Nezadané	VeH	it	S. Giovanni di Duino	AE 1976, 0263. #
HD007301	D(eo) I(nvicto) M(ithrae) Au(relius) Tullius Paumnianus pro sal(ute) / sua et frater(um)(!) suor(um) Tulli Secundi et Tulli Severini	Nezadané	VeH	it	S. Giovanni di Duino	AE 1976, 0261. #

2.4.2. Dataset portoriových nápisov (Dataset PN)

Portoriové nápisy nám vo všeobecnosti ponúkajú väčšie množstvo extrahovateľných informácií, ktoré nie je možné získať z bežného exempláru. Prvé skupiny nápisov sa začínali koncentrovať až okolo roku 150 n.l. v blízkosti staníc na hlavných trasách z Norika a Panónie do Itálie a samozrejme v Poetoviou, ktoré bolo centrum Ilýrskeho *portoria*. Ich špecifickosť pozostáva v skutočnosti, že nápis obsahuje nielen meno dedikujúceho, ale aj jeho profesiu, meno *conductor*a počas ktorého obdobia dedikujúci slúžil, ale často aj meno ďalšieho kolegu. Treba však dodať, že *portorium* bolo v tejto oblasti vyberané aj pred rokom 150 n.l. a zároveň, že takéto zvýšenie frekvencie nápisov neevidujeme u okolitých colných okrskov. Tento fenomén je tak obmedzený na špecifické obdobie a špecifickú komunitu otrokov T. Júlia Saturnina (resp. Q. Sabinia Verania).²³ Tento zvyk pretrval až do doby vlády cisára Marka Aurélia a aj po tom ako prešiel výber *portoria* pod správu štátu boli nápisy zanechané úradníkmi vyberajúcimi *portorium* pomerne časté.

Medzi hlavné kategórie, ktoré sme pridali v podobe stĺpcov do tejto tabuľky boli:

1. Informácia o všetkých pozíciách, ktoré sa na nápise nachádzajú
2. Informácia o božstve, ktorému bol nápis zasvätený
3. Či je z nápisu možné vyextrahovať vzťah medzi viacerými jednotlivcami
4. Kto bol *conductorom* alebo *procuratorom* v čase dedikácie nápisu
5. Éra, použitá na jednoduchšiu kategorizáciu nálezov
 - a. Conductores (100 – 145 n.l.)
 - b. Conductores (145 – 175 n.l.)
 - c. Procuratores (175 – 225 n.l.)
 - d. Procuratores (175 – 275 n.l.)
 - e. Nešpecifikované 2 st. n.l.
 - f. Nešpecifikované 2 – 3 st. n.l.
 - g. Nešpecifikované 3 st. n.l.
6. Stanica/Antická lokalita, s ktorou je nález prepojený.

²³ Saturninus sa stal *conductorom Publica Portoria Illyrici* okolo roku 146 n.l. zatiaľ čo Q. Sabinus Veranus nastúpil pravdepodobne až po ňom.

Tab. 2.2. Portoriové nápisy (skrátená verzia)

DB_ID	Éra	Statio	Text	Provincia	Krajina	Nálezisko	Bibliografia
UEL89 35	Conductores (145 - 181)	Statio neďaleko Sublavio	Isidi / myrionymae / sacrum / Festinus T(iti) Iuli / Saturnini c(onductoris) p(ublici) p(ortorii) (ser(vus) ark(arius) posuit / Fortunatus eiusdem) ser(vus) c(ontra) s(criptor) / faciundum / curavit	VeH	it	Waidbruck (Ponte Gardena)	CIL 05, 05080; Vollmer, Inscriptiones Baivariae Romanae 58; Winkler, Die Reichsbeamten von Noricum 1969, 150 Nr. 8; Außerhofer, Der Schlern 50, 1976, 142 Nr. 8; Fitz, Verwaltung Pannoniens 2, 1993, 719 Nr. 396, 5
UEL89 37	Conductores (145 - 181)	Statio neďaleko Sublavio	Isidi Aug(ustae) / Festinus / T(iti) Iuli Satur/nini c(onductoris) p(ublici) p(ortorii) ser(vus) / ark(arius) ex voto	VeH	it	Waidbruck (Ponte Gardena)	CIL 05, 05079; Vollmer, Inscriptiones Baivariae Romanae 57; Winkler, Die Reichsbeamten von Noricum 1969, 150 Nr. 7; Außerhofer, Der Schlern 50, 1976, 141 Nr. 6, Fitz, Verwaltung Pannoniens 2, 1993, 719 Nr. 396, 4
UEL14 862	Procuratores (175 - 275)	Aquileia/Statio Atrantinae	I(ovi) O(ptimo) M(aximo) D(olicheno) / Heliopolit(ano) / Lucianus / Eutychetis / Aug(usti) n(ostr)i vil(ici) vik(arius) / stat(ionis) Atrant(inae) / manente / voto usur(iis) / bono[(rum) ---] / cum [---	VeH	it	Aquileia	InscrAq-01, 00261; CCID 00447
UEL15 967	Procuratores (175 - 275)	Statio Bilachiniensis	D(is) M(anibus) / Onesimus / ser(vus) vil(icus) / vectigal(is) / Illyr(ici) Severillae / uxori / pientissim(a)e / ann(orum) XXX / et sibi vi {i}vus / fec(it)	Nor	it	Pontebba	CIL 05, 08650; Pais 00382; AE 1998, 00583; Magnani, La raccolta epigrafica dei Civici Musei di Udine 2010, Nr. 9

UEL19 536	Conduct ores (145 - 181)	Aquileia	Silvano / Aug(usto) / Eleuther(us) / C(ai) A(nton) R(ufi) / c(onductoris) p(ublici) p(ortorii) vil(icus) / [d(onum)] d(edit)	VeH	it	Aquileia	CIL 05, 00820 (1) J.B. Brusin, Inscriptiones Aquileiae, vol. I, Udine 1991, pp. 164-165, nr. 0341, con foto (2)
HD000 905	Procurat ores (175 - 275)	Statio Poetovionensis	[-----] / [-----] / [---]C(?)i M(arci) Aur[eli] / [---] Augg(ustorum) [---] / [i]n vic[ti]ssimorum Imp[er]atorum [---] / sub cura Aureli S[---] / [[[---]]] proc(uratoris) Aug[g(ustorum) ---] / Vital[i]s Augg(ustorum) n[on] (ostrorum) servus? / vec[tig]alis Illyric[i] vilicus? / [-----] / [-----]	PaI	si	Hajdina	AE 1978, 0643. AE 1983, 0769. ILJug 1151. Z. Šubić, AArchSlov 28, 1977, 95-96, Nr. 8; tab. 2, 3. - AE 1978. J. Fitz, Alba Regia 20, 1983, 275, Nr. 19. - AE 1983.
HD001 194	Procurat ores (175 - 225)	Unknown Station	[I(ovi) O(ptimo)] M(aximo) et G(enio) Illyr(ici) / [pro] salute Belli/[ci] Aug(usti) n(ostr) vil(ici) stati/onis Petobionen/sis(!) et Moes(iae) r(egionis) Aq(uensis?) / Castricius Bel/lici vik(arius)(!) v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito) / anni XXV [K]al(endis) F(ebruariis) Fusco II Dextro co(n)s(ulibus)	MoS	rks	Skënderaj / Srbica	AE 1982, 0841. # AE 1981, 0724. (B) # J. Šašel, ZPE 49, 1982, 211-213; Taf. 13a. - AE 1982. # Z. Mirdita, AArchSlov 31, 1980, 186; Taf. 1, 1. (B) - AE 1981. # PIR (2. Aufl.) M 137. # PIR (2. Aufl.) C 261. #
HD001 815	Conduct ores (145 - 181)	No Station	I(ovi) O(ptimo) M(aximo) D(olicheno)? / pro salute / Titi Iuli / Optati / circitoris p(ortorii) p(ublici) / L(ucius) Licinius / Terminalis / v(otum) s(olvit) [l(ibens) m(erito)]	MoS	bg	Dimovo	AE 1984, 0740. # J. Šašel, Ratiariensia 2, 1984, 77-79. - AE 1984. # AE 1938, 0091. # C.M. Danoff, JCEAI (Beibl.) 31, 1939, 101-104, Nr. 5; Abb. 32. - AE 1938. # CCID 111. #

HD002 222	Conduct ores (145 - 181)	No Station	Nymphis / Iasis / Fl(avius) Herm/adion cir(citor) / vec(tigalis) Illy(rici) et / Ul(pia) Piste ei(us?) / cum Avito / et Suriaco / f(iliis) phialam / arg(enteam) p(ondo) II d(onum) d(ederunt)	PaS	hr	Varaždins ke Toplice	AE 1985, 0714. (B) # AE 2013, 1207. # M. Gorenc - B. Vikić, Archlug 16, 1975, 47; Abb. 14. (B) # J. Šašel, Epigraphica 46, 1984, 247-248, Nr. 2. (B) - AE 1985. # L. Lučić, VjesAMuzZagreb 46, 2013, 216, Nr. 6. - AE 2013. #
HD003 275	Procurat ores (175 - 275)	Statio Dimensis	I(ovi) O(ptimo) M(aximo) // ceterisq(ue) diis de/abusque Giri/davens(ibus) Mem/or Auggg(ustorum) nnn(ostorum) / ser(vus) (contra)sc(riptom) stat(ionis) Dim(ensis) / gravi valetudin(e) / liberatus	MoI	bg	Pleven	AE 1895, 0044. # K. Škorpil, AEM 17, 1894, 175, Nr. 12. (B) - AE 1895. # ILBulg 237; tab. 48, 237. # CIL 03, 12399. (B) #
HD006 053	Procurat ores (175 - 275)	Statio Poetovionensis	[Nutr(icibus)](?) // Aug(ustis) // (H)aeliodorus(!) (contra)s(criptor) Aug(usti) n(ostri) ex voto pos(uit)	PaS	si	Hajdina	CIL 03, 10873. (B) # CIL 03, 10873 add. p. 2279. # CIL 03, 14062. # AIJ 335; Zeichnung. # E. Weber, Die römerzeitlichen Inschriften der Steiermark (Graz 1969) 438, Nr. 419. # V. Skrabar, JCEAI (Beibl.) 19/20, 1919, 284-286; Abb. 129 (Zeichnung). # M. Šašel Kos, Pre- Roman divinities of the Eastern Alps and Adriatic (Ljubljana 1999) 159-160, Nr. 6; Fig. 7. #

HD007 308	Procurat ores (175 - 225)	Statio Poetovionensis	Invict(o) Mithrae / et Transitu Dei / Theodorus p(ublici) p(ortorii) / scrut(ator) stat(ionis) Poet(ovionensis) / ex visu	PaS	si	Hajdina	AE 1899, 0180. # CIL 03, 14354, 27. # ILS 4244. # AIJ 291; Fotos. # CIMRM 1496; fig. 381. # CIMRM 1497; fig. 381. # W. Gurlitt, JCEAI (Beibl.) 2, 1899, 97- 99, Nr. 6; Foto. - AE 1899. # P. Selem, Les religions orientales dans la Pannonie romaine. Partie en Yougoslavie (Leiden 1980) 102- 103, Nr. 37; pl. 21, 2, 37. #
HD007 971	Conduct ores (145 - 181)	Statio Poetovionensis	I(ovi) O(ptimo) M(aximo) / Depulsori / Apollinaris / Q(uinti) Sabini / Verani t(ertiae) p(artis) / cond(uctoris) portori(i) / Illyrici / ser(vus) / tabularius / v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito)	PaS	si	Ptuj	AE 1986, 0571. # I. Tušek, AArchSlov 37, 1986, 356-357. 369; t. 12. - AE 1986. # J. Fitz, Die Verwaltung Pannoniens in der Römerzeit (Budapest 1993) 721-722, Nr. 398. #

HD009 422	Procurat ores (175 - 225)	Porolissum	Pro salute / et victoria / Imp(eratoris) Caes(aris) [[M(arci)]] / [[Aur(eli) Antonini]] / [[Commodi P(ii) F(elicis)]] / Aug(usti) n(ostri) restitu(tori)s commerc(iorum) / et Genio p(ublici) p(ortorii) Illy(rici) Cl(audius) Xenophon / proc(urator) Aug(usti) n(ostri) per / Marcion(em) et Pol(lionem) vil(icos)	Dac	ro	Mirșid	AE 1988, 0977. # N. Gudea, ActaMusPorol 12, 1988, 178-181, Nr. 3; fig. 5; fig. 6 (Zeichnung). - AE 1988. # AE 1996, 1274. # ILD 677. # N. Gudea, Porolissum 2. Un complex archeologic daco- roman la marginea de nord a Imperiului Roman (Cluj- Napoca 1996) 28, Nr. 2. - AE 1996. #
--------------	------------------------------------	------------	---	-----	----	--------	--

HD009 425	Procurat ores (175 - 225)	Porolissum	I(ovi) O(ptimo) M(aximo) / pro salute Imp(eratoris) M(arci) / Aurel(i) Antonini / Aug(usti) [[[et Commod]i]] / [[[Caes(aris)]]] et Genio p(ublici) p(ortorii) / vectigalis Illyr(ici) / procurante Pompe(io Longo proc(uratore) / Aug(usti) Felix eius vil(icus)	Dac	ro	Mirșid	AE 1988, 0978. (B) # N. Gudea, ActaMusPorol 12, 1988, 178-181, Nr. 3; fig. 7 (Zeichnung). (B) - AE 1988. # AE 1996, 1274. # ILD 678. (B) # AE 1993, 1326. # N. Gudea, Porolissum 2. Un complex archeologic daco- roman la marginea de nord a Imperiului Roman (Cluj- Napoca 1996) 277- 278, Nr. 1. (B) - AE 1996. # J. Fitz, in: H. Swozilek - G. Grabher (Hrsg.), Archäologie in Gebirgen. Elmar Vonbank zum 70. Geburtstag (Bregenz 1992) 201. - AE 1993. # AE 2005, 1289. # I. Piso, ActaMusNapoca 41/42, 2004/05, 183-185, Nr. 1; fig. 1. - AE 2005. #
HD009 678	Conduct ores (145 - 181)	Aquileia	Apollin[i] / Beleno. / P(ublius) Aem(ilius) Eutyches / cond(uctor) VII[I] / et XX rip(ae) / flum(inis) Danu(vi) P(annoniae) s(uperioris), v(otum) s(olvit).	VeH	it	Aquileia	
HD010 349	Unspeci fied (2- 3)	Statio Atrantinae	D(eo?) [(nvicto)?] M(ithrae?) / Mart[ialis] Aug(ustorum) / pro salute / Aug(ustorum) n(ostrorum) vil(ici) / s[at]at(ionis) Atrantin(ae)	Nor	si	Lukovica	P. Selem, Les religions orientales dans la Pannonie romaine. Partie en Yougoslavie (Leiden 1980) 92, Nr. 19b. #

HD011 298	Procurat ores (175 - 275)	Statio Bilachiniensis	D(is) M(anibus) / (H)ermianus Augustorum nn(ostrorum) / scrutator st(ationis) Bilachinie(n)s(is) et / Leontia con(iux) f[ec(erunt) C]apr(a)e fil(iae) karissim(ae) / obit(ae) ann(or)um V m(ensium) XI d(ierum) XIII	Nor	it	Tarvisio	AE 1974, 0485. # ILLPRON 1561. # M. Rigoni, AN 43, 1972, 27; fig. 1. - AE 1974. # P.S. Leber, Die in Kärnten seit 1902 gefundenen römischen Steinschriften (Klagenfurt 1972) 16, Nr. 6. # D. Neumann, Steine erzählen Geschichte. Steindenkmale im Museum der Stadt Villach (Villach 1984) 13-14, Nr. 4; Foto. #
HD013 628	Conduct ores (145 - 181)	Statio Poetovionensis	Petrae / Genetrici / Felix / Prudentis Antoni / Rufi p(ublici) p(ortorii) vil(ici) vic(arius) / ex viso	PaS	si	Hajdina	AE 1899, 0075. # CIL 03, 14354, 30. # ILS 4247. # AIJ 294; Fotos. # CIMRM 1490. # W. Gurlitt, JCEAI (Beibl.) 2, 1899, 94, Nr. 2; Foto. - AE 1899. # P. Selem, Les religions orientales dans la Pannonie romaine. Partie en Yougoslavie (Leiden 1980) 101, Nr. 34; pl. 20, 2, 34. (B) #

HD017 399	Conductores (145 - 181)	Statio Poetovionensis	D(eo) I(nvicto) M(ithrae) / Optimus / Vitalis / Sabini Verani / p(ublici) p(ortorii) vil(ici) vic(arius) / v(otum) s(olvit)	PaS	si	Hajdina	AE 1899, 0076. # CIL 03, 14354, 26. # CIL 03, 14354, 26 add. p. 2328, 190. # ILS 4243. # CIMRM 1491. # W. Gurlitt, J&EAI (Beibl.) 2, 1899, 95, Nr. 3; Foto. - AE 1899. # P. Selem, Les religions orientales dans la Pannonie romaine. Partie en Yougoslavie (Leiden 1980) 101-102, Nr. 35. # J. Fitz, Die Verwaltung Pannoniens in der Römerzeit (Budapest 1993) 722, Nr. 398, 5. #
HD018 532	Procuratores (175 - 275)	Statio Confluentes	[D(is)] M(anibus) / [---]ulatrio c(ontra) s(criptori) C(onfluentium) v[i]x/[it] ann(os) XLV Septimi[na] / [inno]cent(issimo) char(issimo)(!) coniu<g>i	PaI	rs	Beograd	AE 1965, 0305. # CIL 03, 13355. # M. Dušanić, ZAnt 15, 1965/66, 99-106, Nr. 3; Fig. 3 (Zeichnung). - AE 1965. #
HD018 999	Conductores (145 - 181)	Statio Timaviensis	Respectus T(iti) Iul(i) / P[e]r[se]i c(onductoris) p(ublici) p(ortorii) vec[ti]/gal[is] Illyr(ici) ser(vus) v[il]icus] / stat(ionis) [Gl]em(oniensis) [---] / [-]ERIN[---] / PER[-]ON[---] / PERICLITA[-]I[---] / TAMT[---] / ex TID[---]	VeH	it	Zuglio, bei	AE 1956, 0262. # CIL 05, 01864. # G. Winkler, Die römischen Straßen und Meilensteine in Noricum - Österreich (Stuttgart 1985) 38-39, Nr. B; Zeichnung. #

HD019 081	Conductores (145 - 181)	Statio Tsiemensis	I(ovi) [O(ptimo)] M(aximo) / Bellinus / T(iti) I(uli) S(aturnini) c(onductoris) p(ublici) p(ortorii) / ser(vus) [(contra)scr(iptor) / v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito)	Dac	ro	Orșova	AE 1960, 0343. (B) # IDR 3, 1, 035; fig. 32 (Foto u. Zeichnung). # I.I. Russu, StCercIstorV 4, 1953, 784-795. (B) - AE 1960. #
HD039 225	Conductores (145 - 181)	Apulum	[G]enio p(ublici) p(ortorii) / [e]t T(iti) Iul(i) Sa/[t]urmini / conduc(toris) / p(ublici) p(ortorii) Illyr(ici) / Maximianus / [se]r(vus) vilic(us) ex pri(vatis) / [pr]os[al(ute) s]ua [suorumq(ue)]	Dac	ro	Alba Iulia	IDR 3, 5, 702; Foto u. Zeichnung. # AE 1998, 1074. # I. Piso - V. Moga, ActaMusNapoca 35, 1, 1998, 105-108; fig. 1; fig. 2 (Zeichnung). - AE 1998. #
HD020 361	Procuratores (175 - 225)	Capidava	\$ vecti]galis [---] / [--- Illy?]rici pr[oc(uratori) ---] / [---]N(?)NOI(?)[---] / [---]M(?)P(?)[&	MoI	ro	Topalu	AE 1944, 0060. (B) # AE 1967, 0423. # IScM 5, 012; Foto. # G. Florescu, Dacia 7/8, 1937-1940, 349, Nr. 4; fig. 4 (Zeichnung). (B) - AE 1944. # N. Gostar, AMold 4, 1966, 185-186; fig. 8 (Zeichnung). (B) - AE 1967. #
HD019 760	Conductores (145 - 181)	Statio Dimensis	S] / Quintil[us] / T(iti) Iul(i) Sat[ur]/nini c(onductoris) [p(ublici) p(ortorii)] / ser(vus) v[il(icus)] / et eiusd(em) lib(ertus)	MoI	bg	Belene	AE 1895, 0045. # CIL 03, 12363. # ILBulg 336; tab. 62, 336. # K. Škorpil, AEM 17, 1894, 178, Nr. 21. - AE 1845. # H.-G. Pflaum, Les carrières procuratoriennes équestres sous le Haut-Empire romain (Paris 1960/61) 436-438, Nr. 174, 9. (B) #

HD026 818	Conductores (145 - 181)	Capidava	T(itus) Iul(ius) T(iti) f(ilius) Fab(ia) Sat[ur]/ninus prae(fectus) veh(i)/cul(or)um trib(unus) mil(itum) leg(ionis) I Ital(icae) pr(aef)ectus coh(ortis) I Cl(audiae) equitatae / scriba tribunic(ius) ap(paritor) Imp(eratoris) Caes(aris) Ti/ti Aelii Hadriani / Antonini Aug(usti) Pii / [p(atris) p(atriciae)] cond(uctor) Illyrici / [u]triusq(ue) et Ripae / Thracicae	Mol	ro	Topalu	AE 1934, 0107. (B) # AE 1940, p. 36 s. n. 101. # IScM 5, 010; Foto. (B) # G. Florescu, Dacia 3/4, 1927-1932, 504-507, Nr. 6; Fig. 21; Zeichnung. (B) - AE 1934. #
HD019 534	Procuratores (175 - 275)	Drobeta	[Pro sal(ute)] Augustorum L(uci) / [Septimi] Severi et M(arci) Aure/[li] Anto]nini et Publi Se/ptimio(!) Get(ae) Caes(aris) sub / cura Aurel(i) Heracli/ti proc(uratoris) Auggg(ustorum) Euty/ches et Apulensis s[er(vi)] / vil(ici) tabularium a [solo] / fecerunt	Dac	ro	Drobeta - Turnu Severin	AE 1959, 0310. (B) # AE 1944, 0100. # IDR 2, 015; Foto. (B) # A. Bărcăcilă, in: L'archéologie en Roumanie (Bucarest 1938) 41; pl. 25, 52. (B) - AE 1944. # D. Tudor, Oltenia Romană (București 1958) 380, Nr. 5. (B) - AE 1959. #

<p>HD026 625</p>	<p>Conduct ores (100 - 145)</p>	<p>Istria</p>	<p>ὄροθεσία Λαβερίου Μαξιμίμου ὑ[πατικού] // Fines Histrianorum hos esse con[stitui] - -- Pe]/ucem laccum(!) Halmyridem a do[minio ---] / Argamensium inde iugo summo [--- ad c]/[o]nfluentes rivorum Picusculi et Ga[brani inde ab im]/[o] Gabrano ad capud(!) eiusdem inde [--- iuxta rivum] / Sanpaeum inde ad rivum Turgicu[lum ---] / a rivo Calabaeo millia passuum circi[ter DXVI?] // ἐπιστολή Σαβείνου // Φλάβιος Σαβεῖνος Ἰστριανῶν ἄρχουσι[ν βουλῆ δῆμω] / χαίρειν τὸ περὶ Πεύκην ὑμεῖν δίκαιο[ν ὅπως ἀκέραιον δι]/ατηρηθῆ ἔσται ἐπιμελὲς Ἀρουντίω Φλάμ[μα τῷ ἐπάρχω· οὐ]/τως γὰρ αὐτῷ ἐπέστει[λι]λα· λαλήσω δὲ καὶ Αἰ[μί]λι[ανῶ] διαδόχω] / μου καὶ εἰς τὸ παντελὲς συνστήσω ὑμᾶς, ἄ[λλη ἐπιστολή] / τοῦ αὐτοῦ Σαβείνου. Φλά[βιος] Σαβεῖνος π[ρεσβευτῆς Ἰστρι]/ανῶν ἄρχουσι[ν βουλῆ δῆμω] χαίρειν· εἰ καὶ τὸ τῆς κατὰ τὸν] / Ἰστρον ὄχθης τέλος μέχρις θαλάσσης δι[ι]κεί καὶ ἐκ το]/σοῦτου διαστήματος ἀφέστηκεν ἡ πό[λις ἀπὸ τῶν τοῦ] / ποταμοῦ στομάτων ὅμως ἐπεὶ καὶ οἱ [πρέσβεις ὑμῶν] / διεβεβαιοῦντο καὶ Ἀσιατικὸς ὁ ἔπαρχος [ἔλεγε σχεδὸν] / ἐκείνην μόνην εἶναι τῆς πόλεως πρόσσ[ο]δον τὴν ἐκ τοῦ] / ταρειχουμένου ἰχθύος ἔδοξα δεῖν [ὑμεῖν κατὰ τὴν ὑμετέ]/ραν συνήθιαν μένειν τὴν αὐτὴν ἄδει[αν τοῦ τε ἀλιεύειν] / ἐν τῷ Πεύκης στόματι καὶ τοῦ παραφ[έ]ρειν τὴν δᾶδα] / εἰς τὴν ἐνὸς ἐκάστου χρεῖαν δίχα τέ[λους· περὶ] / γὰρ τῶν τῆς ὕλης χρεῶν ἀν[γ]αμφισβήτη[τα ἔχετε ὅρια] / καὶ τὴν ἐξ ἐκείνων χρήσιν πᾶσαν τῷ τέλει ἀνυπεύθυνον] // ἐπιστολή Πομπωνίου Πείου // Πομπώνιος Πείος Ἰστριανῶν ἄρχουσι[ν βουλῆ δῆμω] χαίρειν] / καὶ ἐκ τῶν γεγραμμένων ὑμεῖν ὑπὸ Φλ[αβίου] [Σαβείνου καὶ Αἰλι]/ανοῦ, ἀνδρῶν ἐπισημοτάτων καὶ ἐμο[ι] τιμιοτάτων ἦν ἀντι]/λαβέσθαι ὅτι ἡ ἀσθένεια τῆς πόλεως</p>	<p>MoI</p>	<p>ro</p>	<p>Istria</p>	<p>AE 1919, 0010. # AE 1950, p. 79 s. n. 239. # IScM 1, 068. # V. Pärvan, MAR(H) 38, 1915/16, 558-593, Nr. 16; Zeichnung. - AE 1919. # SEG 01, 0329. # SEG 18, 0294. # SEG 24, 1109. # N. Schäfer, Die Einbeziehung der Provinzialen in den Reichsdienst in augusteischer Zeit (Stuttgart 2000) 126, Anm. 277. # A. Avram, Dacia 51, 2007, 94. # PIR (2. Aufl.) F 52a. # PIR (2. Aufl.) F 322. # PIR (2. Aufl.) F 352. # PIR (2. Aufl.) L 9. # PIR (2. Aufl.) P 480. # PIR (2. Aufl.) P 745. # PIR (2. Aufl.) T 381. # AE 2007, p. 458 a. n. 1228. #</p>
----------------------	---	---------------	--	------------	-----------	---------------	--

			<p> ὑμῶ[ν προνοίας τυγχάνει πρὸ οὖν] / πάντων φροντίζοντος τοῦ θειοτάτου [Καίσαρος καὶ ὡς ἀληθῶς σωτή]/ρος ἡμῶν ἵνα μὴ μόνον διαφυλαχθῆ[ῖ ἀλλὰ καὶ αὐξηθῆ] / τὰ τῶν πόλεων δίκαια ἐπέκρεια τὴν τ[ῶν κατὰ στόμα Πεύκης ἀλι]/ευομένων ἰχθύων πρόσδοτον ὑμετέραν εἶ[ναι, ᾧ δικαίω ταῦ]/τα τὰ τέλη οἱ πρόγονοι ὑμῶν καὶ πατέρες[ς] τ[ῆ χάριτι τῶν Σεβαστῶν] / ἀδιαλείπτως ἔσχον ἐπιστολὴ Πλαυ[τίου Αἰλιανοῦ] / Πλαύτιος Αἰλιανὸς Ἰστριανῶν ἄρχο[υσιν χαίρειν] / τὸ ψήφισμα ὑμῶν ἀπέδοσάν μοι οἱ· πρέσβεις[ς Καλλίστρατος] / Δημητρίου καὶ Μειδίας Ἀρτεμιδώρου ἤξιο[ῦτε δὲ διὰ τοῦ ψη]/φίσματος παραπεμφθῆναι τὴν εὐχαριστο[ῦσαν τῷ τεμνωτάτῳ] / ἡμῶν Σαβεῖνω πρεσβεῖαν, ὃ καὶ δι' αὐτὸν μόν[ον τὸν Σαβεῖνον ἀ]/σμένως ἂν ἐποίησα· ἤξιο[ῦτε δὲ καὶ τὰ τῆς Πεύ[κης ὑμεῖν ἄθραυσ]/τα τηρεῖν δίκαια· ἐγὼ δὲ τοσοῦτον ἀπέχ[ω τοῦ θραῦσαι τι τῶν ἐκ] / χρόνου φυλασσομέν[ων] ὑμεῖν [δικαίων ὡς καὶ παρευρεῖν ἂν ἡδέ]/[ως] δι' ὧν ἐ<νέ>σται κοσμεῖν ἀρχέαν πόλιν καὶ Ἑλληνίδ[α καὶ ἐς τὸν Σεβα]/[στ]ὸν εὐσεβῆ καὶ πρὸς ἡμᾶς αὐτοὺς οὖσαν εὐ[σεβῆ] // ἐπιστολὴ Τουλλίου Γεμίνου / [Τούλ]λιος Γέμιος πρεσβευτῆς καὶ ἀντιστρά<τη>γος [Τιβ(ερίου) Κλαυδι]/[ου] Καίσαρος Σεβ(αστοῦ) Γερμανικοῦ Ἰστριανῶν ἄρχουσ[ιν βουλῆ δῆμῳ] / χαίρειν οἱ πρέσβεις ὑμῶν Δημήτριος Ἐσχυρίων Ωτα[- --] [Μειδίας] / Διονυσόδωρος Ἥγησαγόρας Ἄρισταγόρας, [Μητρόδωρος ἐν]/τυχόντες μοι ἐν Τόμει τὸ ψήφισμα ὑμῶν ἐπέδοσαν κα[ὶ τὴν εἰς τὸν Σεβασ]/τὸν ἡμῶν ἐπιδειξάμενοι εὖνοιαν συνήσθησαν ἐπὶ τῇ ἡμετέρᾳ ὑγε[ί]α καὶ παρουσίᾳ σπουδεοτάτην <π>οιησάμενοι τ[ὴν περὶ ὧν ἐνετείλασ]/θε αὐτοῖς ὁμιλίαν· ἐπιγνοὺς οὖν ἦν καὶ πρὸς [ἡμᾶς ἐνεφάνισαν τῆς] / </p>			
--	--	--	---	--	--	--

			<p> πόλεως ὑμῶν διάθεσιν πειράσομαι ἀεί τινος ὑ[μεῖν ἀγαθοῦ] / γενέσθαι παραίτιος περὶ δὲ Πεύκης καὶ τῶν στομ[άτων διδαχθε]/ίς ὑπὸ τῶν πρέσβων ὑμῶν ἐδικαίωσα τηρῆσθαι ὑμ[εῖν τὰ τῶν προ]/γόνων ὑμῶν ὄρια // Exemplum [decreti] / Mari(!) Laberi Maximi leg(ati) Aug(usti) pr(o) pr(aetore) / [!]mp(eratore) Caesar<e=I>#Caesar<e>#CAESARI Traiano Aug(usto) German[ico III Iulio Fron]/tino III co(n)s(ulibus) VIII Ka(lendas) Novembres [descriptum] / et recognitum factum ex comm(entariis) M[ani Laberi] / Maximi leg(ati) Aug(usti) pr(o) pr(aetore) permitte[n]te ---] / Fabio Pompeiano quae iam era(nt) scri[pta] / Charagonio Philo<p=R>alaestro#Philo<p>alaestro#P HILORALAESTRO con[ductor]i publici por]/tori ripae Thraciae postulante(?) ut [portorium sibi Hal]/myridis et Peuci daretur secund[um] formam quam accepit] / [habe]bit ius exigendi portor[i a finibus ca]/[nnab]arum Dimensionum usque [ad ---] / [& </p>			
--	--	--	--	--	--	--

HD044 434	Conduct ores (100 - 145)	Istria	<p>[Confluentes rív]o[rum Picusculi et Gabrani inde ab i]/[mo Gabrano ad c]a[p]ud [eiusdem inde — —? iuxta rívum] / [Sanpaeum inde ad rívum T]u[rg]ículum [---]t[---] / [a rívo Cal]a[bae]o milia passum [circuit]er D VII / [ἐπι]στολή Σαβείνου Φλ(άβιος) [Σαβε]ῖνος Ἴστρια[νῶν ἄρχου]/[σιν] βουλῆ δῆμῳ χαίρειν τὸ περὶ Πεύκην [ύμειν δικά]/[ιον ὅπ]ως ἀκέραιον διατηρηθῆ ἔσται ἐπιμε<λ>ές [Ἀρουν]/[τίῳ Φλ]άμμα τῷ ἐπάρχῳ· οὕτως γὰρ αὐτῷ ἐπέστειλ[α] / [λαλήσω δὲ κ]αὶ Αἰ{μι}λιανῷ διαδόχῳ μου καὶ εἰς τὸ [παν]/[τελές συν]στήσω ὑμᾶς ἄλλη ἐπιστολή τοῦ αὐτοῦ / [Σαβεῖνου Φλ(άβιος)] Σαβεῖνο[ς Ἴστρια]νῶν ἄρχουσιν βου[λῆ] / [δῆμῳ χαίρει]ν εἰ καὶ τὸ τῆς κατὰ τὸν Ἴστρον / [ὄχθης τέλος μέ]χρι θα[λά]σσης διήκει καὶ ἐκ τοσοῦ/[του διαστήμα]τος ἀ[φέστ]ηκεν ἡ πόλις ἀπὸ τῶν τοῦ πο-/[ταμοῦ στομάτων], ὅμως, ἐπεὶ καὶ οἱ πρέσβεις ὑμῶν διεβε/[βαιού]ντο καὶ Ἀσι[ατικ]ὸς ὁ ἔπαρ]χος ἔλεγε σχεδὸν ἐκ/[εῖνην] μόνην εἶναι τῆς πόλεως πρόσοδον τὴν ἐκ τοῦ τα/[ρειχ]ευομένου ἰχθύος] ἔδοξα δεῖν ὑμῖν κατὰ τὴν / [ύμετέραν συνήθ]ιαν μένειν τὴν αὐτῆ]ν ἄδειαν τοῦ τε ἀλιεύει[ν] / [ἐν τῷ Πεύκης στόματι καὶ τ]οῦ παραφέρειν τὴν δᾶδα / [εἰς τὴν ἐνὸς ἐκάστου χρ]εῖαν δίκαια τέλους περὶ / [γὰρ τῶν τῆς ὕλης χρεῖων ἀναμφισ]βήτητα ἔχετε ὄρια κ[αὶ] / [τὴν ἐξ ἐκείνων χρῆσιν πᾶσαν τῷ τέλει ἀ]νυπεύθυνον // [ἐπιστολή Πομπωνίου Πείου] // [Πομπώνιος Πείος Ἴστρια]νῶν ἄρχουσιν βουλῆ δῆμῳ χα[ί]ρειν / [καὶ ἐκ τῶν γεγραμμένων ὑμῖν ὑπὸ Φλ(αβίου)] Σαβείνου / [καὶ Αἰλιανοῦ ἀνδρῶν ἐπισημοτάτων καὶ ἐ]μοὶ τειμω/[τάτων ἦν ἀντι]λαβέσθαι ὅτι ἡ ἀσθένεια τ]ῆς πόλεως / [ύμῶν προνοίας τυγχάνει πρὸ οὖν πάντων φροντί]ζοντος τοῦ θε/[ιοτάτου Καίσαρος καὶ ὡς ἀληθῶς σωτήρος ὑμῶν] ἵνα μὴ μόνον / [διαφυλαχθῆ ἀλλὰ καὶ αὐξήθῃ τ]ὰ τῶν πόλεων δι[κ]αῖα ἐπέκρεια τὴν τῶν κατὰ</p>	Mol	ro	Istria	SEG 01, 0329. # SEG 18, 0294. # SEG 24, 1108. # IScM 1, 067. # A. Avram, Dacia 51, 2007, 94. # PIR (2. Auf.) F 52a. # PIR (2. Auf.) F 322. # PIR (2. Auf.) F 352. # PIR (2. Auf.) L 9. # PIR (2. Auf.) P 480. # PIR (2. Auf.) P 745. # PIR (2. Auf.) T 381. # AE 2007, p. 458 a. n. 1228. #
--------------	-----------------------------------	--------	---	-----	----	--------	--

		<p>στό]μα Πεύκης ἀλιευομένων / [ιχθύων πρόσοδον ὑμετέρ]αν εἶναι [ῶ] δικαίω ταῦτα / [τὰ τέλ]η οἱ πρόγ[ονοι ὑμῶν κ]αὶ πατέρες [τῆ] χάριτι τῶν Σε/[βασι]ῶν ἀδιαλ[είπτως ἔσ]χον ἄλλη ἐπιστολὴ Πλαυτίου / [Αἰλ]ιανοῦ Πλαύτ[ιος Αἰ]λιανὸς Ἰστριανῶν ἄρχουσιν / [χ]αίρειν τὸ ψήφισμα ὑμῶν ἀπέδοσάν μοι οἱ πρέσβεις / [Κ]αλλίστρατος Δημητρίου καὶ Μειδίας Ἀρτεμιδώρου· / [ῆ]ξιούτε δὲ διὰ τοῦ ψηφίσματος παραπεμφθῆναι / τὴν εὐχαριστοῦσαν τῷ τειμοτάτῳ ἡμῶν Σαβείνῳ / πρεσβείαν ὃ καὶ δι' αὐτὸν μόνον τὸν Σαβείνον [ἀ]/[σ]μένως ἂν ἐποίησα· ἠξιούτε δὲ καὶ τὰ τῆς Πεύκης ὑμε[ῖν] / ἄθραυστα τηρεῖν δίκαια· ἐγὼ δὲ τοσοῦτον ἀπέχω / τοῦ θραυσαί τι τῶν ἐκ χρόνου φυλασσομένων ὑμε[ῖν] / δικαίων, ὡς καὶ παρευρεῖν ἂν ἠδέεω δι' ὧν ἐνέσται [[κ[ο]]] / κοσμεῖν ἀρχαίαν πόλιν καὶ Ἑλληνίδα καὶ εἰς τὸν Σ[ε]/βαστὸν εὐσεβῆ καὶ πρὸς ἡμᾶς αὐτοὺς οὐδ' ἔσαν εὐσε/βῆ ἐπιστολὴ Τουλλίου Γεμίνου // Τουλλίος Γέμινος πρεσβευτῆς καὶ ἀντιστράτηγ[ος] / Τιβ(ερίου) Κλα<υ>δίου Καίσαρος Σεβ(αστοῦ) Γερμανικοῦ Ἰστριανῶν / [ἄ]ρχουσιν βουλῆ δῆμῳ χαίρειν οἱ πρέσβεις ὑμῶν Δ[η]/[μήτρι]ος Χαβρίας Χαιρήμων Δημήτριος Αἰσχυρίων {ως} Αἰ/[--- Μει]δίας Διονυσόδωρος Ἥγ[ησ]αγόρας Ἀρισταγό[ρας Μητροδωρ]ος ἐντυχόντες μ[οι ἐν] Τόμει τὸ ψήφισμα / [ὑμῶν ἐπέδοσαν καὶ τῆ]ν εἰς τὸν Σ[εβ]αστὸν ἡμῶν ἐ[πι]δεξά/[μ]ενοι εὖνοιαν συν[ή]σθησαν ἐπ[ὶ τῆ] ἡμετέρῃ ὑ[γιεί]α καὶ / [παρουσία σπουδεοτά]την ποιησάμενοι τῆ[ν] περὶ ὧν ἐνετεῖ/[λασθε αὐτοῖς ὁμιλίαν· ἐ]πιγνοὺς οὖν ἦν καὶ π[ρὸς ἡμᾶς ἀνε]/[φάνησαν τῆς πόλεως ὑμῶν δι]άθεσιν πειράσομαι [ἀεὶ τινος ὑ]/[μ]εῖν ἀγαθοῦ γενέσθαι π[α]ραίτιος· περὶ δὲ Πεύ[κης καὶ τῶν] / [στομάτων διδα]χθεὶς ὑπὸ τῶν πρέσβ[εων ὑμῶν ἐδι]/[καίωσα] τηρῆσθαι ὑμεῖν τ[ὰ τῶν προγόνων ὑμῶν ὅρια] // [Exemplum decreti Mani L]aberi M[a]xi[m]i l[eg]ati Aug[ust]i] / [pr(o) pr(aetore) Imp(erator)re]</p>				
--	--	---	--	--	--	--

			Caes(are) T]raian<o> G[ermanico III Iulio Fron]/[tino III co(n)s(ulibus) V]III Kal(endas) [No]vembres descriptum / [et recognit]um factum ex com[m(entariis) Mani Laberi] / [Maximi] leg(ati) Aug(usti) pr(o) pr(aetore) permi[ttente Fabio Pom]/[peiano quae iam scrip]ta sunt Charagon[io Philo]/[palaestro conductori) pub]l(ici) portori ripae Thr[aciae postulanti] / [ut portor]ium sibi Halmyridi[s et Peuci daretur secundum] / [forma]m quam accepit i[us exigendi portori habebit a fini]/[bu]s canabar(um) D[imensium usque ad ---] / [--]DVCETASA[---] / [--]CIONARIIV[---] / [ma]gistrat[us? ---] / [---] Histrian[orum? ---] / [---]ETREL[---] / [---]CEROBAI[---] / [v]eterano [---] / NTAREQV[e --- M(arcus) Labe]rius Max[imus ---] / [-]AQVEL[---] / [-]ACCOS[---] / [--]SCEDA[---] / [-----]				
HD042 862	Conductores (145 - 181)	Municipium Montanensium	Dianae Reginae / pro salute Favo/rini et Secundiae / vern(arum) T(iti) Iul(i) Satur/nini c(onductoris) p(ublici) p(ortorii) Illyr(ici) sub / Iul(iis) Capitone et Eu/p(h)oro circ(itoribus) p(ublici) p(ortorii) Ascle/piades ser(vus) vil(icus) et Lu/censia parentes	Mol	bg	Montana (Mihajlov grad)	AE 1996, 1341. (B) # M. Tatscheva, in: P. Petrović (Hrsg.), Roman limes on the Middle an Lower Danube (Belgrad 1996) 177-180, Nr. A; Foto. - AE 1996. (B) #
HD022 293	Procuratores (175 - 225)	Statio Poetovionensis	\$/ [--- Au]/g[[[g]]](ustorum) nostrorum / tabul(arii) vectigal(is) Ill/yr(i) et vil(ici) stat(ionis) Po/etovionensis / Tertius ser(vus) ex voto	PaS	si	Ptuj	AE 1938, 0154. # AIJ 278; Foto. # B. Jevremov, Vodnik po lapidariju 1 (Ptuj 1988) 123, Nr. 148. #

HD023 794	Conduct ores (145 - 181)	No Station	S] / [---] equitat[ae scri]/[b]a tribunicius [ap]/paritor Imp(eratoris) Cae[s(aris)] / [T(iti)] Ael(i) Hadr(iani) Anton[i]/ni Aug(usti) Pii p(atris) p(atriciae) cond(uctor) / [I]llyr(ici) utriusq(ue) et / ripae Thracicae // ex v(oto) p(osuit)	MoI	bg	Loveč	AE 1928, 0153. (B) # ILBulg 246; tab. 51, 246. # A. Salač - K. Škorpil, Několik archeologických památek z východního bulharska (Praze 1928) 65-66. 68. 78, Nr. 28; obr. 10 (Zeichnung). - AE 1928. #
HD024 051	Procurat ores (175 - 225)	Statio Lamudensis	[Deo] Inv(i)c[to pro] // sal(ute) Aug[[g(ustorum)]] / n[[n(ostrorum)]] templum / vetustate / dilapsum i<m=N>pendio#i<m>pendio#INPENDI O / suo restituit / Apollonides eor(undem) / ser(vus) sc(rutator) stat(ionis) Lamud(---) / Gentiano et Bass(o) co(n)s(ulibus)	MoS	mk	Kumanov o	AE 1933, 0160. # N. Vulić, RA 6, 1933, 191, Nr. 4; fig. 8. - AE 1933. # IMS 6, 209; Fotos. # PIR (2. Aufl.) H 37. # PIR (2. Aufl.) P 700. #
HD024 558	Conduct ores (145 - 181)	Statio Poetovionensis	Invicto / Mithrae / Festus / Priimi p(ublici) p(ortorii) vil(ici) / vic(arius) / v(otum) s(olvit)	PaS	si	Hajdina	AE 1899, 0074. (B) # CIL 03, 14354, 25. # ILS 4242. # CIMRM 1488. # W. Gurlitt, JÉAI (Beibl.) 2, 1899, 93, Nr. 1; Foto. (B) - AE 1899. # P. Selem, Les religions orientales dans la Pannonie romaine. Partie en Yougoslavie (Leiden 1980) 102, Nr. 36; pl. 21, 2, 36. #
HD026 041	Procurat ores (175 - 225)	Statio Plorucensis	Silvano / Silvestri / Au[ct]or / vect(igalis) I[l]lyr(ici) [---] / [s]tat(ionis) Ploruce(n)s(is) / [vot]um pos[ui]t / [l(ibens)] m(erito)	VeH	it	Resiutta	AE 1923, 0046. # AE 1994, 0675. #

HD042 863	Conductores (145 - 181)	Municipium Montanensium	Dianae / pro salute Quinti / Sabini Verani II VP(?) / R Macrinus / arcarius posuit / Hilario Vite/lius dedit votum solvit libens merito	MoI	bg	Montana (Mihajlov grad)	AE 1996, 1342. # M. Tatscheva, in: P. Petrović (Hrsg.), Roman limes on the Middle and Lower Danube (Belgrad 1996) 180-182, Nr. B; Foto. - AE 1996. #
HD020 910	Conductores (100 - 145)	Novae	[Invicto] / Deo / Melichrysus / Publi Caragoni / Philopalaestri / [conditoris] publici portorii] / [ripae Thraciae] / [servus vilicus posuit]	MoI	bg	Svištov	AE 1940, 0100. (B) # ILBulg 289. (B) # IGLN 035; pl. 14, 35. # H. Nesselhauf, Epigraphica 1, 1939, 334-335. (B) - AE 1940. # D. Dečev, JĖAI 31, 1939, 130-132, Nr. 7; Abb. 52. (B) - AE 1940. # J. Kolendo, Archeologia 44, 1993, 127. #
HD027 133	Procuratores (175 - 225)	Aquileia	I(ovi) O(ptimo) M(aximo) / et numini domini nostri / Imperatoris Antonini / Pii Felicis Augusti / et genio splendidissimae / coloniae Aquileiae / Eutyches Augusti nostri / servus vilicus vectigalis Illyrici / praepositus quinquagesimae stationes / utraque emporia ex / communis suis ampliavit et restituit	VeH	it	Aquileia	AE 1934, 0234. # I.Aquileia 0265. #

HD021 784	Conductores (145 - 181)	Oescus	T(ito) Iul(io) Capitoni c(onductor) p(ublici) p(ortorii) Illyric(i) / [e]t R(ipae) Thraciae omni(bus) honorib(us) ab ord(ine) / [co]l(oniae) Fl(aviae) Sirmiatium honorato et / [s]ententiae dicundae item sacerdotalib(us) / ab ordine col(oniae) Ulp(iae) Oesc(ensium) et statua(m) aere col(lato) / decretis iam pridem ab eodem ordine / ornamentis Ilviral(ibus) item decuriona/lib(us) ornamentis honorato ab ordinib(us) / coloniar(um) Ulp(iae) Poetovionensis / ex Pannonia superiore Ulp(iae) Ratiar(iae) / ex Moesia superiore Traianae Sarmi/zegethusensium ex Dacia superiore / item Ilviralib(us) ab ordine municipi(i) / Romulensium buleutae civitatis / Ponticae Tomitanorum patrono / Aug(ustalium) col(oniae) Ulp(iae) Oesc(ensium) / ordo col(oniae) Ulp(iae) Oesc(ensium) statuam aer(e) / collato cum ornamentis sacer/dotalib(us) ex decreto et ornament(is) / Ilviral(ibus) iam pridem honorato / ob eius erga se merita honore / contentus impendium remisit / l(ocus) d(atatus) d(ecreto) d(ecurionum)	MoI	ro	Turnu-Măgurele, bei	AE 2010, 1388. # ILBulg 020. # ILS 1465. (B) # CIL 03, 00753. (B) # CIL 03, 00753 add. p. 992. (B) # CIL 03, 07429. (B) # PIR (2. Aufl.) I 246. #
HD031 983	Conductores (145 - 181)	Oescus	Numini Augustor(um) // et Genio p(ublici) p(ortorii) Hermes / Iuliorum Ianuari Capitonis / Epaphroditii / conductorum / p(ublici) p(ortorii) Illyrici et / ripae Thraciae / ser(vus) vil(icus) posuit	MoI	bg	Levski	AE 1902, 0122. # CIL 03, 00751. (B) # CIL 03, 07434. # ILS 1855. # ILBulg 441; tab. 84, 441. # B. Dobruski, SborNarodSofia 18, 1901, 754-755, Nr. 51; fig. 41. - AE 1902. # B. Gerov, Epigraphica 42, 1980, 121-122. #
HD030 468	Conductores (100 - 145)	No Station	M(arco) Antoni(o) / M(arci) f(ilio) Fabia / Fabiano proc(uratori) / XL Galliarum / et portus item / argentariar(um) / Pannonicar(um) / c(onductor) portori Illyrici / patrono bono / Mercator lib(ertus)	MoS	rs	Kostolac, bei	AE 1905, 0152. # ILS 9019. # IMS 2, 069; Foto. # N. Vulić, JĖAI (Beibl.) 8, 1905, 3-4, Nr. 8; Zeichnung. - AE 1905. #

HD031 458	Procurat ores (175 - 275)	Statio Ulpianensis	Genio Illyrici // pro salute Imp(eratoris) / Caes(aris) M(arci) Aur(eli) Seve(ri) [[Alexandri Aug(usti)]] / [[et Mamaeae Aug(ustae)]] / sub cura Ant(oni) / [Si]lvani v(iri) e(gregii) proc(uratoris) / Iulianus vilic(us) / stat(ionis) Ulp(ianensis) tabul(arius) / sumpt(u) suo <fe=IL>c(it)#<fe>c(it)#ILC / Albino et Maximo / consul(ibus)	MoS	rks	Gračanić / Gračanica	AE 1903, 0286. # ILJug 1413. # ILS 9023. # A. von Premmerstein - N. Vulić, JĀEAI (Beibl.) 6, 1903, 29- 31, Nr. 36; Zeichnung. - AE 1903. # PIR (2. Auf.) N 235. # PIR (2. Aufl.) L 56. #
HD031 461	Procurat ores (175 - 225)	Statio Vizianum	[D(eo) i(nvicto)] M(ithrae) / fano mag(no) / pro sal(ute) Aug[[g(ustorum)]] n[[n]](ostrorum) / Apollonides / eorund(em) vect(igalis) Il/lyr(ici) ser(vus) [(contra)sc(riptom) st(ationis) / Lamud(---) quam vove(rat) [(contra)sc(riptom) sta(ionis) Vizi(ani) // A(pollo)n(ides)s Viz(iani) // Gentia/no et / Basso [co(n)s(ulibus)]	MoS	mk	Kumanov o	AE 1903, 0287. (B) # AE 1903, p. 72 s. n. 321. # IMS 6, 212; Fotos. # A. von Premmerstein - N. Vulić, JĀEAI (Beibl.) 6, 1903, 38- 40. (B) - AE 1903. # CIMRM 2209. (B) # PIR (2. Aufl.) H 37. # PIR (2. Aufl.) P 700. #
HD031 974	Conduct ores (145 - 181)	No Station	D(is) M(anibus) // [et] memoriae / [T(ito) Iu]l(io) T(iti) lib(erto) Sote/[rich]o C(aius) Iul(ius) Sa/[TURNINI--- co]nd(uctor) p(ublici) p(ortorii) / [--- Th]r(aciae) pag(i) Ni[copol(itani) here]s fra/[tri piissim]o(?) / [f(aciendum) c(uravit)]	MoI	bg	Veliko Tárnovo	AE 1902, 0119. (B) # CIL 03, 14427, 1. (B) # ILBulg 361; tab. 67, 361. # V. Dobrusky, SborNarodSofia 18, 1901, 738-739; fig. 31. (B) - AE 1902. #
HD042 838	Procurat ores (175 - 225)	Oescus	I(ovi) O(ptimo) M(aximo) // et num(ini) Aug(usti) / n(ostri) et p(ublici) p(ortorii) proc(uratore) // Aviano Bel/lico Maceio / Caes(aris) n(ostri) serv(us) / vilicus vec(tigal(is) Illyri/ci Idib(us) Sept(embribus) / Mamert(ino) et / Rufo co(n)s(ulibus)	MoI	bg	Levski	ILBulg 442; tab. 84, 442. # CIL 03, 00752. # CIL 03, 07435. # ILS 1856. # PIR T 169. # PIR (2. Aufl.) P 311. #

HD033 409	Procurat ores (175 - 275)	No Station	[L(ucio)] Ael(io) Ianuario / [v(iro) p(erfectissimo) p]roc(uratori) hereditat[i]/[um] p[ro]c(uratori) Hosdroe[n(ae)](!) / Syriae Coeles / [p[ro]c(uratori)] vect(igalis) Illyric(or(um)) / [p[ro]c(uratori)] p[ro]v(inciae) Hispa[n(iae)] / [cite]rioris Tarrac(onensis) / [p[rae]sidi p[ro]v(inciae) Ting[it(anae)] / [p[rae]sidi p[ro]v(inciae) Mau[r(etaniae)] / [Caes(ariensis) ---] / [&	HiC	es	Tarragona	B.E. Thomasson, Fasti Africani. Senatorische und ritterliche Amtsträger in den römischen Provinzen Nordafrikas von Augustus bis Diokletian (Stockholm 1996) 221, Nr. 50. # CIL 02, 04135. # ILS 1365. # RIT 0154. # PIR (2. Aufl.) A 193. # H.-G. Pflaum, Les carrières procuratoriennes équestres sous le Haut-Empire romain (Paris 1960/61) 892-894, Nr. 342. #
HD035 550	Procurat ores (175 - 225)	Unknown Station	Invicto deo / Ision Caes(aris) n(ostri) ser(vus) / vil(icus) vectigal(is) Illyr(ici) templ(um) omn(i) / re instruct(um) a / solo p(ecunia) s(ua) f(aciendum) c(uravit)	MoS	rs	Beograd, Sopot	IMS 1, 105; Foto. # CIL 03, 08163. # CIMRM 2235. #
HD035 752	Conduct ores (145 - 181)	No Station	D(is) M(anibus) / Albinæ / quæ vix(it) / annis XV / d(iebus) XXXVI / Albinus lu/liorum ser(vus) / vil(icus) et Irene / parent(es) fil(iae) / carissim(ae) p(osuerunt)	MoS	rs	Kostolac, bei	IMS 2, 070; Foto. #
HD036 247	Procurat ores (175 - 275)	No Station	\$] / splendidissu(mi!) bect(igalis) (!) Ill<y=V>r(ici)#Ill<y>r(ici)#ILLVR sub cura lu[c]u[n]di Marci v(iri) e(gregii)(?) / p[ro]c(uratoris) Aug[ust]i / Be<ll=IE>icus#Be<ll>icus#BEIEICUS Caesa[r]is] n(ostri) ver(na) / vil(icus) Idib(us) Sep(tembribus) FANA LI	MoS	rs	Smederev o	IMS 2, 317; Zeichnung. # CIL 03, 01647. # CIL 03, 08140. #

HD037 715	Unspeci fied (2- 3)	Unknown Station	I(ovi) O(ptimo) M(aximo) D(epulsori?) / et G(enio) l(oci) Zotic{I}us [B]/asilei Aug[g(ustorum)] / nn(ostrorum) vil(ici) vik(arius)(!) se[r(vus)] / eiusdem v(otum) s(olvit) l(ibens) [m(erito)] / M(---) ANN(- --) L(---) P(---) P(---) KA[-] / [-----	PaS	si	Brežice	AE 1997, 1244. (B) # ILSI 1, 016; Foto. # M. Lovenjak, AArchSlov 48, 1997, 81-82. 88, Nr. 15; sl. 19. - AE 1997. # M. Lovenjak, Epigraphica 59, 1997, 402-405; Abb. 1. - AE 1997. #
HD039 087	Conduct ores (145 - 181)	Unknown Station	Genio com/merci et ne/gotiantium / Primiti(v)us / Iuli Procli / cond(uctoris) VIII ser(vus) / vil(icus) XX	PaS	hu	Komárom	CIL 03, 04288. # ILS 1861. # RIU 0389; Abb. 389 (Foto u. Zeichnung). # M. Nagy, Guide to the archaeological exhibitions in the Hungarian National Museum. Roman stones. Lapidarium (Budapest 2012) 45, Nr. 33; Foto. # J. Fitz, Die Verwaltung Pannoniens in der Römerzeit (Budapest 1993) 728, Nr. 407 #
HD020 913	Conduct ores (145 - 181)	Senia	S(oli) I(nvicto) M(ithrae) / Faustus / T(iti) Iul(i) Saturni/ni praef(ecti) vehi/culor(um) et cond/uct(oris) p(ublici) p(ortorii) ser(vus) vil(icus) / pro se et suis / v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito)	Dal	hr	Senj	AE 1940, 0101. (B) # H. Nesselhauf, Epigraphica 1, 1939, 334-335. (B)- AE 1940. # M. Glavičić, SenjZbor 3, 1967/68, 18. 44, Nr. 7. (B) # ILJug 0920. (B) # CIMRM 1847. (B) # PIR (2. Aufl.) I 548. #

HD028 597	Conduct ores (145 - 181)	Senia	I(nvicto) M(ithrae) / spelaeum cum / omne impen/sa Hermes C(ai) / Antoni Rufi / prae(fecti) veh(iculorum) et / cond(uctoris) p(ublici) p(ortorii) / ser(vus) vilic(us) Fortu/nat(ianus) fecit	Dal	hr	Vratnik	AE 1894, 0022. # CIL 03, 13283. # K. Patsch, MDAI(R) 8, 1893, 195-196. - AE 1894. # CIMRM 1846. # ILS 4225. # PIR (2. Aufl.) A 871. # AE 2008, 0994. # M. Hainzmann, in: M.L. Caldelli - G.L. Gregori - S. Orlandi (Hrsg.), Epigrafia 2006. Atti della XIVe Rencontre Sur l'Épigraphie in onore di Silvio Panciera con # altri contributi di colleghi, allievi e collaboratori, Roma 2006 (Roma 2008) 1294, Nr. 3. - AE 2008. #
--------------	-----------------------------------	-------	---	-----	----	---------	---

HD020 088	Conductores (145 - 181)	Statio Aquincensis	[Genio p(ublici) p(ortorii) I(llyrici)?] / [-- - C(ai) Antoni Ru]fi(?) p[ro]cura/[to]ris Aug(ustorum?) cond(uctoris) ve[ct]igalis] / [eiu]sdem pos(uit) a[ra]m / [an]no p(ublici) p(ortorii) I(llyrici) XII Kal(endis) Mai[is] / [--- co(n)s(ulibus)] / [& // I(ovi) O(ptimo) M(aximo)] / Diocletianus [et Maximianus] / Augusti ob d[evictos] virtu[te] sua S[armatas] dd(ederunt)]	Bar	hu	Mikebuda	AE 1944, 0096. (B) # AE 1947, p. 15 s. n. 27. # AE 1993, 1314. # AE 2005, 1274. (B) # CIL 03, 10605a. # TRHR (Suppl.) 212; Abb. 212 (Foto u. Zeichnung). (B) # A. Alföldy, AErT 2, 1941, 37-38; pl. 9, 2. - AE 1944. # J. Fitz, in: H. Swozilek - G. Grabher (Hrsg.), Archäologie in Gebirgen. Elmar Vonbank zum 70. Geburtstag (Bregenz 1992) 201. - AE 1993. # AE 2013, 1257. # I. Piso, Fasti provinciae Daciae II. Die ritterlichen Amtsträger (Bonn 2013) 306-308, Nr. 11; Abb. 5. - AE 2013. # I. Piso, in: W. Eck - B. Fehér - P. Kovács (Hrsg.), Studia epigraphica in memoriam Géza Alföldy (Bonn 2013) 275-284; Abb. 1-3; Abb. 4 (Zeichnung). - AE 2013. # CIL 03, 10605b. # P. Kovács, Die antiken Quellen zu Pannonien in der Spätantike. Teil I: 284-337 n. Chr. (Wien 2014) 114- 115; Abb. 8. #
--------------	----------------------------	--------------------	---	-----	----	----------	--

HD042 453	Procurat ores (175 - 225)	Statio Boiodurensis	D(is) M(anibus) / Faustini/ano vect(igalis) / Illyr(ici) vil(ico) / Ingenu(us) / fil(ius) et Felix / c(ontra)sc(riptom) ex vik(ario) (!) / eius b(ene) m(erenti) p(ro) p(ietate)	Nor	de	Passau	W. Hameter, Die norischen Inschriften Bayerns (Diss. Wien 1992) 130-131, Nr. 98; Zeichnung. # CIL 03, 05691. # CIL 03, 05691 add. p. 1846. # ILLPRON 1526. (B) # IBR 441; tab. 62, 441. # AE 1999, 1193. # P. Niemeier - H. Wolff, Geschichte der Stadt Passau (Ratisbonne 1999) 31. - AE 1999. # J. Hefner, Das römische Bayern in seinen Schrift- und Bildmalen (München 1852) 237-238, Nr. 296. #
HD028 594	Unspeci fied (2- 3)	Statio Aquincensis	M(anibus) D(is) / [---]atai(!) an(norum) XXII / coniugi carissim(ae) / Ingenuus(!) victig(alis) (!) / I<ll=II>yri(c)i#I<ll>yri(c)i#IIIRII ser(vus) c(ontra)sc(riptom) / s<t=I>at(ionis)#s<t>at(ionis)#SIAT Aquinc(ensis)	VeH	si	Kamnik	AE 1894, 0021. # CIL 03, 13396. #
HD019 211	Procurat ores (175 - 225)	No Station	Dar(daniae) sac(rum) / Philoxenus Aug/gg(ustorum) nnn(ostrorum) ser(vus) vilic(us) / stat(ionis) Aquar(um) Bas(sianarum?) / templum ex voto / a solo restituit / v(otum) l(ibens) s(olvit) / [--- A]ug(ustas) Senec(ione) et Aemiliano co(n)s(ulibus)	MoS	rs	Kuršumlj a	AE 1952, 0192. # N. Vulić, Spomenik 98, 1941-1948, 101, Nr. 221; Foto. - AE 1952. # IMS 4, 104; Foto. #

HD043 012	Unspeci fied (2- 3)	Statio Durostori	[D(is) M(anibus)](?) // [Valer]ia Eirene q[uae] / [vixi]t annis LV Cat[---][---]rus vectig(alis) [Illy]/[rici] vil(icus) stat(ionis) Duros[tori] / [coniugi] rarissim(ae)	MoI	bg	Silistra	E. Kalinka, Antike Denkmäler in Bulgarien (Wien 1906) 323, Nr. 411; Zeichnung. # G.G. Točilescu, AEM 11, 1887, 24, Nr. 12. - AE 1888. # AE 1888, 0009. # CIL 03, 07479. # CIL 03, 12454. #
HD039 885	Unspeci fied (2- 3)	Statio Savariensis	Herc(uli) Au[g(usto) ---]/canae [---]/kuis Aug[g(ustorum)] / nn(ostrorum) ser(vus) (contra)s[c(riptom)] / v(otum) s(olvit) l(ibens) l(aetus) m(erito)	PaS	hu	Szombath ely	CIL 03, 04155. # RIU 0003. # L. Balla - T.P. Buocz - Z. Kádár - A. Mócsy - T. Szentléleky, Die römischen Steindenkmäler von Savaria (Amsterdam 1971) 87-88, Nr. 29. # E. Tóth, Lapidarium Savariense. Savaria római feliratos köemlékei (Szombathely 2011) 92, Nr. 27. #
HD043 402	Unspeci fied (2- 3)	Statio Ulpiensis	I(ovi) O(ptimo) M(aximo) / [e]t felic[ita]t[is] statio(nis) / [H]ercula[nus] / vil(icus) [---] / [&	MoS	rks	Gračanicë / Gračanica	CIL 03, 08170. (B) # CIL 03, 12664. #
HD043 561	Conduct ores (145 - 181)	Unknown Station	Genio I[ulii]orum Ianua/ri Capitonis / Epaphrodit[is] n(ostrorum) / c(onductorum) p(ortorii) p(ublici) / Hermes ser(vus) vi[l(icus)] / p(osuit)	MoI	bg	Lom	CIL 03, 06124. #
HD043 564	Conduct ores (145 - 181)	No Station	D(is) M(anibus) T(itus) Ann[us] / Superstes / vix(it) an(nos) XXX / h(ic) s(itus) e(st) / T(itus) Iul(ius) Kapito / c(onductor) p(ortorii) p(ublici) et Iulia / Cynegis here(des) / clienti f(aciendum) c(uraverunt)	MoI	bg	Orjahovo	CIL 03, 06126. #

HD043 680	Unspeci fied (2- 3)	No Station	-----] / [---]ia[ni? proc(uratoris)?] / Augu[sti] / [pe]r Illy[ricum] / [Her]mes [vilicus?] / [eius?] v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito)]	Dac	ro	Caransebeş	AE 1999, 1301. # ILD 212. # I. Piso - D. Benea, ActaMusNapoca 36, 1, 1999, 102- 104, Nr. 7; fig. 9a; fig. 9b (Zeichnung). - AE 1999. #
HD039 928	Unspeci fied (2- 3)	Statio Savariensis	Nemesi / Aug(ustae) sac(rum) / Heliodorus / Aug(usti) n(ostr) i vil(icus) / stat(ionis) Savar(iensis) / pro sal(ute) sua / et suorum / v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito)	PaS	hu	Szombathely	CIL 03, 04161. # RIU 0019. # L. Balla - T.P. Buocz - Z. Kádár - A. Mócsy - T. Szentlélek, Die römischen Steindenkmäler von Savaria (Amsterdam 1971) 89, Nr. 39. # E. Tóth, Lapidarium Savariense. Savaria római feliratos köemlékei (Szombathely 2011) 116, Nr. 57; Zeichnung. # P. Lóvei, in: P. Lóvei (Hrsg.), Lapidarium Hungaricum 5. Vas megye műemlékeinek töredékei 1. Belsővat - Kőszegszerdahely (Budapest 2002) 22; kép. 17 (Zeichnung). #
HD045 093	Unspeci fied (2- 3)	Statio Pontis Augusti / Statio Micia	I(ovi) O(ptimo) M(aximo) / Terrae Dac(iae) / et Genio p(opuli) R(omani) / et commercii / Felix Caes(aris) n(ostr) i se[r(vus)] / vil(icus) statio(nis) Pont(is) Aug(usti) / promot(us) ex st(atione) Mici(a) / ex vi[cario ---]	Dac	ro	Veştel?	IDR 3, 3, 102; fig. 78 (Zeichnung). # CIL 03, 01351. # CIL 03, 07853. # ILS 1860. #

HD045 401	Unspeci fied (2- 3)	Statio Atrantinae	D(is) M(anibus) / Hilari fili qui / annos vixit III / Secundianus / c(ontra)scr(iptor) et Rufilla / [par]entes filio / f(aciendum) c(uraverunt)	Nor si	Lukovica	AE 2003, 1300. # CIL 03, 05124. # ILLPRON 1935. #
HD045 775	Unspeci fied (2- 3)	No Station	[Isi]di [pro salut]/e M(arci) Iul(i) Ap[olli]naris Ver[us] / Aug(usti) n(ostri) Roma/nus Aug(usti) n(ostri) vern(ae?) / vil(icus?) posuit(!)	Dac ro	Zlatna	CIL 03, 07837. # SIRIS 695. # IDR 3, 3, 332; fig. 245 (Zeichnung). # L. Bricault, Recueil des inscriptions concernant les cultes Isiaques (RICIS) (Paris 2005) 732, Nr. 616/0501. #
HD046 379	Procurat ores (175 - 275)	No Station	Herculi pro / salute Imp(eratoris) / M(arci) Aurel(i) Anto/[nini Pii Aug(usti)] / [et Iuliae Dom]/nae Aug(ustae) matri / Aug(usti) et castrorum / sub cura Iul(i) Pa/terni proc(uratis) / Syntrophus / vil(icus)	Dac ro	Băile Herculane	IDR 3, 1, 058. # CIL 03, 01565. # PIR (2. Auf.) I 450. #

HD046 381	Conductores (145 - 181)	Statio Tsiemensis	Herculi Augusto sacrum(?) / Felix Iuli Saturnini c(onductoris) p(ublici) p(ortorii) / t(ertiae) p(artis) ex priv(at)is stationis / Tsiemen(sis) IIII I(dibus) Dec(embribus) anno XI / Barbaro et Regulo co(n)s(ulibus) / ex voto posuit	Dac	ro	Băile Herculane	AE 1960, 0344. (B) # CIL 03, 01568. (B) # IDR 3, 1, 060. (B) # PIR (2. Aufl.) C 602. # PIR (2. Aufl.) M 540. # I.I. Russu, StCercIstorV 4, 1953, 788-789. 794-795. (B) - AE 1960. # AE 2010, 1385. # L. Mihailescu-Bîrliba, StudAntArch 16, 2010, 145-152. - AE 2010. # Z. Havas, in: P. Kovács - B. Fehér (Hrsg.), Felirattani újdonságok 2013-ban, Studia Epigraphica Pannonica (SEP) 5(Budapest 2013) 71, Nr. 3. #
HD046 799	Procuratores (175 - 225)	Sucidava	[Imp(eratori) Caes(ari)] M(arco) A[ur(elio)] / Commodo Ant[o]nino Aug(usto) sub c[u]ra Cl(audi) Xenopho[n]tis proc(uratoris) [Aug(usti)] / Zoticus et Sal[vi]anus ser(vi) [vil(ici)] / posue[runt]	Dac	ro	Corabia	IDR 2, 188; Foto u. Zeichnung. # CIL 03, 08042. # PIR (2. Aufl.) C 1054. #

HD056 994	Conduct ores (145 - 181)	Unknown Station	Albano / Q(uinti) Sab(ini) Ver(ani) s(ervo) / et Silvanae con(iugi)	Nor	at	Maria Saal	ILLPRON 0170. (B) # P.S. Leber, Die in Kärnten seit 1902 gefundenen römischen Steininschriften (Klagenfurt 1972) 70, Nr. 117. (B) # CIL 03, 04875. (B) # A. Gerstl, Supplementum epigraphicum zu CIL III für Kärnten und Osttirol 1902- 1961 (Diss. Wien 1961) 128. # G. Piccottini, Grabstelen, Reiter- und Soldatendarstellung en sowie dekorative Reliefs des Stadtgebietes von Virunum und Nachträge zu CSIR- Österreich II/1-4, CSIR Österreich 2, 5 (Wien 1994) 17, Nr. 419; Taf. 5, 419. # J. Fitz, Die Verwaltung Pannoniens in der Römerzeit (Budapest 1993) 721, Nr. 398, 3. #
--------------	-----------------------------------	--------------------	--	-----	----	---------------	--

HD057 268	Conduct ores (145 - 181)	Statio Bilachiniensis	D(is) M(anibus) / Amando T(iti) Iul(i) / Saturnini ser(vo) (contra)sc(riptori) / Maturus et Mercator / vilici b(ene) m(erenti)	Nor	at	Kirchbac h	ILLPRON 0387. # CIL 03, 04720. # P.S. Leber, Die in Kärnten seit 1902 gefundenen römischen Steinschriften (Klagenfurt 1972) 165-166, Nr. 308b. # G. Alföldy, in: EpStud 8 (Düsseldorf 1969) 29, Nr. 40. #
HD057 770	Conduct ores (145 - 181)	Unknown Station	Bellicus Sabi/ni Verani v(ivus) f(ecit) sibi et Can/didae coniugi et Sa/turnino fratri et / Sporae matri et / Senoni et Sextiliae sor(oribus)	Nor	at	Maria Saal	

HD060 189	Conduct ores (145 - 181)	Statio Atrantinae	Atranti / Aug(ustae) sac(rum) / Fortunatus / C(ai) Antoni Rufi / proc(uratoris) Aug(usti) ser(vus) vil(icus) / v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito)	Nor	si	Lukovica	CIL 03, 05117. # CIL 03, 05117 add. p. 2198. # ILLPRON 1930. # ILJug 0380. # F. Mainardis, Aliena saxa. Le iscrizioni greche e latine conservate nel Friuli - Venezia Giulia ma non pertinenti ai centri antichi della regione (Roma 2004) 83-84, Nr. 34; Foto. # AE 2008, 0994. # M. Hainzmann, in: M.L. Caldelli - G.L. Gregori - S. Orlandi (Hrsg.), Epigrafia 2006. Atti della XIVe Rencontre sur l'Épigraphie in onore di Silvio Panciera con # altri contributi di colleghi, allievi e collaboratori, Roma 2006 (Roma 2008) 1295-1296, Nr. 4. - AE 2008. #
--------------	-----------------------------------	----------------------	--	-----	----	----------	--

HD060 190	Conductores (145 - 181)	Statio Atrantinae	Norei(a)e / August(ae) et / Honori / stat(ionis) Atrantinae / Bellicus et / Eutyches / (contra)sc(riptores) stat(ionis) / eiusdem / ex voto	Nor	si	Lukovica	CIL 03, 05123. (B) # ILS 1858. (B) # ILLPRON 1934. (B) # F. Mainardis, Aliena saxa. Le iscrizioni greche e latine conservate nel Friuli - Venezia Giulia ma non pertinenti ai centri antichi della regione (Roma 2004) 84-86, Nr. 35; Foto. (B) # A. Degrassi, Il confine nord-orientale dell'Italia romana. Ricerche storico-topografico (Bern 1954) 125; tav. 4. #
HD064 012	Unspecified (2-3)	No Station	M(arco) Va[lerio] / Epaph[rodit]o / def(uncto) a[nn(or)um ---] / Epaphr[oditus] / vilic[us -----]	Dal	hr	Solin	CIL 03, 13045; Zeichnung. #
HD065 043	Unspecified (3)	Statio Enensis	[D(eo) I(nvicto) M(ithrae) Sec]undus Laeti Augg(ustorum) nn(ostorum) / [vil(ici) vic(arius) s]igillum ex voto posuit	Nor	de	Prutting	AE 2008, 1019. # B. Steidl, BVBI 73, 2008, 54-65, Nr. 1; Abb. 1 u. 2; Abb. 3 (Zeichnung). - AE 2008. # J. Garbsch, BVBI 50, 1985, 393-394. - AE 2008. # W. Hameter, Die norischen Inschriften Bayerns (Diss. Wien 1992) 35-37, Nr. 17-19; Foto. #

HD065 044	Conduct ores (145 - 181)	Statio Enensis	[Inv]ic[to] / Mi[t]hr[ae] / [F]ructus Q(uinti) / [Sa]bini Verani / [con]d(uctoris) p(ublici) [p(ortorii) ser(vus) vil(icus?) st?]a[t(ionis)?] / [--- templ(um)? de]di[c]/[avit a]ramq(ue) m[armoream? -- -?]	Nor	de	Prutting	AE 2008, 1020. # B. Steidl, BVBl 73, 2008, 65-75, Nr. 2; Abb. 5; Abb. 4. 6 u. 7 (Zeichnungen). - AE 2008. # J. Garbsch, BVBl 50, 1985, 394-396; Abb. 7 (Zeichnung). - AE 2008. # W. Hameter, Die norischen Inschriften Bayerns (Diss. Wien 1992) 38-41; Nr. 22-24. 26; Zeichnungen. # J. Fitz, Die Verwaltung Pannoniens in der Römerzeit (Budapest 1993) 721-722, Nr. 398. #
HD065 775	Conduct ores (145 - 181)	Unknown Station	Deo Asclepio / T(itus) Iul(ius) Titi filius Fabia / Saturninus procurator / Augustorum dono dedit	Bel	de	Trier	
HD066 443	Procurat ores (175 - 225)	Statio Atrantinae	Marti Aug(usto) / pro salute / Primigeni / Augg(ustorum) nn(ostrorum) vil(ici) / stat/ionis Atranti[n(ae)]	Nor	si	Lukovica	CIL 03, 11674. (B) # CIL 03, 13522. # ILLPRON 1952. #
HD066 797	Conduct ores (145 - 181)	Statio Atrantinae	Libero / Patri / sacr(um) / Abascantus / Antoni Rufi s(ervus) / scrut(ator?) v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito)	Nor	si	Lukovica	CIL 03, 05122. # CIL 03, 05122 add. p. 1827. # M. Šašel Kos, The Roman inscriptions in the National Museum of Slovenia (Ljubljana 1997) 313-314, Nr. 104; Foto. # ILLPRON 1933. #

HD066 798	Procurat ores (175 - 275)	Statio Atrantinae	I(ovi) O(ptimo) M(aximo) / C(aius) Antonius / Iulianus / proc(urator) p(ortorii) p(ublici) X / v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito)	Nor	si	Lukovica	CIL 03, 05120. # CIL 03, 05120 add. p. 2198. # ILLPRON 1932. # PIR (2. Aufl.) A 845. # G. Winkler, Die Reichsbeamten von Noricum und ihr Personal bis zum Ende der römischen Herrschaft (Wien 1969) 152. (B) #
HD066 801	Conduct ores (145 - 181)	Statio Atrantinae/Boio durensis	D(eo) I(nvicto) M(ithrae) / Eutyches / Iulior(um) / c(onductorum) p(ortorii) p(ublici?) ser(vus) [(contra)scr(iptor) / stationis Boiod[u(rensis)] / ex vik(ario!) Benigni vil(ici) / stat(ionis) Atrantin(ae) / aram cum signo / Lunae / ex voto posuit / pr(o)s(edente?) T(ito) Cla(udio) Senill(o)	Nor	si	Zagorje ob Savi	CIL 03, 05121. # CIL 03, 05121 add. p. 2198. # ILS 1857. # M. Šašel Kos, The Roman inscriptions in the National Museum of Slovenia (Ljubljana 1997) 314-318, Nr. 105; Foto. # CIMRM 1484. # ILLPRON 1928. # G. Alföldy, in: EpStud 8 (Düsseldorf 1969) 1-2, Nr. 1. #
HD066 888	Conduct ores (145 - 181)	Statio Enensis	Nymphis / Aug(ustis) / Fructus / Q(uinti) Sabini Veran(i) / c(onductoris) p(ublici) p(ortorii) ser(vus) vilic(us) / posuit	Nor	si	Laško	CIL 03, 05146. (B) # CIL 03, 05146 add. p. 1048. # ILLPRON 1841. (B) # J. Fitz, Die Verwaltung Pannoniens in der Römerzeit (Budapest 1993) 722, Nr. 398, 4. #

HD066 978	Conduct ores (145 - 181)	Statio Poetovionensis	D(eo) [S(oli)] I(nvicto) M(ithrae) / [---]]I(?)I(?)[--] / [--]I[---]ITI[---] / T(itus?) Iul[ius?] / [--]V[---] / [p(ublici)] p(ortorii) Ill(irici) vil(ic--)[---]I(?) / EI(?)	PaS	si	Ptuj	CIL 03, 04094. (B) # AIJ 290; Foto. # CIMRM 1506. # CIMRM 1507. # E. Weber, Die römerzeitlichen Inschriften der Steiermark (Graz 1969) 426, Nr. 391. # P. Selem, Les religions orientales dans la Pannonie romaine. Partie en Yougoslavie (Leiden 1980) 105, Nr. 42a. (B) #
HD067 126	Conduct ores (145 - 181)	Statio Bilachiniensis	\$] / (contra)s(criptor) ex pr[ae]p(osito?) pro] / salute [sua et] / suorum [---] / Sabini[---] / [-----]	Nor	it	Tarvisio	CIL 03, 04716. # ILLPRON 1564. #
HD067 165	Conduct ores (100 - 145)	Unknown Station	I(ovi) O(ptimo) M(aximo) / C(aius) Calcin[ius] / Tertian[us] / cond(uctor) p(ublici) p(ortorii) tr[ib(unus) mil(itum)] / leg(ionis) XX V(aleriae) V(ictricis) c[um] / Petronia Terti[a] / uxore [pro] / se et fili(i)s vot(um) [solv(it)]	Nor	si	Celje	CIL 03, 05184. # ILLPRON 1645. #
HD067 683	Conduct ores (145 - 181)	Statio Bilachiniensis	D(eo) I(nvicto) M(ithrae) / Telesphorus / C(ai) Antoni Rufi / serv(us) publici p(ortorii) vilicus / v(otum) solvit) I(ibens) m(erito)	Nor	it	Tarvisio	AE 2001, 1576. # C. Zaccaria, in: W. Leitner (Hrsg.), Carinthia Romana und die römische Welt. # Festschrift für Gernot Piccottini zum 60. Geburtstag (Klagenfurt 2001) 207-217; Foto. - AE 2001. #

HD068 243	Conductores (145 - 181)	Statio Poetovionensis	Naturae dei / Prudens Primi / Antoni Rufi p(ublici) p(ortorii) / vil(ici) vic(arius)	PaS	si	Hajdina	AE 1899, 0077. # CIL 03, 14354, 29. # ILS 4245. # AIJ 293; Fotos. # CIMRM 1492; fig. 379. # CIMRM 1493; fig. 379. # W. Gurlitt, JCEAI (Beibl.) 2, 1899, 95-96, Nr. 4; Foto. - AE 1899. # P. Selem, Les religions orientales dans la Pannonie romaine. Partie en Yougoslavie (Leiden 1980) 100-101, Nr. 33. #
HD068 777	Conductores (145 - 181)	Statio Poetovionensis	Primitivos(!) / C(ai) Antoni Rufi / procuratoris Aug(usti) p(ublici) p(ortorii) (contra)scr(iptor) / in / memoriam / Hyacinthi	PaS	si	Hajdina	CIL 03, 14354, 33. # AIJ 297; Foto. # CIMRM 1500. # CIMRM 1501. # P. Selem, Les religions orientales dans la Pannonie romaine. Partie en Yougoslavie (Leiden 1980) 99-100, Nr. 31. #
HD068 778	Conductores (145 - 181)	Statio Poetovionensis	Primitivos(!) / C(ai) Antoni Ruf(i) / procuratoris Aug(usti) p(ublici) p(ortorii) (contra)scr(iptor) / in / memoriam / Hyacinthi	PaS	si	Hajdina	CIL 03, 14354, 34. # AIJ 298; Foto. # CIMRM 1502. # CIMRM 1503. # P. Selem, Les religions orientales dans la Pannonie romaine. Partie en Yougoslavie (Leiden 1980) 100, Nr. 32. #

HD068 802	Procurat ores (175 - 225)	Statio Poetovionensis/ Statio Atrantinae	D(eo) [S(oli) I(nvicto) M(ithrae)] / pro salu/te domi/norum / nostro/rum Augu/storum et / [[[Getae]]] Cae/saris Sal/vianus / eorundem / ser(vus) (contra)sc(riptom) / stationis / Atrantinae // v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito)	PaS	si	Hajdina	CIL 03, 15184, 4. # AIJ 299; Foto. # CIMRM 1528; fig. 390. # CIMRM 1529; fig. 390. # P. Selem, Les religions orientales dans la Pannonie romaine. Partie en Yougoslavie (Leiden 1980) 108, Nr. 45. (B) #
HD068 804	Procurat ores (175 - 275)	Statio Poetovionensis/ Statio Enensis	D(eo) I(nvicto) [M(ithrae)] // pro salute / Charidemi / Aug(usti) n(ostri) vil(ici) sta(tionis) / Enensis / M(arcus) Antonius / Celer v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito)	PaS	si	Hajdina	CIL 03, 15184, 7. # AIJ 302; Foto. # CIMRM 1532. (B) # P. Selem, Les religions orientales dans la Pannonie romaine. Partie en Yougoslavie (Leiden 1980) 109- 110, Nr. 47. #
HD068 819	Unspeci fied (2- 3)	Statio Poetovionensis	D(eo) [S(oli) I(nvicto) M(ithrae)] / pr[o salute] / Att[---] / Sat[---] / ARII(?) [---] / vik[arius!](?) [---]	PaS	si	Ptuj	AIJ 318; Foto. # CIMRM 1588. (B) # ILJug 1144. (B) # P. Selem, Les religions orientales dans la Pannonie romaine. Partie en Yougoslavie (Leiden 1980) 127- 128, Nr. 86. (B) #

HD068 868	Conduct ores (145 - 181)	Statio Poetovionensis/ Statio Enensis	[Is]idi / [My]rio/[ny]mae / [pro] Fructo / [Sabi]ni Verani / [co]nduct(or)is / [&	PaS	si	Ptuj	CIL 03, 04017. # CIL 03, 04017 add. p. 1044. # SIRIS 656. # J. Fitz, Die Verwaltung Pannoniens in der Römerzeit (Budapest 1993) 721, Nr. 398, 2. # P. Selem, Les religions orientales dans la Pannonie romaine. Partie en Yougoslavie (Leiden 1980) 12, Nr. 16. # L. Bricault, Recueil des inscriptions concernant les cultes Isiaques (RICIS) (Paris 2005) 712-713, Nr. 613/0303. #
HD068 877	Conduct ores (145 - 181)	Statio Poetovionensis	Isidi / Aug(ustae) / sacrum / Marti/alis / Firmini / Q(uinti) Sabini / Verani / t(ertiae) p(artis) / conduc(toris) / portori(i) / Illyrici / ar[c]ari(i) vic(arius) / voto / suscepto / d(onum) d(edit) / sac(erdotibus) T(ito) Fl(avio) / Martiale / et Fl(avio) Marul(lino) fil(io)	PaS	si	Hajdina	CIL 03, 04015. # CIL 03, 04015 add. p. 2187. # SIRIS 654. # J. Fitz, Die Verwaltung Pannoniens in der Römerzeit (Budapest 1993) 721, Nr. 398, 1. (B) # P. Selem, Les religions orientales dans la Pannonie romaine. Partie en Yougoslavie (Leiden 1980) 11- 12, Nr. 15. # L. Bricault, Recueil des inscriptions concernant les cultes Isiaques (RICIS) (Paris 2005) 711-712, Nr. 613/0301. #

HD068 935	Unspeci fied (2- 3)	Statio Poetovionensis	\$] / [---]N(?)[---] / [---] p(ortorii) Ill[yrici ---] / [--- s]er(v--) v[il(ic--)] / [&	PaS	si	Hajdina	AIJ 348; Foto. #
HD071 858	Conduct ores (145 - 181)	Statio Poetovionensis	Fonti / Perenni / Epictetus / et Viator / Servandi / Q(uiti) Sabini Veran[i] / t(ertiae) p(artis) c(onductoris) p(ublici) p(ortorii) vilici / vicari(i)	PaS	si	Hajdina	CIL 03, 15184, 24. (B) # CIMRM 1533. (B) # J. Fitz, Die Verwaltung Pannoniens in der Römerzeit (Budapest 1993) 722, Nr. 398, 6. (B) # P. Selem, Les religions orientales dans la Pannonie romaine. Partie en Yougoslavie (Leiden 1980) 107, Nr. 44. (B) #
HD071 862	Unspeci fied (2- 3)	Statio Poetovionensis/ Statio Confluentes	\$] / tabul(arius) et vil(icus) sta[t(ionis)] / Confl(u)ent(es) ex vo[t(o)] / posuit et signum / [---AE?L?I? ex] / [&	PaS	si	Hajdina	CIL 03, 15184, 8. # CIMRM 1536. # P. Selem, Les religions orientales dans la Pannonie romaine. Partie en Yougoslavie (Leiden 1980) 110, Nr. 48. (B) #
HD074 413	Procurat ores (175 - 275)	Statio Poetovionensis	I(ovi) O(ptimo) M(aximo) / pro salute Gon/gi Nestoriani / procuratoris / Augg[[g(ustorum)]] nn[[n(ostrorum)]] / Ianuarius / eorundem / [s]er(vus) c(ontra)sc(riptom) / v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito)	PaS	si	Ptuj	CIL 03, 04024. (B) # J. Fitz, Die Verwaltung Pannoniens in der Römerzeit (Budapest 1993) 748 Nr. 434, 2. (B) #
HD074 436	Unspeci fied (2- 3)	Statio Poetovionensis	\$] / Restitut[a] / Feliciano / [A]ug(usti) n(ostri) lib(erto) ex / tabulario / vect(igalis) Illy[r(ici)] / cum Feli/cissim[o] / fil(io) / Aug(usti) n(ostri) lib(erto)	PaS	si	Ptuj	CIL 03, 04063. #

HD074 537	Unspeci fied (2- 3)	Statio Poetovionensis/ Statio Savariensis	\$ dd(ominorum)] / nn(ostrorum) vil(icus) stat(ionis) / Savarensis / pro salute / sua [et s]uorum / [v(otum) s(olvit)] l(ibens) m(erito) / [&	PaS	si	Ptuj	CIL 03, 10876. # F. Pichler, AEM 1, 1877, 62-63. #
HD074 723	Unspeci fied (2- 3)	Statio Poetovionensis	I(ovi) O(ptimo) M(aximo) / pro salute / Primitivi / Aug(usti) n(ostr)i libert(i) / circ(itoris) Illyrici / suorumq(ue) om(n)ium Mercuri(alis) libert(us) ex / voto	PaS	si	Ptuj	ILJug 1139. # B. Jevremov, Vodnik po lapidariju 1 (Ptuj 1988) 101-102, Nr. 109; Foto. #
HD075 025	Conduct ores (145 - 181)	No Station	Nymphis Aug(ustis) sac(rum) // Verus T(iti) Iuli / Ianuari cond(uctoris) / p(ortorii) p(ublici) Illyr(ici) servos(!) / ex privatis / vot(um) sol(vit) // Mess(ius?) fecit	PaS	hr	Varaždins ke Toplice	D. Kušan Špalj, in: Aquae Iasae. Nova otkrića iz rimskog razdoblja na području Varaždinskih Toplica. Recent discoveries of Roman remains in the region of Varaždinske Toplice (Zagreb 2015) 165, Nr. 80; Foto. # D. Kušan Špalj, in: Aquae Iasae. Nova otkrića iz rimskog razdoblja na području Varaždinskih Toplica. Recent discoveries of Roman remains in the region of Varaždinske Toplice (Zagreb 2015) 79-80. 86-87. 105; Foto. # PIR (2. Aufl.) I 246. #

HD082 792	Conduct ores (145 - 181)	Statio Bilachiniensis	[D(eo)] ? I(invicto) ? / Amandu[s] / C(ai?) A(ntoni?) R(ufi?) p(ublici) p(ortorii) / (contra)scriptori[s] / [-----]	Nor	it	Camporos so in Valcanale	P. Casari, Nel Norico. Il Mitreo di Camporosso, in: In viaggio verso le alpi, a cura di Flaviana Oriolo, luglioeditore, Trieste 2014, 119- 123; P. Casari. in: Culti e religiosità nelle province Danubiane, Ferrara 2013 (2015) 209 ff., 219 nr. 3; P.Casari, in: Römische Steindenkmäler im Alpen-Adria-Raum 2016 (2013), 134, 142 nr. 3; AE 2015, 01049
HD082 793	Procurat ores (175 - 225)	Statio Bilachiniensis	---] / [templ]um dei / [v]etustate / conlabsum / pro salute imp(eratoris) / n(ostri) restituit / Thallus [---] / [---	Nor	it	Camporos so in Valcanale	P. Casari, Nel Norico. Il Mitreo di Camporosso, in: In viaggio verso le alpi, a cura di Flaviana Oriolo, luglioeditore, Trieste 2014, 119- 123; P. Casari. in: Culti e religiosità nelle province Danubiane, Ferrara 2013 (2015) 209 ff., 220 nr. 4; P.Casari, in: Römische Steindenkmäler im Alpen-Adria-Raum 2016 (2013), 136, 142 nr. 4

HD082 794	Procurat ores (175 - 225)	Statio Bilachiniensis	Thallus Imp(eratoris) n(ostri) / vil(icus) templ(um) ve/tustate conl(apsum) / pro sa(lu)t(e) sua et / suorumq(ue) resti(tuit)	Nor	it	Camporos so in Valcanale	P. Casari, Nel Norico. Il Mitreo di Camporosso, in: In viaggio verso le alpi, a cura di Flaviana Oriolo, luglioeditore, Trieste 2014, 119- 123; P. Casari. in: Culti e religiosità nelle province Danubiane, Ferrara 2013 (2015) 209 ff., 220 nr. 5; P.Casari, in: Römische Steindenkmäler im Alpen-Adria-Raum 2016 (2013), 136, 143 nr. 5
HD082 796	Procurat ores (175 - 275)	Statio Bilachiniensis	---] / [---]linus / [--- procu]rator(is) / [--- se]r(vus) vil(icus)	Nor	it	Camporos so in Valcanale	P. Casari, Nel Norico. Il Mitreo di Camporosso, in: In viaggio verso le alpi, a cura di Flaviana Oriolo, luglioeditore, Trieste 2014, 119- 123; P. Casari. in: Culti e religiosità nelle province Danubiane, Ferrara 2013 (2015) 209 ff., 221 nr. 7; P.Casari, in: Römische Steindenkmäler im Alpen-Adria-Raum 2016 (2013), 137, 143 nr. 7; AE 2015, 01053

HD082 797	Procurat ores (175 - 225)	Statio Bilachiniensis	[---] / [--- pro salute] / [--- Anto]nini / [--- no]bilissimi / [---] vectiga[li]s / [--- Anti]ochi[anus ?] / [--- C]orint[hianus ?] / [--- p]osue[runt] / [---]ACCE[---]	Nor	it	Camporos so in Valcanale	P. Casari, Nel Norico. Il Mitreo di Camporosso, in: In viaggio verso le alpi, a cura di Flaviana Oriolo, luglioeditore, Trieste 2014, 119- 123; P. Casari. in: Culti e religiosità nelle province Danubiane, Ferrara 2013 (2015) 209 ff., 222 nr. 8; P.Casari, in: Römische Steindenkmäler im Alpen-Adria-Raum 2016 (2013), 137, 144 nr. 8; AE 2015, 01054
--------------	------------------------------------	--------------------------	--	-----	----	--------------------------------	---

2.4.3. Pomocné tabuľky

Tými najcennejšími informáciami, ktoré je možné vyextrahovať z nápisov je informácia o jedincoch a vzájomných vzťahoch, ktoré sa na nápisoch nachádzajú. Vzhľadom na skutočnosť, že na jednom nápise môže byť aj viacero osôb je nemožné plnohodnotne využiť informáciu vytvorením dodatočných tabuliek, ktoré by bolo možné využiť na doplnenie ďalších informácií o týchto jednotlivcoch. Z tohto dôvodu sme vytvorili dodatočné tabuľky, ktoré sme vyplnili menami unikátnych jednotlivcov, ktorí sa v takejto tabuľke objavujú iba raz. Výsledkom bolo 564 jedincov objavujúcich sa v mithraistickej tabuľke (Dataset mithraistov – Dataset M) a 159 jedincov z *portoriových* nálezov (Dataset členov portoria – Dataset P). Do týchto tabuliek sme vložili informáciu o profesii, *praenomen*, *nomen* a *cognomen* jednotlivca, obdobie kedy aktívne pôsobil a nápisy na ktorých sa objavoval. Každému jednotlivcovi bol priradený aj unikátny primárny kľúč umožňujúci efektívnejšie prepojenie tejto tabuľky s ďalšími tabuľkami.²⁴ Primárny kľúč bol vytvorený z primárneho kľúča nápisu, na ktorom sa jedinec nachádzal,²⁵ nasledovaný lomkou („/“) a čísla určujúceho poradie, v ktorom sa určitý jednotlivec na nápise nachádza.²⁶

Medzi pomocnú tabuľku sme zaradili aj špecifický zoznam obsahujúci informácie o potvrdených staniach *portoria* v rámci Dunajskej oblasti. Dôležitosť tejto tabuľky tkvie v kategorizácii, a možnosti vizualizovať tieto stanice na mape vďaka priradeným GPS súradniciam určujúcim približnú polohu staníc. Do zoznamu sme však zaradili len stanice, ktoré sú na nápisoch priamo spomenuté a zároveň pri nich logicky dávalo zmysel vyberať Ilýrske *Portorium*,²⁷ a tiež lokality kde boli objavené *portoriové* nápisy dedikované aj za iným ako len osobným účelom. Každá stanica v rámci tabuľky obsahuje informáciu o nápisoch, ktoré potvrdzujú jej existenciu a vyššie spomínanú GPS súradnicu. Výsledkom bolo 26 staníc.

²⁴ Jednou z hlavných tabuliek je vzťahová tabuľka medzi jednotlivcami, ktorú popisujeme v kapitole 5.1 Sieťová analýza a zvolená metodológia.

²⁵ Príklad formy primárneho kľúča pri CIMRM: CIMRM_2240; pri LUPE: UEL23507; pri EDH: HD001167.

²⁶ V prípade, že sa jedinec nachádzal napríklad 3. v poradí na nápise HD082794, mu bolo pridelené primárne číslo HD082794/3.

²⁷ Z tohto dôvodu sme vyradili zo zoznamu napríklad *Statio Escensis*, ktorého úloha bola najmä kontrola množstva surovín vyprodukovaných z miestnych baní. *Statio Maiensis* bolo vyradené z dôvodu, že na hraniciach Regio X Venetia et Histria a Raetia dochádzalo k výberu Galského *Portoria* tzv. XXXX GALLIARUM.

Tab. 2.3. Mithraea					
Súčasný názov lokality	Antický názov lokality	Provincia	Krajina	Bibliografia	Súradnice
Slăveni	N/A	Dac	RO	Mithraeum (CIMRM 2166).	44.0840, 24.5247
Sarmizegetusa	Sarmizegetusa	Dac	RO	Mithraeum (CIMRM 2027).	45.5143, 22.7812
Decea Mureşului	N/A	Dac	RO	Mithraeum (Pescaru-Alicu 2000: 80).	46.3823, 23.7646
Alba Julia	Apulum	Dac	RO	Mithraeum (Szabo 2013a).	46.0562, 23.5642
Jajce	Sapua	Dal	BG	Mithraeum (CIMRM 1901).	44.3405, 17.2661
Konjic	N/A	Dal	BG	Mithraeum (CIMRM 1895).	43.6492, 17.9637
Lever Tara/Левер Тара	N/A	Dal	ME	Mithraeum (CIMRM 1887).	43.1905, 19.2602
Močići, Cavtat	<i>apud</i> Epidaurum	Dal	HR	Mithraeum (CIMRM 1882).	42.5612, 18.2488
Svety Juraj, Cavtat	<i>apud</i> Epidaurum	Dal	HR	Mithraeum (CIMRM 1883).	44.9511, 14.9273
Vratnik, Senj	<i>apud</i> Senia	Dal	HR	Mithraeum (CIMRM 1846).	44.9780, 14.9874

Tab. 2.3. Mithraea

Súčasný názov lokality	Antický názov lokality	Provincia	Krajina	Bibliografia	Súradnice
Prozor	Arupium	Dal	HR	Mithraeum I (CIMRM 1851).	43.8204, 17.6097
Gura Dobrogei, Târgușor	N/A	MoI	RO	Mithraeum (CIMRM 2303).	44.4809, 28.5234
Istria	Histria/Histropolis/Istros/	MoI	RO	Mithraeum (CIMRM 2296).	44.5476, 28.7748
Kreta/ Крета	N/A	MoI	BG	Mithraeum (CIMRM 2256).	43.1244, 23.6999
Mircea Vodă	N/A	MoI	RO	Mithraeum (Pârvan 1913: 509-518).	44.2821, 28.1777
Svištov/Свищов	Novae	MoI	BG	Mithraeum (Tomas & Lemke 2015).	43.6181, 25.3470
Beograd/Београд (Bělehrad)	Singidunum/Civitas Flavia Singedonum	MoS	RS	Mithraeum (Bojović 1977-1978).	44.7927, 20.4548
Biljanovce/ Биљановце	N/A	MoS	MK	Mithraeum (CIMRM 2201).	42.1042, 21.7331
Kostolac/Костолац	Viminacium/Viminatum/Municipium Aelium Viminacium	MoS	RS	Mithraeum (CIMRM 2222).	44.7357, 21.2189
Camporosso in Valcanale/Saifnitz	Statio Bilachiniensis	Nor	IT	Mithraeum (Casari 2015).	46.5107, 13.5342

Tab. 2.3. Mithraea					
Súčasný názov lokality	Antický názov lokality	Provincia	Krajina	Bibliografia	Súradnice
Linz (Linec)	Lentia	Nor	AT	Mithraeum (CIMRM 1414).	48.3048, 14.2838
Moosham	Immurium/In Murio	Nor	AT	Mithraeum (CIMRM 1402).	47.1016, 13.7010
Mühltal am Inn, Prutting	Ad Enum	Nor	DE	Mithraeum (Garbsch 1985).	47.8880, 12.1441
Sankt Urban	N/A	Nor	AT	Mithraeum (CIMRM 1442).	46.7509, 14.1681
Schachadorf/Ried	N/A	Nor	AT	Mithraeum (CIMRM 1409).	47.9844, 14.0682
Zollfeld, Maria Saal	Virunum	Nor	AT	Mithraeum I (Doložené epigraficky, AE 1994, 1334); Mithraeum II (doložené epigraficky, AE 1994, 1335).	46.7021, 14.3615
Budapest (Budapešť) – mesto	Aquincum	PaI	HU	Mithraeum I (CIMRM 1742).	47.5414, 19.0266
Dunaújváros	Intercisa	PaI	HU	Mithraeum (CIMRM II, s. 244; Tóth & Visy 1985).	46.9613, 18.9336
Nagytétény, Budapest	Campona	PaI	HU	Mithraeum (CIMRM 1807).	47.3939, 18.9680

Tab. 2.3. Mithraea

Súčasný názov lokality	Antický názov lokality	Provincia	Krajina	Bibliografia	Súradnice
Pécs	Pécs	PaI	HU	Mithraeum III (CIMRM 1682).	46.0703, 18.2282
Sárkeszi, Tác	<i>apud Gorsium</i>	PaI	HU	Mithraeum (CIMRM 1809).	47.1557, 18.2833
Sremska Mitrovica/ Сремска Митровица	Sirmium	PaI	RS	Mithraeum (Ferjaničić, Vujović & Davidović 2016).	44.9794, 19.6229
Bad Deustch-Altenburg	Carnuntum	PaS	AT	Mithraeum I (CIMRM 1664).	48.1304, 16.9045
Fertőrákos		PaS	HU	Mithraeum (CIMRM 1636).	47.7414, 16.6545
Hévíz		PaS	HU	Mithraeum (Müller 2006).	46.7906, 17.1896
Komárom-Szőny	Brigetio	PaS	HU	Mithraeum (CIMRM 1723).	47.7320, 18.1720
Ptuj	Poetovio	PaS	SL	Mithraeum I (CIMRM 1487).	46.4161, 15.8561
Rožanec, Črnomejl	N/A	PaS	HR	Mithraeum (CIMRM 1481).	45.6072, 15.1601
Sisak	Siscia/Segestica	PaS	HR	Mithraeum (CIMRM 1478).	45.4720, 16.3733

Tab. 2.3. Mithraea					
Súčasný názov lokality	Antický názov lokality	Provincia	Krajina	Bibliografia	Súradnice
Stixneusiedl	N/A	PaS	AT	Mithraeum (CIMRM 1655).	48.0404, 16.6760
Szombathely	Savaria/Colonia Claudia Savaria	PaS	HU	Mithraeum (Kiss 2011).	47.2259, 16.6267
Zgorna Pohanca, Drnovo	<i>Apud</i> Neviodunum	PaS	SI	Mithraeum (CIMRM 1457).	45.9868, 15.5630
Budapest (Budapešť) – mesto	Aquincum	PaS	HU	Mithraeum II (CIMRM 1750).	47.5414, 19.0266
Budapest (Budapešť) – mesto	Aquincum	PaS	HU	Mithraeum III (CIMRM 1758).	47.5414, 19.0266
Budapest (Budapešť) – mesto	Aquincum	PaS	HU	Mithraeum IV (CIMRM 1767).	47.5414, 19.0266
Budapest (Budapešť)	Aquincum castra	PaS	HU	Mithraeum V (Koscis 1989).	47.5928, 19.0444
Ptuj	Poetovio	PaS	SL	Mithraeum II (CIMRM 1509).	46.4155, 15.8606
Ptuj	Poetovio	PaS	SL	Mithraeum III (CIMRM 1578).	46.4184, 15.8714
Ptuj	Poetovio	PaS	SL	Mithraeum V (Tušek 1990, 2001).	46.4233, 15.8776
Königsbrunn	N/A	Rae	DE	Mithraeum (Polleres 2002).	48.2663, 10.8870

Tab. 2.3. Mithraea

Súčasný názov lokality	Antický názov lokality	Provincia	Krajina	Bibliografia	Súradnice
Künzing	Quintana	Rae	DE	Mithraeum (Schmotz 2000).	48.6653, 13.0738
Wachstein	N/A	Rae	DE	Mithraeum (Schwertheim 171).	49.0733, 10.8322
Kempraten	N/A	Rae	CH	Mithraeum (Lo Russo 2015).	47.2344, 8.81945

Tab. 2.4. Portoriové Stanice			
Región	Meno Stanice	Zemepisná šírka	Zemepisná dĺžka
Poetovio	Statio Poetovionensis	46.41999	15.86998
Poetovio	Statio Atrantinae	46.18808	14.88302
Poetovio	Statio Aquilensis	45.76963	13.37095
Poetovio	Statio Bilachiniensis	46.51119	13.53252
Poetovio	Statio Timaviensis	46.58315	13.00365
Poetovio	Statio Plorucensis	46.39433	13.22034
Poetovio	Statio neďaleko Sublavio	46.63974	11.56655
Poetovio	Statio Enensis	47.89236	12.1446
Poetovio	Statio Boidurensis	48.56972	13.46222
Poetovio	Statio Savariensis	47.23191	16.61674
Poetovio	Senia	44.99056	14.90088
Poetovio	Statio Aquincensis	47.56414	19.04948
Poetovio	Statio Confluentes	44.83609	20.41152
Ulpiana	Statio Lamudensis	42.1502821	21.664582
Ulpiana	Statio Vizianum	42.1153484	21.8523871
Ulpiana	Statio Ulpianensis	42.59639	21.17512
Dacia	Statio Tsiernensis	44.73826	22.40764
Dacia	Statio Pontis Augusti	45.50484	22.51571
Dacia	Statio Micia	45.91313	22.81631
Dacia	Porolissum	47.18393765	23.15389037
Dacia	Apulum	46.0667	23.57232
Moesia	Sucidava	43.7644	24.4591
Moesia	Oescus	43.71051	24.46548
Moesia	Municipium Montanensium	43.40852	23.22573
Ripa Thracicae	Statio Dimensis	43.65177	25.13146
Ripa Thracicae	Statio Durostori	44.12118	27.25947

Ripa Thracicae	Novae	43.61279	25.3938
----------------	-------	----------	---------

Tab. 2.5. Mithraisti (a osoby, ktoré sa nachádzali na mithraistických nápisoach)				
DB_ID	Pers_DB_ID	Profesia	Meno	Provincia
HD000595	HD000595/1	Nezadané	Valentinus Secundionis	Dac
HD000595	HD000595/2	Nižšie miestne úrady	Velox	Dac
HD000595	HD000595/3	Vyššie miestne úrady	Tib .Claudius Macronis	Dac
HD004897	HD004897/1	Neznáme	M. Aurelius [---]	Dac
HD009347	HD009347/1	Neznáme	[--- C]orint[hianus ?]	Dac
HD009407	HD009407/1	Neznáme	Callistus O[---]	Dac
HD011689	HD011689/1	Vyššie miestne úrady	P. Ael. Mari	Dac
HD014908	HD014908/1	Iné	Pro[---]	Dac
HD018934	HD018934/1	Nezadané	Victo[rinus]	Dac
HD018991	HD018991/1	Nezadané	Aurel. Victor	Dac
HD021041	HD021041/1	Neznáme	[---]rentianus	Dac
HD026836	HD026836/1	Vojenský Personál	Annius Saturninus	Dac
HD028611	HD028611/1	Nezadané	Iul. Karodius nat. Gallus	Dac
HD038395	HD038395/1	Vojenský Personál	[Ve]t. Du[bi]tatus	Dac
HD038396	HD038396/1	Nižšie miestne úrady	Hermes C. Antoni Rufi ser.	Dac
HD038402	HD038402/1	Nezadané	Cornel. Cornelianus	Dac
HD038403	HD038403/1	Nižšie miestne úrady	P. Ael. Valerianus	Dac
HD038406	HD038406/1	Vojenský Personál	Q. Lucilius Pis[ci]nus	Dac
HD038418	HD038418/1	Vojenský Personál	P. Ael. Atta	Dac
HD038418	HD038418/2	Nižšie miestne úrady	Apollonides	Dac
HD038418	HD038418/3	Vojenský Personál	M. Aur. Frontinianus	Dac
HD038423	HD038423/1	Vojenský Personál	M. Aur. Fronto	Dac
HD038424	HD038424/1	Vojenský Personál	Sep. Messorinus	Dac
HD038474	HD038474/1	Neznáme	[---]	Dac
HD043983	HD043983/1	Neznáme	Charito	Dac
HD045206	HD045206/1	Nezadané	Lucanus	Dac
HD045224	HD045224/1	Neznáme	A. G.	Dac
HD046657	HD046657/1	Nezadané	Chrestion	Dac

Tab. 2.5. Mithraisti (a osoby, ktoré sa nachádzali na mithraistických nápisocho)

DB_ID	Pers_DB_ID	Profesia	Meno	Provincia
HD047040	HD047040/1	Nezadané	Dioscorus Marci	Dac
HD047042	HD047042/1	Nezadané	Euhemerus	Dac
HD047042	HD047042/2	Nezadané	M. Aur. Thimothei	Dac
HD047160	HD047160/1	Nezadané	M. Aur. Maximi	Dac
HD047161	HD047161/1	Iné	Euthices	Dac
HD048703	HD048703/1	Nezadané	[--- Sec]undinus	Dac
HD049039	HD049039/1	Vojenský Personál	[---]us Ma[--- q]ui et Pattuo	Dac
HD049511	HD049511/1	Nezadané	M. Masiac. Maternianus	Dac
HD011491	HD011491/1	Neznáme	Iulius Rasci[---]	Dal
HD012315	HD012315/1	Nezadané	Turran. Dii	Dal
HD012531	HD012531/1	Nezadané	M. Domitius Valens	Dal
HD018318	HD018318/1	Nezadané	[-] Ulp. Apollin.	Dal
HD018318	HD018318/2	Vojenský Personál	Ti. Claudios(!) Z<e=H>nodotos	Dal
HD020913	HD020913/1	Nezadané	T. Aur. Severus	Dal
HD022124	HD022124/1	Neznáme	Ael. Valentinu[s]	Dal
HD022124	HD022124/2	Vyššie miestne úrady	M. [C]occeius [V]alens	Dal
HD022124	HD022124/3	Iné	Politt.	Dal
HD022124	HD022124/4	Iné	Cocceiorum	Dal
HD022124	HD022124/5	Nezadané	M. Aur. Antonini	Dal
HD028597	HD028597/1	Vojenský Personál	L. Sep. Victor	Dal
HD033763	HD033763/1	Neznáme	Flavi. Marcellus	Dal
HD033763	HD033763/2	Neznáme	Rumanus(!)	Dal
HD033763	HD033763/3	Neznáme	Marcianus	Dal
HD033936	HD033936/1	Neznáme	Lucaius	Dal
HD033982	HD033982/1	Nezadané	Cael. Anicetus	Dal
HD042305	HD042305/1	Neznáme	C. O. C.	Dal
HD042305	HD042305/2	Nezadané	G. C. Marcellus	Dal
HD052640	HD052640/1	Iné	Helvi. Varonianus.	Dal

Tab. 2.5. Mithraisti (a osoby, ktoré sa nachádzali na mithraistických nápisochoch)				
DB_ID	Pers_DB_ID	Profesia	Meno	Provincia
HD052642	HD052642/1	Iné	L. Vibius Aeliomarus	Dal
HD052643	HD052643/1	Iné	Rufi. Saturninus	Dal
HD052644	HD052644/1	Iné	M. Masue. Masuetus.	Dal
HD053168	HD053168/1	Iné	M. Belli. Reditus	Dal
HD053172	HD053172/1	Iné	Ti. Cl. Optatus	Dal
HD053173	HD053173/1	Iné	G. Sec. Reditus	Dal
HD053173	HD053173/2	Iné	Suc. Florianus	Dal
HD053175	HD053175/1	Iné	L. Quar. Quartus	Dal
HD053175	HD053175/2	Iné	Tiberius Claudius Quintilianus	Dal
HD053176	HD053176/1	Iné	[L. Septimii Severi]	Dal
HD053177	HD053177/1	Iné	[M. Aur. Antoninni]	Dal
HD053180	HD053180/1	Iné	[P. Septim]ii [Getae]	Dal
HD001167	HD001167/1	Neznáme	[---]	MoI
HD006088	HD006088/1	Nezadané	Φλάουιος Ώριμος	MoI
HD006088	HD006088/2	Nezadané	Φλάουιος Ώριμος	MoI
HD006860	HD006860/1	Nižšie miestne úrady	Thallus	MoI
HD007074	HD007074/1	Nezadané	Eutyches	MoI
HD007077	HD007077/1	Nezadané	Eusebetis	MoI
HD007077	HD007077/2	Nižšie miestne úrady	[---]linus	MoI
HD018787	HD018787/1	Nižšie miestne úrady	C. Iul. Ingenus.	MoI
HD018787	HD018787/2	Vyššie miestne úrady	M. Aur. Maximus	MoI
HD019078	HD019078/1	Nezadané	Ponlius Messor	MoI
HD020910	HD020910/1	Vyššie miestne úrady	P. Ael. Clemens Iunior	MoI
HD022730	HD022730/1	Nezadané	[L. Aur. Veri]	MoI
HD024210	HD024210/1	Nižšie miestne úrady	Optimus	MoI
HD025158	HD025158/1	Nezadané	[P.?] Ael. Gordianus	MoI
HD028111	HD028111/1	Iné	Ilarinus. Ilari. [f.]	MoI
HD028852	HD028852/1	Vojenský Personál	G. Val. Marinianus	MoI

Tab. 2.5. Mithraisti (a osoby, ktoré sa nachádzali na mithraistických nápisocho)

DB_ID	Pers_DB_ID	Profesia	Meno	Provincia
HD042530	HD042530/1	Vojenský Personál	[---]	MoI
HD042530	HD042530/2	Vojenský Personál	G. Iul. Val.	MoI
HD042600	HD042600/1	Neznáme	Tetto	MoI
HD042600	HD042600/2	Neznáme	Sex[tus?]	MoI
HD042722	HD042722/1	Nezadané	Καρδένθης	MoI
HD043246	HD043246/1	Nezadané	Τετρευος	MoI
HD043301	HD043301/1	Vyššie miestne úrady	Valerius Venustus	MoI
HD043329	HD043329/1	Iné	Atta Vervici	MoI
HD043526	HD043526/1	Iné	Ant. Veranus	MoI
HD065253	HD065253/1	Vojenský Personál	Rus. Pin.	MoI
HD065287	HD065287/1	Senátorský rád	Tib. Pontius Pontianus	MoI
UEL21199	UEL21199/1	Nezadané	[Au]r. Victor	MoI
UEL21199	UEL21199/2	Nezadané	Baebi. Martial.	MoI
UEL21218	UEL21218/1	Nezadané	Ulp. Breuci.	MoI
UEL21229	UEL21229/1	Vojenský Personál	L. Aelius Leo	MoI
HD006315	HD006315/1	Nezadané	Crescentis	MoS
HD011803	HD011803/1	Nižšie miestne úrady	Hermadio	MoS
HD016238	HD016238/1	Equites	Q. Axius Aelianus Ioni	MoS
HD016256	HD016256/1	Nezadané	P. Aelius Mercurialis	MoS
HD016256	HD016256/2	Nezadané	Q. Tessignius Maximian.	MoS
HD016256	HD016256/3	Nezadané	T. Aurelius Victore	MoS
HD016258	HD016258/1	Nezadané	M. Gongius Aquileiensis	MoS
HD016258	HD016258/2	Nezadané	Florentius	MoS
HD016258	HD016258/3	Vyššie miestne úrady	G. Iuli Victorin.	MoS
HD024051	HD024051/1	Nižšie miestne úrady	Vitalis	MoS
HD028840	HD028840/1	Iné	Iul. Iulianus	MoS
HD031461	HD031461/1	Nižšie miestne úrady	Melichrysus P. Caragoni Philopalaestri [ser.]	MoS

Tab. 2.5. Mithraisti (a osoby, ktoré sa nachádzali na mithraistických nápisoach)				
DB_ID	Pers_DB_ID	Profesia	Meno	Provincia
HD032758	HD032758/1	Neznáme	Aur. Maximinus	MoS
HD035549	HD035549/1	Vojenský Personál	Q. Livianus(?) Senecio	MoS
HD035549	HD035549/2	Nižšie miestne úrady	Apollonides	MoS
HD035550	HD035550/1	Vojenský Personál	Q. Samicius Serenus	MoS
HD036237	HD036237/1	Nižšie miestne úrady	Festus	MoS
HD036924	HD036924/1	Senátorský rád	Sex. Decimius Verus Barbarus	MoS
HD036924	HD036924/2	Senátorský rád	L. Aur. Galli	MoS
HD057139	HD057139/1	Iné	Mar. Marcianus	MoS
HD004792	HD004792/1	Neznáme	Tullius	Nor
HD004792	HD004792/2	Equites	C. Claudius Agathopus	Nor
HD004792	HD004792/3	Nezadané	Cantius Manlianus	Nor
HD004792	HD004792/4	Neznáme	T. Aelius Verecundus	Nor
HD010349	HD010349/1	Vojenský Personál	Aurelius Flavianis	Nor
HD011274	HD011274/1	Vojenský Personál	Valerius Valens	Nor
HD017895	HD017895/1	Vojenský Personál	Val. Liberalis	Nor
HD018372	HD018372/1	Vojenský Personál	Iuni Pacati	Nor
HD018581	HD018581/1	Nižšie miestne úrady	Theodorus	Nor
HD019251	HD019251/1	Nezadané	G. Caetronius Peculiaris	Nor
HD019251	HD019251/2	Nižšie miestne úrady	Marti[alis] Aug.	Nor
HD035560	HD035560/1	Equites	Fl. Aper	Nor
HD035561	HD035561/1	Vojenský Personál	Gallieni	Nor
HD035614	HD035614/1	Vojenský Personál	legio V Macedonicae et legio XIII Gemina	Nor
HD042357	HD042357/1	Nezadané	Marius Victorinus	Nor
HD042438	HD042438/1	Nižšie miestne úrady	Ision	Nor
HD042438	HD042438/2	Vojenský Personál	[---] Sabin[us?]	Nor
HD042438	HD042438/3	Vojenský Personál	Tib. [Iul]ius Ursulus	Nor
HD049094	HD049094/1	Vojenský Personál	[---]imus	Nor

Tab. 2.5. Mithraisti (a osoby, ktoré sa nachádzali na mithraistických nápisocho)

DB_ID	Pers_DB_ID	Profesia	Meno	Provincia
HD049094	HD049094/2	Nezadané	Aur. Vi[ta]lis	Nor
HD049094	HD049094/3	Nezadané	Donnius	Nor
HD051713	HD051713/1	Augustales	[M]asuinni[us] Amicus	Nor
HD051713	HD051713/2	Nezadané	Non. Bassinus	Nor
HD051713	HD051713/3	Vojenský Personál	Sep. Iustianus	Nor
HD051713	HD051713/4	Vyššie miestne úrady	Aur. [A]rgyria[n]us	Nor
HD051713	HD051713/5	Vyššie miestne úrady	Orfito	Nor
HD051713	HD051713/6	Neznáme	Ma[rt?]inus	Nor
HD051713	HD051713/7	Nezadané	M. Lol. Prisci	Nor
HD051713	HD051713/8	Nezadané	Iaur.	Nor
HD051713	HD051713/9	Iné	Lupercus	Nor
HD051713	HD051713/10	Vyššie miestne úrady	M. Titius Maximus	Nor
HD051713	HD051713/11	Nižšie miestne úrady	Aelian.	Nor
HD051713	HD051713/12	Nezadané	[---]us Maxim[ianus?]	Nor
HD051713	HD051713/13	Nezadané	[---]gio Celso	Nor
HD051713	HD051713/14	Vojenský Personál	M. Ulpius Modianu[s]	Nor
HD051713	HD051713/15	Neznáme	[--- I]anuar.(?)	Nor
HD051713	HD051713/16	Vojenský Personál	T. Flavius Sammius Terentianus	Nor
HD051713	HD051713/17	Vojenský Personál	Cornel. Fautu.	Nor
HD051713	HD051713/18	Neznáme	[---]ius	Nor
HD051713	HD051713/19	Vyššie miestne úrady	[-] Statorius [---]anus	Nor
HD051713	HD051713/20	Neznáme	[---]I Valent[---]	Nor
HD051713	HD051713/21	Neznáme	Aur. [---]	Nor
HD051713	HD051713/22	Nižšie miestne úrady	Synethus	Nor
HD051713	HD051713/23	Nižšie miestne úrady	Carpion	Nor
HD051713	HD051713/24	Augustales	Cass. Maximus	Nor
HD051713	HD051713/25	Nezadané	M. Ulp. Gaius	Nor
HD051713	HD051713/26	Iné	Severus Aug. lib.	Nor

Tab. 2.5. Mithraisti (a osoby, ktoré sa nachádzali na mithraistických nápisoach)

DB_ID	Pers_DB_ID	Profesia	Meno	Provincia
HD051713	HD051713/27	Augustales	C. Sped. Vale[r]ianus	Nor
HD051713	HD051713/28	Vojenský Personál	V. Magio	Nor
HD051713	HD051713/29	Equites	M. Cocc. Genialis	Nor
HD051713	HD051713/30	Vojenský Personál	Ael. Maximus	Nor
HD051713	HD051713/31	Nezadané	L. Albi Attici	Nor
HD051713	HD051713/32	Nezadané	[[[C[---]rius]]]	Nor
HD051713	HD051713/33	Nezadané	[[[Cattio Sei[o]]]]	Nor
HD051713	HD051713/34	Nezadané	Αὐρήλιος Στέφανος	Nor
HD051713	HD051713/35	Iné	[[[Commodi]]]	Nor
HD051713	HD051713/36	Iné	Marullo	Nor
HD051713	HD051713/37	Iné	Aelianus	Nor
HD051713	HD051713/38	Iné	Iulius Secundinus	Nor
HD051713	HD051713/39	Iné	Trebius Zoticus	Nor
HD051713	HD051713/40	Iné	Rufius Severinus	Nor
HD051713	HD051713/41	Iné	Iulius Optatus	Nor
HD051713	HD051713/42	Iné	Septimius Mercator	Nor
HD051713	HD051713/43	Iné	Septimius Marcus	Nor
HD051713	HD051713/44	Iné	Tertinius Tertinus	Nor
HD051713	HD051713/45	Iné	Mamilius Dionysius	Nor
HD051713	HD051713/46	Iné	Sabinus Hermaiscus	Nor
HD051713	HD051713/47	Iné	Sentius Hermes	Nor
HD051713	HD051713/48	Iné	Priscius Oppidanus	Nor
HD051713	HD051713/49	Iné	Varius Fortis	Nor
HD051713	HD051713/50	Iné	Titius Ruso	Nor
HD051713	HD051713/51	Iné	Annius Syrillio	Nor
HD051713	HD051713/52	Iné	Lydacius Charito	Nor
HD051713	HD051713/53	Iné	Baienius Axio	Nor
HD051713	HD051713/54	Iné	Rufius Fuscus	Nor

Tab. 2.5. Mithraisti (a osoby, ktoré sa nachádzali na mithraistických nápisocho)

DB_ID	Pers_DB_ID	Profesia	Meno	Provincia
HD051713	HD051713/55	Iné	Marius Achilleus	Nor
HD051713	HD051713/56	Iné	Claud. Quintilianus	Nor
HD051713	HD051713/57	Iné	Iulius Carpus	Nor
HD051713	HD051713/58	Iné	Publilius Moderatus	Nor
HD051713	HD051713/59	Iné	Mamil. Crescentinus	Nor
HD051713	HD051713/60	Iné	Varius Secundus	Nor
HD051713	HD051713/61	Iné	Marius Eutyches	Nor
HD051713	HD051713/62	Iné	Atticius Sextus	Nor
HD051713	HD051713/63	Iné	Atticius Tacitus	Nor
HD051713	HD051713/64	Iné	Annius Calocaerus	Nor
HD051713	HD051713/65	Iné	Claud. Mercuralis	Nor
HD051713	HD051713/66	Iné	Britannius Syrus	Nor
HD051713	HD051713/67	Iné	Mercatorius Crispin.	Nor
HD051713	HD051713/68	Iné	Lydacijs Ingenuus	Nor
HD051713	HD051713/69	Iné	Claud. Quintianus	Nor
HD051713	HD051713/70	Iné	Cornel. Maturus	Nor
HD051713	HD051713/71	Iné	Cornel. Florentinus	Nor
HD051713	HD051713/72	Iné	Trebius Alfius	Nor
HD051713	HD051713/73	Iné	Valerius Hermophilus	Nor
HD051713	HD051713/74	Iné	Baienius Omuncio.	Nor
HD051713	HD051713/75	Iné	Licinius Marcianus	Nor
HD051713	HD051713/76	Iné	Iulius Philostra<t>us	Nor
HD051713	HD051713/77	Iné	Volusius Atti<c>us	Nor
HD051713	HD051713/78	Iné	Aelius Successus	Nor
HD051713	HD051713/79	Iné	Marc. Marcianus	Nor
HD051713	HD051713/80	Iné	Claud. Felix	Nor
HD051713	HD051713/81	Iné	Aelius Marcianus	Nor
HD051713	HD051713/82	Iné	Varius Sabinus	Nor

Tab. 2.5. Mithraisti (a osoby, ktoré sa nachádzali na mithraistických nápisoach)				
DB_ID	Pers_DB_ID	Profesia	Meno	Provincia
HD051713	HD051713/83	Iné	C. Baebius Cupitus	Nor
HD051713	HD051713/84	Iné	Auconius Eucarpus	Nor
HD051713	HD051713/85	Iné	Aelius Fuscus	Nor
HD051713	HD051713/86	Iné	Marius Eutyclus	Nor
HD051713	HD051713/87	Iné	Baebius Bassianus	Nor
HD051713	HD051713/88	Iné	Q. Baienius Ingenus.	Nor
HD051713	HD051713/89	Iné	C. Fl. Nectareus	Nor
HD051713	HD051713/90	Iné	P. Aelius Fuscianus	Nor
HD051713	HD051713/91	Iné	M. Mar. Zosimus	Nor
HD051713	HD051713/92	Iné	T. Auc. Callimorfus	Nor
HD051713	HD051713/93	Iné	L. Fac. Onesimus	Nor
HD051713	HD051713/94	Iné	T. Mest. Respectus	Nor
HD051713	HD051713/95	Iné	Q. Sep. Speratus	Nor
HD051713	HD051713/96	Iné	L. Alb. Aristo	Nor
HD051713	HD051713/97	Iné	A. Tap. Chionius	Nor
HD051713	HD051713/98	Iné	Lutucc. Maro	Nor
HD051713	HD051713/99	Iné	M. Mar. Severianus	Nor
HD051713	HD051713/100	Iné	C. Iul. Maternus	Nor
HD051713	HD051713/101	Iné	L. Cand. Aper	Nor
HD051713	HD051713/102	Iné	C. Pris. Crescentinus	Nor
HD051713	HD051713/103	Iné	Q. Iul. Adrastus	Nor
HD051714	HD051714/1	Iné	Tros. Tertullinus	Nor
HD051714	HD051714/2	Iné	Aelius Seccundianus(!)	Nor
HD051714	HD051714/3	Iné	Calend. Successi	Nor
HD051714	HD051714/4	Iné	Successi	Nor
HD051714	HD051714/5	Iné	Antonius Atticianus	Nor

Tab. 2.5. Mithraisti (a osoby, ktoré sa nachádzali na mithraistických nápisocho)

DB_ID	Pers_DB_ID	Profesia	Meno	Provincia
HD051714	HD051714/6	Iné	Claudius Primitius.	Nor
HD051714	HD051714/7	Iné	Veponius Crestus.	Nor
HD051714	HD051714/8	Iné	Auconius Boniatus	Nor
HD051714	HD051714/9	Iné	Tib. Claudiu. Curio	Nor
HD051714	HD051714/10	Iné	G. Iul. Secundinus	Nor
HD051714	HD051714/11	Iné	Cl. Tib. Dignus	Nor
HD051714	HD051714/12	Iné	L. Val. Valerianus	Nor
HD051714	HD051714/13	Iné	G. Beb. Ursulus	Nor
HD051714	HD051714/14	Iné	G. Mari. Tertullinus	Nor
HD051714	HD051714/15	Iné	Bellicius Senecio	Nor
HD051714	HD051714/16	Iné	Sumian. Maximus	Nor
HD051714	HD051714/17	Iné	P. Aelius Cupitus	Nor
HD051714	HD051714/18	Iné	Asconius Severinus	Nor
HD051714	HD051714/19	Iné	Gemelli. Gemellianus	Nor
HD051714	HD051714/20	Iné	M. Ulpius Atticus	Nor
HD051714	HD051714/21	Iné	Aelius Celerinus	Nor
HD051714	HD051714/22	Iné	M. Ulpius Atticianus	Nor
HD051714	HD051714/23	Iné	Speratus s.	Nor
HD056843	HD056843/1	Iné	Iul. Fylostrat.	Nor
HD057200	HD057200/1	Iné	Ael. Marcianus	Nor
HD057200	HD057200/2	Iné	Baeb. Cupitus	Nor
HD057382	HD057382/1	Iné	[--]l. Eucharpus(!)	Nor
HD057382	HD057382/2	Iné	[A]el. Fuscus[s]	Nor
HD057462	HD057462/1	Iné	[M]ar. Euty[chus]	Nor
HD057462	HD057462/2	Iné	[M. Mar. Zosimus]	Nor
HD057540	HD057540/1	Iné	[Q. Sept.] Speratus	Nor
HD057540	HD057540/2	Iné	L. Al[biu]s Aristio	Nor
HD057612	HD057612/1	Iné	A. Ta[pp]et. Chionius	Nor

Tab. 2.5. Mithraisti (a osoby, ktoré sa nachádzali na mithraistických nápisoach)				
DB_ID	Pers_DB_ID	Profesia	Meno	Provincia
HD057646	HD057646/1	Iné	L. Lut[u]cius Maron	Nor
HD057646	HD057646/2	Iné	M. M[ari]us Sever[ianus]	Nor
HD057661	HD057661/1	Iné	C. Iu[l. Maternus]	Nor
HD057664	HD057664/1	Iné	C. Marius Tertullinus	Nor
HD057675	HD057675/1	Iné	Bell. Senecio	Nor
HD057675	HD057675/2	Iné	S. Summ. Maximus	Nor
HD057687	HD057687/1	Iné	Ael. Cupitu[s]	Nor
HD057687	HD057687/2	Nezadané	L. Cass. Florenti.	Nor
HD057797	HD057797/1	Nezadané	Aurelius Maximus Pantadie[nus]	Nor
HD057797	HD057797/2	Nezadané	V<e=F>tur[i.] Lucius	Nor
HD057797	HD057797/3	Neznáme	L. Antonius Menander Aphrodisieys(!)	Nor
HD057797	HD057797/4	Neznáme	Host[ilius -]oni[---]	Nor
HD057804	HD057804/1	Neznáme	Octavius Geminus	Nor
HD058495	HD058495/1	Nižšie miestne úrady	Fortunatus	Nor
HD065043	HD065043/1	Nezadané	Iulius Bubalus	Nor
HD065044	HD065044/1	Neznáme	Vales.	Nor
HD066589	HD066589/1	Nezadané	Gavillius Respectus	Nor
HD066589	HD066589/2	Nezadané	A[e]l. Cai.	Nor
HD066787	HD066787/1	Iné	M. P. Potentis	Nor
HD066801	HD066801/1	Iné	Ursulus	Nor
HD066801	HD066801/2	Nižšie miestne úrady	Diadumenus	Nor
HD066801	HD066801/3	Nižšie miestne úrady	Nicolai	Nor
HD066815	HD066815/1	Iné	Eppius Ariminensis filius	Nor
HD066815	HD066815/2	Nezadané	Ariminensis	Nor
HD066815	HD066815/3	Iné	Aur. Aquila	Nor
HD066815	HD066815/4	Iné	Aur. Flavianus	Nor
HD066847	HD066847/1	Neznáme	[A]ntonini	Nor

Tab. 2.5. Mithraisti (a osoby, ktoré sa nachádzali na mithraistických nápisoach)

DB_ID	Pers_DB_ID	Profesia	Meno	Provincia
HD066849	HD066849/1	Nezadané	L. Albius Atticu.	Nor
HD066869	HD066869/1	Nezadané	C. Albius Avitus	Nor
HD066903	HD066903/1	Nezadané	Ursinus	Nor
HD066904	HD066904/1	Nezadané	Helvius Accep[t]inu[s]	Nor
HD066905	HD066905/1	Nezadané	Mocio Aprilis	Nor
HD066906	HD066906/1	Nezadané	Aprilis	Nor
HD066907	HD066907/1	Equites	Aur. Hermodorus	Nor
HD066908	HD066908/1	Nezadané	Quar. Ursiniano	Nor
HD066908	HD066908/2	Nižšie miestne úrady	Hilarus Aug.lib.	Nor
HD067105	HD067105/1	Neznáme	Iul. D[e]coratu[s]	Nor
HD067273	HD067273/1	Nezadané	Iul. Rusti[c]us	Nor
HD067683	HD067683/1	Vojenský Personál	Iul. Vilia[nu]s(?)	Nor
UEL14756	UEL14756/1	Equites	C.(?) Atius(?) Secundus(?)	Nor
UEL23335	UEL23335/1	Vojenský Personál	Vindil. Cupitus	Nor
UEL23336	UEL23336/1	Nezadané	Vind. Iulianus	Nor
UEL23347	UEL23347/1	Nezadané	Paterno	Nor
UEL23347	UEL23347/2	Vojenský Personál	C. Sacidius Barbarus	Nor
UEL23348	UEL23348/1	Vojenský Personál	G. Cas. Apronianus	Nor
UEL23348	UEL23348/2	Nezadané	C. A. Rodius	Nor
UEL23350	UEL23350/1	Vojenský Personál	Ulpius Sabinus	Nor
UEL23350	UEL23350/2	Nezadané	Aur. Mac[---]	Nor
HD006062	HD006062/1	Nezadané	Φλάουιος Ὠριμος	PaI
HD006062	HD006062/2	Nezadané	Φλαουίος Μακέδονος	PaI
HD009156	HD009156/1	Neznáme	[--- Anti]ochi[anus ?]	PaI
HD009466	HD009466/1	Vojenský Personál	Flavius Exuperatus	PaI
HD009466	HD009466/2	Vojenský Personál	Flavius Sabinus	PaI
HD011370	HD011370/1	Vojenský Personál	Aurelius Zenonius	PaI
HD020082	HD020082/1	Nižšie miestne úrady	Maturus	PaI

Tab. 2.5. Mithraisti (a osoby, ktoré sa nachádzali na mithraistických nápisochoch)				
DB_ID	Pers_DB_ID	Profesia	Meno	Provincia
HD020414	HD020414/1	Vojenský Personál	Cl. Diogenes	PaI
HD023514	HD023514/1	Nezadané	[---]	PaI
HD024849	HD024849/1	Nezadané	Verus	PaI
HD024852	HD024852/1	Nezadané	Viator L. Gavi Maximi servs.	PaI
HD024855	HD024855/1	Nezadané	L. Gavi Maximi	PaI
HD024855	HD024855/2	Vojenský Personál	M. N. Lucretanus.	PaI
HD028182	HD028182/1	Iné	Ilari.	PaI
HD029826	HD029826/1	Nezadané	Ant. Veranus	PaI
HD031789	HD031789/1	Nižšie miestne úrady	Faustus T. Iul. Saturnini ser.	PaI
HD031789	HD031789/2	Nižšie miestne úrady	Anton. Z[oi]lo	PaI
HD031837	HD031837/1	Nezadané	Iul. Saturninus	PaI
HD032074	HD032074/1	Vyššie miestne úrady	L. Avit. Maturus	PaI
HD032083	HD032083/1	Vojenský Personál	Sept. Iustianus	PaI
HD033681	HD033681/1	Neznáme	Flavi. Marcellinus	PaI
HD037170	HD037170/1	Vojenský Personál	C. Iulius Maximus	PaI
HD037173	HD037173/1	Vojenský Personál	T. Aur. Marcus	PaI
HD038457	HD038457/1	Vojenský Personál	Sep. Valentinus	PaI
HD055045	HD055045/1	Iné	[Val.] Hermofilus	PaI
HD065742	HD065742/1	Nezadané	L. Vander.	PaI
HD067883	HD067883/1	Neznáme	P. Opp[ius? Secu?]ndus	PaI
HD067926	HD067926/1	Vyššie miestne úrady	Ul'b. Gaianus	PaI
HD067927	HD067927/1	Nižšie miestne úrady	[Sec]undus	PaI
HD067927	HD067927/2	Nižšie miestne úrady	[F]ructus Q. [Sa]bini Verani ser.	PaI
HD067999	HD067999/1	Nezadané	Αὐρ. Μᾶρκος	PaI
HD068013	HD068013/1	Nezadané	A. Μᾶρκος	PaI
HD068014	HD068014/1	Nezadané	Donatus	PaI
HD068014	HD068014/2	Nezadané	L. Annius Senecinu.	PaI
HD068015	HD068015/1	Nezadané	L. Annio Vero	PaI

Tab. 2.5. Mithraisti (a osoby, ktoré sa nachádzali na mithraistických nápisocho)

DB_ID	Pers_DB_ID	Profesia	Meno	Provincia
HD068016	HD068016/1	Vojenský Personál	[---]us Qui[nt]ianus(?)	PaI
HD068016	HD068016/2	Nižšie miestne úrady	Eutyches Iulior.ser.	PaI
HD068017	HD068017/1	Nižšie miestne úrady	Benigni	PaI
HD068018	HD068018/1	Nižšie miestne úrady	T.Cla.Senill.	PaI
HD071713	HD071713/1	Iné	Libella	PaI
HD074511	HD074511/1	Vyššie miestne úrady	L. Sep. Valerius et Valerianus	PaI
UEL26329	UEL26329/1	Nezadané	Aur. Euandrus	PaI
HD004969	HD004969/1	Vojenský Personál	P. Porcius Faustus	PaS
HD004969	HD004969/2	Nezadané	C. Iulius Saturninus	PaS
HD007308	HD007308/1	Vyššie miestne úrady	[---]	PaS
HD009643	HD009643/1	Vojenský Personál	Aelius Severus	PaS
HD013189	HD013189/1	Iné	Rufi Speratinus	PaS
HD013628	HD013628/1	Iné	Rufi Speratianus	PaS
HD013628	HD013628/2	Iné	Speratus	PaS
HD017192	HD017192/1	Vyššie miestne úrady	G. Iul. Primus libertus	PaS
HD017399	HD017399/1	Nezadané	Nicephorus	PaS
HD017399	HD017399/2	Nezadané	Gemino	PaS
HD018281	HD018281/1	Vojenský Personál	Ulpus Deme<t>rius	PaS
HD020160	HD020160/1	Neznáme	Nama	PaS
HD020160	HD020160/2	Neznáme	[---]rus	PaS
HD020169	HD020169/1	Nezadané	[P.] Ael. Euphorus	PaS
HD021612	HD021612/1	Nižšie miestne úrady	Felix	PaS
HD021615	HD021615/1	Nižšie miestne úrady	Prudentis Antoni Rufi	PaS
HD021618	HD021618/1	Vojenský Personál	Aur. Montanus	PaS
HD023813	HD023813/1	Nižšie miestne úrady	Ulpus V[it]alis	PaS
HD024288	HD024288/1	Nezadané	Her.	PaS
HD024288	HD024288/2	Vojenský Personál	M. Ulpus Castrensis	PaS
HD024291	HD024291/1	Nezadané	Terentius Dalmata	PaS

Tab. 2.5. Mithraisti (a osoby, ktoré sa nachádzali na mithraistických nápisochoch)				
DB_ID	Pers_DB_ID	Profesia	Meno	Provincia
HD024558	HD024558/1	Nezadané	M. Antius [---]us	PaS
HD024558	HD024558/2	Nezadané	Tib. Dabonius Ingenuus	PaS
HD037659	HD037659/1	Vojenský Personál	T. Tettiu[s] Plotu{u}s	PaS
HD039156	HD039156/1	Vyššie miestne úrady	[---]	PaS
HD039231	HD039231/1	Nižšie miestne úrady	Anto. Barbilus	PaS
HD039258	HD039258/1	Nezadané	Grudius	PaS
HD039259	HD039259/1	Nezadané	Aet.	PaS
HD039261	HD039261/1	Nezadané	Super	PaS
HD040511	HD040511/1	Neznáme	Sisimbrius	PaS
HD052245	HD052245/1	Iné	L. Vibius Iuvenis	PaS
HD055410	HD055410/1	Iné	[Li]cin. Marcian.	PaS
HD066933	HD066933/1	Nižšie miestne úrady	Epictetus	PaS
HD066967	HD066967/1	Iné	Licin. Marcello	PaS
HD066968	HD066968/1	Neznáme	Q. Vi[---]	PaS
HD066978	HD066978/1	Vojenský Personál	[-]RSV[-]us	PaS
HD068047	HD068047/1	Nezadané	M. Aur. Felician[i]	PaS
HD068415	HD068415/1	Nezadané	M. Aur. Felicissim[i]	PaS
HD068496	HD068496/1	Iné	Aurel[i] Feliciani	PaS
HD068496	HD068496/2	Iné	[P]hilumenus	PaS
HD068496	HD068496/3	Nezadané	Sex. Masclinus.	PaS
HD068774	HD068774/1	Nezadané	Surio	PaS
HD068775	HD068775/1	Vyššie miestne úrady	M. Porcius Verus	PaS
HD068775	HD068775/2	Nezadané	Ialius Tertinus	PaS
HD068776	HD068776/1	Neznáme	Iuliu[s ---]	PaS
HD068777	HD068777/1	Nezadané	Longin. [Exp?]ertus	PaS
HD068777	HD068777/2	Nezadané	Val.	PaS
HD068802	HD068802/1	Neznáme	[---]norinus	PaS
HD068803	HD068803/1	Neznáme	[---]	PaS

Tab. 2.5. Mithraisti (a osoby, ktoré sa nachádzali na mithraistických nápisocho)

DB_ID	Pers_DB_ID	Profesia	Meno	Provincia
HD068803	HD068803/2	Neznáme	Vil.	PaS
HD068803	HD068803/3	Nezadané	Varius Carus	PaS
HD068804	HD068804/1	Nezadané	Metlius. Iustianus	PaS
HD068805	HD068805/1	Neznáme	Marcianus	PaS
HD068805	HD068805/2	Nižšie miestne úrady	T. Iul[ius? ---]	PaS
HD068806	HD068806/1	Vojenský Personál	Ulpius Valerius	PaS
HD068806	HD068806/2	Nižšie miestne úrady	Secundinus	PaS
HD068807	HD068807/1	Nižšie miestne úrady	Telesphorus C. Antoni Rufi ser.	PaS
HD068808	HD068808/1	Nižšie miestne úrady	[---]	PaS
HD068813	HD068813/1	Nezadané	Allidius Hermes	PaS
HD068814	HD068814/1	Iné	Cornelius Abascant. lib. Cornel. Paulli	PaS
HD068814	HD068814/2	Vojenský Personál	Cornel. Paulli	PaS
HD068819	HD068819/1	Vyššie miestne úrady	M. Ant. Victorinus	PaS
HD071797	HD071797/1	Senátorský rád	Ti. Hateri Saturnini	PaS
HD071830	HD071830/1	Iné	Arpocras	PaS
HD071837	HD071837/1	Senátorský rád	C. Iul. Castinus	PaS
HD071837	HD071837/2	Neznáme	Sexti Iuv[e]nti	PaS
HD071851	HD071851/1	Iné	Pannonius lib.	PaS
HD071852	HD071852/1	Nezadané	Cla. Patasio	PaS
HD071853	HD071853/1	Nezadané	[G]aius Fl. Avitus	PaS
HD071879	HD071879/1	Vojenský Personál	Lici. Maximinus	PaS
HD071880	HD071880/1	Nezadané	P. Aelius Respectus	PaS
HD071880	HD071880/2	Nezadané	PPP. Aelii Nepos et Proculus et Firminus	PaS
HD071891	HD071891/1	Nezadané	PPP. Aelii Nepos et Proculus et Firminus	PaS
HD071892	HD071892/1	Nezadané	PPP. Aelii Nepos et Proculus et Firminus	PaS
HD071894	HD071894/1	Nezadané	C. Caecina Calpurnius	PaS

Tab. 2.5. Mithraisti (a osoby, ktoré sa nachádzali na mithraistických nápisochoch)

DB_ID	Pers_DB_ID	Profesia	Meno	Provincia
HD071894	HD071894/2	Nezadané	Venulus Aponi Ing.	PaS
HD071894	HD071894/3	Nezadané	Aponi Ing.	PaS
HD071895	HD071895/1	Iné	Cresces. Gabini Antoni ser.	PaS
HD071895	HD071895/2	Nižšie miestne úrady	Primitivos(!) C. Antoni Rufi	PaS
HD071898	HD071898/1	Iné	Hyacinthi	PaS
HD071898	HD071898/2	Nižšie miestne úrady	Salvianus	PaS
HD071900	HD071900/1	Nezadané	Fl. Iovini	PaS
HD071900	HD071900/2	Nezadané	Vird. Firmo	PaS
HD071904	HD071904/1	Nezadané	Ant. Celeri	PaS
HD071908	HD071908/1	Nižšie miestne úrady	Charidemi Aug.n.	PaS
HD071911	HD071911/1	Nezadané	Aur. Valentinu.	PaS
HD071914	HD071914/1	Iné	Aur. Vales.	PaS
HD071914	HD071914/2	Nezadané	Secundus Acuti	PaS
HD071915	HD071915/1	Nezadané	Acuti	PaS
HD071915	HD071915/2	Neznáme	Ulp.(?) Lu[pus?]	PaS
HD071916	HD071916/1	Nezadané	Ulpus Ve[---]	PaS
HD071918	HD071918/1	Nižšie miestne úrady	E. Aug.ser.	PaS
HD071919	HD071919/1	Vyššie miestne úrady	Sex. Vibius Hermes	PaS
HD071921	HD071921/1	Nezadané	L. Vernasio Heraclida	PaS
HD071925	HD071925/1	Nižšie miestne úrady	Att[---]	PaS
HD071930	HD071930/1	Vojenský Personál	Val. Valens	PaS
HD071937	HD071937/1	Nezadané	[---] Maximus	PaS
HD071937	HD071937/2	Nezadané	Aur. Eutyches	PaS
HD071943	HD071943/1	Iné	Aurelius Heraclides	PaS
HD071951	HD071951/1	Iné	Agathopus	PaS
HD071951	HD071951/2	Nezadané	Val. Marcellianus.	PaS
HD071951	HD071951/3	Neznáme	Urbicus Siscianorum	PaS
HD071954	HD071954/1	Nižšie miestne úrady	Iucundus Aug.n.	PaS

Tab. 2.5. Mithraisti (a osoby, ktoré sa nachádzali na mithraistických nápisochoch)

DB_ID	Pers_DB_ID	Profesia	Meno	Provincia
HD071959	HD071959/1	Equites	Aure[l.] Iustinianus	PaS
HD071967	HD071967/1	Iné	[-] Staius M.fil. Saturninus	PaS
HD071985	HD071985/1	Nezadané	C. Statio [Ca]ssiano	PaS
HD072788	HD072788/1	Vojenský Personál	Ulp. Secundus	PaS
HD073441	HD073441/1	Nezadané	Aurelius Statorius(?)	PaS
HD074724	HD074724/1	Vyššie miestne úrady	L. Sep. Valerius et Valerianus	PaS
HD074724	HD074724/2	Nezadané	M. Val.	PaS
HD074725	HD074725/1	Nezadané	Longinus Secundi	PaS
HD074725	HD074725/2	Nezadané	Secundi	PaS
HD074725	HD074725/3	Nezadané	L. Sep. Valerius et Valerianus	PaS
HD074879	HD074879/1	Nezadané	L. Sep. Valerius et Valerianus	PaS
HD074879	HD074879/2	Nezadané	Vitalis	PaS
HD036614	HD036614/1	Nižšie miestne úrady	Primi	Rae
HD036614	HD036614/2	Senátorský rád	C. Minucius Tigidianus Annius Faustus	Rae
HD036953	HD036953/1	Nezadané	Aurelius Aliphus	Rae
HD047881	HD047881/1	Nezadané	C. Nummius Amandus	Rae
HD058098	HD058098/1	Neznáme	[---]lius [---]	Rae
HD058098	HD058098/2	Nezadané	L. Corn. Apalaustus	Rae
HD058098	HD058098/3	Nezadané	M. Vivi Cresti	Rae
HD058329	HD058329/1	Nižšie miestne úrady	Pamph[i]li	Rae
HD004913	HD004913/1	Iné	L. Aebutius Eutyches	VeH
HD004913	HD004913/2	Iné	Primus	VeH
HD004913	HD004913/3	Vojenský Personál	L. Septimius Cassianus	VeH
UEL11539	UEL11539/1	Nezadané	Silvanus	VeH
UEL11539	UEL11539/2	Vojenský Personál	T. Flavius Verecundus Cl. Savaria	VeH
UEL18702	UEL18702/1	Iné	P. Ae. Nigrinus	VeH
UEL18735	UEL18735/1	Iné	Iul. Pacat.	VeH

Tab. 2.5. Mithraisti (a osoby, ktoré sa nachádzali na mithraistických nápisoach)				
DB_ID	Pers_DB_ID	Profesia	Meno	Provincia
UEL18736	UEL18736/1	Iné	M. Val.	VeH
UEL18743	UEL18743/1	Iné	Adiec. ser. Ti. C. V.	VeH
UEL18743	UEL18743/2	Neznáme	Ti. C. V.	VeH
UEL19530	UEL19530/1	Vojenský Personál	Val. Victorinus	VeH
UEL19530	UEL19530/2	Nezadané	T. Fl. Viator	VeH
UEL19531	UEL19531/1	Nezadané	[Ma]gni[us He]racla	VeH
UEL19531	UEL19531/2	Neznáme	C. Iul. Propinquus.	VeH
UEL19886	UEL19886/1	Vojenský Personál	[---]natus [---]us	VeH
UEL23507	UEL23507/1	Vojenský Personál	P. Ael. Valerianus	VeH
UEL23508	UEL23508/1	Vyššie miestne úrady	C. Iul. Italicus	VeH
UEL23508	UEL23508/2	Neznáme	A[---]	VeH
UEL23508	UEL23508/3	Neznáme	Aur. V[---]	VeH
UEL23508	UEL23508/4	Nezadané	Fl. Hermadionis	VeH
UEL23508	UEL23508/5	Nezadané	Aviti Syriac.	VeH
UEL23508	UEL23508/6	Iné	Felix	VeH
UEL8938	UEL8938/1	Nezadané	Fla. Basilicus	VeH

Tab. 2.6. Členovia Portoria (a osoby, ktoré sa nachádzali na portoriových nápisoach)

DB_ID	DB_Person_ID	Vodcovstvo	Úloha	Meno	Božstvo	Provincia
UEL8935	UEL8935/1	T. Július Saturninus	Arcarius	Festinus	Isis	VeH
UEL 8935	UEL8935/2	T. Július Saturninus	Contrascriptor	Fortunatus	Isis	VeH
UEL 14862	UEL14862/1		Vilici vicarius	Lucianus Eutychetis	Other Deities	VeH
UEL 15967	UEL15967/1		Vilicus	Onesimus	DM	Nor
UEL 19536	UEL19536/1	C. Antonius Rufus	Vilicus	Eleutherus	Other Deities	VeH
HD082793	HD082793/1		Vilicus	Thallus	Mithra	Nor
HD082796	HD082796/1	[---]linus (procurator)	Procurator	[---]linus	Mithra	Nor
HD082792	HD082792/1	C. Antonius Rufus	Contrascriptor	Amando	Invicto Deo	Nor
HD082797	HD082797/2		Unknown	[--- Anti]ochi[anus ?]	Mithra	Nor
HD082797	HD082797/3		Unknown	[--- C]orint[hianus ?]	Mithra	Nor
HD000905	HD000905/4	Aurelius S[---] (procurator)	Procurator	Aureli S[--- [-li]]	N/A	PaI
HD000905	HD000905/5	Aurelius S[---] (procurator)	Vilicus	Vitalis	N/A	PaI
HD001194	HD001194/1		Vilici vicarius	Castricius	Jupiter & Genio	MoS
HD001194	HD001194/2		Vilicus	Bellici	Jupiter & Genio	MoS
HD001815	HD001815/1	T. Július Optati (Circitoris)	Circitor	Titi Július Optatus	Other Deities	MoS
HD001815	HD001815/2	T. Július Optati (Circitoris)		L. Licinius Terminalis	Other Deities	MoS

Tab. 2.6. Členovia Portoria (a osoby, ktoré sa nachádzali na portoriových nápisoach)

DB_ID	DB_Person_ID	Vodcovstvo	Úloha	Meno	Božstvo	Provincia
HD002222	HD002222/1	Flavius Hermadion (Circitoris)	Circitor	Flavius Hermadion	Local Deities	PaS
HD003275	HD003275/3		Contrascriptor	Memor Auggg. nnn. ser.	Jupiter	MoI
HD006053	HD006053/1		Contrascriptor	Aeliodorus(!) Aug.n.	Local Deities	PaS
HD007308	HD007308/1		Scrutator	Theodorus	Mithra	PaS
HD007971	HD007971/1	Q. Sabinus Veranus	Tabularius	Apollinaris Q. Sabini Verani ser.	Jupiter	PaS
HD007971	HD007971/2	Q. Sabinus Veranus	Conductor	Q. Sabini Verani	Jupiter	PaS
HD009422	HD009422/2	Claudius Xenophon (procurator)	Procurator	Cl. Xenophon	Genius & Emperor	Dac
HD009422	HD009422/3	Claudius Xenophon (procurator)	Vilicus	Marcion.	Genius & Emperor	Dac
HD009422	HD009422/4	Claudius Xenophon (procurator)	Vilicus	Pol.	Genius & Emperor	Dac
HD009425	HD009425/2	Pompeius Longus (procurator)	Procurator	Pompeio Longo	Jupiter & Emperor & Genius	Dac
HD009425	HD009425/3	Pompeius Longus (procurator)	Vilicus	Felix	Jupiter & Emperor & Genius	Dac
HD009678	HD009678/1	P. Aemilius Eutyches	P. Aemilius Eutyches		Other Deities	VeH
HD010349	HD010349/1		Vilicus	Marti[alis] Aug.	Mithra	Nor

Tab. 2.6. Členovia Portoria (a osoby, ktoré sa nachádzali na portoriových nápisoach)

DB_ID	DB_Person_ID	Vodcovstvo	Úloha	Meno	Božstvo	Provincia
HD011298	HD011298/1		Scrutator	Ermianus. Augustorum mn.	DM	Nor
HD013628	HD013628/1	C. Antonius Rufus	Unknown	Felix	Mithra	PaS
HD013628	HD013628/2	C. Antonius Rufus	Vilici vicarius	Prudentis Antoni Rufi	Mithra	PaS
HD013628	HD013628/3	C. Antonius Rufus	Conductor	Antoni Rufi	Mithra	PaS
HD017399	HD017399/1	Q. Sabinus Veranus	Vilici vicarius	Vitalis	Mithra	PaS
HD017399	HD017399/2	Q. Sabinus Veranus	Unknown	Optimus	Mithra	PaS
HD018532	HD018532/1			[---]ulatrio	DM	PaI
HD018999	HD018999/1	Iuliorum (T. Július Persei)	Vilicus	Respectus	N/A	VeH
HD018999	HD018999/2	Iuliorum (T. Július Persei)	Conductor	T. Július Persei	N/A	VeH
HD019081	HD019081/2	T. Július Saturninus	Conductor	T. Iul. Sat[ur]nini	Jupiter	Dac
HD019081	HD019081/1	T. Július Saturninus	Contrascripto r	Bellinus T.I.S.ser.	Jupiter	Dac
HD019211	HD019211/1		Vilicus	Philoxenus Auggg. nnn. ser.	N/A	MoS
HD019534	HD019534/4	Aurelius Heraclitus (procurator)	Procurator	Aureli Heracliti	Emperor	Dac
HD019534	HD019534/5	Aurelius Heraclitus (procurator)	Vilici tabularium	Eutyches	Emperor	Dac
HD019534	HD019534/6	Aurelius Heraclitus (procurator)	Vilici tabularium	Apulensis	Emperor	Dac

Tab. 2.6. Členovia Portoria (a osoby, ktoré sa nachádzali na portoriových nápisoach)

DB_ID	DB_Person_ID	Vodcovstvo	Úloha	Meno	Božstvo	Provincia
HD019760	HD019760/1	T. Július Saturninus	Vilicus	Quintil[us]	N/A	MoI
HD020361	HD020361/1		Unknown	[---]	N/A	MoI
HD020361	HD020361/2		Procurator	[---]	N/A	MoI
HD020910	HD020910/2	P. Caragonius Philopalaestrus	Conductor	P. Caragoni Philopalaestri	Invicto Deo	MoI
HD020910	HD020910/1	P. Caragonius Philopalaestrus	Unknown	Melichrysus P. Caragoni Philopalaestri [ser.]	Invicto Deo	MoI
HD020913	HD020913/1	T. Július Saturninus	Vilicus	Faustus T. Iul. Saturnini ser.	Mithra	Dal
HD021784	HD021784/1	Iuliorum (T. Július Capito)	Conductor	T. Iul. Capitoni	N/A	MoI
HD022293	HD022293/3		Tabularius	[---]	N/A	PaS
HD022293	HD022293/4		Slave	Tertius	N/A	PaS
HD024051	HD024051/1		Scrutator	Apollonides	Invicto Deo	MoS
HD024558	HD024558/1		Vilici vicarius	Festus	Mithra	PaS
HD024558	HD024558/2		Vilicus	Primi	Mithra	PaS
HD026041	HD026041/1		Unknown	Auctor	Other Deities	VeH
HD026818	HD026818/1	T. Július Saturninus	Conductor	T. Iul. T.f. Fab. Sat[ur]ninus	N/A	MoI
HD027133	HD027133/2		Vilicus	Eutyches	Jupiter	VeH
HD028594	HD028594/1		Contrascriptor	Inginuus(!)	DM	VeH
HD028597	HD028597/1	C. Antonius Rufus	Vilicus	Hermes C. Antoni Rufi ser.	Mithra	Dal

Tab. 2.6. Členovia Portoria (a osoby, ktoré sa nachádzali na portoriových nápisoach)

DB_ID	DB_Person_ID	Vodcovstvo	Úloha	Meno	Božstvo	Provincia
HD030468	HD030468/1	M. Antonio M. fil. Fabia Fabiano	Conductor	M. Antoni. M.f. Fabia Fabiano	N/A	MoS
HD030468	HD030468/2	M. Antonio M. fil. Fabia Fabiano		Mercator	N/A	MoS
HD031458	HD031458/3	Antonius Silvanus (procuratores)	Procurator	Ant. [Si]lvani	Genius & Emperor	MoS
HD031458	HD031458/4	Antonius Silvanus (procuratores)	Vilicus	Iulianus	Genius & Emperor	MoS
HD031461	HD031461/1		Contrascripto r	Apollonides	Mithra	MoS
HD031974	HD031974/1	T. Július Saturninus		C. Július Saturninus	DM	MoI
HD031974	HD031974/2	T. Július Saturninus		[T. Iu]l. T.lib. Sote[rich]o	DM	MoI
HD031983	HD031983/2	Iuliorum (All)	Conductor	Iuliorum Ianuari Capitonis Epaphroditi	Genius & Emperor	MoI
HD031983	HD031983/1	Iuliorum (All)	Vilicus	Hermes Iuliorum Ianuari Capitonis Epaphroditi ser.	Genius & Emperor	MoI
HD031983	HD031983/4	Iuliorum (All)	Conductor	Iuliorum Ianuari Capitonis Epaphroditi	Genius & Emperor	MoI
HD033409	HD033409/1	L. Aelius Ianuarius (procurator)	Procurator	[L.] Ael. Ianuario	N/A	HiC
HD035550	HD035550/1		Vilicus	Ision	Invicto Deo	MoS

Tab. 2.6. Členovia Portoria (a osoby, ktoré sa nachádzali na portoriových nápisoach)

DB_ID	DB_Person_ID	Vodcovstvo	Úloha	Meno	Božstvo	Provincia
HD035752	HD035752/3	Iuliorum (All)	Conductor	Iuliorum	DM	MoS
HD035752	HD035752/2	Iuliorum (All)	Vilicus	Albinus Iuliorum ser.	DM	MoS
HD036247	HD036247/2	Iucundus Marcus (Procurator)	Procurator	Iu[c]u[n]di Marci	N/A	MoS
HD036247	HD036247/3	Iucundus Marcus (Procurator)	Vilicus	Be<ll=IE>icus Caesar[is] n. ver.	N/A	MoS
HD037715	HD037715/1		Unknown	Zotic {I}us se[r.]	Other Deities	PaS
HD037715	HD037715/2		Vilici vicarius	[B]asilei	Other Deities	PaS
HD039087	HD039087/1	Iuliorum (Július Proclus)	Vilicus	Primitius Iuli Procli ser.	Genius	PaS
HD039087	HD039087/2	Iuliorum (Július Proclus)	Conductor	Iuli Procli	Genius	PaS
HD039225	HD039225/2	T. Július Saturninus	Vilicus	Maximianus	Genius	Dac
HD039885	HD039885/1		Contrascripto r	Canaekius(!)(?) Aug[g.]nn.ser.	Hercules	PaS
HD039928	HD039928/1		Vilicus	Heliodorus Aug.n.vil.	Other Deities	PaS
HD042453	HD042453/1		Vilicus	Faustiniano	DM	Nor
HD042453	HD042453/2		Family	Ingenuus	DM	Nor
HD042453	HD042453/3		Contrascripto r	Felix	DM	Nor
HD042838	HD042838/1	Avianus Bellicus (procurator)	Vilicus	Avianio Bellico Maceio	Jupiter & Emperor	MoI

Tab. 2.6. Členovia Portoria (a osoby, ktoré sa nachádzali na portoriových nápisoach)

DB_ID	DB_Person_ID	Vodcovstvo	Úloha	Meno	Božstvo	Provincia
HD042862	HD042862/5	T. Július Saturninus	Circitor	Iul. Capitone et Euporo	Other Deities	MoI
HD042862	HD042862/6	T. Július Saturninus	Vilicus	Asclepiades	Other Deities	MoI
HD042863	HD042863/2	Q. Sabinus Veranus	Arcarius	Macrin.	Other Deities	MoI
HD042863	HD042863/3	Q. Sabinus Veranus	Unknown	Hilaro	Other Deities	MoI
HD042863	HD042863/4	Q. Sabinus Veranus	Unknown	Vitellius	Other Deities	MoI
HD043012	HD043012/2		Vilicus	Cat[---]rus	DM	MoI
HD043402	HD043402/1		Vilicus	[H]ercula[nus]	Jupiter	MoS
HD043561	HD043561/4	Iuliorum (All)	Vilicus	Hermes	Genius	MoI
HD043564	HD043564/1	Iuliorum (T. Július Capito)	Unknown	T. Annius Superstes	DM	MoI
HD043680	HD043680/1		Procurator	[---]ia[ni?]	N/A	Dac
HD043680	HD043680/2		Unknown	[Her]mes	N/A	Dac
HD045093	HD045093/1		Vilicus	Felix Caes. n. se[r.]	Jupiter & Local deities & Genius	Dac
HD045401	HD045401/2		Contrascriptor	Secundianus	DM	Nor
HD045775	HD045775/1		Unknown	M. Iul. Ap[olli]naris	Isis	Dac
HD045775	HD045775/2		Imperial slave	Ver[u]s Aug.n.vern.(?)	Isis	Dac
HD045775	HD045775/3		Vilicus	Romanus Aug.n.vern.	Isis	Dac
HD046379	HD046379/3	Július Paternus (procurator)	Procurator	Július Paternus	Hercules	Dac

Tab. 2.6. Členovia Portoria (a osoby, ktoré sa nachádzali na portoriových nápisoach)

DB_ID	DB_Person_ID	Vodcovstvo	Úloha	Meno	Božstvo	Provincia
HD046379	HD046379/4	Július Paternus (procurator)	Vilicus	Synthropus	Hercules	Dac
HD046381	HD046381/4	T. Július Saturninus	Privatis	Felix	Hercules	Dac
HD046799	HD046799/2	Claudius Xenophon (procurator)	Procurator	Cl. Xenopho[n]tis	Emperor	Dac
HD046799	HD046799/3	Claudius Xenophon (procurator)	Vilicus	Zoticus	Emperor	Dac
HD046799	HD046799/4	Claudius Xenophon (procurator)	Vilicus	Sal[vi]anus	Emperor	Dac
HD056994	HD056994/1	Q. Sabinus Veranus	Slave	Albano Q. Sab. Ver.s.	DM	Nor
HD057770	HD057770/1	Q. Sabinus Veranus	Contrascriptor	Amando T. Iul. Saturnini ser.	N/A	Nor
HD057268	HD057268/1	T. Július Saturninus	Contrascriptor	Amando T. Iul. Saturnini ser.	DM	Nor
HD057268	HD057268/3	T. Július Saturninus	Vilicus	Maturus	DM	Nor
HD057268	HD057268/4	T. Július Saturninus	Vilicus	Mercator	DM	Nor
HD060189	HD060189/1	C. Antonius Rufus	Vilicus	Fortunatus C. Antoni Rufi ser.	Local Deities	Nor
HD060190	HD060190/1	Q. Sabinus Veranus	Contrascriptor	Bellicus	Local Deities	Nor
HD060190	HD060190/2	Q. Sabinus Veranus	Contrascriptor	Eutyches	Local Deities	Nor
HD064012	HD064012/1		Vilicus	M. Valerius Epaphroditus	N/A	Dal

Tab. 2.6. Členovia Portoria (a osoby, ktoré sa nachádzali na portoriových nápisoach)

DB_ID	DB_Person_ID	Vodcovstvo	Úloha	Meno	Božstvo	Provincia
HD064012	HD064012/2		Vilicus	Epaphr[oditus]	N/A	Dal
HD065043	HD065043/1		Unknown	[Sec]undus	Mithra	Nor
HD065043	HD065043/2		Vilici vicarius	Laeti	Mithra	Nor
HD065044	HD065044/1	Q. Sabinus Veranus	Vilicus	[F]ructus Q. [Sa]bini Verani ser.	Mithra	Nor
HD066443	HD066443/1		Vilicus	Primigeni	Other Deities	Nor
HD066797	HD066797/1	C. Antonius Rufus	Scrutator	Abascantus Antoni Rufi s.	Other Deities	Nor
HD066798	HD066798/1	C. Antonius Iulianus (procurator)	Procurator	C. Antonius Iulianus	Jupiter	Nor
HD066801	HD066801/1	Iuliorum (All)	Contrascriptor	Eutyches Iulior.ser.	Mithra	Nor
HD066801	HD066801/3	Iuliorum (All)	Vilicus	Benigni	Mithra	Nor
HD066801	HD066801/4	Iuliorum (All)		T.Cla.Senill.	Mithra	Nor
HD066978	HD066978/1	T. Július [---]	Unknown	Primitivus	Mithra	PaS
HD067126	HD067126/1	Q. Sabinus Veranus	Contrascriptor	[---]	N/A	Nor
HD067165	HD067165/1	C. Calcinus Tertianus	Conductor	C. Calcin[ius] Tertian[us]	Jupiter	Nor
HD067683	HD067683/1	C. Antonius Rufus	Vilicus	Telesphorus C. Antoni Rufi ser.	Mithra	Nor
HD068243	HD068243/2	C. Antonius Rufus	vilicus	Primus	Mithra	PaS
HD068777	HD068777/1	C. Antonius Rufus	contrascriptor	Primitivos C. Antoni Rufi serv.	N/A	PaS
HD068802	HD068802/2		Contrascriptor	Salvianus	Mithra	PaS

Tab. 2.6. Členovia Portoria (a osoby, ktoré sa nachádzali na portoriových nápisoach)

DB_ID	DB_Person_ID	Vodcovstvo	Úloha	Meno	Božstvo	Provincia
HD068804	HD068804/1		Vilicus	Charidemi Aug.n.	Mithra	PaS
HD068804	HD068804/2		Unknown	Marcus Antonius Celer	Mithra	PaS
HD068819	HD068819/1		vilici vicarius	Att[---]	Mithra	PaS
HD068868	HD068868/1	Q. Sabinus Veranus	Unknown	Fructo	Isis	PaS
HD068877	HD068877/1	Q. Sabinus Veranus	Arcari vicarius	Martialis	Isis	PaS
HD068877	HD068877/2	Q. Sabinus Veranus	Arcarius	Firmini	Isis	PaS
HD068877	HD068877/4	Q. Sabinus Veranus	Unknown	T. Fl. Martiale	Isis	PaS
HD068935	HD068935/1		Vilicus	[--- s]er.	N/A	PaS
HD068935	HD068935/2		Procurator	[---]	N/A	PaS
HD071858	HD071858/1	Q. Sabinus Veranus	Unknown	Epictetus	Mithra	PaS
HD071858	HD071858/2	Q. Sabinus Veranus		Viator	Mithra	PaS
HD071858	HD071858/3	Q. Sabinus Veranus	Vilici vicarius	Servandi	Mithra	PaS
HD071862	HD071862/1		Tabularius et Vilicus	[---]	N/A	PaS
HD074413	HD074413/1	Gongius Nestorianus (procurator)	Procurator	Gongi Nestoriani	Jupiter	PaS
HD074413	HD074413/2	Gongius Nestorianus (procurator)	Contrascripto r	Ianuarius	Jupiter	PaS
HD074436	HD074436/2		Tabularius	Feliciano [A]ug.n.lib.	DM	PaS
HD074537	HD074537/1		Vilicus	[---]	N/A	PaS

Tab. 2.6. Členovia Portoria (a osoby, ktoré sa nachádzali na portoriových nápisoach)

DB_ID	DB_Person_ID	Vodcovstvo	Úloha	Meno	Božstvo	Provincia
HD074723	HD074723/1	Primitivus (Circitoris)	Circitor	Primitivi	Jupiter	PaS
HD074723	HD074723/2	Primitivus (Circitoris)	Libertus	Mercurialis	Jupiter	PaS
HD075025	HD075025/1	Iuliarum (T. Július Ianuarius)	Slave et Privatis	Verus T. Iuli Ianuari servos(!)	Local Deities	PaS
HD068777	HD068777/3	C. Antonius Rufus		Hyacinthus	N/A	PaS

3. Všeobecné historické, geografické a demografické fakty

3.1. Dunajské provincie – história pojmu.

Dunajské provincie predstavujú pre historiografiu Rímskej provinčnej archeológie jednu z hlavných administratívnych, kultúrnych a ekonomických jednotiek Rímskej ríše. Pojem samotný však nie je antického pôvodu a predstavuje moderný konštrukt, ktorý sa používa od 18. st. n.l.²⁸ Rieka Dunaj (Danubius, Danuvius, Δανούβιος, Δανούτιος, Δάνουβις) bola známa v staroveku dávno pred obdobím principátu a v textoch je útržkovito spomínaná v spojitosti s Barbarikom a „ľuďmi zo severu“ a to najmä v kontexte historických – zväčša vojenských udalostí, ale aj pre jej monumentalitu.²⁹ Pôvod tohto pojmu je možné datovať už od pretvorenia Európy po roku 1648, kedy stredo-východnej časti Európy dominovala Habsburská monarchia, často nazývaná aj *Donaumonarchie*, Monarchia Dunajskej oblasti.³⁰ Táto politická formácia napomohla nielen k systematickej unifikácii priemyslu nemecky hovoriacou kultúrou, ale ovplyvňovala aj vývoj klasických štúdií a ranú fázu archeologických výskumov zaoberajúcich sa starovekým Rómom. Tento nový typ politickej, administratívnej a kultúrnej „jednoty“ tohto regiónu viedol k vytvoreniu termínu „*Donauländer*“, Dunajské krajiny.³¹

Jedným z prvých akademikov, ktorý tento pojem pomáhal rozvíjať bol pražský profesor Július Jung. Ten vydal v roku 1877 publikáciu zaoberajúcu sa Rímskou provinciálnou administratívou v Dunajskej oblasti.³² Samotný pojem bol následne kanonizovaný Theodorom Mommsenom, ktorý vo svojom diele z roku 1885 zaoberajúcim sa Rímskymi provinciami venoval celú kapitolu Dunajským provinciám.³³ Dunajské provincie sa tak od tohto obdobia začínajú stále častejšie používať ako synonymum pre horné a dolné Dunajské provincie a predstavujú územie Raetia, Norikum, Panónia, Dalmácia, Moesia, Dácia.

²⁸ Viac o tom ako sa tento pojem vyvíjal v Szabó (2020).

²⁹ Mela 2.8, Sall. Hist. fr. 3.79, Caes. Gall. 6.25.2

³⁰ Knittler (1993).

³¹ Szabó (2020, s.89).

³² Jung, (1877).

³³ Mommsen (1885 s.125).

Hlavnou nevýhodou tohto zjednodušenia, ktoré umožnilo pomerne efektívne zjednotiť viaceré nesúrodé provincie je najmä ich pomyselné oddelenie od Itálie (resp. od Regio X Venetia et Histria). Tento predel je evidentný aj v spomenutej štúdii zaoberajúcej sa primárne *Publicum Portorium Illyrici* a mithraizmom, ktoré sa stávajú fenoménom v tejto oblasti predovšetkým od 2. storočia n.l. Zatiaľ čo urbanizácia Moesie Inferior mala istý základ vďaka mestám kolonizovaným Gréckymi osadníkmi, mestá v Panónii a Noriku boli pevne prepojené s Itáliou, predovšetkým s Aquileiou, ktorá okrem prepojenia s Rómom umožňovala najrýchlejší prístup k Jadranskému moru. Taktiež treba dodať, že predovšetkým z Aquileie prichádzali osadníci, ktorým tieto získané provincie poskytovali nové možnosti a spolu s nimi prichádzali do týchto oblastí nové myšlienky, technológie a procesy. Z tohto dôvodu sme sa rozhodli priradiť do týchto provincií aj región X Venetia et Histria, ktorý prepájal Dunajské provincie s jadrom Rímskej ríše a bol obzvlášť dôležitý pre Hornodunajské provincie (Raetia, Norikum a Panónia).

Dodatočne by sme radi uviedli, že našou ambíciou v tejto kapitole nie je nahradiť plnohodnotné štúdie, ktoré sa zaoberajú do hĺbky problematikou historiografie provincií. Hlavným cieľom je najmä zhrnúť demografické a základné historiografické poznatky do takej miery aby čitateľ získal základný prehľad o vývoji života obyvateľov jednotlivých provincií. V rámci zvýšenia štruktúrovanosti a prehľadnosti tejto práce bude súčasťou každej časti aj stať pojednávajúca o centrách mithraizmu v jednotlivých provinciách.

3.2. Regio X Venetia et Histria

3.2.1. Historiografia

Venetia et Histria (regio X) bol administratívny región, ktorý bol spolu s Liguriou (regio IX), Transpadanou (regio XI) a ďalšími tromi alpskými provinciami (Alpes Maritimae, Alpes Poeninae (Alpes Graiae) a Alpes Cottiae), vytvorený na území Predalpskej Gálie (*Gallia Cisalpina*) počas vlády Augusta v 7 n.l. *Regio* sa rozprestieralo na území severovýchodného Talianska a západnej časti Istrijského polostrova (dnešné Chorvátsko a Slovinsko).

K našim vedomostiam o tejto oblasti napomohol fakt, že sa nám zachovalo dielo Plínia staršieho s názvom *Naturalis Historia*, v ktorom sa zaoberá aj práve týmto *regiom* v 3. zväzku

kapitole 22.³⁴ Na rozdiel od ďalších provincií, ktorými sa zaoberáme v tejto práci, boli hranice regiónu jasne zadefinované, na niektorých suchozemských úsekoch môžeme dokonca hranice určiť s presnosťou pár kilometrov. Severnú hranicu tvorili Karnské Alpy, ktoré už na prvý pohľad oddeľovali *regio* od provincie Norikum. Na západ to bola rieka Oglio vytekajúca z Lago d'Iseo spolu s oblasťou Cremony, ktorá oddeľovala oblasť od Transpadany (Regio XI) a na juhu to bola rieka Pád, ktorá ju oddeľovala od Galie Cispadany (regio VIII). Východná hranica s Panóniou a Dalmáciou prechádzala zhruba v polovici Istrijského polostrova severne od Nesactia (dnešné Vizače v Chorvátsku) smerom k Oca Mons (dnešný vrch Nanos v Slovinsku) tak aby obsiahla aj oblasť okolo Emony (dnešná Lubľana).

Podobne ako iné regióny Itálie, mal *regio X* špecifický štatút, ktorý ho odlišoval od iných mimo-Italských provincií Rímskej ríše. Tento štatút pretrval až do administratívnej reformy cisára Diokleciána. Ten rozdiely odstránil a z oblasti sa stala provincia, ktorá sa stala súčasťou Italskej diecézy. Po reformách Konštantína Veľkého sa stala provincia súčasťou vikariátu *Italie annonaria* v rámci Italskej diecézy,³⁵ čo bola zároveň aj administratívna forma, ktorá pretrvala až do 6. st.n.l.³⁶

V 5. storočí n.l. čelili obyvatelia provincie viacerým kalamitám spôsobeným veľkým sťahovaním národov. Medzi prvými bola invázia Vizigótov medzi rokmi 401 – 406 n.l., pri ktorej sa Vizigótom síce nepodarilo vyplieniť Aquileiu, ale provincia zostala spustošená. V roku 452 bola provincia spustošená Húnmi, ktorým sa podarilo vyplieniť aj Aquileiu a ďalšie mestá. Následné plienenia provincie prebehli v roku 489 n.l. Ostrogótmami a Frankami v roku 539 n.l.

3.2.2. Osídlenie

Väčšina územia *regio X* bola osídlená kmeňmi Venétov, ktorí mali s Rímom prevažne priateľský vzťah už od 3. st. n.l.³⁷ Po založení Aquileie v roku 181 pr.n.l. sa vplyv Rimanov na tomto území začína rozširovať. Tento vplyv bol výraznejší po vybudovaní ciest Via Postumia v roku 148 pr. n.l. a Via Annia v roku 131 pr. n.l. Venéti, ktorí boli z lingvistického hľadiska

³⁴ Plínius, Natural History 5.75.8.

³⁵ De Giovanni, (2007, s.136).

³⁶ Jones (1964, s. 47).

³⁷ V roku 238 pr. n.l. boli spojencami Ríma proti Galom: Polybius, 2.23.3; Strabo, *Geog.* 5.1.9; Počas druhej púnskej vojny bojovali na strane Ríma: Polybius, 2.24.7; Silus Italicus, *Punica*, 8.602-4.

príbuzní Italickým kmeňom,³⁸ začali postupne preberať latinčinu, rímsku architektúru, ale aj Rímske náboženstvo. Na nápisoach sa objavujú prípady venéštiny, ktorá používala Rímsku abecedu, alebo latinský preklad používajúci Venétske písmo.³⁹ Dodatočné založenie kolónii Ateste, Iulia Concordia a Tergeste medzi rokmi 49 pr. n.l. – 14 n.l. a následné založenie kolónie Opitergium napomohli k postupnej dominancii Rímskej kultúry v tejto oblasti. Podobný postup prebiehal aj na území ďalších kmeňov akým boli napríklad Karni na severe, kde bolo založené Iulium Carnicum.

Východnú časť v oblasti Istrijského polostrova obýval kmeň Istrov, ktorí sú označovaní za odnož kmeňa Venétov so silnými väzbami na Ilýrske kmene.⁴⁰ Na rozdiel od Venétov však Istrovia spôsobovali Rimanom problémy pirátskymi nájazdmi, ktoré zastavilo vojenské ťaženie v roku 177 pr.n.l.⁴¹ Vo všeobecnosti sa Rímske osídľovanie sústredilo prirodzene pozdĺž ciest Via Postumia, Via Annia a neskôr Via Claudia Augusta. Podľa Plínia existovalo už v druhej polovici 1. storočia n.l. 36 miest, z ktorých je 31 možné identifikovať vďaka nápisoam.⁴²

Najdôležitejším centrom v oblasti bola Aquileia, ktorá bola aj hlavným mestom. Aquileiu založili rodiny pochádzajúce prevažne z Picena, Samnia a Kampánie, čo vysvetľuje aj dôvod, prečo bola kolónia pôvodne Latinská a nie Rímska.⁴³ Po objavení zlatých baní neďaleko dnešného Klagenfurtu okolo roku 130 pr. n.l.,⁴⁴ začal rapídne stúpať aj komerčný význam Aquileie, dovtedy významnej najmä pre jej strategickú pozíciu. Aquileia sa stala lákadlom pre množstvo umelcov a remeselníkov z rôznych kútov sveta, o čom svedčí aj rozvíjajúca sa židovská komunita, ktorá napomáhala rozvoju sklárstva. Zároveň tu bol spracovaný a exportovaný kov z Norika a na rozvíjajúci sa kozmopolitný život Aquileie mala nemalý vplyv aj skutočnosť, že tu neoficiálne končila tzv. jantárová cesta, dlhodobo využívaná ako obchodná spojnica so severnými oblasťami. Všetky tieto faktory zohrali významnú úlohu pri následnom rozvíjaní mesta, ktorého populácia mohla dosahovať už po Markomanských vojnách 100 000 obyvateľov.⁴⁵ Prosperitu tejto oblasti

³⁸ Woodard (2008).

³⁹ CIL, I2, 633 = V, 2491 = ILS, 5944a = ILLRP, 476; CIL, I2, 2501 = ILLRP, 476 = AE 1923, 64; CIL, I2, 634 = V, 2492 = ILS, 5944 = ILLRP, 476.

⁴⁰ Wilkes (1992, s. 183) "... Môžeme začať s Venétskymi národmi, Venétov, Carnov, Histrov a Liburnov, ktorých jazyk ich odlišoval od ostatných Ilýrov...".

⁴¹ Luthar (2008).

⁴² Bispham (2007).

⁴³ Bandelli (1982, s. 20).

⁴⁴ Strabo IV. 208.

⁴⁵ Hornblower, S. (1996, s. 129).

dokazuje aj skutočnosť, že okolité mestá Iulia Concordia, Tergeste, Altinum, ale aj Forum Iulii boli napriek ich blízkosti k Aquileii významnými regionálnymi centrami.

3.2.3. Mithraizmus

Podľa Chalupu môžeme v rámci *regia* spájať s aktivitou stúpcov Mithrovho kultu až 15 lokalít.⁴⁶ Kult boha Mithru bol v tejto oblasti dobre etablovaný a aj keď hustota nálezov nie je medzi najvyššími, je možné identifikovať koncentráciu nálezov práve medzi Aquileiou a jej severovýchodnou oblasťou – hraničnou oblasťou s provinciami. Doteraz tu však bolo objavené len jediné mithraeum v San Giovanni al Timavo (antické Fons Timavi) tiež známe ako Duino Mithraeum.

Duino mithraeum

Mithraeum bolo objavené v roku 1965 ako súčasť prírodnej jaskyne spolu s vykopanou studňou. Centrálna ulička svätyne mala šírku 2,6 metra a pozdĺž nej boli z oboch strán dve postranné pódia s výškou 0,45 metra a šírkou 0,7 metra. V strede uličky bol objavený kamenný blok s nápisom, ktorý mohol slúžiť aj ako oltár.⁴⁷ Medzi nálezy patria dva reliéfy s vyobrazením tauroktónie s nápismi⁴⁸ a drobné nálezy ako oceľový nôž, fragment hrotu kopie, fragmenty amfor, pohárov, tanierov a lúč. Čo je dôležitejšie, mithraeum bolo datované na základe mincí do obdobia medzi vláдами cisára Antónia Pia (138 -161 n.l.) a cisára Theodózia (379 – 394 n.l.). Na základe faktu, že mince boli objavené v jednej vrstve spolu s fragmentami reliéfov a úlomkami chrámových nástrojov môžeme predpokladať, že mithraeum bolo zničené na konci 4. st. n.l.⁴⁹

Aquileia

⁴⁶ Pre porovnanie na území Transpadany (Regio XI) a Ligurie (Regio IX) je nám známych len 6 lokalít dohromady.

⁴⁷ Dr. Aleš Chalupa z Masarykovej Univerzity nám poskytol (16.3.2020) v rámci mailovej komunikácie množstvo nepublikovaného materiálu, v ktorom sa zaoberal štúdiom mithraizmu v Európe. Vzhľadom na skutočnosť, že tento materiál bude súčasťou habilitačnej práce budeme citovať tento materiál v tejto podobe: Chalupa A. (2020, Rukopis); HD007298 = EDR007178 = UEL 23473.

⁴⁸ HD007301 = EDR007176 = UEL 23471; HD007295 = EDR007177 = UEL 23472.

⁴⁹ Chalupa A. (2020, Rukopis); Stacul 1976: 32.

Predpokladané mithraeum, ktorého existencia je zatiaľ potvrdená len z nápisov, sa nachádzalo v Aquilei kde nechal otrok Velox na počesť Tiberia Claudia Macrona, obchodníka s Norickým železom, postaviť mithraeum.⁵⁰ Aj keď toto mithraeum nebolo archeologicky doložené, je vysoko pravdepodobné, že sa v tejto lokalite skutočne nachádzalo, keďže v tomto dôležitom meste bol objavený aj vysoký počet ďalších preukázateľne mithraistických nálezov: pomerne slávny reliéf s vyobrazením tauroktónie datovaný do 70tych rokov 2.st.n.l., ktorý sa momentálne nachádza v Kunsthistorickom múzeu vo Viedni,⁵¹ fragment reliéfu s vyobrazením tauroktónie,⁵² fragment reliéfu, na ktorom je vyobrazený Mithra nesúci býka,⁵³ fragment reliéfu s vyobrazením *leontocephalina* - mithraistickej bytosti s telom človeka a hlavou leva,⁵⁴ kompletne dochovaných oltárov s nápismi zmienujúcimi Mithru⁵⁵ a jeden fragment oltára.⁵⁶

Okolie Lago di Santa Giustina

Existencia mithraea v Sanzene na severe Talianska, ktoré je spomínaný vo Vermasserenovom zborníku na základe existencie múru objaveného hlboko v zemi a niekoľkých Rímskych mincí, je neistá.⁵⁷ Z tejto lokality sú nám však známe až dva jednostranné jednoducho prevedené reliéfy,⁵⁸ na ktorých je vyobrazenie tauroktónie. Tie by mohli naznačovať minimálne snahu uctievačov Mithrovho kultu združovať sa na tomto mieste.

Aj v prípade ak by sa v tejto lokalite skutočne nenachádzala svätyňa, oblasť Lago di Santa Giustina (kde patrí aj samotné Sanzeno) bola, vzhľadom na pravdepodobne nižší počet obyvateľov v tejto oblasti, mithraistický „hot spot“. Zhruba 10 km na západ od Sanzena bol neďaleko mestečka Mechel objavený obojstranný oltár,⁵⁹ ktorý bol využívaný pri mithraistických

⁵⁰ CIMRM 747 = EDR116886 = UEL 11539 = Ianovitz 1972: 49-50.

⁵¹ CIMRM 736 = UEL 13962 = Ianovitz 1972: 26-29.

⁵² CIMRM 737.

⁵³ Ianovitz 1972: 29 = UEL 13963.

⁵⁴ Casari (2004).

⁵⁵ CIMRM 738.1 = EDR116850; CIMRM738.2 = EDR165396; CIMRM 739 = EDR116851 = UEL 19533 = Ianovitz 1972: 34; CIMRM 740 = EDR116852 = UEL 23507; CIMRM 741 = HD004913 = EDR077189 = UEL 13552; CIMRM 742 = EDR116884 = UEL 23508 = Ianovitz 1972: 44; CIMRM 744 = EDR116882 = UEL 18735 = Ianovitz 1972: 51; CIMRM 745 = EDR117134 = Ianovitz 1972: 45; CIMRM 746 = EDR116885 = UEL 18736); EDR117133 = UEL 18743 = Ianovitz 1972: 43.

⁵⁶ EDR160230 = UEL 18702.

⁵⁷ CIMRM 728.

⁵⁸ CIMRM 726/727 = EDR137641 = Ianovitz 1972: 85-86 a obr. 12; CIMRM 725 = Ianovitz 1972: 84-85.

⁵⁹ CIMRM 729 = Ianovitz 1972: 87.

rituáloch. Reliéf má na prednej strane vyobrazenie havrana (symbol pre *corvo* - najnižší stupeň v rámci mithraistickej hierarchie), nad ním je vyobrazenie oltára s postavami po oboch stranách, z ktorých je zachytená len dolná časť tela. Na opačnej strane sú dve scény: na prvej je odetá osoba v náprahu s kameňom(?) v pravej ruke, ktorá ide udrieť kľáčiacu osobu vo frýgickej čiapke (Sol a Mithras?), na druhej je vyobrazený Mithra ako *taurophoros*.

V tejto oblasti bol objavený aj ďalší obojstranný reliéf neďaleko dedinky Tuenno (len 4 km na juh od Mechel). Z hlavnej scény sú viditeľné už len Mithrove nohy, zvyšky fakľonosiča a hlava Sola s korunou. Z reliéfu sa nám však zachovala celá ľavá časť, na ktorej sú zachytené jednotlivé scény oddelené horizontálnou priečkou. Z druhej strany sa nám dochovali len útržky väčšej scény, na ktorej je vyobrazený Cautes (alebo Mithra?) so zdvihnutou rukou (bez fakle) na veľkom balvane, ktorý omotáva had smerom dohora. Nad hlavou fakľonosiča je veľký strom, proti ktorému beží diviak, no z neho sú zachované len predné nohy a hlava.⁶⁰

Možnou príčinou vysokej koncentrácie mithraistických artefaktov v pomerne riedko obývanej oblasti Lago di Santa Giustina je jej relatívna blízkosť (~25 km) k Via Claudia Augusta, ktorá spájala Pádske údolie s Rétiou. Vďaka 4 rôznym reliéfom, z ktorých každý mohol tvoriť ústredný reliéf, je tak veľmi pravdepodobne, že v tejto oblasti sa praktizujúci mohli stretávať na viacerých miestach.

Istria

V rámci *regio X Venetia et Histria* bol objavený ešte jeden obojstranný reliéf. Ten bol objavený neďaleko Jelarji v dnešnom Slovinsku (Elleri v tal.).⁶¹ Lokalita, na ktorej bol objavený, sa nachádza na starej ceste z Tergeste (dnešný Terst v Taliansku) tiahnucej sa pozdĺž západného pobrežia Istrijského polostrova. Ako si všimol Chalupa, na zadnej strane slúžiacej na vyobrazenie hostiny Mithry a Sola sa objavuje ľudská postava s hlavou havrana, ktorá typologicky zodpovedá rovnakému motívu prítomnému na obojstrannom reliéfe z bosnianskej obce Konjic,⁶²

⁶⁰ CIMRM 723/724 = EDR136685 = Ianovitz 1972: 81-84 a obr. 10-11.

⁶¹ Maselli Scotti 2001: 279 a obr. 3 = EDR007118.

⁶² Chalupa A. (2020, Rukopis), CIMRM 1896 = Zotović 35a = Imamović 1977: č. 238 [s. 454] = HD052641 = UEL22318.

nachádzajúcej sa 630 km juhovýchodne. Posledný jednostranný reliéf s pomerne štandardnou tauroktóniou pre túto oblasť bol objavený v Pule⁶³, na juhu Istrijského polostrova.

⁶³ CIMRM 755 = Ianovitz 16-17.

3.3. Raetia

3.3.1. Historiografia

Provincia Raetia sa rozkladala na území východnej polovice dnešného Švajčiarska, Lichtenštajnska, časti Bavorska a veľkej časti Bádensko-Württemberska v dnešnom Nemecku, Voralberska a Tyrolska v dnešnom Rakúsku a severnej časti Lombardie v Taliansku. Pôvodní obyvatelia si udržiavali svoju nezávislosť až do roku 15 pr. n.l. kedy došlo k vojenskému ťaženiu vedenému Tiberiom a Drusom.⁶⁴ K čiastočnému sfunkčneniu provincie mohlo dôjsť už po roku 16 n.l. kedy sa však severná hranica provincie posúvala a je nám známe len veľmi malé množstvo lokalít z augustovskej doby.⁶⁵ Presun severnej hranice smerom k Dunaju prebiehal niekedy pred rokom 40 n.l. kedy boli vybudované aj prvé pevnosti a následne bola táto hranica rozvíjaná od Klaudiovského obdobia (41 – 54 n.l.).

Provincia Raetia tvorila pôvodne samostatnú provinciu, ale ku koncu 1.st. n.l. k nej bola pridaná aj Vindelicia a aj z toho dôvodu mohol Tacitus vo svojej Germanii hovoriť o Auguste Vindelicorum (dnešný Augsburg) ako o kolónii provincie Raetia.⁶⁶ Počas 2. st. n.l. bol tak jej oficiálny názov: *Provincia Raetia et Vindelica*, čo sa však vo všeobecnosti skracovalo na *provincia Raetia*. Finálna fáza, počas ktorej sa podoba provincie menila prebiehala medzi rokmi 155 – 160 n.l, kedy sa rozšírila o územie na severozápad, ktoré slúžilo ako prepojenie Hornogermánskeho a Raetskeho limesu. V tejto podobe pretrvala severná hranica až do polovice 3.st. n.l. kedy bolo územie na sever od Dunaja opustené.

3.3.2. Osídlenie

Z rímskych historických zdrojov je nám známe pomerne veľké množstvo názvov kmeňov obývajúcich podhorskú časť Álp a územie centrálnych Álp, obzvlášť tých, ktoré obývali toto

⁶⁴ Chisholm (1911).

⁶⁵ Dietz a Czycz (2001).

⁶⁶ Germania, 41.

územie na prelome 1.st. pr. n.l a 1.st. n.l. Jedným z týchto zdrojov je nápis zachovaný na 50 m vysokom víťaznom monumente *Tropaeum Alpinum*, na ktorom sa nachádzajú mená takmer 50 kmeňov (nie všetky však obývali územie neskoršej provincie Raetia). Nie je nám však známe koľkým z nich bola umožnená istá úroveň samosprávy akú získali Vindelikovia s ich *municipiom Aelium Augustum* (dnešný Augsburg), Estioni v Cambodunum (dnešný Kemptenu), Brixenti v Brigantiu (dnešný Bregenz). Vojenské diplomy a náhrobky by mohli teoreticky naznačovať iný druh administratívnych telies (napr. Likati, Runikati), avšak bez ďalších dôkazov môžeme predpokladať, že v istých častiach provincie *civitates* nepretrvali.⁶⁷ Táto nejasnosť sa pretvorila v staršej literatúre do predpokladov, že veľká časť provincie bola prakticky neobývaná. A aj keď boli tieto teórie viacnásobne vyvrátené, do tohto dňa nám je známych len niekoľko osídlení, pri ktorých je možné doložiť nepretržité osídlenie.⁶⁸

Faktom však zostáva, že po roku 15 pr. n.l nám nie sú známe žiadne významné vzbury, či povstania ako tomu bolo v iných germánskych, či galských provinciách. Avšak oproti iným provinciám sa tu začína objavovať kultúrna protireakcia v ranom 1.st. n.l obyvateľov odmietajúcich Rímsku kultúru. Príkladom je skupina Heimstetten, známa znovuzavedením rituálnych pohrebných hraníc. Jednalo sa o starší rituál, ktorý sa nepraktizoval už od neskorej doby laténskej a tradičný odev sa vytráca v druhej polovici 1.st n.l.⁶⁹

Najdôležitejšie cesty v Raetii prepájali provinciu s Itáliou a taktiež prepájali Rýn s Dunajom. Udržiavanie prechodnosti týchto ciest bolo kritické pre Rímsku armádu, vzhľadom na to, že boli využívané pre takmer všetky presuny jednotiek do a zo severozápadných provincií. Prvá zmienka sa nám zachovala už z roku 70 n.l. kedy cisár Vespasián poslal jednotky do Germánie Inferior z Raetie aby potlačil povstanie Batavov. O oficiálnych cisárskych cestách (*viae publicae*) máme pomerne dobré informácie z literárnych prameňov (napr. *itinerarium Antonini, tabula Peutingeriana*) a z viac ako 50 míľnikov, ktoré sú nám známe z provinčného hlavného mesta *Augusta Vindelicum*. Najdôležitejšou cestou v Raetii bola *via Claudia Augusta*, ktorá sa tiahla od *Mutina* (dnešná Modena v Taliansku) a *Altina* (dnešné Altino) cez Alpy a *Augustu*

⁶⁷ Schmidts, T. The Raetian frontier and its changes. Dostupné na <<https://www2.rgzm.de/transformation/>>.

⁶⁸ Schmidts, T. The Raetian frontier and its changes. Dostupné na <<https://www2.rgzm.de/transformation/>>.

⁶⁹ Hüssen, C.-M., Irlinger, W., Zanier, W. (2004); Krämer (1985).

Vindelicum až do *Summuntoria* (dnešný Burghöfe). Projekt bol dokončený medzi rokmi 46 – 47 n.l. počas vlády cisára Claudia.⁷⁰

3.3.3. Mithraizmus

Napriek tomu, že provincia bola súčasťou významnej cestnej križovatky a zároveň na jej území bola pomerne bežná prítomnosť légie a vojenských posádok, prítomnosť nálezov súvisiacich s rímskym bohom Mithrom je zanedbateľný v porovnaní so susednými provinciami. Podľa Chalupy je tu možné spoľahlivo doložiť prítomnosť kultu boha Mithru len v 6 lokalitách.⁷¹

Prítomnosť mithraea však bola potvrdená na území provincie až v štyroch prípadoch: v nemeckom Königsbrunne (neďaleko antického Augusta Vindelicum – dnešný Augsburg), Künzingu (antická Quintana), Wachsteine (neďaleko antického Iciniaca – dnešné Theilenhofen) a švajčiarskom Kempratene (blízke okolie antického Centum Prata).

Künzing

Mithraeum v bavorskom Künzingu bolo objavené v roku 1998 vo východnej časti civilného sídliska 190 m od valu rímskej vojenskej pevnosti. Pravdepodobne bolo súčasťou miestneho trhoviska a v jeho tesnej blízkosti sa nachádzalo aj pohrebisko. Zo základov stavby, orientovanej smer východ – západ, sa však veľa nezachovalo a pôdorys mithraea nie je možné spoľahlivo rekonštruovať. V každom prípade však išlo o stavbu, ktorej podlaha bola zapustená pod úroveň okolitého terénu. Archeologický prieskum odhalil minimálne dve stavebné fázy. Prvá tvorila jednoduchá drevená stavba so sedlovou strechou, ktorej dĺžku sa podarilo určiť na 8,9 metra so šírkou približne 6 m (bočné pódia mali šírku približne 1,6 m). Táto prvá fáza bola zničená požiarom a následne nanovo vybudované mithraeum meralo na dĺžku skoro 10 metrov a jeho centrálna ulička bola rozšírená.

V rámci oboch fáz sa v čele miestnosti nachádzala obdĺžniková exedra, v ktorej sa, súdiac podľa objavených zvyškov farebnej omietky, pravdepodobne nachádzala freska zobrazujúca tauroktóniu. Spomedzi nálezov je potrebné spomenúť oltár dedikovaný veteránom *V(aleriom?)*

⁷⁰ Schmidts, T. The Raetian frontier and its changes. Dostupné na <<https://www2.rgzm.de/transformation/>>

⁷¹ Chalupa A. (2020, Rukopis).

Magiom pri príležitosti svojho prepustenia zo služby,⁷² 2 meče (jeden v kompletom stave) a hrot šípu. Analýza 34 kg zvieracích kostí objavených v tesnej blízkosti svätyne naznačuje, že zvieratá (prevažne hydina) boli zabitú a spracované priamo na mieste.⁷³ 2. fáza mithraea bola datovaná na základe terry sigillaty do polovice 3. st. n.l.⁷⁴

Königsbrun

Königsbrunské mithraeum bolo objavené už počas výskumu v rokoch 1976/1977, avšak jeho funkcia nebola v tej dobe rozpoznaná a bolo tak (ako budova č.5) znovu zasypané. Jeho funkcia bola identifikovaná až počas nasledujúceho archeologického prieskumu v rokoch 1998/1999. Lokalita sa nachádza 1 km východne od Via Claudia Augusta a približne 13 km južne od Augusty Vindelicum (dnešný Augsburg v Nemecku), ktoré bolo hlavným mestom provincie Raetia. Tufové základové múry mithraea, umožnili určiť vonkajší rozmer objektu na dĺžku 9,8 m a šírku 9,1 m. Výška múrov však bola len 30 cm a svätyňa samotná bola s najvyššou pravdepodobnosťou postavená z dreva so šindľovou strechou. Vstup do mithraea viedol cez predsieň (zhruba 2 x 4,5 m) s pôdorysom v tvare L, cez ktorú bol umožnený vstup do hlavnej časti svätyne orientovanej smer východ – západ. Počas výskumu tu bolo objavených 96 mincí (pravdepodobne *Opferpfennige*), ktoré napomohli datovať fungovanie svätyne zhruba medzi koncom 2 st. n.l. až do 70tych rokov 4.storočia.⁷⁵ Zvyšky tu objavených omietok naznačujú, že vnútro mithraea bolo vymalované červenou, bielou a zelenou farbou. V exedre komplexu sa nám však nezachoval kultový obraz čo spolu s faktom, že tu neboli objavené žiadne ďalšie nálezy (okrem *terry sigillaty* a hrotu šípu) naznačuje, že svätyňa mohla byť cielene vyst'ahovaná.

Wachstein

Tretie mithraeum bolo objavené v roku 1939, 250 metrov južne od Wachsteinu (neďaleko antického Icinia, dnešný Theilenhofen v Nemecku).⁷⁶ Archeologický prieskum však bol

⁷² HD047881 = UEL 6856.

⁷³ von den Driesch & Pöllath (2000).

⁷⁴ Chalupa A. (2020, Rukopis).

⁷⁵ Chalupa A. (2020, Rukopis).

⁷⁶ Schwertheim (2015, s. 171).

nedostatočne spracovaný čo znemožnilo presnejšiu rekonštrukciu vonkajšieho pôdorysu chrámu. Podľa dochovaných nákresov mala budova neštandardný oválny pôdorys.⁷⁷ V rámci svätyne boli objavené základy kultového obrazu, po stranách ktorého boli dva stĺpy. Pred samotným kultovým obrazom, boli tri oltáre, z ktorých jeden bol počas výskumu zničený a následne stratený. Zvyšné dva oltáre boli zachované a vďaka nápisom⁷⁸ bolo možné jednoznačne potvrdiť existenciu mithraea, a to aj napriek jeho neštandardnému tvaru. Vzhľadom na nedostatočné spracovanie archeologických nálezov je datovanie existencie Wachsteinského mithraea komplikované, avšak na základe nápisu jedného z oltárov sa predpokladá, že existovalo už približne v 2. polovici 2.st.n.l.⁷⁹ Pre doplnenie bola v strede miestnosti objavená pieskovcová misa, v nej boli objavené kosti vtákov a ošípaných.

Kempraten

Štvrté a zatiaľ posledné Raetske mithraeum bolo objavené v roku 2015 v Kempratene (Severozápadná časť mesta Rapperswil-Jona vo Švajčiarsku na brehoch jazera Zurich). Budova bola objavená neďaleko 3 vápenných pecí s pôdorysom mierne nepravidelného obdĺžnika s rozmermi 10 na 8 metrov. V jej strede bol objavený odtokový kanálik, ktorý bol však prekrytý drevenými doskami rozloženými po celej centrálnej časti. Predbežná nálezová správa hovorí až o troch stavebných fázach datovaných, vďaka nálezom drobných mincí, medzi neskoré 3.st. n.l. až do prelomu 4. a 5. storočia n.l.⁸⁰ Okrem takmer 500 mincí, boli objavené a kategorizované aj zvieracie kosti, z ktorých boli takmer všetky identifikované ako hydina alebo mladé ošípané. Spomedzi monumentálnych nálezov bolo objavených až 8 oltárov, z ktorých 5 obsahuje aj nápisy, fragment nápisu, dva fragmenty kultového obrazu a ďalšie predmety, ktoré budú publikované až v nasledujúcej špecializovanej štúdií autorov Lo Russo, Ackermann, Flück.⁸¹ Zaujímavosťou tejto svätyne je prítomnosť množstva krištálových úlomkov, ktoré mohli byť použité na výzdobu

⁷⁷ Schwertheim (1974, s. 210 a obr. 22).

⁷⁸ HD058097 = Wagner 1956/1957: č. 86 = Schwertheim 171a: PETR(A)/E GEN/ETRICI{I}. HD058098 = Wagner 1956/1957: č. 87 = Schwertheim 171b: S(OLI) I(NVICTO) M(ITHRAE) DE<O=D>#DE<O>#DED SIG/N(UM) CUM AED(E) / STATUER(UNT) IUL(I) / D[E]CORATU[S] / [S(UMMUS)?] C(URATOR)(?) ET RUSTI/[C]US ET VILIA/[N]US(?) D(ECURIO) A(LAE) I AU(RIANAE) / [FR]ATR(ES)(?) V(OTUM) S(OLVERUNT).

⁷⁹ Roxan (1973, s. 106-107). Na základe toho, že nápis nenesie žiadne známky nápisu 3. storočia n.l. (chýba ligatúra a typické skratky pre 3.st.) predpokladá Roxanová skôr skorší *terminus ante quem* a to 162 n.l. kedy bola vojenská jednotka *ala I auriana* presunutá z tejto oblasti v rámci posilnenia Verovej armády.

⁸⁰ Lo Russo, S., Ackermann, R., Flück, J. (2018).

⁸¹ Lo Russo, S., Ackermann, R., Flück, J. (2018, s. 210).

plafónu nad kultovým obrazom aby tak symbolizovali nočnú oblohu, podobne ako tomu bolo v mithraeu v švajčiarskom Martigny (vzdialenom takmer 300 km). Výsledok tejto hypotézy ale bude potvrdený alebo vyvrátený až po vykonaní plánovanej špecializovanej štúdie.

V rámci Švajčiarska boli úlomky krištálu objavené aj v jaskyni Zillis, ktorá slúžila ako kultové miesto medzi 2. – 6. st. n.l.⁸² V jaskyni boli objavené fragmenty tzv. *Schlangengefasse* – kultovej nádoby, ktorá zvykne byť spájaná s Východnými kultmi – predovšetkým s kultom Mithru.⁸³ Jaskyňu však nie je možné s určitosťou spájať s kultom boha Mithru z dôvodu absencie monumentálnych nápisov, či ikonografie.⁸⁴

Poslednou lokalitou z tejto provincie, na ktorej je možné preukázať existenciu Mithrovho kultu, je Mules (lokalita sa nachádzala neďaleko antického Vipitena – dnešné Vipiteno v Taliansku). Bol tu objavený kultový reliéf, na ktorom bola vyobrazená tauroktónia s bočnými scénami,⁸⁵ datovaný na prelom 3. a 4. storočia n.l.

⁸² 440 drobných mincí objavených počas vykopávk v 1991, bolo datovaných väčšinou medzi 2. – 4. storočím n.l.

⁸³ Túto nádobu sa podarilo zrekonštruovať a následne bolo preukázané, že z nej bolo možné vypit' takmer liter tekutiny. Pajarola, J.F. (2016, s. 9).

⁸⁴ Rageth, J. (1994); Rageth J., Liver, A. (2001).

⁸⁵ UEL5845 = CIMRM 1400.

3.4. Norikum

3.4.1. Historiografia

Rímska provincia Norikum, sa rozkladala na území dnešného Štajerska, Korutánska, Horného a Dolného Rakúska (na juh od Dunaja) na západ od Viedne, Salzburska, malej časti Bavorska (Cheimgau, Inntal) a Slovinska. Provincia prevzala meno z oblasti, ktorú obývali Kelti žijúci na tomto území. Pre Rimanov bolo toto územie známe pod názvom *regnum Noricum*. Celá oblasť bola pretransformovaná bez výraznejších problémov a následne jej bol udelený provinčný štatút.⁸⁶ Oblasti na východe ovládané Bójmi, ktoré patrili do starého *regnum Noricum* ako je Hradsko a Viedenská oblasť, boli pri ustanovovaní provincií odtrhnuté a boli priradené pod správu provincie Panónia. Vďaka jeho prírodno-geografickým podmienkam dominovali Noriku v jeho strede a na juhu Alpy, preto môžeme hovoriť o Alpskej provincii, ktorej centrálna oblasť bola prakticky neobývateľná a ktorej cesty priesmykmi boli veľmi nebezpečné.

Jej severná hranica bola určená Dunajom, roviny pozdĺž rieky boli prerušované kopcovitým terénom, ten niekedy zasahoval až do toku rieky. Na východných hraniciach provincie sa po poslednom limitnom *kastely* v Zeiselmauer dostáva Viedenský les pred Dunaj a ponecháva tak úzky priechod, skôr než sa znovu otvorí pri Viedenských jazerách. Krajina medzi Alpami a Dunajom je členená bočnými prúdmi riek ako napríklad Inn, Traun, Enns, Ybbs, Erlauf a Traisen, ako aj mnohými ďalšími malými tokmi, ktorých údolia vytvorili veľmi dôležitú spojnicu medzi severom a juhom. V jadre provincie sa dvíhajú vysoké vrcholy Álp, na západe začínajú Vysokými Taurami, v ktorých centre je 3798 m vysoký Großglockner. Ten je zároveň najvyšším vrcholom provincie a na východe sa uzatvárajú Nízkymi Taurami. Južnými svahmi Alpského údolia viedli najdôležitejšie komunikácie smerované východ – západ. Tieto údolia sa tým pádom stávali aj lukratívnymi pri výbere stavby nových sídlisk (ako napríklad Pustertal, Gailtal, Rienz-, Drautal). Údolia Iselu, Möllu, Lieseru a Gurku boli aj hlavnými strediskami sídlisk v regióne, spolu s Klagenfurtskou kotlinou. Východne odtiaľto sa vytvárali smerom zo severu na juh resp. juhovýchod, v odvodnených korytách rieky Drávy, Lavanty, Mury, Ráby a v Slovinsku Savinje a Sávy, nadregionálne dôležité spojnice a osídlenia.

⁸⁶ Fischer (2002, s. 5).

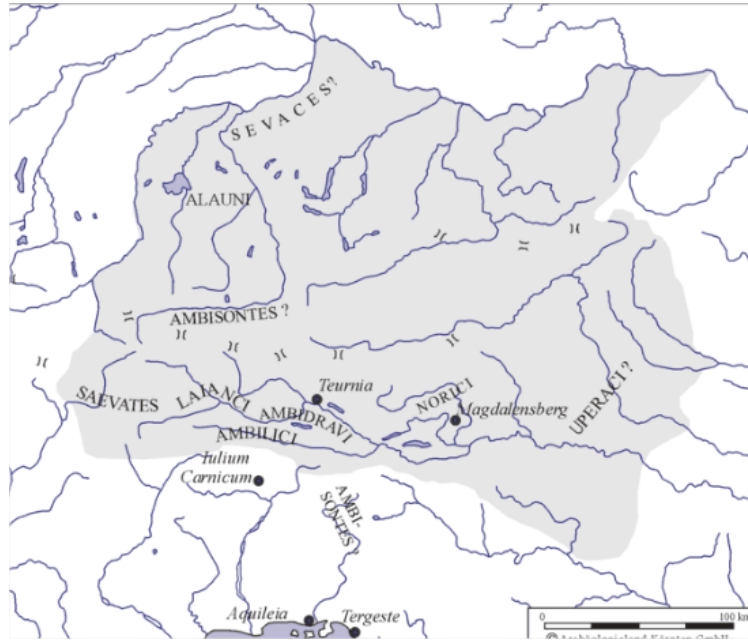
V počiatočnej fáze budovania provincie (15 pr. n.l. – 50 n.l.) sa nachádzala Rímska administratíva v rímskom obchodnom meste založenom na Magdalensbergu v 1.pol. 1.st. n.l. Nachádzali sa tu aj dobre strážené cisárske pece na tavenie zlata. Po tom ako bola provincia založená sa Virunum stalo sídlom *procuratora Augusti*, avšak niektoré administratívne role sídlili aj v Celeii. Administratíva ťažobnej aktivity sa nachádzala v okolí Hohensteinu, ale aj Tiffenu a Feldkirchenu, ktoré sa nachádzajú niekoľko hodín cesty severozápadne od Virunuma.⁸⁷

3.4.2. Osídlenie

Rímske prerozdelenie oblasti Norika je na základe územia *regnum Noricum*, čiže predovšetkým na základe starobylých keltských rodových teritórií, ktoré – ako napríklad v Gálií – boli označované ako *civitates*.⁸⁸ Na územi tejto provincie sídlili viaceré kmeňe, medzi najznámejšie môžeme spomenúť Norikov, Ambilinov, Ambidravov, Uperaciov, Saevátov, Laiankorov, Ambisontov a Elvéto. Vďaka geografovi Ptolemaiovi poznáme ich približnú podobu.

⁸⁷ Gassner – Jilek - Ladstätter (2002).

⁸⁸ Historické zdroje, sú veľmi strohé: nápis z Magdalensbergu a zmienka od Ptolemaia. Nápis, tri kamenné platne, ktoré boli neskôr rozkúskované, pôvodne pochádzajú pravdepodobne z priestoru fóra.

Obrázok č. 1: Keltské kmene v *regnum Noricum*. Foto Hermann Pfaller.

V západnej časti provincie sídlili, začínajúc od severu, Saevéti, Alauni a Ambisonti, vo východnej časti žijú Norici, Ambidravi a Ambilini. Ambisonti boli jediným Norickým kmeňom, ktorý bojoval proti Rimanom a v roku 15 pr.n.l. boli aj porazení.⁸⁹ *Civitates* Saevétov a Laiankorov boli spomenuté na čestnom nápise z Iulia Carnica.⁹⁰ Presná lokalizácia jednotlivých *civitates* je problematická, až na Norikov, ktorí obývali Horné Štajersko. Takisto kmeňová oblasť Ambidrávov môže byť takmer s istotou určená do údolia na rieke Dráva.

Na rozdiel od Galie a ďalších germánskych provincií, kde slúžili *civitates* ako správne jednotky mimo mestského územia a mohli takto pôsobiť až do 3. st. n.l., bol prípad Norických *civitates* neúspešný. Ako jeden z dôvodov bolo aj rýchlo postupujúce preberanie obyčajov a zvyklostí, ktoré prinášali Rímski kolonisti, ktorí stáli pri budovaní nových autonómnych miest vystavaných podľa rímskej predlohy. Počas prvej fázy sfunkčnenia provincie nedošlo k zakladaniu *coloniae*, ale k zriadeniu viacerých *municipií* s príslušnými územiami. Sú to tieto *municipia*: Iuvavum (Salzburg); Aguntum (Dölsach); Teurnia (neďaleko dnešného Sankt Peter in Holz); Virunum (Zollfeld); Flavia Solva (Wagna); Celeia (Celje); Aelium Cétium (St. Pölten); Lauriacum (Lorch) a Ovilava (Wels). Vďaka Plíniovi vieme, že z týchto deviatich *municipií* bolo

⁸⁹ T. Fischer (2002, s. 19); *CIL* V 7817.

⁹⁰ *CIL* 1838.

päť (Virunum, Celeia, Teurnia, Aguntum a Iuvavum) založených počas Julio-Klaudiovskej dynastie a mesto Flávia Solva, ako je už evidentné z názvu, bolo založené počas Fláviavskej dynastie. Archeologické dáta týmto údajom a tomuto zdroju neodporujú, aj keď je čoraz jasnejšie, že tieto *municipia*, neboli založené na zelenej lúke.⁹¹

V rámci Dunajskej oblasti sa urbanizácia rozvíjala pomalšie; za Hadriána (117-138 n.l.) získali mestské práva Cétium (St. Pölten) a Ovilava (Wels), zatiaľ čo Lauriacum/Lorch (ak vôbec) získalo tieto práva až za Septímia Severa.⁹² Množstvo *municipií* malo dopad aj na hustejšiu sieť medzi mestami a ich príslušnými oblasťami, ako to bolo v prípade susedných germánskych provincií a Raetie. Tieto mestá s ich príslušnými oblasťami pravdepodobne rýchlo pohltili staršie obytné usporiadania *civitates* v prospech teritórií *municipií*, pričom pravdepodobne viaceré *civitates* patrili pod správu *municipia*. Kvôli nedostatku historických a epigrafických dôkazov však nemôžeme povedať s istotou v akom rozsahu boli postavené neskoršie mestá s ich územiaми na území *civitates*. Taktiež presný vývoj hraníc medzi jednotlivými mestskými územiaми je tým pádom nejasný.

3.4.3. Mithraizmus

Noricum je jednou z najbohatších provincií na mithraistické nálezy v rámci našej štúdie. Nálezy pochádzajú až z 30 lokalít, ale len v šiestich boli mithraea doložené aj archeologicky⁹³ a v jednej lokalite (Zollfeld v Rakúsku – antické Virunum) bola existencia dvoch mithraeí doložená epigraficky.

Sankt Urban

Prvé mithraeum, bolo objavené v jednej zo skalných stien neďaleko kostola v Sankt Urbane, v ktorej sa nachádzali dva otvory smerujúce na juh a juhozápad. Otvor smerujúci na juh sa ukázal ako čiastočne umelo vyhlbená jaskyňa, ktorá plnila funkciu mithraea. V roku 1838 našli v sutinách steny nápis, spoločne s keramikou a mincami. Avšak až v roku 1864 bola jaskyňa

⁹¹ T. Fischer (2002, s. 19).

⁹² Betz (1990, s. 15).

⁹³ Chalupa A. (2020, Rukopis)

preskúmaná Hauserom. Ten preskúmal južný otvor a objavil skalnú podlahu, ktorej nerovnosti boli zarovnané pomocou kamenných blokov a rozdrvených kameňov. Zmienky z výskumu spomínajú aj odvodový kanál v zadnej časti miestnosti. Identifikácia tohto priestoru ako mithraea potvrdzuje votívna doštička⁹⁴ a dodatočne tvar miestnosti s rozmermi (8,5 x 5,5 m). Mince, ktoré tu boli objavené boli datované medzi obdobie vlády Crispa (317-326 n.l.) a Valensa (364-378 n.l.).⁹⁵

Schachadorf

Mithraeum zo Schachadorfu (~5 km juhozápadne od antického Vetonianis - dnešný Voitsdorf, na trase smerujúcej k/od antickej Ovilavy – dnešný Wels) bolo objavené v roku 1936.⁹⁶ Vzhľadom na to že bolo mithraeum objavené v štrkovisku a nálezové správy sú zároveň pomerne útržkovité, nedochovalo sa nám o tejto stavbe množstvo informácií. Mithraeum malo pravouhlú podstavu a bolo rozdelené na hlavnú časť a predsieň, z ktorých centrálna časť mala dĺžku 8 metrov. V predsieni boli situované dva podstavce, na ktorých zvyknú byť položené sochy fak'onosičov (Cauta a Cautopata).⁹⁷ Spomedzi monumentálnych nápisov sa nám nedochoval žiaden exemplár a bola tu objavená len soška symbolizujúca Mithrovo zrodzenie zo skaly.⁹⁸ Jedinou pomôckou pre možné datovanie svätyne bolo 23 mincí datovaných medzi 268 – 392 n.l. To či bola svätyňa skutočne aj využívaná až do konca 4. st. n.l. je neisté, avšak počas výskumu tu bola zaevidovaná hrubá deštrukčná vrstva, ktorá označovala koniec fungovania tohto chrámu.

Immurium

Mithraeum v Mooshame bolo objavené a preskúmané medzi rokmi 1950 až 1952 v rámci väčšieho archeologického výskumu *mansia* Immurium. Nachádzalo sa vo svahu západne od zámku Moosham v blízkosti trasy spájajúcej antickú Teurniu (dnešný Lendorf v Rakúsku) cez Katschberg s antickým Iuvavom (dnešný Salzburg v Rakúsku). Ľavá strana budovy bola zahĺbená

⁹⁴ CIMRM 1443 = Schön 162 = HD057661 = UEL 4856.

⁹⁵ Chalupa A. (2020, Rukopis).

⁹⁶ CIMRM 1409 = Schön 153 = Kovacovics 1998.

⁹⁷ Schön (1988, s. 155).

⁹⁸ CIMRM 1410 = Schön 154 = UEL 12006.

do veľmi strmého svahu, pričom pravá strana musela byť vyvýšená. Z približne 0,6 m hrubého múru bolo možné určiť nepravidelnú podstavu mithraea kde strana zahĺbená do svahu mala 8,1 m a pravá, bližšie do údolia, mala 8,7 m. Budova mala podlahu na ktorej boli stopy po zuhoľnatení. Najdôležitejším nálezom boli 3 fragmenty architrávu budovy na ktorej bol spolu s figurálnymi motívmi objavený nápis *D(eo) I(nvicto) M(ithrae)*.⁹⁹ Okrem toho tu boli objavené aj fragmenty kultového reliéfu s vyobrazením tauroktónie¹⁰⁰ a úlomky dvoch oltárov s fragmentárnymi nápismi.¹⁰¹ Z nápisov však nebolo možné určiť pevné časové body, ktoré by nám pomohli datovať túto budovu. Aj datovanie črepov *terry sigillaty*, určené na neskoré 1. storočie, treba brať s veľkou rezervou. Črepy pravdepodobne pochádzajú z objektov A a B, ktoré stáli v okolí mithraea a pochádzajú z iného časového horizontu. Fleischer datuje tento chrám do severovského obdobia na základe situácie kedy bola postavená cesta do Teurnie a pôvodná cesta z Viruna bola vylepšovaná. Práve vtedy by to totiž mohla byť najvhodnejšia doba na stavbu mithraea.¹⁰²

Lentia

Súčasťou chrámového okrsku v antickej Lentii (dnešný Linz v Rakúsku) bolo aj mithraeum objavené počas výskumu medzi rokmi 1953-55.¹⁰³ Jednalo sa však o budovu, ktorej pôvodný účel bol iný a bola až následne (niekedy v 3.st.n.l.) prerobená tak aby spĺňala potreby miestnych mithraistov. Jej pôdorys je preto pomerne netypický - samotná hlavná kultová miestnosť má obdĺžnikovitý pôdorys s rozmermi len 5,1 x 2,7 m a neboli tu objavené žiadne postranné pódia. Môžeme však predpokladať, že miesta na sedenie boli vyhotovené z dreva a boli po opustení svätyne zničené požiarom. V zadnej stene centrálnej miestnosti bol umiestnený hlavný kultový obraz zobrazujúci tauroktóniu. Podlaha miestnosti bola tvorená maltou natretou červenou farbou, ktorej stopy sa nám dochovali. Budova mala pravdepodobne vypuklú strechu vyhotovenú z prútia a hlíny, podobne ako to bolo v tretej Carnuntskej svätyni.¹⁰⁴ Malá miestnosť, ktorá susedila s centrálnou miestnosťou mithraea slúžila zrejme na prípravu jedla. To bolo

⁹⁹ CIMRM 1403/1404 = Schön 136 = HD049094 = UEL 6015.

¹⁰⁰ CIMRM 1405 = Schön 137a-e.

¹⁰¹ CIMRM 1406 = Schön 138a = HD067353 a Schön 138b.

¹⁰² Fleischer (1998).

¹⁰³ CIMRM 1414 = Schön 144 = Karnitsch 1956 = Jochade-Endl 2011.

¹⁰⁴ Schön (1988, s. 252).

následne konzumované v hlavnej miestnosti o čom svedčí množstvo drobných nálezov.¹⁰⁵ Medzi ďalšie malé nálezy patrili fragmenty zo *Schlangengefasse*¹⁰⁶ a 122 kusov mincí, ktoré podľa Karnitscha určili datovanie chrámu medzi obdobie vlády Tacita (275-276 n.l.) a jeho koniec spôsobený požiarom do doby Honória (393 – 423 n.l.).¹⁰⁷ Z ikonografických monumentov bol objavený iba poškodený kruhovitý reliéf s tauroktóniou¹⁰⁸ a dva fragmenty väčšej verzie tohto kruhovitého reliéfu s podobným motívom.¹⁰⁹ Jedným z dvoch epigrafických svedectiev, ktoré boli objavené v tejto svätyni, bola terakotová doska, tá mohla slúžiť ako podnos.¹¹⁰ Rozmery tejto dosky sú odhadované na 38 cm a na jej okraji bol vygravírovaný nápis venovaný Jupiterovi a *M{a}it(h)ra Deo*. Druhý nápis sa nachádza na oltári veterána T. Julia Ursula,¹¹¹ ktorý však nespomína svoju jednotku. V rovnakej miestnosti bol objavený oltár istého Sabinia z ala I Thracum Victrix, ku ktorej sa Schönová vyjadruje ako o sekundárne použitom a patriacom pravdepodobne k inej svätyni.¹¹² V mithraeu bol taktiež objavený aj fragment votívneho predmetu z tenkého strieborného plechu,¹¹³ ktorý však zvyčajne býva súčasťou kultu Jupitera Dolichénskeho.

Ad Enum

Ďalšie mithraeum bolo objavené roku 1977 v lokalite Mühlthal (neďaleko antického Ad Enum v Nemecku) na východnom brehu rieky Inn. Jeho rozmery boli 12,1 m x 8,75 m a bolo orientované na osi sever-juh. Mithraeum malo lomenú strechu podopretú drevenými stĺpmi a podlahu tvoril maltový základ, ktorý bol prekrytý drevenými doskami. V rámci centrálnej

¹⁰⁵ Werneck (1955) spomína veľké množstvo ovocných jadierok, škrupín orechov a s tým spojené aj množstvo keramiky.

¹⁰⁶ Podľa Schönovej (1988, s. 252) je prítomnosť takejto nádoby spájaná s obdobím dominátu keďže tento štýl zeleno-žltej glazovanej keramiky patrí do neskoršieho obdobia.

¹⁰⁷ Karnitsch, (1956, s.189); Jochade-Endl (2011, s. 26).

¹⁰⁸ CIMRM 1415 = Schön 145.

¹⁰⁹ CIMRM 1416 = Schön 146.

¹¹⁰ CIMRM 1419 = Schön 149 = HD018682.

¹¹¹ CIMRM 1417 = Schön 147 = HD035561 = UEL 11414.

¹¹² Schön (1988, s. 253).

¹¹³ CIMRM 1420 = Schön 148.

uličky tu boli objavené 3 jamy kde sa nachádzali fragmenty sôch, reliéfov,¹¹⁴ oltárov,¹¹⁵ keramických a sklenených črepov¹¹⁶ a mincí.¹¹⁷ Napriek tomu, že z vybavenia mithraea sa nám dochovali v podstate len trosky, ktoré s vysokou pravdepodobnosťou poukazujú na systematické zničenie svätyne, kvalita sôch a keramiky dokazuje existenciu relatívne bohatej mithraistickej komunity.¹¹⁸ Založenie tejto svätyne bolo Steidelom v roku 2008 určené do 2.polovice 2.st. n.l.¹¹⁹ Bola používaná až do prelomu 4. a 5. storočia n.l., kedy bolo zničené pravdepodobne po násilnom zásahu zo strany kresťanov.¹²⁰

Statio Bilachinensis

Posledné objavené mithraeum na území Norika sa nachádza neďaleko dedinky Camproso in Valcanale (antické Statio Bilachinensis v dnešnom Taliansku). Toto mithraeum bolo objavené vďaka náhodnému objaveniu niekoľkých monumentov spolu s kamennou doskou dedikovanou bohu Mithrovi.¹²¹ Počas výskumu v roku 1982 došlo k odhaleniu čiastočne zachovalých kamenných základov budovy s dvomi miestnosťami.¹²² V priestoroch mithraea bol objavený fragment reliéfu zobrazujúci Mithrovo zrodzenie zo skaly¹²³ a fragmenty sôch falkónosičov.¹²⁴

Datovanie svätyne bolo určené na základe mincí medzi obdobie 2. polovice 2. st. n.l. až do 90tych rokov 4. st. n.l. kedy bolo násilne zničené pravdepodobne v súvislosti s vydaním

¹¹⁴ Socha boha Mithru, pravdepodobne súčasť hlavného reliéfu (Garbsch 1985, s. 392, č. 1); fragmenty sôch falkónosičov (Garbsch 1985, s. 393, č. 2); fragmenty malého votívneho reliéfu s nápisom (Garbsch 1985, s. 393, č. 2-9 = HD065043 = UEL 20100).

¹¹⁵ Fragmenty oltára s nápisom (Garbsch 1985, s. 396, č. 22 = HD042354 = UEL 8888); Fragmenty oltára s nápisom (Garbsch 1985, s. 394-396, č. 13-21 = Steidl 2008, s. 65, č. 2 = HD065044 = UEL 20101).

¹¹⁶ Fragmenty kultovej nádoby (*terra sigillata*) s nápisom (Garbsch 1985, s. 398-402, č. 1 = HD042357 = UEL 20102); úplný prehľad keramických a sklenených nálezov Garbsch (1985, s. 398-434).

¹¹⁷ Garbsch (1985, s. 366-392).

¹¹⁸ Steidl (2008, s. 53); Chalupa A. (2020, Rukopis).

¹¹⁹ Steidl (2008, s. 82-84). Pôvodné datovanie Garbschom z 1985 počítalo s koncom 1.storočia n.l., avšak Steidl presvedčivo argumentuje že mince, na základe ktorých Garbsch určoval datovanie, sa dostali do objektu svätyne z dôvodu rôznych pôdnych procesov.

¹²⁰ Garbsch (1985, s. 445); Steidl (2008, s. 53). Chalupa A. (2020, Rukopis).

¹²¹ HD067683 = UEL 11474 = Casari 2015: č. 2.

¹²² Casari (2015).

¹²³ UEL 23347 = Casari 2015, č. 6.

¹²⁴ Kautopates: UEL 23355 = Casari 2015, č. 13; Kautes: UEL 23356.

Theodosiových dekrétov.¹²⁵ Najdôležitejším javom v tejto lokalite, ktorý bude rozoberaný v neskorších kapitolách zaoberajúcich sa vzťahom kultu boha Mithru a *portoria*, je prakticky úplná absencia mincí datovaných do 3. storočia. To naznačuje, že k opusteniu mithraea dochádza až počas obdobia vlády cisára Diocletiana na začiatku 4. st. n.l.

Virunum

Samostatnú zmienku si zaslúži hlavné mesto provincie Noricum – antické Virunum (dnešný Zollfeld v Rakúsku), celým názvom Municipium Claudium Virunum. Napriek tomu, že tu nebolo objavené mithraeum môžeme vďaka dochovaným nápisom hovoriť s istotou o minimálne dvoch svätyniach. Kult tak bol v tejto lokalite pevne etablovaný a dobre známy, ale existencia viacerých mithraeí svedčí najmä o dlhoročnej prítomnosti tohto kultu a o zvyšujúcej sa túžbe obyvateľov stať sa členmi mithraistickej komunity.

Medzi najcennejšie monumentálne epigrafické artefakty tejto oblasti, ak nie celej provincie, sú nápisy zachycujúce veľké množstvo mien miestnej mithraistickej komunity tzv. *album sacratorum*. Prvým z tejto skupiny nápisov je bronzová tabuľka o veľkosti 88,5 x 58,5 cm objavená v roku 1992 v Töltschachu (~1 km juhovýchodne od Zollfeldu).¹²⁶ Dnešný Töltschach by sa nachádzal v okrajovej oblasti antického Viruna. Tabuľka bola uložená prednou stranou pol metra pod podlahou jednej z *insulae*. Tabuľka pozostáva z nadpisu, dodatočnej poznámky, 4 stĺpcov mien,¹²⁷ a dedikačnej formulky v spodnej časti. Text samotný bol rekonštruovaný ako:

D(eo) I(nvicto) M(ithrae) pro salute Imp(eratoris) [[[Commodi]]] Aug(usti) Pii / qui templum vii(!) conlapsum impendio suo restituerunt / (dodatok písaný malým písmom v pravej časti) et mortalitat(is) causa convener(unt) / Marullo et Aeliano co(n)s(ulibus) VI K(alendas) Iulias

Spodná časť: Tiberius Claudius Quintilianus ob dedicationem templi tabulam / aeream donum dedit et camaram picturis exornavit

¹²⁵ Chalupa A. (2020, Rukopis).

¹²⁶ AE 1994, 1334 = HD051713 = Piccottini 1994 = Chalupa 2006.

¹²⁷ Dohromady tu máme doložených až 98 mien, ktoré však boli pridávané postupne až kým nebola tabuľka úplne zaplnená.

Dodatok bol datovaný do 26. júna 184 n.l.,¹²⁸ a z kontextu je zrejmé, že bol vpísaný až následne, keďže sa nachádza v pravej polovici 3. a 4. riadku celého nápisu (na ľavej polovici nápisu sa nachádzali dva stĺpce mien miestnej mithraistickej komunity). Vzhľadom na to, že Commodus získal tituly až medzi 10. decembrom 182 až 3. januárom 183 n.l., môžeme pôvodné vyhotovenie nápisu datovať medzi roky 182-184 n.l. Picottini datuje vznik samotného mithraea, v ktorom sa táto komunita nachádzala, okolo roku 150 n.l a jednalo by sa o jedno z najstarších mithraeí v Noriku.¹²⁹ S týmto datovaním sa stotožňujeme aj z toho dôvodu, že sa komunita musela nejaký čas rozvíjať kým dospela do bodu, v ktorom malo zmysel zapisovať vlastné mená takýmto nákladným spôsobom. Keďže sa mená postupne dopĺňali je veľmi ťažké odhadnúť aké množstvo stúpcov kultu tvorilo aktívnu časť členov v rámci jedného bodu v čase. Najbližšie k takémuto určeniu je skutočnosť, že prvých 34 členov bolo zapísaných medzi rokmi 182 – 184 n.l.

Z nápisu môžeme extrahovať dve udalosti tejto mithraistickej komunity. Jednou z nich je informácia o znovuvybudovaní násilne zničeného mithraea, ktoré nechal vyhotoviť Tiberius Claudius Quintilianus na počesť cisára Commoda. S druhou informáciou priamo súvisí práve vyššie spomenutý dodatok, ktorý bol vyhotovený na počesť viacerých členov, ktorí podľa Picottiniho hromadne umreli v kratšom časovom úseku z dôvodu Antonínovského moru.¹³⁰

S týmto nápisom úzko súvisia aj fragmenty mramorovej dosky objavenej v 1838 a 1943.¹³¹ Nápis je o niečo mladší a pochádza z roku 202 n.l.¹³² pri príležitosti zasvätenia novo vybudovaného chrámu a jeho pravdepodobné rozmery mohli byť 60 x 90 cm. Aj vďaka tomuto artefaktu sa nám dochoval väčší počet mien miestnej mithraistickej komunity aj keď je potrebné doplniť, že všetky mená sú spomenuté aj na bronzovej tabuľke z Töltschachu. Na nej je meno jedného z nich - Aelius Fuscus, doplnené slovom Pater. Je pravdepodobné, že vytvorenie nového mithraea mohlo mať spojitosť s rýchlo rastúcou komunitou mithraistov, ktorých potreby už nebolo možné dostať v rámci jednej svätyne po prekročení istého počtu členov.

V rámci Viruna je nám známa aj hlavná kultová scéna znázorňujúca tauroktóniu spolu s bočnými scénami. Zachovala sa nám však len v troch fragmentoch.¹³³ Medzi ďalšie významné

¹²⁸ Gordon (1996) a Picottini (1994).

¹²⁹ Gordon (1996) a Picottini (1994).

¹³⁰ Gordon (1996) a Picottini (1994).

¹³¹ HD051714 = AE 1994, 1335.

¹³² Gordon (1996) a Picottini (1994, s. 50 - 51).

¹³³ CIMRM 1430 = UEL5859-5861.

monumentálne epigrafické pamiatky patria kamenné dosky zmieňujúce obnovu opustených mithraeí. Prvý z týchto nápisov nechal vyhotoviť cisársky prepustenec Hilarus a cisársky otrok Epictetus okolo roku 239. Tí nechali na nápis pridať informáciu o obnovení zničeného mithraea a jeho vybavenie novými maľbami.¹³⁴ Druhý nápis spomína správcu provincie Aurelia Hermodora, ktorý nechal zrekonštruovať mithraeum, opustené viac ako 50 rokov.¹³⁵ Je pomerne nepravdepodobné, že by sa mohlo jednať o to isté mithraeum.

Otázka ohľadom počtu všetkých mithraeí v tejto lokalite je komplikovaná, keďže tu žiadna svätyňa nikdy nebola objavená. No pri predpoklade, že posledné dva spomenuté nápisy spomínajú iné mithraea ako nápisy zo 184 n.l a 202 n.l môžeme predpokladať existenciu troch až štyroch svätýň.¹³⁶ Čo by posúvalo Virunum medzi jedno z hlavných centier tohto kultu v alpskej, ale aj podunajskej oblasti. Avšak v rámci počtu mithraeí v tejto lokalite by sme mali byť opatrnejší hlavne z toho dôvodu, že 2 zo 4 nápisov spomínajú, že boli mithraea opustené, čo nesvedčí o veľkej potrebe miestnej komunity využívať simultánne tri alebo štyri mithraea v jednu chvíľu. Na druhu stranu sa však prikláňame k názoru, že Virunum bolo skutočne centrum mithraizmu v rámci tejto provincie a to najmä z dôvodu veľkého počtu mithraistických nálezov v okolí, čo svedčí o veľkom vplyve tohto miesta na okolitú krajinu.

Iné lokality

Spomedzi ďalších lokalít kde môžeme predpokladať existenciu dlhodobejšej prítomnosti mithraistickej komunity na základe objavenej hlavnej kultovej scény je slovinská dedinka Modriči. Tá by ležala na severnej trase z antickej Celeie do Poetovia (obe v dnešnom Slovinsku). Boli tu objavené až štyri menšie kultové reliéfy,¹³⁷ kamenná doska zobrazujúca Mithrovo

¹³⁴ CIMRM 1438 = HD057797 = UEL5759. Pro salute Aug(usti) / in honorem d(omus) d(ivinae) Soli / Invicto Mythr(ae!) Hilarus / Aug(usti) lib(ertus) tab(ularius) p(rocuratoris) r(egni) N(orici) et Epictetus / ark(arius) Aug(usti) n(ostri) tem(plum) vetustate conl(ap)s(um) / sumptu suo cum pictura refe[c(erunt)] / Imp(eratore) d(omino) n(ostro) Gordiano Aug(usto) et Aviola c[o(n)s(ulibus)] / sacerdot(e) Licin(io) Marcello pat[re] / d(edicatum) VIII K(alendas) Iulias Q(uinto) Vi[---].

¹³⁵ CIMRM 1431 = Schön 166 = HD057687 = UEL 5824. D(eo) I(nvicto) M(ithrae) templum vetusta(te) / conlabsum(!) quot(!) fuit / per annos amplius / L desertum Aur(elius) / Hermodorus v(ir) p(erfectissimus) p(raeses) p(rovinciae) N(orici) / m(edi)t(erranei) a novo restitui fecit / quot(!) (a)edificatum est divo / Maximiano VIII et Maximino it(e)r(um) / A(u)gg(ustis) con(sulibus) Quar(tinio) Ursiniano cur(ante)

¹³⁶ Chalupa A. (2020, Rukopis).

¹³⁷ Najväčší a najzachovanejší mal rozmery 43 x 37,5 cm : CIMRM 1620/1621 = Selem 26 = Zotović 47a = HD066908 = UEL 8861; CIMRM 1622/1623 = Selem 27 = Zotović 47b = HD066907 = UEL 8860; CIMRM 1624 = Selem 28 = Zotović 47c = UEL 22309; CIMRM 1625/1626 = Selem 25 = Zotović 47d = HD066904 = UEL 8857.

zrodenie zo skaly¹³⁸ a tri oltáre s nápismi.¹³⁹ Podobná nálezová situácia nastala aj v slovinskej dedinke Ruše, ktorá leží na brehu rieky Drávy (antické Poetovio je po prúde rieky vzdialené 40 km). Boli to objavené 4 menšie a silne poškodené kultové reliéfy zobrazujúce tauroktóniu¹⁴⁰ a samostatne od nich bol v roku 1845 objavený jeden väčší exemplár s rozmermi 76x110.¹⁴¹ Tento posledný reliéf bol dedikovaný Markom Porciom Verom (*procurator Augusti*) medzi rokmi 235-240 n.l.¹⁴² Štylisticky odlišný kultový reliéf bol objavený v S. Andrä vor dem Hagenthale (neďaleko Zieselmaueru, ktorý zvykne byť interpretovaný ako antická Cannabiaca). Lokalita leží na trase pozdĺž Dunaja medzi antickou Commagenou (dnešný Tulln an der Donau v Rakúsku) a antickou Vindobonou (dnešná Viedeň). Na základe jeho štylizácie bol datovaný od roku 260 n.l.¹⁴³ Drobné reliéfy alebo fragmenty kultových reliéfov boli objavené aj v Rakúskom S. Veit am Vogau, ktorý by ležal na trase z antického Poetovia do antickej Flavia Solvy (nález bol objavený len ~7 km od Wagna (antická Flavia Solva)¹⁴⁴ pri Lorchu neďaleko mesta Enns (antické Lauriacum).¹⁴⁵ V Slovinsku boli objavené dodatočné reliéfy pri Celje (antická Celeia)¹⁴⁶ a menší reliéf, ktorý bol objavený v Šmartne na Pohorju, neďaleko Ptuja (antické Poetovio).¹⁴⁷ Clauss pripomína, že z ikonografického hľadiska patria všetky nálezy medzi monumenty panónskeho alebo dalmátskeho typu,¹⁴⁸ až na výnimku nálezu zo S. Andrä vor dem Hagenthale.

Pri analýze epigrafického materiálu je možné dospieť k viacerým záverom, na ktoré upozornil už Chalupa.¹⁴⁹ Zo sociálneho a demografického hľadiska zohrávalo pri rozširovaní kultu do oblasti významnú úlohu práve *Publicum Portorium Illyrici* a cisárska správa a to vo

¹³⁸ CIMRM 1627/1628 = Selem 25 = Zotović 47e = HD066905 = UEL 8858.

¹³⁹ CIMRM 1629/1630 = Selem 21 = Zotović 47f = HD066903 = UEL 8856; CIMRM 1631 = Selem 22 = Zotović 47i = HD066906 = UEL 8859; CIMRM 1632 = Selem 29a = Zotović 47k = UEL 22307.

¹⁴⁰ Priemerná veľkosť reliéfov bola ~50 x ~50 cm: CIMRM 1449 = UEL8022; CIMRM 1450 = UEL 8020; CIMRM 1451 = UEL8023; CIMRM 1452 = UEL 8021.

¹⁴¹ CIMRM 1447/1448 = HD066869 = UEL 6111.

¹⁴² Chalupa A. (2020, Rukopis).

¹⁴³ CIMRM 1423 = HD018581 = UEL5775.

¹⁴⁴ CIMRM 1446 = Schön (1988, s.134) = UEL 6110.

¹⁴⁵ CIMRM 1422 = Schön (1988, s.140) = UEL 11412.

¹⁴⁶ CIMRM 1454.

¹⁴⁷ HD004792 = UEL 13353.

¹⁴⁸ Clauss (1992, s.140).

¹⁴⁹ Chalupa A. (2020, Rukopis).

všetkých vrstvách od vrcholných predstaviteľov až po cisárskych otrokov a prepustencov.¹⁵⁰ Nápisom, ktoré sú spojované s týmto úradom, sa budeme detailne venovať v samostatnej kapitole. Druhým záverom je prekvapivo nízka úloha armády pri rozširovaní kultu v tejto provincii a to aj pri akceptácii skutočnosti, že chudobnejšie vrstvy za sebou nezanechali monumentálne epigrafické artefakty, keďže svätyne boli objavené najmä na dôležitých križovatkách, alebo v blízkosti obchodných ciest. Oblasť, v ktorej zohrávala armáda viditeľnejšiu úlohu, aspoň na základe epigrafických nálezov, bola limitná oblasť. Na druhú stranu je však takéto zistenie prirodzené, vzhľadom na vysokú koncentráciu príslušníkov armády práve v pohraničí.¹⁵¹

Ďalší záver, ktorý je potrebné brať s rezervou z dôvodu problematiky epigrafického materiálu,¹⁵² je rozšírenie kultu medzi bežné obyvateľstvo¹⁵³ a miestnu elitu,¹⁵⁴ avšak treba podotknúť, že nevieme do akej miery a aký podiel tvorili v rámci jednotlivých komunít.

Z chronologického hľadiska sa kult v tejto provincii etabluje v 2. polovici 2. storočia n.l. Prvými mithraeami, ktoré boli v tejto oblasti datované bolo, logicky, mithraeum v antickom Virunume (dnešný Zollfeld), a následne mithraea a lokality spojené s aktivitou *portoria*, čiže antické Statio Bilachinensis (dnešné Camporosso in Valcanale) a antické Ad Enum (dnešný Mühlthal). Kult boha Mithru naberal na obľúbenosti až do 1. tretiny 3. storočia, kedy dochádza k zaujímavému fenoménu, kde mithraea vo vnútrozemí začínajú púštnúť (vyššie spomenuté Statio Bilachinensis a mithraeum/mithraea vo Virunume) a zvyšuje sa aktivita mithraistov v iných oblastiach (napríklad Lentia, ale aj Schachadorf). Následné krátkodobé obnovenie mithraei vo Virunume a Camporosso in Valcanale pripisuje Chalupa k renesancii, ktorá započala

¹⁵⁰ Nálezy z Rakúskeho Zollfeldu (antické Virunum) (CIMRM 1432 = HD057382 = UEL 5823; CIMRM 1438 = HD057797 = UEL5759; CIMRM 1439 = HD058495); Sankt Leonhard am Forst (HD011274 = UEL9071); Bad Ischl (antické Statio Escensis) (CIMRM 1407 = HD067273); Talianske Camporosso in Valcanale (antické Statio Bilachinensis) (HD067683 = UEL 11474) a Slovinsky Hrastnik pri Trojanah (neďaleko antického Atrans) (CIMRM 1484 = HD066801).

¹⁵¹ Rakúsky Zollfeldu (antické Virunum) (CIMRM 1434 = HD067105); v Linzi (antická Lentia) (CIMRM 1434 = HD067105).

¹⁵² Monumentálny epigrafický monument bol veľmi nákladný a preto treba počítať s tým, že o drvivej väčšine mithraistov jednoducho nemáme žiadne informácie. Viac v kapitole zaoberajúcej sa problematikou epigrafických nálezov.

¹⁵³ Nálezy z rakúskeho Schlattenu (CIMRM 1429 = HD057675 = UEL5886); Sankt Urbanu (CIMRM 1443 = HD057661 = UEL4856) a Sv. Krištofa neďaleko Laška na Slovinsku (CIMRM 1456 = HD066849 = UEL 5365).

¹⁵⁴ Lucius Albius Atticus: architráv v mithraeu v Mooshame (antické Immurium) (CIMRM 1403/1404 = Schön 136 = HD049094 = UEL 6015); ten istý Lucius Albius Atticus (Clauss 1992: 132) spolu s Gaiom Albiom Avitom: oltár v Sankt Peter im Holz v blízkosti antickej Teurnie (CIMRM 1427 = HD057646 = UEL 4887). Lucius Annius Senecinus a Lucius Annius Verus: oltár v Poljčane (Slovinsko) (CIMRM 1486 = HD066589 = UEL9513); Marius Lollius Priscus: nápis z bavorského Höglwörthu (CIMRM 1408 = HD042438 = UEL6237).

s vládou cisára Diocletiana.¹⁵⁵ Mithraea v tejto provincii sú následne využívané až do poslednej štvrtiny 4. st. n.l., kedy začínajú byť opúšťané, alebo násilne zničené. Napriek tomu, že nemôžeme s istotou preukázať čo spôsobilo zničenie mithraei v Mühlthali, Schachadorfe, Linzi a Camporosso in Valcanalle, ich deštrukcia je datovaná zhruba do konca 4.storočia. Vďaka tomu ju môžeme prisudzovať Theodóziovým nariadeniam vydaným v 90.tych rokoch 4.st. n.l.¹⁵⁶ V niektorých lokalitách pretrvali aktivity mithraistických komunít až do začiatku 5.st. n.l., avšak stopy mithraistických aktivít boli nepatrné až následne zanikajú úplne.

¹⁵⁵ Chalupa A. (2020, Rukopis).

¹⁵⁶ Chalupa A. (2020, Rukopis).

3.5. Panónia

3.5.1. Historiografia

Antickí autori zdôrazňujú 3 špecifické geografické prvky v Panónii, ktorými boli hory, lesy a močariská. Najjednoduchším spôsobom akým bolo možné v provincii cestovať bolo využitie riečneho systém troch riek Dunaj, Dráva a Sáva, ktoré prepájali spolu s menšími riekami Panóniu so susediacimi provinciami. Panónia je opisovaná ako región, ktorý je nepriaznivý svojím podnebím a tiež geograficky.¹⁵⁷ Avšak už na prelome 1. a 2. st. n.l. sa stala provinciou s množstvom pôdy, polí, pasienkov, lesov a lúk,¹⁵⁸ ktorá obchodovala aj so vzdialenejšími provinciami.¹⁵⁹ Región bol popisovaný ako hustý les¹⁶⁰ s množstvom rastlín ako napríklad *Saliunca* (*Valeriana celtica*, používajúca sa ako zložka do parfumov a ako liečivka),¹⁶¹ ale aj špecifických zvierat ako napríklad zubor a „ilýrske prasa s pevnými kopytami“.¹⁶² Panónia sa rozširovala od východného úpätia Álp, cez Viedenský les až po rieku Dunaj, ktorá tvorila jej severnú a východnú hranicu. Južnú hranicu tvorili pohoria na juh od rieky Sávy.

Severozápadné územie provincie Panónia sa smerom na juh tiahlo od Viedenského lesa, pohoria Bucklige Welt až k podhoriu východných Álp a smerom na východ pravdepodobne až k Balatónu. Územie patrilo v období polovice 1. st. p.n.l. do sféry vplyvu Norického kráľovstva, ktoré využilo odchod Bójev a bolo priradené do provincie Panónia najmä vďaka skutočnosti, že guvernér Panónie mal k dispozícii 4 rímske légie, ktoré by mohli rýchlejšie reagovať v čase prípadného ohrozenia.

¹⁵⁷ Strab. 7.5,10; Dio, 49.36,2–3.

¹⁵⁸ Hyg. Grom. 28.

¹⁵⁹ Thomas (1980, s. 281).

¹⁶⁰ Hdn. Hist. 8.1,1.

¹⁶¹ Stirling (1991-1992, s. 149-154).

¹⁶² Plin. NH 8.16,40 resp. Plin. NH 11.106, 255.

Obrázok č. 2: Illyricum Inferior (Panónia), Foto Antonio Sciarretta (2017).

Dobývanie teritória severozápadného Balkánu, v tej dobe pre Rimanov známeho ako *Illyricum*, bolo započaté Oktaviánom v roku 35 p.n.l. Medzi rokmi 16 a 15 p.n.l. podnikli dve Rímske armády pod vedením Tiberia útok z dvoch strán s cieľom podmaniť si domorodé obyvateľstvo na území neskorších provincií Raetia, Noricum a Panónia. Avšak datovanie presného vytvorenia provincie je napriek množstvu odborných prác veľmi komplikované s presnosťou určiť, keďže sa jednalo o postupný proces. Všeobecne sa predpokladá, že provincia sa sformovala počas obdobia vlády cisára Klaudia (41 – 54 n.l.) najneskôr Nera (54 – 68 n.l.), kedy bolo *Illyricum* administratívne rozdelené a Panónia sa stala samostatnou provinciou. Spolu s Norikom však zo začiatku zostali spravované ako jednotný colný okrskok, čo je viditeľné najmä na nápisochoch z colných staníc na hranici s Itáliou, na ktorých je aj v 2. polovici 2.st. vždy spomínané *Publicum Portorium Illyrici*.

V roku 6 n.l., kedy sa Tiberius pripravoval na dobyvačnú vojnu územia Markomanov, došlo na území *Illyrica* k povstaniu, ktoré prekvapilo Rimanov natoľko, že k útoku na Markomanov nedošlo. Zároveň ich to dostalo do veľmi nekomfortnej pozície, ktorá dokonca ohrozila samotnú Itáliu. Po 3 rokoch bojov boli Panónske kmene potrestané, čiastočne presunuté a mladí bojaschopní muž boli premiestnení do rôznych auxiliárnych jednotiek. Na konci 1.st. n.l. boli viaceré *civitates* stále pod dohľadom Rímskeho centúria alebo jazdeckého dôstojníka.¹⁶³ Od začiatku 2. st. n.l. slúžili potomkovia miestnej nobility ako kontakty medzi Rimanmi a miestnymi kmeňmi a po ére cisára Hadriána bol dohľad nad miestnou populáciou zverený miestnym civilným funkcionárom.

Dôležitý vojenský a ekonomický význam oblastí východne od Viedenskej kotliny (železná ruda a úrodná černoziem), bol umocnený aj pozíciou na starovekej obchodnej ceste medzi Jadranským a Baltským morom – tzv. Jantárovej ceste. Aj z tohto dôvodu bola celá oblasť (od Vindobony (dnešnej Viedne) až po Poetovio (dnešný Ptuj) pri vytváraní provincie oddelená od pokojnej a menej nebezpečnej provincie Norikum a priradená do Panónie, ktorej boli priradené 4 légie.

Medzi vládami Vespasiána (69 -79 n.l.) a Trajána (98-117 n.l.) sa Dunajský *limes* postupne konsolidoval a medzi rokmi 102 – 106 n.l. dochádza k prvému deleniu provincie na *Pannoniu superior* (horná časť Dunaja) s tromi légiami a *Pannoniu inferior* (dolná časť Dunaja) s jednou légiou umiestnenou v Aquincu (dnešná Budapešť - Óbuda). Hranica sa tiahla zhruba od dnešného Ostrihomu cez Balaton a ďalej na juh k hraniciam s provinciou Dalmácia. K zmene v počte légii dochádza za vlády Caracallu v roku 214 n.l., kedy bola presunutá jedna légia z Brigetia do *Pannonie Inferior*.

Najpriaznivejšie obdobie zažívali obyvatelia provincie v prvej polovici 3.st. n.l., kedy viaceré mestá v provincii dosahujú najväčšieho rozmachu, avšak to bolo vystriedané obdobím nepokojov spôsobených najmä nestabilným politickým obdobím a vpádmi Gótovej po roku 251 n.l. Na konci 3.st počas obdobia cisára Diokleciána bola provincia rozdelená na 4 časti (*Pannonia Prima, Pannonia Valeria, Pannonia Savia, Pannonia Secunda*).

¹⁶³ Jedným z takýchto dôstojníkov bol *praefectus* Lucius Volcacius Primus, ktorý slúžil za vlády Domitiána (81 – 96 n.l.) ako dohliadajúci dôstojník Dunajskej oblasti (*ripa Danuvii*), kmeňa Azalov (Arrabona/Győr and Brigetio/Komárom) a Bóiov (pôvodné centrum neďaleko Devína a Bratislavy).

Od 4. st. n.l. pokračujú nájazdy Markomanov a Vandalov na územie tejto kedysi rozkvitajúcej provincie. Tento fakt spolu s pokračujúcimi internými vojnami a prítomnosťou nepriateľských, ale aj spriatelených vojsk urýchl'oval úpadok provinčných miest.¹⁶⁴ Jedna z posledných výraznejších invázií, ktorú Rimania vedeli odraziť vďaka Stilichovi a jeho armáde, sa datuje do roku 406 n.l, kedy vtrhli do provincie viaceré kmene, ktorých viedli Góti na čele s Radagaisom. Po tomto období vpadli do provincie aj Húni a aj keď boli na určitý čas porazení Západorímskym generálom Flaviom Felixom, od roku 433 n.l. pripadla provincia Húnom výmenou za ich podporu cisárovi Aetiovi.

3.5.2. Osídlenie

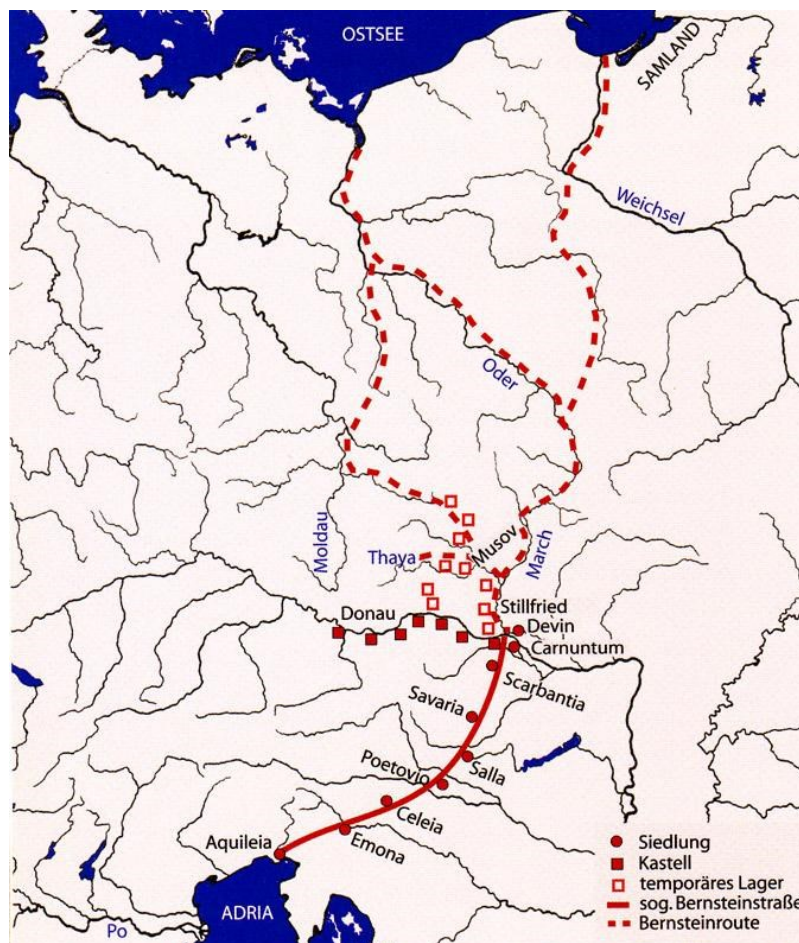
Tzv. Jantárová cesta (Obrázok č.3.), bola dôležitou obchodnou cestou vedúcou od Aquileie na sever cez západnú Panóniu, prechádzajúcou cez Dunaj niekde v blízkosti Carnunta a pokračujúcou vo viacerých prúdoch smerom k Baltickému moru. Na rímskej strane bola cesta kontrolovaná légiami, permanentne umiestnenými v 2.polovici 1. st.n.l. v Carnunte (dnešný Bad Deutsch-Altenburg), ktoré bolo zároveň aj sídlom guvernéra provincie a Vindobone (dnešná Viedeň).

Cesta mala významný vplyv nielen na rozvoj miest, ale aj na ich umiestnenie. *Colonia Claudia Savaria* (dnešné Szombathely) bola založená počas vlády cisára Claudia (41 – 54 A.D.) pri rieke Savarias (dnešný Perint) v rámci snahy o zjednotenie tohto obchodného prúdu na Rímskej strane. Zakladajúci obyvatelia tohto mesta boli usídlení veteráni z *legio XV Apollinaris* a do bezprostredného okolia bolo presídlené domorodé obyvateľstvo.¹⁶⁵ Pre náš výskum najdôležitejšie mesto Poetovio, ktoré bolo centrom colného úradu (*publicum portorium Illyricum*), ležalo taktiež na tejto dôležitej obchodnej tepne a bolo povýšene na *coloniū* počas vlády cisára Trajána (98-117 n.l.). Ďalším dôležitým mestom na tejto trase, založeným ako centrum obchodu pre prichádzajúcich obchodníkov z Itálie, bola Scarbantia (dnešna Šoproň), ktorá bola povýšená na status *municipium* už počas obdobia Fláviovcov (69-96 n.l.). Územie západnej Panónie a Norika bolo z tejto hlavne tepny prepojené sieťou ciest v údoliach okolo riek Ráby a Mury na juhozápad od Savarie a východne cestou vedúcou po východnom úbočí pohoria

¹⁶⁴ Ammianus Marcellinus popísal Carnuntum na konci 4.st. ako špinavé a pustnúce mesto.

¹⁶⁵ Kiss et.al. (2012, s.46).

Wechsel. Tieto severné cesty slúžili predovšetkým ako prepojenie s regiónmi bohatými na železnú rudu akým bolo pohorie Buckligen Welt a Burgenland.

Obrázok č.3: Trasa tzv. Jantárovej cesty od Jadranského k Baltickému moru. Foto z knihy Franz Humera.¹⁶⁶

Ďalšou dôležitou tepnou, ktorá formovala urbanizáciu v rámci provincie Panónia, bol samotný Dunaj. Ten naberal pre ríšu svoj význam až po stabilizácii a etablovaní Rimanov pozdĺž rieky Dunaj v 2. st. n.l., kedy začal prevažne slúžiť ako obchodná spojnica. To bol aj jeden z dôležitých faktorov prečo Carnuntum a Vindobona získali svoje povýšenie na civilné mesto až počas vlády Hadriána, rovnako ako tomu bolo pre viacero miest pozdĺž Dunaja.¹⁶⁷ Rimania totiž vo všeobecnosti postupovali pri obsadzovaní provincie pomerne štandardizovane

¹⁶⁶ Humer (2006, obr. č. 4)..

¹⁶⁷ Carnuntum bolo povýšené pravdepodobne v roku 118 n.l. na *Municipium Aelium Carnuntum* a až v roku 193 n.l. počas vlády Septimia Severa na *Coloniu*. Presné datovanie povýšenia Vindobony je komplikovanejšie, ale najnovšie presvedčivé argumenty tiež naznačujú povýšenie na *municipium* počas obdobia Hadriana. Friesinger et.al. (1997).

a implementácia ich stratégie trvala desiatky rokov. Na začiatku boli nadviazané obchodné vzťahy, došlo k získavaniu informácií o lokalite, vytvoril sa zmluvný vzťah s kmeňovou aristokraciou a gramotnou triedou a až v následnej fáze dochádza k vojenskému dohľadu na okupovanom území. V poslednom kroku bola určená hranica tvorená vojenskými tábormi, strážnymi vežami a pevnosťami, vhodnými na trvalé osídlenie.

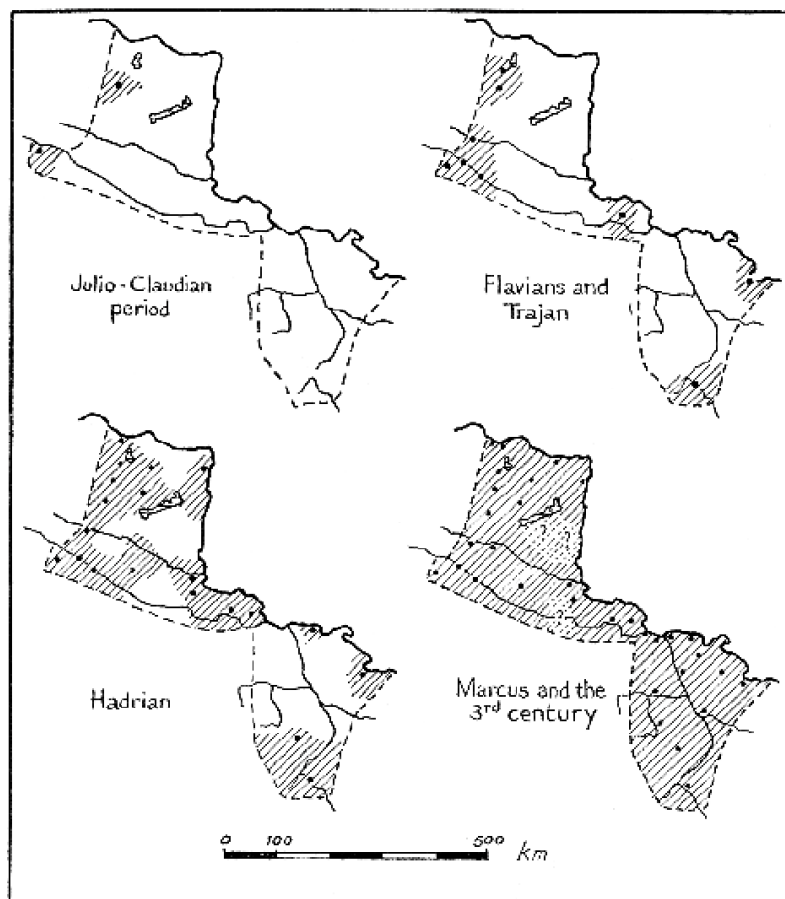
Podobne, aj keď o pol storočie neskôr, to bolo aj s ďalšími lokalitami na Dunaji ako napríklad Aquincum (dnešná Budapešť-Óbuda). Táto lokalita ležala na okraji *civitas Eraviscorum* na strategicky veľmi dôležitom mieste vďaka Gellértovej hore a využívanému prechodu cez rieku Dunaj. Oficiálne založenie Aquinca je spájané s vybudovaním vojenského tábora v roku 89 n.l., do ktorého bola prevelená *Legio II Adiutrix* z Británie. Aquincum bolo povýšené na *municipium* až v roku 124 n.l.¹⁶⁸ Neďaleké Brigetio (dnešný Komárom v Maďarsku), ktorého dôležitosť stúpala spolu s významom jeho strategickej polohy,¹⁶⁹ bolo povýšené na *municipium* až v roku 214 n.l. počas vlády Caracallu. Vznik Brigetia ako *kastelu* pri *civitates Azaliorum* sa tradične datuje medzi vlády Claudia a Nera (polovica 1. st. n.l.).¹⁷⁰ Podobne ako aj v Aquincu za úspešným rozvojom lokality stála aj prítomnosť légie, v tomto prípade *Legio I Adiutrix* priradenej do Brigetia na prelome 1. a 2. st. n.l. a pevne usídlenej až medzi rokmi 118/119 n.l.¹⁷¹

¹⁶⁸ Alfoldi (1942, s. 150).

¹⁶⁹ Blízkosť k ústiú Váhu do Dunaja používaného Kvádmi pri ich útokoch a zároveň leží na spojnici medzi Aquincum a Carnuntom.

¹⁷⁰ Fischer (2001, s.14).

¹⁷¹ V Brigetiu zostala táto légia až do Rímskeho opustenia Panónie v 5. st. Fényes (2003, s.85).

Obrázok č. 4: Urbanizácia Panónie a Moesie Superior, Foto z knihy Andrasa Mócsyho¹⁷²

Pre domorodé obyvateľstvo musela znamenať prítomnosť rímskych légii, ktorú tvorili zväčša obyvatelia Itálie a výhradne len občania Rímskej ríše, množstvo nových každodenných aktivít a zvykov ako napríklad návšteva kúpeľov, hry v amfiteátri, ale aj nové kulty a tovar. Je preto dôvodné predpokladať, že Rímske tábory začínali priťahovať, či už priamo alebo nepriamo, isté množstvo autochtónnej populácie prichádzajúcej do kontaktu s Rimanmi s vidinou finančného alebo mocenského zisku. Táto snaha porozumieť si navzájom viedla k prvotnému preberaniu Rímskych zvykov a k postupnému prepájaniu nových a pôvodných obyvateľov provincie.

¹⁷² Mócsy (1974, s. 220).

Po prvotnom stabilizovaní situácie v provincii si Vespasián a jeho nasledovníci plne uvedomovali strategický a obchodný význam rieky Sáva,¹⁷³ ktorá bola jednou z ďalších dôležitých tepien v rámci Panónie spájajúcich Celeiu a Emonu s celým juhom provincie a vlievala sa do Dunaja až pri Singidunume v Moesii Superior. O tom svedčí aj priradenie štatútu kolónie ďalším dvom mestám: Segestia/Siscia (dnešný Sisak v Chorvátsku) a Sirmium (dnešná Sremska Mitrovica v Srbsku). V ďalšej fáze urbanizácie počas vlády Hadriána, bol štatút *coloniae* pridelený aj Cibalae (dnešné Vinkovci na rieke Bosut v Chorvátsku) neskôr tiež známej ako *Colonia Aurelia Cibalae*, ktorá rovnako ako Siscia bola postavená na známych prehistorických lokalitách.¹⁷⁴ Veľkosťou sa tieto riečne mestá podstatne nelíšili a ich veľkosť sa odhaduje medzi 40 ha (Cibalae) a 47 ha (Siscia).¹⁷⁵

Poslednou veľmi dôležitou spojnicou v rámci provincie bola rieka Dráva, ktorá prepájala Poetovio a Dunaj (dnešný Osijek v Chorvátsku). Medzi dôležitými lokalitami spojovaných s touto riekou bola Mursa. Tá však neležala pri Dunaji, ale ~20 km východne od jeho brehov, na južnom brehu rieky Drávy. Dôvodom tejto netradičnej polohy je jedno z najväčších močarísk v Európe, ktoré vzniklo pri ústí Drávy do Dunaja. Táto prírodná prekážka spôsobovala stále menšiu dôležitosť Mursy pre vojenské ciele a počas vlády Hadriána, kedy bolo mesto povýšené na *coloniū*, stráca svoj vojenský význam úplne.¹⁷⁶ Význam Mursy však stúpala najmä vďaka polohe na dôležitej križovatke na rieke Dráve, limitnej ceste pozdĺž Dunaju a nerastnému bohatstvu z Dalmácie o čom svedčia aj viaceré nápisy.

Poetovio

Colonia Ulpia Traiana Poetovio bola hlavným centrom *Publica Portoria Illyrici* aj vďaka strategickému umiestneniu. Mesto ležalo na viacerých frekventovaných cestách z Aquileie do Carnunta, nachádzalo sa pomerne blízko k Itálii, pretekala cez neho dôležitá rieka Dráva a prechádzali cez neho aj ďalšie dôležité cesty z Norika, Dalmácie, ale aj z celej Panónie. Predispozície stať sa vedúcim a komerčným strediskom mu však zabezpečil až rozvoj mestskej

¹⁷³ Reed a Ožanić Roguljić (2020).

¹⁷⁴ Lolić & Wiewegh (2012).

¹⁷⁵ Lolić a Wiewegh (2012, s. 195).

¹⁷⁶ Zsolt Visy (1988, s.127).

infraštruktúry a príchod rodín zo severnej Itálie a iných gramotných migrantov z rôznych kútov ríše.

Podľa epigrafických nálezov môžeme usudzovať, že v Poetoviu žili obyvatelia s veľmi odlišným zázemím. Nová kolónia bola osídlená primárne veteránmi z légii, ktorí tu boli v minulosti umiestnení, ale epigraficky sú dokázaní aj veteráni z ďalších légii.¹⁷⁷ Nová kolónia priťahovala kupcov a obchodníkov zo severnej Itálie a v neskoršom období imigrantov z celého impéria s gréckym a východným pôvodom.¹⁷⁸ Prví členovia klanu *Valerii*, jednej z najvplyvnejších rodín v Poetoviu, boli obchodníci, ktorí imigrovali do tohto regiónu na začiatku 1. st. n.l.¹⁷⁹ Táto, ale aj ďalšie rodiny, ktoré pochádzali z Cremony, Dertony, Industrie, Mediolana a Parmy spôsobili skutočnosť, že väčšina tovaru bola severoitalského pôvodu.¹⁸⁰

Horvát, na základe epigrafického materiálu predpokladal, že v kontraste s etnikom nových osadníkov bola pôvodná populácia nevýznamná.¹⁸¹ Avšak ako správne podotkla Mišićová, na nízke množstvo epigrafického materiálu mohli mať vplyv viaceré faktory. Predpokladá, že vysoký počet imigrantov, ktorí prichádzali do tohto regiónu, či už veteránov, alebo iných severoitalských osadníkov zvyknutých na latinský epigrafický systém jednoducho zatienili iné, neepigrafické, autochtónne formy uctievania.¹⁸² Mišićová ďalej uvádza, že množstvo epigrafických pamiatok, ktoré boli objavené v Poetoviu a iných mestách na Dráve, bolo zasvätených dôstojníkmi, administratívou, verejnými a mestskými úradníkmi.¹⁸³ Taktiež by sme nemali zabúdať na to, že takáto forma dedikovania je veľmi nákladná a preto mohli byť preferované práve iné formy uctievania. Tvrdenie Mišićovej, že autochtónna populácia nebola v menšine,¹⁸⁴ je preto z pohľadu autora pravdepodobnejšie ako Horvátova hypotéza, ktorá vychádza len z jedného druhu prameňov a nepočíta s absenciou tohto materiálu u autochtónnej populácie. Tento príklad je pripomienkou toho, že opieranie našich hypotéz len o archeologický materiál nemusí priniesť komplexné pochopenie problematiky.

¹⁷⁷ *AIJ* 374 spomína *missio nummaria*; *AIJ* 373 a *AE* 1986, 562 spomínajú *missio agraria*. Saria (1951), pp.1172; a Horvat *et al.* (2003, s.156).

¹⁷⁸ Šašel (1979, s.4); Šašel-Kos (1993, s.219).

¹⁷⁹ Alföldy (1964, s. 141-142).

¹⁸⁰ Horvat *et al.* (2003, s. 159).

¹⁸¹ Mišić (2013, s.290); Šašel Kos (1999, s. 153); Horvat *et al.* (2003, s. 159).

¹⁸² Mišić (2013, s.290).

¹⁸³ Mišić (2013, s.290).

¹⁸⁴ Mišić (2013, s.291).

3.5.3. Mithraizmus

Ptuj (Antické Poetovio)

Na základe najväčšieho množstva mithraistických nálezov v rámci provincie, ale aj v rámci Dunajskej oblasti, môžeme určiť Poetovio ako jedno z hlavných centier aktivít tohto kultu. Bolo tu oficiálne objavených až 5 mithraeí, avšak s istotou môžeme hovoriť len o 4. Prvé dve boli postavené neďaleko predpokladaného a v tej dobe už opusteného vojenského tábora. Mithraeum III a tzv. mithraeum IV sa nachádzali neďaleko rieky a posledné bolo vystavané vo východnej časti Poetovia na predmestí, pravdepodobne v hrnčiarskej štvrti.¹⁸⁵

Prvé a najmenšie mithraeum bolo postavené niekedy v polovici 2. storočia n.l. Nachádza sa na juh od oblasti Spodnja Hajdina a patrilo by tak do časti starovekej *Vicus Fortunae* v rámci Poetovia. Počas výskumu tejto svätyne, ktorý prebiehal medzi rokmi 1898-1899, objavil tím W. Gurlitta objekt s rozmermi 5,6 x 5,57 metra.¹⁸⁶ Napriek množstvu dedikácií, ktoré tu boli objavené, sa Gurlittovi nepodarilo objaviť tauroktóniu, čo viedlo niektorých akademikov k domnienke, že mohla byť premiestnená do neďalekého mithrea II.¹⁸⁷ Najväčšia časť objavených dedikácií je datovateľná medzi roky 140 – 180 n.l.¹⁸⁸ a až 6 z 9 z nich bolo vyhotovených členmi *portoria*.¹⁸⁹

Druhé mithraeum, ktoré leží v tesnej blízkosti toho prvého (do 50 metrov), bolo postavené v období vlády Septímia Severa.¹⁹⁰ Bolo objavené a skúmané taktiež tímom W. Gurlitta v roku 1900-1901, ktorý určil jeho rozmery na 13,4 x 7,3 metra. Je rozdelené, tak ako aj prvé, na tri časti. V prostrednej časti sa nachádza prameň, kde bolo objavených 80 minci datovateľných do 4.st. n.l.¹⁹¹ To by pravdepodobne mohlo znamenať, že táto svätyňa mohla byť používaná až do doby cisára Konštantína II.¹⁹² Podľa Claussa bola výstavba druhého mithrea podmienená preplnením

¹⁸⁵ Sarkisjan (2016, s.3).

¹⁸⁶ Zotović (1973, s.44).

¹⁸⁷ Cumont (1894-1899, s.365); Gurlitt (1899); Abramić (1925, s.162-171); Saria (1939, s.56); Mócsy (1959, s. 215); Vermaseren (1960, s.176-181); Zotović (1973, s.44).

¹⁸⁸ Mócsy (1959, s.215). Gojkovičová predpokladá, že prvý monument je datovateľný až do roku 157 n.l. Gojkovič (2001).

¹⁸⁹ *AJ* 291-298 = *CIL* III 14354/25 – 14354/34. Horvat *et al.* (2003, s. 182).

¹⁹⁰ Zotović (1973, s.48); and Horvat *et al.* (2003, s. 157;174.).

¹⁹¹ Zotović (1973, s.48).

¹⁹² Abramić (1925, s.68-84); and Saria, B. and Klemenc, J. (1939, s.56-57).

toho prvého a keďže vychádzame z toho, že Východné náboženstvá získavali na popularite v prvej polovici 3.storočia je toto tvrdenie akceptovateľné.¹⁹³ Rovnako ako v prvom mithraeu, aj tu medzi uctievajúcimi dominujú členovia *portoria*, avšak povolanie ďalších uctievajúcich je viac rôznorodé.¹⁹⁴

Tretie mithraeum, sa nachádzalo na pravom brehu rieky Dráva. Svätyňa bola skúmaná V. Skrabarom v roku 1913 a v 20tych rokoch 20. storočia tu pokračoval výskum vedený Abramićom, ktorý potvrdil rozmery 11,2 x 6,85 m.¹⁹⁵ Výstavba tohto chrámu bola podľa Campbella dvojfázová, kde prvá fáza by dátovo mohla korešpondovať s prvým mithraeom.¹⁹⁶ Druhá fázu, v ktorej bola svätyňa prestavaná, datujeme do obdobia vlády Galliena.¹⁹⁷ Predĺženie tejto svätyne v druhej fáze znamenalo prepojenie so svätyňou, ktorá bola zasvätená buď Magna Mater, alebo Nutrices.¹⁹⁸ Väčšina nápisov, ktorá pochádza z tejto svätyne sa datuje do druhej fázy (polovica 3.stočia n.l. a ďalej). Hlavnými dedikujúcimi boli vojaci, ktorí slúžili za Galliena v *legio V Macedonica* a *legio XIII Gemina*.¹⁹⁹ To ukazuje preferencia vojensky ladených reliéfov.²⁰⁰ Reliéfy, ktoré sú vyššej kvality patria do obdobia výstavby druhého mithraea.²⁰¹ A práve dva reliéfy, ktoré sú považované za prvé v mithraeu, boli dedikované civilistami.²⁰² To bol hlavný dôvod na základe ktorého Campbell predpokladal, že bolo 3. mithraeum postavené pre civilistov a až v druhej fáze sa stalo svätyňou, v ktorej tvoril väčšiu časť vojenský personál.²⁰³

Tzv. Štvrté mithraeum sa pravdepodobne nachádzalo na ľavom brehu rieky Dráva pod hradným kopcom. Jeho existencia je však prinajmenšom otázna. Počas výkopových prác

¹⁹³ Podobne ako tomu mohlo byť vo Virunume. Clauss predpokladá, že ide o bežný proces v prípade nedostatočnej kapacity. Clauss (2000, s.21).

¹⁹⁴ *CIL* III 15184/2- *CIL* III 15184/26 = *AIJ* 299-310; Selem (1980, s.106-107); Clauss (2000, p.38).

¹⁹⁵ Zotović (1973, s. 53); and Selem (1980, s.125).

¹⁹⁶ Campbell (1954-1955, s.38).

¹⁹⁷ Selem (1980, s.125). Bolo tu objavených 250 mincí, ktoré sa dajú datovať do obdobia vlády cisára Galliena a jeho následníkov. Zotović (1973), p. 53. Alternatívna interpretácia, ktorú navrhol sám Abramić predpokladá, že chrám bol postavený v polovici 3. storočia Dáckymi jednotkami cisára Galliena. Abramić (1933), p.141. Datovanie mincí podporuje obe teórie.

¹⁹⁸ Vid' Diez (1993, pp. 251-262). Bola tu objavená busta ženskej postavy, pravdepodobne Magna Mater, a dva reliéfy Nutrices. Horvat *et al.* (2003, s. 178).

¹⁹⁹ *AIJ* 1938, 313; 314; and 317; Abramić (1925), pp.172-188; Klemenc, J. and Saria, B. (1939), pp.51-52; Šubić (1967), p.188; Vikić Belančić (1968), p.75, footnote #2; Vidrih Perko and Lovenjak (2001), pp.179-189; and Žižek (2001), pp.125-166.

²⁰⁰ Mišićová dodáva, že väčšia časť týchto dedikácií má podpriemernú umeleckú hodnotu. Mišić (2013, s.299).

²⁰¹ Zotović (1973, s.53-54).

²⁰² *AIJ* 311 and *AIJ* 312. Selem (1980, p.126).

²⁰³ Campbell (1954-1955, s.38).

vedených Dr. Ivou Curk v roku 1957, boli objavené štyri mramorové bloky, ktoré boli v takmer horizontálnej polohe. Podľa Curkovej boli objavené v hĺbke 1,4 metra. Na najdôležitejšom reliéfe, ktorý slúži ako dôkaz existencie 4. mithraea, je zobrazený Sol.²⁰⁴ Tieto štyri dedikácie sú datovateľné do 3. až 4. st. n.l.²⁰⁵

Piate mithraeum sa nachádza v Rabelčja vas²⁰⁶ na ľavom brehu Drávy a bolo objavené počas výkopových prác vedených Tušekom v Novembri 1987. Táto svätyňa bolo postavená na konci 2. storočia n.l.²⁰⁷ alebo na začiatku 3. storočia. Medzi pozostatkami svätyne boli objavené dva oltáre, jeden dedikovaný Mithrovi a druhý Jupiterovi Optimovi Maximovi; spolu s nimi tu boli objavené fragmenty mramorových reliéfov s prvkami, ktoré sú asociované s Mithraistickým kultom.²⁰⁸ Oltár Mithrovi meria 146 x 57 x 42 cm a je silne poškodený eróziou. Jeho spodná časť je odlomená, čo spôsobilo, že spodná časť nápisu nám chýba. Môžeme ho datovať do 19. októbra 235 n.l.²⁰⁹

Óbuda a okolie Budapešti (antické Aquincum)

Mithaeum I bolo, podobne ako v prípade Mithraea V z Poetovia, postavené v štvrti hrnčiarov. Avšak dochovali sa nám o ňom len strohé informácie o jeho pravouhlom pôdoryse, a skutočnosti, že bolo zničené počas Markomanských vojen. Existencia mithraea bola teda určená medzi roky 131 – 170 n.l.²¹⁰ Boli tu objavené štyri oltáre ležiace vedľa seba,²¹¹ a podľa zápiskov

²⁰⁴ *CIL* III 4039.

²⁰⁵ Premerstein predpokladá existenciu pri Muzejskom Trgu na základe neurčitých pozostatkov v blízkosti Dominikánskeho kláštora. Premerstein (1886, s. 235). Existencia štvrtého mithraea je preto komplikovaná najmä z dôvodu, že neexistuje žiadna možnosť priradenia objaveného epigrafického a ikonografického materiálu k tomuto objektu. Zotović sa domnieva, že v meste akom je Poetovio je dosť možné aby niektoré dedikačné nápisy boli premiestnené a sekundárne využité. Zotović (1973, pp. 58-59).

²⁰⁶ Podľa Gojkoviča tu bola štvrt' hrnčiarov. Gojkovič (2001).

²⁰⁷ Tušek (1987, pp.134-135); Tušek (1990, s.267 a s. 270). Tušek datoval toto mithraeum na základe mincí, ktoré tu boli objavené.

²⁰⁸ Fragment znázorňujúci telo býka, Cautes and Cautopates, Mithru zabíjajúceho býka, a Sola držiaceho bič. Okrem týchto fragmentov, tu bol objavený zničený oltár, na ktorom bolo možné rozoznať len písmená "P" a "G". Tieto nálezy dopĺňali nádoby a mince z obdobia vlády Caracalla a niekoľkých ďalších cisárov zo 4. storočia. Tušek (1987, pp.134-135); Tušek (1990, s. 267; a s.269).

²⁰⁹ *AE* 1991, 1301; Tušek (1987, pp.134-135); Tušek (1990, pp. 267-268).

²¹⁰ *CIMRM* 1742; Nagy in *BpTort* II, 433.

²¹¹ *CIMRM* 1743 = HD023517 = UEL 10584; *CIMRM* 1744 = HD023520 = UEL 10581; *CIMRM* 1745 = HD011370 = UEL 10554; *CIMRM* 1746 = HD023523 = UEL 5090.

v CIMRM 1747, by k tejto svätyni mohli byť priradené ešte ďalšie dva oltáre.²¹² V prípade týchto dvoch oltárov však EDH uvádza ako nálezisko CIMRM 1748 breh Dunaja (Hajógyar),²¹³ a nálezisko CIMRM 1749 ako Papföld.²¹⁴ Chalupa dodatočne pripomína, že Gaius Július Primus, dedikant CIMRM 1748, je nám tiež známy z nápisu CIMRM 1760 z Mithraea III.²¹⁵ Zo skupiny 4 oltárov, ktoré je možné s istotou priradiť tomuto mithraeu, má najväčšiu výpovednú hodnotu oltár CIMRM 1746, ktorý bol dedikovaný neznámym *decuriom municipia Aquincensis*.

Mithraeum II bolo objavené v Altofene v roku 1888 a je tiež známe ako Victorinovo mithraeum.²¹⁶ Táto pravouhlá svätyňa (15,03 x 7,06 m) je zahĺbená 2 metre do zeme. Do miestnosti A (4,75 x 2,90 m) sa vchádzalo po dvoch až troch schodoch; susedná miestnosť B (0,85 x 2,90 m) je oddelená veľkou stenou. Do miestnosti A sa vstupuje cez *pronaos* (5,90 x 3 m) a po dvoch ďalších schodoch sa vstupuje do hlavnej miestnosti (5,90 x 7,30 m). Tá je rozdelená na centrálnu uličku a dve postranné vyvýšeniny, slúžiace ako lavičky.²¹⁷ V svätyni boli objavené 4 oltáre s nápisom,²¹⁸ z ktorých boli všetky dedikované Marcom Antoniom Victorinom, identifikujúcim sa ako *decurio coloniae Aquincensis*. Boli tu objavené aj fragmenty sochy boha Merkura,²¹⁹ reliéf zobrazujúci Mithrovo zrodzenie zo skaly²²⁰ a ďalšie drobné nálezy (keramika, lampy a mince).²²¹ Na základe datovania nápisov bola svätyňa využívaná aspoň na prelome 2. a 3. st. n.l.

Na základe objavu 5 oltárov je možné predpokladať existenciu tzv. Mithraea III, medzi amfiteátrom a „Krempelmühle“. Podľa Kuszinského bolo objavená ornamentálne zdobená mozaika, ohraničená dvomi stenami. Nagy je toho názoru, že mozaika patrila k domu, ktorého bolo mithraeum súčasťou.²²² 4 z oltárov majú identický text, ktorý nechal vyhotoviť miestny pisár

²¹² CIMRM 1748 = HD023547 = UEL 10419; CIMRM 1749 = HD023550 = UEL 6512.

²¹³ HD023547.

²¹⁴ HD023550.

²¹⁵ Chalupa A. (2020, Rukopis).

²¹⁶ CIMRM 1750.

²¹⁷ Na tieto postranné vyvýšeniny sa vstupuje schodíkmi pri vstupe.

²¹⁸ CIMRM 1751 = HD067999 = UEL 10587; CIMRM 1752 = HD068000 = UEL 10586; CIMRM 1753 = HD068001 = UEL 10583; CIMRM 1754 = HD068004 = UEL 10585.

²¹⁹ CIMRM 1755.

²²⁰ CIMRM 1756 = UEL 10697.

²²¹ CIMRM 1757.

²²² CIMRM 1758.

C. Július Ingenuus,²²³ a posledný z objavených bol vyhotovený vyššie spomenutým C. Iuliom Victorinom.²²⁴ Okrem nich bol v blízkosti objavený aj ďalší oltár, ktorý bol Nagyom priradený k tejto svätyni,²²⁵ socha *cautopata*,²²⁶ socha leva držiaceho býčiu hlavu,²²⁷ a 4 oltáre bez nápisov a fragmenty stĺpov pripomínajúce *Cautopata* („*Cautopates ähnlichen Bildsäulen*“).²²⁸

Mithraeum IV, ktoré je tiež známe ako Symphorovo mithraeum,²²⁹ bolo objavené v 1941 Tiborom Nagyom²³⁰ a nachádzalo sa len 150 m od Victorinovho mithraea. Jeho pôdorys bol určený na dĺžku 17 m a šírku 9 m a bolo orientované smerom východ západ. Pred vstupom do mithraea sa nachádzali dve menšie miestnosti: *pronaos* a *apparatorium*. Hlavná miestnosť bola tvorená centrálnou uličkou a dvomi postrannými vyvýšenými platformami, ktoré boli v zadnej časti svätyně ukončené miernejšou cca 40 cm vysokou platformou s kultovým obrazom.²³¹ Po stranách tauroktónie boli umiestnené symetricky stojace sochy *Kauta* a *Kautopata*.²³² Vo svätyni boli objavené aj dva oltáre zasvätené bohovi Arimaniovi,²³³ jeden z týchto oltárov bol zasvätený Libellom identifikujúcim sa ako *leo*.²³⁴ Arimanius je veľmi kontroverznou postavou v rámci mithraizmu z dôvodu podobnosti mena so zoroastrianskym Ahrimanom. Ten mal v rámci zoroastrianizmu silne negatívnu konotáciu zatiaľ čo v Rímskej ríši sa objavuje veľmi sporadicky (Rím, Ostia, Eberacum, Bonn) a nič nenaznačuje, že by sa malo jednať o tú istú bytosť. Touto kontroverznou postavou sa zaoberali viacerí odborníci,²³⁵ avšak pri dôkazoch, ktorými momentálne disponujeme nie je možné „západného Arimania“ lepšie pochopiť.²³⁶ Ďalšie oltáre objavené v rámci tejto svätyně boli venované legátom C. Iuliom Castinom,²³⁷ veteránom

²²³ HD009156 = UEL 13040; HD068008 = UEL 6634; HD068007 = UEL 6577; HD068008 = UEL 13045.

²²⁴ CIMRM 1760 = HD006062.

²²⁵ CIMRM 1765/1766 = HD023514.

²²⁶ CIMRM 1761 = UEL 10542.

²²⁷ CIMRM 1762.

²²⁸ CIMRM 1763.

²²⁹ Dostalo názov vďaka menu na báze kultového nápisu.

²³⁰ CIMRM 1767.

²³¹ CIMRM 1768/1769 = HD068011 = UEL 10488.

²³² CIMRM 1770.

²³³ CIMRM 1775 = HD068012.

²³⁴ CIMRM 1773 = HD068013 = UEL 9627.

²³⁵ Turcan (2008, s.232); Gordon (1975, s. 217).

²³⁶ Gordon (1975, s. 226-227).

²³⁷ CIMRM 1774 = HD068015 = UEL 9623.

Auréliom Floriánom,²³⁸ Sextom Iuventom,²³⁹ C. Flaviom Avitom,²⁴⁰ *actuarius legio II adiutrix* Publius Aelius Atta,²⁴¹ Claudius Potasio,²⁴² a vojakmi legio II M. Aurelius Fronto a M. Aurelius Frontinianus.²⁴³ Tieto oltáre datované väčšinou na prelom 2. a 3. storočia naznačujú pestré premiešanie vrstiev spoločnosti, na rozdiel od Libellovho nápisu sa však jedná o štylisticky pomerne štandardné mithraistické nápisy.

Mithraeum V bolo objavené v roku 1978/1979 ako posledné vďaka výstavbe dopravného uzla pri Floriánovom námestí.²⁴⁴ Počas výstavby bola odhalená väčšia časť vojenského tábora, v ktorého juhovýchodnej časti sa nachádzal aj dom *tribuna laticlavia*. Boli to práve priestory tohto domu, ktoré boli prerobené na svätyňu.²⁴⁵ Oltáre objavené v tomto mithraeu sa nám zachovali v dobrom stave aj napriek zničeniu svätyne v 60tych rokoch 3. storočia. Kocsis určil ako zakladajúcu osobu tohto mithraea *tribuna laticlavia legio II adiutrix* Cassi[a Pia Marcelli]na,²⁴⁶ a založenie mithraea určil niekedy do roku 202 n.l. Toto meno však Kocsis rekonštruoval na základe ďalšieho nápisu objavenému v tomto mithraeu z posledných troch písmen²⁴⁷ a dodatočne objavený nápis v rámci tábora dedikovaný *tribunom* Lepidom Tertullom bol datovaný medzi 170 – 190 n.l.²⁴⁸ Skutočnosťou však zostáva, že v rámci tohto mithraea sa okrem týchto 2 *tribunov* objavili ďalšie 3 oltáre, ktoré boli dedikované tribúnmi *legio II*²⁴⁹ a poskytujú nám tak vzácnu príležitosť nahliadnuť do tradície, ktorá umožňovala vytváranie pút medzi elitou tejto légie, ktoré museli byť pre nových členov veľmi prínosné.

²³⁸ CIMRM 1776 = HD067998.

²³⁹ CIMRM 1778 = HD068016.

²⁴⁰ CIMRM 1779 = HD068018 = UEL 6618.

²⁴¹ CIMRM 1781 = HD029826 = UEL 6525.

²⁴² CIMRM 1790 = HD068017 = UEL 9863.

²⁴³ CIMRM 1792 = HD031789 = UEL 7042.

²⁴⁴ Kocsis (1990).

²⁴⁵ Kocsis (1989).

²⁴⁶ HD024840 = UEL 10437:

[D(EO)] S(OLI) [I(NVICTO) M(ITHRAE)?] / CASSI[US P(IUS)? MARCELLI]NUS(?) / TRIB(UNUS) LATI(CLAVIUS) LEG(IONIS) II / AD(IUTRICIS) P(IAE) F(IDELIS) ACMAZO(N) / LOCUM DEO CO(N)/S(TITUERUNT) V(OTUM) S(OLVERUNT) L(IBENTES) M(ERITO)

²⁴⁷ HD024843 = UEL 5806: D(EO) S(OLI) // I(NVICTO) M(ITHRAE) // L(OCUM?) C(ONSTITUIT?) PIUS MARCELLINUS.

²⁴⁸ C. Iul. C.f. Arne. Lepidus Tertullus - HD024846 = UEL 10423.

²⁴⁹ Sex. Decimius Verus Barbarus - HD024852 = UEL 10421; L. Aurelius Gallus - HD024855 = UEL 10422; C. Minucius Tigidianus Annius Faus/tus - HD024849 = UEL 10420.

Ned'aleko Budapešti v lokalite Nagykovácsi bol objavený vápencový reliéf v rámci jaskyne,²⁵⁰ vďaka ktorému bola táto jaskyňa identifikovaná ako prírodné mithraeum.²⁵¹ Existencia ďalšieho mithraea je predpokladaná v lokalite Alcsútdoboz (~40 km západne od Budapešti) na základe mramorového reliéfu, ktorý okrem štandardnej tauroktónie obsahuje aj výjavy z Mithrovho života.²⁵² Ďalšie reliéfy zobrazujúce tauroktóniu boli objavené ešte v kameňolome pri Békásmegyér (8 km severne od Óbudy),²⁵³ Besnyő (~60 km južne od Budapešti)²⁵⁴ a v Nagytétény (~ 20 km južne od Budapešti),²⁵⁵ spolu s menším mithraeom objaveným v 1934.²⁵⁶ Informácie o tomto mithraeu sú veľmi útržkovité a pochádzajú najmä z Paulovicsovej publikácie,²⁵⁷ v ktorej môžeme nájsť informácie o troch oltároch dedikovaných veteránom Valeriom Valensom,²⁵⁸ Publiom Aeliom Brincom²⁵⁹ a Claudiom Neronianom.²⁶⁰

Sárkeszi (ned'aleko antického Gorsia)

10 km SZ od Gorsia (ned'aleko Tácu) bolo objavené jedno z najväčších mithraeí v Pannonii s rozmermi 23 x 10 m s podstavou nepravidelného obdĺžnika.²⁶¹ V *pronaose* boli objavené dve jamky, ktoré slúžili pre drevené stĺpy podpierajúce strechu. Hlavná miestnosť je pomerne priestraná s dvomi postrannými pódiami so šírkou ~ 3m. Celá stavba bola datovaná na koniec 3. storočia a začiatok 4. st. n.l. Súčasťou inventára bol hlavný kultový reliéf zachycujúci tauroktóniu,²⁶² a menší unikátny kruhový reliéf s rozmermi 25 cm.²⁶³ Tri nápisy dedikované

²⁵⁰ CIMRM 1741 = UEL 10793.

²⁵¹ CIMRM 1741.

²⁵² CIMRM 1740 = UEL 13180.

²⁵³ CIMRM 1804 = UEL 10547.

²⁵⁴ CIMRM 1805 = HD020082 = UEL 7067.

²⁵⁵ CIMRM 1807 = HD071715 = UEL 5221.

²⁵⁶ CIMRM 1807.

²⁵⁷ Paulovics (1937, s.224).

²⁵⁸ HD071713 = UEL 5173. Nápis bol datovaný medzi 200 – 250 n.l.

²⁵⁹ CIMRM 1807 = HD071715 = UEL 5221. Nápis bol datovaný medzi 150 – 200 n.l.

²⁶⁰ CIMRM 1808 = HD074744. Nápis bol datovaný medzi 150 – 200 n.l.

²⁶¹ CIMRM 1809.

²⁶² CIMRM 1816 = UEL10850.

²⁶³ CIMRM 1815 = UEL12826.

bohovi prechodu (*Transitus Dei*)²⁶⁴, bohovi prameňa (*Fonti Dei*),²⁶⁵ a Kautovi²⁶⁶ dal vyhotoviť optio Septimius Valentinus. Pri ďalších nápisoch sa nám mená dedikujúcich nezachovali,²⁶⁷ nápis CIMRM 1814 však bol interpretovaný ako nápis informujúci o obnovení chrámu.²⁶⁸

Komárom-Szőny (Antické Brigetio)

Mithraeum menšej veľkosti (8,50 x 3,70 m) bolo objavené na pravej strane cesty, ktorá vychádza z *porty Decumana* rímskeho tábora v Szőny (časť Komáromu) a vedie do Taty. Svätyňa je situovaná v tesnej blízkosti Dolichenea.²⁶⁹ Vstup do tejto svätyne je zo západu a napriek svojim relatívne menším rozmerom mala aj menší *pronaos*. V rámci mithraea boli objavené dva nápisy dedikované Kautovi²⁷⁰ a Kautopatovi,²⁷¹ ktoré dedikoval veterán *Legio I Adiutrix*, Marcus Ulpus Castrensis. Celkovo bolo v Brigetiu objavených ešte ďalších 7 oltárov, alebo podstavcov s nápismi,²⁷² z ktorých bolo 5 dedikovaných jednotlivcami bez profesie a dva boli dedikované legátom *Legio I Adiutrix* a *Beneficariom praefecti*, čo by aspoň na základe nápisov potvrdzovalo, že armáda hrala istú úlohu pri udržiavaní tohto kultu v Brigetiu.

Héviz (na ceste z antického Volgum na sever)

V roku 2001 bola znovu objavené väčšia budova,²⁷³ ktorá bola vďaka precíznemu archeologickému výskumu rozdelená do štyroch fáz výstavby. V tretej fáze bola prestavaná miestnosť, ktorá bola identifikovaná ako mithraeum na základe charakteristických vyvýšení a dvoch pieskovcových oltárov, ktoré však boli objavené bez nápisu. Oba tieto oltáre boli ukradnuté

²⁶⁴ HD032080.

²⁶⁵ HD032077.

²⁶⁶ HD032074.

²⁶⁷ CIMRM 1813 = HD074746 a CIMRM 1814 = HD032083.

²⁶⁸ HD032083.

²⁶⁹ CIMRM 1723.

²⁷⁰ HD018281 = CIMRM 1725.

²⁷¹ HD018284 = CIMRM 1724.

²⁷² V tzv. Dolichéniu boli objavené dva CIMRM 1728 = HD020160 = UEL 8103 a CIMRM 1729 = HD020169 = UEL 12674; CIMRM 1731 = HD039258 = UEL 9756; CIMRM 1732 = HD039259 = UEL 9757; CIMRM 1733 = HD039231 = UEL 12672; CIMRM 1734/1735 = HD039261 = UEL 9159; CIMRM 1734/1735 = HD039261 = UEL 9159.

²⁷³ Pravdepodobne ide o budovu objavenú v roku 1931, ktorej poloha sa nám nezachovala.

a žiadne ďalšie kultové objekty sa tu už nenašli. Tretia fáza bola približne datovaná do polovice 3.st.n.l mincou Gordiána (238-243 n.l). Stopy po tejto miestnosti boli pravdepodobne odstránené v 4. fáze.²⁷⁴

Fertőrákos (neďaleko antickej Scarbantie)

Svätyňa bola objavená v roku 1866 a bola vzdialená len 20 metrov od cesty medzi Scarbantiou a Carnuntom. Svätyňa mala nepravidelný pôdorys (5,2 x 5,5 / 3,65 m) a bola orientovaná smerom zo severu na juh, mala však *pronaos* a tradičné rozdelenie na tri pozdĺžne časti s vyvýšenými pódiami. Boli tu objavené tri oltáre dedikované Carnuntským *decuriom* a členom *Legio XIII Geminae*.²⁷⁵ Druhý zmieneny dedikoval aj kultový obraz zobrazujúci tauroktóniu.²⁷⁶ Zaujímavosťou v tejto svätyne bolo objavenie sochy leva a levice.²⁷⁷

Dunaújváros – Öreg-hegy (Antická Intercisa)

Do tejto doby nebola v Dunaújvárosi potvrdená existencia žiadneho mithraea, avšak na základe množstva materiálu Tóth predpokladá, že tu existovali viaceré svätyne, obzvlášť v dobe vlády Severovskej dynastie.²⁷⁸ Jeho predpoklad je podložený kultovými scénami, z ktorej jedna sa zachovala celá,²⁷⁹ a ďalšie v podobe fragmentov.²⁸⁰ Z tejto lokality poznáme 6 epigrafických

²⁷⁴ Müller (2004).

²⁷⁵ Decurio Lucius Avitus Maturus (CIMRM 1637 = HD021615 = UEL 9294); Armorum Custos legionis XIII Geminae Septimius Iustinianus (CIMRM 1638 = HD021618 = UEL 9295); oltár s nápisom (CIMRM 1639 = HD040511 = UEL 9296).

²⁷⁶ CIMRM 1641/1642 = HD040517 = UEL 9317 a CIMRM 1643/1644 = HD021612 = UEL 9293.

²⁷⁷ CIMRM 1640 = UEL 9292.

²⁷⁸ Tóth (1986, s. 46).

²⁷⁹ UEL11050.

²⁸⁰ reliéf s neidentifikovateľným obrazovým motívom (CIMRM 1822); reliéf zobrazujúci Kautopata (CIMRM 1823); reliéf zobrazujúci leva (CIMRM 1824); reliéf zobrazujúci Tráckeého jazdca (CIMRM 1825); reliéf zobrazujúci Kauta (UEL 11051).

pamiatok, ktoré je s istotou možné spájať s kultom boha Mithru. No len pri troch sa nám dochovali aj mená dedikujúcich, tí však neuviedli svoju profesiu.²⁸¹

Petronell a Bad Deutsch-Altenburg (Antické Carnuntum)

Poznáme len dve oficiálne potvrdené mithraea,²⁸² ktoré boli objavené v rámci celého Carnunta a tými sú Mithraeum I a Mithraeum III.²⁸³ Carnuntum je okrem iného pre rozvoj mithraizmu zaujímavé pre jeden z najskorších datovateľných nápisov zasvätených bohovi Mithrovi v rámci celej Rímskej ríše. Jedná sa o oltár, ktorý niekedy medzi rokmi 71 – 100 n.l., dedikoval príslušník *Legio XV Apolinaris* C. Sacidius Barbarus.²⁸⁴

Mithraeum I bolo objavené v Bad Deutsch-Altenburg v roku 1852 na severnom brehu Dunaja. Vzhľadom na vágnosť nálezovej správy V. Sackenovej však máme obmedzené informácie a môžeme len predpokladať, že sa išlo o stavbu imitujúcu tvar jaskyne so základmi v tvare polkruhu. Cumont však predpokladal, že sa jednalo len o apsidu chrámu a zvyšok svätyne nebol dostatočne preskúmaný.²⁸⁵ V rámci tejto svätyne boli objavené aj fragmenty hlavného kultového reliéfu,²⁸⁶ socha leva,²⁸⁷ socha zobrazujúca Mithrovo zrodenie zo skaly,²⁸⁸ mramorová socha obnaženého mužského torza.²⁸⁹ Okrem ikonografických nálezov bolo objavených ďalších 9 oltárov, z ktorých 7 obsahovalo nápisy a len dvaja z dedikujúcich sa identifikovali ako príslušníci armády, konkrétne *Legio XIII Gemina Martia Victrix* a *Legio X Gemina*.²⁹⁰

²⁸¹ oltár s nápisom (CIMRM 1819 = HD037173 = UEL 6048); doska s nápisom (CIMRM 1821 = HD020414 = UEL 8064); oltár s nápisom (CIMRM 1829 = HD037148 = UEL 9771); oltár s nápisom (CIMRM 1830 = HD037169 = UEL 9769); Kautes (CIMRM 1833 = HD037206); Kautopates (CIMRM 1835 = HD037149 = UEL 9770); oltár s nápisom (AE 1976, 554 = HD037170 = UEL 8063).

²⁸² Mithraeum I: CIMRM 1664 = Schön 1 a Mithraeum III: CIMRM 1682 = Schön 17.

²⁸³ Christian Gugl – Gabrielle Kremer KULTE IN CARNUNTUM s.92

²⁸⁴ Christian Gugl – Gabrielle Kremer KULTE IN CARNUNTUM s.95.

²⁸⁵ CIMRM 1664.

²⁸⁶ CIMRM 1665 = UEL 13730 a CIMRM 1666 = UEL 13682.

²⁸⁷ CIMRM 1667 = UEL 13722.

²⁸⁸ CIMRM 1669 = UEL 13677.

²⁸⁹ CIMRM 1680 = UEL 13702.

²⁹⁰ Príslušník *Legio XIII Gemina* T. Flavius Verecundus: CIMRM 1670/1671 = HD071904 = UEL 8904; C. Attius Secundus: CIMRM 1672/1673 = HD071908 = UEL 8906; kňaz P. Aelius Nigrinus: CIMRM 1674 = Schön 10 = HD071911 = UEL 9553; kňaz P. Aelius Nigrinus: Julius Pacatus a M. Valerius CIMRM 1675 = HD071914 = UEL 9551; otrok Tiberia C(---) V(---) menom Adiectus: CIMRM 1676 = HD071915 = UEL 9550; Optio *Legio X Gemina* Valerius Victorinus: CIMRM 1677 = HD071916 = UEL 9552; Neznámy: CIMRM 1678 = HD071917.

Tzv. Mithraeum II bolo podľa informácií dostupných z Vermasserena „objavené pri Pfaffenbrunnwiese“, ²⁹¹ avšak žiaden iný detailný opis, alebo dodatočné zmienky o nálezoch nám nie sú k dispozícii. Táto stavba však zvykne byť interpretovaná ako miestnosť určená na kultové hodovanie alebo ako miestnosť, ktorá slúžila na stretávanie sa stúpcov kultu Jupitera Dolichénskeho. ²⁹²

Mithraeum III bolo objavené J. Dellom a C. Tragauom na západ od Petronelli v blízkosti Hintausried v roku 1894. ²⁹³ Jedná sa o najväčšiu svätyňu boha Mithru z Carnunta, z ktorej pochádza aj veľký kultový obraz boha Mitru. ²⁹⁴ Pred kultovým vyobrazením stál detailne prevedený oltár s vyobrazením 4 ročných období, ²⁹⁵ vyobrazením Mitrovho zrodzenia z kameňa, ²⁹⁶ dva fragmenty sôch Kautesa a Kautopatesa ²⁹⁷ a podstavec s vyobrazením gorgóny a leva. ²⁹⁸ V *portiku* sa nachádzalo umývadlo v tvare mušle ²⁹⁹ a socha ležiaceho leva. ³⁰⁰ Z nápisov priamo zo svätyne sa nám zachovali dva, datované medzi 71 – 130 n.l ³⁰¹ a nápis dedikovaný príslušníkom légie. ³⁰²

Tzv. Mithraeum IV ³⁰³ malo byť objavené v roku 1892 J. Dellom v časti Tiergarten v obci Petronell. Objekt však nie je možné potvrdiť ako mithraeum napriek dochovanému pôdorysu z dôvodu nedostatku zachovaných nálezov. ³⁰⁴ Rovnaká situácia nastala pri objekte nazvanom Mitreum V, ktorý bol objavený M. Kandlerom v roku 1979. Jednalo sa o objekt, ktorého vystupujúce pódia sa tiahnu pozdĺžne po jeho stranách. V prospech existencie tohto mithraea

²⁹¹ CIMRM 1681.

²⁹² Humer (2009, s. 27).

²⁹³ CIMRM 1682.

²⁹⁴ CIMRM 1683/1684 = HD071918 = UEL 13718.

²⁹⁵ CIMRM 1685/1686 = HD071919 = UEL 8916.

²⁹⁶ CIMRM 1687 = UEL 13678.

²⁹⁷ Kautes: CIMRM 1688 = UEL 13681 a Kautopates: CIMRM 1689 = UEL 13680.

²⁹⁸ CIMRM 1694 = UEL 8910.

²⁹⁹ CIMRM 1691.

³⁰⁰ CIMRM 1690 = UEL 13709.

³⁰¹ CIMRM 1692 = HD071921 = UEL 13721 a CIMRM 1693 = HD071924 = UEL 13720.

³⁰² CIMRM 1695 = HD071925 = UEL 13727.

³⁰³ Schön (1988, s.60).

³⁰⁴ Humer (2009, s. 28).

taktiež svedčí aj množstvo špecifických nádob – tzv. *Schlangengefasse*,³⁰⁵ avšak jeho existenciu napriek tomu nie je možné potvrdiť s istotou.³⁰⁶

Pravdepodobnosť, že sa v Carnunte nachádzalo ďalšie mithraeum je pomerne vysoká. V prospech tohto predpokladu svedčia doteraz tri objavené hlavné kultové scény,³⁰⁷ prítomnosť kultu na lokalite od 1.st.n.l. do 4. st. n.l., ale aj dodatočných 9 nápisov, ktoré je možné priamo priradiť ku kultom Mithru³⁰⁸ a množstvo ďalšieho materiálu.³⁰⁹ Percentuálne najvyššie zastúpenie dedikujúcich príslušníkov armády spomedzi všetkých mithraistov svedčí o dôležitosti armády pri rozširovaní a udržovaní tohto kultu v Carnunte a jeho okolí.

Rožanec (neďaleko dnešného Črnomelj)

Prírodné mithraeum sa nachádzalo neďaleko cesty z Tarsatici (Trsat v Chrovátsku) do Andautonie (Ščitarjevo). Vstup do svätyne pod holým nebom ohraničenej kameňmi sa nachádzal na južnej strane. Zaujímavosťou je, že podľa Hitzingera sa pred reliéfom nachádzali zvieracie kosti, ktoré však neboli datované.³¹⁰ Mithraeum určoval predovšetkým veľký reliéf s tauroktóniou a nápisom.³¹¹ Boli tu však objavené aj ďalšie artefakty svedčiace o aktivitách mithaistov.³¹²

Sisak (Antická Segestica, Siscia)

³⁰⁵ Schön (1988, s. 61).

³⁰⁶ Gassne (2004, s. 234).

³⁰⁷ Schön 40 = HD072788 = UEL 13437; CIMRM 1702 = UEL 22596.

³⁰⁸ Signifer Legio XIII Geminae Vindillius Cupitus: CIMRM 1716/1717 = HD071951 = UEL 9549; Neznámy: CIMRM 1706/1707 = HD071936 = UEL 8907; vojak Legio XIII Geminae Lucius Aelius v stupni Leo: CIMRM 1711 = HD071943 = UEL 13724; vyššie spomenutý centurio Legio XV Apolinaris C. Sacidus Barbarus: CIMRM 1718 = HD071954 = UEL 6150; oltár zasvätený tetrarchami počas konferencie, ktorá je datovaná do roku 308: CIMRM 1697/1698 = HD023078 = UEL 4951; Aurelius Victor: CIMRM 1699 = HD071930 = UEL 22706; Neznámy: CIMRM 1700 = Schön 59 = HD071935 = UEL 15897; custos armorum C. Cassius Apronianus: CIMRM 1722 = HD071959 = UEL 9558; Baebius Martialis a Ulpus Breucio? (CIMRM 1708 = HD071937 = UEL 13725). Do zoznamu sme nepridali nápisy, na ktorých je spomenutý len Sol a nie je možné z kontextu zistiť relevantnosť s kultom boha Mithru.

³⁰⁹ Fragment reliéfu zobrazujúceho Kauta (CIMRM 1703 = Schön 33); oválny karneol s rytinou tauroktónie (CIMRM 1704 = Schön 35); oválny karneol s motívom tauroktónie (Schön 36); bronzová ihlica s motívom bytosti s levou hlavou (CIMRM 1705 = Schön 43).

³¹⁰ Chalupa A. (2020, Rukopis).

³¹¹ CIMRM 1482/1483 = HD068496 = UEL 9207: D(eo) i(nvicto) M(ithrae) / P(ublii) Aelii Nepos et / Proculus et Firminus / pro salute sua suorumque.

³¹² Fragment sochy s vyobrazením Kautopata (Brunšmid 1903-1904: 222, č. 16 = UEL 22772); fragment sochy znázorňujúcej Mithrovo zrodzenie zo skaly (UEL 22466); bronzová busta mladíka vo frýgickej čiapke (Brunšmid 1914: 229-230, č. 53 a obr. 53 = Selem 17 = CCCA VI, 121).

Existencia mithraea je indikovaná na základe nálezu obdĺžnikovitého kultového reliéfu, ktorého vnútorná časť vyobrazujúca tauroktóniu, je ohraničená kruhom.³¹³ Ďalšími artefaktmi naznačujúcimi existenciu mithraea boli reliéf zobrazujúci Kauta³¹⁴ a dodatočnému fragmentu tauroktónie.³¹⁵ V rámci Sisaku boli objavené tri nápisy, ktoré boli dedikované *dispensatorom* provincie Panónia Superior Iucundusom,³¹⁶ Aureliom Heraclidesom spolu s Agathopusom (označujúci sa na tomto bronzovom nápise ako bratia)³¹⁷ a Aureliom Eutychem.³¹⁸

Osijek (Antická Mursa)

Na lokalite boli objavené 3 fragmenty reliéfu tauroktónie³¹⁹ spolu s reliéfom zobrazujúcim Kautopata, ktoré naznačujú existenciu mithraea, ktoré doteraz nebolo objavené.³²⁰ Bol tu objavený aj oltár datovaný medzi 2. polovicu 2. st. n.l. a koniec 3. st. n.l., ktorý bol dedikovaný *negotiatorom* Antoniom Barbilom³²¹ a neznámym jedincom s profesiou *dispensator*.³²²

Sremská Mitrovica (Antické Sirmium)

Nálezy dvoch oltárov v oblasti Sirmia (dnešná Sremská Mitrovica), sú jediným dodnes dochovaným nálezom, ktorý by naznačoval aktivitu uctievačov kultu boha Mithru v tomto

³¹³ CIMRM 1472 = UEL 22368).

³¹⁴ CIMRM 1473/1474 = HD071852 = UEL 6028: Urbicus // Sisci/ano/rum.

³¹⁵ CIMRM 1475.

³¹⁶ CIMRM 1478 = HD071853.

³¹⁷ CIMRM 1477 = HD071837.

³¹⁸ CIMRM 1476 = UEL 11585.

³¹⁹ Zotović 50b = Selem 126; Zotović 50c = Selem 127; Zotović 50e.

³²⁰ Selem 128.

³²¹ CIMRM 1844 = Zotović 50d = Selem 124 = HD033681 = UEL 26317.

³²² HD067883 = UEL 26421.

meste.³²³ Mithraeum, ktorého existencia je potvrdené nápisom C. Iulia Italica, nebolo dodnes objavené napriek rozsiahlym archeologickým aktivitám od 1975.³²⁴

Stixneusiedl (Cesta medzi Vindobonou a Carnuntom)

V roku 1812 boli objavené viaceré artefakty, ktoré naznačovali existenciu svätyne, o ktorej sa nám však nezachovala žiadna informácia. Medzi nálezmi bola jedna menšia (32 x 26 cm)³²⁵ a väčšia kultová scéna,³²⁶ ktorá bola dedikovaná Luciom Septimiom Valeriom a Valerianom, ktorí sa identifikovali ako členovia sexvirov *coloniae* Carnuntum. Títo muži zastrešili aj rekonštrukciu mithraea o čom svedčí nápis datovaný do 1. polovice 3.st. n.l.³²⁷ Okrem tohto nápisu tu boli objavené ešte dva ďalšie oltáre dedikované osobami, ktoré neuviedli svoju profesiu.³²⁸

Szombathely (Antická Savaria)

V roku 2008 bol počas výskumných prác objavený objekt, ktorý bol identifikovaný Péterom Kissom ako mithraeum.³²⁹ Vo svojej publikácii uvádza, že severná časť svätyne bola značne poškodená počas stavebných činností v 20. st. n.l. avšak je možné určiť, že mithraeum malo dve miestnosti podobných veľkostí (3x4 m) a tiež to, že bolo zničené požiarom v 4.storočí. Boli tu objavené dva oltáre, ktoré však neobsahujú mená dedikujúcich ale len názvy entít *Fons Perenis*³³⁰ a *Tr[ans]/[itu Dei]*.

Drnovo/Krško (Antické Nevioudunum)

³²³ Oba oltáre sú dedikované *decurioni coloniae Sirmiorum C. Iulius Italicus*. HD074511 = UEL 5711; HD074512 = UEL 5712.

³²⁴ Ferjaničić, Vujović a Davidović (2016, s. 304).

³²⁵ CIMRM 1656/1657 = Schön 72 = HD071893 = UEL 8901.

³²⁶ CIMRM 1658/1659 = Schön 73 = HD071894 = UEL 8902. D(EO) IN(VICTO) M(ITHRAE) S(OLI) PRO S(ALUTE) AUG(USTORUM) NN(OSTRORUM) L(UCII) SEP(TIMII) / VALERIUS ET VALERIANUS SEX(VIRI) COL(ONIAE) K(ARNUNTI) / V(OTUM) S(OLVERUNT) L(IBENTES) M(ERITO).

³²⁷ CIMRM 1661 = Schön 75 = HD071898 = UEL 9543.

³²⁸ Longinus Secundi: CIMRM 1660 = Schön 74 = HD071895 = UEL 9542; Vitalis a Silvanus CIMRM 1662 = Schön 76 = HD071900 = UEL 9544.

³²⁹ Kiss (2011).

³³⁰ HD071520 = UEL 20189 a HD071519 = UEL 20190.

V Zgornjej Pohance bolo v kopci objavené prírodné mithraeum, ktorého vnútro bolo v čase jeho používania pokryté drevom a v niektorých častiach zosilnené tehliami.³³¹ Na zadnej strane bol objavený mramorový reliéf zachycujúci tauroktóniu³³² a dva oltáre, tie boli umiestnené po jeho stranách.³³³

Viedeň (Antická Vindobona)

Napriek relatívnej blízkosti ku Carnuntu je Vindobona pomerne chudobná na mithraistické nálezy a oficiálne tu bol objavený len hlavný kultový reliéf menších rozmerov (24 x 23 cm),³³⁴ a štandardný oltár zasvätený vojakom *Legio X Gemina*, Ulpiom Secundom.³³⁵ Existencia mithraea v tejto lokalite je predpokladaná práve v blízkosti tohto oltáru.³³⁶

V rámci oboch Panónií bolo na 46 lokalitách objavených dohromady 166 nápisov,³³⁷ ktoré sa nachádzali na 115 mithraistických oltároch,³³⁸ až 68 fragmentov alebo kompletných reliéfov

³³¹ CIMRM 1457.

³³² CIMRM 1458 = UEL 6136.

³³³ Metilius Iustianus: CIMRM 1459 = HD066967 = UEL 6137); Marcianus: CIMRM 1460 = HD066968 = UEL 6138.

³³⁴ CIMRM 1650 = Neumann 1952 = Schön 77 = UEL 6389.

³³⁵ CIMRM 1649 = Schön 78 = HD071891 = UEL 6388.

³³⁶ CIMRM 1649; Neumann A., *Ein Mithrasrelief aus Wien in Amstblatt der Stadt Wien 57*, 1952 č. 95.

³³⁷ Chalupa A. (2020, Rukopis).

³³⁸ Dodatočné nespomenuté oltáre z **Maďarsko**>> **Zsámbék** > Neznámy: CIMRM 1801 = HD031783 = UEL 7045 a Neznámy: CIMRM 1802 = HD031786 = UEL 13006; **Zalakoppány** > kde bol objavený oltár C. Caetronia Peculiarisa : HD009643 = UEL 5964; **Tömörpuszta** > Neznámy: CIMRM 1737 = HD071980 = UEL 4746; **Pécs** > Neznámy: HD011400 = UEL 10870; **Környe** > Neznámy: HD037801 = UEL 8945 **Slovinsko**>> **Višnja Gora** > Neznámy: Schön 82 = HD074011 a CIMRM 1465 = HD024507 = UEL 16383; **Trebnje**> Publius Aelius Respectus: CIMRM 1464 = HD068415 = UEL 9196 a Neznámy: HD068483; Drnovo > Charito: CIMRM 1466 = Selem 7 = HD037659; **Chorvátsko** >> **Vukovar** > Neznámy: UEL 26329; **Poleve** > dva oltáre Kautapata a Kauta dedikovaného Aureliom Euandrom a Flaviom Basilicom: HD074879 = UEL 25468 = Rendić-Miočević 2011: 327, obr. 4-5; 2012: 295, obr. 2; HD074880 = UEL 25467 = Rendić-Miočević 2011: 326, obr. 2-3; 2012: 295, obr. 1; **Osijek** > Neznámy: HD067883 = UEL 26421; Antonius Barbilus; Dalj > veterán ala I civium Romanorum Veturius Dubitatus: CIMRM 1635 = Zotović 20 = Selem 123 = HD028182 = UEL 22674; **Srbsko**>> Surduk > Zotović 95 = Selem 130 = HD075004; **Petrovaradin** > Donatus: CIMRM 1841 = Zotović 53 = Selem 132 = HD065742 = UEL 26417; **Rakúsko** >> **Illmitz** > vojak *Legio XIII Gemina* P. Aelius Valerianus: CIMRM 2375 = Ohrenberger 1960 = Schön 64 = HD073441 = UEL 5790.

tauroktónii objavených na 28 lokalitách³³⁹ a množstvo ďalších ikonografických nálezov,³⁴⁰ čo determinuje Panóniu ako pomyselné centrum mithraizmu v rámci Dunajských provincií.

³³⁹ **Rakúsko** >> **Winzendorf**: Schön 82 = HD074578 = UEL 6031; **Schwadorf**: CIMRM 1653 = Schön 70 = UEL 8903; **Potzneusiedel**: Schön 68; **Burgstallberg**: CIMRM 1648 = Schön 63 = UEL 5784; **Maďarsko** >> **Tác**: UEL 10451; **Stoličný Belehrad/ Székesfehérvár**: CIMRM 1818; **Szentendre**: Tettamanti 1980 = UEL 5961; **Paks**: CIMRM 1839 = UEL 10886; **Nagyvászony**: Palágyi 1982 = UEL 7020; **Srbsko** >> **Surduk** > CIMRM 1842/1843 = Zotović 94 = Selem 131 = EDCS-32701060; **Chorvátsko** >> **Pregrada**: CIMRM 1468/1469 = Šeper 1942: 7-10 a obr. 5 = Zotović 55 = Selem 121 = HD071851 = UEL 22367.

³⁴⁰ **Slovensko**>> **Rusovce**: Reliéf vyobrazujúci Kautopata (Hošek 1984: č. 135 [s. 62] = UEL 4527); **Maďarsko** >> **Rácalmás**: Soška s vyobrazením Kautopata (CIMRM 1837 = HD012202 = UEL 7069); **Rakúsko** >> **Potzneusiedel**: fragment reliéfu s vyobrazením Mithru nesúceho býka (CIMRM 1663 = Schön 67); **Schwadorf**: Reliéf s vyobrazením Mithrovho zrodzenia zo skaly (CIMRM 1651/1652 = Schön 69 = HD071892 = UEL 8905); Chalupa A. (2020, Rukopis).

3.6. Dalmácia

3.6.1. Historiografia

Hranice Dalmácie boli nejasne definované, rovnako ako tomu bolo pri provinciách susediacich na sever a na východ. Avšak z administratívneho hľadiska sa jedná o pomerne stabilnú provinciu, ktorá sa okrem menších úprav, ku ktorým došlo počas vlády Marka Aurélia výrazne nemenila až do Diokleciánových reforiem.³⁴¹ Hlavnými zdrojmi pri zedefinovaní rozlohy územia sú zápisky Ptolemaia a Plínia st.,³⁴² vďaka ktorým je možné relatívne dobre stanoviť hranice na niektorých úsekoch.

Západnú hranicu provincie tvorila rieka Arsia (dnešná Raša) tiahnuca sa na východnej časti Istrijského polostrova. V hornom toku rieky sa pri dnešnej obci Jelšane na území Slovinska stáčala hranica smerom na východ kde lemuje severné úbočie Dinár a pokračuje v línii smerom k rieke Sáva. Tu sa stáčala v údolí Sávy smerom na juh a končila na juhovýchodnom konci pohorím Šara. Avšak priestor medzi týmito dvoma bodmi je pomerne nejasný.

K priamejšiemu kontaktu Rimanov s územím dochádza už v 3.st. pr. n.l. Medzi rokmi 229 – 228 pr.n.l podnikli Rimania ťaženie proti kráľovnej Teute z kmeňa Ardieov (Ardiaei). Tá sa snažila upevniť si pozíciu po smrti kráľa Agrona v Jadranskom mori, avšak po intervencii Rimanov, ktorých hlavnou snahou bola likvidácia pirátskej hrozby, sa musela stiahnuť. Súčasťou mierovej dohody bolo aj uznanie Rímskej kontroly nad strategickými prístavmi Epidamnos, Apollonia a Korkýra.

Nasledujúci väčší vojenský konflikt medzi Rimanmi a Ilýrskym panovníkom nastal počas 3. Macedónskej vojny (171-168 pr.n.l.). Nový Ilýrsky kráľ Gentius, ktorý prešiel na stranu Macedónskeho kráľa Perzea bol porazený v roku 168 pr.n.l. *praetorom* Luciom Aniciom Gallom vo viacerých bitkách počas 30 dní.³⁴³ Výsledkom bolo upevnenie Rímskej pozície v južnej časti

³⁴¹ “Dalmatia was little affected by this provincial reorganization except for a small area in the southeast, to the east and south of the Gulf of Kotor, which was included, along with territory from other adjoining provinces, in a new province Praevalitana centred around Doclea and Scodra. It resembles very closely the territory of the old Illyrian kingdom. The remainder of the province remained intact with the provincial capital still at Salona.” – (WILKES, 1969, s. 417).

³⁴² Ptol. Geog 2,14,1; 2, 15, 1; 2, 16, 1; 3, 9, 1; Plin. HN 3, 129; 3, 145; 3, 147; 3, 149.

³⁴³ Wilkes (1992, s. 173).

Ilýrie. Liburnia, pobrežie obývané prevažne Dalmátmi a Iapidmi, bolo začleňované do Rímskej ríše počas nasledujúcich desaťročí prostredníctvom vojenských ťažení. Z nich najdôležitejším bolo Oktáviánovo ťaženie medzi rokmi 35 – 33 pr. n.l., vďaka ktorému položil základy pre vytvorenie provincie.³⁴⁴ Oktavián počas tohto ťaženia upevnil rímsku moc v provincii *Illyricum*³⁴⁵ a zároveň došlo k pacifikácii kmeňov, ktoré dovtedy predstavovali nebezpečie aj pre okolité Rímske územia.³⁴⁶ V tomto období mala Rímska ríša pod kontrolou územie Iapidov, Dalmátov, západo-panónskych kmeňov, a množstvo malých kmeňov obývajúcich dnešnú Hercegovinu, Čiernu Horu, Albánsko.³⁴⁷ Horské oblasti Dinár, východne od rieky Uny až po rieku Drinu, boli v tomto období získavané pod kontrolu pravdepodobne diplomatickou cestou.³⁴⁸

Začiatok tvorenia provincie s názvom *Dalmatia*³⁴⁹ je spájaný s *Bellum Batonianum* (tzv. Panónske povstanie) a datuje sa medzi roky 6 – 8 n.l.³⁵⁰ V tomto období bola provincia *Illyricum* rozdelená na provinciu Panónia – *Illyricum superior* a Dalmátia – *Illyricum inferior*. Po porážke Panónsko Ilýrskych rebelov a pacifikácii odporu obyvateľstva nastáva pre túto provinciu dlhodobé obdobie stability, ktoré nie je poznačené žiadnym výraznejším konfliktom.³⁵¹

Obyvatelia Dalmácie žili na rozdiel od okolitých susedných provincií vo veľmi pokojnom prostredí. Geografická poloha a centrálné umiestnenie v rámci Rímskej ríše spôsobili, že sa jej nájazdy barbarov v 2. a 3. storočí dotýkali v podstatne menšej miere. Vďaka pohraničným provinciam Panónia a Moesia boli v relatívnom bezpečí nielen prímorské mestá chránené pohorím Dináre, ale aj osídlenia na severe provincie. Pokojná situácia sa začala meniť až v 4. st. n.l. Okrem nebezpečia, ktoré predstavovali Góti a ich nájazdy, dochádza na začiatku 5. st. n.l. aj

³⁴⁴ Wilkes (1969, s. 29).

³⁴⁵ Otázka oficiálneho vytvorenia provincie *Illyricum* nebola doteraz zodpovedaná. Viac v Alföldy (1965, s.26).

³⁴⁶ Nájazdy Iapidov na Aquileiu, Tergestus a Polu v 35 pr.n.l.

³⁴⁷ Termer (2019, s.16).

³⁴⁸ Alföldy (1965, s.26). K úplnému podrobeniu týchto území dochádza až počas Tibériových vojenských ťažení medzi rokmi 13 – 9 pr.n.l. viac vo Wilkes (1969, s. 63 nn).

³⁴⁹ Určenie oficiálneho vzniku provincie Dalmácie je komplikovanejší, ale tradične sa datuje medzi obdobie vlády Claudia (43-51 n.l.) Kuzmová (2020, s.29) a Vespasiána (79-89 n.l.) Šašel-Kos (2010).

³⁵⁰ Alternatívu k tomuto datovaniu navrhol G. Alföldy, ktorého hypotéza predpokladá delenie provincie práve pred Panónskym povstaním. Alföldy (1965, s.26 nn).

³⁵¹ Termer (2019, s.17).

k výraznejšej migrácií Rímskeho obyvateľstva z Pánonie hľadajúceho pokojnejší život za ochranou hradbou Dinárskych vrchov.³⁵²

3.6.2. Osídlenie

V provincií Dalmátia je nám známych 9 miest so statusom *colonia* a 45 s titulom *municipiorum*.³⁵³ Podobne ako v iných provinciách sa prirodzene rozvíjali najmä tie lokality, ktoré ležali na križovatkách dôležitých obchodných ciest, alebo boli v blízkosti zásob nerastného bohatstva. Veľký vplyv na rozvoj osídlenia však mala aj príťažlivosť lokality, ktorú mohol určovať status osídlenia, geografická poloha, možnosť zárobku, ale taktiež aj politické aktivity akými bolo usadzovanie veteránov a samozrejme kombinácia jednotlivých faktorov.

Podľa Mirkovičovej, ktorá analyzovala dôvody osídlenia v Dalmácii, prevažoval jednoznačne dôvod blízkosti obchodnej cesty (43 *colonií/municipií*) v porovnaní s blízkosťou nerastného bohatstva (2 *municipiá*).³⁵⁴ Rozdiel oproti okolitým skúmaným provinciám, s výnimkou oblasti Regio X Venetia et Histria, je však skôr obdobie kedy boli založené, resp. kedy bol udelený status mesta. Podľa štatistiky, ktorú uvádza Termera, bolo založených až 32 miest z 54 do konca Julio-Klaudiovskej dynastie a až 40 ak započítame dynastiu Fláviocov.³⁵⁵

Medzi zaujímavé informácie patrí aj fakt, že na pobreží leží až 7 z 9 Dalmátskych *colonií*, čo okrem iného odzrkadľuje aj lákavosť prímorskej lokality pre kolonistov z Itálie. Tiež je dôležité podotknúť, že z celkového počtu 45 *municipií* je až 23 v oblasti Liburnie, ktorá leží v priamom susedstve s Itáliou.³⁵⁶

3.6.3. Mithraizmus

Mithraizmus v provincií Dalmácia je špecifický svojím vysokým počtom lokalít s potvrdeným výskytom mithraistických nálezov, ktoré však majú skôr charakter ojedinelých

³⁵² Termer (2019, s.18).

³⁵³ Termer (2019, s. 115).

³⁵⁴ Mirkovič (2013, s. 65).

³⁵⁵ Viac o rozdelení osídlení v Termer (2019, s. 118-119).

³⁵⁶ Termer (2019, s. 121).

nálezov, neprekračujúcich viac ako jeden či dva epigrafické, alebo ikonografické artefakty. Bolo tu objavených až 31 lokalít, z toho 15 sa nachádza v dnešnej Bosne a Hercegovine, 12 v Chorvátsku, 3 v Srbsku a 1 exemplár v Čiernej Hore.³⁵⁷ Ak vezmeme do úvahy veľkosť rozlohy provincie, je špecifikum ojedinelých nálezov zreteľnejšie aj pri pomerne malom počte potvrdených mithraeí, z ktorých len 1 malo klasickú podobu.

Jednalo sa o mithraeum v Konjici (na trase medzi antickým Aquae Sulphurae – dnešná Iliđa v Bosne a Hercegovine a antickou Naronou – dnešná dedinka Vid v Chorvátsku),³⁵⁸ ktoré bolo objavené v 1897 na pravom brehu rieky Trstenice. Počas výskumu boli objavené len základy z vápencových blokov tvoriace obrysy centrálnej miestnosti s rozlohou 9 x 5 m. Tá bola orientovaná na osi západ – východ (s vchodom na západe) s postrannými pódiami, existenciu ktorých môžeme predpokladať podľa dochovaného pódia na severnej strane. Budova mala pravdepodobne klenutý strop so šindľovou strechou.

Medzi nálezmi vyniká najmä obojstranný reliéf zobrazujúci tauroktóniu na prednej strane a na strane druhej je, podľa nášho názoru, vyobrazenie rekonštrukcie sviatostnej hostiny napodobujúcej hostinu Mithru a Sola.³⁵⁹ V strede tejto scény sú dve sediace postavy, pravdepodobne zosobňujúce stupeň *Heliodroma* a *Patera*, na ľavej strane sú postavy predstavujúce stupeň *Perses* a *Corax* a na pravej strane je *Miles* a *Leo*. Zaujímavé na tejto scéne je najmä to, že postava znázorňujúca stupeň *Corax* a *Leo* je zobrazená so zvieracími maskami. Vzhľadom na štylizáciu postáv bol tento oltár datovaný do 1. polovice 4. st. n.l. V rámci tohto mithraea tu bol objavený drobný reliéf (16 x 11 cm) s vyobrazením podlhovastého predmetu³⁶⁰ a oltár zasvätený Veturiom Luciom.³⁶¹

Počas výskumu tu bolo objavených 91 minci datovaných medzi obdobie vlády cisára Trajána až po obdobie vlády Arkádia.³⁶² Avšak ako spomína Chalupa, väčšina týchto mincí pochádza z obdobia 260 – 383 n.l., čo by mohlo naznačovať práve aj časové rozmedzie kedy bola svätyňa aktívne využívaná. Mithraeum samotné bolo opustené a nedochovali sa nám žiadne známky násilného ničenia s výnimkou cielene odstránenej hlavy Mithru z kultového reliéfu.

³⁵⁷ Chalupa A. (2020, Rukopis).

³⁵⁸ CIMRM 1895 = Zotović 35.

³⁵⁹ CIMRM 1896 = Zotović 35a = UEL 22318.

³⁶⁰ CIMRM 1897.

³⁶¹ CIMRM 1898 = Zotović 35b = HD052642 = UEL 30326.

³⁶² CIMRM 1899.5.

Zvyšok zatiaľ objavených mithraeí v tejto provincii predstavujú priestory využívajúce skalný masív, do ktorých je vytesaný hlavný kultový reliéf. O týchto svätyniach sa nám však dochovalo len obmedzené množstvo informácií, vzhľadom na prírodné procesy, ktoré negatívne vplývali aj na prípadné ďalšie nálezy.

Najznámejšie z týchto mithraeí bolo objavené v roku 1931 v Bosnianskej obci Jajce (antická Sapua ležiaca na trase z antického Baloia – dnešné Šipovo v Bosne a Hercegovine a antickej Aque Sulphurae – dnešná Ilidža).³⁶³ Zachovala sa nám len centrálna miestnosť v tvare nepravidelného obdĺžnika s dĺžkou 7 m, ktorá bola objavená 2,8 m pod úrovňou terénu. Miestnosť bola orientovaná na osi východ – západ (vchod bol na východe). Z postranných pódíí, ktoré sa zvyčajne nachádzajú na bočných stranách svätyne, bolo možné doložiť len existenciu toho, ktoré sa nachádzalo na južnej strane. Ako bolo spomenuté vyššie, hlavný kultový reliéf bol objavený v skalnej stene, na ktorej bola táto miestnosť pristavaná.³⁶⁴ V rámci miestnosti bolo objavených 6 oltárov, z ktorých len na jednom bol zachovaný nápis³⁶⁵ a socha Cautopata.³⁶⁶ Ďalšie drobné nálezy, na základe ktorých je zvyčajne možné určiť datovanie, nám pri tomto mithraeu nepodávajú množstvo informácií. Vďaka minciam bola svätyňa datovaná zhruba do 1. polovice 4. st. n.l., čo potvrdzujú aj nálezy neskoro rímskej keramiky.³⁶⁷

Ďalšie dve prírodné mithraea boli objavené neďaleko Cavtatu (antický prístav Epidaurum), z ktorých prvé stálo v blízkosti kostola sv. Jurja.³⁶⁸ Reliéf, ktorý bol vytesaný do skalnej steny je zle zachovaný a spomedzi postáv vieme identifikovať len samotného Mithru s býkom, fakľonosičov s prekríženými nohami a fakľami, ktoré držia obojručne a postavy Sola a Luny v rohoch reliéfu.³⁶⁹ Z budovy sa nám nedochovali žiadne pozostatky a jediná informáciu, ktorú bolo možné získať, bolo vágne datovanie mithraea do 4. storočia na základe nálezu 3 mincí objavených v praskline pod reliéfom (Aurelián, Constantius Chlorus a Constantius II).

Druhé prírodné mithraeum bolo objavené v dedinke Močiči,³⁷⁰ a je vzdialené zhruba 3 km juhovýchodne od predošlého mithraea. Hlavný kultový reliéf sa nachádza oproti vstupu do

³⁶³ CIMRM 1901 = Zotović 30.

³⁶⁴ CIMRM 1902 = Zotović 30a.

³⁶⁵ CIMRM 1902 = Zotović 30a.

³⁶⁶ CIMRM 1903 = Zotović 30b.

³⁶⁷ Chalupa A. (2020, Rukopis).

³⁶⁸ CIMRM 1883 = Zotović 103 = Evans 1884: 19-20. .

³⁶⁹ CIMRM 1883 = Zotović 103 = Gabričević 1954: 37, č. 19.

³⁷⁰ CIMRM 1882 = Zotović 48 = Evans 1884: 20-22 a obr. 7.

svätyne, avšak tematicky ani štylisticky sa nelíši od iných reliéfov zobrazujúcich tauroktóniu.³⁷¹ Chalupa spomína nález 3 mincí, ktoré by datovali mithraeum medzi koniec 3.st. až do 1. polovice 4.st.³⁷² V rámci svätyne tu bola objavená aj studnička nachádzajúca sa napravo od vstupu.

Posledné dve mithraea boli objavené na konci 19.storočia, neďaleko mestečka Prozor (antické Arupium ležiace na trase z antickej Senie - dnešný Senj v Chorvátsku skrz Dináre). Prvé z nich bolo archeologicky preskúmané už v roku 1896.³⁷³ Okrem ťažko poškodeného hlavného reliéfu (viditeľný zo západnej strany), tu boli objavené drobné nálezy ako amfory, lampy a mince. Vďaka nálezom mincí sa podarilo datovať využívanie tohto priestoru medzi roky 260 – 360 n.l. Druhé mithraeum objavené zhruba 2 km na juh a mince objavené počas výskumu patrili do obdobia vlády Constantia II a Constansa. Reliéf, ktorý tu bol objavený bol viditeľný z východu. Na základe tak skromných nálezov nie je možné určiť, ktoré mithraeum bolo používané ako prvé, ale obe boli počas 1. polovice 4.st. n.l. využívané súčasne. Obrátená orientácia hlavnej kultovej scény v oboch svätyniach na východ resp. západ, nemusí automaticky znamenať, že boli používané ako pár. Avšak ako spomína Beck, na základe toho, že sa jedná o kult, v ktorom hrá slnko veľkú úlohu, by mala byť táto hypotéza prinajmenšom akceptovateľná.³⁷⁴ Posledné zo skupiny prírodných mithraeí bolo objavené neďaleko čiernohorskej dedinky Lever Tara.³⁷⁵ Jednalo sa o polkruhový priestor. V jeho zadnej časti sa nachádzal reliéf, ten sa však nedochoval.

Ďalšie mithraeum, ktorého existenciu môžeme predpokladať na základe nápisu,³⁷⁶ sa nachádzalo neďaleko vrchu Vratnik blízko mesta Senj – antická Senia. Mithraeum by stálo na trase smerom do Dalmátskeho vnútrozemia (trasa prechádzala cez antické Avento, Arupium, Epidotium). Tu objavený nápis spomína výstavbu mithraea, ktoré nechal vystavať otrok Gaia Antonia Rufia s menom Hermes.

³⁷¹ CIMRM 1882 = Zotović 48.

³⁷² Chalupa A. (2020, Rukopis).

³⁷³ CIMRM 1851 = Zotović 86.

³⁷⁴ Beck (1985).

³⁷⁵ CIMRM 1887 = Zotović 49.

³⁷⁶ HD028597 = CIL 03, 13283.

3.7. Moesia

3.7.1. Historiografia

Severná hranica oboch Moesií sa tiahla do značnej časti od toku rieky Dunaj a to až po jeho deltu. Južná hranica Moesie Superior by sa dala určiť rezom cez údolie Vardar kde by Scupi (dnešné Skopije) patrilo do provincie Moesia Superior a Stubi (neďaleko dnešnej dediny Gradsko) by patrila Thrácii.³⁷⁷ Južná hranica Moesie Inferior je o niečo komplikovanejšia. Vo všeobecnosti sa hranica určovala pásmovým pohorím Stará Planina, avšak do konca 2. st. n.l. boli územia na severnom úbočí priradované k Thrácii a Moesia spravovala len územie Dunajského limitu, časť bulharského vnútrozemia, dnešnej Dobrudje v Rumunsku a západné pobrežie Čierneho mora.³⁷⁸ Hranica na západnej časti bola tvorená na juhozápad planinou Šara (mac. Шар Планина) a na severozápad údolím Sávy, no oblasť medzi týmito dvoma bodmi je neistá.³⁷⁹ Ako je zrejmé, bipartitná provincia pokrývala rozsiahlu a geograficky pestro členenú oblasť.

Za historické medzníky, ktoré sú vnímané ako začiatok trvalej okupácie a provinčnej inštitucionalizácie Moesie sa považuje Oktavianové ťaženie v Ilýrii v rokoch 34 – 33 n.l.³⁸⁰ a ťaženie Marka Licinia Crassa proti Bastarnom 29 – 27 pr.n.l.³⁸¹ Podľa Driersovej je aj z tohto dôvodu možné predpokladať prítomnosť prvých trvalých vojenských posádok *legio IV Scythica* a *legio V Macedonica* vo vnútrozemí Moesie (pravdepodobne Scupi) a pozdĺž Dunaja (pravdepodobne Ratiaria a Oescus).³⁸²

Po tom ako bola provincia Moesia ustanovená medzi rokmi 15 – 45 n.l.³⁸³ začalo byť teritórium postupne osídľované. Počas vlády Vespasiána boli na toku Dunaja budované námorné základne a prítomnosť Rímskych osadníkov bola potvrdená až v Dobrudži a delte Dunaja.³⁸⁴ Väčšou administratívnou reorganizáciou si provincia prešla počas vlády Domiciána, kedy bola

³⁷⁷ Mirković (1960, s. 249–270); Diers (2018, s. 8).

³⁷⁸ Tačeva (1994, s. 115–124); Boteva (1996, s. 173–176); Diers (2018, s. 9).

³⁷⁹ Detailnejší prehľad: Mirković (2007, s. 7–9).

³⁸⁰ Vulić, (1934).

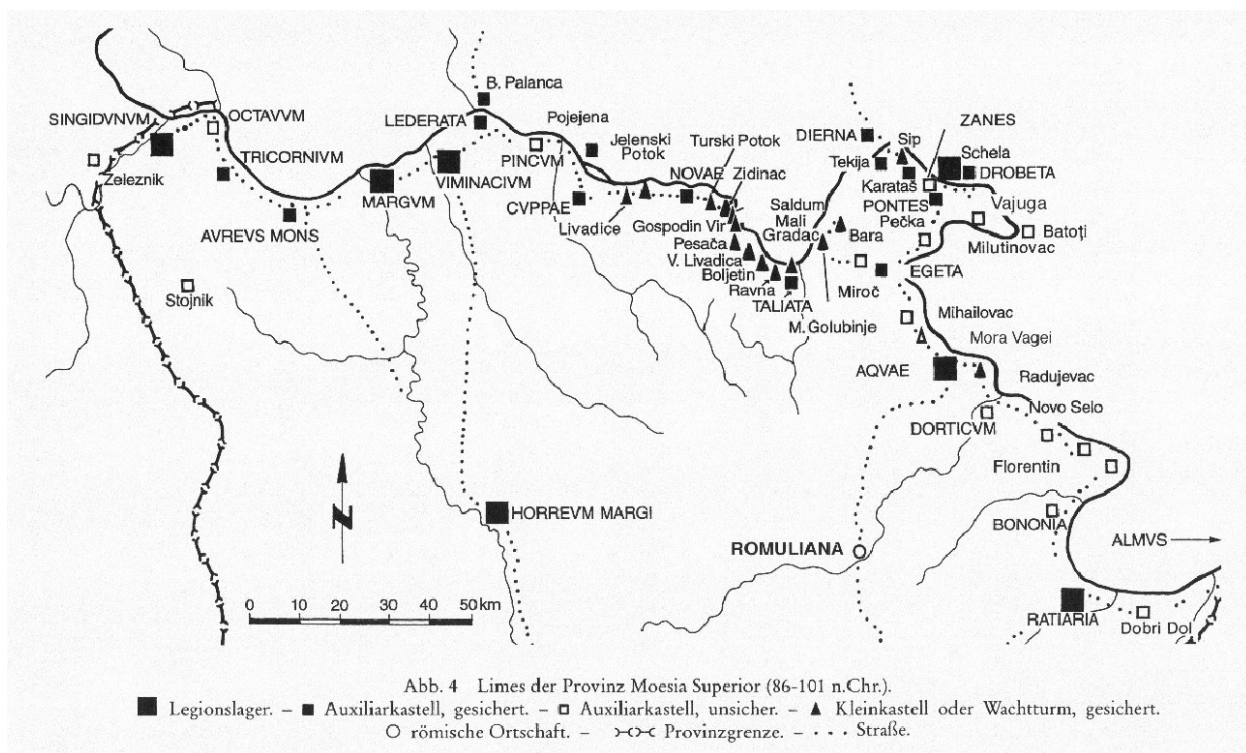
³⁸¹ Šašel Kos (2018, s. 41–58); Mirković (2007, s. 17–20); Diers (2018, s. 11).

³⁸² Mirković (2008); Diers (2020, s. 11).

³⁸³ Diers (2020, s. 11–13).

³⁸⁴ Mrozewicz (2015, s. 151–163); Rummel (2015, s. 141–150); Diers (2020, s. 13).

v roku 86 n.l provincia rozdelená na Moesiu Superior a Moesiu Inferior.³⁸⁵ Je pravdepodobné, že na Domiciánove rozhodovanie o rozdelení provincie vplývali aj Železné vráta, ktoré v tomto období komplikovali prepojenie Dunajského limitu.³⁸⁶

Obrázok č.5: Dunajský Limes medzi lokalitami Singidunum a Ratiariou. Foto M. Mirković, „Moesia Superior. Eine Provinz an der mittleren Donau. Orbis Provinciarum“.³⁸⁷

Inštalácia, ktorá bola v tejto časti Dunaja postavená na spriechodnenie rieky v oboch smeroch, sa datuje až do obdobia vlády Trajána. Jeho vláda je spojená aj s politikou upevňovania Rímskeho postavenia na Dunajskom limite a vo vnútrozemí Moesie. K väčšej stabilizácii dopomohol aj koniec Dáckych vojen v roku 106 n.l. a následné územné zisky Rimanov na území dnešného Rumunska, ktoré prirodzene odobrali štatút pohraničia veľkej časti územia Moesie. Táto zmena hranice mala taktiež vplyv aj na zmenu vojenskej organizácie a vývoj osídlení na

³⁸⁵ Mirković (2007, s. 7); Diers (2020, s. 13).

³⁸⁶ Mirković (1996, s. 27–40; (2007, s. 26–27, 35–37).

³⁸⁷ Mirković (2007, s. 24)

tomto území, ktoré bolo navyše zintenzívnené Trajánovým programom osídľovania Moesie a Trácie, ktoré bolo dokončené za Hadriána.³⁸⁸

Pomerne stabilné 2. storočie³⁸⁹ vystriedalo nepokojné 3. storočie, ktoré je poznačené množstvom nájzdov a politických nepokojov. Situácia vyvrcholila opustením Dácie počas vlády Aureliána, čo viedlo k reorganizácii a následnému pretvarovaniu Dunajskej a Balkánskej oblasti počas vlády Diokleciána.³⁹⁰

3.7.2. Osídlenie

Podľa Driersovej, boli osídlenia v Moesii zakladané, alebo sa ďalej rozvíjali len v prípade, ak ležali na mieste, ktorého dôležitosť bola spätá s istým druhom krajinnej charakteristiky. Či už to bola cestná sieť, rieka, prírodné bohatstvo, dopravné uzly, ktoré bolo potrebné kontrolovať a pod.³⁹¹ Je však treba brať do úvahy fakt, že na rozvíjanie a degradáciu osídlenia mali vplyv aj ďalšie faktory, ktoré sú evidentné skôr pri pochopení historického kontextu. Týmito faktormi bola dôležitosť cesty pri ktorej mesto ležalo z makro-regionálneho hľadiska, proces a efektívnosť spracovania prírodného bohatstva. Zohrávala tu tiež úlohu aj politická stratégia počas historických udalostí, zväčša súvisiaca s vojenskými aktivitami prípadne úspechom miestnej komunity pri rozvoji mesta.

Osídľovanie Scupi súviselo s vojenskými aktivitami prebiehajúcimi na Balkáne v prvej polovici 1. st. n.l. a až následné sa z tejto lokality stáva veteránska *colonia*. Dôležité je to aj z toho dôvodu, že v tomto období bol urbanistický vývoj v širšom okolí len v ranom štádiu (námorná základňa v lokalite Sexaginta Prista a Noviodunum a legionárske základne Oescus, Novae, Viminacium a pravdepodobne Margum).³⁹² Lokality pri mostoch, ako Horreum Margi a Naissus, sa ďalej rozvíjali od vlády cisárov Vespasiána a Domiciána v rámci prepojenia Dunajského limitu so „sprovínčeným“ juhom v Macedónii. Tieto aktivity však nemali za cieľ vytvárať nové prepojenie, ale využiť už existujúce cesty z Macedónie na sever a z Lissus na východ.³⁹³

³⁸⁸ Diers (2020, s. 14).

³⁸⁹ S výnimkou obdobia Antonínovského moru a nájzdu Kostobokov viac v Diers (2020, s. 15).

³⁹⁰ K reorganizácii Dunajských provincií viac v: Mirković (2007, s. 91–93); Tomas (2017, s. 29).

³⁹¹ Diers (2020).

³⁹² Diers (2020, s. 567).

³⁹³ Diers (2020, s. 503).

Analýzy štúdie pracujúcej so širšími vzorcami osídlenia ukazujú, že pri analýze „nearest neighbour analysis“ alebo „inter-center distance analysis“³⁹⁴ je Moesia porovnateľná so severnou a južnou Gáliou.³⁹⁵ Aj keď sa nejedná o provincie s hustou sieťou, nemali by sme ich považovať za riedko osídlené provincie.

3.7.3. Mithraizmus

Rozptyl mithraistických nálezov v tejto provincii je svojou hustotou podobný provincii Dalmátia, keďže nálezy majú skôr charakter izolovaných objavov. Okrem toho tu na rozdiel od susednej provincie Panónia nebolo žiadne skutočné centrum mithraistickej aktivity, ktoré by sa vyznačovalo výrazne väčším množstvom artefaktov. Avšak v rámci zachovania štruktúry provincie sa budeme najprv zaoberať nálezmi v provincii Moesia Superior (Horná Moesia).

Moesia Superior

V tejto provincii je aktivita doložená celkovo na 20 lokalitách a na ďalších 9 lokalitách je charakter tu objavených predpokladaných mithraistických nálezov len pravdepodobný a nie je možné ho jednoznačne potvrdiť.³⁹⁶ S nízkym množstvom lokalít s koncentrovaným počtom mithraistických nálezov spomínaných vyššie je úmerný aj nízky počet doteraz objavených mithraei - z celej provincie poznáme len 2 archeologicky potvrdené mithraea.

To prvé bolo objavené v roku 1932 v macedónskej dedinke Biljanovce³⁹⁷ (lokalita sa nachádza neďaleko miestneho *vicusu*³⁹⁸ umiestneného ~45km severovýchodne od antickej Scupi – dnešne Skopje v Macedónsku a 9 km východne od dôležitej administratívnej lokality *statio Lamud(...)*, ktorá ležala na križovatke ciest smerujúcich zo Scupi do Pautalie a Naissu).³⁹⁹ Po

³⁹⁴ Prehľad priestorových modelov rozšírenia osídlení a ich hustoty Hodder 1972: 887–909, 891–892.

³⁹⁵ V tejto štúdií je určenie hustoty osídlenia obodované medzi A (krátke vzdialenosti medzi centrami) a D (dlhé vzdialenosti medzi centrami). Podľa Diersovej, ktorá porovnala svoje dáta 22 osídlení s dátami z týchto štúdií, je Moesia kategorizovateľná ako C. Diers (2020, s. 504).

³⁹⁶ Chalupa A. (2020, Rukopis).

³⁹⁷ CIMRM 2201 = Vulić 1933 = Zotović 3 = Zotović 1966: č. 7 (s. 64-68).

³⁹⁸ Mikulčić (1975, s. 470); Nikolovski (2013, 49–50).

³⁹⁹ Jovanova (2015, s. 295).

architektonickej stránke išlo o pomerne štandardnú stavbu s rozmermi 10 x 5,4 m, ktorá bola rozdelená na dve časti. Do centrálnej miestnosti s dvomi postrannými pódiami bolo možné vstúpiť cez predsieň cez schodisko vedúce smerom do podzemia.

Hlavná kultová scéna s rozmermi 58 x 44 cm bola obdĺžnikovitého tvaru s polkruhovou vrchnou časťou so zvyškami zelenej a červenej farby.⁴⁰⁰ Okrem tauroktónie obsahovala aj mytologické scény v hornej a dolnej časti. Tematicky sú rozdelené tak aby v hornej časti zachycovali scény z Mithrovho života. Dolná časť sa zameriavala na Mithrovu interakciu so Solom. Okrem kultovej scény tu bol objavený aj votívny oltár s nápisom DEI (pravdepodobne *Naturae Dei*)⁴⁰¹ a mramorová hlavica použitá ako votívna doska s vyobrazením tauroktónie.

Medzi drobnými nálezmi tu boli objavené mince vyhotovené počas vlády Décia a Treboniana Galla, čo by datovalo používanie mithraea do polovice 3.st., avšak obdobie kedy bolo mithraeum založené a opustené nie je možné odhadnúť.⁴⁰²

Nedáľeko tejto lokality by sa mohlo nachádzať ďalšie mithraeum, ktorého existencia je pravdepodobná na základe nápisu z oltára objaveného v macedónskej dedine Lopate (antické statio Lamud(...)). Oltár bol objavený v ruinách malej budovy s apsidálnym zakončením.⁴⁰³ Text obsahuje informáciu o renovácii staršieho chrámu, ktorý nechal vyhotoviť člen portoria Apollonides v roku 211 s hodnosťou *scrutator*.⁴⁰⁴ Je potrebné však spomenúť, že nápis bol zasvätený [*Deo*] *Inv(i)c[to]* a na bočnej strane oltára je vyobrazenie Hercula s levom a kyjakom, ktorý taktiež zvykne byť označovaný na nápisoach ako *invicto* – neporaziteľný. Za normálnych okolností by bol tento artefakt vyradený z našej databázy, napriek tomu bol ponechaný vďaka skutočnosti, že Apollonides nám zachoval ešte jeden oltár už tentokrát ako *contrascriptor statio Vizianus* (v dnešnej ~20km východne vzdialenej dedinke Klečovce).⁴⁰⁵ Ten je už pravdepodobne zasvätený Mithrovi⁴⁰⁶ a zmiňuje obnovu opustenej svätyne (*fanus magnum*).

⁴⁰⁰ CIMRM 2202 = Zotović 1966: č. 7B [s. 65-67] a tab. II.2.

⁴⁰¹ HD036266 = CIMRM 2205.

⁴⁰² Zotović (1966, s. 68).

⁴⁰³ Jovanova (2015, s. 300). Hypotetické mithraeum, ktorého existenciu spomína Vulić (1933, s. 191) nebolo nikdy archeologicky preskúmané a jeho existencia zostáva nepotvrdená.

⁴⁰⁴ CIMRM 2207/2208 = HD024051 = UEL 28411.

⁴⁰⁵ CIMRM 2009 = HD031461 = UEL 28415.

⁴⁰⁶ Zachovalo sa nám len písmeno M, čo okrem [D(eo) i(nvicto)] M(i)thrae, môže znamenať aj [I(ovi) O(ptimo)] M(aximo) ako správne poznamenáva Chalupa. Avšak skutočnosť, že sa na pomerne malom priestore zachovávajú hneď dva artefakty a zároveň sa v blízkosti nachádza aj mithraeum, zvyšuje pravdepodobnosť, že Apollonides bol skutočne členom Mithrovho kultu a renovoval práve mithraeum.

Druhé dochované mithraeum objavené v tejto provincii bolo objavené v Beleharade – oblasť Kalemegdan (antické Singidunum) v roku 1962 na mieste kde sa nachádzalo civilné mesto neďaleko vojenského tábora. Išlo o miestnosť tesanú do skaly, v ktorej boli objavené dva reliéfy s vyobrazením tauroktónie, spolu s dvoma fragmentami reliéfov s rovnakým motívom. Na jednom z nich bol aj nápis obsahujúci fragment mena dedikujúceho.⁴⁰⁷

Epigraficky máme doloženú existencia mithraea v antickom Viminaciu (dnešný Kostolac) nápisom objaveným neďaleko srbského mestečka Požeravac (antické Ad Nonum ~20 km južne od Viminacia na trase do antického Horreum Margi).⁴⁰⁸ Napriek tomu, že tu mithraeum nebolo objavené svedčia viaceré mithraistické nálezy v prospech tejto skutočnosti spolu s fragmentmi zachycujúcimi tauroktóniu.⁴⁰⁹ Napriek tomu, že by toto mithraeum ležalo v lokalite nachádzajúcej sa na veľmi dôležitej obchodnej ceste, tu však nebol doteraz objavený žiaden nápis svedčiaci o členstve člena portoria v miestnej mithraistickej komunite.⁴¹⁰

Zatiaľ poslednú epigraficky doloženú existenciu mithraea máme zo srbskej dedinky Guberevac (~40 km južne od antického Singiduna) na základe nápisu datovaného do 2.st.n.l., ktorý za sebou zanechal člen Portoria *vilicus* Ision.⁴¹¹ Zo zvyšku územia poznáme ešte 12 hlavných reliéfov s tauroktóniou⁴¹² a 10 fragmentov hlavného reliéfu.⁴¹³ No ako zhrnul Chalupa,

⁴⁰⁷ Chalupa A. (2020, Rukopis); HD016238 = AE1966, 0333; Zotović 1966: č. 5 (s. 62-63) a tab. I.2.

⁴⁰⁸ CIMRM 2222 = HD036237.

⁴⁰⁹ Oltáre s nápismi: CIMRM 2221 = HD028840 = UEL 28780; HD011803 = UEL 5426. Fragmenty reliéfov s nápismi: HD006315 = AE 1980, 0787; CIMRM 2216/2217 = Zotović 1966: č. 14 [s. 73-74] a tab. V.1 = HD032758; CIMRM 2233/2234 = Zotović 1966: č. 9 [s. 69-70] a tab. III.2 = HD028837; CIMRM 2218 = Zotović 1966: č. 16 [s. 75]; CIMRM 2219/2220 = Zotović 1966: č. 15 [s. 74-75] = HD035727; Zotović 1966: č. 13 [s. 71-73] a tab. V.1 = UEL 29800; UEL 29799; UEL 29801.

⁴¹⁰ Medzi prvými členmi bol člen *legio VII Claudia* Valerius Liberalis (HD006315) a *hastatus* tej istej légie Claudius Diogenes; Dekúrionsky aedil (HD032758) ale neskôr aj *vestiarius* (HD028840) a *nauclerus* (HD028837).

⁴¹¹ CIMRM 2235 = HD035550.

⁴¹² Begunovci (IGBulg 4, 2115bis); Dupljane (CIMRM 2026); Ilinjača-Dragovo (Zotović 28a); Janjevo (CIMRM 2214); Kadın most (CIMRM 2246); Kral Marko (2245); Lom (CIMRM 2240); Mezdra (FA 32/33, 1977/1978, č. 76); Montana (CIMRM2237/2238); Ragodeš (CIMRM 2243); Ražanj (Zotović 74 = Zotović 1966: č. 24 [s. 81-82]); Tekija (Zotović 97).

⁴¹³ Arčar (CIMRM 2225, 2226, 2227, 2228/2229 a 2230); Brza Palanka (Zotović 1966: č. 8 [s. 68]); Gamzigrad (CIMRM 2232); Paraćin (Zotović 1966: č. 21 [s. 78-79]); Rasnica (Zotović-Zunković 1959: 511-512 a obr. 2); Tekija (CIMRM 2223/2224).

ide o nález jediného monumentu (okrem Arčar – antická Ratiaria⁴¹⁴ a Tekija – antická Transdierna⁴¹⁵) v priemernej veľkosti a v podobe typickej pre dunajské provincie – obdĺžnikovitý tvar s polkruhovitou vrchnou časťou.⁴¹⁶

Moesia Inferior

V rámci provincie Moesia Inferior je doložených 24 lokalít a 4 ďalšie lokality kde je na základe objavených artefaktov pravdepodobná prítomnosť mithraistov.⁴¹⁷ Podobne ako aj v Moesii Superior je situácia s rozptylom mithraistických nálezov viac menej podobná a boli tu dodnes objavené a archeologicky preskúmané len 4 mithraea (Mircea Vodă a Guru Dobrogei v Rumunsku a Kreta a Svištov v Bulharsku). Existenciu jedného mithraea máme doloženú epigraficky (Istra v Rumunsku).⁴¹⁸

Mircea Vodă

Z chronologického hľadiska bolo prvé objavené mithraeum v rumunskej Mircea Vodă (~20 km východne od antického Troesmis – dnešná Turcoia v Rumunsku) v roku 1908.⁴¹⁹ Nález mithraea je vyvodzovaný na základe väčšieho množstva mithraistických monumentov, avšak mithraeum nebolo systematicky preskúmané. Existenciu mithraistickej svätyne potvrdzuje najmä nález hlavného kultového reliéfu zobrazujúci tauroktóniu⁴²⁰ a štyri ďalšie, ktoré sa zachovali len vo fragmentárnej podobe.⁴²¹ Na jednom z fragmentov sa pod samotným reliéfom nachádza aj meno dedikanta, alebo mesiaca kedy bol reliéf zasvätený.⁴²²

⁴¹⁴ Bol tu objavený aj oltár (HD016256) zasvätený [So]li Invicto / Mithrae, ktorý dal vyhotoviť ducurio Marcus Cocceius Valens.

⁴¹⁵ Objavený oltár (HD032743).

⁴¹⁶ Chalupa A. (2020, Rukopis).

⁴¹⁷ Chalupa A. (2020, Rukopis).

⁴¹⁸ Chalupa A. (2020, Rukopis).

⁴¹⁹ Pârvan (1913, s. 509-518) = CIMRM 2288.

⁴²⁰ CIMRM 2289 = Pârvan (1913, č. 1 [s. 512-513] a tab. VII.1) = UEL 22047.

⁴²¹ CIMRM 2290 = Pârvan (1913, č. 2 [s. 513-514] a tab. VIII.1); CIMRM 2291 = Pârvan (1913, č. 3 [s. 514-515] a tab. VIII.2); CIMRM 2292 = Pârvan (1913, č. 4 [s. 515-516] a tab. VII.2); CIMRM 2293/2294 = Pârvan (1913, č. 5 [s. 517-518] a tab. VI.2 a obr. 14).

⁴²² HD043246; Clauss (1992, s. 220)

Kreta

Následne bolo objavené v roku 1933 mithraeum v rámci kameňolomu neďaleko bulharskej dedinky Kreta (~15 km východne od dnešného mesta Vraca, ktoré by ležalo neďaleko trasy z antickej Serdici smerom na sever k Dunaju).⁴²³ Jednalo sa o malú miestnosť tesanú do skaly s rozmermi 7 x 6 m a s výškou len 1,8 – 2 metre a podlahou, ktorá bola 2 metre nad súčasnou úrovňou terénu.⁴²⁴ V zadnej stene miestnosti sa nachádzal veľký výklenok, vo vnútri ktorého bol výklenok menší, so stopami po nápise na okraji a s kultovým reliéfom na kamennom podstavci.⁴²⁵ Zaujímavosťou sú kamenné kruhy v strope jaskyne, ktoré slúžili na umiestnenie lúčov. Spomedzi epigrafických monumentálnych artefaktov tu boli objavené aj 3 oltáre s gréckymi nápismi⁴²⁶ a 5 ďalších menších oltárov, ktoré však boli bez nápisov.⁴²⁷

Gura Dobrogei

Tretie mithraeum bolo objavené v roku 1958 neďaleko dedinky Gura Dobrogei v Adamovej jaskyni (nie je nám známy antický názov, ale jaskyňa ležala neďaleko trasy, ktorá viedla od antickej Ramidavy a Ulmetensia smerom k čiernomorskému pobrežiu).⁴²⁸ Pri tejto lokalite je však veľmi problematické určiť nálezovú situáciu a to nielen kvôli problematickej stratigrafii, ale všeobecne strohým informáciami o nálezoch. Boli tu objavené dva reliéfy zobrazujúce tauroktóniu⁴²⁹ spolu s votívnou doskou a dvomi oltármi s gréckymi nápismi.⁴³⁰ Všetky monumenty nechal vyhotoviť Flavius Horimus, ktorý bol prepustencom Flavia

⁴²³ CIMRM 2256 = Kazarow (1935, s. 25, č. 2).

⁴²⁴ Chalupa A. (2020, Rukopis).

⁴²⁵ CIMRM 2257 = Kazarow (1935, s. 25, č. 2, tab. 2.1.); Podstavec: CIMRM 2258.

⁴²⁶ CIMRM 2259 = EDCS-51000069; CIMRM 2260 = EDCS-51000070; CIMRM 2261 = EDCS-51000071. Dva oltáre majú na sebe dedikáciu Ἡλίου Μίθρα spolu s menami dedikujúcich, jedno v latinizovanej podobe (Markos Sikios Sossis) a druhé gréckou abecedou (Stratón Stratónos).

⁴²⁷ CIMRM 2262. Vermaseren v komentári k CIMRM 2262 chybné započítava medzi oltáre bez nápisů rovněž tři oltáre s nápisy (CIMRM 2259-2261) uvedené dříve (viz Clauss 1992: 223 a pozn. 25; Welkov 1934: 91). Clauss (1992: 223) se domnívá, že oltáre bez nápisů mohly nést nápisy zhotovené barvou.

⁴²⁸ CIMRM 2303.

⁴²⁹ CIMRM 2305 = UEL 21200; väčší reliéf sa nám dochoval s nápisom v gréčtine CIMRM 2306/2307 = EDCS-36900303 = UEL 21199.

⁴³⁰ CIMRM 2304 = EDCS-36900304 = UEL 21218; CIMRM 2308 = EDCS-36900306 = UEL 21229; CIMRM 2309 = EDCS-36900305 = UEL 21228.

Macedona.⁴³¹ Je potrebné poznamenať, že v rámci štylizácie postáv sa nám tu dochovalo viacero jedinečných prvkov, ktoré nemajú paralely v najbližšom ani vzdialenom okolí. Na menšom reliéfe sú zobrazení fakľonosiči s obidvomi fakľami smerom dohora. Na väčšom reliéfe majú fakľonosiči už pochodne správne vo svojich pravých rukách, avšak Cautes (na ľavej strane) má vo svojej ľavej ruke píniovú šišku, Cautopates (na pravej strane) má v ľavej ruke iný neznámy predmet. Na tom istom nápise je tiež vzývaná aj rieka Eufkrat, čo je jediný prípad v rámci Mithrovho kultu z celého rímskeho sveta.⁴³² O motiváciách alebo dôvodoch týchto jedinečností však môžeme už len špekulovať.

Svištov

Posledné objavené mithraeum bolo objavené v roku 1984 v bulharskom Svištove (antické Novae).⁴³³ Touto svätyňou sa zaoberalo už viacero štúdií, avšak až posledná z roku 2015 prezentovala zrevidovaný plán svätyne spolu s kompletným zoznamom nálezov.⁴³⁴ Súvisí to najmä s ťažkým poškodením stratigrafie počas výkopových prác, ktoré vykonal majiteľ pozemku. Mithraeum sa nachádzalo približne 300 metrov od severozápadného rohu legionárskej pevnosti a teda bolo súčasťou južnej časti *canabae legionis*. Romzery mithraea boli ~10 x ~8 m a bolo vybudované takmer presne na osi sever-juh. Na základe zachovanej západnej strany svätyne bolo možné rekonštruovať centrálnu miestnosť s postrannými pódiami vo výške 60 cm nad strednou časťou. Pred južnou stenou (predpokladaný výklenok) boli objavené 3 oltáre *in situ* zasvätené Solovi Augustovi.⁴³⁵ Pred nimi (medzi centrálnym a západným oltárom) bolo objavené ohnisko obložené tehliami do štvorcového tvaru, zvieracie kosti (95% patrilo ošípaným, hydine, ale aj hovädziemu dobytku),⁴³⁶ lampy a malý kamenný monument vajcovitého tvaru, ktorý sa nachádzal pred východným oltárom. Zaujímavým nálezom bolo 108 mincí objavených v hlinenej nádobe v severnom rohu pódia. Tieto boli preskúmané Dimitrivovom a rozdelené na skupinu datovanú medzi roky 193-243 n.l. z ktorej pochádzalo takmer nepoškodených 95 mincí, zvyšných

⁴³¹ Spolu s ním sa nám dochovalo aj meno kamenára Foibosa z Nikomédie, ktorý bol podľa Claussa tiež členom Mithraistického kultu (Clauss 1992: 226).

⁴³² Chalupa A. (2020, Rukopis).

⁴³³ Najdenova (1990); Najdenova (1991); Najdenova (1994); Najdenova (1998).

⁴³⁴ Tomas a Lemke (2015). Najdenova, ktorá spracovávala nálezy a dokončovala svoju knihu o mithraizme predčasne umrela, čo viedlo aj k tomu, že plány mithraea neboli nikdy publikované.

⁴³⁵ Najdenova (1994, s. 227–228). Oltáre: HD043299 = UEL 22228; HD043300; HD043301.

⁴³⁶ Tomas a Lemke (2015, s. 231).

13 mincí bolo datovaných medzi obdobie vlády Vespasiána a Commoda.⁴³⁷ Aj z dôvodu komplikovanej nálezovej situácie zostáva datovanie mithraea problémom. Podľa Najdenovej bolo mithraeum založené na prelome 1. a 2. st.n.l. a fungovalo až do nájazdu Gótot v 251 n.l. Zároveň predpokladala, že bol chrám následne obnovený ako chrám Sola Augusta.⁴³⁸

Revízny výskum Tomasovej a Lemkeho datoval mithraeum až na prelom 2. a 3. st. n.l. s tým, že vďaka nálezu mincí musel fungovať do 242 n.l. kedy bolo mithraeum zničené.⁴³⁹ Hypotéu o znovu používaní mithraea potvrdzuje iba prítomnosť lúč datovaných do 2. polovice 3.st. n.l.⁴⁴⁰

Posledné mithraeum, ktorého existencia však bola doložená len epigraficky, sa nachádzalo v antickej Histrii (dnešná Istria).⁴⁴¹ Mramorová stéla s gréckym nápisom, ktorá spomína výstavbu mithraea, uvádza meno *patera* miestnej komunity - Μενίσκος Νομητίου (Meniskos, syn Numéniov), spolu s ďalšími 9 členmi miestnej mithraistickej komunity, ktorí sa finančne spolupodieľali na výstavbe svätyne. Za najvýznamnejšieho člena mithraistickej komunity môžeme považovať Marca Ulpia Artemidora, ktorý bol pontarchom západopontskej koinónie.⁴⁴² Nápis odkazuje na kňazskú funkciu Iulia Severa. To by datovalo nápis buď medzi roky 128-130 n.l., ak by sa jednalo o Sexta Minucia Faustina Gnaea Iulia Severa, alebo roky 158-160 n.l., ak by šlo o jeho vnuka Lucia Iulia Statilia Severa, kedy títo muži zastávali funkciu správcov provincie.⁴⁴³

⁴³⁷ Tomas a Lemke (2015, s. 233).

⁴³⁸ Najdenova (2005).

⁴³⁹ Tomas a Lemke (2015, s. 233).

⁴⁴⁰ Najdenova (1994, s. 227).

⁴⁴¹ CIMRM 2296; Pippidi 1978; Maurer 2014: 172-173.

⁴⁴² Chalupa A. (2020, Rukopis).

⁴⁴³ Maurer (2014, s. 173).

V rámci Moesie Inferior bolo objavených ešte ďalších 21 lokalít, na ktorých boli objavené hlavné reliéfy s vyobrazením tauroktónie,⁴⁴⁴ 23 fragmentov reliéfov s týmto motívom⁴⁴⁵ a 3 ďalšie nálezy mithraistického charakteru.⁴⁴⁶

⁴⁴⁴ Bajkal (CIMRM 2551); Nikjup (CIMRM 2264/2265); Varna (Georgiev 1976, č. 1 a 2); Gigen (CIMRM 2247, 2252); Plevén (CIMRM 2255); Ruse (CIMRM 2272); Suchindol (CIMRM 2266);Constanța (CIMRM 2297); Iglița (CIMRM 2281).

⁴⁴⁵ Cernavodă (CIMRM 2279/2280); Mangalia (CIMRM 2310); Dolni Vit (Kazarow 1911a: 59 [č. 10]); Silistra (CIMRM 2313/2314, UEL 22490, 22491); Istria (UEL 21177); Devnja (IGBulg II, 810); Svištov (CIMRM 2267, 2270); Gigen (CIMRM 2254 a Kovačeva 1967); Ruse (UEL 22151); Staroselci (Kovačeva 1967); Constanța (CIMRM 2298/2299, 2300, 2302, Bottez 201: 247-249, UEL 21074); Iglița (CIMRM 2284); Pantelimon (CIMRM 2275/2276); Utum (CIMRM 2263); Capidava (Bottez 2018: 250-251).

⁴⁴⁶ Oltár s vyobrazením Kautopata: Silistra (UEL 22492); doska s vyobrazením Kauta a nápisom: Svištov (CIMRM 2268/2269); Reliéf s vyobrazením Kautopata: Svištov (Najdenova 1973).

3.8. Dácia

3.8.1. Historiografia

Antickú Dáciu by sme mohli určiť ako oblasť, ktorej hranice sú ohraničené zo severu Karpatmi, z juhu Dunajom, zo západu Tisou a z východu riekou Dnester. Dnes by sa rozkladala na území Rumunska, západnej časti Moldavska, ako aj menších častí Maďarska, Bulharska a Ukrajiny. Obyvatelia tejto oblasti boli považovaní za odnož tráckych kmeňov, ktorých kráľovstvo s kráľom Orolesom bolo antickým autorom známe už od 1. polovice 2. st. pr. n.l. Do pozornosti Rimanov sa dostáva toto kráľovstvo až po expanzívnej politike kráľa Burebistu, ktorý zjednotil po prvýkrát Dácke kmene a kmene Gétov a vládol až do roku 45/44 pr. n.l. Za jeho vlády dosiahlo Dácke kráľovstvo aj najväčší rozsah. Siahalo od Bratislavy až po Čierne more odkiaľ Burebista opakovane podnikal výpady do provincií Trácia, Makedonia a Illyricum. K vojne medzi Rómom a Dáckym kráľovstvom však nedošlo, pretože Burebista bol zavraždený počas vzbury a územie sa rozpadlo.⁴⁴⁷

Kráľovstvo bolo spojené opäť až za kráľa Decebala, ktorý bol zároveň aj posledným Dáckym kráľom. Decebal však dokázal byť pre Rím hrozbou takmer 20 rokov. Svoju kariéru započal pri útokoch na provinciu Moesia, kde sa spolupodieľal na zničení 2 rímskych légií neďaleko lokality železných vrat. Následne došlo k mieru s cisárom Domiciánom, ktorý mu bol nútený vyplácať vysoké reparácie. No pri nasledujúcich stretoch s Trajánom, ktoré sú známe pod pojmom Dácke vojny (101-102 n.l. a 105-106 n.l.) utrpel porážku a jeho hlavné mesto Sarmizegetusa bolo vypálené. Po Decebalovej prehre bola západná a centrálna časť Dáckeho kráľovstva začlenená do Rímskej ríše a okolité oblasti aj naďalej obývali Dákovia, ktorí občasne organizovali vpády narušujúce stabilitu provincie.

Minimálne od roku 119 n.l. bola provincia Dácia rozdelená na *Daciu Superior* a *Daciu Inferior*, a následne po roku 123 n.l.⁴⁴⁸ a po ustálení hraníc provincie bola *Dacia Superior* rozdelená na *Daciu Porolissensis* a *Daciu Superior/Apulensis* a *Dacia Inferior* bola známa aj ako *Dacia Malvensis*. Začiatok Markomanských vojen priniesol zmeny aj pre provinciu Dácia, do

⁴⁴⁷ Middleton (2015, s.223) predpokladá rok 45 pr. n.l. Schmitz (2005, s.10.) predpokladá rok 44 pr. n.l.

⁴⁴⁸ Pferdehirt (2004, č. 22).

ktorej bola prevelená *Legio V Macedonica* a tri vyššie zmienené provincie boli podriadené jednému vojenskému veliteľovi.

Posledné zmeny sa udiali počas vlády cisára Galliena, ktorý využil vernosť Dáckej armády a premiestnil vexilácie *Legio XIII Gemina* a *Legio V Macedonica* do Poetovia aby tak ochránil Itáliu pred hrozbou ďalších uzurpátorov.⁴⁴⁹ Toto stiahnutie spôsobilo zvýšenú frekvenciu útokov okolitých kmeňov a *de facto* stratu kontroly nad provinciou. Oficiálne stiahnutie sa z provincie nastalo v roku 271 n.l.⁴⁵⁰

3.8.2. Osídlenie

Rímska urbanizácia v Dácii začala buď na sklonku 106 n.l, alebo začiatkom 107 n.l. založením *colonie Sarmizegetusa*, ~35 km južne od predošlého Dáckeho hlavného mesta Sarmizegethusa Regia. Od neho si táto jediná Rímska *colonia deducta* prevzala meno.⁴⁵¹ Jeho umiestnenie niektorí výskumníci spájajú s existenciou legionárskeho tábora IIII Flavia Felix, ktorý by mohol stáť na mieste neskoršieho Forum Vetus postaveného v roku 118 n.l.⁴⁵² Rovnako to bolo aj pri zvyšných mestských osídleniach, ktoré sa až na výnimku v 2 prípadoch vyvíjali v blízkosti vojenského tábora.⁴⁵³

Napriek tomu, že bolo územie Dákov podrobené ako posledné v rámci skúmanej oblasti, urbanizácia provincie Dácia mala v mnohom podobný charakter ako to bolo v prípade susedných provincií. Prvými legislatívnymi zmenami si prešla provincia už počas vlády cisára Hadriána, ktoré sa však týkali výhradne rozdelenia územia na 3 provincie. Počas tohto obdobia sa mení aj architektúra miest a dochádza najmä k urýchľovaniu vývoja mestskej spoločnosti v rámci hlavných osídlení, ktorý naberal na intenzite v post-Hadriánovskom období.⁴⁵⁴ Druhá dôležitá vlna v rámci urbanizácie provincie nastala počas vlády Septimia Severa, vďaka jeho patronátu, vďaka skutočnosti, že Dácia bola jednou z verných provincií v roku 194 n.l.⁴⁵⁵ Hlavný

⁴⁴⁹ Opreanu (2004, s. 13–14; 16).

⁴⁵⁰ Opreanu (2004, s. 17).

⁴⁵¹ Szabó (2018, s. 11).

⁴⁵² Opreanu (2017, s. 371).

⁴⁵³ Vojenské tábory neboli doteraz objavené v Napoce a Ampelum, avšak ich existencia bola predpokladaná I. Tóthom. Viac v Szabó (2018, s. 11).

⁴⁵⁴ Szabó (2018, s. 11).

⁴⁵⁵ Szabó (2018, s. 11).

urbanizačný proces za zastavil rovnako ako pri zvyšku provincií po roku 230 n.l., avšak v množstve prípadov – najmä v prípadoch legionárskych osídlení – máme doložené nové stavebné projekty aj v neskorej fáze. Mestá v tejto provincii sa výrazne neodlišovali od zvyšku ríše a ich najväčšie centrá (*colonia Sarmizegetusa* a konurbácia Apula) mali menej ako 20 000 obyvateľov.⁴⁵⁶ Úroveň urbanizácie sa taktiež výrazne nelíšil od iných v Dunajskej oblasti, no vďaka krátkodobosti provincie bol ekonomický a kultúrny dopad týchto dvoch centier viac dominantný. Opustenie provincie počas Aurélievej vlády bolo tiež pomerne štandardizované a deurbanizácia osídlení sa vyznačovala najmä odchodom miestnej elity, armády a administratívneho personálu. Miestna infraštruktúra sa však ďalej používala aj v 4. a 5. storočí a v mnohých prípadoch aj do obdobia raného stredoveku.⁴⁵⁷

Špecifickosť tejto provincie súvisela najmä s veľkou previazanosťou urbanizácie na prítomnosť Rímskej armády a pomerne malý dopad domorodých Dáckych osídlení, napriek tomu, že ich existencia bola potvrdená.⁴⁵⁸ Do pozornosti je potrebné dať aj vplyv aký mali dve vyššie spomenuté centrá na chod provincie. Poukazuje na to aj fakt, že zo všetkých nápisov objavených v Dácii bola až polovica objavená buď v Sarmizegetuse alebo Apulume. Ich dominancia je však evidentná aj v kultúrnom živote provincie: väčšina menších náboženstiev sa sústreďovala práve tu a ich existenciu v ďalších osídleniach v Tibiscume, Micii alebo Porolissume je možné dať do súvisu s familiárnymi alebo ekonomickými vzťahmi s týmito dvomi centrami. Ďalšou špecifickosťou provincie je aj chýbajúca domorodá vrstva obyvateľstva v mestských spoločenstvách.⁴⁵⁹

3.8.3. Mithraizmus

V rámci Dácie sa kult boha Mithru mohol začať objavovať už po tom ako bola provincia dobytá v roku 106 n.l. Prvé doložené skupiny sa začali objavovať v Dácii už pred

⁴⁵⁶ Szabó (2018, s. 12).

⁴⁵⁷ Szabó (2018, s. 12).

⁴⁵⁸ Szabó (2018, s. 12).

⁴⁵⁹ Szabó (2018, s. 13).

Markomanskými vojnami, pravdepodobne v Sarmizegetuse a najbližšom okolí – čo zahŕňalo aj *pagus Apulensis*, civilné osídlenie *extra-leugam castrum legionis XIII Geminae*.⁴⁶⁰

Napriek tomu, že F. Cumont a M. Vermaseren boli pri chronologickom určení nápisov objavených v centrách ako bolo napríklad Apulum opatrnejší, Ioan Piso sa pokúsil datovať niektoré oltáre na základe onomastiky. Identifikoval tak 2 nápisy z Hadrianovského alebo Antonínovského obdobia,⁴⁶¹ čo by určovalo existenciu mithraistickej skupiny už do 1. polovice 2. storočia v oblasti *canabae*, kde bolo založené aj tzv. *Oancea mithraeum*. (III,13).⁴⁶² Ďalší nápis, datovaný Ioanom Pisom do 2. storočia n.l., bol objavený v tzv. „mithraeu Károly Papa“, nachádzajúcom sa *extra muros* od Municipia Aurelium Apulensis.⁴⁶³ Napriek tomu, že nie je možné určiť proces akým sa formovali tieto skupiny, bola medzi nimi objavená priama spojitosť práve s mithraistickou skupinou v Sarmizegetuse. Dodatočne je v rámci Apuluma predpokladaná aj existencia ďalšej mithraistickej komunity v rámci „mithraea Francisca Kaftala“.

464

Dynamickejší vývoj mithraistických komunít prináša až prelom 2. a 3. storočia, kedy dochádza okrem iného aj k reorganizácii colného systému a k intenzívnejšiemu prepojeniu s Panónskymi provinciami a Itáliou. Prítomnosť vplyvných osobností, ako napríklad Marcus Valerius Maximianus (180 – 182 n.l.) a Publius Aelius Marius (prelom 2. a 3. st.n.l.), v mithraistických skupinách napovedá, že v tejto dobe mali skupiny s určitosťou mimo mestský a pravdepodobne aj mimo provinciálny dosah.

Na rozdiel od ostatných provincií je posledná fáza mithraizmu pomerne jasne určená do rokov roku 270 – 271 n.l. vďaka aureliánskemu ústupu z provincie. Po tomto období sa nám nedochovali žiadne dôkazy, ktoré by indikovali akúkoľvek kontinuitu tohto kultu v rámci provincie. Ako Szabó správne podotýka, táto skutočnosť nám ukazuje „rímskosť“ tohto kultu

⁴⁶⁰ Szabó (2018, s. 99); Gugl (2010, s. 413-420).

⁴⁶¹ IDR III/5: 279: Ael(ius) Gordianus a IDR III/5: 289 Ael(ius) Mes/trius.

⁴⁶² Szabó (2018, s. 99).

⁴⁶³ IDE III/5: 272 Chr/estion a IDR III/5: 273 Diosco/rus Marci.

⁴⁶⁴ Szabó (2018, s. 99).

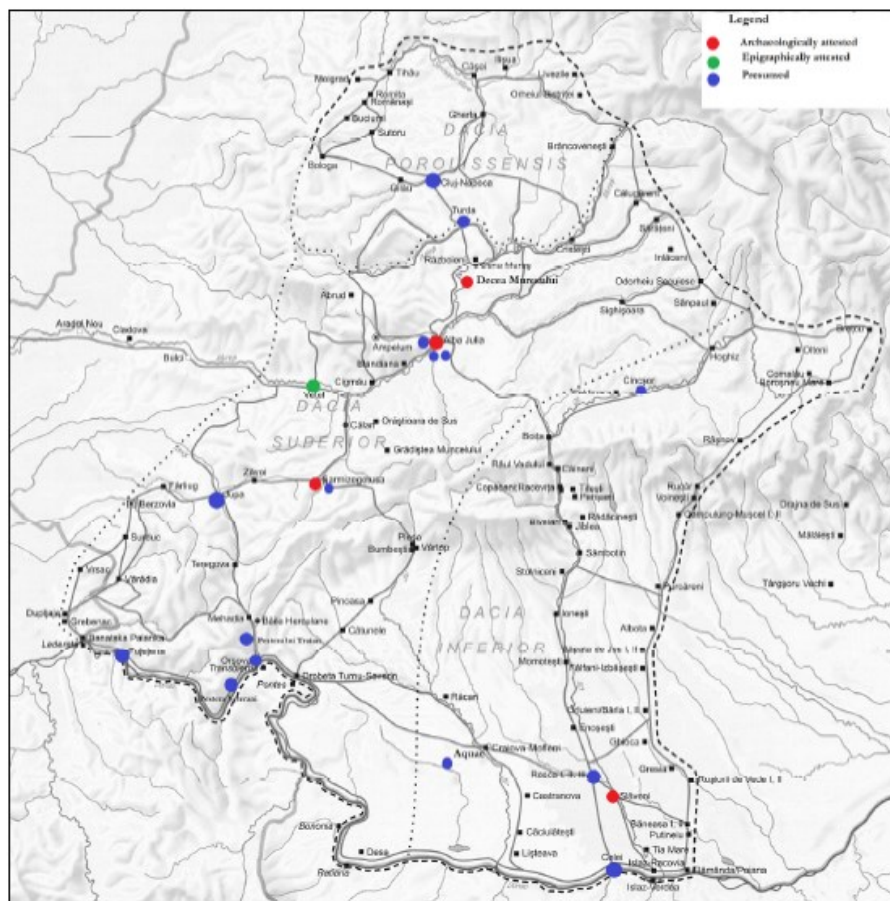
a priame prepojenie mithraistických komúní, ktoré sa rozvíjali v súvislosti s ekonomickou dynamikou a vojenskou prítomnosťou v tejto provincii.⁴⁶⁵

Vďaka najnovším prácam Sicoeho⁴⁶⁶ a Szaba⁴⁶⁷ zaoberajúcim sa doplnením a korekciou Vermaserenovho CIMRM, je štúdia epigrafického a ikonografického materiálu v Dácii k dnešnému dňu skompletizovaná. Vďaka tomu je na základe materiálu produkovaného medzi rokmi 106 n.l. až 271 n.l. možné vytvoriť si viacero všeobecných a špecifických vzorcov náboženskej komunikácie medzi jednotlivými komunitami. Momentálne sú nám známe len 4 objavené mithraea v Dácii (Slăveni, Decea Mureşului, Sarmizegetusa, Apulum), existencia ďalšieho je doložená len epigraficky (Micia) a 15 svätýň je predpokladaných na základe archeologického materiálu.

⁴⁶⁵ Szabó (2018, s. 100).

⁴⁶⁶ Sicoe (2014).

⁴⁶⁷ Szabó (2018b).

Obrázok č.6: Mithraea v Rímskej Dácii. Mapa bola modifikovaná Schäferom.⁴⁶⁸

Väčšinou sa jednalo o menšie až stredne veľké architektonické stavby, ktoré boli vhodné pre zoskupenie menej ako 20 ľudí, v niektorých prípadoch len 10. Celkový počet uctievačov doložených v rámci provincie tvorí len malú časť celkových obyvateľov Dácie, avšak v rámci Rímskej ríše je podiel mithraistických nálezov nadštandardný.⁴⁶⁹ Dohromady tu bolo objavených 259 monumentov, pri ktorých môžeme s istotou tvrdiť ich relevanciu pre náš výskum a 23 monumentov, kde je ich relevancia neistá. Rovnako ako je to pri všetkých nápisoach objavených v Dácii aj pri mithraistických platí, že až polovica z nich bola objavená len v dvoch konurbáciách (Sarmisegetuza a Apulum).⁴⁷⁰ Dominancia Sarmizegetusy ako centra, z ktorého sa preberala

⁴⁶⁸ Schäfer (2007).

⁴⁶⁹ Szabó (2018b, s. 355).

⁴⁷⁰ Szabó (2018b, s. 355).

ikonografia v rámci provincie, bola označená ako relatívne pravdepodobná.⁴⁷¹ Aj keď vo viacerých prípadoch si môžeme všimnúť lokálny ikonografický naratív a prispôbovanie výjavov predstavám dedikujúceho a jeho ekonomickým a materiálnym možnostiam.⁴⁷²

Formovanie, udržiavanie a dynamika Mithraistických skupín v rámci jednotlivých lokalít ale aj v rámci provincie je zložité rekonštruovať. Z dostupných materiálov však môžeme predpokladať veľký vplyv miestnej ekonomickej elity (ako napríklad členovia *Publicum Portorium Illyrici*) na organizáciu a udržiavanie týchto skupín.

Släveni

Zo štyroch potvrdených mithraeí objavených na území Dácie bolo prvé objavené v Släveni v roku 1837. Jeho pozostatky sa objavili po zosuve pôdy na brehoch rieky Olt. Informácie o ňom sú však veľmi strohé a dodatočne sa mu venoval Constantin C. Petolescu, ktorý sa v roku 1976 snažil rekonštruovať nálezovú situáciu po viac ako 140 rokoch. Objavené tu boli 3 fragmenty hlavnej kultovej scény⁴⁷³ a 2 nápisy, tie sa však už stratili.⁴⁷⁴

Sarmizegetusa

Medzi rokmi 1882 – 1884 prebiehali vykopávky neďaleko antickej Sarmizegetusy (dnešná Sarmizegetusa v Rumunsku), počas ktorých bolo objavených 260 fragmentov monumentov.⁴⁷⁵ Fragmenty boli objavené v rámci budovy indentifikovanej Királym ako *mithraeum*.

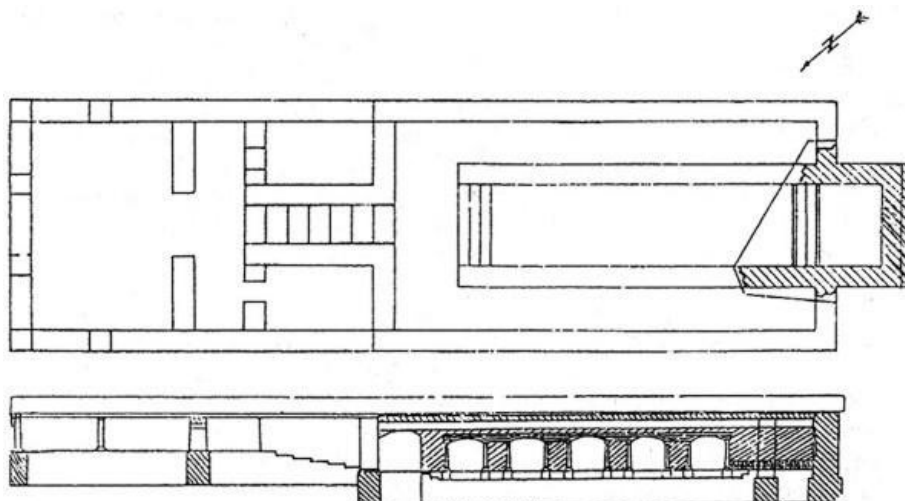
⁴⁷¹ Sicoe (2014, s. 59–70).

⁴⁷² Szabó (2018b, s. 357).

⁴⁷³ CIMRM 2167; CIMRM 2168; CIMRM 2169.

⁴⁷⁴ HD047031 a HD047030.

⁴⁷⁵ Oficiálne číslo jednotlivých monumentov sa však líšilo a do Vermaserenovho korpusu sa dostalo 112 monumentov (CIMRM 2028–2140).

Obrázok č. 7: Plán Mithraea z Ulpiae Traiana Sarmizegetusa.⁴⁷⁶

Avšak enormné množstvo nálezov nasvedčuje, že tu buď boli uložené ako *spolia* z viacerých mithraistických svätýň, alebo šlo o dielňu na výrobu týchto monumentov, ktoré boli ďalej distribuované v rámci provincie. Pôdorys hlavnej svätyne Király odhadol na 24,88 m a šírku na 12,44 m. Spolu s *pronaom* tak odhadol dĺžku celého komplexu na 44,23 m dlhú budovu, čo je však prinajmenšom prehnané.⁴⁷⁷ Tieto rozmery získal vďaka výpočtom založeným na monografiách, ktoré boli dostupné v tej dobe z Heddernheimu a z Ostiea. V každom prípade však išlo o najväčšie mithraeum v Dácii.⁴⁷⁸

Decea Mureşului

Mithraeum v Decea Mureşului bolo objavené ako tretie v rámci Dácie medzi rokmi 1888/1889 neďaleko cesty, ktorá spájala antickú Potaisu a Apulum (dnešná Turda a Alba Iulia). Zachoval sa len malý *naos* (5,5 x 4,65 m), ale časť väčšieho múru v severnej časti *mithraea* naznačuje, že centrálna časť mohla byť väčšia.⁴⁷⁹ Z piatich monumentov, ktoré spomína Herepeyi,⁴⁸⁰ sa nám dochovali len tri a len na dvoch z nich sa nachádzajú nápisy.⁴⁸¹ Cesta, pri

⁴⁷⁶ Pintilie (1999-2000).

⁴⁷⁷ Szabó (2014, s. 136).

⁴⁷⁸ Viac o vykopávkach tejto svätyne v Boda (2014).

⁴⁷⁹ Pescaru a Alicu (2000, s. 80).

⁴⁸⁰ Pescaru a Alicu (2000, s. 79).

⁴⁸¹ HD028608 = CIL 03, 12547 a HD044927 = CIL 03, 12548.

ktorej bola svätyňa postavená, slúžila ako hlavná vojenská a obchodná tepna, využívaná najmä na obchod so soľou. Napriek tomu sa jedná o pomerne izolovanú svätyňu, ktorú bez dodatočného nálezov budov a pochopenia okolitého kontextu, bude skôr možné určiť ako svätyňu s krátkodobou životnosťou slúžiacu pre potreby jednotlivcov.

Apulum

Oficiálne je nám známe len jedno odhalené *mithraeum* v rámci Apuluma, aj keď na základe bohatého archeologického materiálu môžeme predpokladať prítomnosť viacerých svätýň. Jednou z týchto neoficiálnych svätýň bolo tzv. „mithraeum Francisca Kaftala“ objavené v 80tych rokoch 18. storočia a publikované v roku 1787 Antalom Bartalisom. Jeho detailné záznamy a analýza nálezov vytvorili základ pre mithraistické štúdie v Dácii.⁴⁸² Presná pozícia svätyne nie je známa, ale jej existencia sa odhaduje do oblasti Marosportus (Partos), v južnej časti *coloniae Aureliae Apulensis*.⁴⁸³ Medzi nálezmi je potrebné spomenúť stredne veľký panelový reliéf,⁴⁸⁴ malý podstavec pre sošku,⁴⁸⁵ a vyobrazenie Mithru Tauroctona.⁴⁸⁶ K tejto hypotetickej svätyni je možné priradiť aj sošku znázorňujúcu Mithra Petrogenia alebo Cauta objavenú na konci 18. st.⁴⁸⁷

Oficiálne potvrdené *mithraeum* v Apulume bolo prvýkrát odhalené až v roku 2008 počas záchranného archeologického výskumu.⁴⁸⁸ K systematickému archeologickému výskumu došlo medzi rokmi 2013 až 2016, kedy bola svätyňa odhalená a preskúmaná na 90%. Budova s rozmermi 17 x 9 m sa nachádzala 200 m juho-západne od Rímskej pevnosti. Na základe pozostatkov okolitých drevených úlomkov a nálezov je možné predpokladať, že bola situovaná pri obytných domoch v rámci husto obývanej urbanizovanej oblasti.⁴⁸⁹ Vďaka skutočnosti, že bola svätyňa postavená na zahrabanej odpadovej jame, môžeme určiť *terminus post quem* medzi roky 150 – 170 n.l.

⁴⁸² O nálezoch a práci Bartalisa vid' Szabo (2013a).

⁴⁸³ Szabó (2018, s. 100).

⁴⁸⁴ CIL 03, 1109 = HD038418.

⁴⁸⁵ CIL 03, 1110 = HD038420.

⁴⁸⁶ CIL 03, 1123 = HD038424.

⁴⁸⁷ CIMRM 1985, 1991, 2186, 2188.

⁴⁸⁸ Egri et.al. (2018, s. 268).

⁴⁸⁹ Szabó (2018, s. 111).

Z objavených nápisov, môžeme priradiť k fungovaniu tohto *mitrhaea* 2 osoby. Jednou z nich je Publius Aelius Marus (alebo Marius), ktorého meno je zachované na najväčšom monumente⁴⁹⁰ a Vitalis. Jeho meno sa našlo na 3 samostatných nápisoch. Publius Aelius Marus je jednou z najlepšie zdokumentovaných osôb z Rímskej Dácie, vďaka ďalším 5 ďalším nápisom, ktoré napovedajú, že sa jednalo o vplyvného človeka podnikajúceho so soľou⁴⁹¹ a ďalšími komoditami na prelome 2. a 3. st. n.l.⁴⁹² Jeden z takýchto nápisov bol objavený v Micii (dnešný Veľel v Rumunsku),⁴⁹³ a bol dedikovaný jeho *libertom* Publiom Aeliom Euphorum. Euphorus je nám známy aj z ďalšieho nápisu z Micie,⁴⁹⁴ na ktorom je spomenutá aj stavba chrámu Neporaziteľného boha.⁴⁹⁵ Ďalší nápis objavený v Tibiscu (dnešný Caransebeș v Rumunsku) bol dedikovaný Hermadiom, ktorý by mohol byť podľa Istvána Tótha akýmsi prorokom Mithraizmu v Dácii.⁴⁹⁶ Aj keď je potrebné spomenúť, že nemusí ísť o toho istého Aelia Mara (Maria),⁴⁹⁷ vo všeobecnosti je tento predpoklad akceptovaný.⁴⁹⁸ Druhou osobou z tejto svätyne bol Vitalis, ktorý sa označuje ako *arcarius*, čo bola vo všeobecnosti pozícia vo finančnej administratíve. Szabó vidí v tejto skutočnosti prepojenie Vitalisa s Mithraistickou skupinou zo Sarmizegetusy.⁴⁹⁹

499

Existencia svätýň v Aque, Peștera Veterani, Peștera lui Traian, Cincșor, Micia,⁵⁰⁰ Romula Sucidava, Dierna, Pojejena je založená len na nálezoch objektov a starších opisoch, tie však neboli archeologicky doložené. Na lokalitách v Dragu, Ozd, Boian, Săcădate, Lopadea Nouă,

⁴⁹⁰ Egri et al. (2018, s. 268 -269): SOLI | INVICTO | MITHRAE | PRO SALUT(E) | P(UBLII) AEL(II) MA|RI FLAM(INIS) COL(ONIAE) | VITALIS ARK(ARIUS) | V(OTUM) L(IBENS) S(OLVIT).

⁴⁹¹ Najmä z nápisu HD014884 = AE 1967, 0388 : [I(OVI)] O(PTIMO) M(AXIMO) ET T(ERRAE) M(ATRI) / [P]RO SAL(UTE) T(ITI) AEL(I) / MARI FL(AMINIS) COL(ONIAE) / CONDUC(TORIS) PAS(CUI) / ET SALINA(RUM) AT/TICUS ACT(OR) EIUS / V(OTUM) S(OLVIT) L(IBENS) M(ERITO).

⁴⁹² Szabo (2018, s. 115).

⁴⁹³ HD043886 = CIL 03, 01363. : SILVANO DO/MESTICO / P(UBLIUS) AEL(IUS) EUPH[O]/RUS PRO / SALUTE P(UBLI) AEL(I) / MARI CON/DUCTORIS / PASCUI ET SA/LINAR(UM) <L>(IBENS) V(OTUM) V(OVIT).

⁴⁹⁴ HD011689 = AE 1971, 0384. : Deo / Invicto / [P(ublius)] Ael(ius) Eupho/rus pro / salute sua / et suorum / templum a solo / fecit.

⁴⁹⁵ Garcia odmieta, že by bol myslený v tomto prípade Mithra. (Carbó-Garcia, 2010, s. 601). Avšak na základe ďalších nápisov (HD039244), v ktorých je tento prívlastok potvrdený, to nie je možné vylúčiť.

⁴⁹⁶ Tóth (2003). HD000595 = AE 1983, 0799 b. Ten na nápisu síce vystupuje ako actor Turania Dia, nápis však dedikuje práve Aeliovi Marovi: S(OLI) I(NVICTO) N(UMINI) M(ITHRAE) / PRO SALUTE / P(UBLI) AEL(I) MARI / HERMADIO / ACT(OR) TURRAN(I) / DII V(OTUM) S(OLVIT) L(IBENS) M(ERITO).

⁴⁹⁷ Benea (2007, s. 43).

⁴⁹⁸ Szabó (2018, s. 115).

⁴⁹⁹ Szabó (2018, s. 116).

⁵⁰⁰ Pravdepodobne je svätyňa potvrdená aj epigraficky: Sicoe (2014, s. 233).

Oarda de Sus, Bumbesti, Botoșești, Paia a Sfințești bol objavený len jeden nápis alebo reliéf s neistou alebo chudobne zdokumentovanou provenienciou.⁵⁰¹ S výnimkou reliéfu z Lopadea Nouă⁵⁰² sa nám nezachovali v rámci tejto druhej skupiny žiadne mená. Okrem toho ikonografia a veľkosť objektov nasvedčujú tomu, že boli vyrobené v centrách provincie (Apulum, Sarmizegetusa) odkiaľ sa kult rozširoval.

⁵⁰¹ Szabó (2018, s. 169).

⁵⁰² Nápis (HD009347) bol dedikovaný Marcom Aureliom Maximom, ktorý sa označil ako flamen *Municipia Aurelia Apulensis*. V tomto prípade Szabó predpokladá, že sa jedná o reliéf, ktorý bol transportovaný do jeho *villy* alebo iného súkromného domu v Lopadea Nouă.

3.9. Zhrnutie

3.9.1. Zmena spoločenskej siete v Dunajskej oblasti

„Bond between the „religious“ and the economic has much deeper time depth meaning“⁵⁰³

Anna Collar.

Rímska ríša je všeobecne interpretovaná ako sieť takmer 2000 miest,⁵⁰⁴ a to napriek tomu, že od teórie veľkých spotrebiteľských miest a dichotómie mestských a vidieckych oblastí sa už dlhodobejšie upúšťa.⁵⁰⁵ Rímske mesto je potrebné chápať ako sociálne, ekonomické a kultúrne centrum s okolitou bohatou sieťou iných typov osídlení a unikátnym prirodzeným prostredím.⁵⁰⁶ Táto skutočnosť spolu s jedinečným charakterom urbanizačného procesu jednotlivých miest priniesla prílev nových štúdií zameriavajúcich sa práve na špecifickosť urbanizácie.⁵⁰⁷

Jednotlivci tvoriaci väčšie sídlisko si aj pred príchodom Rimanov prirodzene vytvárali prepojenie nielen v rámci svojho domova, ale vytvárali si aj susedské vzťahy s širším okolím a susednými osídleniami. Integrácia ich územia do Rímskej ríše však pre nich musela znamenať úplne nový rozmer, s ktorým sa žiadny z ich predkov nikdy nestretol. Vzdialené miesta, etniká a zvyky sa im prinajmenšom v ich myšliach začali približovať vďaka častejšie prechádzajúcim obchodníkom, kolonistom a vojakom. Okrem nových povinností sa objavili aj príležitosti pre ľudí ochotných učiť sa novým zvykom a jazykom. Prepojenie po vode a zemi sa kontinuálne zefektívňovalo. Jediným nadregionálnym obojstranným prepojením pre jednotlivé mestské centrá tak už neboli len nejasne definované obchodné cesty, ale skutočné cestné prepojenia, ktoré poskytovali stále väčší prísun informácii.⁵⁰⁸

⁵⁰³ Collar (2020, s.10).

⁵⁰⁴ Ligt-Houten-Willet (2015).

⁵⁰⁵ Parkins (1997, s. 82-83).

⁵⁰⁶ Szabo (2018, s. 11).

⁵⁰⁷ Viac v Ligt (2012).

⁵⁰⁸ Hlavným dôvodom rozširovania a zdokonaľovania cestnej siete, bola predovšetkým nutnosť rýchleho presunu vojsk cez územie. Z dôvodu znižovania nákladov boli cesty čo najpriamejšie, čo znamenalo aj množstvo prudkých stúpaní a klesaní do kopcov, ktorým sa cesty nevyhýbali. Charakteristika priamočiarejších ciest priniesla na viacerých úsekoch aj výhody v podobe lepšej ochrany pred povodňami, zosuvmi pôdy, ale aj lavínami, keďže nekopírovali prírodný terén. Prechod cez močariská si vyžadoval komplexnejšie stavebné práce, napriek tomu boli cez niektoré úseky postavené drevené hrádze. Winkler (1985, s. 33).

Tieto spojnice práve často využívali už existujúce obchodné cesty ako v prípade prepojenia Aquileie s povodím Dunaja zadokumentovaného Strabónom, ktorý vymenováva tovar a spôsob jeho prepravy z Jadrana k Dunaju.⁵⁰⁹ Vo svojich spisoch popisuje, že preprava prebiehala čiastočne po súši z Aquileie do Nauportu, z ktorého sa tovar prepravoval po riečnej sieti až k Dunaju.⁵¹⁰ Nauportus bolo dôležité obchodné stredisko nachádzajúce sa medzi územiaми kolónií Aquileia a Emona.⁵¹¹

Hlavné spojnice a križovatky, ktoré mali nadregionálny význam a slúžili nielen na presun armády, ale aj na zefektívnenie využitia prírodných zdrojov, boli jedným z najdôležitejších faktorov pre nových osadníkov v rámci celej oblasti. Príkladom mohli byť ďalšie atraktívne faktory aglomerácie, vytvárajúce pre ľudí istý spoločenský a ekonomický potenciál. V rámci provincie Moesia sa im venovala Driersová. Driersová uvádza, že hlavnými miestnymi a regionálnymi faktormi vplývajúcimi na vývoj osídlení sú: dlhodobá prítomnosť armády (legionárskych aj auxiliárnych jednotiek), cisárske nadačné aktivity v akejkoľvek forme a ťažba.⁵¹²

Zo spoločenského hľadiska mali tieto faktory pri rozvíjaní mestských centier dopad aj na migráciu novousadlíkov, ktorí so sebou prinášali svoje rodiny, tradíciu, kultúru a náboženstvo. Tieto pohyby zvykneme vnímať najmä cez prizmu makrospoločenského systému. Ten nám umožňuje pochopiť širšie súvislosti aj vďaka využitiu množstva menších útržkov informácií o týchto jednotlivcoch. Ak by sme sa však na rovnakú problematiku pozreli z mikrospoločenského hľadiska pochopili by sme, že drvivá väčšina informácií je nenávratne stratená. Zachované informácie o osude jednotlivcov sú v podstate veľmi ojedinelé a vo väčšine prípadov ich nie je možné hodnoverne doskladať do formy, ktorá by odzrkadľovala skutočnosť.

Rovnaký prípad nastáva aj pri spracovaní väčšiny epigrafického materiálu a to z viacerých dôvodov: nezáujem o takúto formu prezentácie, nedostatočné finančné možnosti, alebo úplná absencia zvyku v rámci komunity. Aj z nášho pohľadu sú tieto dôvody hlavným problémom pri

⁵⁰⁹ Strabón spomína, že z Aquileie mierili na sever produkty pochádzajúce z mora a víno v drevených sudoch, ktoré sa nakladalo na vozy spolu s olivovým olejom, zatiaľ čo opačným smerom prichádzali otroci, koža a hospodárske zvieratá. Strab., Geogr., V, 8.

⁵¹⁰ Strab., Geogr., VII, 5.

⁵¹¹ Mikl Curk (1987).

⁵¹² Diers (2020, s.504).

využívání epigrafického materiálu. Boli tiež dôvodom prečo sme boli tak obozretní pri vyberaní parametrov a podmienok, pri ktorých je možné tieto materiály akceptovať tak aby vytvárali čo najucelenejší obraz.

Dodatočným parametrom (okrem lokality a datovania), ktorý bude použitý počas nášho výskumu v prípade mithraistických nápisov je uvádzaná profesia jednotlivcov. Cieľom tejto skutočnosti však nie je získanie štatistického prehľadu profesií v rámci jednotlivých svätýň, z dôvodu množstva chýbajúcich informácií.⁵¹³ Naším cieľom je určenie profesií mithraistov, ktoré boli v rámci jednotlivých mithraeí najviac prezentované. Pre plné využitie tohto parametru je potrebné chápať dôvody, ktoré sú jedným z elementárnych dôvodov pre rozhodnutie jednotlivca zvoliť túto formu prezentácie. Tým bola snaha o permanentné prezentovanie myšlienky, alebo činu dedikujúceho, ktorého cieľom bola väčšinou snaha o oslovenie širšieho publika. Motiváciou jednotlivcov k takejto forme demonštrácie mohla byť snaha o prezentáciu osoby alebo skupiny osôb vymenúvaním vlastných (často náboženských) preferencií, činov, spoločenského postavenia, ale aj vzťahov k niekomu blízkeho, alebo vplyvnému.⁵¹⁴

Naším cieľom je preto objaviť štatisticky relevantné odlišnosti medzi dominantnou prezentovanou profesiou v rámci oblasti tak aby ich bolo možné porovnať s rozsahom sféry vplyvu jednotlivých profesií. Táto priestorová analýza bude následne porovnaná s aktivitami *publica portoria Illyrici* aby bolo možné určiť do akej miery mala v 2. st. n.l. táto organizácia vplyv na šírenie tohto kultu v rámci Dunajských provincií.

3.9.2. Špecifiká kultu boha Mithru

Množstvo štúdií zaoberajúcich sa mobilitou uctievačov Mithrovho kultu a ich vzťahom s inými kultmi nám pomáha pochopiť komplexnosť antického Stredomorského náboženstva. V ňom sa dichotómia medzi „Rímskym, verejným a oficiálnym“ kultom a „exotickými, novými

⁵¹³ Jadro uctievačov, by sme tak mohli na základe pár nápisov určiť ako vojenské a skutočnosť, že mohla byť svätýňa využívaná 3 generáciami hrnčiarov sa tak môže stratiť.

⁵¹⁴ Podobný princíp snahy o prezentovanie môžeme použiť aj pre nápisy vyhotovené štátnou mocou ako napríklad zmienky o zákonoch, ediktoch, či iných administratívnych úkonoch. Aj keď je seba-prezentácia pre objednávateľa v takýchto prípadoch skôr sekundárna, potreba prezentovať informáciu širšej verejnosti je o to evidentnejšia.

a Orientálnymi“ náboženstvami už nejaví tak jasne ako bola vykresľovaná v dobách Vermaserena alebo Cumonta.⁵¹⁵ Na rozdiel od literárnych prameňov pojednávajúcich o kulte boha Mithru, ktorých počet sa výrazne nenavýšil od zbierky F. Cumonta, sa stále väčšie množstvo archeologického materiálu stáva stále dôležitejšou oporou v štúdiách zaoberajúcich sa týmto náboženstvom. Objavy nových svätých, štúdie zaoberajúce sa mithraistickými drobnými nálezmi,⁵¹⁶ a zmeny v celkovom prístupe k archeológii náboženstva⁵¹⁷ boli hlavnými dôvodmi viacerých re-interpretácii materiálnych dôkazov kultu. Viacero neskorších štúdií si napríklad všíma, že mithraistické skupiny boli založené a udržiavané najmä vďaka vzťahom medzi priateľmi, rodinnými príslušníkmi a medzi pánom a sluhom, či prepustencom.⁵¹⁸ Príklady z oblasti okolo Poetovia, Aquileie a Viruna túto skutočnosť odzrkadľujú najlepšie aj keď aktívna participácia pána, alebo *patrona* v rámci kultu nie je vždy samozrejma.

Kategorizovanie Rímskeho kultu boha Mithru si prešlo pomerne dynamickou cestou, ktorá začala Cumontovým klasifikovaním kultu ako „Íránskeho“, „Perzského“, či kultu šíriaceho sa z Východu na Západ.⁵¹⁹ Neskôr získal označenie orientálny, východný, soteriologický alebo mystériový až sa ustálilo kategorizovanie mithraizmu ako náboženstva malej skupiny (*small group religion*).⁵²⁰ Dôvodom tohto zložitého vývoja kategorizácie sú okrem iného aj viaceré teórie o pôvode a vzniku tohto kultu. Je to najmä pre absenciu informácie o zakladateľovi/zakladateľoch, ktorí by sa podieľali na jeho vzniku. Prvé zmienky o tomto kulte z 1.st.n.l. boli objavené v podobnom období v lokalitách: Rím, Cesarea Maritima (Judea), Heddernheim (Germania Superior).⁵²¹ Táto skutočnosť by však mala určovať spôsob akým na kult Mithru nazeráme a napomôcť nám byť otvorení aj možnosti, že neexistovala jedna doktrína a typologická ikonografia rozptýlená z jedného miesta ríše. Podľa odborníkov by bolo vhodnejšie nazerať na kult Mithru ako na náboženskú koláž vyskladanú z menších buniek poprepájaných vo viacerých nadregionálnych a dynamicky sa vyvíjajúcich zoskupeniach,⁵²² ktoré boli

⁵¹⁵ Rüpke (2016).

⁵¹⁶ Martens a De Boe (2004); Frackowiak (2013); Szabó (2014); Sarkisjan (2016).

⁵¹⁷ Raja a Rüpke (2015).

⁵¹⁸ Beck (1996, s. 177); Remus (1996, s.164-168); Beck (2006, s.175-194); Szabó (2015).

⁵¹⁹ Gordon (1975).

⁵²⁰ Bonnet et.al. (2006); Gordon (2007); Versluys (2013); Gordon (2017b).

⁵²¹ Chalupa (2016).

⁵²² K pojmu vzájomného prepojenia Busch (2015).

ovplyvňované a tvarované Orfizmom,⁵²³ Zoroastrianstvom,⁵²⁴ Manicheizmom⁵²⁵ a inými Rímskymi náboženstvami v 1. až 4. st. n.l.⁵²⁶ Tento názor je pravdepodobne aj pokusom komunity odborníkov akceptovať skutočnosť, že vznik tohto kultu nie je možné v súčasnosti prepojiť so žiadnou lokalitou.⁵²⁷ Analýza epigrafického materiálu nám však napomáha aspoň určiť vznik kultu niekedy do poslednej tretiny 1.st. n.l.⁵²⁸

Aj keď je štruktúra v rámci Mithrovho kultu pomerne jasne definovaná, pri pohľade na väčšiu oblasť sa nám nerysuje nič čo by sme mohli nazvať akousi medzi provinciálnou, a už vôbec nie Rímskou sieťou uctievačov tohto kultu. Pri expanzii bol totiž tento kult limitovaný jeho najsilnejšou stránkou, ktorou bola schopnosť vytvárania pevného puta v rámci menšej komunity. Luther navyše predpokladá,⁵²⁹ že kultu sa vždy nepodarilo kompletne odlišiť od inštitúcie (vojenskej, administratívnej alebo cechovej), vďaka ktorej sa v hlavách jednotlivých členov dostáva mimo svojej komunity do sveta. Samozrejme netreba zabúdať ani na fakt, že aj keď boli mithraistické mystériá exkluzívne pre členov kultu, tí neboli nijakým spôsobom limitovaní uctievať iných bohov.

V prípade kultu boha Mithru bola rola svätyne a samotnej stavby dôležitejšia ako to bolo v porovnaní s inými kultami, pri ktorých sa zväčša priestor a priestorovosť nebrali do úvahy, najmä vďaka procesiám a aktivitám v exteriéri. V prípade mithraizmu je však priestor a interiér kultom samotným:⁵³⁰ napriek tomu, že poznáme niekoľko prípadov kedy bola dokázaná aj aktivita mimo *mithraea*.⁵³¹

⁵²³ Jáuregui (2010, s.72).

⁵²⁴ Gordon (2017, č. 8).

⁵²⁵ Nagy (2012).

⁵²⁶ Nemeti (2016)

⁵²⁷ Viac v Chalupa (2016).

⁵²⁸ Chalupa (2016).

⁵²⁹ Martin (2018).

⁵³⁰ Szabo (2018, s. 100).

⁵³¹ Lentacker et.al (2004).

4. Portorium

4.1. Dejiny bádania a terminológia

Začiatkom serióznej štúdie o Rímských portoriových organizáciách z roku 1882 bola Cagnatova štúdia *Étude historique* v roku 1882.⁵³² Od polovice minulého storočia bolo toto dielo prekonané monumentálnou štúdiou Siegfrieda J. de Laeta – *Portorium*.⁵³³ Jeho dielo bolo rozdelené podľa epoch – a) Republikánske obdobie, b) Principát, c) Neskorá ríša (po Justiniána), v rámci ktorých sa venoval rozloženiu a organizácii jednotlivých staníc, výške cla a ďalším dôležitým aspektom. K výraznejšiemu posunu v rámci štúdia *Publica Portoria* v Dunajskej oblasti dochádza následne v roku 1985 vďaka Ørstedovej práci, v ktorej sa detailne zaoberá rímskou ekonomikou vo všeobecnosti, avšak v práci dáva veľký dôraz na Dunajské provincie práve vďaka dochovanému epigrafickému materiálu.⁵³⁴ V posledných rokoch sa štúdium zaoberajúce sa *portorium* posunulo najmä vďaka zborníku *Studien zum römischen Zollwesen* z roku 2015, v ktorom sa centralizovali viaceré špecializované štúdie zaoberajúce sa Rímskym clom.⁵³⁵

Portorium bolo v Rímskej ríši všeobecne známe a predstavovalo dôležitý príjem pre štátnu pokladnicu. Jednalo sa o poplatok za tovar, ktorý bol určený pre ďalší predaj (*res promercales*),⁵³⁶ vďaka čomu môžeme povedať, že najbližším ekvivalentnom v našom ponímaní sa jednalo o clo, avšak ešte v kombinácii s mýtom. Etymologicky sa dá jeho pôvod odvodiť od poplatkov vyberaných v prístavoch. Ku koncu republiky sa však tento termín začal používať v spojitosti s hlavnými cestami, mostami a nakoniec aj pri prekročení hraníc medzi mestami,

⁵³² Cagnat (1882).

⁵³³ De Laet (1949) pozri Vittinghoff (1953) a dodatky od Gerova (1980); zásadná kritika de Laeta v Bruntovi (1990); Kritzinger et. al. (2015, s. 11).

⁵³⁴ Ørsted (1985).

⁵³⁵ Kritzinger et. al. (2015).

⁵³⁶ Radulova (2016).

provinciami a colnými okrskami s rozdielnym legálnym štatútom.⁵³⁷ V praxi to znamenalo, že bolo vyberané pri vstupe z iných provincií do Itálie, pri prechode medzi niektorými colnými okrskami a pri vstupe z Barbarika do provincie. V poslednom prípade bol jeho výber väčšinou v réžii Rímskych *coloniae* alebo *prata legionum* v prípade ak boli enklávami *ager provincialis*.

Vectigalium vychádza pôvodne z termínu *vehere*, ktorý bol spájaný s podielom úrody z *ager publicus*, ktorý bol odovzdávaný štátu. Nájomca sa tak nedohadoval so štátom o presnej výške poplatku, ale len o percentách z úrody. Tento princíp určoval aj výber daní tzv. *vectigalia*, ktoré neboli odovzdávané na základe pevne stanovených povinností, ale pri špecifických príležitostiach. *Portorium*, ktoré má v našom ponímaní najbližšie k termínu clo, malo podobný charakter a bolo preto, najmä od 175 n.l. v neskoršom období s termínom *vectigalia* zamieňané.⁵³⁸

Publicum Portorium Illyrici – Okrskok zahrňujúci v čase najväčšieho rozmachu oblasť provincií Norikum, Panóniu, Dalmáciu, Dáciu, Moesiu Superior a západnú časť provincie Moesia Inferior, ktorý bol v rukách súkromných osôb až do rokov 170-175 n.l. Mená prvých *conductores* a doba ich pôsobenia nám však nie je známa a preto nie je možné s presnosťou určiť ani dobu odkedy bolo možné túto licenciu na výber *portoria* získať.⁵³⁹ Prvým doloženým *conductorom Publica portoria Illyrici* je C. Calcinus Tertianus (CIL 03, 05184. = HD067165) z antickej Celeie (dnešné Celje ~ 65 km západne od Poetovia) pôsobiaci v 1. pol. 2. st. n.l.⁵⁴⁰ Nápisy súvisiace s Ilýrskym colným okrskom sa však nenachádzali len na hraniciach Norika a Panónie s Itáliou, ale na miestach v Moesii Inferior, ktoré boli od hraníc s Itáliou vzdialené viac ako 1000 km.⁵⁴¹ Predpokladáme, že práve vo východnej časti okrsku sa výber *portoria* etabloval až v 2. polovici 2.st. n.l. kedy sa stal *conductorom* T. Iulius Saturninus. Toto obdobie je sprevádzané aj enormným nárastom kamenných nápisov, na ktorých sa členovia Ilýrskeho *portoria* prezentovali spolu so svojou funkciou. Tento fenomén pretrváva až do reformy, ktorú môžeme datovať medzi roky

⁵³⁷ Šašel (1966, s.202); De Laet (1949, s.16); Vittinghoff (1953, s. 348); Ørsted (1985, s. 255); van Berchem (1982).

⁵³⁸ Günther (2015).

⁵³⁹ Zaccaria predpokladá, že začiatok *Publicum Portorium Illyrici* je možné určiť už tesne pred obdobie vlády cisára Claudia, čiže do obdobia rozdelenia Illyrica na Illyricum Superior a Illyricum Inferior niekedy medzi roky 6 - 9 n.l. Zaccaria (2010, s. 60).

⁵⁴⁰ Malone (2005) Jedná sa o osobný nápis, ktorý Tertianus zasvätil Jupiterovi Optimovi Maximovi v mene svojom, svojej ženy a synov vďaka čomu usudzujeme, že jeho sídlom bola Celeia. V tomto prípade sa jednalo o tribúna XX légie pochádzajúceho zo severnej Itálie, ktorý investoval príjmy zo svojej vojenskej kariéry do prenájmu zmluvy na výber cla, ktorá však bola skôr lokálneho charakteru.

⁵⁴¹ Antické Dimum (Belene v Bulharsku) je od antického Atrans (Trojane v Slovinsku) vzdialené po moderných cestách 1036 km.

170-175 n.l., kedy prechádza správa *portoria* pod štátnu správu a počet nápisov začína postupne klesať.

Portorium Publicum Ripa Thraciae – Jedná sa o colný okrskok, ktorý sa nachádzal vo východnej časti Moesie Inferior. Nápis objavený v Histrii v provincii Moesia Inferior (dnešná Istria ležiaca takmer na pobreží Čierneho mora),⁵⁴² nám poskytuje viaceré dôležité informácie o tomto okrsku vrátane sporov, týkajúcich sa výberu *portoria* v dynamicky sa rozvíjajúcom prostredí. Z riadku 68 tohto nápisu určil Ørsted, že stanica v Novae bola zahrnutá v *ripa Thraciae*⁵⁴³ a stanica v Dimum musela byť preto poslednou stanicou Ilýrskeho okrsku. Predpokladaný vznik tohto okrsku sa určuje už od polovice 1.st n.l. kedy boli podobné spory medzi obyvateľmi Histrie riešené guvernérom Moesie.⁵⁴⁴

Colný okrskok bol považovaný za samostatný okrskok a nebol spravovaný ako celok spolu s Ilýrskym *portorium* až do 60tych rokov 2.st. n.l., kedy sa začal T. Iulius Saturninus označovať ako *conductor publicum portorium Illyrici utriusque et Ripae Thraciae*. Výber *portoria* v tomto okrsku sa však do tej doby mohol výrazne líšiť vzhľadom na to, že sieť rozvinutých Gréckych kolónií s vlastnou ekonomikou mala istú autonómiu ako je to viditeľné z nápisu.⁵⁴⁵

Hypotetické hranice okrsku sú nám známe z dvoch svetových strán vďaka prírodným hraniciam, ktoré zo severu tvoril Dunaj a z východu pobrežie Čierneho mora. Západná strana je nám známa najmä vďaka epigrafickým nálezom a jej riečna hranica sa zvykne určovať medzi Dimum a Novae. Jej pozemná hranica viedla pravdepodobne smerom zo severu na juh východne od Dimum a západne od Nicopolis Ad Istrum. Treba však brať do úvahy, že unikátnosť tohto okrsku ležala práve v jeho snahe prepojiť sa na sieť už rozvinutých mestských centier, ktoré viedli do sporov zachytených na nápisoch z Histrie.⁵⁴⁶ Nápis objavený na ľavom brehu Dunaja v rumunskej dedinke Turnu-Mâgurele⁵⁴⁷ dokladá, že niektoré mestá odvádzali *portorium* priamo *conductorovi*.

⁵⁴² AE 1919, 0010. = HD026625.

⁵⁴³ Ørsted (1985, s.270): Charagonio Philopalaestro con[ductore publici por]torii ripae Thraciae... ius exigendi portor[i ...] ... Dimensionum usque [ad...]

⁵⁴⁴ Ørsted (1985, s.270), viac v Pippidi (1962).

⁵⁴⁵ Viac v Ørsted (1985, s.271).

⁵⁴⁶ AE 1919, 0010. = HD026625 a druhý nápis AE 2007, p. 458 a. n. 1228. = HD044434.

⁵⁴⁷ AE 2010, 1388. = HD021784.: T(ITO) IUL(IO) CAPITONI C(ONDUCTORI) P(UBLICI) P(ORTORII) ILLYRIC(I) / [E]T R(IPAE) T(HRACIAE) OMNI(BUS) HONORIB(US) AB ORD(INE) / [CO]L(ONIAE) FL(AVIAE) SIRMIATIUM HONORATO ET / [S]JENTENTIAE DICUNDAE ITEM SACERDOTALIB(US) / AB

4.2. Colný cyklus v Rímskej ríši

„Das römische Zollsystem wuchs Schritt für Schritt mit dem Reich.“ (Kritzinger 2015)⁵⁴⁸

Naše chápanie a vnímanie daní, ktoré sa do značnej miery zakladá na priamych alebo nepriamych odvodoch, sa líši od toho ako bol tento termín vnímaný obyvateľmi provincií počas obdobia Rímskeho cisárstva. Pre začiatok je dôležité dodať, že hlavnými účastníkmi, podieľajúcimi sa na procese odvádzania a prijímania sú 3 skupiny, ktoré majú vlastnú perspektívu otázky cla:

- štát
- nájomca
- obyvateľ

Na rozdiel od obchodníkov, ktorí si svoje myšlienky zachytávali na papyrus, používali členovia *portoria* ako svoje médium aj rôzne nadačné a dedikačné nápisy, zatiaľ čo pozícia štátu je nám známa prostredníctvom epigrafických a literárnych právnych textov. Na základe toho, že vyššie zmienené zdroje informácií sa už zo svojej podstaty líšia nielen formou textu, ale aj obsahom, je nám umožnený pohľad na rozmanitosť jednotlivých pilierov Rímskeho colného systému. Na získanie čo najvernejšej predstavy funkčnosti systému je preto potrebné preskúmať všetky tri hlavné uhly pohľadu.⁵⁴⁹

Vyberanie poplatkov bolo v provinciách počas Rímskeho cisárstva postavené na preprave tovaru medzi jednotlivými teritoriálnymi celkami. Antické termíny *portorium*, či v inom zmysle *vectigal*/ τέλος je možné vo všeobecnosti považovať za najvhodnejšie alternatívy k modernému

ORDINE COL(ONIAE) ULP(IAE) OESC(ENSIUM) ET STATUA(M) AERE COL(LATO) / DECRETIS IAM PRIDEM AB EODEM ORDINE / ORNAMENTIS IIVIRAL(IBUS) ITEM DECURIONA/LIB(US) ORNAMENTIS HONORATO AB ORDINIB(US) / COLONIAR(UM) ULPIAE POETOVIONENSIS / EX PANNONIA SUPERIORE ULP(IAE) RATIAR(IAE) / EX MOESIA SUPERIORE TRAIANAE SARMI/ZEGETHUSENSIUM EX DACIA SUPERIORE / ITEM IIVIRALIB(US) AB ORDINE MUNICIPI(I) / ROMULENSIUM BULEUTAE CIVITATIS / PONTICAE TOMITANORUM PATRONO / AUG(USTALIUM) COL(ONIAE) ULP(IAE) OESC(ENSIUM) / ORDO COL(ONIAE) ULP(IAE) OESC(ENSIUM) STATUAM AER(E) / COLLATO CUM ORNAMENTIS SACER/DOTALIB(US) EX DECRETO ET ORNAMENT(IS) / IIVIRAL(IBUS) IAM PRIDEM HONORATO / OB EIUS ERGA SE MERITA HONORE / CONTENTUS IMPENDIUM REMISIT / L(OCUS) D(ATUS) D(ECRETO) D(ECURIONUM).

⁵⁴⁸ Kritzinger et. al. (2015, s. 31).

⁵⁴⁹ Kritzinger et. al. (2015, s. 11-12).

clu, avšak zahŕňalo aj niektoré typy mýta.⁵⁵⁰ Ak rozprávame o rímskom colnom systéme, treba mať okrem mýtneho a iných tranzitných poplatkov na pamäti aj sieť staníc, mestských brán a prístavných výkladísk.⁵⁵¹ Počas raného cisárstva sa význam termínov *vectigal* a *τέλη* stáva čoraz špecifickejším, pričom si zachováva ich širší význam.⁵⁵² Môžeme predpokladať, že zmena terminológie zodpovedá zmenám v colnom systéme.⁵⁵³

Na vyberanie daní platil štátny monopol, rovnako tak v prípade akejkoľvek výnimky z ich platenia.⁵⁵⁴ Vydávanie colných práv bolo počas Republiky jednou z úloh *Cenzora*, to viedlo k tomu, že boli licencie vydávané na dobu trvania jeho *lustra* – čiže obdobia 5 rokov.⁵⁵⁵ Vhodnou ukážkou je *lex portorii Asiae*, ktorý bol pretváraný v rokoch 17, 12, 7 a 2 pr.n.l.⁵⁵⁶ Práve rok 2 pr. n.l je vnímaný ako posledný zachovaný dátum kedy táto úloha patrila cenzorom. Po tomto období bol *lex portorii Asiae* menený nepravidelne a nie na základe *lustra*.⁵⁵⁷ Prvá zmena v časovom období prišla počas vlády Hadriána, kedy bola nájomná zmluva znovu pridelovaná na päťročné obdobie – tzv. *Quinquennia*.⁵⁵⁸ Následne došlo k ďalšej zmene až počas vlády Konštantína Veľkého, kedy bola nájomná zmluva vystavená na menej pravidelné obdobie avšak najmenej po dobu trvania troch rokov.⁵⁵⁹

Po tom ako boli cenzori zbavení tejto právomoci sa zrejme dlhší čas hľadalo riešenie až kým ňou neboli poverení *praetores Aerarii Saturni*.⁵⁶⁰ Avšak kvôli množstvu sťažností, ktoré sa hromadili na tento post zo strany nespokojných občanov, zasiahol osobne v roku 42 n.l. cisár Klaudius. Po tomto zásahu sa stávalo čoraz bežnejšie, že cisár čoraz viac zasahoval do vydávania

⁵⁵⁰ Napr. Mýtné poplatky za vstup do mesta: Plin., nat. 19, 56. Mostné mýto – mýtny poplatok za prechod cez most: viac v Kritzinger et. al. (2015). Pre latinské *portorium* nepoznáme žiadnu vhodnú grécku alternatívu : Huss (2011, s. 26).

⁵⁵¹ Cagnat (1882): 1; Dobó (1940, s.8); De Laet (1949, s.16).

⁵⁵² Andreotti (1969, s. 237). Kritzinger et. al (2015, s.12).

⁵⁵³ Kritzinger et. al (2015, s.12).

⁵⁵⁴ Proti tomuto názoru Brunt (1990, s. 370 ; 377; 407).

⁵⁵⁵ V. a. Cic., leg. agr. 3, 3, 7; Liv., 40, 51, 8; Pol., 6, 17, 2; Varro, rust. 2, 1, 16. Allg. Mommsen 31887, Bd. 2, 332 ff.; 434 f.; Brunt (1990, 357 nn).

⁵⁵⁶ Lex port. As., §§ 39–43; 44 f.; 46 f.; 48 f. 56; 58–61. Cottier et. al. (2008, s. 4–8).

⁵⁵⁷ Cottier u. a. (2008, s.4); 7 Kritzinger et al. (2015, s. 13).

⁵⁵⁸ ig. (Call.), 49, 14, 3, 6: Cum quinquennium, in quo quis pro publico conductore se obligavit, excessit, sequentis temporis nomine non tenetur: idque principalibus rescriptis exprimitur. Divus etiam Hadrianus in haec verba rescripsit: ›Valde inhumanus mos est iste, quo retinentur conductores vectigalium publicorum et agrorum, si tantidem locari non possint. Nam et facilius invenientur conductores, si scierint fore ut, si peracto lustro discedere voluerint, non teneantur. Cagnat (1882, s. 97); Rostovtzeff (1904).

⁵⁵⁹ od. Iust. (Const., i. J. 321), 4, 61, 4.

⁵⁶⁰ Allg. v. a. Corbier (1974, s. 477; 482; 692); Aubert (1994, s. 326).

licencií napriek tomu, že úloha zostávala stále v rukách predstaviteľa *aeraria Saturni*.⁵⁶¹ Je potrebné spomenúť, že Tacitus uvádza, že »[...] väčšina spolkov (*societes vectigalium*) bola vyberaná konzulmi a tribúnmi, [...]«⁵⁶² avšak je pravdepodobné, že sa jedná o chybu, keďže v tomto období je táto úloha už značne ovplyvňovaná cisárom alebo jeho služobníkom.⁵⁶³

Práva na prenájom výberu cla a daní sa verejne dražili už od starovekého Ríma. Výška jednotlivých ponúk samozrejme závisela od rozsahu koncesíí a predpisov v okresoch. V tejto súvislosti je zaujímavé, že práva neboli vždy predané tej najvyššej ponuke.⁵⁶⁴ Pravdepodobne sa často stávalo, že sa prihlasovali potenciálni nájomcovia s ponukami, ktoré nebolo možné z ich strany dodržať.⁵⁶⁵ Aby sa tomu predišlo boli nájomcovia vždy požiadaní nech poskytnú záruky. Ak nájomná zmluva presiahla určitý objem, štát dokonca vyžadoval okrem ručiteľov (*praedes / ἔγγυοι* alebo *πραῖδες*) aj sekundárnych ručiteľov (*cognitores / προέγγυοι*).⁵⁶⁶ Ručiteľov tak tento prenájom mohol vyjsť draho, keďže sa jednalo o pomerne riskantné, a napriek tomu veľmi konkurenčné podnikanie.⁵⁶⁷

Aktualizovanie, rozšírenie, či zmeny *leges* týkajúce sa výberu cla vstupovali do platnosti s novými nájomnými zmluvami – spravidla 15. marca.⁵⁶⁸ *Leges* v Ríme spracovali *curatores publicorum vectigalium v tabulariu / γραμματοφυλακίων* a boli zverejnené v Bazilike Iulii.⁵⁶⁹ Následne sa vyhotovili kópie nových, či zmenených predpisov a tie sa následne zaslali do jednotlivých provincií, kde ich ďalej distribuovali členovia *portoria* medzi občanov aby boli oboznámení s novými pravidlami.⁵⁷⁰ Tento proces sa však nedostal do praxe a pomerne často sa stávalo, že colníci túto povinnosť nedodržiavali a dokonca zámerne bojkotovali.⁵⁷¹ Tento

⁵⁶¹ Do roku 44 n.l. to boli *praetores ad aerarium* (Frontin., aqu. 100, 3 f.), neskôr *questores aerarii* (Cass. Dio, 60, 24, 1–3) a nakoniec od roku 56 n.l. *praefectus aerarii*. Knip (1896, 100 nn); Corbier (1974, s. 67 nn); Corbier (2008, s. 204–212).

⁵⁶² Tac., Ann. 13, 50. Z kontextu vyplýva, že tento pojem *societates vectigalium* označuje, colných nájomcov. Nedá sa však s presnosťou určiť o akej dobe Tacitus píše. Je predpoklad, že popisuje republikánske podmienky, čo by vysvetľovalo túto interpretáciu. Knip (1896, s. 100); Mommsen 1887, Bd. 2, 426ff.; Klingenberg 1977, 138–141; Brunt (1990, s. 358; 377 nn); Cottier (2008, s. 7); Nörr (2013, s. 84; 86).

⁵⁶³ Kritzinger (2015, s.14).

⁵⁶⁴ Suet., Caes. 20; Dig. (Pap.), 39, 4, 9.

⁵⁶⁵ Vell. Pat., 2, 92, 2. Corbier (2008, s. 222 nn).

⁵⁶⁶ Bspw. Pol., 6, 17, 3; lex port. As., §§ 43; 45; 55; 61. Brunt (1990, s.360–363); Badian (1997, s. 86 nn.); Nörr (2013, s. 106–120).

⁵⁶⁷ Viac o zárukách, ktoré bolo potrebné splniť v Kritzinger (2015, s. 14).

⁵⁶⁸ Macr., Sat. 1, 12, 7 und v. a. lex port. As., §§ 43; 45; 47; 56; 58; 59; 60; 61. Kunkel a Wittmann (1995, s. 86nn).

⁵⁶⁹ Lex port. As., praesc. Z. 1–7 (oben Anm. 32); Cottier (2008, s. 91–93).

⁵⁷⁰ Lex port. As., pr. Z. 3: [ἐκγεγραμμένον καὶ ἀντιβεβλημένον]. Cottier (2008, s. 90 nn).

⁵⁷¹ Tac., ann. 13, 51. Takmer (2007, s.178nn); Rathbone (2008, s.251nn).

nedostatok sa snažil odstrániť cisár Nero,⁵⁷² počas ktorého vlády je datovaná aj vyhláška pojednávajúca o maximálnej výške mýtného,⁵⁷³ a aj vyhláška, vďaka ktorej sa spory medzi obchodníkom a colníkmi mohli riešiť na provincionálnej úrovni a nielen v Ríme. Konkrétne ide o colné nariadenie z Myry⁵⁷⁴ a Kaunosu (JZ provincie Ázia),⁵⁷⁵ tzv. *τελωνικὸς νόμος* z Palmýry⁵⁷⁶, *lex portus* zo Zarai (provincia Numídia)⁵⁷⁷ a *lex portorii provinciae Lyciae* z Andriake (tiež provincia Ázia).⁵⁷⁸

Po tom čo nájomca získal jednu (alebo viac) licencií na výber cla sa zvyčajne musel dohodnúť s predchádzajúcim nájomcom o prevzatí jeho otrokov, zamestnancov a nehnuteľností. Týmto spôsobom mohol odchádzajúci nájomca získať späť časť svojich predchádzajúcich investícií, zatiaľ čo jeho nástupca mohol svoje investície znížiť.

Proces samotného výberu cla od obyvateľov prebiehal tým, že poverený musel deklarovať svoj tovar aktívne a pred prekročením colnej hranice.⁵⁷⁹ Musel byť deklarovaný všetok tranzitný tovar, z ktorého však bol vylúčený základný tovar na cestu.⁵⁸⁰ Okrem toho existovalo nespočetné množstvo výnimiek pre jednotlivcov, chrámy, mestá alebo dokonca určité časy, ktoré boli vyhlásené rímskym štátom alebo samotnými colníkmi.

Obyvatelia si mohli slobodne vybrať, ktorú colnú stanicu môžu využiť,⁵⁸¹ ale voľba aj tak zvyčajne závisela od trasy. Ak by v stanici do ktorej prišli nepracoval nikto, musel byť tovar deklarovaný na najbližšom colnom úrade v nasledujúcom meste.⁵⁸² Podľa platných colných predpisov musela byť deklarácia o skontrolovaných produktoch vyhotovená písomne alebo ústne, rozhodnutie záviselo na obyvateľovi. Kritzinger predpokladá, že sa človek rozhodol o písomnú

⁵⁷² O tom aký dopad malo vydanie Nerových zákonov sa stále vedú debaty. Kritzinger (2015, s. 17) a Rathbone (2008) predpokladajú, že to malo pozitívny dopad, naproti tomu Nörr (2013, s. 87) predpokladá, že dopad nebol prakticky žiaden.

⁵⁷³ Od tohto obdobia sa začína na nápisocho opakovať *δημοσιωνικὸς νόμος* (=lex portus maxima?), ktorý sa zjavne zaoberá otázkami ohľadom cla a bol verejne prístupný.

⁵⁷⁴ Lex Myr., Z.16. Marek (2006, s. 201–215).

⁵⁷⁵ Marek (2006, s.175–221).

⁵⁷⁶ CIS 2, 3913, Zahrnt (1986, s.279nn); France (1999, s.100).

⁵⁷⁷ France (1999), Kritzinger (2015, s. 17).

⁵⁷⁸ Takmer (2007, s. 165–188).

⁵⁷⁹ Lex port. As., §§10–11. Cod. Iust. (Const. i.J. 321), 4, 62, 4; Dig. (Marc.), 39, 4, 16, 6. Allg, De Laet (1949, s. 107); Andreotti (1969, 219nn); Klingenberg (1977, s. 62–82); Dreher (1997, s. 85); Marek (2006, 195nn).

⁵⁸⁰ CIL 4, 2583; 5597; 9342; 9362; 9452; 6, 8594. Lex port. As., §35; 37 (obmedzenie pre *κυκλοῦντες/circumvectores* [?] vo vzťahu k ich príslušnej komunite pôvodu); Engelmann a Knibbe (1989, s. 102); Broekaert (2013, s. 13).

⁵⁸¹ Lex port. As., §17.

⁵⁸² Lex port. As., §16.

formu aby sa tak zabránilo prípadným sporom, ktoré vyplývajú z ústneho dohovoru. Ústny dohovor však musel zostať ako možnosť pre negramotných.⁵⁸³ Táto úloha spadala pravdepodobne medzi úlohy *contrascriptores*, ktorý vydával pocestnému príjemku, zvyčajne potvrdenú pečiatkou a zároveň vytvoril druhý originál, ktorý sa uložil do archívu stanice.⁵⁸⁴ Pre doplnenie, v *lex portorii Asiae* §6 sa myslelo aj na obyvateľov ríše, ktorí by využili tú istú trasu s nepredaným tovarom a prechádzali by cez tú istú stanicu. Príjemky od *contrascriptores* totiž za istých okolností platili ako ochrana na 1 rok pred opakovaným výberom, ak obchodník používal tú istú trasu. Takéto príjemky sa potom kontrolovali so zápiskami, ktoré by mali byť súčasťou každej stanice.

V *declamationes minores* Pseudo-Quintiliana (2.st.n.l.) je zachytené toto oznámenie:⁵⁸⁵

Praeter instrumenta itineris omnes res quadragesimam publicano debeant. Publicano scrutari liceat. Quod quis professus non fuerit, perdat. Matronam ne liceat attingere. [...]

„Okrem bežných vecí potrebných na cestu platí 2,5 % [hodnoty] zvyšného tovaru vyberateľovi dane (*publicanus*). Colník má povolené prehľadať pocestných a ich tovar. To čo nebolo deklarované je možné zabaviť. Nie je dovolené sa dotknúť Matróny.“

Príjemky celkovo pomáhali obchodníkom aj pri náhodných kontrolách na uliciach, na trhu alebo iných miestach. Ak však kontrola preukázala, že vyhlásenie nebolo správne, úradníkom bolo dovolené skonfiškovať tovar. Páchatel mal potom určité časové obdobie aby si tovar kúpil späť zložením cla a pokuty. Ak lehota uplynula, colníci mohli tovar predať. Je však pravdepodobné, že tieto pravidlá neboli všeobecné prijaté rovnako.⁵⁸⁶

⁵⁸³ Kritzinger (2015, s.20).

⁵⁸⁴ Viac v kapitole 4.5.3. Contascriptor.

⁵⁸⁵ 84 Quint., decl. 359.

⁵⁸⁶ Kritzinger (2015, s.24).

Na území ríše sa spravidla vyberalo clo vo výške 1 – 5%, zatiaľ čo na vonkajších hraniciach bolo treba zaplatiť poplatky vo výške 12,5% alebo dokonca 25%.⁵⁸⁷

Ďalšie kroky aké nasledovali v celom procese výberu cla sú však už menej preskúmané. Je však pravdepodobné, že vybraté financie sa spočiatku zhromažďovali v regionálnych centrách jednotlivých spoločností. A rovnako môžeme predpokladať, že archivácia príjmových dokladov a korešpondencie spadala do kompetencie *tabularii* alebo *librarii*. Rovnako ako v prípade Ríma bolo každoročné zúčtovanie 15. októbra, kedy bola povinnosť posielat' ročné potvrdenie o zisku do Ríma. Kritzinger predpokladá, že na odosielanie týchto dokumentov bol využívaný *Cursus publicus*, čo umožňovalo lepšiu organizovanosť a celistvosť celého procesu.⁵⁸⁸ De Laet predpokladal, že za každý colný okrsk musela byť v Ríme patričná kancelária, ktorá bola prijímateľom jednotlivých dokumentov.⁵⁸⁹ Podľa nápisov je zrejmé, že centrá ležali v Ríme a Plínius ich lokalizuje niekde medzi *Basilicu Iuliu* a *Tabulárium*.⁵⁹⁰

Príjmy z cla plynuli počas republikánskeho obdobia, ale aj ranocisárskeho obdobia do *aeraria*. Predpokladá sa však, že udelenie licencie automaticky neznamenal pre štát príjem financií, ale skôr získanie záruk, ktoré ponúkali ručiteľia za nájomcov.⁵⁹¹ Niekedy na konci 1.st. n.l bol tento príjem presunutý z *aeraria* do *fiscus Caesaris*. S touto reformou je zatiaľ bez presvedčivých argumentov spájaný Vespasián.⁵⁹² Od tohto okamihu je udeľovanie colných práv tiež oficiálnym cisárskym privilegiom, ktoré sa nezmenilo až do konca staroveku.

Najneskôr do obdobia vlády cisára Septimia Severa sa javí, že sa štát do istej miery podieľal na zisku colných spoločností. O tom svedčí aj komentár Marciána k dekrétu Septimia Severa:

Si quis professus apud publicanum fuerit, non tamen vectigal solverit, hoc concedente publicano, ut solent facere, divi Severus et Antoninus rescripserunt res in commissum non cadere: ›Cum enim, inquit, professiones recitantur, commissum

⁵⁸⁷ Hranica s Dunajom: AE 1968, 423; Vittinghoff (1953, s. 374; 378nn); Ørsted (1985, s. 255); Vnútročné hranice Vanderpe (1996).

⁵⁸⁸ Kritzinger (2015, s.27).

⁵⁸⁹ De Laet (1949, s. 373).

⁵⁹⁰ CIL 6, 1921; 8589; 8591; 8592. Plin., nat. 16, 236.

⁵⁹¹ Kritzinger (2015, s.28); Spomienka o *aerariu* vo Vell. Pat., 2, 92, 2: Tum Sentius [...] protraxisset publicanorum fraudes, punisset avaritiam, regessisset in aerarium pecunias publicas [...].

⁵⁹² Alpers (1995, s. 286-290).

cessat, cum poterit satisfieri fisco ex bonis publicanorum vel fideiussorum. < [...].

„Ak niekto deklaroval (vlastný tovar) nájomcovi colných služieb, ale nezaplatil clo - so súhlasom nájomcu colných správ -, potom na základe reskriptu zbožšteného Severa a Antónia tovar neprepadá z dôvodu porušenia colných predpisov.: ›Vzhľadom na to, že bola vydaná oficiálna deklarácia, nemalo by dôjsť ku konfiškácií (tovaru), pretože *fiscus* môže svoje pohľadávky vyžadovať aj z majetku colných nájomcov alebo ich ručiteľov.< [...]. «“

To, že sa štát však nie vždy podieľal na riziku máme zdokumentované v Plutarchovej práci *de curiositate*.⁵⁹³

⁵⁹³Plut., de cur. 7, 518E. Kritzinger (2015, s.30); Herrenbrück (1996, s. 2269).

4.3. Formovanie administratívneho a colného systém v Illyricu

„The previous Republican strategy of simple plunder was suppressed in favour of a much more refined use of already conquered territories. To put it bluntly, taxation replaced rapine“.⁵⁹⁴

Rímska vládna moc čelila počas svojej expanzie viacerým výzvam, ktoré so sebou prinášalo začleňovanie rôznorodých území pod správu Rímskej vlády. Podobným výzvam v takejto miere dovedty nečelila žiadna predošlá veľmoc v histórii Európskeho kontinentu. Rimania sa museli naučiť simultánne spravovať územie osídlené Keltami, Africkými nomádskymi kmeňmi, ale aj urbanizované územia Blízkeho Východu po masívnych územných ziskoch v 2.st. pr. n.l. Akákoľvek snaha o politickú kontrolu takéhoto kolosu, ktorý sa kontinuálne zväčšoval, sa stávala prakticky nemožnou a inštitúcie starých mestských štátov neboli schopné spracovať a ani reagovať na tieto nové výzvy. Snahy o vytvorenie aparátu schopného efektívne zakomponovať územie provincií sa určujú do 2. polovice 2.st. pr. n.l. kedy dochádza k postupnému vývoju spravovania novonadobudnutých území. Hýbateľom tejto snahy bola pre Rimánov otázka či nové územia plieniť, alebo zdaniť. Aby však mohli Rimania prejsť k výberu dane, bola potrebná zmena celého administratívneho aparátu (obzvlášť v provinciách), ktorá mala podobu fundamentálnej zmeny fiškálnej správy. Postupný odklon od plienenia k zdaneniu dosiahol svoj vrchol za vlády cisára Oktaviána a počas centralizmu ranného principátu.⁵⁹⁵

Bolo to práve počas tohto obdobia, kedy začína dochádzať aj k dobývaniu nových území a upevňovaniu postavenia Rímskej ríše v rámci oblastí južne od Dunaja. Túto expanziu nehnala snaha o expandovanie plôch dezignovaných na pestovanie obilia, viniča a olív a to nielen kvôli nevhodným klimatickým podmienkam, ale aj komplikovanému transportu. Medzi hlavnými dôvodmi tejto expanzie bola pôvodne ochrana severnej hranice Itálie, ktorá čelila nebezpečenstvu v podobe nájazdov barbarov sídliačich v pomerne turbulentnej oblasti.⁵⁹⁶ Dodatočnou motiváciou bola samozrejme aj kontrola nad nerastným bohatstvom jednotlivých oblastí.

Kontinuálny urbanizmus, ktorý bol na území novovzniknutých provincií Raetia, Norikum, Panónia, Moesia, Dalmácia a neskôr Dácia zjavný, bol kľúčový na prepojenie štátnej ekonomiky Ríma s jednotlivými provinčnými mestami skrz prítomnosť Rimánov v nich. Inak povedané,

⁵⁹⁴ Ørsted (1985, s. 21).

⁵⁹⁵ Kritzinger (2015, s.35).

⁵⁹⁶ Ørsted (1985, s. 20).

výdavky rímskej vlády na administratívu, armádu a využívanie prírodných zdrojov v provinciách boli rozhodujúcim faktorom pre zakladanie a rozvoj provinčných miest.⁵⁹⁷ Je potrebné dodať, že sa nejednalo o schematický postup, ale záležalo najmä na samotných väzbách medzi Rómom a provinčným mestom. Tie boli personalizované a reprezentované jednotlivcami vytvárajúcimi hodnoty a rozvíjajúcimi miestnu ekonomiku.⁵⁹⁸ Títo jednotlivci, ktorí tvorili hnací motor pre rozvoj severovýchodných rímskych provincií prichádzali pôvodne najmä z Ríma a Aquileie. Ich cieľmi boli podľa Ørsted na jednej strane napĺňanie politických a vojenských cieľov, ktoré boli neoddeliteľne späté s osobou cisára a na druhej strane dosahovanie ekonomických cieľov jednotlivých rodín zo Severnej Itálie, najmä z Aquileie.⁵⁹⁹

Aquileia bola kľúčovým mestom urbanizácie najmä pre Raetiu, Norikum, Panóniu, Moesiu a časť Dalmácie. Ako je spomenuté vyššie, bolo to najmä z potreby Rímskej ríše ochraňovať svoje severovýchodné teritórium a tiež udržiavať väčšiu kontrolu nad tovarom, ktorý prichádzal tzv. „jantárovou cestou“. Pod termínom tovar sú v tomto prípade myslené najmä kovy z Norika, a zlato a striebro z Dalmácie, Moesie a neskôr Dácie. Ostatný tovar, ktorý pochádzal z obchodných stykov s nepodrobeným obyvateľstvom hral skôr úlohu stimulov pre miestnych obchodníkov.⁶⁰⁰ Kontakty s nepodrobeným obyvateľstvom však so sebou prinášali aj časté nájazdy a narušenie obchodu so strategicky dôležitým materiálom, ktoré pre Rimanov znamenali potrebu zvýšiť vojenskú prítomnosť v oblasti v podobe nových legionárskych táborov. A boli to práve vojenské posádky, ktoré urýchl'ovali kumuláciu majetku miestnych obchodníckych rodín. Tie bohatli už nielen z pomerne bezpečného obchodu s tovarom plynúcim z obchodných ciest, ale aj zo zásobovania táborov a poplatkov za prepravu kovov a v neposlednom rade z výberu daní a cla.

Pri výbere *portoria* vo formujúcich sa provinciách zohrávali významnú úlohu samotné *civitates*, ktoré boli ozajstným spojovacím bodom celej Rímskej ríše. Peter Ørsted na základe analýzy nápisov vyhodnotil, že clo sa zvyklo v zásade platiť v mestách. Výška cla sa odvíjala od

⁵⁹⁷ Ørsted (1985, s. 21).

⁵⁹⁸ Tematike rozvoja provinčnej administratívy v rámci Dunajskej oblasti sa venuje Ørsted (1985) vo svojom diele kde detailne popisuje jednotlivé aspekty, ktoré formovali štátnu správu celej ríše.

⁵⁹⁹ Ideálne prepojenie ekonomického sektora a centrálného rozhodovania v Ríme je možné vidieť na príklade vplyvného rodu Iuliovcov zo Severnej Itálie a ich začleňovania do senátu počas obdobia fláviavskej dynastie. Ørsted (1985, s.173).

⁶⁰⁰ Mócsy (1976, s.72).

rozhodnutia jednotlivých magistrátov.⁶⁰¹ Aj podľa Kritzingera tvorili mestá základnú štruktúru rímskeho colného systému, keďže celú Rímsku ríšu je podľa neho potrebné chápať ako konglomerát administratívnych modulov.⁶⁰² V zásade platilo, že pred vstupom alebo výstupom z „modulu“ mohol vzniknúť nárok na poplatok. Keďže vo väčšine prípadov sa lokálne výrobky prepravovali do mesta kde sa ďalej predávali, takýto proces veľmi nezaťažoval miestny obchod.

Podľa Ørsteda sa výška jednotlivých ciel pre *Illyricum* líšila. Na *ripa Thraciae* bola vo výške 5%, na hraniciach s Itáliou 2,5% a v mestách 2%.⁶⁰³ Aj keď by sme nemali pristupovať k týmto hodnotám ako k pevne stanovenému a nemennému pravidlu, je pravdou, že hodnoty sa naozaj rôznili. Rovnako sa tiež uznáva aj fakt, že na vonkajších hraniciach vznikli vyššie dane.⁶⁰⁴ Kto všetko, ale participoval na vyberaní dane?

Od 2.storočia n.l. sa začína objavovať koncesia pod názvom »*publicum portorium Illyrici*« a »*publicum portorium ripae Thraciae*«. ⁶⁰⁵ Podobne ako Kritzinger a Da Laeta predpokladáme, že sa jednalo o dve odlišné koncesie.⁶⁰⁶ V praxi by tento systém „rozdeľovania“ licencií mal pre ríšu výhodu aj v tom, že by jej to mohlo zaručovať priamy a okamžitý prístup k rozdeleniu kompetencií. Vplyv a dôležitosť jednotlivcov by tak mohla byť neustále obmedzovaná.

Ďalšou skutočnosťou je podoba jednotlivých colných obvodov, ktoré vznikali pravdepodobne ešte pred vládou cisára Tibéria.⁶⁰⁷ Ich veľkosť všeobecne nezodpovedala veľkosti provincie, napriek tomu, že sa to javilo ako najlogickejšie riešenie. Tento fakt spolu s vedomosťou, že provinčná správa nezohrávala významnú úlohu pri výbere *portoria* sa odzrkadlil na skutočnosti, že výberu na hraniciach provincií sa neprisudzovala dôležitá rola. Avšak na hraniciach obvodov by to mohlo spôsobiť problém keďže by hrozilo, že od obyvateľa sa bude vyžadovať clo z obvodu, z ktorého vychádza aj do ktorého prichádza. Jednotlivé obvody preto museli byť podľa Franceho založené na *lex portus maxima*, ktorý by limitoval výšku cla.⁶⁰⁸

⁶⁰¹ Ørsted (1985, s. 286).

⁶⁰² Kritzinger (2015, s.32).

⁶⁰³ Ørsted (1985, s. 286); De Laet (1949, s. 242–245).

⁶⁰⁴ Jördens (2009, s. 355 nn); Herz (2011).

⁶⁰⁵ AE 1919, 10 (=1950, 239; 2009, 1212; SEG 1, 329; 19, 1109): fines histrianorum; AE 1940, 100. De Laet (1949, s. 384 – 88); Nesselhauf (1939, s. 334nn); Vittinghoff (1953, s.385; 392); Ørsted (1985, s. 270); Burton (2004, s. 323).

⁶⁰⁶ Kritzinger (2015, s. 39); De Laet (1949, s.385).

⁶⁰⁷ Názory na otázku kedy, kým a predovšetkým za akým účelom boli colné obvody zavedené sa dlhodobo rozchádzali. Pokiaľ ide o ich vytvorenie, väčšina výskumníkov je priklonená buď k vláde cisára Augusta alebo Tibéria. Za datovanie do doby Augusta (France 2001, 273-305 aj so staršou literatúrou); De Laet naopak predpokladá vznik až do obdobia Tibéria (De Laet 1949, s.119;170).

⁶⁰⁸ France (2009, s. 100).

Aby sa zabránilo tomu, že výnosy zo všetkých *statio* a ďalších mýtnych miest končili iba v jednej spoločnosti, bolo potrebné aby sa susedné spoločnosti navzájom dohodli na kľúči, podľa ktorého bude ich štruktúra a metóda výberu určená. To pre Rím znamenalo ďalšie výhody – napriek tomu, že si zachovali priamu suverenitu pri určovaní licencie (čo prinášalo kontrolu nad celým systémom), vďaka dohodám medzi jednotlivými nájomníkmi ju udržiavali s minimálnym využitím vlastného personálu. Spoločnosti napriek tomuto malému rozdeleniu colných obvodov dokázali väčšinou získať mimoriadne rozsiahle koncesie. V rámci týchto koncesíi poskytovali v niektorých oblastiach čiastočné koncesie podnájomníkom.⁶⁰⁹

Od 2. st. n.l. dochádza k významným zmenám v rámci výberu *portoria*. Prvé zmeny môžeme datovať do obdobia vlády cisára Trajána (prvý dokument spomínajúci *conductores* z Ilýrskej colnej oblasti pochádza z roku 100 n.l.), kedy sú zároveň zmienky o veľkých spoločnostiach čoraz sporadickejšie.⁶¹⁰ Napriek tomu, že by mal takýto systém aspoň teoreticky rozšíriť okruh potenciálnych uchádzačov – podľa de Laeta sa stal opak. Počiatočné investície spojené s prevzatím colnej oblasti by boli pre jednotlivca príliš vysoké a pre systém to znamenalo, že si prenájom mohla dovoliť len malá skupina ľudí.⁶¹¹ Tento fakt vysvetľuje aj pozoruhodne veľké množstvo nápisov z 40tych až 70tych rokov 2. st. n.l., na ktorých sa objavujú opakovane rovnaké mená, medzi ktorými už boli (alebo len vznikali) rodinné putá. V tomto období tiež musela nastať postupná premena nájomných zmlúv. Z nich štát získaval podiel na zisku a nie fixnú sumu ako tomu bolo ešte za Republikánskych čias.⁶¹²

Tento prerod je o to viac viditeľný v Ilýrskej colnej oblasti kde sa od 2. polovice 2. storočia značne rozširujú nápisy cisárskych otrokov a prepustencov, ktorí pracovali ako colníci.⁶¹³ Do akej miery sa menia tieto štruktúry (spoločnosti proti jednotlivým nájomníkom) zostáva nejasné. Za hlavnú príčinu zmien v Ilýrskom priestore sa zvyknú uvádzať Markomanské vojny⁶¹⁴ a Antonínovský mor, avšak skutočnú reformu colného systému sa doposiaľ nepodarilo vystopovať a aj v tejto práci ponúkame len hypotetický pohľad na túto zmenu.

⁶⁰⁹ France zhromaždil viacero nápisov, ktoré obsahovali informáciu, kde personál jednotlivých staníc uskutočnil na svoje náklady stavebné práce. France (2009, s. 100).

⁶¹⁰ To ako sa má toto pozorovanie interpretovať, zostáva diskutabilné. Viac predovšetkým v Brunt (1990, s. 382; 407-414). Jördens (2009, 363, pozn. 30) De Laet (1949, s. 370–384) alebo Vittinghoff (1953, s. 388; 392).

⁶¹¹ De Laet (1949, s.398–401).

⁶¹² Brunt (1990, s. 383).

⁶¹³ Kritzinger (2015, s. 47) – podotkol, že na nápisoch sú uvedení colníci ako nezávislí podnikatelia a zároveň cisárski zamestnanci. Napr. AE 1905, 152 alebo AE 1894, 22.

⁶¹⁴ Ørsted (1985, s. 305).

Už od čias de Laeta odborná verejnosť interpretuje zmenu prenájmu colných oblastí ako snahu štátu o väčšiu kontrolu nad colnou správou: *Conductor* mal byť pod drobnohľadom zo strany *procuratora* a jeho právomoci mali byť obmedzené na jedno *lustrum*, po uplynutí ktorého mohol štát dosadiť niekoho nového.

A práve v Ilýrskej colnej oblasti vidíme veľmi výrazné špecifikum. Za obdobie troch desaťročí tu pôsobila *de facto* colná dynastia, ktorej existencia sa dá vysvetliť iba na základe benevolencie zo strany štátu.⁶¹⁵ Môžeme len predpokladať, prečo bolo upustené od akejkoľvek personálnej výmeny v tejto oblasti, ale stabilita, ktorá je tu evidentná, komplikuje de Laetovu predstavu systému založeného na aukciách. Hypotézu o plnej funkčnosti *lustra* v Ilýrskom *portorii* počas doby T. Iulia Saturnina (146 – ~165 n.l.) naruša aj skutočnosť, že mohol voľne odovzdať právomoci svojej rodine, či podriadeným na konci svojho pôsobenia ako *conductor*. Rovnako tak v neprospech svedčia aj 2 nápisy určujúce počet rokov, počas ktorých bol Saturninus vo funkcii, a ktoré prevyšujú 5 ročné *lustrum*.⁶¹⁶ V prípade nápisu HD046381 sa prítomnosť „ANNO XI“ interpretuje v de Laetovi aj Ørstedovi ako potvrdenie toho, že Saturninus slúžil ako *conductor* od 146 n.l. No ani v jednom z prípadov neslúžil tento rok ako argument pre istú formu dohody medzi Saturninom a štátom. Podobne naznačuje kontinuitu aj „ANNO VI“ na voskovej tabuľke (TabCerD XVI) objavenej v antickom Alburnus Maior (Rošia Montana v Rumunsku). Treba dodať, že vo všeobecnosti nič nenasvedčuje tomu, že by Saturninus získaval licenciu na výber *portoria* prostredníctvom aukcie. Najmä z týchto dôvodov sa nebudeme pri rekonštruovaní zoznamu *conductores* opierať o *lustrum* a budeme sa zameriavať najmä na možnosť rekonštrukcie rozširovania a udržovania gigantického kolosu akým *Publicum Portorium Illyrici* skutočne bol.

Na druhú stranu však môžeme predpokladať, že minimálne do doby pôsobenia T. Iulia Saturnina bolo získavanie licencie na *lustrum* možné, avšak nezachovalo sa nám dostatočné množstvo materiálu, ktorý by nám túto skutočnosť potvrdzoval. Preberanie licencie výberu *portoria* tak v tomto období mohlo súvisieť aj s preberaním vysokokvalifikovaných otrokov a staníc, ktoré bolo nutné odkúpiť od predchádzajúceho majiteľa. Tie potom *conductor* mohol

⁶¹⁵ Zimmerman (2016, s. 145).

⁶¹⁶ HD046381 = CIL 03, 1568: HERCULI AUGUSTO SACRUM(?) / FELIX IULI SATURNINI C(ONDUCTORIS) P(UBLICI) P(ORTORII) / T(ERTIAE) P(ARTIS) EX PRIV(ATIS) STATIONIS / TSIERNEN(SIS) IIII I(DIBUS) DEC(EMBRIBUS) ANNO XI / BARBARO ET REGULO CO(N)S(ULIBUS) / EX VOTO POSUIT; Hartmann (2015, s. 46). TabCerD XVI = T(ITI) / IULI / SATURNINI / CONDUCT(ORIS) / ILLYR(ICI) / ANN(O) / VI.

predať ďalej na začiatku ďalšieho obdobia svojmu nástupcovi. Pravdepodobnosť, že by si so sebou nový *conductor* priviedol svojich otrokov je možná.

Na prelome 60tych a 70tych rokov 2.st. n.l. dochádza k dvom katastrofám, ktoré mali na výber *portoria* veľký vplyv. Jednalo sa o vpády Markomanov a ďalších Germánov do Panónie medzi rokmi 166/167 n.l. K tomu sa pridalo aj šírenie tzv. Antonínovského moru, ktorý sa šírila celou Dunajskou oblasťou od roku 166 n.l. Tieto dve udalosti mali za následok zdevastovanie, alebo prinajmenšom výrazné zníženie príjmov pre Saturninových nástupcov (Iuliovcov). Pravdepodobne to viedlo k ich insolventnosti voči štátu a následnému urýchlenému prevzatíu výberu *portoria* pod správu štátu, ktorý si výpadok príjmu nemohol dovoliť. Počas tohto prechodného obdobia, kedy sa situácia začína upokojsovať prítomnosťou Auréliovej armády v Aquileii, sa vytvoril priestor na znovuzavedenie výberu *portoria* na hraniciach s Itáliou (výber v Dácii a Moesii bol poškodený najmä obmedzeným obchodom, ktorý priniesol Antonínovský mor). Výber mal podľa nás v tomto období na starosti C. Antonius Rufus. Ten je zároveň jediným Rimanom, ktorý bol na nápisooh označovaný ako *conductor* aj *procurator* v tej istej oblasti.⁶¹⁷

Po tom ako štát získal výber *portoria* pod svoju správu sa počet zanechaných nápisov postupne znižuje a s nimi sa nám vytrácajú aj vzácne informácie o prepojenosti úradníkov aké nám poskytovali práve nápisy počas Saturninovho, Veranovho a Rufovho obdobia. Nápisy *Procuratores publici portorii* majú však jednu špecifikáciu, ktorá súvisí s ich prepojením na ríšu a tou je ich zvyk nápis dedikovať cisárovi, resp. pripojiť mená konzulov. Vďaka tomu vieme nadštandardne presne datovať nápisy, ktoré sa začínajú objavovať na západe od C. Antonia Rufia (171/175 n.l.) a Pompeia Longa na východe (175-177 n.l.) a s prestávkami až do 225 n.l.

⁶¹⁷ Viac v kapitole 4.5.1.

4.4. Statia Publicum Portorium Illyrici

Doposiaľ najaktuálnejšou prácou, zaoberajúcou sa rozmiestnením a katalogizovaním *stationes portorii* v Dunajskej oblasti, bola publikácia Petra Ørstedta z roku 1985. Ørsted v nej spracoval archeologické, epigrafické materiály a poznámky z ďalších prác,⁶¹⁸ ktoré kategorizoval do skupín podľa pravdepodobnosti. Výsledkom bolo 23 staníc rozmiestnených naprieč Dunajskými provinciami a ležali tak na území okrsku *Publicum Portorium Illyrici* a *Publicum Portorium Ripae Thraciae*. Napriek tomu, že sa jednalo o dva samostatné okrsky, v časoch najväčšej slávy v rokoch ~155 – ~165 n.l. mohli byť oba krátky čas pod správou jediného *conductora* T. Iulia Saturnina, považovaného za jednu z troch najvýznamnejších postáv *Publicum Portorium Illyrici*. Toto zlúčenie, ktoré napriek tomu, že trvalo menej ako desaťročie, bolo racionálnym vyvrcholením Saturninovej kariéry. Zlúčenie však vytvorilo kolos, ktorý muselo byť nesmierne náročné efektívne koordinovať a kontrolovať jedným človekom a z jedného centra. Bola potrebná istá decentralizácia, ktorá je demonštrovateľná pri vizualizácii všetkých epigrafických nálezov zanechaných členmi *portoria*.⁶¹⁹

Základným blokom pri výbere *portoria* minimálne od začiatku 2.st. n.l. zostávali stanice umiestnené na okraji okrsku, alebo na dôležitých tepnách s významnou strategickou polohou. Výber *portoria* však prebiehal aj v mestách, s ktorými bolo potrebné aby sa *conductores* dohodol,⁶²⁰ čo komplikuje rekonštrukciu ucelenej štruktúry colného systému v tejto oblasti. Zároveň je potrebné dodať, že s dátami, s ktorými sme počas nášho výskumu pracovali, by takúto rekonštrukciu ani nebolo možné vytvoriť, vzhľadom na skutočnosť, že sa väčšinou venujeme najmä nápisom bez administratívneho charakteru.

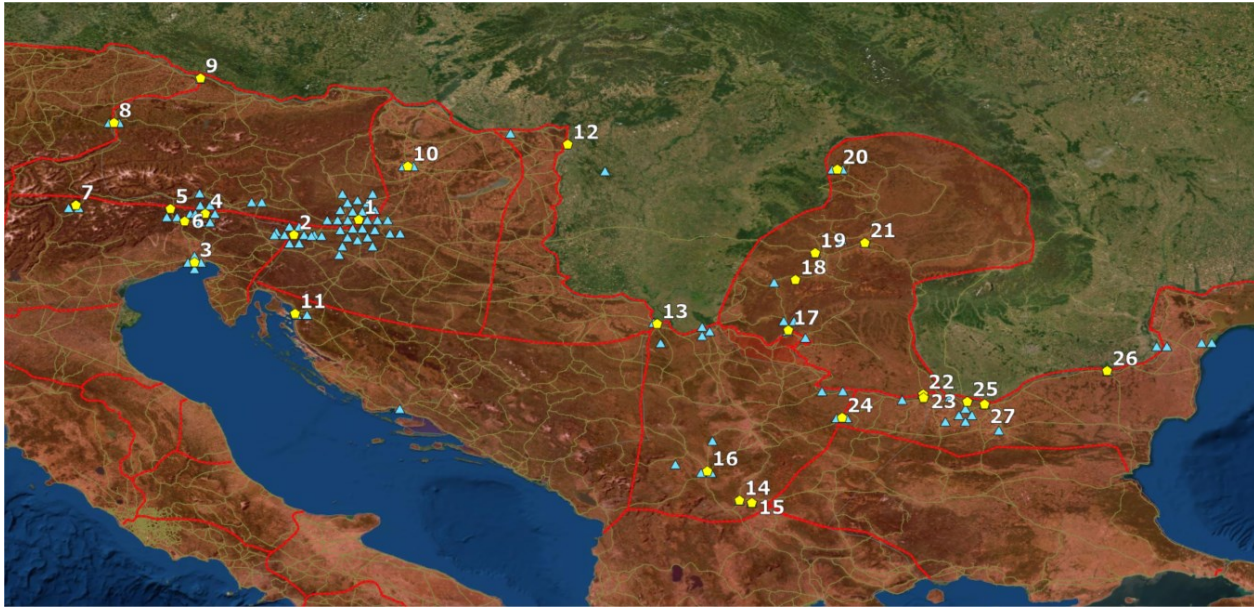
Pre potrebu vizualizácie celého okrsku sme vytvorili zoznám lokalít jasne definovaných ako stanice, alebo v minulosti priamo identifikovaných ako lokality, na ktorých bola preukázateľná aktivita členov *portoria*. Nejednalo sa tak o monumenty dedikované za

⁶¹⁸ Dobó (1940), Domaszewski (1895), Cagnat (1880).

⁶¹⁹ Viac v kapitole 5.2.3. Interpretácia spoločenskej siete, v ktorej sa pokúšame o možnú rekonštrukciu jednotlivých centier na základe spoločenskej siete jednotlivých *conductorov*.

⁶²⁰ Demonštrovateľné v prípade T. Iulia Capita (HD021784 = AE 2010, 1388); P. Caragonia Philopalaestra (HD026625 = AE 1919, 0010 a HD026625 = AE 1919, 0010).

súkromným účelom. Stanice sme na rozdiel od Ørsteda nerozdeľovali na prístavne a cestné,⁶²¹ ale podľa oblastí.

Obrázok č.8: Na mape sú znázornené polohy potvrdených staníc, a lokalít v Dunajskej oblasti, kde je existencia stanice veľmi pravdepodobná (žltý päťuholník) a polohy nálezov všetkých *portoriových* nápisov rozložených s cieľom zvýrazniť ich počet (modrý trojuholník): Poetovio (1), Statio Atrantinae (2), Aquileia (3), Statio Bilachiniensis (4), Statio Timaviensis (5), Statio Plorucensis (6), Statio neďaleko antickej lokality Sublavio (7), Statio Enensis (8), Statio Boidurensis (9), Savaria (10), Senia (11), Aquincum (12), Statio Confluentes (13), Statio Lamudensis (14), Statio Vizianum (15), Statio Ulpianensis (16), Statio Tsiernensis (17), Statio Pontis Augusti (18), Statio Micia (19), Porolissum (20), Apulum (21), Sucidava (22), Oescus (23), Montana (24), Statio Dimensis (25), Statio Durostori (26), Novae (27).

⁶²¹ Ørsted (1985).

4.4.1. Oblasť Norika, Panónie Superior, Regio X Venetia et Histria a Dalmácie

Statio Poetovionensis (Dnešný Ptuj v Slovinsku)

Dôležitosť Poetovia ako centra Ilýrskeho colného okrsku je všeobecne známa a najneskorší dátum kedy sa Poetovio mohlo stať administratívnym centrom *Publicum Portorium Illyrici* je rok 146 n.l.⁶²² Počet doteraz objavených nápisov spájajúcich sa s aktivitou členov *portoria* je v tejto lokalite 26.⁶²³ Jedná sa tak o jednoznačne najvyšší počet epigrafických monumentálnych artefaktov dedikovaných členmi portoria nielen v Ilýrskom colnom okrsku ale aj v celej Rímskej ríši. Centralita Poetovia sa prejavuje aj na skutočnosti, že tu boli objavené nápisy obsahujúce zmienku až o 4 ďalších staniach a zároveň členovia, ktorí pracovali v Poetoviu, sa sústreďovali najmä na toto miesto.⁶²⁴

Statio Atrantinae (Dnešné Trojane v Slovinsku)

Vďaka svojmu umiestneniu priamo na tzv. jantárovej ceste medzi Aquileiou a Poetoviom sa jednalo o jednu z najvýznamnejších staníc na hraniciach s Itáliou. Je dôvodné predpokladať, že spracovala aj najväčší počet obchodníkov a tým pádom tu bol zamestnaný aj najväčší počet zamestnancov. Stanica ležala severne od antického mesta Atrans (dnešné Trojane) na hraniciach Norika a Regio X.

⁶²² HD046381 = AE 1960, 0344: Zimmerman (1996, s.144).

⁶²³ CIL 03, 14354 = HD013628; CIL 03, 14062. = HD006053; CIL 03, 14354, 27. = HD007308; CIL 03, 04024. HD074413; AE 1899, 0074. (B) = CIL 03, 14354, 25 = HD024558; CIL 03, 05622. = HD035256; HD074723; AE 1986, 0571. = HD007971; AE 1899, 0076. # CIL 03, 14354, 26. = HD017399; CIL 03, 04017 add. p. 1044. = HD068868; CIL 03, 04015. = HD068877; CIL 03, 15184, 24. = HD071858; CIL 03, 04094. (B) = HD066978; CIL 03, 15184, 4. = HD068802; CIL 03, 15184, 7. = HD068804; HD068813; HD068819; HD068935; CIL 03, 15184, 8. = HD071862; CIL 03, 10876. = HD074537; HD022293; HD000905; HD068243; HD068777; HD068778; HD074436.

⁶²⁴ Napriek najvyššiemu počtu colných nápisov na tejto lokalite sa zmienka o *statio Poetovionensis* v súvislosti s *portorium* vyskytuje len v jednom prípade a to na náipse z kosovskej dedinky Skënderaj z roku 225 n.l. AE 1982, 0841. = HD001194: [I(OVI) O(PTIMO)] M(AXIMO) ET G(ENIO) ILLYR(ICI) / [PRO] SALUTE BELLI/[CI AU]G(USTI) N(OSTRI) VIL(ICI) STATI/ONIS PETOBIONEN/SIS(!) ET MOES(IAE) R(EGIONIS) AQ(UENSIS?) / CASTRICIUS BEL/LICI VIK(ARIUS)(!) V(OTUM) S(OLVIT) L(IBENS) M(ERITO) / ANNI XXV [K]AL(ENDIS) F(EBRUARIIS) FUSCO II DEXTRO CO(N)S(ULIBUS). Ørsted predpokladá, že je tento nápis pravdepodobne prepojený s *vectigalia ferrarium* a nie *portorium* (Ørsted 1985, s. 277). Avšak vzhľadom na blízkosť *Statio Lamudensis*, *Statio Ulpianensis* a *Statio Vizianum*, ktoré v tomto období *portorium* vyberali v rámci širšieho termínu *vectigalia* je táto hypotéza otázna.

Bolo tu objavených až 8 nápisov, spojovaných priamo s aktivitami *portoria*,⁶²⁵ z ktorých dva vieme presne datovať do obdobia C. Antonia Rufia a jeden do obdobia Iuliovcov a jeden do obdobia *procuratora* C. Antonia Iuliana. Zvyšné nápisy boli datované neurčito medzi roky 150 – 300 n.l. Zmienka o *Statio Atrantinae* sa objavuje aj na nápisoch z Aquileie⁶²⁶ a Poetovia.⁶²⁷

Aquileia

Aquileia bola jedným z kľúčových miest pre výber *portoria* vďaka jej polohe pri mori, ktoré bolo najrýchlejším a bezpečným prepojením Jadranu a hornej časti Dunajského limitu. Systém pre výber *portoria* tu existoval aj pred definitívnou organizáciou Panónie a Norika. Už v roku 69 pr. n.l. spomína Cicero Aquilejské *portorium* ako dôvod významného zbohatnutia istých jednotlivcov.⁶²⁸ Zaccaria, predpokladá, že v Republikánskom období sa tu nachádzali dve stanice, jedna v centre mesta a druhá na východnom pobreží od mesta v oblasti Aurisina.⁶²⁹

Z Aquileie a jej blízkeho okolia sú nám známe dodnes 4 nápisy, ktoré môžeme prisúdiť jedincom majúcim na starosť výber *portoria* medzi 150 – 250 n.l. Napriek tomu, že rozdiel medzi najmladším a najstarším nápisom je ~ 100 rokov, jedná sa o veľmi odlišné nápisy.

V lokalite Grado neďaleko Aquileie bol objavený nápis venovaný P. Aemiliom Eutychem *conductorom VIII et XX Ripae*,⁶³⁰ ktorý je jediným *conductorom*, ktorého sídlo bolo určené v rámci Aquileii aj vďaka ďalšiemu nápisu z tejto oblasti.⁶³¹ Datovanie tohto nápisu je problematické, ale vďaka podobnému nápisu z Brigetia,⁶³² kde Primitivus identifikuje Iulia Procla ako *conductora VIII servus XX*, je možné predpokladať fungovanie tohto systému *portoria*

⁶²⁵ HD010349; HD045401; HD060189; HD060190; HD066443; HD066797; HD066798; HD066801.

⁶²⁶ UEL14862: I(OVI) O(PTIMO) M(AXIMO) D(OLICHENO) / HELIOPOLIT(ANO) / LUCIANUS / EUTYCHETIS / AUG(USTI) N(OSTRI) VIL(ICI) VIK(ARIUS) / STAT(IONIS) ATRANT(INAE) / MANENTE / VOTO USUR(IIS) / BONO(RUM) ---] / CUM [---.

⁶²⁷ HD068802 = CIL 03, 15184: D(EO) [S(OLI) I(NVICTO) M(ITHRAE)] / PRO SALU/TE DOMI/NORUM / NOSTRO/RUM AUGU/STORUM ET / [[[[GETAE]]]] CAE/SARIS SAL/VIANUS / EORUNDEM / SER(VUS) |(CONTRA)SC(RIPTOR) / STATIONIS / ATRANTINAE // V(OTUM) S(OLVIT) L(IBENS) M(ERITO).

⁶²⁸ CIC., Pro Fonteio 1, 2: nam cum publicanis, qui Africam, qui Aquil<e>iense por<torium>redimerunt?>; Cfr. A. Dobó (1940, s. 144,186); De Laet (1949, s.77-78); Vittinghoff (1953, s. 350); Ørsted (1985, s. 279).

⁶²⁹ Dall' 'Aquileiense portorium' al 'publicum portorii Illyrici': revisione e aggiornamento della documentazione epigrafica, in Roma e le province del Danubio. Atti del I Convegno Internazionale (Ferrara - Cento, 15-17 ottobre 2009), a cura di L. Zerbini, Soveria Mannelli (CZ) 2010, s. 59.

⁶³⁰ HD009678; Zatiaľ čo XX (v tomto význame dvadsiatok) určuje colný výber, VIII (v tomto prípade osminu) určuje provinčnú pozemkovú daň. Viac o P. Aemiliovovi Eutychovi v časti venovanej *conductores*.

⁶³¹ HD009681 = AE 1975, 0414.

⁶³² HD039087 = CIL 03, 04288.

medzi 150 – 200 n.l. Isté profesionálne prepojenie *Publica Portoria Illyrici* s Aquileiou je potvrdené vďaka oltáru dedikovanému Eleutherom - *vilicom* C. Antonia Rufia. Toho Eleutherus označuje ako *conductora publica portorii*, čo by podľa našich odhadov naznačovalo zasvätenie tohto oltára niekedy okolo roku 170 n.l. Ďalšie dva nápisy už pochádzajú z doby kedy bol výber *portoria* pod kontrolou štátu. Prvý nápis, ktorý datujeme medzi 211 – 217 n.l. bol dedikovaný Eutychem, prezentujúcim sa ako *vilicus vectigalis Illyrici*, ktorý má na starosti výber päťdesiatku, čiže cla vo výške 2% a zároveň ako človek, ktorý zväčšil a obnovil obe stanice.⁶³³ Posledným nápisom datovaným do 1. polovice 3.st. je nápis Luciana Eutycheta, ktorý sa prezentuje ako *vilici vicarius stationis Atrantinae*.⁶³⁴ V prípade Aquileie je však isté, že nepatrila do Ilýrskeho *portoria*, pretože ako naznačuje existencia pohraničných staníc medzi Itáliou a Panóniou a Norikom, nachádzala sa v inom colnom okrsku. Komunita členov *portoria* (resp. mestská komunita) však bola prepojená s komunitou *Publica Portoria Illyrici* o čom svedčí najmä vyššie zmienený nápis dedikovaný Eleutherom.

Statio Bilachiniensis (Dnešné Camporosso v Taliansku)

Stanica by sa mala nachádzať neďaleko dnešného Tarvisia v Taliansku. V minulosti ležala na ceste, ktorá spájala Aquileiu cez horské priesmyky s Teurniou a Virunom v Noriku. Jej existencia je potvrdená vďaka viacerým epigrafickým nálezom. Celkovo však poznáme až 10 relevantných nápisov pochádzajúcich z tejto oblasti,⁶³⁵ z ktorých je možné datovať jeden do obdobia T. Iulia Saturnina, jeden do obdobia Q. Sabinia Verania, dva do obdobia C. Antonia Rufia a jeden do obdobia neznámeho *procurator* [---]linusa.

⁶³³ HD027133: I(OVI) O(PTIMO) M(AXIMO) / ET NUMINI DOM(INI) N(OSTRI) / IMP(ERATORIS) ANTONINI / PII FELICIS AUG(USTI) / ET GENIO SPLEND(IDISSIMAE) / COL(ONIAE) AQUILEIAE / EUTYCHES AUG(USTI) N(OSTRI) / SER(VUS) VIL(ICUS) VECT(IGALIS) ILLYRIC(I) / PRAEP(OSITUS) Q(UIN)Q(UAGESIMAE) STATIONES / UTRASQ(UE) EMPORI EX / COMM(ODIS) SUIS AMPLIavit ET / RESTITUIT.

Tento nápis je o to dôležitejší, pretože jasne definuje výšku výberu cla v tejto oblasti, ktoré bolo nižšie ako napríklad v staniach Galie kde sa vyberala *quadragesima* (štyridsiatina = 2,5 %). Rovnako dôležitou je aj informácia o dvoch staniach. Predpoklady o tom, kde presne sa nachádzali sú nejasné, ale môžeme predpokladať, že jedna spracovávala clo z námornej a druhá z pozemnej dopravy.

⁶³⁴ UEL14862

⁶³⁵ HD011298; HD057268; HD067126; HD067683; UEL15967; HD082793; HD082794; HD082796; HD082792; HD082797.

Medzi epigrafickými nálezmi je potrebné spomenúť, že miestny *vilicus* Thallus nechal rekonštruovať *mithraeum*, čo máme doložené z dvoch nápisov.⁶³⁶ Spolu s týmito dvomi je možné určiť celkovo až 6 nápisov zasvätených členmi *portoria* z tejto oblasti ako mithraistických.⁶³⁷ Medzi nimi aj votívnu dosku dedikovanú Mithrovi, vyhotovenú Telesphorom, otrokom C. Antónia Rufia,⁶³⁸ čo pomerne jasne určuje výrazné zázemie tohto náboženstva v tejto lokalite.

Statio Timaviensis (Dnešné Timau v Taliansku)

Ned'aleko dnešnej dedinky Timau v Taliansku sa predpokladá existencia ďalšej stanice na ceste z Aquileie cez Plöcken Pass do Loncia a do Norického mesta Aguntum. Existencia tejto stanice je založená na nápise, ktorý bol vytesaný do skaly ako ohlásenie informácie o oprave priechodu.⁶³⁹ V minulosti bol spájaný s hypotetickou existenciou v Glemone, avšak táto existencia stanice bola spochybnená Zaccariom.⁶⁴⁰

Statio ned'aleko Sublavio (v blízkosti dnešnej Chiusi v Taliansku)

Posledná zo skupiny staníc, ktoré hraničili s Itáliou sa nachádzala medzi dnešnou Chiusou a Bressanone v súčasnom Taliansku. V minulosti bola existencia *statio* predpokladaná v antickom Sublavio, avšak stanica mohla ležať aj o niekoľko kilometrov vyššie.⁶⁴¹ Existencia stanice môžeme predpokladať vďaka dvom nápisom z doby pôsobenia T. Iulia Saturnina

⁶³⁶ HD082793 = UEL23336: ---] / [TEMPL]UM DEI / [V]ETUSTATE / CONLABSUM / PRO SALUTE IMP(ERATORIS) / N(OSTRI) RESTITUIT / THALLUS [---] / [--- ; HD082794 = UEL23337: THALLUS IMP(ERATORIS) N(OSTRI) / VIL(ICUS) TEMPL(UM) VE/TUSTATE CONL(APSUM) / PRO SA(LU)T(E) SUA ET / SUORUMQ(UE) RESTI(TUIT).

⁶³⁷ Nápis HD082796 a HD082797, ktoré kvôli poškodeniu nemajú na sebe zachované dedikovanie, boli objavené priamo v *mithraeu*. HD082796: ---] / [---]LINUS / [--- PROCU]RATOR(IS) / [--- SE]R(VUS) VIL(ICUS); HD082797: [---] / [--- PRO SALUTE] / [--- ANTO]NINI / [--- NO]BILISSIMI / [---] VECTIGA[LIS] / [--- ANTI]OCHI[ANUS ?] / [--- C]ORINT[HIANUS ?] / [--- P]OSUE[RUNT] / [---]ACCE[---]

⁶³⁸ HD067683 = UEL11474: D(EO) I(NVICTO) M(ITHRAE) / TELESPHORUS / C(AI) ANTONI RUF I / SERV(US) PUBLICI P(ORTORII) VILICUS / V(OTUM) S(OLVIT) L(IBENS) M(ERITO).

⁶³⁹ HD018999 = CIL 05, 01864: RESPECTUS T(ITI) IUL(I) / PERS[E]I C(ONDUCTORIS) P(PUBLICI) P(ORTORII) VECTI/GAL[IS] ILLYR(ICI) SER(VUS) VIL(ICUS) / STAT(IONIS) [T]IM[AU]IEN[SIS] / [IT]ER IN[VIVUM UBI IUGI]/TER COMME[ANTES PE]RCLITABANT[UR / AD IUS]TAM STABI[LITATEM REDD(IDIT)] / [SEX(TO) E]RBO[NIO? -- CUR(ANTE)]

⁶⁴⁰ Zaccaria (2010, s. 65). Napriek ideálnej polohe Glemony, ktorá je uložená medzi riekou Tagliamento (antické Tilaventum) a Alpy, existenciu stanice v tejto lokalite nemôžeme potvrdiť bez epigrafického, či archeologického materiálu.

⁶⁴¹ Maurina (2015, s.121).

(približne 146 – 165 n.l.) objavených vo Waidbrucku.⁶⁴² Oba nápisy boli dedikované Festinom, ktorý bol *arcariom* (pokladníkom) *Publica Portoria* a miestnym *contrascriptorom* Fortunatom.

Statio Enensis (Dnešný Mühlthal am Inn pri Pruttingu)

Stanica sa nachádzala na pravom brehu rieky Aenus (dnešný Inn) v rámci lokality Ad Enum (dnešný Mühlthal am Inn pri Pruttingu). Lokalita predstavovala hraničný prechod medzi Norikom a Raetiou. Cesta, na ktorej sa Ad Enum nachádzalo prepájala norické Iuvavum (dnešný Salzburg) s raetskou Augusta Vindelicum (dnešný Augsburg). Na druhej strane rieky Aenus bolo Pons Aeni (dnešný Pfaffenhofen am Inn) nachádzajúce sa v Raetii a zároveň v colnom okrsku XXXX Galliarum.⁶⁴³ S istotou prepojiť predpokladané *Statio Enensis* s touto lokalitou sa podarilo aj vďaka práci Berndta Steidela, v nej zrekonštruoval dva ťažko poškodené nápisy objavené v miestnom *mithraeu*.⁶⁴⁴

Najstarší nápis objavený v rámci *mithraea* bol dedikovaný Fructom a zasvätený Mithrovi.⁶⁴⁵ Fructus, bol otrokom Q. Sabinia Verania, *conductorom publica portoria Illyrici*. Steidl určil jeho funkciu ako *vilicus* na základe najbežnejšej funkcie medzi členmi *Publica Portoria Illyrici*. Vďaka Veranovi je možné datovať nápis do 50tych rokov 2.st.n.l. Ten istý Fructus sa objavuje na ďalšom nápise objavenom v slovinskej dedinke Rimske Toplice (neďaleko antickej Celeie),⁶⁴⁶ a v slovinskom Ptuj.⁶⁴⁷ O priamom prepojení *Statia Enensis* na centrálu Ilýrskeho *portoria* svedčí aj nápis objavený v *Mithraeum II* v Poetoviu, dedikovaný M. Antoniom Celerom pre *vilica Statia Enensis* Charidema niekedy na prelome 40tych a 50tych rokov 3.st.n.l.⁶⁴⁸

⁶⁴² Sekundárne použitie v hrade Trostburg. UEL8935 = CIL 05, 05080: ISIDI / MYRIONYMAE / SACRUM / FESTINUS T(ITI) IULI / SATURNINI C(ONDUCTORIS) P(UBLICI) P(ORTORII) (SER(VUS) ARK(ARIUS) POSUIT / FORTUNATUS EIUSD(EM) SER(VUS) C(ONTRA) S(CRIPTOR) / FACIUNDUM / CURAVIT; 8937 = CIL 05, 05079: ISIDI AUG(USTAE) / FESTINUS / T(ITI) IULI SATUR/NINI C(ONDUCTORIS) P(UBLICI) P(ORTORII) SER(VUS) / ARK(ARIUS) EX VOTO.

⁶⁴³ Steidl (2008, s. 59).

⁶⁴⁴ Steidl (2008).

⁶⁴⁵ HD065044 = AE 2008, 1020: [INV]IC[TO] / MI[T]HR[AE] / [F]RUCTUS Q(UINTI) / [SA]BINI VERANI / [CON]D(UCTORIS) P(UBLICI) [P(ORTORII) SER(VUS) VIL(ICUS?) ST?]A[T(IONIS)?] / [---] TEMPL(UM)? DE]DI[C]/[AVIT A]RAMQ(UE) M[ARMOREAM? ---?].

⁶⁴⁶ HD066888 = CIL 03, 05146: NYMPHIS / AUG(USTIS) / FRUCTUS / Q(UINTI) SABINI VERAN(I) / C(ONDUCTORIS) P(UBLICI) P(ORTORII) SER(VUS) VILIC(US) / POSUIT.

⁶⁴⁷ HD068868 = CIL 03, 04017: [IS]IDI / [MY]RIO/[NY]MAE / [PRO] FRUCTO / [SABI]NI VERANI / [CO]NDUCT(ORIS) / [-----].

⁶⁴⁸ HD068804 = CIL 03, 15184, 7: D(EO) I(NVICTO) [M(ITHRAE)] // PRO SALUTE / CHARIDEMI / AUG(USTI) N(OSTRI) VIL(ICI) STA(TIONIS) / ENENSIS / M(ARCUS) ANTONIUS / CELER V(OTUM) S(OLVIT) L(IBENS) M(ERITO).

Druhý nápis, ktorý podľa Steidela dedikoval Mithrovi Laetov *vicarius* Secundus, bol datovaný vďaka AVGG NN do 1.polovice 3.st.n.l.⁶⁴⁹ Ďalší nápis, ktorý spomínal Laeta (s najväčšou pravdepodobnosťou *vilica* tejto stanice), doteraz nebol objavený a meno *vicaria* Secunda je až príliš bežné na to aby bolo dokázateľne prepojitelné s iným nápisom.⁶⁵⁰

Statio Boidurensis (Dnešný Innstadt neďaleko dnešného Pasova v Nemecku)

Stanica sa nachádzala v blízkosti antického Boioduruma (Innstadt neďaleko dnešného Pasova v Nemecku) na sútoku rieky Inn a Dunaja.⁶⁵¹ Spolu so stanicou Enensis boli obe umiestnené na rieke Inn, čo zároveň reflektuje hranicu Ilýrskeho colného okrsku od *quadragesima Galliarum*.⁶⁵² Nápis, ktorý dokladá existenciu tejto stanice, bol objavený v Ptuji a je možné ho datovať do polovice 60.tych rokov 2.st.n.l., kedy boli *conductores* Ilýrskeho *portoria* Iuliovci.⁶⁵³ Na nápise dedikovaný Mithrovi, je spomenutý Eutyches ako otrok Iuliovcov a *contrascriptores statia Boiodurensis ex vicarius* spolu so svojím kolegom Benignom, ktorý sa označuje ako *vilicus statia Atrantinae*. Ďalší nápis, ktorý je možné s vysokou pravdepodobnosťou priradiť k tejto stanici bol objavený už priamo v Pasove.⁶⁵⁴ Jedná sa o náhrobok pre Faustiniana *vilica vectigalis Illyrici*, dedikovaný jeho synom Ingenuom a *contrascriptores ex vicarius* Felixom. Zaujímavosťou týchto nápisov je, že funkcia *contrascriptores* je v oboch prípadoch zlúčená s funkciou *vicarius*. Minimálne pre túto stanicu

⁶⁴⁹ HD065043 = AE 2008, 1019: [D(EO) I(NVICTO) M(ITHRAE) SEC]UNDUS LAETI AUGG(USTORUM) NN(OSTRORUM) / [VIL(ICI) VIC(ARIUS) S]IGILLUM EX VOTO POSUIT. Nápis by bolo možné datovať buď do obdobia Septimia Severa a Caracallu (198-209 n.l.), Caracallu a Gaetu (211 n.l.), Filipa I a Filipa II (244-249 n.l.), Treboniana Galla a Volusiana (251-253 n.l.) alebo Valeriána s Gallienom (253-260 n.l.).

⁶⁵⁰ Steidl (2008) opatrne predpokladá, že sa Secundus mohol znovu objaviť už ako *vilicus* neďaleko Siscie (dnešný Sisak v Chorvátsku) na nápise HD071808 = CIL 03, 03937: I(ovi) [O(ptimo) M(aximo)] s(acrum) / Mercurialis / Secundi Aug(usti) n(ostri) / Moes(iae) vil(ici) r(--) S(--) / [---]O(?)[---] / [-----]. Tento nápis však podľa nás odkazuje na Secunda, ktorý pracoval ako *vilicus* v miestnej oblasti, prípadne rieky Sávy, ktorá nesúvisela s výberom *portoria*.

⁶⁵¹ Steidl (2008, s.80). Vzhľadom na skutočnosť, že na západnej časti rieky Inn (provincia Raetia) bolo vybrané *Quadragesima Galliarum*, Steidl predpokladá stanicu na Norickej strane.

⁶⁵² Nesselhauf (1953, s. 113); France (2001, s. 345nn).

⁶⁵³ HD066801 = CIL 03, 05121: D(EO) I(NVICTO) M(ITHRAE) / EUTYCHES / IULIOR(UM) / C(ONDUCTORUM) P(ORTORII) P(UBLICI?) SER(VUS) [(CONTRA)SCR(IPTOR) / STATIONIS BOIOD[U(RENIS)] / EX VIK(ARIO!) BENIGNI VIL(ICI) / STAT(IONIS) ATRANTIN(AE) / ARAM CUM SIGNO / LUNAE / EX VOTO POSUIT / PR(O)S(EDENTE?) T(ITO) CLA(UDIO) SENILL(O).

⁶⁵⁴ HD042453 = CIL 03, 05691. Kellner (1976, s. 143-146).

tak tvorili personál len *vilicus* a jeho zástupca (lat. *vicarius*) *contrascriptor*, možné sú však aj funkcie postavené nižšie v hierarchii.

Statio Savarianensis (Dnešné Szombathely v Maďarsku)

Doklad o existencii stanice v antickej Savarii (dnešné Szombathély) pochádza až z troch nápisov, z toho dva boli objavené priamo na lokalite. Nápis je dedikovaný Heliodorom, ktorý sa označoval ako *vil(icus) stat(ionis) Savar(ensis)* a bol zasvätený božskej Nemesis (*Nemesis Augustae*).⁶⁵⁵ Druhý nápis datovaný do 1.pol. 3.st. bol objavený v Poetoviu a je z väčšej časti poškodený. Z nápisu sa nám zachoval len názov stanice (*vil(icus) stat(ionis) Savaren(sis)*) kde dedikujúci slúžil.⁶⁵⁶ Posledný doteraz objavený nápis zo Szombathely, ktorý sa tiež nezachoval, bol dedikovaný [---]kiosom, prezentujúcim sa ako *contrascriptor*.⁶⁵⁷ V Szombathely bol potvrdený aj *conductor* C. Tit. Antonius Peculiaris, ktorý mal na starosť výber daní a iných poplatkov. Všetky tri nápisy boli datované do obdobia od 175 n.l. a ich prepojenie na *Publicum Portorium Illyrici* je otázne, aj keď výber cla v rámci tejto lokality je pravdepodobný.⁶⁵⁸

Senia (Dnešný Senj v Chorvátsku)

Napriek tomu, že pobrežie provincie Dalmácia bolo pomerne husto osídlené poznáme len jednu lokalitu kde bol objavený epigrafický nález, ktorý by potvrdzoval prítomnosť členov *portoria*.⁶⁵⁹ Jedná sa o prímorské mesto Senia. Z neho bolo možné dopraviť tovar do Poetovia cez antickú Andautonium a Metullum. Práve na tejto ceste smerom do Metulla boli v dnešnej obci Vratnik (~15 km východne od antickej Senie) objavené dva nápisy dedikované medzi obdobie 146 – 176 n.l. Starší z týchto exemplárov bol dedikovaný *vilicom* Faustom, otrokom T. Iulia Saturnina, ktorého identifikuje ako *praefecta vehiculorum* a *conductora publici portorii*.⁶⁶⁰

⁶⁵⁵ CIL 03, 04161. = HD039928.

⁶⁵⁶ CIL 03, 10876. = HD074537.

⁶⁵⁷ CIL 03, 04155. = HD039885.

⁶⁵⁸ AE 1968, 0423. = HD014609: C(AIUS) TIT(IUS) / ANT(ONIUS) PECU/LIARIS CO/ND(UCTOR) VECT(IGALIS) OC/T(AVI?) PANN(ONIAM) II / ANN(O) XII.

⁶⁵⁹ Na pobreží boli odhalené ešte 2 nápisy v antickej Salone (Chorvátsky Solin) dedikované *arcariom* (HD053175) a *vilicom* (HD064012). Vzhľadom na odlišnú syntax a chýbajúce dodatočné indicie sme ich do našej štúdie nezahrnuli.

⁶⁶⁰ HD020913 = AE 1940, 0101.

Mladší, datovaný medzi roky 165 – 175 n.l., bol dedikovaný *vilicom* Hermom, otrokom *conductora* C. Antonia Rufia, ktorý je identifikovaný taktiež ako *praefectus vehicularum* a *conductor publici portorii*.⁶⁶¹ Hermes na tomto nápise uvádza, že dal zo svojich financií vybudovať mithraistickú svätyňu – tzv. *spelaeum*.⁶⁶²

Statio Aquincensis (Dnešná Budapešť – Óbuda v Maďarsku)

Zmienka o tejto stanici bola objavená na náhrobku objavenom v slovinskom Trojane (antické Atrans).⁶⁶³ Náhrobný kameň nechal pre svoju manželku vyhotoviť Ingenuus, ktorého titul znie *vectigalis Illyrici servus contrascriptor stationis Aquincensis*. Dodatočný nález svedčiaci o existencii stanice v rímskom Aquincu bol nález nápisu objaveného na terciárne použitom kameni v Mikebude (antické Barbarikum - 80 km od Aquinca). Ten bol použitý ako stavebný materiál v miestnom kostolíku.⁶⁶⁴ Nápis je datovaný do 29.4.169 n.l. a kameň, na ktorom sa nachádzal bol znovu použitý pre nápis z 290 n.l. Napriek tomu, že tento nápis obsahuje veľmi dôležitú informáciu o osobe, ktorá bola nie len *conductor*, ale aj *procurator*, nie je možné s istotou potvrdiť o koho sa jednalo.⁶⁶⁵ Existenciu Statia Aquincensis, však môžeme lokalizovať do antického Aquinca v Pannonii Inferior (dnešná Budapešť), a to nielen na základe prvého nápisu, ale aj vďaka polohe samotného mesta, ktoré leží na dôležitej obchodnej tepne medzi Barbarikom a Rímskou ríšou.

Statio Confluentes (Dnešný Zemun v Srbsku)

⁶⁶¹ HD028597 = AE 1894, 0022.

⁶⁶² Týmto termínom nazývali mithraisti svoje svätyne.

⁶⁶³ AE 1894, 0021 = CIL 03, 13396 = HD028594: M(ANIBUS) D(IS) / [---]ATAI(!) AN(NORUM) XXII / CONIUGI CARISSIM(AE) / INGINUUS(!) VICTIG(ALIS)(!) / I<LL=II>YRI(C)I#I<LL>YRI(C)I#IIIIYRII SER(VUS) C(ONTRA)SC(RIPTOR) / S<T=I>AT(IONIS)#S<T>AT(IONIS)#SIAT AQUINC(ENSIS).

⁶⁶⁴ CIL 03, 10605a. = HD020088: [GENIO P(UBLICI) P(ORTORII) I(LLYRICI)?] / [--- C(AI) ANTONI RU]FI(?) P[ROCURA]/[TO]RIS AUG(USTORUM?) COND(UCTORIS) VE[CT(IGALIS)] / [EIU]SDEM POS(U)IT A[RAM] / [AN]NO P(UBLICI) P(ORTORII) I(LLYRICI) XII KAL(ENDIS) MAI[IS] / [--- CO(N)S(ULIBUS)] / [& // I(OVI) O(PTIMO) [M(AXIMO)] / DIOCLETIANUS [ET MAXIMIANUS] / AUGUSTI OB D[EVICTOS VIRTU]/TE SUA S[ARMATAS DD(EDERUNT)]

⁶⁶⁵ Viac o tomto náleze v kapitole 4.5.1. Conductores, kde sa zaoberáme aj postavou Caia Antonia Rufia.

O tejto stanici máme zmienky z dvoch nápisov. Prvý z nápisov bol objavený v Poetoviu v Pannonii Superior (dnešný Ptuj) v rámci Mithraea II a bol dedikovaný neznámou osobou.⁶⁶⁶ Zaujímavosťou je, že dedikujúci bol *tabul(arius)* a *vil(icus) sta[t(ionis)] / Confl(u)ent(es)*. Kombinácia týchto dvoch titulov sa taktiež objavuje v Poetoviu na inom nápise⁶⁶⁷ kde sa prezentuje neznámy dedikujúci s podobnými titulmi *tabul(arii) vectigal(is) Ill(yric(i) et vil(ici) stat(ionis) Po/etovionensis*. Druhý nápis,⁶⁶⁸ ktorý je spájaný s touto stanicou, bol objavený v Taurunume v Panónii Inferior (dnešný Zemun – západná časť Belehradu) medzi sútokmi Sávy a Dunaja. Bol dedikovaný osobou menom [---]ulatrio a nasledujúce písmená C S C, boli interpretované ako c(ontra) s(criptori) C(onfluentium).⁶⁶⁹ Vďaka tejto skutočnosti a vďaka názvu *confluentes* (znamená po lat. sútok) je preto možné predpokladať existenciu statio Confluentes v blízkosti antického Taurunuma (~ 4 km na západ od dôležitého centra Singidunum). To leží na sútoku Sávy a Drávy a je tak pomerne dobre dostupné aj z Poetovia.

Statio Escensis (Dnešný Bad Ischl v Rakúsku) - Nepotvrdené (Statio vectigalii ferrarium)

Stanica sa nachádzala pravdepodobne v okolí dnešného Bad Ischlu.⁶⁷⁰ Prioritou tejto stanice bola najmä kontrola množstva surovín získavaných z miestnych baní.⁶⁷¹ Existencia tejto stanice sa predpokladá vďaka nápisu zasvätenému Mithrovi objavenému práve v Bad Ischl miestnym *vilicom* Secundinom.⁶⁷² Ak by bolo v tejto stanici vyberané aj *portorium*, čo je nepravdepodobné, muselo ísť len o podružnú aktivitu. Stanica neleží na žiadnej dôležitej spojnici a je ťažko predstavitel'né, že by tu umiestnenie personálu prinášalo rentabilitu objektu.

Nepotvrdené/Nerelevantné/Menej pravdepodobné stanice

⁶⁶⁶ CIL 03, 15184.8 = HD071862: ---] / TABUL(ARIUS) ET VIL(ICUS) STAT(IONIS) / CONFL(U)ENT(ES) EX VOT(O) / POSUIT ET SIGNUM / [---]AEIIEEX / [---

⁶⁶⁷ AE 1938, 0154. = HD022293.

⁶⁶⁸ AE 1965, 0305. = CIL 03, 13355. = HD018532.

⁶⁶⁹ Dobó (1940, č. 47) a De Laet (1949, s.195) predpokladali, že sa *statio Confluentes* nachádzalo v tejto oblasti aj bez tohto druhého nápisu.

⁶⁷⁰ Weber (1995).

⁶⁷¹ Alföldy (1974, s. 60).

⁶⁷² HD067273 = CIL 03, 05620: D(EO) I(NVICTO) M(ITHRAE) / SECUN/DINUS AUG(USTI) N(OSTRI) V/IL(ICUS) STA/T(IONIS) ESC(ENSIS) VO/T(UM) RET(TULIT) L(IBENS) L(AETUS) M(ERITO).

Intercisa (Dnešný Dunaújváros v Maďarsku)

Na základe strategickej polohy by bolo možné existenciu stanice v Intercise prinajmenšom predpokladať, avšak epigrafické artefakty, ktoré boli v minulosti prezentované ako dôkazy v jej prospech,⁶⁷³ by sme označili skôr za nedostačujúce. Prvý nápis zasvätený „Večnému bohu“ (Deo Aeterno) nechal vyhotoviť Cosmius interpretovaný ako pr(ae)positus / sta(tionis) Spondill(---) a synag(oga) (PR STA SPONDILL A SYNAG). Tento nápis bol a stále je základom mnohých hypotéz.⁶⁷⁴ Tie čerpajú z množstva špecifických informácií, ktoré tento nápis obsahuje – medzi inými aj príslušnosť Cosmia k židovskému etniku. Aj keď titul *praeopoistus stationis* bol používaný zriedkavo, poznáme minimálne 2 ďalšie prípady kedy bola zvolená rovnaká terminológia.⁶⁷⁵ Preto môžeme predpokladať, že Cosmius skutočne mal na starosť výber portoria a bol prednostom jednej zo staníc. Interpretovať Spondill(---) je však komplikovanejšie. Péter Kóvacs⁶⁷⁶ a väčšina odbornej obce sa prikláňa k názoru, že to skutočne určuje meno lokality.⁶⁷⁷ Rovnako tak je však zhoda v tom, že toto doteraz neidentifikované miesto sa nenachádzalo v Intercise ani v jej tesnej blízkosti. Nápis bol použitý ako stavebný materiál a bol objavený v múroch Dunajvárosskej bývalej pošty. Druhý nápis, ktorý bol Dobóm (1940) použitý ako dôkaz o existencii stanice v Intercise a následne použitý Ørstedom (1985) bol dedikovaný istým [---]limusom. Nasledujúce slová z nápisu STAT [] []VB, boli Dobóm interpretované ako *stat(ionis) [p]ub(lici)*.⁶⁷⁸ Správna interpretácia je však *stat(ionarius)* a tento nápis je možné prepojiť s armádou a nie *portorium*. Existenciu *statio* v Intercise preto považujeme za možnú, ale nepotvrdenú.

Statio Maiensis – (Dnešný Castel San Zeno) – (Statio XXXX GALLIARUM)

⁶⁷³ Cosmius nápis: CIL 03, 10301 = ILS 3981 = HD024864 a [---]limov nápis: CIL 03, 10308 = HD037175.

⁶⁷⁴ Hirschfeld (1905); Barkóczi et al. (1954); Fülep (1966); Radan (1973); Solin (1989); Gáspár (2003).

⁶⁷⁵ Partschins: HD058369 a Zürich: HD080453.

⁶⁷⁶ Kóvacs (2010).

⁶⁷⁷ Scheiber, Solin (1989), Gáspár (2003), Kovács (2010) sa prikláňajú skôr k názvu malého *vicu*. Naproti tomu sa Fülep domnieva, že išlo hudobníka synagógy z gréckeho slova σπονδαυλης a O. Hirschfeld (1905) predpokladal, že ide o meno jeho ženy.

⁶⁷⁸ Dobó (1940, č.49) a Ørsted (1985 s.263).

Nápis objavený ešte v 17.storočí neďaleko dedinky Parcines v Taliansku dosvedčuje existenciu stanice v blízkosti dnešného Merana v Taliansku.⁶⁷⁹ Táto stanica ležala na *Via Claudia Augusta*, ktorá spájala Itáliu s Raetiou. Pre nás je však tento nápis obzvlášť dôležitý z toho dôvodu, že potvrdzuje najvýchodnejšiu stanicu Galského colného okrsku a zároveň naznačuje, že výber *portoria* v Raetii bol pod správou práve tohto colného okrsku.

Siscia (Dnešný Sisak v Chorvátsku)

Stanica v rámci antickej Segestice (dnešný Sisak v Chorvátsku) je spomenutá na nápise istého Asclepiada datovanom medzi 271 n.l. až 350 n.l.,⁶⁸⁰ avšak len v spojitosti s výberom *vectigalium ferrariarum* a nie *portorium*. Asclepiades, ktorý sa na tomto nápise prezentoval ako *arcarius stationis Siscianae* vyhotovil nápis na slávu Jupitera Fulminatora Fulgatora a procuratora augustae Flavia Vera Myrobalana, toho určil ako - *prae/pos(itus) splendissim(i) vect(igalis) ferr(arium)*. Z tejto oblasti poznáme ešte jeden nápis objavený neďaleko malej chorvátskej dedinky Dvor (~60 km južne od Sisaku), ležiacej na rieke Una. Pri súčasnej interpretácii nápisu nasvedčuje o presúvaní právomoci výberu portoria na mesto v rámci svojho správneho územia.⁶⁸¹ Jedná sa o nápis dedikovaný Mercurialom pre Secunda, ktorý bol Turičevacom preložený ako *Secundi Aug(usti) n(ostri) / Moes(iae) vil(ici) r(egionis?) S(---)*. Ak by rekonštrukcia bola správna, išlo by o *vilica* spravujúceho špeciálne dedikované územie. Zároveň by nič nenasvedčovalo tomu, že by Secundus patril medzi členov Ilýrskeho portoria napriek tomu, že sa Siscia nachádzala len 150 km od Poetovia.⁶⁸² Tretí nápis, ktorý sa zvykol dávať do súvisu so Sisciou bol objavený v dnešnej obci Sveti Ivan Žabno v Chorvátsku (~65 km SSV od Sisaku) a bol zasvätený Aeliom Silvinom medzi 131 n.l a 200 n.l.⁶⁸³ V minulosti zvykol byť tento nápis spájaný s aktivitami Ilýrskeho portoria z dôvodu prítomnosti termínu dedikujúceho ako *ser(vus) vilicus*. Tento nápis bol však objavený neďaleko cesty ležiacej medzi Aquae Balissae a Poetoviom

⁶⁷⁹ HD058369 = CIL 05, 05090: IN H(ONOREM) D(OMUS) D(IVINAE) / SANCT(AE) DIA/NAE ARAM / CUM SIGNO AE/TETUS AUGG(USTORUM) / NN(OSTRORUM) LIB(ERTUS) P(RAE)P(OSITUS) STAT(IONIS) MA/IENS(IS) XXXX GALL(IARUM) DE/DIC(AVIT) ID(IBUS) AUG(USTIS) PRAESENT(E) CO(N)S(ULE).

⁶⁸⁰ HD074358 = CIL 03, 03953.

⁶⁸¹ HD071808 = CIL 03, 03937: I(ovi) [O(ptimo) M(aximo)] s(acrum) / Mercurialis / Secundi Aug(usti) n(ostri) / Moes(iae) vil(ici) r(egionis?) S(isciae?) / [---]O(?)[---] / [-----].

⁶⁸² r · s v nápise môže podľa nás označovať *r(ipae) s(avensis)*, vzhľadom na to, že Sisak ležal na rieke Savus (dnešná Sáva).

⁶⁸³ HD071825 = CIL 03, 13408: [L]jibero Patri / Aug(usto) Ael(i) Silv(ini?) / ser(vus) vilicus / votum / solvit / libe(n)s merito.

a aj v prípade, že by bol Aelius Silvinus členom portoria, nepatrilo by do Siscie. Z týchto dôvodov je existencia *statio* v Siscii, ktoré by bolo pod správou Ilýrskeho portoria, nepravdepodobná.

Magrum (Dnešné Orašje v Srbsku)

Západne od Magrum, ktoré leží na limitnej ceste medzi Viminaciom a Singidunom, bol objavený votívny nápis, ten slúžil ako podstavec na stĺp. *Vilicus* Bellicus, dal 13. Septembra vyhotoviť zmienený nápis na počesť *procurator*a Iucunda Marca. Ide o dátum, ktorý podľa tradície určuje deň založenie chrámu Jupitera Kapitolského.⁶⁸⁴ Podľa toho môžeme predpokladať, že nápis bol zasvätený práve Jupiterovi Optimovi Maximovi. Časť „SPLENDIDISSVMI BECT ILLVR“ by tak mohla byť súčasťou *Genio splendissimi Vectigalis Illyrici*. Prítomnosť stanice v blízkosti Margumu však ani v takom prípade nie je možné určiť s istotou.

⁶⁸⁴ HD036247 = IMS 2, 317.

4.4.2. Oblasť južnej Moesie Superior

Statio Lamudensis (neďaleko Lopate v Severnom Macedónsku)

Existencia tejto dôležitej stanice určujúcej južnú hranicu územia výberu Ilýrskeho cla bola potvrdená vďaka Apollonidesovi,⁶⁸⁵ ktorý nám zanechal až dva dôležité nápisy z tejto oblasti a oba z nich priamo zmieňujú *Statio Lamud[---]*.⁶⁸⁶ Prvý bol objavený v oblasti Drezga, ktorá sa nachádza na západ od dnešného mesta Lopate, kde sa aj dnes predpokladá existencia tejto stanice.⁶⁸⁷ Ak by táto skutočnosť bola potvrdená, znamenalo by to, že sa stanica nachádzala na ceste z provincie Macedónia do Naissus v Mézii Superior.

Časovo však nie je možné určiť časové ohraničenie fungovania tejto stanice a vďaka nápisu, ktorý je datovaný do 211 n.l., môžeme predpokladať, že fungovala minimálne na začiatku 3. storočia n.l. Funkcia stanice však bola s najvyššou pravdepodobnosťou spojená s výberom *vectigalia Illyrici*, ktoré v tejto dobe znamenalo aj výber *portoria*.

Statio Vizianum (v oblasti medzi Klečovcami a Konjuhovom v Severnom Macedónsku)

Vďaka Apollonidovi zo *Statia Lamudensis* je nám známa aj existencia druhej stanice na juhu Moesie Superior a tou je *Statia Vizianum* kam bol priradený ako *contrascriptor* a kde slúžil v roku 211 n.l.⁶⁸⁸ Umiestnenie stanice sa predpokladá neďaleko dediny Klečovce,⁶⁸⁹ alebo dediny

⁶⁸⁵ Apollonides v nápise spomína rekonštrukciu chrámu Neporaziteľnému bohovi a aj keď sa tradične spája tento termín s Mithrom, v provincii Moesia Superior je tento prívlastok známy aj v spojitosti s Herculom (HD008404 = AE 1979, 0531; HD031893 = AE 1902, 0070; HD043385 = CIL 03, 08082) a Serapidovi (HD027037 = AE 1934, 0195).

⁶⁸⁶ HD024051 = AE 1933, 0160: [DEO] INV(D)C[TO PRO] // SAL(UTE) AUG[[G(USTORUM)]] / N[[N(OSTRORUM)]] TEMPLUM / VETUSTATE / DILAPSUM I<M>PENDIO / SUO RESTITUIT / APOLLONIDES EOR(UNDEM) / SER(VUS) SC(RUTATOR) STAT(IONIS) LAMUD(---) / GENTIANO ET BASS(O) CO(N)S(ULIBUS); HD031461 = AE 1903, 0287: [D(EO) I(NVICTO)] M(ITHRAE) / FANO MAG(NO) / PRO SAL(UTE) AUG[[G(USTORUM)]] N[[N]](OSTRORUM) / APOLLONIDES / EORUND(EM) VECT(IGALIS) IL/LYR(ICI) SER(VUS) |(CONTRA)SC(RIPTOR) ST(ATIONIS) / LAMUD(---) QUAM VOVE/RAT |(CONTRA)SC(RIPTOR) STA(TIONIS) VIZI(ANI) // A(POLLO)N(IDES)S VIZ(IANI) // GENTIA/NO ET / BASSO [CO(N)S(ULIBUS)].

⁶⁸⁷ Petrović (2006).

⁶⁸⁸ HD031461 = AE 1903, 0287: [D(EO) I(NVICTO)] M(ITHRAE) / FANO MAG(NO) / PRO SAL(UTE) AUG[[G(USTORUM)]] N[[N]](OSTRORUM) / APOLLONIDES / EORUND(EM) VECT(IGALIS) IL/LYR(ICI) SER(VUS) |(CONTRA)SC(RIPTOR) ST(ATIONIS) / LAMUD(---) QUAM VOVE/RAT |(CONTRA)SC(RIPTOR) STA(TIONIS) VIZI(ANI) // A(POLLO)N(IDES)S VIZ(IANI) // GENTIA/NO ET / BASSO [CO(N)S(ULIBUS)].

⁶⁸⁹ Nikolovski (2018, s. 172).

Konjuh v Severnom Macedónsku.⁶⁹⁰ Umiestnenie stanice však v oboch prípadoch slúžilo na výber *vectigalia* z provincie Macedónia. A to na trase do antickej Pautalie v provincií Trákia (dnešný Kyustendil v Bulharsku), čo by naznačovalo skutočnosť, že aj Trákia patrila do Ilýrskeho okrsku. Zároveň je možné, že kontrolovala ďalšiu cestu do Naissosu (dnešný Niš v Srbsku), napr. z Bylazory (dnešna Vila Zora v Severnom Macedónsku).

Existencia oboch staníc potvrdzuje fakt, že Ilýrsky okrsk končil na juhovýchode hranicami Moesie Superior. Avšak kvôli nedostatku epigrafických pamiatok môžeme len predpokladať, že tu bol funkčný systém staníc už počas existencie *Publica Portoria Illyrici* v 2.st.n.l.

Statio Ulpianensis (dnešná Gračanica v Kosove)

Existencia stanice neďaleko Ulpiany, alebo priamo v nej, je potvrdená nápisom objaveným neďaleko Gračanice, datovaným do roku 227 n.l.⁶⁹¹ Nápis bol zasvätený *Genio Illyrici*, cisárovi Alexandrovi Severovi a jeho manželke Iulii Mamaea *procuratorom* Antóniom Silvanom a *vilicom* a *tabulariom statio Ulpianensis* Iulianom. Skutočnosť, že Iulianus bol aj *tabulariom* naznačuje, že táto stanica mohla byť v rámci tejto oblasti centrálou správou výberu *vectigalia*.⁶⁹² Jej poloha na križovatke ciest z provincie Dalmácia (z antickej Scodry) a Makedónia (z antickej Stobi), ďalej do Moesie Superior (antický Naissus a Iustiniana Prima) bola ideálna.

V rámci Ulpiany je potrebné spomenúť ešte jeden nápis objavený na lokalite Donja Gušterica, ktorá je 10 km na juh od Gračanice.⁶⁹³ Bol zasvätený *vilicom* Herculanom Jupiterovi na slávu neznámej stanice. Aj keď kvôli poškodeniu nie je možné tento nápis s istotou spojiť s výberom *vectigalia* alebo *portoria*, vzhľadom na nápis HD031458 spomenutý vyššie ho považujeme za relevantný.

⁶⁹⁰ Petrović (2006, s.14).

⁶⁹¹ HD031458 = AE 1903, 0286: GENIO ILLYRICI // PRO SALUTE IMP(ERATORIS) / CAES(ARIS) M(ARCI) AUR(ELI) SEVE/RI [[ALEXANDRI AUG(USTI)]] / [[ET MAMAEAE AUG(USTAE)]] / SUB CURA ANT(ONI) / [SI]LVANI V(IRI) E(GREGII) PROC(URATORIS) / IULIANUS VILIC(US) / STAT(IONIS) ULP(IANENSIS) TABUL(ARIUS) / SUMPT(U) SUO <FE>C(IT) / ALBINO ET MAXIMO / CONSUL(IBUS).

⁶⁹² Funkcia *tabularius* sa objavuje už len v Poetoviu.

⁶⁹³ HD043402 = CIL 03, 12664: I(OVI) O(PTIMO) M(AXIMO) / [E]T FELICIT[A]/TI STATIO(NIS) / [H]ERCULA[NUS] / VIL(ICUS) [---] / [-----].

Za zmienku stojí ešte nápis objavený v Kosovskej dedinke Skënderaj,⁶⁹⁴ nachádzajúcej sa 50 km severozápadne od Ulpiany. Nápis nie je možné s istotou prepojiť s *portorium*, čomu napovedá aj skutočnosť, že nápis sa nenachádza na žiadnej dôležitej obchodnej tepne a mohol byť skôr prepojený s baníckou aktivitou. Na druhej strane sa môže jednať o súkromný nápis, ktorý dedikoval *vicarius* Castricius na slávu Jupitera Optima Maxima, *Genia Illyrici* a svojho pána Bellica, ktorého označuje za *vilica stationis Petovionensis et Moes(iae) R(---) Aq(---)*.

4.4.3. Oblasť Dácie a severnej Moesie Superior

Statio Tsiernensis (neďaleko Orşovej v Rumunsku)

Nachádzala sa neďaleko alebo priamo v antickej Dierne, v provincii Dácia (dnešná dedinka Orşova). Jej existencia je jednoznačne potvrdená vďaka nápisu, ktorý bol objavený v dnešnom Băile Herculane (antický Ad Mediam vzdialený 20 km severne od Orşova). Nápis bol vyhotovený Felixom v roku 157 n.l., na ktorom sa označuje ako *privatis stationis Tsiernensis*.⁶⁹⁵ Druhý nápis objavený priamo v dedinke Orşova⁶⁹⁶ bol dedikovaný Bellinom, ktorý sa označuje ako *servus contrascriptor*. Oba nápisy sú datované do éry T. Iulia Saturnina ako *conductora*.

Statio Micia (Dnešný Veľel v Rumunsku) & **Statio Pontis Augusti** (Dnešná Marga v Rumunsku)

Názvy týchto staníc sú nám známe z nápisu dedikovaného Felixom, ktorý o sebe na nápise prezrádza svoju hodnosť *servus vilicus stationis Pontis Augusti* a zároveň aj informáciu, že bol povýšený z predchádzajúcej pozície kde pôsobil ako *vilicus*, alebo *vicarius* na *statio Micia*.⁶⁹⁷

⁶⁹⁴ HD001194 = AE 1982, 0841.

⁶⁹⁵ AE 1960, 0344. = HD046381 : HERCULI AUGUSTO SACRUM(?) / FELIX IULI SATURNINI C(ONDUCTORIS) P(UBLICI) P(ORTORII) / T(ERTIAE) P(ARTIS) EX PRIV(ATIS) STATIONIS / TSIERNEN(SIS) IIII I(DIBUS) DEC(EMBRIBUS) ANNO XI / BARBARO ET REGULO CO(N)S(ULIBUS) / EX VOTO POSUIT.

⁶⁹⁶ AE 1960, 0343. = HD019081 : I(OVI) [O(PTIMO)] M(AXIMO) / BELLINUS / T(ITI) I(ULI) S(ATURNINI) C(ONDUCTORIS) P(UBLICI) P(ORTORII) / SER(VUS) |(CONTRA)SCR(IPTOR) / V(OTUM) S(OLVIT) L(IBENS) M(ERITO).

⁶⁹⁷ HD045093 = CIL 03, 01351.

Poloha týchto svätýň v rámci Dáckej oblasti je však zaujímavá. Zatiaľ čo Micia je na hraniciach s barbarikom, Pons Augusti sa nachádza medzi Tibiscom a Ulpiou Traianou Sarmizegetusou. Spoločnými črtami oboch staníc tak je iba to, že ležia na cestách zakliesnených medzi pohoriami.⁶⁹⁸

Porolissum (Dnešný Moigrad v Rumunsku)

Porolissum bolo regionálnym centrom Dacie Porolissensis ležiacim na severozápade tejto provincie. Boli tu objavené dva oltáre, z ktorých prvý bol dedikovaný dvom cisárom, Markovi Auréliovi a Commodovi, čo napomohlo datovať oltár medzi roky 175 – 177 n.l. Táto skutočnosť je o to dôležitejšia, že oltár bol zasvätený prvým dochovaným *procuratorom* majúcim na starosti výber *portoria* vo východnej časti Dunajskej oblasti – Pompeiom Longom a jeho *vilicom* Felixom.⁶⁹⁹ Druhý oltár dedikovaný cisárovi Commodovi, ktorý je označený ako obnoviteľ obchodu (*restitu/tori(s) commerc(iorum)*), dal vyhotoviť medzi rokmi 185 – 192 n.l. *procurator* Claudius Xenophon a jeho *vilicovia* Marcion a Pollio.⁷⁰⁰

Apulum (Dnešná Alba Iulia v Rumunsku) – Dacia Superior

Z Apula poznáme do dnešného dňa len jeden relevantný nápis, avšak ide o veľmi dôležitý exemplár, ktorý dedikoval *servus vilicus ex privatis* Maximianus pre *Genia publica portoria* a T. Iulia Saturnina.⁷⁰¹ Zmienka „*ex privatis*“ znamená, že sa jedná o súkromného otroka, ktorému bola zverená verejná úloha.⁷⁰² Vďaka tomuto nápisu je možné potvrdiť, že Apulum bolo skutočne jednou z lokalít kde členovia *portoria* pôsobili a mohlo sa jednať aj o regionálne centrum.

Nepotvrdené/Nerelevantné/Menej pravdepodobné stanice

⁶⁹⁸ Či sa jednalo o pokus regulovať tok dopravy na cestu využitím ťažko dostupného terénu po oboch stranách je otázne, avšak *portorium* pri vstupe do provincie Dácia muselo byť vo všeobecnosti nemožné kontrolovať a vyberať. Každý pašerák z barbarika objavený v Dáckom meste by sa mohol obhajovať tým, že hranice ríše neprekročil a pochádza z Dácie.

⁶⁹⁹ HD009425 = AE 1993, 1326.

⁷⁰⁰ HD009422 = AE 1988, 0977.

⁷⁰¹ HD039225 = AE 1998, 1074.

⁷⁰² Odochiciuc (2014, s. 238).

Almus – (Dnešný Lom v Bulharsku)

V bulharskej dedinke Lom (antický Almus) bol objavený nápis zasvätený *Genio Iuliorum Ianuari Capitoni Epahroditi*, ktorý bol dedikovaný Hermom s funkciou *servus vilicus*.⁷⁰³ Existencia stanice je však nepravdepodobná a podľa Ørstedu by malo byť Hermovo fungovanie skôr spájané s antickou Ratiariou (dnešný Arčar zhruba 30 km západne).⁷⁰⁴ Rovnako však môže byť jeho aktivita spájaná s Montanou v Bulharsku, ktorá je 50 km na juh.

Viminacium - (Dnešný Kostolac v Srbsku)

Mesto Kostolač (antické Viminacium) leží na sútoku Dunaja a Mlavy, ktorá bola využívaná na transport mede.⁷⁰⁵ Existencia stanice nachádzajúcej sa priamo alebo v jej blízkosti bola doteraz založená na náleze 2 nápisov. Tie by bolo možné hypoteticky priradiť členom portoria. Prvý nápis je dedikovaný Mercatorom pre Marca Antonia Fabiana,⁷⁰⁶ ktorého tituly *procurator XL Galliarum et portus, procurator argentariarum Pannonicarum a conductori portori Illyrici* boli aj vymenované. Napriek množstvu titulov nič nenasvedčuje tomu, že by mali jednotlivci priame prepojenie s členmi Illýrskeho portoria. Keďže *conductor* musel byť kariérne prvou zastávkou M. Antonius Fabiana, je nepravdepodobné aby štátny kontrolór Gálskeho portoria zároveň vlastnil práva na výber toho Panónskeho.⁷⁰⁷ Druhý nápis⁷⁰⁸ je na náhrobku Albinae, dcéry Albina, ktorý sa označil ako *servus vilicus*. Rovnako ani tento nápis nie je možné s určitosťou spojiť s portoriom, keďže samotný titul môže byť použitý aj v inej súvislosti. Prítomnosť výberu portoria v rámci dedikovanej stanice pre túto lokalitu považujeme tiež za nepotvrdenú.

Ratiaria – (Dnešný Archar v Bulharsku)

⁷⁰³ CIL 03, 06124. = HD043561.

⁷⁰⁴ Ørsted (1985, s. 263).

⁷⁰⁵ Hirt (2010).

⁷⁰⁶ AE 1905, 0152. = HD030468.

⁷⁰⁷ Osobe M. Antonia Fabiana sa budeme bližšie venovať v kapitole 4.5.1. Conductores.

⁷⁰⁸ IMS 2, 070 = HD035752.

Okrem nápisu T. Iulia Capitionia,⁷⁰⁹ v ktorom potvrdzuje dohodu s týmto mestom o výbere portoria v rámci územia *colonie Ulpie Ratiariae* (dnešný Arčar v Bulharsku), tu bol objavený nápis dedikovaný Luciom Liciniom Terminalisom pre Jupitera Depulsora a T. Iulia Optata.⁷¹⁰ Povolanie Lucia z tohto nápisu nie je známe, avšak T. Iulia Optata označil ako *circitoris p(ortorii) p(ublici)*. S ohľadom na nedostatok dôkazov je priamy výber *portoria* prostredníctvom stanice nepreukázaný. Vzhľadom na prítomnosť *circitores* z nápisu spolu so skutočnosťou, že ju zmieňuje aj T. Iulius Capito, ktorý túto funkciu zastával niekedy medzi 150 – 165 n.l., sa javí samostatná dohoda medzi *portorium* a mestom ako pravdepodobnejší scenár.

Drobeta (Dnešná Drobeta-Turnu Severin v Rumunsku) – Dacia Superior

Drobeta sa nachádzala na hraničnom prechode medzi Dáciou a Moesiou Superior pri moste cez rieku Dunaj. Napriek jej ideálnemu miestu na stavbu stanice tu bol objavený len nápis datovaný medzi roky 209 – 211 n.l.. Ten je pre potvrdenie jej existencie nedostatočný.⁷¹¹ Nápis je dedikovaný cisárovi Septimiovi Severovi, Caracallovi a Getovi, *procuratorom* Aureliom Heraclitom spolu s Eutychem a Apulensisom, ktorí sa na tomto nápise identifikujú ako *servi vilici tabularium*.

4.4.4. Oblast' Moesie Inferior

⁷⁰⁹ HD021784 = CIL 03, 00753: T(ITO) IUL(IO) CAPITONI C(ONDUCTORI) P(PUBLICI) P(ORTORII) ILLYRIC(I) / [E]T R(IPAE) T(HRACIAE) OMNI(BUS) HONORIB(US) AB ORD(INE) / [CO]L(ONIAE) FL(AVIAE) SIRMATIUM HONORATO ET / [S]ENTENTIAE DICUNDAE ITEM SACERDOTALIB(US) / AB ORDINE COL(ONIAE) ULP(IAE) OESC(ENSIUM) ET STATUA(M) AERE COL(LATO) / DECRETIS IAM PRIDEM AB EODEM ORDINE / ORNAMENTIS IIVIRAL(IBUS) ITEM DECURIONA/LIB(US) ORNAMENTIS HONORATO AB ORDINIB(US) / COLONIAR(UM) ULPIAE POETOVIONENSIS / EX PANNONIA SUPERIORE ULP(IAE) RATIAR(IAE) / EX MOESIA SUPERIORE TRAIANAE SARMIZEGETHUSENSIUM EX DACIA SUPERIORE / ITEM IIVIRALIB(US) AB ORDINE MUNICIPI(I) / ROMULENSIUM BULEUTAE CIVITATIS / PONTICAE TOMITANORUM PATRONO / AUG(USTALIIUM) COL(ONIAE) ULP(IAE) OESC(ENSIUM) / ORDO COL(ONIAE) ULP(IAE) OESC(ENSIUM) STATUAM AER(E) / COLLATO CUM ORNAMENTIS SACER/DOTALIB(US) EX DECRETO ET ORNAMENT(IS) / IIVIRAL(IBUS) IAM PRIDEM HONORATO / OB EIUS ERGA SE MERITA HONORE / CONTENTUS IMPENDIUM REMISIT / L(OCUS) D(ATUS) D(ECRETO) D(ECURIONUM).

⁷¹⁰ HD001815 = AE 1984, 0740 : I(OVI) O(PTIMO) M(AXIMO) D(EPULSORI?) / PRO SALUTE / TITI IULI / OPTATI / CIRCITORIS P(ORTORII) P(PUBLICI) / L(UCIUS) LICINIUS / TERMINALIS / V(OTUM) S(OLVIT) [L(IBENS) M(ERITO)].

⁷¹¹ HD019534 = AE 1944, 0100.

Sucidava (Dnešný Celei v Rumunsku)

Stanica sa nachádzala na druhej strane Dunaja oproti Oescu. Boli tu objavené dva nápisy,⁷¹² ktoré sa datujú zhruba na koniec 2.st. n.l. Jeden z nich, dedikovaný medzi rokmi 180 – 192 n.l. *vilicom* Zoticom, *vilicom* Salvianom, a *procuratorom* Claudiom Xenophontom, bol sekundárne použitý na stavbu mosta.⁷¹³

Oescus a okolie (Dnešný Gigen v Bulharsku) – Moesia Superior

Oescus sa nachádza na pravom brehu rieky Dunaj na križovatke limitnej cesty a cesty spájajúcej provinciú Trácia s Dáciou. S *portorium* ho však spájajú len 3 nápisy, z ktorých ani jeden nebol objavený priamo tu, ale bol druhotne použitý na lokalitách v okolí. Prvý nápis s rozmermi 173 x 77 x 60 cm, objavený v Turnu-Mâgurele (vzdialený až 50 km na druhej strane Dunaja),⁷¹⁴ bol dedikovaný T. Iuliom Capitonom. Ten sa ako nástupca T. Iulia Saturnina identifikuje ako *conductor publici portorii Illyrici et Ripae Thraciae*.⁷¹⁵ Ďalšie dva nápisy, objavené až v dedinke Levski, boli druhotne využité v múre miestneho kostolíka. Dedinka je vzdialená až ~90 km od Gigeny (antický Oescus) a je v skutočnosti bližšie k dnešnému Nikyupu (antické Nicopolis ad Istrum) alebo Belene (Statio Dimensis), čiže aj k hranici medzi Ilýrskym a Tráckym colným okrskom. Prvý z nápisov zasvätil *vilicius* Hermes pre *numini Augusti* a *Genio publici portorio*. Hermes slúžil Iuliovcom (Capito, Epaphroditus, Ianuarius), ktorých zmieňuje ako *conductorov publici portorii Illyrici et ripae Thraciae* a je teda datovaný do podobného obdobia ako nápis z Turnu-Mâgurele.⁷¹⁶ Druhý votívny nápis objavený v tejto lokalite bol dedikovaný Jupiterovi Optimovi Maximovi, taktiež *numini augusti* a neznámemu prokurátorovi *publica portoria*.⁷¹⁷ Avianus Bellicus Maceius, ktorý dal tento votívny nápis vyhotoviť v roku 182 n.l sa identifikuje ako *vilicus vectigalis Illyrici*. Ide tak o jeden z najskorších zachovaných nápisov v rámci východnej časti Dunajskej provincie kde je priamo potvrdená výmena *conductorov* za *procuratorov*. O blízkosti lokality Oescus a T. Iulia Kapita svedčí aj

⁷¹² HD020364 = Tudor (1979, 304-306, č. 2);

⁷¹³ HD046799 = CIL 03, 08042.

⁷¹⁴ Množstvo nálezov v zbierke, do ktorej tento exemplár patrí, pochádza z Oesca. Viac v MATEI-POPESCU (2003–2005, 311).

⁷¹⁵ HD021784 = CIL 03, 00753.

⁷¹⁶ HD031983 = CIL 03, 00751.

⁷¹⁷ HD042838 = CIL 03, 00752.

náhrobný kameň T. Annia Superesta, na ktorom sú T. Iulius Kapito a Iulia Cynegis určené ako jeho dediči.⁷¹⁸

Municipium Montanensium (Dnešná Montana v Bulharsku)

Lokalita sa nachádza na rieke Ogosta vlievajúcej sa do Dunaja a na spojnici antickej Ulpiany a Dácie. Boli tu objavené dva nápisy dedikované bohyni Diane, jedná sa však skôr o oltáre súkromného charakteru. Prvý oltár bol dedikovaný *vilicom* Asclepiadom a jeho ženou na ochranu ich detí Favorina a Secundiae. Celá rodina patrila k otrokom *conductora* T. Iulia Saturnina. Zaujímavosťou na nápisoch je prítomnosť Iulia Capitona a Euphora zastávajúcich funkciu *circitoribus*. S najväčšou pravdepodobnosťou ide práve o T. Iulia Capitona, ktorý sa stal *conductorom* po T. Iuliovi Saturninovi v tejto oblasti.⁷¹⁹ Druhý nápis bol dedikovaný *arcariom* Macrinom, ktorý nápis dedikoval Diane na počesť Q. Sabinia Verania. Veranovu funkciu z nápisu však nie je možné identifikovať a napriek viacerým rekonštrukčným snahám⁷²⁰ nič nenasvedčuje tomu, že v dobe zasvätenia tohto oltáru mal Veranus ešte aktívne prepojenie s *portorium*. Prítomnosť dvoch *conductorov* na nápisoach svedčí o istej previazanosti tejto lokality s Ilýrskym *portorium*.

Statio Dimensis (Dnešné Belene v Bulharsku)

Stanica sa nachádzala v antickom Dimum (dnešné Belene v Bulharsku) v provincii Moesia Inferior na východnej hranici *Publica Portoria Illyrici s Publicum Portorium Ripae Thraciae*.⁷²¹ Jej existencia je potvrdená nápisom objaveným v bulharskej dedinke Pelišat (antická Giridava, lokalita vzdialená ~ 65 km na juhozápad od Dimum). Nápis bol dedikovaný Memorom *contrascriptorom stationis Dimensis*.⁷²² Druhý nápis, bol objavený priamo v Dimume⁷²³ a bol dedikovaný Quintillom *servom vilicom* T. Iulia Saturnina.

⁷¹⁸ Náhrobnok bol objavený v bulharskom Orjahove (50 km západne od Oescus): HD043564 = CIL 03, 06126.

⁷¹⁹ HD042862 = AE 1996, 1341.

⁷²⁰ Marmorara; AE 1996: IIv(iri) p/r(imi); Tatscheva: II (Secundi) v(aletudine) p(ericulosa) / r(ecuperati).

⁷²¹ Dimum je spomenuté ako hranica poľa pôsobnosti výberu Tráckeho portória priamo v nápisoch HD026625.

⁷²² CIL 03, 12399 = AE 1895, 0044. = HD003275: I(OVI) O(PTIMO) M(AXIMO) // CETERISQ(U)E DIIS DE/ABUSQUE GIRI/DAVENS(IBUS) MEM/OR AUGGG(USTORUM) NNN(OSTRORUM) / SER(VUS) [(CONTRA)SC(RIPTOR) STAT(IONIS) DIM(ENSIS) / GRAVI VALETUDIN(E) / LIBERATUS

⁷²³ CIL 03, 12363. = AE 1895, 0045. = HD019760.

Statio Durostori (Dnešná Silistra v Bulharsku)

Durostorum sa nachádzalo v Tráckom colnom okrsku. Z neho poznáme vo všeobecnosti rádovo menej relevantných nápisov ako z Ilýrskeho okrsku. Náhrobok pre istú [---]iu Eirene, dal vyhotoviť Cat[---], ktorý sa označuje ako *vilicus statio Durostori*. Prítomnosť termínu *vectig* naznačuje, že sa jedná o nápis datovaný skôr do 3. st. n.l.⁷²⁴

Novae (dnešný Svištov v Bulharsku)

Predpokladaná existencia *statio* je založená na náleze votívneho nápisu datovaného do roku 100 n.l. Datovanie je však určené na základe skutočnosti, že Melichrysos uviedol meno svojho pána P. Caragonia Philopalaestra, ktorý je známy ako *conductor Ripae Thraciae*. Nápis je však zachovaný len fragmentárne a druhá polovica bola doplnená na základe nápisov z Itrie.⁷²⁵ Existencia stanice alebo pôsobiska člena *portoria* je však pravdepodobná aj vzhľadom na skutočnosť, že sa Novae nachádzalo na západnej hranici Tráckeho colného okrsku.

Nepotvrdené/Nerelevantné/Menej pravdepodobné stanice

Capidava (Dnešná Capidava v Rumunsku) – Moesia Inferior

V Capidave boli objavené dva nápisy, z ktorých jeden bol dedikovaný T. Iulio Saturninom.⁷²⁶ Saturninus na tomto nápise uvádza, že je *praefectom vehiculorum*, tribúnom *Legio I Italicae*, *praefectom cohors I Claudiae equitatae*, *scriba tribunicus apparitor* cisára Antónia Pia a *conductorom* „oboch“ Ilýrii a Tráckej ripy. Na základe týchto titulov je zrejmé, že Saturninus bol skutočne vplyvným mužom a jeho kontakty siahali až k cisárovi. Nápis, spolu s ďalším odhaleným v Nicopolis Ad Istrum,⁷²⁷ je datovaný medzi roky 155 – 160 n.l. Vzhľadom na to, že sa nejedná o jedinečný nález je možné predpokladať, že sa nachádzal aj na iných miestach v rámci

⁷²⁴ HD043012 = CIL 03, 07479.

⁷²⁵ AE 1919, 0010 = HD026625; AE 2007, p. 458 a. n. 1228. = HD044434.

⁷²⁶ HD026818 = AE 1934, 0107.

⁷²⁷ Z nápisu je zachovaná len polovica, avšak podľa syntaxe je evidentné, že zadávateľ bol tá istá osoba. HD023794: \$] / [---] EQUITAT[AE SCRIB]A TRIBUNICIUS [AP]PARITOR IMP(ERATORIS) CAE[S(ARIS)] / [T(ITI)] AEL(I) HADR(IANI) ANTON[I]NI AUG(USTI) PII P(ATRIS) P(ATRIAE) COND(UCTOR) / [I]LLYR(ICI) UTRIUSQ(UE) ET / RIPAE THRACICAE // EX V(OTO) P(OSUIT).

Moesie Inferior. Cieľom týchto nápisov bolo predovšetkým prezentovanie svojej osoby pred miestnym obyvateľstvom žijúcim v oblasti kde práve rozširoval svoje pole pôsobenia.

Z druhého nápisu, ktorý bol objavený v Capidave sa zachovali už len fragmenty.⁷²⁸ Z nich boli zrekonštruované len slová VECTI]GALIS a PR[OC(URATORI)]. Aj keď je tento nápis s vysokou pravdepodobnosťou relevantný práve pre výber *vectigalia*, bez ďalších informácií má pomerne malú výpovednú hodnotu.

⁷²⁸ HD020361 = AE 1967, 0423.

4.5. Personálna štruktúra *Publicum Portorium Illyrici*

Funkcie členov *Publicum Portorium Illyrici* boli pomerne rôznorodé, avšak 5 najčastejších funkcií sa objavuje až pri 85% všetkých prípadov.⁷²⁹ Na základe epigrafického materiálu preto môžeme všeobecne hovoriť o pomerne jednoduchej personálnej štruktúre prinajmenšom tých staníc, ktoré sa nachádzali na hraniciach colných okrskov. Jednoduchú štruktúru týchto pohraničných staníc by bolo možné vysvetliť aj z praktického hľadiska vzhľadom na to, že každá stanica musela fungovať čo najefektívnejšie aby mohla produkovať čo najväčší zisk. Zároveň, pri predpoklade prepravy vybratého *portoria* z pohraničných staníc do regionálnych centrál,⁷³⁰ bolo hlavnou úlohou personálu týchto staníc výber *portoria*, zaznamenanie výberu a výdaj potvrdenia, čo bolo možné vykonať menším množstvom personálu. Na druhú stranu je tiež možné, že nižšie postavený personál si jednoducho nemohol dovoliť dedikovanie oltáru s nápisom.

Spomedzi 132 jednotlivcov v rámci skúmanej oblasti, pri ktorých bolo možné určiť ich povolanie, sú tie najčastejšie zaznamenané v nasledovnom množstve: *vilicus* (56), *contrascriptor* (20), *procurator* (15), *conductor* (13), a *vilici vicarius* (11) za nimi nasleduje *tabularius* (4), *circitores*(4), *scrutator*(4), *arcarius*(3) a *arcari vicarius*(1) a *tabularius et vilicus* (1). Tieto funkcie v rámci Ilýrskeho portoria sú zároveň podobné s tými, ktoré sú zachytené na nápisoch v iných provinciách a z regionálneho hľadiska tu nedochádza k žiadnej lokálnej odchýlke.⁷³¹ Cieľom tejto podkapitoly zaoberajúcej sa pozíciami v rámci *Publica Portoria Illyrici* bude snaha o priblíženie ich funkcie. Podrobne sa však budeme venovať najmä povolaniam *conductores* a *procuratores*.

⁷²⁹ Pri nápisoch, kde je s istotou možné tvrdiť, že ide o nápisy členov *portoria* je to 112 zo 132 (85 %) funkcií na nápisoch.

⁷³⁰ Kritzinger (2015, s.27); De Laet (1949, s. 373).

⁷³¹ Medzi najdôležitejšie patrí: *actores; apparitores; arcarii; circitores; coloni; contrascriptores; dispensatores; librarii; portitores; praepositi; scrutatores; stationarii; statores; stipatores; tabellarius; tabularius, vicarii; vilici*. de Laet (1949, s. 375;413); Vittinghoff (1953, s. 385); Brunt (1990, s. 398; s. 408; s. 417); Mennella (1992, s. 217); Schäfer (1992, s.32); Alpers (1995, s. 271); Nijf (2008, s. 285n).

4.5.1. Conductores

V rámci skúmanej oblasti (Regio X Venetia et Histria, Noricum, Panónia, Dalmácia, Moesia a Dácia) bolo doteraz objavených 13 *conductorov* spravujúcich výber *portoria*. Pri väčšine *jednotlivcov* je možné pomerne presne určiť časové obdobie kedy tento post zastávali. Je to vďaka 70tym rokom 2.st.n.l., kedy výber *portoria* prechádza pod správu *procuratores* a zároveň vďaka kontinuite „*conductorstva*“ T. Iulia Saturnina. Tieto dve skutočnosti spolu s ďalšími nápismi napomohli hypotetickej rekonštrukcii časovej osi, podľa ktorej je možné zoradiť *conductorov* s pomerne veľkou presnosťou.⁷³²

P. Caragonius Philopalaestrus – okolo 100 n.l.

- *conductor* *publici portori ripae Thraciae*

C. Calcinus Tertianus – pred 145 n.l.

- *cond(uctor) p(ublici) p(ortorii)*

M. Antonius Fabianus – pred 145 n.l.

- *c(onductor) portori Illyrici*

T. Iulius Saturninus – 146 n.l. – 161/6 n.l.

- *c(onductoris) p(ublici) p(ortorii)*
- *conduc(toris) p(ublici) p(ortorii) Illyr(ici)*
- *c(onductoris) p(ublici) p(ortorii) t(ertiae) p(artis)*
- *cond(uctor) Illyr(ici) utriusq(ue) et ripae Thracicae*

Q. Sabinus Veranus – niekedy medzi 150 n.l. – 160 n.l.

- *cond(uctoris) p(ublici) p(ortorii)*
- *conduc(toris) / portori(i) / Illyrici*

⁷³² Rekonštrukcii a prezentovaniu dodatočných nápisov sa budeme detailne venovať v 5.2.3. Interpretácia spoločenskej siete.

- *t(ertiae) p(artis) cond(uctoris) portori(i) Illyrici*

Iuliovci (T. Iulius Capito, C. Iulius Epaphroditus, Iulius Ianuarius) – niekedy medzi 165 n.l. – 175 n.l.

- *cond(uctoris) p(ortorii) p(ublici) Illyr(ici)* – iba Ianuarius
- *c(onductorum) p(ortorii) p(ublici)* - Iuliovci
- *conductorum p(ublici) p(ortorii) Illyrici et ripae Thraciae* – Iuliovci
- *c(onductor) p(ortorii) p(ublici)* - Capito
- *c(onductor) p(ublici) p(ortorii) Illyric(i) et R(ipae) T(hraciae)* – Capito

Iulius Perseus – niekedy medzi 165 n.l. – 170 n.l.

- *c(onductoris) p(ublici) p(ortorii) vectigalis Illyr(ici)*

C. Iulius Sa[] – niekedy medzi 165 n.l. – 170 n.l.

- *co]nd(uctor) p(ublici) p(ortorii) / [--- Th]r(aciae)*

C. Antonius Rufus – niekedy medzi 160 n.l. – 175 n.l.

- *c(onductoris) p(ublici) p(ortorii)*

P. Aemilius Eutyches – 2. pol. 2.st n.l. – 1. pol. 3. st. n.l.

- *cond(uctor) VIII et XX ripae flum(inis) Da/nu(vi)*

Iulius Proclus – 2. pol. 2.st n.l. – 1. pol. 3. st. n.l.

- *cond(uctoris) VIII ... XX*

P. Caragonius Philopalaestrus

Caragonius Philpapaestrus je dodnes prvým známym *conductorom publici portori ripae Thraciae*. Do dnešného dňa poznáme tri nápisy, na ktorých sa jeho meno objavuje, z toho dva

z nich boli objavené v dnešnej Istrii.⁷³³ Tieto nápisy označujú okrem iného aj západnú hranicu Tráckeho colného okrsku pri meste Dimum (dnešné Belene v Bulharsku na brehu Dunaja), ale aj formu výberu *portoria*. Forma textu týchto dvoch nápisov naznačuje, že medzi zástupcami mesta a Tráckym *portorium* existovali nezrovnalosti, ktorých snaha o vyriešenie je zachytená práve na týchto nápisoch datovaných do 25. Októbra 100 n.l. Tretí nápis, objavený v Svištove (antické Novae vzdialené 40 km východne od Dimum), bol dedikovaný neznámemu bohu ([INVICTO?] DEO) otrokom Publia Caragonia Philopalaestra menom Melichrysus.⁷³⁴ Je dôvodné predpokladať, že nápis súvisí s aktivitami *portoria*, avšak vzhľadom na hypotetickú rekonštrukciu je potrebné byť obozretný na vyvodzovanie záverov. V každom prípade je vďaka Philopalaestroví možné tvrdiť, že Ilýrske portorium a Trácke portorium boli samostatne sa rozvíjajúce jednotky, ktoré boli spravované spoločne až T. Iuliom Saturninom.

C. Calcinius Tertianus

Dôležitý a zároveň prvý nápis, ktorý súvisí s výberom portoria na území Ilýrskeho colného okrsku, bol objavený v slovinskom meste Celje (antická Celeia). Nápis bol dedikovaný C. Calciniom Tertianom⁷³⁵ a je datovaný do 1. polovice 2. st.n.l.⁷³⁶ Jedná sa o osobný nápis, ktorý zasvätil Jupiterovi Optimovi Maximovi v mene svojom, svojej ženy a synov a vďaka tomu je možné predpokladať, že v Celeie bolo Tertianovo sídlo. Tertianus sa na nápise označuje ako *conductor publici portorii*. Vďaka kontinuite *conductorstva* T. Iulia Saturnina a Q. Sabina Verana, je dôvodné predpokladať, že je tento nápis datovateľný pred 146 n.l., čo je tradične akceptovaný rok kedy sa stal Saturninus *conductorom*.

M. Antonius Fabianus

⁷³³ Oba nápisy boli druhotne použité ako stavený materiál. AE 1919, 0010 = HD026625; AE 2007, s. 458. = HD044434.

⁷³⁴ HD020910 = AE 1940, 0100: [INVICTO] / DEO / MELICHRYSUS / P(UBLI) CARAGONI / PHILOPALAESTRI / [COND(UCTORIS) PUBL(ICI) POR(TORII)] / [RIPAE THRACIAE] / [SER(VUS) VIL(ICUS) POSUIT]. Druhá časť nápisu bola rekonštruovaná na základe nápisu AE 1919, 0010 = HD026625.

⁷³⁵ CIL 03, 05184. = HD067165.

⁷³⁶ Malone (2005).

Nápis objavený neďaleko srbskej dedinky Kostolac (antické Viminacium) bol zasvätený Mercatorom (s najväčšou pravdepodobnosťou nemal žiadnu spojitosť s Ilýrskym *portorium*) pre M. Antonia Fabiana.⁷³⁷ Fabianus, v čase kedy bol nápis dedikovaný, zastával funkciu *procurator argentariarum Pannonicarum*. Vďaka Mrozekovej práci tak bolo možné určiť *Terminus ante quem* samotného nápisu na obdobie vlády cisára M. Aurélia.⁷³⁸ Počas tohto obdobia boli totiž bane v Panónii a Dalmácii spravované pod spoločnou administratívou. Ørsted predpokladá, že funkcia *procurator XL Galliarum et portus (Lirensis)* bola jeho predchádzajúca pozícia a *conductor* Ilýrskeho portoria bola jeho prvá funkcia.⁷³⁹ Spolu s Dobóm predpokladajú, že funkciu *procurator* Galského portoria zastával už pred 138 n.l. V prípade ak by bola funkcia *conductor Portorii Illyrici* zdôraznená ako tá relevantná a posledná, ktorú Fabianus zastával, nápis by bolo možné datovať niekedy pred rok 150 n.l.

Je to najmä z toho dôvodu, že M. Antonia M. filio Fabia Fabiana je možné prepojiť až s dvomi *conductormi* a to vďaka jeho *nomen gentilicium* – Antonius, s C. Antoniom Rufom. Zároveň nám jeho filiácia – Fabia napovedá o príbuzenskom vzťahu s T. Iulium Saturninom, ktorý si podobnú filiáciu pridával na nápisy v Moesii Inferior. Bez ďalších materiálov nie je možné presnejšie určiť o aké príbuzenské prepojenia v oboch prípadoch išlo, avšak naznačuje to isté prepojenie medzi *gens* Antonius a Iulius.

T. Iulius Saturninus

Saturninus bol kľúčovou osobou Ilýrskeho colného systému, ktorá je známa z 12 nápisov z celého Dunajskej oblasti. Zmienka o ňom sa dochovala aj na podstavci z Calachioi (Capidava v juhovýchodnom Rumunsku pri pobreží Čierneho mora), na ktorom je vyslovene označený ako *conductor Illyrici utriusque et ripae Thraciae*.⁷⁴⁰ Zároveň zdôrazňujeme, že termín „*conductor*

⁷³⁷ AE 1905, 0152 = HD030468 = UEL5423: M(ARCO) ANTONI(O) / M(ARCI) F(ILIO) FABIA / FABIANO PROC(URATORI) / XL GALLIARUM / ET PORTUS ITEM / ARGENTARIAR(UM) / PANNONICAR(UM) / C(ONDUCTORI) PORTORI ILLYRICI / PATRONO BONO / MERCATOR LIB(ERTUS).

⁷³⁸ Mrozek (1982, s.47).

⁷³⁹ Ørsted (1985, s. 329).

⁷⁴⁰ HD026818 = IScM5,10 = AE 1934,107: T(ITUS) IUL(IUS) T(ITI) FIL(IUS) FAB(IA) SAT[UR]NINUS PRAEF(ECTUS) VEH(I)CUL(ORUM) TRIB(UNUS) MIL(ITUM) LEG(IONIS) I ITAL(ICA)E P[R]AEF(ECTUS) COH(ORTIS) I CL(AUDIAE) EQUITATAE || SCRIBA TRIBUNIC(IUS) AP[PAR]ITOR IMP(ERATORIS) CAES(ARIS) TI|TI AELII HADRIANI | [A]NTONINI AUG(USTI) PII | [P(ATRIS) P(ATRIAE)] COND(UCTOR) ILLYRICI || [U]TRIUSQU(E) ET RIPAE | THRACICAE.

Illyrici utriusque“ nemusel znamenať kontrolu nad celou oblasťou, ale jej dvomi východnými časťami.⁷⁴¹

T(ITUS) IUL(IUS) T(ITI) F(ILIVS) FAB(IA) SAT[UR]
NINUS PRAE(FECTUS) VEH(I)
CUL(ORUM) TRIB(UNUS) MIL(ITUM) LEG(IONIS) I ITAL(ICA)E PR
AEF(ECTUS) COH(ORTIS) I CL(AUDIA)E EQUITATAE
SCRIBA TRIBUNIC(IUS) AP
PARITOR IMP(ERATORIS) CAES(ARIS) TI
TI AELII HADRIANI
ANTONINI AUG(USTI) PII
[P(ATRIS) P(ATRIAE)] COND(UCTOR) ILLYRICI
[U]TRIUSQ(UE) ET RIPAE / THRACICAE

Nápis z antickej Capidavy (dnešné Topalu v Rumunsku) nám však poskytuje aj ďalšie informácie o jeho živote. Činnosť *conductora* je na tomto nápise odsunutá na koniec. Zimmerman v tomto zoradení vidí nielen simultánne zastávanie viacerých pozícií, ale aj zdôraznenie poslednej spomenutej úradnej pozície.⁷⁴² Predpokladáme, že išlo o Saturninovu snahu prezentovať svoju silnú pozíciu, ktorú mu okrem jeho kariéry v armáde poskytoval najmä jeho vzťah s cisárom. To hlavne z dôvodu prezentácie svojho postavenia pred miestnou komunitou. Ako sme mohli vidieť na nápise P. Caragonia Philopalaestra, na základe dohôd s miestnymi komunitami závisela aj výška vybraného *portoria*. Potvrdenie tohto predpokladu je doložené existenciou totožného nápisu z antického Nicopolis ad Istrum (dnešný Loveč v Bulharsku), z ktorého nám chýba jeho prvá tretina.⁷⁴³ Vďaka podobnej terminológii sme mohli identifikovať, že aj tento nápis bol vyhotovený pre Saturnina. Táto skutočnosť by podporovala teóriu o jeho snahe rozšíriť povedomie o jeho osobe v rámci novej oblasti.

⁷⁴¹ Viac v kapitole 5.2.3. Interpretácia spoločenskej siete.

⁷⁴² Zimmerman (2016, s.143).

⁷⁴³ HD023794: -----] / [---] EQUITAT[AE SCRIB]A TRIBUNICIUS [AP]PARITOR IMP(ERATORIS) CAES[ARIS] / [T(ITI)] AEL(I) HADR(IANI) ANTON[I]NI AUG(USTI) PII P(ATRIS) P(ATRIAE) COND(UCTOR) / [I]LLYR(ICI) UTRIUSQ(UE) ET / RIPAE THRACICAE // EX V(OTO) P(OSUIT).

Jeden z najdôležitejších portoriových nápisov bol súčasťou oltáru objaveného v dnešnej obci Mehadie v JZ Rumunsku (neďaleko antického Ad Mediam - údolie Cerny). Na nápise sa spomína *statio Tsiernensis*, v ktorom slúžil Felix.⁷⁴⁴ Nápis znie:

HERCULI AUGUSTO SACRUM(?) / FELIX IULI SATURNINI C(ONDUCTORIS)
P(UBLICI) P(ORTORII) / T(ERTIAE) P(ARTIS) EX PRIV(ATIS) STATIONIS /
TSIERNEN(SIS) IIII I(DIBUS) DEC(EMBRIBUS) ANNO XI / BARBARO ET REGULO
CO(N)S(ULIBUS) / EX VOTO POSUIT

Na základe konzulov spomenutých v 5. riadku bolo tento nápis možné datovať do roku 157 n.l. Dôležitá je však aj zmienka „jedenásty rok“. Podľa Zimmermana sa text odvoláva na rok odkedy bol Saturninus *conductorom*,⁷⁴⁵ čo by znamenalo, že by bol v tejto pozícii od roku 146 n.l. Ørsted a Zimmerman však túto zmienku o počte rokov vo funkcii z tohto nápisu (a z nápisu objaveného v Alburnii Maior (dnešná Roşia Montană v Rumunsku))⁷⁴⁶ pri svojich hypotézach o pretrvaní 5 ročného cyklu platnosti licencie – *lustra* do veľkej miery prehliadajú. Predpokladáme, že ak by skutočne tieto časové úseky odzrkadľovali obdobie vo funkcii, muselo by to znamenať, že Saturninove vplyvné kontakty mu zaistili udržanie si funkcie *conductor*. A tiež, že mu do istej miery pomohli obchádzať, ak nie úplne ignorovať, pridelovanie licencie počas aukcie.

Saturninus bol ako *conductor* spomínaný na nápisoch naprieč celým historickým územím Ilyrika a Moesie Inferior. O jeho živote sa nám však zachovalo viacero informácií a jeho životnú púť by bolo možné rekonštruovať nasledovne:

Narodenie mladého Tita okolo roku 120 n.l. *Tribus Fabia* naznačoval,⁷⁴⁷ že jeho rodina pochádzala zo západu a na základe Saturninovej kariéry môžeme hovoriť o rodine s dobrým zázemím. Ørsted predpokladá, že jeho otec mohol zastávať rolu *conductor*.⁷⁴⁸ Mladý Titus svoju

⁷⁴⁴ Ex Privatis, ktorý sa v tomto nápise nachádza bol prvýkrát identifikovaný až Dobóm. Ide o dôležitú informáciu, ktorá nám približuje vzťah medzi conductores a ich otrokmi, alebo prepustencami. Podľa Zimmermana sa jedná o dôkaz, že boli pracovníci v jednotlivých staniach majetkom ich pána, keďže tento termín interpretuje ako „z domu“ – svojho pána. Zimmerman (2016, s.144) Zároveň však môže ísť o ojedinelý prípad.

⁷⁴⁵ Zimmerman (2016, s.144).

⁷⁴⁶ Hartmann (2015, s. 46): TabCerD XVI: *T(iti) / Iuli / Saturnini / conduct(or)is / Illyr(ici) / ann(o) / VI.*

⁷⁴⁷ HD065775 = CIL 13, 03636; HD026818 = AE 1934, 0107.

⁷⁴⁸ Ørsted (1985, s. 315).

kariéru viedol ako úspešný člen jazdeckého stavu a po krátkej vojenskej kariére ako *praefectus cohortis I Claudiae equitata* v Sebastopolise (Kapadócia)⁷⁴⁹ a *tribunus militum legionis I Italicae*, pôsobil ako *scriba tribunicus apparitor* pre cisára Antónia Pia.⁷⁵⁰

Posledný zmieneny post mu s najväčšou pravdepodobnosťou zabezpečil aj možnosť získať pozíciu *praefectus vehiculorum*. Vďaka nej mal Saturninus na starosti správne fungovanie *cursus publicus*,⁷⁵¹ čím logicky získaval aj dodatočný prehľad o fungovaní Rímskej cestnej siete. Funkciu *praefectus vehiculorum* zastával spolu s funkciou *conductora publici portorii Illyrici*, ktorú získal podľa všetkého v roku 146 n.l.⁷⁵² Svedčí o tom nápis, ktorý nechal vyhotoviť jeho otrok Faustus neďaleko Senia (dnešný Senj v Chorvátsku).⁷⁵³

S istotou nie je možné určiť, ktorú z týchto dvoch spomenutých funkcií získal ako prvú. Ørsted tvrdí, že funkciu *praefectus* dosiahol až počas svojho 3. lustra ako *conductora*, čiže na konci 50.tych rokov 2.st. n.l.⁷⁵⁴ Toto tvrdenie je však založené len na predpoklade, že mu táto funkcia bola pridelená za zásluhy pre rozvoj výberu Ilýrskeho portoria. Rovnako je možné, že zo skúseností, ktoré mu funkcia *praefectus* poskytla bol schopný výber *portoria* zefektívniť a rozšíriť. V každom prípade išlo o človeka, ktorý stál za úspešným rozširovaním vplyvu a administratívnej oblasti *publica portoria Illyrici*. Bol tak prvým *conductorom*, počas ktorého funkcie sa začínajú zamestnanci výraznejšie organizovať a zviditeľňovať, prinajmenšom vo východnej časti Ilýrskeho portoria.

Na sklonku jeho kariéry dochádza ešte k jednému významnému posunu v hierarchii. Z jeho posledného dochovaného nápisu datovaného do 168-169 n.l.,⁷⁵⁵ ktorý sa však objavil až v Trieri (antická Augusta Treverum), sa jasne definuje celým menom a jeho titulom *procurator Augustorum*.⁷⁵⁶ Tento fakt zvykne byť interpretovaný ako ocenenie za jeho dlhoročné skúsenosti v colníctve a finančnej správe.⁷⁵⁷ Jeho prítomnosť v tomto regióne je však prekvapivá

⁷⁴⁹ Viac v Speidel (2009, s. 612 – 613).

⁷⁵⁰ Viac v Purcell (1983).

⁷⁵¹ Tilburg(2007, s. 58).

⁷⁵² Zimmerman (2016, s.144).

⁷⁵³ HD020913 = AE 1940, 0101. : S(OLI) I(NVICTO) M(ITHRAE) / FAUSTUS / T(ITI) IUL(I) SATURNI/NI PRAEF(ECTI) VEHI/CULOR(UM) ET COND/UCT(ORIS) P(PUBLICI) P(PORTORII) SER(VUS) VIL(ICUS) / PRO SE ET SUIS / V(OTUM) S(OLVIT) L(IBENS) M(ERITO).

⁷⁵⁴ Ørsted (1985, s. 316).

⁷⁵⁵ Scheid (1998, s. 266).

⁷⁵⁶ HD065775: DEO ASCLEPIO / T(ITUS) IUL(IUS) TITI FILIUS FABIA / SATURNINUS PROCURATOR / AUGUSTORUM DONO DEDIT.

⁷⁵⁷ V 2. polovici 2. storočia sa začínajú prokurátorské vrstvy zaplňovať aj nižšie postavenými scribae (najmä sexagenarii a centenarii). Prvým kto získal túto pozíciu bol práve T. Iulius Saturninus. Viac v Hartmann (2021).

a s najväčšou pravdepodobnosťou sa nejednalo o trvalý presun. Na nápise sa po prvýkrát nevyskytuje iné ako Saturninovo meno a motívom venovania je najmä zavďačenie sa bohu Asklépiovi a nie prezentácia ako to bolo v prípade nápisov z Topalu (antická Capidava)⁷⁵⁸ a Loveča (antické Nicopolis ad Istrum).⁷⁵⁹ Zasvätenie bohu Asklépiovi by podľa Domaszewského, H.G. Pflauma a L. Schwindena mohlo znamenať, že by tento dar mohol súvisieť s morom, ktorý sa šíril v Porýni od roku 166 n.l.⁷⁶⁰ Táto hypotéza je však napriek jej logickosti podložená len príliš strohými dôkazmi. Faktom však zostáva, že ďalší nápis zmieňujúci Saturnina zatiaľ nebol objavený, s výnimkou nápisu pochádzajúceho z Ríma, ktorý však mohol byť zasvätený v predchádzajúcich rokoch.⁷⁶¹

Quintus Sabinus Veranus

Doteraz bolo objavených 12 nápisov,⁷⁶² o ktorých môžeme s vysokou pravdepodobnosťou povedať, že boli zasvätené ľuďmi z blízkeho okolia Quinta Sabinia Verania.⁷⁶³ No ani jeden z týchto nápisov nebol dedikovaný samotným Veranom. Z nápisov nevyplýva ani viac informácií ako napríklad jeho ďalšie funkcie, čo nám značne komplikuje možnosť rekonštruovať jeho život. Ako jediný okrem T. Iulia Saturnina bol na nápisoch uvádzaný ako .. *T(ERTIAE) P(ARTIS) / CONDUC(TORIS) / PORTORI(I) / ILLYRICI* ..⁷⁶⁴ resp. *T(ERTIAE) P(ARTIS) C(ONDUCTORIS) P(UBLICI) P(ORTORII)* ..⁷⁶⁵ Všetky tri nápisy pochádzajú z oblasti v okolí Poetovia (dnešný Ptuj v Slovinsku). Ak by sme prijali predpoklad, že prepis T P v skutočnosti

⁷⁵⁸ HD026818: T(ITUS) IUL(IUS) T(ITI) F(ILIIUS) FAB(IA) SAT[UR]/NINUS PRAE(FECTUS) VEH(I)/CUL(ORUM) TRIB(UNUS) MIL(ITUM) LEG(IONIS) I ITAL(ICAE) PR/AEF(ECTUS) COH(ORTIS) I CL(AUDIAE) EQUITATAE / SCRIBA TRIBUNIC(IUS) AP/PARITOR IMP(ERATORIS) CAES(ARIS) TI/TI AELII HADRIANI / ANTONINI AUG(USTI) PII / [P(ATRIS) P(ATRIAE)] COND(UCTOR) ILLYRICI / [U]TRIUSQ(UE) ET RIPAE / THRACICAE

⁷⁵⁹ HD023794: ----- / [---] EQUITAT[AE SCRIB]A TRIBUNICIUS [AP]/PARITOR IMP(ERATORIS) CAE[S(ARIS)] / [T(ITI)] AEL(I) HADR(IANI) ANTON[I]/NI AUG(USTI) PII P(ATRIS) P(ATRIAE) COND(UCTOR) / [I]LLYR(ICI) UTRIUSQ(UE) ET / RIPAE THRACICAE // EX V(OTO) P(OSUIT)

⁷⁶⁰ Viac v Scheid (1998. s. 266).

⁷⁶¹ CIL 06, 559 : [PA]NTHEO / AUG(USTO) SACRUM / T(ITUS) IULIUS / SATURNINUS / PROC(URATOR) AUGUSTOR(UM) / ET FAUSTINAE AUG(USTAE).

⁷⁶² CIL 03, 5146 = HD066888; CIL 03, 4015 = HD068877; CIL 03, 14354, 26 = HD017399; CIL 03, 15184, 24 = HD071858; CIL 03, 4017 = HD068868; CIL 03, 4875 = HD056994; UEL 2580 = HD057770; AE 1986, 0571 = HD007971; AE 1996, 1342 = HD042863; AE 2008, 1020 = HD065044.

⁷⁶³ Veranus je nezvyčajné gentilicium, ktoré sa v Rímskych písomnostiach objavuje len zriedka. Viac v Syme (1957).

⁷⁶⁴ CIL 03, 4015 = HD068877 a AE 1986, 0571 = HD007971.

⁷⁶⁵ CIL 03, 15184, 24 = HD071858.

znamená *Tertiae Partis* a označuje administratívne rozdelenie Ilýrskeho portoria na 3 časti, znamenalo by to hneď niekoľko ďalších skutočností o živote Q. Sabinia Verania. Vzhľadom na to, že T P v spojitosti s funkciou *conductoris publici portorii* bolo použité už len Felixom (zamestnancom/*libertom* T. Iulia Saturnina) na nápise objavenom v Băile Herculane (Rumunsko),⁷⁶⁶ môžeme predpokladať, že Veranus a Saturninus boli nielen súčasníkmi, ale aj kolegami. Ďalšou skutočnosťou je fakt, že všetky tri nápisy, na ktorých je Veranus spomenutý ako *tertia partis conductoris* boli objavené v oblasti Poetovia. Preto je dôvodné predpokladať, že prinajmenšom počas rokov 155 - 157 spravoval práve oblasť medzi Itáliou a susednými provinciami, inak povedané, západnú časť Ilýrskeho portoria.⁷⁶⁷ O tom by mohol svedčiť aj nápis zo Statio Enensis na hraniciach vtedajšieho Norika s Raetiou (dnešný Prutting (časť Mühlthal) v Nemecku). V tejto oblasti bol objavený nápis zasvätený Fructom, pravdepodobne *vilicom Statio Enensis*.⁷⁶⁸

Poslednú informáciu, ktorú je možné extrahovať z nápisov je skutočnosť, že oba nápisy, ktoré boli súkromného charakteru boli objavené priamo v hlavnom provinčnom meste Norika – Virunum.⁷⁶⁹ Jeho súkromný život je preto možné spájať priamo s touto oblasťou.

Nápis pre Q. Sabinia Verania zasvätený Macrinom, ktorý sa prezentuje ako *arcarius* v Municipium Montanensium (dnešná Montana v Bulharsku) je jediným nápisom objaveným na východ od Poetovia.⁷⁷⁰ Avšak pri tomto nápise nie je známe, či Sabinus Veranus bol súčasťou Ilýrskeho *portoria*, vzhľadom na chýbajúce termíny v nápise, ktoré by ho identifikovali ako *conductora*.

Na základe týchto skutočností je možné aspoň čiastočne rekonštruovať život Q. Sabinia Verania nasledovne: narodený medzi 110 – 130 n.l. na neznámom mieste, vychovaný vo Virunume. Počas upevňovania pozície Ilýrskeho portoria v Dácii a Moesii sa stal *conductorom*,

⁷⁶⁶ HD046381 = CIL 03, 01568: HERCULI AUGUSTO SACRUM(?) / FELIX IULI SATURNINI C(ONDUCTORIS) P(UBLICI) P(ORTORII) / T(ERTIAE) P(ARTIS) EX PRIV(ATIS) STATIONIS / TSIERNEN(SIS) IIII I(DIBUS) DEC(EMBRIBUS) ANNO XI / BARBARO ET REGULO CO(N)S(ULIBUS) / EX VOTO POSUIT.

⁷⁶⁷ Nápis HD046381 je datovaný do 10. decembra 157. Viac v kapitole 5.2.3. Interpretácia spoločenskej siete.

⁷⁶⁸ AE 2008, 1020 = HD065044: [INV]IC[TO] / MI[T]HR[AE] / [F]RUCTUS Q(UINTI) / [SA]BINI VERANI / [CON]D(UCTORIS) P(UBLICI) [P(ORTORII) SER(VUS) VIL(ICUS?) ST?]A[T(IONIS)?] / [---] TEMPL(UM)? DE]DI[C]/[AVIT A]RAMQ(UE) M[ARMOREAM? ---?]

⁷⁶⁹ UEL 2580 = HD057770: BELLICUS SABI/NI VERANI V(IVUS) F(ECIT) SIBI ET CAN/DIDAE CONIUGI ET SA/TURNINO FRATRI ET / SPORAE MATRI ET / SENONI ET SEXTILIAE SOR(ORIBUS) a CIL 03, 4875 = HD056994: ALBANO / Q(UINTI) SAB(INI) VER(ANI) S(ERVO) / ET SILVANAE CON(IUGI).

⁷⁷⁰ HD042863 = AE 1996, 1342: DIANA E / PRO SAL(UTE) Q(UINTI) / SABINI VE/RANI II VP(?)R MACRIN(US) / ARC(ARIUS) POS(UIT) CUR(ANTE) / HILARO VITE/LIUS D(EDIT) V(OTUM) S(OLVIT) L(IBENS) M(ERITO).

ktorý mal na starosti správu západnej časti okrsku (spolu s T. Iuliom Saturninom) s množstvom vlastných otrokov niekedy okolo roku 157 n.l. Koniec jeho pôsobenia v Ilýrskom *portorii* nie je jasne definovaný. Je možné, že ho mohol nahradiť priamo C. Antonius Rufus, Iuliovci, ale aj T. Iulius Saturninus, ktorý by tak prevzal aj riadenie západnej časti.

Iuliovci (T. Iulius Capito, C. Iulius Epaphroditus a Iulius Ianuarius)

Podľa viacerých odborníkov na tému Ilýrskej colnej oblasti sa jedná skôr o prepustencov, ktorí pracovali pre T. Iulia Saturnina a pôsobili ako *conductores* zhruba niekedy medzi 165 n.l. a prelome 70tych rokov 2.st. n.l.⁷⁷¹ Pred tým, než sa však budeme venovať týmto osobám v ich spojitosti s funkciou *conductores*, je potrebné spomenúť jeden nápis, ktorý nám približuje a odhaľuje zaujímavú hierarchiu vo vnútri Ilýrskeho okrsku. Ide o nápis objavený v antickej Montane (dnešná Montana v Bulharsku).⁷⁷²

DIANAE REGINAE
PRO SALUTE FAVO/RINI ET SECUNDIAE
VERN(ARUM) T(ITI) IUL(I) SATUR
NINI C(ONDUCTORIS) P(UBLICI) P(ORTORII) ILLYR(ICI) SUB
IUL(IIS) CAPITONE ET EU
P(H)ORO CIRC(ITORIBUS) P(UBLICI) P(ORTORII) ASCLE
PIADES SER(VUS) VIL(ICUS) ET LU
CENSIA PARENTES

Nápis je vyhotovený *vilicom* Asklépiadom a jeho manželkou Lucensiou, ktorí ho zasvätili Diane v prospech ich deti Favorina a Secundie. Zaujímavejší je však fakt, že Asklépiades nechal na nápise okrem svojho pána T. Iulia Saturnina spomenúť aj dve postavy, T. Iulia Euphora a T. Iulia Capita, ktoré označuje ako *circitores*. Funkcia *circitores*, je nám v súvislosti s Illyrikom

⁷⁷¹ De Laet (1949, s.398;400); Ørsted (1985, s.321-327).

⁷⁷² HD042862 = AE 1996, 1341: DIANAE REGINAE / PRO SALUTE FAVO/RINI ET SECUNDIAE / VERN(ARUM) T(ITI) IUL(I) SATUR/NINI C(ONDUCTORIS) P(UBLICI) P(ORTORII) ILLYR(ICI) SUB / IUL(IIS) CAPITONE ET EU/P(H)ORO CIRC(ITORIBUS) P(UBLICI) P(ORTORII) ASCLE/PIADES SER(VUS) VIL(ICUS) ET LU/CENSIA PARENTES.

známa ešte z jedného nápisu dedikovaného v antickej Ratiarii (dnešné Dimovo v Bulharsku, vzdialeného len ~70 km od Montany). Na nápise sa nám zachovalo meno T. Iulius Optatus.⁷⁷³ Členovia *portoria Illyrici* na tejto pozícii boli prepustenci, ktorí pomáhali T. Iuliovi Saturninovi spravovať jeho okrskok a je pravdepodobné, že slúžili ako jeho zástupcovia. Najdôležitejším menom z tejto trojice je T. Iulius Capito, ktorý sa následne objavuje v ďalších 6 nápisoch už ako *conductor* (až v štyroch prípadoch je však na nápisoch spomenutý ako *Iuliorum*, čo označuje trojicu *conductores - Iuliorum Ianuari Capitonis Epaphroditii*).⁷⁷⁴

T. Iulius Capito sa stal *conductorom* spolu so svojimi kolegami po tom ako bol T. Iulius Saturninus povýšený na *procuratora* a odišiel pôsobiť do Germánie. Stať sa tak mohlo niekedy okolo roku 165 n.l. Oblasť jeho pôsobenia s najvyššou pravdepodobnosťou zahŕňala celé územie Ilýrskeho colného okrsku, čo môžeme predpokladať na základe nápisu objaveného neďaleko Atrans (dnešné Zagorje ob Savi).⁷⁷⁵ Oltár pre Mithru bol dedikovaný T. Claudiom Senillom pre Eutycha, ktorého označil ako *contrascriptora stationis Boiodurensis* a zároveň sluhu Iuliovcov a tiež Benigna, *vilica stationis Atrantinae*. Okrem tohto jedného nápisu, ktorý priamo dokladá aktivity Iuliovcov aj na západnej časti okrsku, sú zvyšné nápisy koncentrované do oblasti Moesie Superior, Dácie, Thrácie a Panónie Inferior. Nápisom s najvyššou výpovednou hodnotou je exemplár pochádzajúci z Turnu-Mâgurele v dnešnom Rumunsku (pôvodne mohol byť dedikovaný v Oescu (dnešný Gigen v Bulharsku)), rovnako však mohol byť vyhotovený na druhej strane Dunaja v Dácii.⁷⁷⁶

T(ITO) IUL(IO) CAPITONI C(ONDUCTORI) P(UBLICI) P(ORTORII) ILLYRIC(I) /
[E]T R(IPAE) T(HRACIAE) OMNI(BUS) HONORIB(US) AB ORD(INE) / [CO]L(ONIAE)
FL(AVIAE) SIRMIIATUM HONORATO ET / [S]ENTENTIAE DICUNDAE ITEM
SACERDOTALIB(US) / AB ORDINE COL(ONIAE) ULP(IAE) OESC(ENSIUM) ET
STATUA(M) AERE COL(LATO) / DECRETIS IAM PRIDEM AB EODEM ORDINE /

⁷⁷³ HD001815 = AE 1984, 0740: I(OVI) O(PTIMO) M(AXIMO) D(EPULSORI?) / PRO SALUTE / TITI IULI / OPTATI / CIRCITORIS P(ORTORII) P(UBLICI) / L(UCIUS) LICINIUS / TERMINALIS / V(OTUM) S(OLVIT) [L(IBENS) M(ERITO)]

⁷⁷⁴ CIL 03, 07434 = HD031983; IMS 2, 070 = HD035752; CIL 03, 06124 = HD043561; CIL 03, 05121 = HD066801; CIL 03, 07429 = HD021784; CIL 03, 06126 = HD043564.

⁷⁷⁵ CIL 03, 05121 = HD066801: D(EO) I(NVICTO) M(ITHRAE) / EUTYCHES / IULIOR(UM) / C(ONDUCTORUM) P(ORTORII) P(UBLICI?) SER(VUS) [(CONTRA)SCR(IPTOR) / STATIONIS BOIOD[U(RENIS)] / EX VIK(ARIO!) BENIGNI VIL(ICI) / STAT(IONIS) ATRANTIN(AE) / ARAM CUM SIGNO / LUNAE / EX VOTO POSUIT / PR(O)S(EDENTE?) T(ITO) CLA(UDIO) SENILL(O)

⁷⁷⁶ HD021784 = CIL 03, 00753.

ORNAMENTIS IIVIRAL(IBUS) ITEM DECURIONA/LIB(US) ORNAMENTIS HONORATO AB ORDINIB(US) / COLONIAR(UM) ULPIAE POETOVIONENSIS / EX PANNONIA SUPERIORE ULP(IAE) RATIAR(IAE) / EX MOESIA SUPERIORE TRAIANAE SARMI/ZEGETHUSENSIUM EX DACIA SUPERIORE / ITEM IIVIRALIB(US) AB ORDINE MUNICIPI(I) / ROMULENSIUM BULEUTAE CIVITATIS / PONTICAE TOMITANORUM PATRONO / AUG(USTALIUM) COL(ONIAE) ULP(IAE) OESC(ENSIUM) / ORDO COL(ONIAE) ULP(IAE) OESC(ENSIUM) STATUAM AER(E) / COLLATO CUM ORNAMENTIS SACER/DOTALIB(US) EX DECRETO ET ORNAMENT(IS) / IIVIRAL(IBUS) IAM PRIDEM HONORATO / OB EIUS ERGA SE MERITA HONORE / CONTENTUS IMPENDIUM REMISIT / L(OCUS) D(ATUS) D(ECRETO) D(ECURIONUM)

T. Iulius Capito, ktorý sa v tomto nápise prezentuje ako *Conductor Publici Portorii Illyrici et Ripae Thraciae*, odhaľuje rôzne pocty, ktoré získaval od viacerých miest naprieč celou Dunajskou oblasťou: Poetovio, Sirmium, Ratiaria, Oescus, Sarmizegetusa, Romula, Tomis. Podľa Ørsted, tento nápis predchádza všetky ďalšie nápisy kde je Capito uvádzaný s ďalšími Iuliovcami (Januariom a Epaphroditom). Toto tvrdenie však Ørsted obhajuje len datovaním tohto nápisu, ktorý ma určený *terminus post quem* 158 n.l. Avšak môže byť starší, zatiaľ čo nápis CIL 03, 07434 = HD031983, na ktorom sú vymenovaní všetci traja Iuliovcí, bol datovaný Mommsenom medzi 161 – 168 n.l.⁷⁷⁷ Ørsted však vo svojom diele neuvádza nález z 2011 z antického Aquae Iasae (dnešné Varaždinské Toplice v Chorvátsku),⁷⁷⁸ kde istý Verus spomína T. Iulia Ianuaria, *conductora portorii publici Illyrici* už len samostatne. Aj v prípade ak by sa jednalo o otroka priamo z domácnosti Ianuaria to zdôrazňuje skutočnosť, že neexistoval kánon, podľa ktorého by boli braní Ianuarius, Epaphroditus a Capito vždy ako jeden celok. Samostatné vystupovanie je prirodzené pri nápisoach súkromnejšieho charakteru.⁷⁷⁹ Nepravdepodobná je aj skutočnosť, že by Capito mohol hneď v prvé roky v úrade získať poctu 7 veľkých miest, ktoré sú od seba vzdialené takmer 1400 km. Pravdepodobnejšia je možnosť, že sa T. Iulius Saturninus prával obozretne a po takmer 20 rokoch zdokonaľovania Ilýrskeho colného okrsku, v čase kedy

⁷⁷⁷ Ørsted (1985, s. 322).

⁷⁷⁸ Kušan Špalj (2015, s.165, č. 80) = HD075025: NYMPHIS AUG(USTIS) SAC(RUM) // VERUS T(ITI) IULI / IANUARI COND(UCTORIS) / P(ORTORII) P(UBLICI) ILLYR(ICI) SERVOS(!) / EX PRIVATIS / VOT(UM) SOL(VIT) // MESS(IUS?) FECIT.

⁷⁷⁹ Rovnako tak to môžeme vidieť pri nápise HD043564 = CIL 03, 06126: D(IS) M(ANIBUS) T(ITUS) ANNIUS / SUPERSTES / VIX(IT) AN(NOS) XXX / H(IC) S(ITUS) E(ST) / T(ITUS) IUL(IUS) KAPITO / C(ONDUCTOR) P(ORTORII) P(UBLICI) ET IULIA / CYNEGIS HERE(DES) / CLIENTI F(ACIENDUM) C(URAUERUNT).

bol povýšený na *procurator Augustorum* a preradený do inej časti ríše, zabezpečil čo najhladší presun moci na osoby, ktoré sa mu osvedčili počas posledných rokov vo funkcii.⁷⁸⁰

Prípadné rozloženie moci tejto trojice je po geografickej stránke veľmi ťažké určiť z nálezov, ktoré boli doteraz objavené. Situáciu komplikuje aj nápis z talianskeho Zuglia (neďaleko antického Iulium Carnicum). Odtiaľ sa dochoval nápis otroka Respecta slúžiaceho T. Iuliovi Perseovi, ktorý zastával funkciu *conductoris publici portorii vectigalis Illyrici*.⁷⁸¹ Pri analýze rozloženia nápisov zmienujúcich Iuliovcov je však viditeľná najmä koncentrácia nápisov vo východnej časti Ilýrskeho colného okrsku. Tiež je zjavná skoro úplná absencia takýchto nápisov v západnej časti, s výnimkou nápisu HD075025 z Varaždinských Toplic, ktorý môže byť aj súkromným nápisom. Na základe tejto koncentrácie na východ môžeme povedať, že hlavným pôsobiskom Iuliovcov v rámci Ilýrskeho Portoria nebolo Poetovio, ale podunajská oblasť Moesie Superior a Dácie, ktorá bola centrom aj pre T. Iulia Saturnina v posledných rokoch jeho pôsobenia v rámci Ilýrskeho portoria.

Otázne taktiež zostáva aj obdobie kedy títo Iuliovci pôsobili a najmä ako chronologicky súvisí ich obdobie s obdobím C. Antonia Rufia. Skutočnosť, že doteraz nebol objavený žiadny nápis, na ktorom by zastával akýkoľvek Saturninov prepustenec funkciu *procurator*, nám umožňuje určiť *terminus post quem* medzi roky 171 – 175 n.l. Rovnako tak *terminus ante quem* by sme mohli určiť na obdobie povýšenia a odchodu T. Iulia Saturnina do oblasti v blízkosti antickej Augusty Treverorum (dnešný Trier v Nemecku) niekedy okolo 165 n.l. Pri bližšom určovaní by sme mali mať na pamäti Markomanské vojny, ktoré boli pre obyvateľov provincií najkritickejšie medzi rokmi 166/7-176 n.l. Invázie museli mať obzvlášť veľký dopad na voľný obchod a prepravu tovaru najmä v Panónii a Noriku. Zároveň sa v ríši šíril Antonínovský mor (166 – 180 n.l.), ktorý musel na určité obdobie komplikovať či úplne paralyzovať výber cla, čo muselo ďalej znásobovať straty pre celý okrsk, ktoré mohli byť fatálne.

Pri zohľadňovaní týchto skutočností je možné akceptovať len niekoľko scenárov, z ktorých najpravdepodobnejšie sú pre nás tie, kde Iuliovci získali po T. Iuliovi Saturninovi licenciu na spravovanie *Publicum Portorium Illyrici et Ripae Thraciae* niekedy po roku 165 n.l. Kvôli nestabilnej situácii na západnej časti okrsku prišli o veľkú časť zisku, čo muselo komplikovať existenciu celej organizácie. Jej existencia by tak bola viditeľná najmä vo východnej

⁷⁸⁰ Funkcia *circitor*, ktorá bola pridelená T. Iuliovi Capitovi je pravdepodobnou možnosťou ako mohol takýto transfer funkcie prebiehať.

⁷⁸¹ HD018999 = CIL 05, 01864.

časti, kde by teoreticky mohla pretrvať ešte niekoľko rokov. V tejto nestabilnej dobe (166/7-171) sa totiž zvyšovalo riziko pre súkromníka a zároveň sa štát snažil o čo najrýchlejšiu obnovu výberu cla.

Iulius Perseus

Meno tohto *conductora* je nám doložené len z jedného nápisu objaveného neďaleko Zuglia (antické Iulium Carnicum v *Regio X Venetia et Histria*).⁷⁸² Na nápise, ktorý bol vytesaný do skalnej steny je zmienka o oprave cesty. Tá viedla z antickej Glemony do Norického Loncia cez *Statio Timaviensis*. *Respectus*, ktorý bol *vilicom* v *Statio Timaviensis* (alebo v Glemone), tu označuje svojho pána T. Iulia Perzea ako *conductoris publici portorii vectigalis Illyrici*. Netradičná formulácia titulu s termínom *vectigalium* v rámci titulu je pravdepodobne z dôvodu prepravy rudy z Norika. Poplatky z výberu tejto rudy boli na tejto ceste vyberané spolu s *portorium*. Nápis a tiež obdobie zastávania funkcie *conductora* Iuliom Perzeom pochádza z rovnakého obdobia, počas ktorého pôsobili Iuliovci – 165 – 171/6 n.l. Ørstedova snaha interpretovať T. Iulia Persea ako T. Iulia Saturnina zo zachovaného textu nie je pravdepodobná ani pri nových interpretáciách epigrafického nápisu.

C. Antonius Rufus a C. Antonius Iulianus

Meno C. Antonia Rufia sa objavuje na 10 nápisoch, z ktorých však ani jeden nie je zasvätený ním samotným. Na základe nálezov môžeme určiť aj pole jeho pôsobenia do oblasti medzi Aquileiou a Poetoviom, keďže nápisy s jeho menom boli do veľkej miery objavené v Poetoviu alebo stanici v Atrans, s výnimkou nálezu objaveného neďaleko antického Senia (dnešný Vratnik v Chorvársku, vzdialený od Ptuja ~220 km). Rovnako ako T. Iulius Saturninus

⁷⁸² HD018999 = CIL 05, 01864 = UEL11294: RESPECTUS T(ITI) IUL(I) / PERS[E]I C(ONDUCTORIS) P(UBLICI) P(ORTORII) VECTI/GAL[IS] ILLYR(ICI) SER(VUS) VIL(ICUS) / STAT(IONIS) [T]IM[AU]IEN[SIS] / [IT]ER IN[VIUM UBI IUGI]/TER COMME[ANTES PE]RICLITABANT[UR / AD IUS]TAM STABI[LITATEM REDD(IDIT)] / [SEX(TO) E]RBO[NIO? -- CUR(ANTE)]
Variant: RESPECTUS T(ITI) IUL(I) / P[E]R[SE]I C(ONDUCTORIS) P(UBLICI) P(ORTORII) VEC[TI]/GAL[IS] ILLYR(ICI) SER(VUS) V[IL(ICUS)] / STAT(IONIS) [GL]EM(ONIENSIS) [---] / [-]ERIN[---] / PER[-]ON[---] / PERICLITA[-]I[---] / TAMT[---] / EX TID[---].

bol okrem *conductora* aj *praefectom vehiculorum*, čo bola pozícia zabezpečujúca dobrý prehľad o stave ciest a cestnej siete. Podľa Ørsteda môže byť získanie tejto pozície spojované s dobrými vzťahmi s T. Iuliom Saturninom, ktorý ho na túto pozíciu mal aj nanominovať.⁷⁸³ Na rozdiel od Ørsteda však nepredpokladáme, že sa jedná o súčasníkov narodených v podobnom roku, ale s rozdielom 10 - 15 rokov. Rufus sa narodil až okolo roku 130-140 n.l. a to z viacerých dôvodov. Prvým dôvodom mohla byť skutočnosť, že pozíciu *praefecta vehiculorum* získava s najväčšou pravdepodobnosťou najmä vďaka Saturninovi. Ten sa na vrchole svojej kariéry snaží rozširovať možnosti výberu *portoria* v Dácii a Moesii a dobre rozbehnutý výber *portoria* si môže dovoliť prenechať na menej skúsených ľuďoch. V druhom rade je to aj skutočnosť, že Saturninovým priamym kolegom bol Sabinus Veranus. Ten zveľadľoval západnú časť Ilýrskeho *portoria*, čo by znamenalo, že Rufus by v tejto oblasti musel pôsobiť po ňom. Pôsobenie Rufia pred Veranom je veľmi nepravdepodobné a nenasvedčuje nám o tom žiaden nápis. A nakoniec najdôležitejším dôvodom je skutočnosť, že Rufus, je jediným *conductorom*, ktorý je (v rámci Ilýrskeho *portoria*) aj oficiálne uvádzaný ako *procuratori Augusti publici portorii*,⁷⁸⁴ alebo *procuratori Augusti*.⁷⁸⁵ Táto skutočnosť by znamenala, že Rufus bol *conductores* ako posledný z trojice Saturninus, Veranus, Rufus, keďže titul *procurator* mohol získať až v 70tych rokoch 2. st.n.l. Je to obdobie kedy dochádzalo k zmene spôsobu výberu *portoria*, ktorý začína byť stále viac v rukách cisárskeho aparátu. Dôvody tejto zmeny sú najmä Markomanské vojny (166 – 180 n.l.), ale dopad na obchod musel mať aj Antonínovský mor (165 – 180 n.l.). Z tohto dôvodu predpokladáme, že C. Antonius Rufus bol *conductorom* niekedy po 160 n.l. a *procuratorom* po 170 n.l. Na tejto pozícii ho vystriedal jeho adoptívny syn C. Antonius Iulianus, ktorého Zimmerman identifikuje ako biologického syna T. Iulia Saturnina.⁷⁸⁶

P. Aemilius Eutyches

⁷⁸³ Ørsted (1985, s. 319).

⁷⁸⁴ HD068778 = CIL 03, 14354,34: PRIMITIVOS(!) / C(AI) ANTONI RUF(I) / PROC(URATORIS) AUG(USTI) P(UBLICI) P(ORTORII) [(CONTRA)SCR(IPTOR) / IN / MEMORIAM / HYACINTHI]; HD068777 = CIL 03, 14354,33: PRIMITIVOS(!) / C(AI) ANTONI RUF(I) / PROC(URATORIS) AUG(USTI) P(UBLICI) P(ORTORII) [(CONTRA)SCR(IPTOR) / IN / MEMORIAM / HYACINTHI].

⁷⁸⁵ HD060189 = CIL 03, 5117: ATRANTI / AUG(USTAE) SAC(RUM) / FORTUNATUS / C(AI) ANTONI RUF(I) / PROC(URATORIS) AUG(USTI) SER(VUS) VIL(ICUS) / V(OTUM) S(OLVIT) L(IBENS) M(ERITO).

⁷⁸⁶ Zimmerman (2016, s.145). Nápis HD066798 = CIL 03, 05120: I(OVI) O(PTIMO) M(AXIMO) / C(AIUS) ANTONIUS / IULIANUS / PROC(URATOR) P(ORTORII) P(UBLICI) X / V(OTUM) S(OLVIT) L(IBENS) M(ERITO).

Eutyches bol *conductorom* v Aquileii (Regio X Venetia et Histria). Mal na starosti výber *vectigalia a portoria*.⁷⁸⁷ Informácie o jeho pôsobení v skúmanej oblasti sa nám dochovali najmä z nápisu, ktorý bol objavený na ostrove Barbana medzi Aquileiou a Gradusom. Nápis bol súčasťou oltára zasväteného Apolónovi Belenovi.⁷⁸⁸ Eutyches, ktorý bol pravdepodobne *libertus*, sa na nápise prezentuje ako *conductor VIII et XX ripae fluminis Danuvi Pannoniae superioris*. Rozdielne hodnoty (oktáva a vicesima) vysvetľuje Zaccaria rozdielom výberu *vectigalia* a výberu *portoria*. Zatiaľ čo XX (v tomto význame dvadsiatok) určuje colný výber, VIII (v tomto prípade osminu) určuje provinčnú pozemkovú daň.⁷⁸⁹ Je jediným *conductorom*, ktorého nápisy sa neobjavili v rámci provincií, a ktorého sídlo je určené na základe ďalšieho nápisu v Aquilei.⁷⁹⁰ Datovanie jeho pôsobenia je komplikované aj z toho dôvodu, že na základe odlišného pomenovania licencie na výber *portoria* mohol pôsobiť aj súbežne s *conductormi* Ilýrskeho *portoria*. Na základe datovania nápisu HD009681 a skutočnosti, že dedikácie Apolónovi Belenovi sa určujú medzi druhú polovicu 2.st. až prvú polovicu 3. st. predpokladáme, že pôsobil práve niekedy na prelome 2. a 3. storočia n.l. Jeho vzťah s *publicom portorium Illyrici* je však nepravdepodobný a uvádzame ho v tomto zozname pre doplnenie.⁷⁹¹ Jeho prepojenie s ďalším nápisom z Aquileie,⁷⁹² na ktorom je zachytené meno Eutyches doteraz nebolo potvrdené.⁷⁹³

⁷⁸⁷ Ørsted (1985, s. 322). HD009678 = AE 1975, 0413: APOLLINI[I] / BELENO / P(UBLIUS) AEM(ILIVS) EU(TYCHES) / COND(UCTOR) VII[I] / ET XX RIP(AE) / FLUM(INIS) DANU(VI) P(ECUNIA) S(UA) V(OTUM) S(OLVIT).

⁷⁸⁸ (AE 1975, 413); InscrAq 3253: APOLLINI[I] / BELENO. / P(UBLIUS) AEM(ILIVS) EUTYCHES / COND(UCTOR) VII[I] / ET XX RIP(AE) / FLUM(INIS) DANU(VI) P(ANNONIAE) S(UPERIORIS), V(OTUM) S(OLVIT).

⁷⁸⁹ Zaccaria (2010, s.10).

⁷⁹⁰ HD009681 = AE 1975, 0414 = UEL18956.

⁷⁹¹ Aquileia samotná bola jedným z kľúčových miest pre výber *portoria* vďaka jej polohe pri mori, ktoré bolo najrýchlejším a bezpečným spojením mora a hornej časti Dunajského limitu.

⁷⁹² AE 1934, 234 = InscrAq 265: I(OVI) O(PTIMO) M(AXIMO) / ET NUMINI DOM(INI) N(OSTRI) / IMP(ERATORIS) ANTONINI / PII FELICIS AUG(USTI) / ET GENIO SPLEND(IDISSIMAE) / COL(ONIAE) AQUILEIAE / EUTYCHES AUG(USTI) N(OSTRI) / SER(VUS) VIL(ICUS) VECT(IGALIS) ILLYRIC(I) / PRAEP(OSITUS) Q(UIN)Q(UAGESIMAE) STATIONES / UTRASQ(UE) EMPORII EX / COMM(ODIS) SUIS AMPLIAVIT ET / RESTITUIT.

⁷⁹³ Eutyches sa na tomto nápise prezentuje ako *vilicus vectigalis Illyrici* zodpovedný za výber dane *quingagesima* (päťdesiatina = 2%) a ako osoba, ktorá zrenovovala obe *stationes*. Tento nápis je o to dôležitejší, pretože jasne definuje výšku výberu *cla* v tejto oblasti, ktoré bolo nižšie ako napríklad v stanicích Galie kde sa vyberala *quadragesima* (štyridsiatina = 2,5 %). Rovnako dôležitou je aj informácia o dvoch stanicích. Predpoklady o tom kde presne sa nachádzali sú nejasné, ale môžeme predpokladať, že jedna spracovávala *clo* z námornej a druhá z pozemnej dopravy, rovnako ako to bolo v Ambrácii (LIV. XXXIII, 44: *referente Aemilio senatus consultum factum est, ut Ambraciensibus suae res omnes redderentur; in libertate essent ac legibus suis uterentur; portoria, quae uellent, terra marique caperent, dum eorum immunes Romani ac socii nominis Latini essent*).); Termessose (CIL, I2 589), Lepcis Magne (AE 1926, 164), alebo Marseille (Vosková tabuľka z 3. storočia n.l.: [*vectig?*]al L(?) [*terre?*]s(*tre?*)marit(*imumque*)).

Iulius Proclus

V antickom Brigetiu (dnešné Komárom v Maďarsku) bol objavený nápis, dedikovaný Primitívom, otrokom Iulia Procla, ktorého uvádza ako *conductora VIII*.⁷⁹⁴ Na základe paralely s nápisom dedikovaným P. Aemiliom Eutychem v Aquileii⁷⁹⁵ je možné predpokladať, že Proclus bol okrem iného *conductorom* spravujúcim výber *portoria* (v podobe dvadsiatku) od obchodníkov po prekročení rieky. Tento fakt potvrdzuje okrem skutočnosti, že Brigetio ležalo na brehu Dunaja najmä XX na konci nápisu. Čo sa týka presného datovania, vyskytujú sa podobné problémy ako to bolo v prípade nápisu P. Aemilia Eutycha. Môžeme však predpokladať, že pochádzajú z podobného obdobia a pravdepodobne sa jedná o typ licencie, ktorá umožňovala výber *portoria* pri prechode medzi *Barbarikom* a Rímskou ríšou. Informácie o tom kedy a z akého dôvodu bola táto licencia zriadená a či existovala po celý čas od upevnenia postavenia na Rímskej hranici je však na základe týchto nápisov ťažké interpretovať.⁷⁹⁶

4.5.2. Circitores

Význam slova bol preložený do nemčiny ako „Herumgeher“,⁷⁹⁷ čo svedčí o funkcii, ktorej náplňou bolo vykonávanie kontrolných úloh na viacerých stanovištiach.⁷⁹⁸ Termín sa nám zachoval v štyroch prípadoch, z nich môžeme vydedukovať, že počas jedného obdobia mohli túto pozíciu zastávať aj viacerí jedinci,⁷⁹⁹ ktorí boli pomerne zámožní.⁸⁰⁰ Zaujímavým nápisom je

⁷⁹⁴ HD039087 = CIL 03, 04288: GENIO COM/MERCI ET NE/GOTIANTIUM / PRIMITI(V)US / IULI PROCLI / COND(UCTORIS) VIII SER(VUS) / VIL(ICUS) XX.

⁷⁹⁵ Ten sa prezentuje ako *conductor VIII et XX Ripae Fluminis Danuvi*.

⁷⁹⁶ Nagy (2012, s. 45, č.33). Vzhľadom na datovanie nápisu medzi 170 – 200 n.l. môžeme opatrne datovať pôsobenie tohto *conductora* do tohto obdobia, no bez ďalších nápisov je datovanie existencie tejto histórie komplikované. S určitosťou je ju možné určiť len do 2. polovice 2. storočia n.l. vďaka datovaniu nápisu HD009678 medzi 150 – 200 n.l.

⁷⁹⁷ Günther (2015, s. 235).

⁷⁹⁸ Radulova (2016, s. 6) však označuje *circitores* ako špeciálnych agentov, ktorý mohli zakročiť proti pašerákovi, najmä počas obdobia cisára M. Aurélia.

⁷⁹⁹ HD042862 = AE 1996, 1341: DIANA REGINAE / PRO SALUTE FAVO/RINI ET SECUNDIAE / VERN(ARUM) T(ITI) IUL(I) SATUR/NINI C(ONDUCTORIS) P(UBLICI) P(ORTORII) ILLY(RICI) SUB / IUL(IIS) CAPITONE ET EU/P(H)ORO CIRC(ITORIBUS) P(UBLICI) P(ORTORII) ASCLE/PIADES SER(VUS) VIL(ICUS) ET LU/CENSIA PARENTES.

⁸⁰⁰ Zasvätenie striebornej misy s hmotnosťou dvoch libier nymfám z Aquae Iasae HD002222 = AE 1985, 0714: NYMPHIS | IASIS | FL(AVIUS) HERM|ADION CIR(CITOR) | VEC(TIGALIS) ILLY(RICI) ET | UL(PIA) PISTE EI(US?) | CUM AVITO ET | SURIACO | F(ILII)S PHIALAM | ARG(ENTEAM) P(ONDO) II D(ONO) D(EDERUNT).

práve nápis HD042862 objavený v bulharskom mestečku Montana (antické Municipium Montanensium), na ktorom rodičia Asclepiades a Lucensia ďakujú za záchranu ich detí, Favorina a Secundie, Diane Regine, ktorých označujú ako domácich otrokov T. Iulia Saturnina.⁸⁰¹ Okrem Saturnina však spomínajú aj Iulia Capitona a Iulia Euphora, ktorých označujú ako *circ(itoribus) p(ublici) p(ortorii)*. Vďaka poľu pôsobnosti neskoršieho *conductora* Iulia Capitona v Moesii Inferior a Moesii Superior môžeme s vyššou pravdepodobnosťou tvrdiť, že ide práve o tú istú osobu.

Circitores by sa v hierarchickom rebríčku funkcii mohol nachádzať medzi *vilicom* a *conductorom*.⁸⁰² Predpokladáme, že slúžil ako *conductorov* zástupca, ktorý kontroloval správny chod staníc. Na základe malého množstva nápisov a nedostatku informácií je však nemožné interpretovať ako boli vyberaní, alebo ako došlo k povýšeniu Capitona z *circitores* na *conductor*. Malé množstvo nápisov však naznačuje, že táto úloha (vzhľadom na finančnú majetnosť jedincov a v iných prípadoch výnimočnú hustotu colných nápisov v oblasti pre iné funkcie)⁸⁰³ nebola tradičnou súčasťou hierarchickej štruktúry *Publica Portoria Illyric*. Využívať sa pravdepodobne začala až pri vývoji výberu Ilýrskeho *portoria*, ktoré už nebolo možné efektívne kontrolovať jediným človekom.

4.5.3. Contrascriptor

Všeobecne sa na nápisoch zvykne čítať ako *contrascriptor*, je však možné tento termín prečítať aj ako *contrascriba*.⁸⁰⁴ Ich čiastočnou náplňou práce bolo bezpochyby zapisovanie, no kompletné pochopenie ich úlohy a určenie aktivít nie je možné s istotou vykonať. Ak zoberieme do úvahy ako fungoval celý systém colných a mýtnych povinností, je isté, že každá stanica potrebovala aspoň jedného zapisovača na prepis úradných dokumentov. Pomenovanie *contrascriptor* (*scriptores* or *scribae* sa nám v rámci nápisov zo staníc nezachovali) zdôrazňuje, že písanie bolo nevyhnutné pre plnenie ich povinností.⁸⁰⁵ Nadpriemerná kvalifikácia nutná pre zastávanie tejto funkcie zabezpečovala *contrascriptorovi* rešpekt a vysoký plat, čo spolu

⁸⁰¹ Günther (2015, s. 235).

⁸⁰² Steidl (2008, s. 59); Aubert (1994, s. 339 nn) predpokladá, že išlo v podstate o regionálnych inšpektorov.

⁸⁰³ Kritzinger (2015, s. 18).

⁸⁰⁴ V Germánii superior (Andemantunum) bol objavený nápis, ktorý vyslovene spomína *contrascriba*. CIL 13, 5698: Dis Mani / bus L(uci) Iuli / Chi / Crescens / Iuliorum / disp(ensator) fil(io) / et / Paullinus / contrascriba. Podľa Kritzingera (2015, s. 570; s.575) však k tejto skratke neexistujú žiadne paralely a preto by tento prípad nemal byť používaný ako pravidlo pri interpretácii skratiek indikujúcich túto pozíciu.

⁸⁰⁵ Podľa Kritzingera (2015, s. 567) to súvisí najmä s potrebou kontroly štátu nad výškou výberu cla a mýtného.

s pomerne významným postavením v spoločnosti prispievalo k vytváraniu nákladných monumentálnych epigrafických artefaktov. Ich dôležitosť súvisela najmä s potrebou udržiavať podvojnú účtovníctvo (bolo potrebné vyhotoviť potvrdenie pre občana a zároveň zápis do registra colného úradu).

V hierarchii medzi colníkmi bol *contrascriptor* hneď pod *vilicus*. Epigraficky máme doložený príklad kedy bol *vilicus* zastúpený *contrascriptorom*, čo logicky znamená, že mohol byť považovaný za *vicarius vilici*.⁸⁰⁶ Kritzinger dopĺňa dôležitú skutočnosť, že na získanie takejto práce, nebola potrebná dlhodobá kariéra v administratívnej oblasti, ale na jej získanie boli kladené (aspoň v teoretickej rovine) veľmi vysoké požiadavky.⁸⁰⁷ Práca tak bola vhodná pre kvalifikovaných a často ambiciózných mladých mužov, pre ktorých táto pozícia mohla byť tranzitným bodom v kariérnom rebríčku. Tento fakt môže byť aj jedným z dôvodov prekvapivo veľkého zastúpenia *contrascriptores* na nápisochoch. Vysoká koncentrácia nápisov je najmä v Ilýrii a alpskom regióne. Dokazuje pri týchto relatívne bohatých úradníkoch potrebu prezentovať sa. V regiónoch južného Francúzska a severnej Afriky máme len ojedinelý výskyt funkcie na nápise,⁸⁰⁸ čo však stačí na to aby bolo vylúčené, že by bola táto pozícia zastávaná len v Ilýrskej a Alpskej oblasti.⁸⁰⁹ Podľa Kratzingera je takáto regionálna koncentrácia skôr výsledkom spoločenskej jedinečnosti.⁸¹⁰ Takéto tvrdenie podporuje aj fakt, že epigrafický materiál v Španielsku alebo Británii takmer úplne chýba.

4.5.4. Procuratores

V staršej literatúre je tento titul v súvislosti s *portorium* spájaný ako funkcia, ktorá pôvodne plnila úlohu štátneho kontrolného orgánu aj počas obdobia kedy bol výber *portoria* v rukách súkromníkov. Až po zmenách, ktoré so sebou prinieslo dynamické obdobie prelomu 60.tych a 70.tych rokov 2. st. n.l., bol jedinec zastávajúci tento post zodpovedný aj za výber

⁸⁰⁶ Je prirodzené, že tak mohol urobiť, keďže musel vedieť čítať a písať. App. II 12.

⁸⁰⁷ Kritzinger (2015, s.577).

⁸⁰⁸ Z 33 nápisov, ktoré spomínajú *contrascriptores*, pochádza až 19 z Illyria, 1 pochádza z Kilikie (Anazarbos - IAnazar. 529), 1 z južného Francúzska (Lugdunum Convenarum - CIL 13, 255) 8 z Itálie a 4 zo severnej Afriky (Capsa - AE 1996, 1702; Sitifis - AE 1942/43, 63; Cuicul - AE 1925, 73; Cuicul - ILAlg 2.3, 7808).

⁸⁰⁹ Proti tomuto tvrdeniu Froehlich (2014, s. 72–75, s. 90–93).

⁸¹⁰ Kritzinger (2015, s. 577).

portoria.⁸¹¹ Vzhľadom na to, že nám nie je známy žiaden nápis, ktorý by s istotou bolo možné datovať do obdobia pred 170 n.l., pristupujeme k tejto funkcii v rámci našej práce len ako k označeniu štátnych úradníkov spravujúcich *portorium* po reformách datovaných do obdobia vlády cisára M. Aurélia.

Nápisy, na ktorých boli *procuratores* spomenutí, vieme vo väčšine prípadov dobre datovať. A to vďaka častým dedikáciám personálu *portoria* osobe cisára, ktorého prítomnosť na nápis napomáha k presnejšiemu datovaniu. Od roku 170 n.l. taktiež dochádza k zamieňaniu termínov *vectigalia* a *portorium*, ktoré dovtedy odkazovali na dve odlišné veci (zjednodušené dane a clo). V niektorých prípadoch je možné všimnúť si, že rozdiel medzi týmito dvomi termínmi je pre zhotoviteľa nápisu minimálna, čo mohlo spôsobiť aj zlúčenie výberu týchto dvoch poplatkov.

Pri vyhotovenom zozname sme vylúčili len nápisy, na ktorých bol *procurator* jasne prepojený so správou železných baní,⁸¹² správou daní,⁸¹³ alebo nápisy s vágnou a neštandardnou formuláciou.⁸¹⁴ Výsledkom je zoznam nápisov obsahujúcich mená 15 *procuratores*, ktoré je možné časovo vymedziť medzi roky 175 – 217 n.l.

C. Antonius Rufus (medzi 160 - 171/175 n.l.)⁸¹⁵

Pompeius Longus (175 - 177 n.l.)

Na východe bol prvým dochovaným *procuratorom* Pompeius Longus, ktorého meno sa zachovalo na oltári z antického Porolissuma (dnešný Miršid v Rumunsku). Oltár dedikoval spolu so svojim *viliciom* Felixom na slávu Jupitera, cisára Commoda a *Genio Publici Portorii*, medzi rokmi 175 – 177.⁸¹⁶

⁸¹¹ Cagnat (1882, s. 89); Hirschfeld (1905, s.87); Domaszewski (1890); Rostovtzeff (1904); Ørsted (1985).

⁸¹² Napr. HD019705 = AE 1958, 0063.

⁸¹³ Napr. HD014609 = AE 1968, 0423 príp. daní zo železa napr. HD074358 = CIL 03, 03953.

⁸¹⁴ Napr. HD018918 = AE 1956, 0230.

⁸¹⁵ Prvým *procuratorom* na západe bol C. Antonius Rufus, ktorého sme zmienili vyššie v kapitole 4.5.1. Conductores.

⁸¹⁶ HD009425 = AE 1988, 0978: I(OVI) O(PTIMO) M(AXIMO) / PRO SALUTE IMP(ERATORIS) M(ARCI) / AUREL(I) ANTONINI / AUG(USTI) [[[ET COMMOD]I]] / [[[CAES(ARIS)]]] ET GENIO P(UBLICI) P(ORTORII) / VECTIGALIS ILLYR(ICI) / PROCURANTE POMPEIO LONGO PROC(URATORE) / AUG(USTI) FELIX EIUS VIL(ICUS)

C. Antonius Iulianus (175 - 180n.l.)

Oltár, objavený v dnešnej slovinskej obci Lukovica (antické Atrans) bol dedikovaný priamo *procuratorom* C. Antoniom Iulianom na slávu Jupitera Optima Maxima.⁸¹⁷ Iulianus je zaujímavou postavou najmä pre jeho možné prepojenie medzi C. Antoniom Rufom a T. Iuliom Saturninom. Podľa Zimmermana sa jedná o biologického Saturninovho syna, ktorého adoptoval C. Antonius Rufus.⁸¹⁸ V prospech tejto teórie hovorí aj nález z rumunskej dedinky Cioroiași (Dácia), na ktorej ešte mladý Antonius Iulianus dedikuje oltár Mithrovi („Soli Invicto Mithrae“).⁸¹⁹ Dácia, resp. východná časť Ilýrskeho portoria bola centrom práve T. Iulia Saturnina.

Anonymus (182 n.l.)

Druhý nápis dokladajúci prítomnosť *procuratorov* pri výbere *portoria* na východe pochádza z bulharskej dedinky Malčika (oltár, na ktorom sa nápis nachádzal, bol sekundárne použitý, najbližšie orientačné body sú antické Dimum (~30 km), alebo limitná cesta z Novae do Oescu (~15km)). V tomto prípade ho dal vyhotoviť otrok menom Avianius Bellicus Maceio, ktorý sa označuje ako *vilicus vectigalis Illyrici*. Nápis dedikuje Jupiterovi, *numini Augusti* a anonymnému *p(ublici) p(ortorii) proc(uratore)*. Vďaka konzulom Mamertinovi a Rufovi je datovaný do roku 182 n.l.⁸²⁰

Claudius Xenophon (185 - 192 n.l.)

⁸¹⁷ HD066798 = CIL 03, 05120: I(OVI) O(PTIMO) M(AXIMO) / C(AIUS) ANTONIUS / IULIANUS / PROC(URATOR) P(ORTORII) P(PUBLICI) X / V(OTUM) S(OLVIT) L(IBENS) M(ERITO)

⁸¹⁸ Zimmerman (2016, s.145).

⁸¹⁹ Antonius Iulianus sa tu prezentuje ešte bez profesie. HD019588 = AE 1959, 0331. (B): S(OLI) I(NVICTO) M(ITHRAE) / PRO SALU(TE) / SUA SUOR/UMQ(UE) C(AIUS) ANT(ONIUS) / IULIANUS / V(OTUM) L(IBENS) M(ERITO) S(OLVIT).

⁸²⁰ HD042838 = CIL 03, 00752: I(OVI) O(PTIMO) M(AXIMO) // ET NUM(INI) AUG(USTI) / N(OSTRI) ET P(PUBLICI) P(ORTORII) PROC(URATORE) // AVIANO BEL/LICO MACEIO / CAES(ARIS) N(OSTRI) SERV(US) / VILICUS VEC/TIGAL(IS) ILLYRI(CI) IDIB(US) SEPT(EMBRIBUS) / MAMERT(INO) ET / RUFO CO(N)S(ULIBUS).

Pôsobenie *Procuratora* Claudia Xenophona je možné datovať medzi roky 185 – 192 n.l. na základe dvoch nápisov objavených v Dácii. Prvý z nápisov bol pravdepodobne súčasťou podstavca na sochu v antickej Sucidave (dnešná Celei na ľavom brehu rieky Dunaj).⁸²¹ Druhý nápis bol súčasťou oltára objaveného v antickom Porolissum na severe Dácie (dnešný Miršid).⁸²² Claudius Xenophon sa objavuje ešte na jednom nápise z Efezu, na ktorom sa identifikuje okrem iného ako *proc(urator) (publici portorii) Illyrici per Moesiam Inf(eriorem) et Dacias Tres*.⁸²³ Oblasť, v ktorej Claudius Xenophon pôsobil, tak môžeme určiť do oblasti Dácie a Moesie Inferior.

Aurelius Heracleitus (209 - 211 n.l.)⁸²⁴ a **Aurelius S[---]** (209 - 211 n.l.)⁸²⁵

Obidvaja *procuratores*, Aurelius Heraclitus a Aurelius S[---] pôsobili približne v tú istú dobu,⁸²⁶ avšak ich pole pôsobenia bolo na opačných stranách Ilýrskeho *portoria*. Zatiaľ čo oltár dedikovaný Aureliom Heraclitom bol objavený v dnešnej rumunskej Drobete (antická Drobeta v Dácii na ľavom brehu Dunaja), tabula s nápisom dedikovaná Aureliom S[---] bola objavená v Poetoviu (dnešný Ptuj).

Gongius Nestorianus (209 - 211 n.l.)

⁸²¹ HD046799 = CIL 03, 08042: [IMP(ERATORI) CAES(ARI)] M(ARCO) A[UR(ELIO)] / COMMODO ANT[O]/NINO AUG(USTO) SUB C[U]/RA CL(AUDI) XENOPHO[N]/TIS PROC(URATORIS) [AUG(USTI)] / ZOTICUS ET SAL[VI]/ANUS SER(VI) [VIL(ICI)] / POSUE[RUNT].

⁸²² HD009422 = AE 1988, 0977: PRO SALUTE / ET VICTORIA / IMP(ERATORIS) CAES(ARIS) [[M(ARCI)]] / [[AUR(ELI) ANTONINI]] / [[COMMUDI P(II) F(ELICIS)]] / AUG(USTI) N(OSTRI) RESTITU/TORI(S) COMMERC(IORUM) / ET GENIO P(UBLICI) P(ORTORII) ILLY/RICI CL(AUDIUS) XENOPHON / PROC(URATOR) AUG(USTI) N(OSTRI) PER / MARCION(EM) ET POL(LIONEM) VIL(ICOS).

⁸²³ CIL III, 6575 Opriş – Raţiu (2020, s. 92); Jung (2016, s.148).

⁸²⁴ HD019534 = AE 1944, 0100: [PRO SAL(UTE)] AUGUSTORUM L(UCI) / [SEPTIMI] SEVERI ET M(ARCI) AURE/[LI ANTO]NINI ET PUBLI SE/PTIMIO(!) GET(A)E CAES(ARIS) SUB / CURA AUREL(I) HERACLI/TI PROC(URATORIS) AUGGG(USTORUM) EUTY/CHES ET APULENSIS S[ER(VI)] / VIL(ICI) TABULARIUM A [SOLO] / FECERUNT.

⁸²⁵ HD000905 = AE 1978, 0643: ----- / [-----] / [---]C(?)I M(ARCI) AUR[ELI] / [---] AUGG(USTORUM) [---] / [I]NVIC[TI]SSIMORUM IMP[P(ERATORUM) ---] / SUB CURA AURELI S[---] / [[---]] PROC(URATORIS) AUG[G(USTORUM) ---] / VITAL[I]S AUGG(USTORUM) N[N(OSTRORUM) SERVUS?] / VEC[TIG(ALIS)] ILLYRIC[I VILICUS?] / [-----] / [-----].

⁸²⁶ V prípade HD000905 pozri Šubić (1978, s. 95-96, č. 8); v prípade HD019534 pozri Tudor (1959, s. 380, č. 5. (B)).

Oltár z Poetovia bol dedikovaný *contrascriptorom* Ianuariom,⁸²⁷ ktorý ho zasvätil Jupiterovi Optimovi Maximovi a *procuratorovi* Gongiovi Nestorianovi. Na základe *damnatio memoriae* cisára Getu je možné tento nápis datovať taktiež medzi roky 209-211 n.l. Nestorianus tak pôsobil v rovnakom období ako Aurelius S[---]. Nápis sme určili ako portoriový, vzhľadom na funkciu *contrascriptora*, čo s najväčšou pravdepodobnosťou naznačuje jeho relevantnosť pre našu štúdiu.

Iulius Paternus (211 - 217 n.l.)

Oltár objavený Băile Herculane (neďaleko antickej Ad Mediam), bol zasvätený *viliciom* Synthropom a *procuratorom* Iuliom Paternom pre Hercula.⁸²⁸ Vzhľadom na veľký časový posun medzi obdobím kedy pôsobili Iuliovci je spojitosť s nimi čisto v hypotetickej rovine.

Antonius Silvanus (227 n.l.)

Jediný z nápisov, ktorý obsahoval meno *procuratora* slúžiaceho v južnej časti Moesie Superior, bol objavený na mramorovom oltári v kosovskej Gračanici (neďaleko antickej Ulpiany).⁸²⁹ Oltár dal vyhotoviť Antonius Silvanus spolu s Iulianom, ktorý sa na nápis identifikoval ako „vilic(us) stat(ionis) Ulp(ianensis) tabul(arius).“

Ďalší *procuratores*

⁸²⁷ HD074413 = CIL 03, 04024. (B): I(OVI) O(PTIMO) M(AXIMO) / PRO SALUTE GON/GI NESTORIANI / PROCURATORIS / AUGG[[G(USTORUM)]] NN[[N(OSTRORUM)]] / IANUARIUS / EORUNDEM / [S]ER(VUS) C(ONTRA)SC(RIPTOR) / V(OTUM) S(OLVIT) L(IBENS) M(ERITO).

⁸²⁸ HD046379 = CIL 03, 01565: HERCULI PRO / SALUTE IMP(ERATORIS) / M(ARCI) AUREL(I) ANTO/[NINI] PII AUG(USTI) / [ET IULIAE DOM]NAE AUG(USTAE) MATRI / AUG(USTI) ET CASTRORUM / SUB CURA IUL(I) PA/TERNI PROC(URATIS) / SYNTROPHUS / VIL(ICUS).

⁸²⁹ HD031458 = AE 1903, 0286: GENIO ILLYRICI // PRO SALUTE IMP(ERATORIS) / CAES(ARIS) M(ARCI) AUR(ELI) SEVE/RI [[ALEXANDRI AUG(USTI)]] / [[ET MAMAEAE AUG(USTAE)]] / SUB CURA ANT(ONI) / [SI]LVANI V(IRI) E(GREGII) PROC(URATORIS) / IULIANUS VILIC(US) / STAT(IONIS) ULP(IANENSIS) TABUL(ARIUS) / SUMPT(U) SUO <FE=IL>C(IT) / ALBINO ET MAXIMO / CONSUL(IBUS).

[---]linus (175 – 225 n.l.)⁸³⁰

- Lokalita: dnešné Camporosso in Valcanale v Taliansku.

[---] (175 – 225 n.l.)⁸³¹

- Lokalita: antická Capidava (dnešné Topalu v Rumunsku).

Iucundus Marcus (175 – 275 n.l.)⁸³²

- Lokalita: antické Magrum (dnešné Smederevo v Srbsku).

[L.] **Aelius Ianuario** (200 – 275 n.l.)⁸³³

- Lokalita: antické Tarraco (dnešné Tarragona v Španielsku).

Nápisy sú roztrúsené sporadicky naprieč celým územím skúmanej oblasti a na základe informácii, ktoré obsahujú ich nie je možné hodnoverne prepojiť. Okrem toho je potrebné spomenúť, že niektorí jednotlivci zastávali funkciu *procuratores* v tom istom období a v rôznych častiach skúmanej oblasti.⁸³⁴ Svedčí to o decentralizácii celého okrsku a o narušení celistvosti *Publica Portoria Illyrici et ripa Thracicae* po 70tych rokoch 2.st. n.l..

4.5.5. Tabularius

⁸³⁰ UEL23348 = AE 2015, 01053: ---] / [---]LINUS / [--- PROCU]RATOR(IS) / [--- SE]R(VUS) VIL(ICUS).

⁸³¹ HD020361 = AE 1967, 0423: ----- VECTI]GALIS [---] / [--- ILLY?]RICI PR[OC(URATORI) ---] / [---]N(?)NOI(?)[---] / [---]M(?)P(?)[-----].

⁸³² HD036247 = CIL 03, 01647: -----] / SPLENDIDISSU/MI(!) BECT(IGALIS)(!) ILL<Y=V>R(ICI)/ SUB CURA IU[C]U[N]/DI MARCI V(IRI) E(GREGII)(?) / PROC(URATORIS) AUG[UST]I / BE<LL=IE>ICUS CAESA/R[IS] N(OSTRI) VER(NA) / VIL(ICUS) IDIB(US) SEP(TEMBRIBUS) FANA LI.

⁸³³ HD033409 = CIL 02, 04135: [L(UCIO)] AEL(IO) IANUARIO / [V(IRO) P(ERFECTISSIMO) P]ROC(URATORI) HEREDITAT[I]/[UM] PROC(URATORI) HOSDROE[N(AE)](!) / SYRIAE COELES / [PROC(URATORI)] VECT(IGALIS) ILLYRIC[OR(UM)] / [PROC(URATORI)] PROV(INCIAE) HISPA[N(IAE)] / [CITE]RRIORIS TARRAC(ONENSIS) / [PRAE]SIDI PROV(INCIAE) TING[IT(ANAE)] / [PRAES]IDI PROV(INCIAE) MAU[R(ETANIAE)] / [CAES(ARIENSIS) ---] / [-----].

⁸³⁴ Už len na základe niekoľkých exemplárov môžeme tvrdiť, že medzi rokmi 209 – 211 je *procuratorom* Gongius Nestorianus (HD074413) v Poetoviu (Pannonia Superior), ale aj Aurelius Heraclitus (HD019534) v Drobete (Dacia).

Tabularius je osoba, ktorá zvykla pôsobiť ako správca archívu písomností a vo všeobecnosti sa považuje za archivára. Na nápisoch relevantných pre náš výskum sa však objavuje veľmi vzácne a v súvislosti s *portorium* sa objavuje len na 4 nápisoch. Prvým kritériom na akceptáciu nápisov do našej databázy bola kombinácia termínu „*tabular*“ a zmienka o *portoriiu*. Tá sa však objavuje len v jednom prípade z Poetovia, kde istý otrok Apolinaris uviedol túto funkciu na nápise zasvätenom Jupiterovi.⁸³⁵ Pri rozšírení kritérií o termíny, ktoré môžu naznačovať správu portoria (*statio, vectigalia*) bolo možné identifikovať ešte ďalšie tri nápisy,⁸³⁶ taktiež pochádzajúce z Poetovia. Okrem toho ešte jeden exemplár, ktorý pochádza z roku 227 n.l. a bol objavený neďaleko Ulpiany (dnešná Gračanica v Kosove). Pri všetkých je však potrebné dodať, že mohlo ísť aj o funkciu, ktorá je relevantná pre výber rôznych daní.

4.5.6. Vilicus

Jedná sa o najrozšírenejšiu pozíciu v rámci skúmanej oblasti, ktorá mala na starosti správu stanice a pôsobila ako jej správca, sa objavila v súvislosti s *portorium* až v 56 prípadoch. Termín *vilicus* sa neobjavuje len v súvislosti s *portorium*, ale je vo všeobecnosti využívaný už od čias Rímskej republiky, kedy slúžil ako vyjadrenie funkcie správcu domácnosti a poľnohospodárskej pôdy.⁸³⁷ Až počas principátu sa začína termín využívať aj pre štátnych zamestnancov, ktorí mali na starosti správu majetku rôzneho druhu.⁸³⁸ Medzi nimi aj výber *portoria* v štyroch hlavných colných okrskoch (Ilýrskom, Galskom, Ázijskom a Africkom).

4.5.7. Vicarius

V zjednodušenej forme označuje termín *vicarius* jedinca, ktorý je otrokom iného otroka. Pochádza z vojenskej terminológie a používal sa minimálne od čias Cicera.⁸³⁹ *Vicarius* vo väčšine

⁸³⁵ HD007971 = AE 1986, 0571: I(OVI) O(PTIMO) M(AXIMO) / DEPULSORI / APOLLINARIS / Q(UINTI) SABINI / VERANI T(ERTIAE) P(ARTIS) / COND(UCTORIS) PORTORI(I) / ILLYRICI / SER(VUS) / TABULARIUS / V(OTUM) S(OLVIT) L(IBENS) M(ERITO).

⁸³⁶ HD022293 = AE 1938, 0154; HD071862 = CIL 03, 15184; HD074436 = CIL 03, 04063.

⁸³⁷ Pôvodne sa nám termín zachoval od Varra: *Vilicus agri colendi causa constitutus est atque ita appellatus est a villa...*

⁸³⁸ Guthrie (1949, s. 136).

⁸³⁹ Cicero, Verr. I, 91, 93 ; iii, 86; pro Rosc. Com. 27. Cf. Horace, Sat. II, 7, 79, 'sive vicarius est qui servo paret . . . seu conservus'; Martial, ii, i8, 7, 'esse sat est servum, iam nolo vicarius esse'; Dig. IX, 4, I 9, etc.

prípadoch slúžil ako zástupca, prípadne náhrada za svojho pána, ktorý sa v právnych dokumentoch označoval ako *ordinarius*.⁸⁴⁰ Aj z tohto dôvodu by sme nemali automaticky predpokladať, že sa jednalo o druhého najvyššie postaveného človeka v rámci stanice, ale že išlo v prvom rade o otroka, ktorý pomáhal *vilicovi*, resp. *arcariovi* s náplňou práce. To by vysvetľovalo aj skutočnosť, že je nám známych takmer 2 krát viac nápisov dedikovaných *contrascriptori* ako tých, na ktorých sa nachádza funkcia *vicarius*. To by mohlo okrem iného svedčiť aj o majetkových rozdieloch.

⁸⁴⁰ Týmto *ordinarium* mohol byť napríklad *dispensator, arcarius, exator, vilicus, contrascriptor, tabularius*. Weaver (1964, s. 118).

5. Mithraizmus a Publicum Portorium Illyrici

5.1. Využitie *portoriových* datasetov

Snahy zamerané na prípravu a skvalitnenie archeologických dát pre ich ďalšie použitie sú ovplyvňované technologickým vývojom v dvoch ďalších oblastiach. Prvou z nich je použitie digitálnych geopriestorových nástrojov a technológií zameraných na získavanie dát.⁸⁴¹ Druhou oblasťou je exponenciálny nárast používania komunikačných nástrojov, umožňujúcich spoluprácu a zdieľanie dát medzi akademikmi, inštitúciami ale aj nešpecialistami.⁸⁴² Pochopenie dôležitosti akú zohráva kvalita informácie v archeológii je mimoriadne dôležitá. A to vzhľadom na skutočnosť, že geopriestorové dáta získavané v praxi sú stále pravidelnejšie integrované s už existujúcimi digitalizovanými informáciami.⁸⁴³ Príprava archeologických dát pre analýzu je tak mimoriadne previazaná s dátovou kvalitou, ktorá je, na druhú stranu, prepojená s tým, ako je výskum nastavený a s účelom, za akým chce archeológ tieto dáta použiť.

Pri práci s menším datasetom je výhodou možnosť prezrieť si dáta priamo a prekontrolovať si záznamy po jednom. Istá strata kontroly a zvýšenie chybovosti je však predpokladateľná ak sa jedná o živý dataset, do ktorého sa postupne pridávajú alebo odoberajú údaje, alebo sa vytvárajú tabuľky, ktoré sú na sebe navzájom závislé. Z tohto dôvodu bola použitá kombinácia funkcie MS Excel s názvom VLOOKUP. Tá dohľadáva dodatočné dáta v jednotlivých pomocných tabuľkách, spolu s primárnymi kľúčmi hlavných tabuliek (Tabuľka 2.1 a Tabuľka 2.2). Dodatočne dochádzalo aj k vizuálnej kontrole spoľahlivosti dát vo viacerých štádiách výskumu. Pre zvýšenie spoľahlivosti súradníc, pôvodne extrahovaných z databázy EDH,⁸⁴⁴ sme vykonali záverečnú externú kontrolu porovnaním so súradnicami jednotlivých lokalít zaznamenaných v rámci digitálneho projektu „Digital Atlas of the Roman Empire“. Projekt spravuje Centrum digitálnych humanitných vied Univerzity v Göttingu.

Na druhú stranu je potrebné podotknúť, že spoločenský život archeologických dát presahuje chápanie špecialistov a je viac prepojený so vzťahom s miestnou komunitou. Meniaci

⁸⁴¹ Dibble & McPherron (1988); Levy & Smith (2007).

⁸⁴² Kansa (2011).

⁸⁴³ Snow et al. (2006); Kintigh (2006).

⁸⁴⁴ Åhlfeldt, J. 2013. Digital Atlas of the Roman Empire [online aplikácia], Lund University. [cit. 2022-04-24]. Dostupné na: <<https://imperium.ahlfeldt.se/>>.

sa vzťah archeológie a spoločnosti je zachytený v akademických prácach o využívaní a zneužívaní archeológie,⁸⁴⁵ rovnako ako spochybňovanie nepresných pohľadov na interpretáciu ľudskej minulosti.⁸⁴⁶ Túto problematiku bolo pre nás zložitejšie prekontrolovať vzhľadom na to, že sa aj po niekoľkých rokoch práce s nápismi necítíme ako odborníci schopní nápisy akceptovateľne interpretovať. Z tohto dôvodu sme preberali vo väčšine prípadov prepis určený v databázach EDH, LUPA resp. CIMRM, CIL. Vylúčili sme len niekoľko exemplárov, ktoré boli v minulosti určené ako mithraistické (resp. *portoriové*) len na základe domnienky autorov. V prípade niekoľkých prosopografických nejasností sme mali možnosť konzultácie s prof. Rudolfom Haenschom.

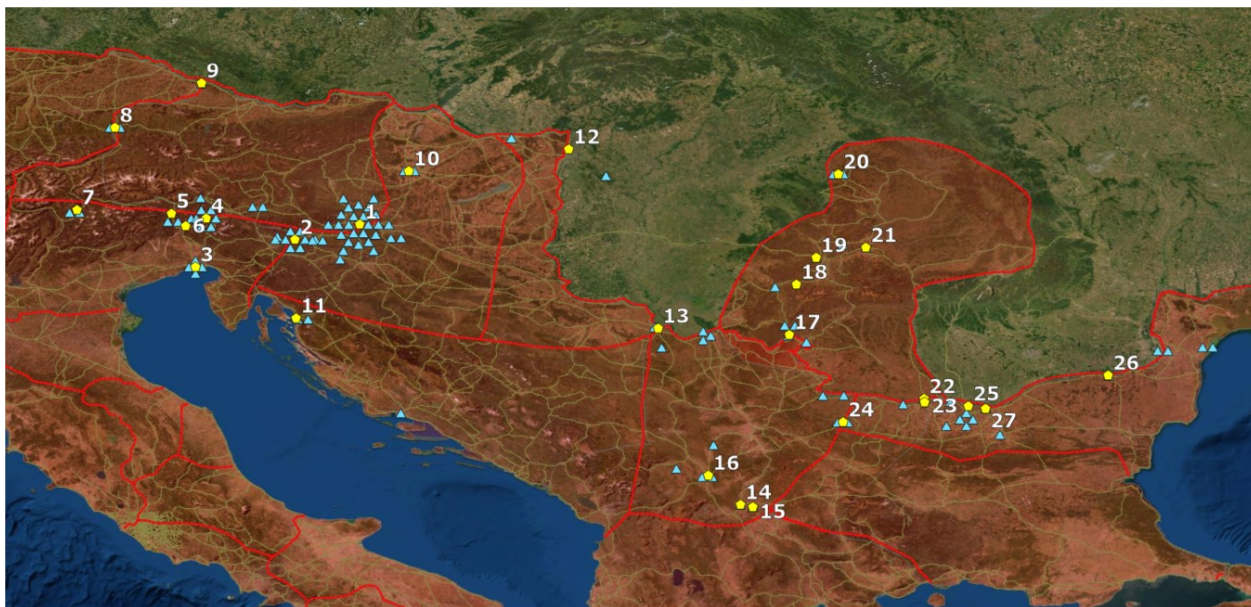
Finálna kategorizácia datasetov a prvé dátové vizualizácie potvrdili predpoklady, ktoré boli zrejme aj v prácach zaoberajúcich sa tematikou *portoria* a mithraizmu v minulosti. Koncentrácia *portoriových* nápisov sa sústredila nielen do administratívnych centier (napr. Poetovio, Aquileia, Ulpiana, Oescus), ale v rámci vnútro provinciálnych hraníc ríše aj popri pohraničných staniach. Dátové vizualizácie, ktoré umožnili rozoznať disperziu týchto nápisov naprieč Dunajskou provinciou, sme vytvorili v programe ArcGis Pro. V tomto programe je možné použitie špecifického nástroja, ktorý dokáže znázorniť aj množstvo záznamov v danej lokalite (v tomto prípade množstvo objavených nápisov).⁸⁴⁷

⁸⁴⁵ Silberman (1989); Kohl & Fawcett (1995); Meskell (2005); Kohl, Kozelsky, & Ben-Yehuda (2007).

⁸⁴⁶ Wylie (2002); Trigger (2006).

⁸⁴⁷ Nástroj má názov „Disperse Markers“. Viac informácií

https://resources.arcgis.com/en/help/main/10.1/#/Disperse_Markers/00700000002n000000/ - dostupné 02.02.2022.

Obrázok č. 9: Na mape sú znázornené polohy potvrdených staníc a lokalít v Dunajskej oblasti, kde je existencia stanice veľmi pravdepodobná (žltý päťuholník) a polohy nálezov všetkých *portoriových* nápisov priestorovo rozložených s cieľom zdôraznenia ich počtu (modrý trojuholník).

Z obrázku č.9 je evidentná dominancia počtu nápisov najmä na osi Poetovio (1) - Statio Atrantis (2) – Aquileia (3). To vypovedá predovšetkým o dôležitosti tejto cesty, ktorá bola kľúčovou spojnicou nielen medzi Itáliou, Panóniou, ale aj s územiaми severne od Rímskej ríše. Na západnej časti je zrejماً aj skutočnosť, že sa na hraniciach Norika nachádzalo prinajmenšom 6 staníc (Statio Bilachiniensis (4), Statio Timaviensis (5), Statio Plorucensis (6), Statio neďaleko antickej lokality Sublavio (7), Statio Enensis (8), Statio Boidurensis (9)). Ich poloha v priesmykoch, alebo pri riečnych prechodoch umožňovala efektívnejšie vyberanie *portoria* od obchodníkov, ktorí tade prechádzali so svojim nákladom. Do západného okruhu by sme ešte mohli zaradiť lokality Savaria (10), Senia (11), Aquincum (12) ale aj Statio Confluentes (13) nachádzajúce sa západne od antického Singidunum.

Druhá koncentrácia sa nachádzala v Moesii Inferior, a s výnimkou Montany (24), pri ktorej existencia stanice nebola potvrdená, sa všetky stanice nachádzali pri Dunaji. V rámci oblasti Ilýrskeho portoria bolo dôležitým centrom Oescus (25), a spolu s ním stanica v Sucidave (22), v ktorej bol s najväčšou pravdepodobnosťou kontrolovaný tovar prichádzajúci z a do dáckej Romuly a Apuluma. V istom období ich dopĺňala aj stanica v Dimum (25), ktorej poloha bola umiestnená na hranici s *portorium Ripa Thracicae*. Náprotivkom Statio Dimensis v tráckom

portorium bolo antické *Novae* (27). Zatiaľ poslednou potvrdenou lokalitou, pri ktorej je z epigrafických pamiatok možné určiť, že tu dochádzalo k výberu *portoria* súkromníkom, bolo *Statio Durostori* (24). Je logické predpokladať, že výber *portoria* prebiehal aj v ďalších mestách pozdĺž rieky Dunaj, avšak vzhľadom na nedostatok nápisov, resp. úplnú absenciu zvyku členov Tráckeho *portoria* zanechávať epigrafické monumenty, ide o doposiaľ jediné potvrdené lokality. Nálezy objavené vo vnútrozemí provincie *Moesia Inferior* boli väčšinou sekundárne použité nálezy pochádzajúce z antického *Oescus*, alebo boli súkromného charakteru ako napríklad náhrobky, alebo informatívna tabuľa *T. Iulia Saturnina* z *Nicopolis Ad Istrum*. Na základe epigrafických nálezov tak môžeme tvrdiť, že sa výber *portoria* sústredil najmä popri brehu rieky Dunaj.

Tretou koncentráciou bol juh *Moesie Superior*, odtiaľto poznáme len 3 nápisy dedikované medzi rokmi 211 až 227 n.l. Jedná sa o stanice *Lamudensis* (14) a *Vizianum* (15) kde bolo vyberané *vectigalium Illyrici*.⁸⁴⁸ Centrum tejto oblasti sa pravdepodobne nachádzalo v antickej *Ulpiane*, pri ktorej (alebo v ktorej) sa nachádzala aj tretia stanica (16). Cesty, na ktorých tieto stanice ležali, boli významnými tepnami spájajúcimi provinciu *Macedonia* so severnými provinciami. Avšak vzhľadom na väčšiu vzdialenosť tejto tepny predpokladáme, že dôvod umiestnenia staníc *Lamudensis* a *Vizianum* do tejto oblasti nebol určený len hranicou medzi *Moesiou Superior* a *Macedoniou*. Svoju úlohu museli zohrať aj rieky *Vardar* resp. *Kumanovka*, ktoré sa vlievajú do Egejského mora neďaleko antickej *Thessalonici* a významne by tak urýchlili transport tovaru. Pre doplnenie je však potrebné dodať, že túto skupinu staníc nie je možné hodnoverne prepojiť na základe epigrafického materiálu s členmi *Publica Portoria Illyrici*. To aj napriek tomu, že oblasť podľa všetkého patrila do Ilýrskeho colného okrsku. Najbližší epigrafický materiál spájaný s členmi Ilýrskeho *portoria* bol objavený v 300 km vzdialenej *Montane*.⁸⁴⁹

Poslednou významnou koncentráciou sú stanice v provincii *Dácia*. Pri týchto piatich stanicích však nie je badateľný žiaden kľúč, alebo parameter, ktorý by mohol hrať úlohu pri ich umiestnení. Stanica v antickej *Micii* (19) ležala priamo na ceste z *Dácie* do *Barbarika*, podobne

⁸⁴⁸ Od vlády cisára *Commoda* bol postupne termín *portorium* buď zamieňaný alebo priamo chápaný ako súčasť termínu *vectigalium*. Viac v *Günther* (2015).

⁸⁴⁹ HD042862 = AE 1996, 1341: DIANA E REGINAE / PRO SALUTE FAVO/RINI ET SECUNDIAE / VERN(ARUM) T(ITI) IUL(I) SATUR/NINI C(ONDUCTORIS) P(UBLICI) P(ORTORII) ILLYR(ICI) SUB / IUL(IIS) CAPITONE ET EU/P(H)ORO CIRC(ITORIBUS) P(UBLICI) P(ORTORII) ASCLE/PIADES SER(VUS) VIL(ICUS) ET LU/CENSIA PARENTES.

tomu bolo aj pri Porolissume (20), ktoré však je samo osebe centrom provincie. Stanice v Apulume (21) a neďaleko Pons Augusti (18) ležali vo vnútrozemí a poslednou nám známou stanicou bolo Statio Tsiernensis (17), ktoré ležalo na ľavom brehu Dunaja, a slúžilo ako prepojenie s celou podunajskou oblasťou.

S výnimkou Aquileie (ktorá nebola súčasťou Ilýrskeho a Tráckeho colného okrsku) sme určili polohu 26 staníc a viac pravdepodobných lokalít, kde sa stanica mohla nachádzať. Stupeň pravdepodobnosti bol určený na základe špecifických parametrov a do výsledného zoznamu sme zahrnuli len tie lokality, kde je pravdepodobnosť istá, alebo vysoká:

A. Potvrdená prítomnosť

- Lokality, pri ktorých je nám známy názov stanice a zároveň je potvrdená aj prepojenosť s *Publicom portorium Illyrici*, *Portorium ripa Thraciae*, alebo *vectigalium Illyrici*.

1. Statio Atrantinae
2. Statio Bilachiniensis
3. Statio Timaviensis
4. Statio Plorucensis
5. Stanica neďaleko Sublavio
6. Statio Poetovionensis
7. Statio Boidurensis
8. Statio Enensis
9. Statio Confluentes
10. Statio Dimensis
11. Statio Tsiernensis
12. Statio Lamudensis
13. Statio Vizianum
14. Statio Ulpianensis
15. Statio Pontis Augusti
16. Statio Micia
17. Statio Savariensis
18. Stanica v Porolissume
19. Stanica v Oescuse

B. Vyššia pravdepodobnosť

- Zmienka o conductorovi, alebo procuratorovi relevantného colného spolku a zmienka o *publicum portorium Illyrici*, *portorium ripa Thraciae*, alebo *vectigalium Illyrici*.

1. Statio Aquincensis
2. Statio Durostori
3. Apulum
4. Municipium Montanensium⁸⁵⁰
5. Novae
6. Senia
7. Sucidava

C. Nižšia pravdepodobnosť

- Ťažko poškodený nápis bez mien, súkromný účel, špecifická daň, irelevantnosť.

1. Capidava⁸⁵¹
2. Nicopolis Ad Istrum⁸⁵²
3. Drobeta⁸⁵³
4. Neviodunum⁸⁵⁴
5. Almus⁸⁵⁵
6. Brigetio⁸⁵⁶
7. Statio Escensis⁸⁵⁷

⁸⁵⁰ Podľa Tačevovej (2000, s. 79–92) sa jedná o lokalitu, na ktorej je existencia stanice istá. Avšak pri tejto interpretácii by sme boli opatrní. HD042862 = AE 1996, 1341: Jedná sa o súkromný nápis, dedikovaný *vilicom* Asclepiadom pre svoje deti Favorinu a Secundu, ktoré boli majetkom T. Iulia Saturnina. HD042863 = AE 1996, 1342: Nápis bol dedikovaný pre Quinta, otroka Q. Sabinia Verania, ktorého funkcia v dobe dedikovania nesúvisela s *portorium*. Oba nápisy tak boli dedikované v rámci svätyne, ktorá mala širší regionálny význam a jedná sa preto o súkromné nápisy. Viac v Luka (2018, s.224). Na druhú stranu treba spomenúť, že len prítomnosť mien T. Iulia Saturnina, Q. Sabinia Verania a dvoch *circitores* určujú túto lokalitu ako prinajmenšom dôležitú.

⁸⁵¹ HD020361 = AE 1944, 0060.: Ťažko poškodený nápis bez mien a dodatočných údajov; HD026818 = AE 1934, 0107: Jeden z dvoch nápisov, ktoré dedikoval T. Iulius Saturninus v rámci rozšírenia colného okrsku o Moesiu Inferior. Aj keď je existencia stanice vyberajúcej *portorium* pravdepodobná, je pravdepodobná aj dohoda s mestom.

⁸⁵² HD023794 = AE 1928, 0153: Jeden z dvoch nápisov, ktoré dedikoval T. Iulius Saturninus v rámci rozšírenia colného okrsku o Moesiu Inferior. Aj keď je existencia stanice vyberajúcej *portorium* pravdepodobná, je pravdepodobná aj dohoda s mestom, rovnako ako v prípade Capidavy.

⁸⁵³ Lokalita leží na dôležitej ceste z Dácie na brehu Dunaja, no napriek ideálnej polohe objavený nápis (HD019534 = AE 1959, 0310.) neobsahuje dostatočne relevantné informácie na to, aby bola jej existencia vysoko pravdepodobná.

⁸⁵⁴ V blízkosti antického Neviodunuma (Ned'aleko Drnova v Slovínsku) sa mohla nachádzať stanica, ktorá kontrolovala tok tovaru cez rieku Sávu do Emony: HD037715 = AE 1997, 1244.

⁸⁵⁵ V blízkosti antickej lokality Almus (dnešný Lom v Bulharsku): HD043561 = CIL 03, 06124.

⁸⁵⁶ V tejto stanici bola vyberaná špecifická daň - dvadsiatok, ktorý podľa (Oersteda 1985 s. 75.) pravdepodobne odkazoval na výšku *portoria*, ktoré sa vyberalo pri vstupe na územie Rímskej ríše z Barbarika. Pre odlišnosť princípu tejto dane sme do výslednej vizualizácie túto stanicu nezahmuli. HD039087: GENIO COM/MERCI ET NE/GOTIANTIAM / PRIMITI(V)US / IULI PROCLI / COND(UCTORIS) VIII SER(VUS) / VIL(ICUS) XX

⁸⁵⁷ Výber vectigalia ferrarium. Viac v kapitole 4.1.1. Oblasť Norika, Panónie Superior, Regio X Venetia et Histria a Dalmácie

Na základe umiestnenia staníc v rámci provincie môžeme určiť, že 19 z nich ležalo na provinčných hraniciach, alebo na hraniciach colných okrskov a len 7 z dôležitých lokalít je možné s vyššou pravdepodobnosťou určiť vo vnútri provincie (Pons Augusti, Porolissum, Apulum – Dácia; Ulpiana – Moesia Superior; Montana – Moesia Inferior; Poetovio a Savaria – Panónia Superior). Zvýšenú prítomnosť kontrolných staníc na hraniciach Ilýrskeho colného okrsku môžeme opatrne interpretovať ako možnosť, že primárnou funkciou staníc *Publica portoria Illyrici*, *Portoria Ripa Thraciae*, alebo neskôr *Vectigalia Illyrici*, bol výber *portoria* najmä pri prechode medzi colnými okrskami, alebo medzi provinciami. Vyzbierané poplatky a administratíva sa koncentrovali do centra, čo umožňovalo centralizáciu riadenia jednotlivých oblastí. Je však potrebné zdôrazniť, že pri limitoch epigrafických materiálov a zároveň podľa kľúča použitého na identifikáciu *portoriových* nápisov je pravdepodobné, že členovia *Publica Portoria Illyrici* boli prítomní aj v ďalších vnútro provinciálnych mestách.⁸⁵⁸ Vo všeobecnosti však predpokladáme, že rozmiestnenie staníc v rámci miest nebolo bežné a záviselo najmä od dohody *conductora* s jednotlivými mestami. Je totiž nepravdepodobné aj pri T. Iuliovi Saturninovi) aby bol *conductor* schopný vlastniť a udržiavať priestory a infraštruktúru v rámci celej provincie (či dokonca provincií) a zároveň v tom istom čase koordinovať, kontrolovať a zaúčať armádu *vilicov*, *vicariorov* a *contrascriptorov* v každom väčšom meste. V prípade ak by aj bol *conductor* schopný zvládnuť takúto logistickú výzvu, bolo by potrebné dohadovať sa s mestami, ktoré podľa Ørstedta pýtali od obchodníkov len 2% *portorium*,⁸⁵⁹ čo by len umocňovalo nerentabilnosť takejto snahy.

Z nápisov, ktorých súčasťou je aj prvý známy *conductor* Tráckeho *portoria* - P. Caragonius Philopalaestrus,⁸⁶⁰ je okrem iného zrejماً skutočnosť,⁸⁶¹ že vymáhanie *portoria* od miest nebolo jednoduché. Aj keď sa P. Caragonius Philopalaester domáhal svojho práva vyberať *portorium* aj z územia morského jazera Halmyris,⁸⁶² a z Dunajského ostrova Peuce, jeho žiadosti nebolo vyhovené. To aj napriek tomu, že Philopalaester sa odvolával na skutočnosť, že má nárok na výber *portoria* medzi táborom Dimum a morom. Dôvodom, prečo mu nebolo vyhovené bolo,

⁸⁵⁸ Napríklad vyššie uvedená Capidava, Nicopolis Ad Istrum, Drobeta, Neviodunum, Almus, Brigetio, Statio Escensis.

⁸⁵⁹ Ørsted (1985, s. 286); De Laet (1949, s. 242–245).

⁸⁶⁰ HD026625 = AE 1919, 0010 a HD044434 = AE 2007, p. 458 a. n. 1228.

⁸⁶¹ Erdkamp (2020, s. 275).

⁸⁶² Pliny, *Historia Naturalis* 4.79. Dnes pravdepodobne jazero Razim.

že historické právo na využívanie územia mali Histrijčania.⁸⁶³ Aj keď sa možno jedná o ojedinelý incident, je reálne predpokladať, že Histria nebolo jediným mestom, ktoré sa snažilo nestratiť zisky, ktoré mu výber *portoria* mohol poskytnúť. Aj to je dôvod, prečo sa Histria snažila získavať uistenie od každého nasledujúceho guvernéra provincie.⁸⁶⁴ Ostatní predstavitelia miest sa pravdepodobne tiež snažili zabezpečiť, aby v rámci svojich hraníc mohli vyberať *portorium* a muselo dochádzať k dohodám medzi nimi a *conductormi*. V rámci Ilýrskeho *portoria* môžeme o týchto dohodách s mestami len špekulovať na základe nápisu T. Iulia Capitona. Na ňom prezentuje počty, ktoré získal od niekoľkých miest Sirmium, Oescus, Poetovio, Ratiaria, Sarmizegetusa, Romula. Nie je nám však jasné, za čo tieto zásluhy získal.⁸⁶⁵

⁸⁶³ Erdkamp (2020, s.300).

⁸⁶⁴ Erdkamp (2020, s.275).

⁸⁶⁵ HD021784 = AE 2010, 1388: T(ITO) IUL(IO) CAPITONI C(ONDUCTORI) P(PUBLICI) P(ORTORII) ILLYRIC(I) / [E]T R(IPAĒ) T(HRACIAE) OMNI(BUS) HONORIB(US) AB ORD(INE) / [CO]L(ONIAE) FL(AVIAE) SIRMIATIUM HONORATO ET / [S]ENTENTIAE DICUNDAE ITEM SACERDOTALIB(US) / AB ORDINE COL(ONIAE) ULP(IAE) OESC(ENSIUM) ET STATUA(M) AERE COL(LATO) / DECRETIS IAM PRIDEM AB EODEM ORDINE / ORNAMENTIS IIVIRAL(IBUS) ITEM DECURIONA/LIB(US) ORNAMENTIS HONORATO AB ORDINIB(US) / COLONIAR(UM) ULPIAE POETOVIONENSIS / EX PANNONIA SUPERIORE ULP(IAE) RATIAR(IAE) / EX MOESIA SUPERIORE TRAIANAE SARMI/ZEGETHUSENSIUM EX DACIA SUPERIORE / ITEM IIVIRALIB(US) AB ORDINE MUNICIPI(I) / ROMULENSIUM BULEUTAE CIVITATIS / PONTICAE TOMITANORUM PATRONO / AUG(USTALIUM) COL(ONIAE) ULP(IAE) OESC(ENSIUM) / ORDO COL(ONIAE) ULP(IAE) OESC(ENSIUM) STATUAM AER(E) / COLLATO CUM ORNAMENTIS SACER/DOTALIB(US) EX DECRETO ET ORNAMENT(IS) / IIVIRAL(IBUS) IAM PRIDEM HONORATO / OB EIUS ERGA SE MERITA HONORE / CONTENTUS IMPENDIUM REMISIT / L(OCUS) D(ATUS) D(ECRETO) D(ECURIONUM).

5.1.1. Fenomén nárastu epigrafických portoriových monumentov

Na vizualizácii (Obrázok č. 9) je okrem rozmiestnenia staníc zobrazený aj rozptyl epigrafických *portoriových* monumentov. Transparentné zobrazenie kvantity nápisov vďaka funkcii „Disperse Markers“ v rámci nástroja ArcGis Pro,⁸⁶⁶ umocnilo vizualizovať rozdiel medzi koncentraciami nápisov jednotlivých staníc. Čo však stálo za dedikovaním 110 doteraz nájdených nápisov, z ktorých väčšinu môžeme datovať medzi roky 146 – 225 n.l. je otázne. Evidentná je najmä prevaha nápisov západnej časti Ilýrskeho colného okrsku, z ktorej je nám známych až 69 nápisov (63%), zvyšné tri koncentrácie tvorili 4 nápisy z oblasti okolia Ulpiany (4%), 24 nápisov vo východnej časti Ilýrskeho a z Thráckeho colného okrsku (22%) a 11 nápisov v rámci Dácie (10%). Čo stálo za týmto veľkým rozdielom v pomere nápisov a prečo je trend nástupu viditeľný od 150 n.l. a trend poklesu od 180 n.l.?

Pred tým, ako budeme môcť odpovedať, je potrebné mať na zreteli dôvody, ktoré viedli jednotlivcov k stále častejšiemu dedikovaniu nápisov. Štrukturalizácia týchto dôvodov je pomerne priamočiara, Meyerová zachytáva v obsahu monumentálnych nápisov štyri dôvody, ktoré ich odlišujú od iných typov epigrafických pamiatok.⁸⁶⁷

1. Snaha zaradiť a prepojiť sa

Dedikujúci sa snažili prejaviť skutočnosť, že niekam patrili (armáda, mesto, národnosť, spoločenské postavenie, ale aj profesia). Snaha o prepojenie sa však neprejavovala len explicitným vyjadrením, ale aj použitím všeobecne známych formuliek resp. ich skratiek, ktoré boli známe širšej verejnosti (napr. *v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito)* – „splatil sľub ochotne a náležite“). Pre gramotných obyvateľov Rímskej ríše boli tieto formulky dobre známe a použitím kánonu získal dedikujúci istú formu akceptácie. Zároveň však mohol za pomerne malú sumu uviesť pomerne veľké množstvo informácií.

⁸⁶⁶ Na vizualizáciu sme použili nástroj „Disperse Markers“, ktorý je súčasťou nástroja ArcGis Pro. Viac informácií: ArcGIS help 10.1.(n.d.). [Dostupné April 24,2022], z

<[⁸⁶⁷ Meyer \(2011, s.194\).](https://resources.arcgis.com/en/help/main/10.1/#/Disperse_Markers/00700000002n000000/></p></div><div data-bbox=)

2. Snaha pochváliť sa

Prirodzená snaha jedinca prezentovať svoje úspechy a vykresliť sa čo najpozitívnejšie pred čitateľom bola veľmi častým dôvodom vyhotovenia nápisu.

868

3. Snaha o vyjadrenie „Rímskosti“ a spolupatričnosti

Aj keď tento dôvod nebol s určitosťou rozšírený vo všetkých oblastiach rovnako, jedná sa o pomerne častý jav, kedy dedikujúci prezentovali svoje spoločenské vzťahy a postoje emóciami aké sú očakávané od „Rimana“. Meyerová uvádza, že od Rímskej elity bolo očakávané, že sa bude správať úctivo, súhlasne, obdivujúco a predvídateľne.⁸⁶⁹ A aj keď sú tieto cnosti na prvý pohľad spájané len vyššie postavenými jednotlivcami, nesmieme zabúdať na túžbu časti obyčajných ľudí imitovať elitu. Pointou takýchto nápisov je snaha o čo najlepšie vykreslenie Rímskej spoločnosti, ktorej je dedikujúci súčasťou.

4. Snaha o pretrvanie

Monumentálne nápisy boli bezpochyby skvelým nástrojom na zlepšenie svojej reputácie a to nielen v prítomnosti, ale najmä v budúcnosti. Ako bolo spomenuté vyššie, prioritou jednotlivca bolo vykreslenie sa v najlepšom svetle a zároveň mu takáto forma propagácie dávala možnosť retrospektívne modifikovať jeho činy z minulosti. Nápisy, ktorých hlavnou náplňou je spomienka na dedikujúceho, boli pomerne často osobné, avšak vďaka použitiu formuliek zároveň univerzálne (napr. „prečítaj si to a buď viac alebo menej šťastný vo svojom živote“).

Metóda, ktorú sme použili na identifikáciu *portoriových* nápisov (prítomnosť kľúčových slov odkazujúcich na profesiu a termín *portorium*) spôsobila, že sa z týchto 4 dôvodov, ktoré uvádza Meyerová, snaha „zaradiť a prepojiť sa“ javí najprirodzenejšie ako primárny motív

⁸⁶⁸ Alföldy (2005).

⁸⁶⁹ Meyer (2011, s.198).

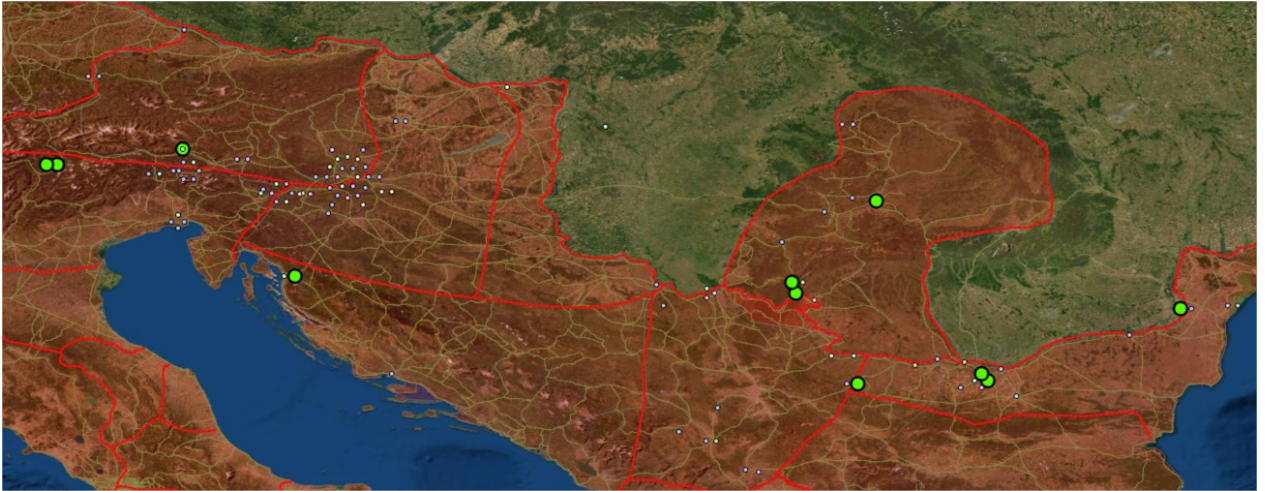
skúmaných jednotlivcov. Aj keď tento dôvod zohral veľkú úlohu, nevysvetľuje to hodnoverne markantný nárast *portoriových* nápisov v celej Dunajskej oblasti vymedzený určitým časovým obdobím. Ak by sme akceptovali, že sa jedná o primárny dôvod, bolo by dôvodné predpokladať, že sa trend (aspoň do istej miery) dá zachytiť v tej istej skúmanej oblasti aj v skoršej dobe. Pri analyzovaní počtu kľúčových termínov, ktoré sme použili na identifikáciu, sme však v skúmanej oblasti odhalili len 3 nápisy, na ktorých dedikujúci prezentovali svoju funkciu *conductor*. A čo je dôležitejšie, hierarchicky nižšie postavené profesie (*vilicus*, *contrascriptor*) v Dunajskej oblasti chýbajú úplne, a do roku 150 n.l. sú pomerne vzácne aj v rámci celej Rímskej ríše.⁸⁷⁰ Pre porovnanie termín *vilicus* sa od roku 150 n.l. do 180 n.l. objavuje prinajmenšom na 23 monumentálnych *portoriových* nápisoch.⁸⁷¹ Tento výrazný rozdiel tak nie je možné hodnoverne vysvetliť ako náhodný, ale skôr ako koordinovaný trend, ktorý je možné spojiť s určitým obdobím.

Rovnako dôležitý faktor predstavuje aj skutočnosť, že zvyk identifikovať sa ako otrok *conductora* a ako člen *portoria*, sa neustálil len na západnej časti skúmanej oblasti, ale aj vo východnej časti Ilýrskeho colného okrsku (aj keď v menšej, ale stále štatisticky významnej miere). Naším predpokladom je preto za týmto javom hľadať osoby, ktoré sa objavujú na týchto nápisoch ako prvé. Predovšetkým *conductora* T. Iulius Saturninus, ktorého otroci dedikovali nápisy v rámci celého okrsku (Obrázok č. 10). V nasledujúcej kapitole sa budeme zaoberať dôvodom, prečo sa tento trend udržal aj po tom ako T. Iulius Saturninus už nepôsobil ako *conductor*.⁸⁷² Na vizualizáciu tohto fenoménu sme použili tzv. spoločenskú sieťovú analýzu, ktorá je umožnená práve vďaka tomuto fenoménu medzi členmi *portoria*.

⁸⁷⁰ V databáze EDH je len 13 nápisov datovaných do roku 150 n.l., ktoré obsahujú slovtvorný základ *vilic-*. *Contrascr* sa neobjavuje ani raz. – [analyzované 08.02.2022].

⁸⁷¹ Teoreticky je možné, že sa nachádzal až v 36 prípadoch ak pripočítame nápisy, ktoré je možné datovať medzi obdobie 150 n.l. – 225 n.l.

⁸⁷² Detailne sa tejto téme budeme venovať v kapitole 5.2.3. Interpretácia spoločenskej siete.

Obrázok č.10: Vizualizácia 12 nápisov (zvýraznený zelený kruh), ktoré boli dedikované T. Iuliom Saturninom, alebo jeho otrokmi.

5.2. Spoločenská sieťová analýza členov *portoria*

Vedecké práce, v ktorých sa aplikuje sieťová analýza, sa zameriavajú na preskúmanie vzťahov medzi entitami, ktoré sa v odbornej terminológii nazývajú vrcholmi (angl. *vertex, node*). Takýmito vrcholmi môže byť akýkoľvek predmet, ľudia, ale aj celé náleziská, ku ktorým je možné priradiť dodatočné atribúty využiteľné pri analýze.⁸⁷³ V prípade náleziska tak môže vrchol obsahovať informácie o veľkosti, odhadovanej populácii, okolitom ekosystéme, či počte artefaktov.⁸⁷⁴

Prepojenie medzi vrcholmi sa nazýva hrana (angl. *edge, tie*) a vo všeobecnosti sa jedná o znázornenie vzťahu, ktorý môže byť vytvorený medzi množstvom rozdielnych dátových typov. Hrana sama osebe nemusí obsahovať priame prepojenie medzi dvomi entitami, čo poskytuje aj viac možností pri skúmaní abstraktnejších konceptov. Ďalšou dimenziou hrany je smerovosť (hrana môže byť orientovaná, neorientovaná), ktorú je v prípade archeológie pomerne ťažké určiť, a využíva sa najmä pri textovo založených dátach. Hrany môžu obsahovať aj informáciu o sile prepojenia znázorňujúcu ako často k prepojeniu dochádza, alebo podiel podobnosti v rámci multikategoriálneho súboru.⁸⁷⁵ Kvantifikácia týchto vzťahov medzi bodmi je dôvodom, prečo je analýza sociálnych sietí tak cenená v archeologickom výskume. Umožňuje totiž vizualizovať skutočnosť, ako medzi sebou interagujú jednotlivé časti modelu. V prípade, ak by sme sieť doplnili o ďalšie modely v časovej následnosti, mohli by sme takýto model využiť na prípravu predikčných modelov, založených na topológii skúmanej oblasti.⁸⁷⁶

V dnešnej dobe sa tak sieťové analýzy stávajú súčasťou riešení pri viacerých archeologických problémoch a to nielen ako modely podporujúce hypotézy,⁸⁷⁷ ale aj ako základný kameň celého výskumu.⁸⁷⁸ Urýchľovanie adaptácie tejto metodológie v archeológii svedčí o ich užitočnosti pri porozumení minulosti. Nedostatky výskumov pracujúcich so sociálnymi sieťami sú často pripisované aplikovaniu metodológie bez jasného pochopenia toho, ako metodológia funguje.⁸⁷⁹

⁸⁷³ Borck et al. (2015.)

⁸⁷⁴ Crabtree – Borck (2019).

⁸⁷⁵ Crabtree – Borck (2019, s.2).

⁸⁷⁶ Crabtree – Borck (2019, s.2).

⁸⁷⁷ Peeples – Haas (2013); Crabtree et al. (2017).

⁸⁷⁸ Mills et al. (2013); Giomi and Peeples (2019).

⁸⁷⁹ Crabtree et. al. (2017) spomína najmä dve dôležité kritiky a tými sú: pripisovanie spoločnosti objektom a minimálna interpretácia výsledkov.

Ďalším dôležitým aspektom pri využití modelov založených na sieťovej analýze je pristupovanie ku vzťahom medzi vrcholmi ako k ďalšej forme entity ovplyvňujúcej formu celku. Vo všeobecnosti je takýto postup vnímaný ako prechod od „redukcionistického skúmania častí“ ku „konštrukcionistickému skúmaniu celku.“⁸⁸⁰ Tou najdôležitejšou úlohou však (rovnako ako pri takmer každej analýze pracujúcej s dátami) naďalej zostáva príprava datasetu a určenie relevantných a objektívnych atribútov, ktoré je možné využiť počas fázy vizualizácie.

Vzhľadom na fragmentáciu a decentralizáciu mithraistických epigrafických nálezov sme pri analyzovaní možnosti využitia tejto metodológie pre epigrafický materiál zvolili len nápisy členov *Publica portoria Illyrci*, ktoré obsahujú nielen zmienku otroka alebo prepustenia o svojom pánovi, ale aj informáciu o kolegoch.⁸⁸¹ Za týmto účelom bolo potrebné vytvoriť nový dedikovaný dataset, ktorý by bol schopný obsiahnuť viaceré vzťahy vyextrahované z jedného nápisu.

5.2.1. Dataset portoriových vzťahov (Dataset PV)

Základným zdrojom informácií pre tento dataset bol dataset PN (Tabuľka 2.2) a dataset PO (Tabuľka 2.5),⁸⁸² čo umožnilo rýchle doplnenie dodatočných informácií v rámci nového datasetu. Výsledná vzťahová tabuľka tak obsahovala dva, resp. tri tzv. cudzie kľúče⁸⁸³ odkazujúce na oba zdroje (Tabuľka 2.2 a 2.5). Cez ne bolo možné dohľadať všetky potrebné informácie akými boli GPS súradnice nálezov, spomínané božstvo na nápise, alebo meno osoby, ktorá bola v dobe dedikácie nápisu *conductorom/procuratorom*.

Základnou ideou našej vzťahovej tabuľky je zachytenie akejkoľvek formy vzťahu a to nielen medzi dvomi osobami, ale aj osamoteným darcom, ktorý si úmyselne zvolil dedikovať

⁸⁸⁰ Bentley and Maschner (2003, s. 1); Brughmans (2013, s. 4).

⁸⁸¹ Od doby kedy sa stal T. Iulius Saturninus *conductorom*, dochádza k bezprecedentnému zvýšeniu nielen počtu nápisov zanechaných členmi *portoria*, ale zvýšil sa aj ich obsah a výpovedná hodnota.

⁸⁸² Vytvorenie týchto tabuliek sa nachádza v podkapitole 2.4.2 *Portoriové nápisy* a 2.4.3 *Pomocné tabuľky*.

⁸⁸³ Cudzí kľúč (angl. *foreign key*) je v prostredí relačných databáz integritné obmedzenie, ktoré vytvorí spojenie jedného alebo viacerých stĺpcov tabuľky (odkazujúca tabuľka) so stĺpcom (stĺpcami) inej tabuľky (odkazovaná tabuľka). Stĺpec, na ktorý odkazujeme pomocou cudzieho kľúča, musí byť primárnym kľúčom tabuľky. Hodnota cudzieho kľúča musí odkazovať na existujúci riadok odkazovanej tabuľky (výnimku tvorí hodnota NULL). Cudzí kľúč môže odkazovať aj do rovnakej tabuľky. Wikimedia Foundation. (2020, May 29). Cudzí Kľúč. Wikipedia. [Dostupné April 24, 2022], z <https://sk.wikipedia.org/wiki/Cudzí_kľúč/>.

nápis sám.⁸⁸⁴ Problémom bola v tomto štádiu nielen rôznorodosť foriem vzťahu medzi jednotlivými vrcholmi, ale aj v smerovaní vzťahu. Túto komplikáciu sme tak boli nútení zmierňovať čo najvyššou formou štrukturalizácie a zlučováním vzácné sa vyskytujúcich typov a smerovaní vzťahu. Výsledným krokom tejto snahy bolo vytvorenie atribútu tzv. „vzťahového typu“, ktorý bol priradený ku každému záznamu a bolo pri ňom definované či sa jedná o smerovaný vzťah (obsahuje navyše znak „>“), alebo vzťah nesmerovaný:

- Rodina >
- Otok/Prepustenec/Podriadený >
- Kolega/Priateľ >
- Subjekt >
- Neznámy >
- Rodina
- Kolega/Priateľ
- Iné
- Bez vzťahu

	A	B	C	D	E	G	H
1	Vzťahový typ	A DB No	Vedenie	Zdrojový vrchol	A DB	A - Lat	A - Lon
2	Kolega/Priateľ >	HD082797/2	Era of C. Antonius Rufus	[--- Anti]ochi[anus ?]	HD082797	45.769631	13.370946
3	Otok/Prepustenec/Podriadený	HD082797/2	Era of C. Antonius Rufus	[--- Anti]ochi[anus ?]	HD082797	45.769631	13.370946
4	Otok/Prepustenec/Podriadený	HD082797/3	Era of C. Antonius Rufus	[--- C]orint[hianus ?]	HD082797	45.769631	13.370946
5	Kolega/Priateľ >	HD065043/1		[Sec]undus	HD065043	47.89330534	12.14510679
6	Otok/Prepustenec/Podriadený	HD066797/1	Era of C. Antonius Rufus	Abascantus C. Antoni Rufi	HD066797	46.1884096	14.8839704
7	Otok/Prepustenec/Podriadený	HD056994/1	Era of Q. Sabinus Veranus	Albano Q. Sab. Verani ser	HD056994	46.6853692	14.31617511
8	Otok/Prepustenec/Podriadený	HD035752/2	Era of Iuliorum (All)	Albinus Iuliorum ser.	HD035752	44.7220401	21.1751145
9	Neznámy >	HD082792/1	Era of C. Antonius Rufus	Amandus T. Iul. Saturnini	HD082792	45.769631	13.370946
10	Otok/Prepustenec/Podriadený	HD057268/1	Era of T. Iulius Saturninus	Amandus T. Iul. Saturnini	HD057268	46.6483977	13.15221727
11	Otok/Prepustenec/Podriadený	HD007971/1	Era of Q. Sabinus Veranus	Apollinaris Q. Sabini Vera	HD007971	46.4198302	15.8694589
12	Otok/Prepustenec/Podriadený	HD019534/6	Era of Aurelius Heraclitus (f	Apulensis	HD019534	44.62472697	22.66731368
13	Kolega/Priateľ >	HD042862/6	Era of T. Iulius Saturninus	Asclepiades	HD042862	43.40108929	23.22028075
14	Otok/Prepustenec/Podriadený	HD042862/6	Era of T. Iulius Saturninus	Asclepiades	HD042862	43.40108929	23.22028075
15	Otok/Prepustenec/Podriadený	HD036247/3	Era of Iucundus Marcus (Prc	Bellicus Caesaris n. vern.	HD036247	44.70782442	21.00578639

⁸⁸⁴ Záznamy v tejto tabuľke tvoriace nápisy, ktoré sú dedikované len samotnou osobou sa vyskytujú len v 44 prípadoch zo 195. Keďže ide skôr o deviáciu, rozhodli sme sa zahrnúť tieto informácie do tejto tabuľky, aby bolo možné v prípade dátovej vizualizácie identifikovať prípadné anomálie.

	A	I	J	K	M	N	O
1	Vzťahový typ	B DB No	Cieľový vrchol	B DB	B Lat	B Lon	Deity
2	Kolega/Priateľ >	HD082797/3	[--- C]orint[hianus ?]	HD082797	45.769631	13.370946	Mithra
3	Otrok/Prepustenec/Podriadený	HD013628/3	C. Antonius Rufus	HD013628	46.41232423	15.84245682	Mithra
4	Otrok/Prepustenec/Podriadený	HD013628/3	C. Antonius Rufus	HD013628	46.41232423	15.84245682	Mithra
5	Kolega/Priateľ >	HD065043/2	Laeti	HD065043	47.89330534	12.14510679	Mithra
6	Otrok/Prepustenec/Podriadený	HD013628/3	C. Antonius Rufus	HD013628	46.41232423	15.84245682	Other
7	Otrok/Prepustenec/Podriadený	HD007971/2	Q. Sabinus Veranus	HD007971	46.4198302	15.8694589	Other
8	Otrok/Prepustenec/Podriadený	HD031983/4	Iuliorum	HD035752	44.7220401	21.1751145	Other
9	Neznámy >	HD013628/3	C. Antonius Rufus	HD013628	46.41232423	15.84245682	Mithra
10	Otrok/Prepustenec/Podriadený	HD019081/2	T. Iulius Saturninus	HD019081	44.72156707	22.39411948	Other
11	Otrok/Prepustenec/Podriadený	HD007971/2	Q. Sabinus Veranus	HD007971	46.4198302	15.8694589	Other
12	Otrok/Prepustenec/Podriadený	HD019534/4	Aurelius Heraclitus	HD019534	44.62472697	22.66731368	Other
13	Kolega/Priateľ >	HD021784/1	T. Iulius Capito	HD021784	43.71934986	24.86150265	Other
14	Otrok/Prepustenec/Podriadený	HD019081/2	T. Iulius Saturninus	HD019081	44.72156707	22.39411948	Other
15	Otrok/Prepustenec/Podriadený	HD036247/2	Iu[c]u[n]di Marci	HD036247	44.70782442	21.00578639	Unknown

Obrázok č.11: Ukážka vzťahovej tabuľky.

Pre možnosť využitia datasetu pre sieťovú analýzu bolo potrebné určiť zdrojový a cieľový vrchol, čo umožnilo nástrojom na analýzu a vizualizáciu siete (napr. nami použitý Cytoscape) porozumieť takto štrukturalizovanému datasetu. Nástroje využívajú túto informáciu napríklad pri spoločenskej sieťovej analýze a umožňujú prepojiť viaceré vrcholy prostredníctvom hrany do jedného vrcholu, ktorý sa objavuje častejšie. Táto tabuľka je však (bez potreby meniť jej štruktúru) použiteľná aj v rôznych GIS softvéroch, ako jednoduchý nástroj pri vizualizácii jednotlivých vzťahov vďaka pridaným GPS súradniciam, ktoré sú priradené k zdrojovému vrcholu. V rámci nášho datasetu PV (Tabuľka 5.1) tvorili zdrojový a cieľový vrchol cudzie kľúče z datasetu PO (Tabuľka 2.5). Bolo tak možné spoľahlivo doplniť dodatočné informácie a následne bol pre prehľadnejšiu vizualizáciu spoločenskej siete zvolený štítok znázorňujúci meno osoby.⁸⁸⁵

⁸⁸⁵ Obrázok č. 4: zdrojový vrchol (stĺpec D) a cieľový vrchol (stĺpec J).

Tab. 5.1. Dataset portoriiových vzťahov (skrátaná verzia)					
Vzťahový typ	A_DB_No	A_DB	B_DB_No	B_DB	Božstvo
Bez vzťahu	UEL14862/1	UEL14862			Dolichenus
Rodina >	UEL15967/1	UEL15967	UEL15967/1	UEL15967	DM
Otrok/Prepusteneц/Podriadený >	UEL19536/1	UEL19536	HD013628/3	HD013628	Silvanus
Kolega/Priateľ >	UEL8935/1	UEL8935	UEL8935/2	UEL8935	Isis
Otrok/Prepusteneц/Podriadený >	UEL8935/1	UEL8935	HD019081/2	HD019081	Isis
Otrok/Prepusteneц/Podriadený >	HD000905/5	HD000905	HD000905/4	HD000905	N/A
Subjekt >	HD000905/5	HD000905	HD019534/2	HD019534	N/A
Otrok/Prepusteneц/Podriadený >	HD001194/1	HD001194	HD001194/2	HD001194	Jupiter
Kolega/Priateľ >	HD001815/1	HD001815	HD031983/4	HD001815	Dolichenus/Depulsor
Kolega/Priateľ >	HD001815/2	HD001815	HD001815/1	HD001815	Dolichenus/Depulsor
Rodina >	HD002222/1	HD002222	HD002222/2	HD002222	Local deities
Rodina >	HD002222/1	HD002222	HD002222/3	HD002222	Local deities
Rodina >	HD002222/1	HD002222	HD002222/4	HD002222	Local deities
Bez vzťahu	HD003275/3	HD003275			Jupiter
Bez vzťahu	HD006053/1	HD006053			Local deities
Bez vzťahu	HD007308/1	HD007308			Mithra
Otrok/Prepusteneц/Podriadený >	HD007971/1	HD007971	HD007971/2	HD007971	Jupiter Depulsor
Subjekt >	HD009422/2	HD009422	HD046799/1	HD046799	Emperor
Kolega/Priateľ >	HD009422/3	HD009422	HD009422/4	HD009422	Emperor
Otrok/Prepusteneц/Podriadený >	HD009422/3	HD009422	HD046799/2	HD009422	Emperor
Otrok/Prepusteneц/Podriadený >	HD009422/4	HD009422	HD046799/2	HD009422	Emperor
Subjekt >	HD009425/2	HD009425	HD009425/1	HD009425	Jupiter & Emperor
Otrok/Prepusteneц/Podriadený >	HD009425/3	HD009425	HD009425/2	HD009425	Jupiter & Emperor
Subjekt >	HD009425/3	HD009425	HD046799/1	HD046799	Jupiter & Emperor
Bez vzťahu	HD009678/1	HD009678			Apolon
Bez vzťahu	HD010349/1	HD010349			Mithra
Rodina >	HD011298/1	HD011298	HD011298/2	HD011298	DM
Rodina >	HD011298/1	HD011298	HD011298/3	HD011298	DM
Kolega/Priateľ >	HD013628/1	HD013628	HD013628/2	HD013628	Mithra
Otrok/Prepusteneц/Podriadený >	HD013628/1	HD013628	HD013628/3	HD013628	Mithra
Kolega/Priateľ >	HD013628/2	HD013628	HD013628/1	HD013628	Mithra
Otrok/Prepusteneц/Podriadený >	HD013628/2	HD013628	HD013628/3	HD013628	Mithra
Kolega/Priateľ >	HD013628/2	HD068243	HD068243/2	HD068243	Mithra
Bez vzťahu	HD013628/3	HD020088			Mithra
Kolega/Priateľ >	HD017399/1	HD017399	HD017399/2	HD017399	Mithra
Otrok/Prepusteneц/Podriadený >	HD017399/2	HD017399	HD007971/2	HD007971	Mithra
Rodina >	HD018532/2	HD018532	HD018532/1	HD018532	#N/A
Otrok/Prepusteneц/Podriadený >	HD018999/1	HD018999	HD018999/2	HD018999	N/A
Otrok/Prepusteneц/Podriadený >	HD018999/2	HD018999	HD031983/4	HD018999	N/A
Otrok/Prepusteneц/Podriadený >	HD019081/1	HD019081	HD019081/2	HD019081	Jupiter

Tab. 5.1. Dataset portoriiových vzťahov (skrátaná verzia)					
Vzťahový typ	A_DB_No	A_DB	B_DB_No	B_DB	Božstvo
Bez vzťahu	HD019081/2	HD019081			Jupiter
Bez vzťahu	HD019081/2	HD023794			Jupiter
Kolega/Priateľ >	HD019081/2	HD019081	HD031974/1	HD031974	Jupiter
Subjekt >	HD019081/2	HD019081	HD023794/2	HD023794	Jupiter
Subjekt >	HD019081/2	HD019081	HD023794/2	HD023794	Jupiter
Bez vzťahu	HD019211/1	HD019211			Local deities
Subjekt >	HD019534/4	HD019534	HD019534/1	HD019534	Emperor
Subjekt >	HD019534/5	HD019534	HD019534/2	HD019534	Emperor
Kolega/Priateľ >	HD019534/5	HD019534	HD019534/6	HD019534	Emperor
Otrok/Prepustenec/Podriadený >	HD019534/5	HD019534	HD019534/4	HD019534	Emperor
Otrok/Prepustenec/Podriadený >	HD019534/6	HD019534	HD019534/4	HD019534	Emperor
Subjekt >	HD019534/6	HD019534	HD068802/1	HD068802	Emperor
Otrok/Prepustenec/Podriadený >	HD019760/1	HD019760	HD019081/2	HD019081	N/A
Neznámy >	HD020361/1	HD020361	HD020361/2	HD020361	N/A
Neznámy >	HD020361/2	HD020361	HD020361/1	HD020361	N/A
Otrok/Prepustenec/Podriadený >	HD020910/1	HD020910	HD020910/2	HD020910	Invicto Deo
Iné	HD020910/2	HD044434			Invicto Deo
Iné	HD020910/2	HD026625			Invicto Deo
Subjekt >	HD020910/2	HD020910	HD023794/2	HD023794	Invicto Deo
Otrok/Prepustenec/Podriadený >	HD020913/1	HD020913	HD019081/2	HD019081	Mithra
Bez vzťahu	HD021784/1	HD021784			N/A
Kolega/Priateľ >	HD021784/1	HD021784	HD031983/4	HD031983	N/A
Otrok/Prepustenec/Podriadený >	HD021784/1	HD042862	HD019081/2	HD019081	N/A
Subjekt >	HD022293/3	HD022293	HD019534/2	HD019534	N/A
Otrok/Prepustenec/Podriadený >	HD022293/4	HD022293	HD022293/3	HD022293	N/A
Bez vzťahu	HD024051/1	HD024051			Deo Invicto
Kolega/Priateľ >	HD024558/2	HD024558	HD024558/1	HD024558	Mithra
Bez vzťahu	HD026041/1	HD026041			Silvanus
Subjekt >	HD026818/1	HD026818	HD023794/2	HD023794	N/A
Subjekt >	HD027133/2	HD027133	HD023794/2	HD023794	Jupiter
Rodina >	HD028594/1	HD028594	HD028594/1	HD028594	DM
Otrok/Prepustenec/Podriadený >	HD028597/1	HD028597	HD013628/3	HD013628	Mithra
Kolega/Priateľ >	HD028597/3	HD028597	HD028597/1	HD028597	Mithra
Neznámy >	HD030468/1	HD030468	HD019081/2	HD030468	N/A
Otrok/Prepustenec/Podriadený >	HD030468/2	HD030468	HD030468/1	HD030468	N/A
Subjekt >	HD031458/4	HD031458	HD031458/1	HD031458	Emperor
Otrok/Prepustenec/Podriadený >	HD031458/4	HD031458	HD031458/3	HD031458	Emperor
Bez vzťahu	HD031461/1	HD031461			Mithra
Kolega/Priateľ >	HD031974/1	HD031974	HD031974/2	HD019081	DM
Kolega/Priateľ >	HD031974/2	HD031974	HD031974/1	HD031974	DM

Tab. 5.1. Dataset portoriiových vzťahov (skrátaná verzia)					
Vzťahový typ	A_DB_No	A_DB	B_DB_No	B_DB	Božstvo
Otrok/Prepustenec/Podriadený >	HD031983/1	HD031983	HD035752/3	HD035752	Emperor
Kolega/Priateľ >	HD031983/2	HD031983	HD021784/1	HD021784	Emperor
Kolega/Priateľ >	HD031983/2	HD031983	HD031983/4	HD031983	Emperor
Bez vzťahu	HD033409/1	HD033409			N/A
Bez vzťahu	HD035550/1	HD035550			Invicto Deo
Rodina >	HD035752/2	HD035752	HD035752/4	HD035752	DM
Rodina >	HD035752/2	HD035752	HD035752/1	HD035752	DM
Otrok/Prepustenec/Podriadený >	HD035752/2	HD035752	HD031983/4	HD035752	DM
Otrok/Prepustenec/Podriadený >	HD036247/3	HD036247	HD036247/2	HD036247	N/A
Otrok/Prepustenec/Podriadený >	HD037715/1	HD037715	HD037715/2	HD037715	Dolichenus/Depulsor
Otrok/Prepustenec/Podriadený >	HD039087/1	HD039087	HD039087/2	HD039087	Local deities
Otrok/Prepustenec/Podriadený >	HD039225/2	HD039225	HD019081/2	HD019081	Local deities
Bez vzťahu	HD039885/1	HD039885			Hercules
Bez vzťahu	HD039928/1	HD039928			Nemesis
Rodina >	HD042453/2	HD042453	HD042453/1	HD042453	DM
Kolega/Priateľ >	HD042453/3	HD042453	HD042453/1	HD042453	DM
Bez vzťahu	HD042838/1	HD042838			Jupiter & Emperor
Otrok/Prepustenec/Podriadený >	HD042862/5	HD042862	HD019081/2	HD019081	Diana
Otrok/Prepustenec/Podriadený >	HD042862/5	HD042862	HD021784/1	HD019081	Diana
Otrok/Prepustenec/Podriadený >	HD042862/6	HD042862	HD019081/2	HD019081	Diana
Kolega/Priateľ >	HD042862/6	HD042862	HD021784/1	HD021784	Diana
Otrok/Prepustenec/Podriadený >	HD042863/2	HD042863	HD007971/2	HD007971	Diana
Kolega/Priateľ >	HD042863/2	HD042863	HD042863/3	HD042863	Diana
Otrok/Prepustenec/Podriadený >	HD042863/3	HD042863	HD007971/2	HD007971	Diana
Kolega/Priateľ >	HD042863/3	HD042863	HD042863/4	HD042863	Diana
Otrok/Prepustenec/Podriadený >	HD042863/4	HD042863	HD007971/2	HD007971	Diana
Kolega/Priateľ >	HD042863/4	HD042863	HD042863/2	HD042863	Diana
Rodina >	HD043012/2	HD043012	HD043012/1	HD043012	DM
Bez vzťahu	HD043402/1	HD043402			Jupiter
Otrok/Prepustenec/Podriadený >	HD043561/4	HD043561	HD031983/4	HD035752	Local deities
Kolega/Priateľ >	HD043564/1	HD043564	HD021784/1	HD021784	DM
Otrok/Prepustenec/Podriadený >	HD043680/2	HD043680	HD043680/1	HD043680	N/A
Bez vzťahu	HD045093/1	HD045093			Jupiter
Rodina >	HD045401/2	HD045401	HD045401/3	HD045401	DM
Otrok/Prepustenec/Podriadený >	HD045775/2	HD045775	HD045775/1	HD045775	Isis
Otrok/Prepustenec/Podriadený >	HD045775/3	HD045775	HD045775/1	HD045775	Isis
Kolega/Priateľ >	HD045775/3	HD045775	HD045775/2	HD045775	Isis
Otrok/Prepustenec/Podriadený >	HD046379/4	HD046379	HD046379/3	HD046379	Hercules
Otrok/Prepustenec/Podriadený >	HD046381/4	HD046381	HD019081/2	HD019081	Hercules
Subjekt >	HD046799/2	HD046799	HD046799/1	HD046799	Emperor

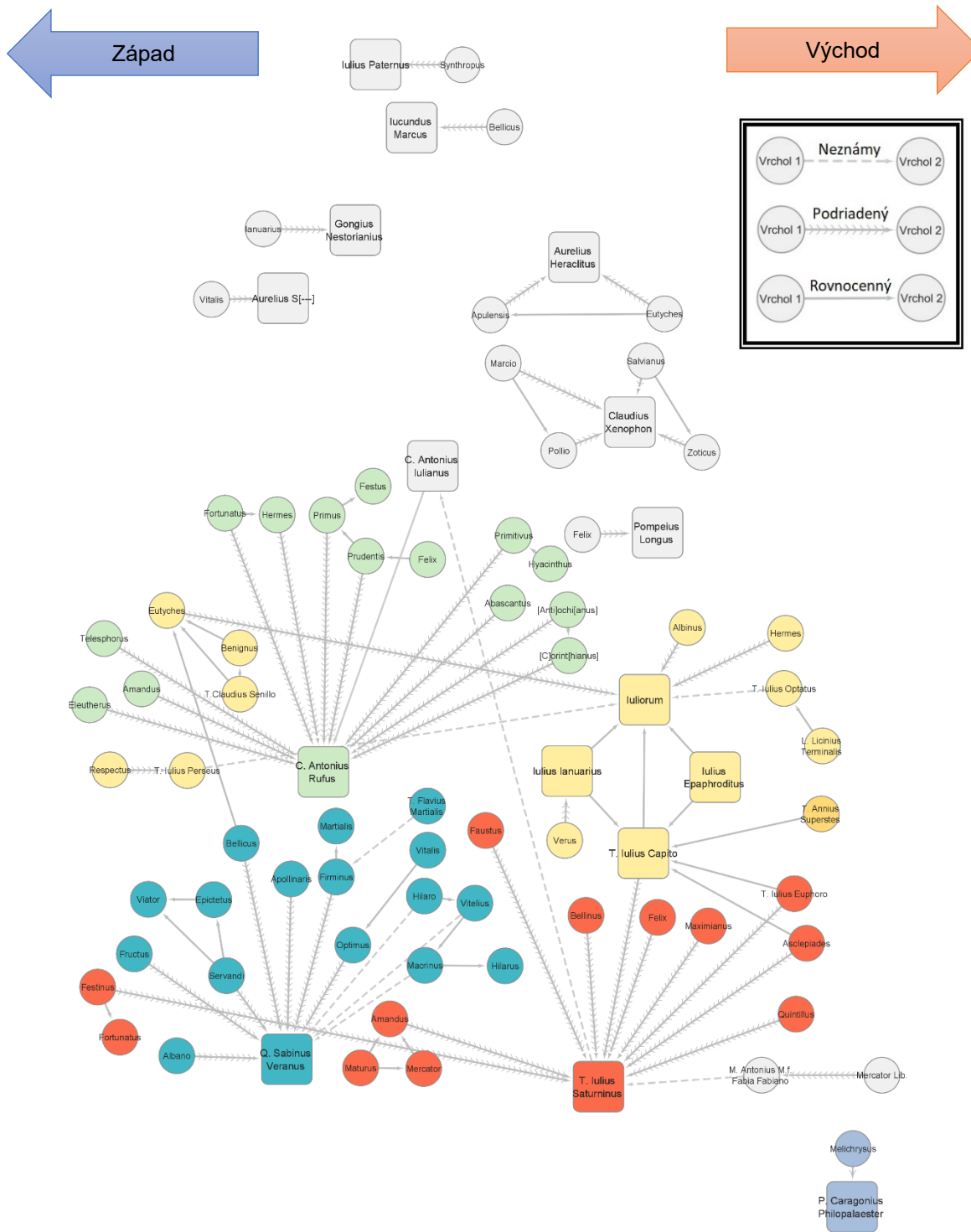
Tab. 5.1. Dataset portoriiových vzťahov (skrátaná verzia)					
Vzťahový typ	A_DB_No	A_DB	B_DB_No	B_DB	Božstvo
Otrok/Prepustenec/Podriadený >	HD046799/3	HD046799	HD046799/2	HD046799	Emperor
Otrok/Prepustenec/Podriadený >	HD046799/4	HD046799	HD046799/2	HD046799	Emperor
Kolega/Priateľ >	HD046799/4	HD046799	HD046799/3	HD046799	Emperor
Otrok/Prepustenec/Podriadený >	HD056994/1	HD056994	HD007971/2	HD007971	DM
Rodina >	HD056994/1	HD056994	HD056994/3	HD056994	DM
Otrok/Prepustenec/Podriadený >	HD057268/1	HD057268	HD019081/2	HD019081	DM
Kolega/Priateľ >	HD057268/3	HD057268	HD057268/1	HD057268	DM
Kolega/Priateľ >	HD057268/3	HD057268	HD057268/4	HD057268	DM
Kolega/Priateľ >	HD057268/4	HD057268	HD057268/1	HD057268	DM
Otrok/Prepustenec/Podriadený >	HD057770/1	HD057770	HD007971/2	HD007971	N/A
Otrok/Prepustenec/Podriadený >	HD060189/1	HD060189	HD013628/3	HD013628	Local deities
Kolega/Priateľ >	HD060189/1	HD060189	HD028597/1	HD013628	Local deities
Kolega/Priateľ >	HD060190/1	HD060190	HD066801/1	HD060190	Local deities
Otrok/Prepustenec/Podriadený >	HD060190/1	HD060190	HD007971/2	HD060190	Local deities
Kolega/Priateľ >	HD064012/2	HD064012	HD064012/1	HD064012	N/A
Kolega/Priateľ >	HD065043/1	HD065043	HD065043/2	HD065043	Mithra
Otrok/Prepustenec/Podriadený >	HD065044/1	HD065044	HD007971/2	HD007971	Mithra
Otrok/Prepustenec/Podriadený >	HD065044/1	HD065044	HD007971/2	HD007971	Mithra
Bez vzťahu	HD066443/1	HD066443			Mars
Otrok/Prepustenec/Podriadený >	HD066797/1	HD066797	HD013628/3	HD013628	Local deities
Bez vzťahu	HD066798/1	HD066798			Jupiter
Otrok/Prepustenec/Podriadený >	HD066801/1	HD066801	HD031983/4	HD066801	Mithra
Kolega/Priateľ >	HD066801/3	HD066801	HD066801/1	HD066801	Mithra
Kolega/Priateľ >	HD066801/4	HD066801	HD066801/1	HD066801	Mithra
Kolega/Priateľ >	HD066801/4	HD066801	HD066801/3	HD066801	Mithra
Bez vzťahu	HD066978/1	HD066978			Mithra
Bez vzťahu	HD067126/1	HD067126			N/A
Rodina >	HD067165/1	HD067165	HD067165/2	HD067165	Jupiter
Otrok/Prepustenec/Podriadený >	HD067683/1	HD067683	HD013628/3	HD013628	Mithra
Otrok/Prepustenec/Podriadený >	HD068243/2	HD068243	HD013628/3	HD068243	Local deities
Otrok/Prepustenec/Podriadený >	HD068777/1	HD068777	HD013628/3	HD068777	N/A
Kolega/Priateľ >	HD068777/3	HD068777	HD068777/1	HD068777	N/A
Subjekt >	HD068802/2	HD068802	HD068802/1	HD068802	Mithra
Kolega/Priateľ >	HD068804/2	HD068804	HD068804/1	HD068804	Mithra
Bez vzťahu	HD068819/1	HD068819			Mithra
Otrok/Prepustenec/Podriadený >	HD068868/1	HD068868	HD007971/2	HD007971	Isis
Kolega/Priateľ >	HD068877/2	HD068877	HD068877/1	HD068877	Isis
Otrok/Prepustenec/Podriadený >	HD068877/2	HD068877	HD007971/2	HD007971	Isis
Neznámy >	HD068877/4	HD068877	HD068877/2	HD068877	Isis
Rodina >	HD068877/4	HD068877	HD068877/5	HD068877	Isis

Tab. 5.1. Dataset portoriových vzťahov (skrátaná verzia)					
Vzťahový typ	A_DB_No	A_DB	B_DB_No	B_DB	Božstvo
Otrok/Prepustenec/Podriadený >	HD068935/1	HD068935	HD068935/2	HD068935	N/A
Kolega/Priateľ >	HD071858/1	HD071858	HD071858/2	HD071858	Local deities
Kolega/Priateľ >	HD071858/3	HD071858	HD071858/1	HD071858	Local deities
Kolega/Priateľ >	HD071858/3	HD071858	HD071858/2	HD071858	Local deities
Otrok/Prepustenec/Podriadený >	HD071858/3	HD071858	HD007971/2	HD007971	Local deities
Bez vzťahu	HD071862/1	HD071862			N/A
Otrok/Prepustenec/Podriadený >	HD074413/2	HD074413	HD074413/1	HD074413	Jupiter
Rodina >	HD074436/2	HD074436	HD074436/1	HD074436	DM
Rodina >	HD074436/2	HD074436	HD074436/3	HD074436	DM
Bez vzťahu	HD074537/1	HD074537			N/A
Otrok/Prepustenec/Podriadený >	HD074723/1	HD074723	HD039087/2	HD074723	Jupiter
Kolega/Priateľ >	HD074723/1	HD074723	HD074723/2	HD074723	Jupiter
Otrok/Prepustenec/Podriadený >	HD075025/1	HD075025	HD031983/2	HD031983	Local deities
Otrok/Prepustenec/Podriadený >	HD082792/1	HD082792	HD013628/3	HD013628	Deo Invicto
Bez vzťahu	HD082793/1	HD082793			Mithra
Bez vzťahu	HD082794/1	HD082794			Mithra
Otrok/Prepustenec/Podriadený >	HD082796/1	HD082796	HD082796/1	HD082796	N/A
Otrok/Prepustenec/Podriadený >	HD082797/2	HD082797	HD013628/3	HD013628	N/A
Kolega/Priateľ >	HD082797/2	HD082797	HD082797/3	HD082797	N/A
Otrok/Prepustenec/Podriadený >	HD082797/3	HD082797	HD013628/3	HD013628	N/A

5.2.2. Vizualizácia spoločenskej siete

Pôvodným zámerom pri vytváraní kategorizácie a štrukturalizácie vzťahov bolo určenie do akej miery boli jednotliví členovia prepojení na *conductorov* a *procuratorov*. Účelom bolo najmä vizualizovanie dát do podoby, ktorá by prezentovala prepojenie a súdržnosť členov *portoria* na časovej osi. Jasné určenie sociálnej siete by mohlo zdôrazniť aký vplyv mali jednotliví *conductori* a *procuratori* na ochotu ich podriadených dedikovať monumentálne nápisy. Zároveň by toto určenie mohlo prehĺbiť aj pochopenie, aký to malo vplyv na frekvenciu akou boli nápisy dedikované. Nastavenie tohto trendu, ktorý sme zmienili vyššie v kapitole 5.1.1. nastalo po tom ako sa T. Iulius Saturninus stal *conductorom* niekedy okolo roku 146 n.l.⁸⁸⁶ Do dnešnej doby poznáme až 12 monumentov, ktoré boli dedikované ním samotným, alebo jeho otrokmi. Tento fenomén si udržal stúpajúci trend až do obdobia, kedy bol *conductorom* a následne *procuratorom* C. Antonius Rufus. V tomto období dochádza k prevzatiu výberu *portoria* štátom a počet nápisov začína postupne klesať až dochádza k štatistickej bezvýznamnosti niekedy okolo roku 225 n.l.

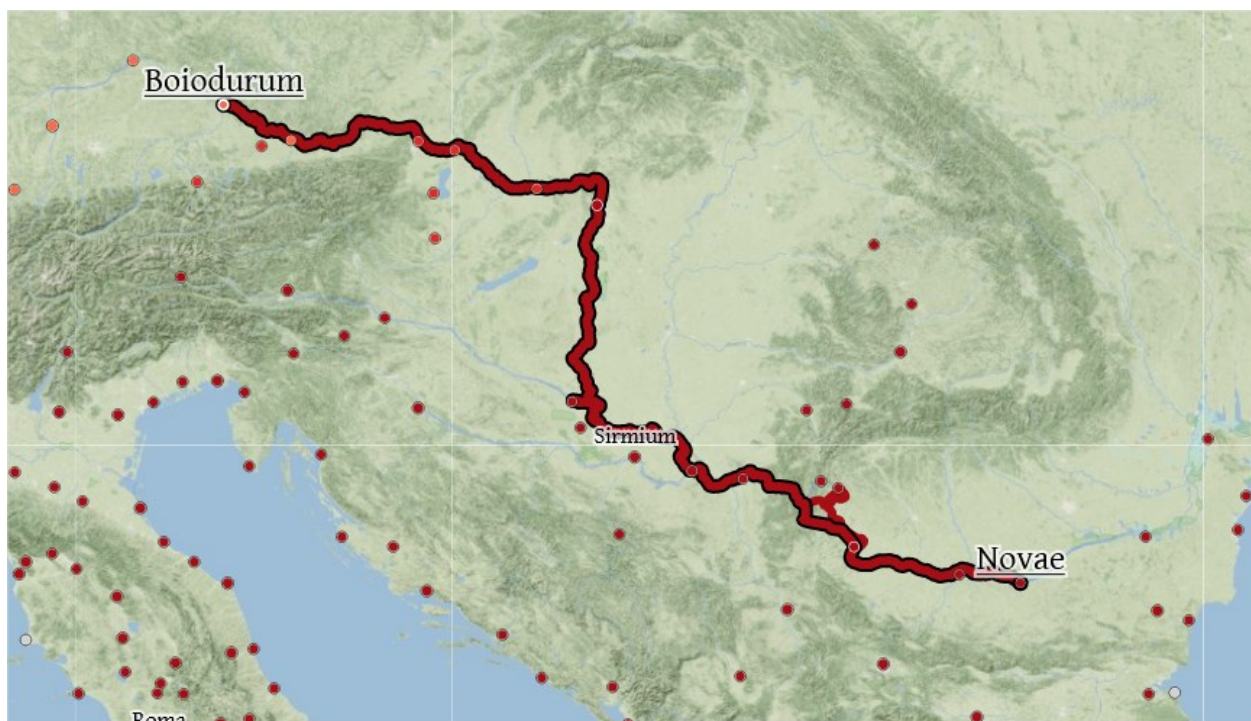
⁸⁸⁶ Do tohto obdobia môžeme s vysokou pravdepodobnosťou hovoriť len o jednom nápise, ktorý bol dedikovaný členom *publica portoria* v Ilýrskom colnom okrsku. Jedná sa o nápis dedikovaný v Celeji prvým nám známym *conductorom* C. Calciniom Tertianom - HD067165.

Obrázok č.12: Návrh socialnej siete jednotlivcov nachádzajúcich sa na *portoriových* nápisoach z Dunajskej oblasti. Osoby sú orientačne zoradené podľa ich poľa pôsobnosti (zľava doprava) a približne do doby kedy pôsobili (zdola nahor).

Rekonštrukcia sociálnej siete, ktorá je vizualizovaná vyššie (Obrázok č. 12) je navrhnutá tak, aby približne reprezentovala miesto pôsobenia členov *portoria*, zo západnej časti ilýrskeho colného okrsku na východnú časť tráckeho okrsku. Súčasťou vizualizácie sú však len osoby, ktoré bolo možné prepojiť s ktorýmkoľvek *conductorom* alebo *procuratorom*. Je to aj z dôvodu našej snahy priradiť jednotlivcom istú časovú postupnosť. V nasledujúcich pasážach bude našou úlohou túto prezentáciu priblížiť a obhájiť, vzhľadom na to, že v niekoľkých častiach naráža na zaužívaný kánon, pri ktorom sú Veranus, Rufus a Saturninus prezentovaní viac-menej ako rovesníci.⁸⁸⁷

Na úvod by sme vyzdvihli dve skutočnosti, ktoré sú v rámci rozptylu nápisov dôležité a je potrebné si ich uvedomiť. Prvou je skutočnosť, že medzi jednou z najzápadnejších staníc Ilýrskeho colného okrsku – Statio Boiodurum a doteraz známou najvýchodnejšou stanicou v Novae je približne ~1250 km. Po rieke Dunaj, ktorými sú tieto stanice prepojené, je vzdialenosť 1613 km, čo by znamenalo, že cesta na lodi by civilistovi trvala takmer 31 dní.⁸⁸⁸ (Obrázok č. 13)

Obrázok č.13: Znáozornenie najrýchlejšej cesty medzi lokalitami Boiodurum a Novae.⁸⁸⁹

⁸⁸⁷ Ørsted (1985); Dobó (1940).

⁸⁸⁸ Vďaka ORBISu je možné určiť, že najrýchlejšia trasa medzi Boiodurum a Novae by počas letných mesiacov trvala 31 dní. Scheidel, W – Meeks, E. Stanford Geospatial Network Model of the Roman World (ORBIS), [dostupné 24.4.2022], z <https://orbis.stanford.edu>.

⁸⁸⁹ Walter Scheidel – Elijah Meeks, Stanford Geospatial Network Model of the Roman World (ORBIS), [dostupné 24.4.2022], z <https://orbis.stanford.edu>.

Ak by sme počítali len s trasou medzi medzi administratívnymi centrami Poetoviom v Panónii Superior a Oescus v Moesii Superior, ktoré sú vzdialené 860 km, cesta na koni by trvala okolo 15 dní,⁸⁹⁰ civilistovi chodcoví takmer 19 dní.⁸⁹¹ Pri takýchto vzdialenostiach je potrebné uvedomiť si, že centralizácia celého okrsku pod správu jedného *conductora*, by bola komplikáciou najmä pre samotného *conductora*. Aj keď posádky jednotlivých staníc mohli získavať dobré finančne ohodnotenie za svoju samostatnosť a poctivosť, riziko výpadku príjmu z jednotlivej stanice z rôznych dôvodov muselo byť stále prítomné. Ak by došlo k takému výpadku v jednej zo staníc, riešenie tejto situácie by v prípade neprítomnosti *conductora* mohlo trvať týždne. Racionálnym riešením preto mohlo byť buď zvolenie regionálnych zástupcov, ktorí by kontrolovali jednotlivé stanice, alebo del'ba teritórií medzi viacerých *conductorov*.

Druhou skutočnosťou, ktorú by sme pri rozložení nápisov chceli spomenúť, a zároveň priamo súvisí s tým, čo bolo napísané v predchádzajúcom odseku, je odlišnosť s akou sa nápisy objavujú pri jednotlivých *conductoroch*. Zatiaľ čo sa nápisy dedikované personálom Q. Sabinia Verania a C. Antonia Rufia koncentrujú predovšetkým do oblasti medzi Poetoviom a Itáliou, nápisy personálu T. Iulia Saturnina a väčšina nápisov jeho nástupcov označovaných ako Iuliovcí, je rozložených naprieč celým colným okrskom, avšak ich prítomnosť na západe je výrazne nižšia.

Vizualizácia geografickej polohy jednotlivých osôb bola založená na GPS súradniciach nápisov a jedná sa tak o pomerne priamočiaru analýzu na pevne ukotvených dátach. Určenie a následná vizualizácia časovej postupnosti je však komplikovanejšia, vzhľadom na malé množstvo nápisov, ktoré určujú presný rok dedikácie nápisu. Pre hodnovernú rekonštrukciu sociálnej siete sme určili tieto tri dôležité medzníky.

Začiatok a koniec pôsobenia T. Iulia Saturnina

Prvý medzník je začiatok pôsobenia T. Iulia Saturnina, ktorý sa všeobecne určuje ako prvý z trojice Saturninus, Veranus, Rufus. Jeho pôsobenie je možné s vysokou pravdepodobnosťou

⁸⁹⁰ Orbis počíta rýchlosť koňa zhruba 56 km za deň. Walter Scheidel – Elijah Meeks, Stanford Geospatial Network Model of the Roman World (ORBIS), [dostupné 24.4.2022], z <https://orbis.stanford.edu>.

⁸⁹¹ Obe rýchlosti boli vypočítané v ORBISe. Walter Scheidel – Elijah Meeks, Stanford Geospatial Network Model of the Roman World (ORBIS), [dostupné 24.4.2022], z <https://orbis.stanford.edu>.

určiť do roku 146 n.l. vďaka nápisu, ktorý bol objavený v rumunskej Băile Herculane, kde istý Felix dedikoval 9.12.157 n.l. nápis božskému Herculovi.⁸⁹²

HERCULI AUGUSTO SACRUM(?) / FELIX IULI SATURNINI C(ONDUCTORIS)
P(UBLICI) P(ORTORII) / T(ERTIAE) P(ARTIS) EX PRIV(ATIS) STATIONIS /
TSIERNEN(SIS) IIII I(DIBUS) DEC(EMBRIBUS) ANNO XI / BARBARO ET REGULO
CO(N)S(ULIBUS) / EX VOTO POSUIT

Felix sa identifikoval ako súčasť statia Tsiernensis (*ex privatis stationis Tsiernensis*) a otrok Iulia Saturnina. Do nápisu však pridal aj termín ANNO XI. Podľa Zimmermana sa text odvoláva na rok odkedy bol Saturninus *conductorom*,⁸⁹³ čo by znamenalo, že by bol v tejto pozícii od roku 146 n.l. Z nášho pohľadu sa jedná o pomerne presvedčivý predpoklad, ktorého pravdivosť podporuje aj nález z dnešnej Rošia Montană v Rumunsku. Na ňom sa dochoval nápis naznačujúci skutočnosť, že prinajmenšom T. Iulius Saturninus bol *conductorom* dlhšie ako jedno *lustrum*.⁸⁹⁴ Koniec pôsobenia T. Iulia Saturnina v Ilýrskom *portorii* nie je možné určiť s presnosťou na jeden rok. No z jeho posledného dochovaného nápisu datovaného do 168-169 n.l.,⁸⁹⁵ ktorý sa však objavil až v Trieri (antická Augusta Treverum), môžeme predpokladať, že posledné roky jeho pôsobenia ako *conductora publica portoria Illyrici* je možné určiť niekedy okolo roku 165 n.l.

Reforma výberu *portoria*

Druhým kľúčovým medzníkom pre našu interpretáciu spoločenskej siete je prechod od *conductorov* k *procuratorom*. Hraničný termín, kedy k tomuto prechodu došlo bol určený vďaka nápisu objavenému na oltári v rumunskej obci Mirșid. Ten bol dedikovaný *vilicom* Felixom, ktorý zmieňuje *procuratora* Pompeia Longa.⁸⁹⁶ Nápis bol datovaný vďaka prítomnosti cisára Commoda a Marka Aurélia medzi roky 175 – 177 n.l. Ide tak o najskoršie potvrdený dátum, kedy

⁸⁹² HD046381 = AE 1960, 0344.

⁸⁹³ Zimmerman (2016, s.144).

⁸⁹⁴ Hartmann (2015, s. 46). TabCerD XVI: T(ITI) / IULI / SATURNINI / CONDUCT(ORIS) / ILLYR(ICI) / ANN(O) / VI

⁸⁹⁵ Scheid (1998, s. 266); HD065775: DEO ASCLEPIO / T(ITUS) IUL(IUS) TITI FILIUS FABIA / SATURNINUS PROCURATOR / AUGUSTORUM DONO DEDIT.

⁸⁹⁶ HD009425 = AE 1996, 1274.

bol vedením výberu *portoria* určený štátny *procurator*, čo dokazuje aj dokončenie reformy výberu tejto dôležitej dane.

I(OVI) O(PTIMO) M(AXIMO) / PRO SALUTE IMP(ERATORIS) M(ARCI) / AUREL(I) ANTONINI / AUG(USTI) [[[ET COMMOD]I]] / [[[CAES(ARIS)]]] ET GENIO P(UBLICI) P(ORTORII) / VECTIGALIS ILLYR(ICI) / PROCURANTE POMPE/IO LONGO PROC(URATORE) / AUG(USTI) FELIX EIUS VIL(ICUS)

V západnej časti Ilýrskeho *portoria* je možné určiť ako prvého *procurator*a C. Antonia Rufia. Ten je zároveň jedinou osobou, ktorá je v rámci jedného colného okrsku identifikovaná vlastným personálom nielen ako *conductor*, ale aj ako *procurator*.⁸⁹⁷ Znamená to, že k reforme výberu *portoria* dochádza počas obdobia pôsobenia C. Antonia Rufia. Jeho pôsobenie je tak možné datovať niekedy medzi roky 160 – 180 n.l.

Tripartita/deľba Ilýrskeho *portoria*

Komplikovanejšou otázkou je deľba Ilýrskeho *portoria*. Vyššie spomenutý nápis vyhotovený Felixom v 157 n.l. je dôležitým aj pre použitie termínu *t(ertiae) p(artis)*.⁸⁹⁸ Jedná sa o veľmi špecifickú kombináciu, ktorá sa v súvislosti s *portorium Illyrici* objavuje len na nápisoch personálu Q. Sabinia Verana (vtedy pôsobiaceho na západnej časti Ilýrskeho *portoria*) a T. Iulia Saturnina (pôsobiaceho na východe).⁸⁹⁹ Otázkou však zostáva, do akej miery bolo Ilýrske *portorium* delené, a čo jednotlivé podoblasti ohraničovalo. Jednoduchú odpoveď na základe materiálu, ktorý bol dodnes objavený, nie je možné s istotou poskytnúť aj kvôli pravdepodobnému meneniu sa týchto vnútorných hraníc. Avšak pre potvrdenie, že k tomuto deleniu došlo, môžeme využiť termín „*Illyrici utriusque*“ (z lat. „obe Ilýrie“), ktorý použil na

⁸⁹⁷ UEL19536: C(AI) A(NTONI) R(UFI) / C(ONDUCTORIS) P(UBLICI) P(ORTORII); HD028597: C(AI) / ANTONI RUF(I) / PRAEF(ECTI) VEH(ICULORUM) ET / COND(UCTORIS) P(UBLICI) P(ORTORII); HD060189: C(AI) ANTONI RUF(I) / PROC(URATORIS) AUG(USTI); HD068777: C(AI) ANTONI RUF(I) / PROC(URATORIS) AUG(USTI) P(UBLICI) P(ORTORII); HD068778: C(AI) ANTONI RUF(I) / PROC(URATORIS) AUG(USTI) P(UBLICI) P(ORTORII).

⁸⁹⁸ Podľa prof. Rudolfa Haenscha je interpretácia tohto termínu vzhľadom na neexistujúcu paralelu len hypotetická.

⁸⁹⁹ HD007971: Q(UINTI) SABINI / VERANI T(ERTIAE) P(ARTIS) / COND(UCTORIS) PORTORI(I) / ILLYRICI; HD046381: IULI SATURNINI C(ONDUCTORIS) P(UBLICI) P(ORTORII) / T(ERTIAE) P(ARTIS); HD068877: Q(UINTI) SABINI / VERANI / T(ERTIAE) P(ARTIS) / CONDUC(TORIS) / PORTORI(I) / ILLYRICI; HD071858: Q(UINTI) SABINI VERAN[I] / T(ERTIAE) P(ARTIS) C(ONDUCTORIS) P(UBLICI) P(ORTORII).

svojich nápisoch T. Iulius Saturninus,⁹⁰⁰ a práve vyššie zmienený termín „*t(ertia) p(ars)*“ (z lat. „tretia časť“). Ak by aj interpretácia *t(---) p(---)* znamenala niečo iné, skutočnosť, že sa termín nachádzal na nápisoch dedikovaných personálom Verana a Saturnina na opačných stranách okrsku, naznačuje, že obaja pôsobili súčasne.

Termín „*Illyrici utriusque*“ je už možné preložiť s istotou, no jeho význam sa môže interpretovať rôzne. Pod pojmom „obe Ilýrie“ je možné chápať oblasť západnej a východnej časti colného okrsku, čo by znamenalo, že bol okrsk rozdelený len na dve časti. Môže to však označovať aj dve samostatné colné oblasti Dácie a Moesie Superior (prípadne inú dvojkombináciu provincií Dácia, Moesia Superior a západnú časť Moesie Inferior). To by zároveň znamenalo, že T. Iulius Saturninus nebol doložený ako *conductor* celého Publica Portoria Illyrici od Norika po Moesiu Inferior, minimálne z pohľadu epigrafických nálezov.

V prospech istej tripartity svedčia viaceré nápisy a iné nálezy. V prvom prípade je potrebné brať do úvahy umiestnenie pohraničných staníc, ktoré sa nenachádzali len na hraniciach *Portoria Illyrici*,⁹⁰¹ ale aj medzi provinciami Dácia s Moesiou Superior (*statio Tsiernensis* a *statio Sucidavensis*) a Panónia Inferior s Moesiou Superior (*statio Confluentes*). Rozdelenie by tak mohlo súvisieť aj s hranicou provincií Panónia, Moesia a Dácia. Ako dodatočný nepriamy dôkaz tripartity môžeme použiť aj nápis *procurator* Claudia Xenophona z Efezu (slúžiaceho niekedy medzi rokmi 185 – 190 n.l.). Xenophon sa tu (okrem iného) identifikuje ako *proc(urator) (publici portorii) Illyrici per Moesiam Inf(eriorem) et Dacias Tres*.⁹⁰² Vzhľadom na to, že sa neprezentuje ako *procurator* Moesie Superior, predpokladáme, že v istej dobe bolo Ilýrske *portorium* rozdelené na tri časti:

1. Oblasť Norika, Panónie a Dalmácie
2. Oblasť Dácie

⁹⁰⁰ HD026818: T(ITUS) IUL(IUS) T(ITI) F(ILIIUS) FAB(IA) SAT[UR]/NINUS PRAE(FECTUS) VEH(I)/CUL(ORUM) TRIB(UNUS) MIL(ITUM) LEG(IONIS) I ITAL(ICA)E PR/AEF(ECTUS) COH(ORTIS) I CL(AUDIAE) EQUITATAE / SCRIBA TRIBUNIC(IUS) AP/PARITOR IMP(ERATORIS) CAES(ARIS) TI/TI AELII HADRIANI / ANTONINI AUG(USTI) PII / [P(ATRIS) P(ATRIAE)] COND(UCTOR) ILLYRICI / [U]TRIUSQ(UE) ET RIPAE / THRACICAE; HD023794: \$ / [---] EQUITAT[AE SCRIB]/[B]A TRIBUNICIUS [AP]/PARITOR IMP(ERATORIS) CAE[S(ARIS)] / [T(ITI)] AEL(I) HADR(IANI) ANTON[I]/NI AUG(USTI) PII P(ATRIS) P(ATRIAE) COND(UCTOR) / [I]LLYR(ICI) UTRIUSQ(UE) ET / RIPAE THRACICAE // EX V(OTO) P(OSUIT).

⁹⁰¹ *Portorium ripa Thracicae*: *statio Dimensis* a *Novae*; provincia *Macedonia*: *statio Lamudensis* a *Vizianum*.

⁹⁰² CIL III, 6575; Opris – Rațiu (2020, s. 92); Jung (2016, s.148).

3. Oblasť Moesie Superior a západnej časti Moesie Inferior?⁹⁰³

Situácia s interpretáciou a deleníím Ilýrskeho *portoria* sa komplikuje v ďalšom období, kedy preberajú výber *portoria* Saturninovia – T. Iulius Capito, Epaphroditus a Ianuarius identifikujúci sa ako *conductorum p(ublici) p(ortorii) Illyrici et ripae Thraciae*.⁹⁰⁴ Datovanie tejto skupiny je možné určiť niekedy medzi roky 165 – 170/175 n.l., kedy oblasť zasiahli viaceré katastrofy⁹⁰⁵ (datovanie ich pôsobenia sa však výrazne líšilo od jednotlivých oblastí).⁹⁰⁶ Nápisy, na ktorých sa nachádzajú Iuliovci, sa nám skutočne dochovali od západu Ilýrskeho colného okrsku až na východ (Obrázok č. 14) a môžeme predpokladať, že pole pôsobnosti tejto skupiny skutočne siahalo naprieč celým colným okrskom. No vzhľadom na dynamickú dobu predpokladáme, že titul, ktorým sa Capito prezentuje ako „c(onductori) p(ublici) p(ortorii) Illyric(i) / [e]t R(ipae) T(hracicae)“ má do značnej miery už len formálny statút,⁹⁰⁷

⁹⁰³ Otázkou však zostáva, či západná časť Moesie Inferior, patriaca do Ilýrskeho colného okrsku (v dobe T. Iulia Saturnina susediaca s portoriom *ripa Thracicae*), tvorila celok s Dáciou alebo Moesiou Superior, prípadne s obomi v rôznych časových intervaloch.

⁹⁰⁴ HD031983: IULIORUM IANU/ARI CAPITONIS / EPAPHRODITI / CONDUCTORUM / P(UBLICI) P(ORTORII) ILLYRICI ET / RIPAE THRACIAE; HD021784: T(ITO) IUL(IO) CAPITONI C(ONDUCTORI) P(UBLICI) P(ORTORII) ILLYRIC(I) / ET R(IPAE) T(HRACIAE)

⁹⁰⁵ Prvou z nich boli Markomanské vojny (166 – 180 n.l.), ale výrazný dosah na obchod musel mať aj Antonínovský mor (165 – 180 n.l.), ktorý zároveň mohol znamenať nadmerné úmrtia vysokokvalifikovaného personálu. Naším predpokladom je, že obe udalosti mali kritický dopad na výber *portoria*, keďže pre súkromníkov predstavovali zvýšené riziko svojich investícií a museli byť minimálne jedným z hlavných dôvodov, pre ktoré došlo k prevzatíu výberu *portoria* štátom.

⁹⁰⁶ Odhad je založený na nápise, ktorý je možné datovať medzi roky 168-169 n.l.,⁹⁰⁶ kedy T. Iulius Saturninus dedikoval nápis zasvätený Aselepiovi v Trieri (antická Augusta Treverum – Provincia Belgica). Saturninus sa v tomto roku už takmer určite priamo neangažuje pri výbere Ilýrskeho *portoria* a túto agendu prenechal svojim podriadeným, čo mu pomohlo udržať si vplyv. Aj keď je táto zmena kariéry vnímaná ako povýšenie,⁹⁰⁶ spojitosti za akých k nej došlo sú nám neznáme. Čo však nie je možné uspokojivo vysvetliť je Saturninovo zvolenie za *procuratora* v inej provincii, zatiaľ čo si prostredníctvom svojich bývalých podriadených (nesúcich jeho Praenomen a Nomen) udržiaval vplyv aj zisky z výberu Ilýrskeho a *portoria Ripae Thracicae*.

⁹⁰⁷ HD021784 : T(ITO) IUL(IO) CAPITONI C(ONDUCTORI) P(UBLICI) P(ORTORII) ILLYRIC(I) / [E]T R(IPAE) T(HRACIAE) OMNI(BUS) HONORIB(US) AB ORD(INE) / [CO]L(ONIAE) FL(AVIAE) SIRMATIUM HONORATO ET / [S]JENTENTIAE DICUNDAE ITEM SACERDOTALIB(US) / AB ORDINE COL(ONIAE) ULP(IAE) OESC(ENSIUM) ET STATUA(M) AERE COL(LATO) / DECRETIS IAM PRIDEM AB EODEM ORDINE / ORNAMENTIS IIVIRAL(IBUS) ITEM DECURIONA/LIB(US) ORNAMENTIS HONORATO AB ORDINIB(US) / COLONIAR(UM) ULP(IAE) POETOVIONENSIS / EX PANNONIA SUPERIORE ULP(IAE) RATIAR(IAE) / EX MOESIA SUPERIORE TRAIANAE SARMI/ZEGETHUSENSIUM EX DACIA SUPERIORE / ITEM IIVIRALIB(US) AB ORDINE MUNICIPI(I) / ROMULENSIUM BULEUTAE CIVITATIS / PONTICAE TOMITANORUM PATRONO / AUG(USTALIUM) COL(ONIAE) ULP(IAE) OESC(ENSIUM) / ORDO COL(ONIAE) ULP(IAE) OESC(ENSIUM) STATUAM AER(E) / COLLATO CUM ORNAMENTIS SACER/DOTALIB(US) EX DECRETO ET ORNAMENT(IS) / IIVIRAL(IBUS) IAM PRIDEM HONORATO / OB EIUS ERGA SE MERITA HONORE / CONTENTUS IMPENDIUM REMISIT / L(OCUS) D(ATUS) D(ECRETO) D(ECURIONUM)

a s najväčšou pravdepodobnosťou došlo k del'be colného okrsku medzi týchto troch prípadne viacerých conductorov.⁹⁰⁸

Obrázok č.14: *Portoriové* nápisy *conductorov Iuliorum* sú zvýraznené zelenou, červenou je zvýraznený nápis HD018999 zmiňujúci *conductora* T. Iulia P[e]r[se]i.

⁹⁰⁸ Viac v kapitole 4.5.1. *Conductores*.

5.2.3. Interpretácia spoločenskej siete

Na základe týchto údajov prezentujeme našu hypotetickú časovú os, ktorá je zároveň vizualizovaná na obrázku č. 12:

V roku 146 n.l. T. Iulius Saturninus získava možnosť výberu *portoria* ako *conductor*, ktorú pravdepodobne už v tejto dobe môže zdieľať s Q. Sabinom Veranom. Nasledujúce roky dochádza k snahe Saturnina etablovať sa v Moesii a Dácii, zatiaľ čo sa Veranus koncentroval na západnú časť Ilýrskeho colného okrsku. Jednotliví otroci Saturnina však mohli aj v tomto období slúžiť aktívne aj na západe, čo bol jeden z dôležitých elementov, ktoré mali dopad na potrebu rozlišovať medzi otrokmi jednotlivých *conductorov*. Toto premiešanie personálu viedlo k zvýšeniu počtu epigrafických a ikonografických monumentov dedikovaných personálom Ilýrskeho *portoria*, na ktorých je uvedené aj meno *conductora*. Nemalou mierou k zvýšeniu frekvencie portoriových nápisov však prispel aj nárast významu *publica portoria Illyrici*, a snaha jeho členov zaradiť sa a prezentovať sa ako jeho súčasť.

Niekedy medzi rokmi 157 – 161 n.l. získava Saturninus aj možnosť výberu *portoria Ripa Thracicae*, a to vďaka priazni cisára Antónia Pia.⁹⁰⁹ V závislosti od významu termínu „*Illyrici utriusque*“ (lat. „obe Ilýrie“) ⁹¹⁰ sa tak stal Saturninus buď *conductorom* celého Ilýrskeho colného okrsku (rozdelenie na západnú aj východnú oblasť), alebo bol v dobe dedikovania nápisu *conductorom* Ilýrskeho *portoria* dvoch z častí Ilýrskeho colného okrsku (*tripartita portoria* na západnú, dácku a časť Moesie). V druhom prípade by to znamenalo, že v tomto období môže na západe stále pôsobiť jeho partner Q. Sabinus Veranus,⁹¹¹ alebo už aj C. Antonius Rufus, s ktorým má T. Iulius T. fil. Fabia Saturninus rodinné putá cez *conductora Portorii Illyrici* M. Antonia M. fil. Fabia Fabiano.⁹¹² A tiež profesionálne putá prostredníctvom funkcie *praefecti vehiculorum*.⁹¹³

⁹⁰⁹ Na nápisoch HD026818 a HD023794 sa identifikuje ako pisár Antónia Pia: ...SCRIBA TRIBUNIC(IUS) AP/PARITOR IMP(ERATORIS) CAES(ARIS) TI/TI AELII HADRIANI / ANTONINI AUG(USTI) PII / [P(ATRIS) P(ATRIAE)]...

⁹¹⁰ HD026818: ... COND(UCTOR) / [I]LLYR(ICI) UTRIUSQ(UE) ET / RIPAE THRACICAE...

⁹¹¹ O osude Q. Sabinia Verana nemáme žiadne ďalšie informácie, s výnimkou nápisu z Montany (HD042863), z ktorej však jeho profesia nebola dodnes hodnoverne interpretovaná.

⁹¹² HD030468: M(ARCO) ANTONI(O) / M(ARCI) F(ILIO) FABIA / FABIANO PROC(URATORI) / XL GALLIARUM / ET PORTUS ITEM / ARGENTARIAR(UM) / PANNONICAR(UM) / C(ONDUCTORI) PORTORI ILLYRICI / PATRONO BONO / MERCATOR LIB(ERTUS)

⁹¹³ Saturninus (HD026818): T(ITUS) IUL(IUS) T(ITI) F(ILII) FAB(IA) SAT[UR]NINUS PRAE(FECTUS) VEH(I)/CUL(ORUM); Rufus (HD028597): C(AI) / ANTONI RUF(I) / PRAEF(ECTI) VEH(ICULORUM) ET / COND(UCTORIS) P(UBLICI) P(ORTORII).

Od roku 165/166 n.l. dochádza k destabilizácii colnej a obchodnej siete (najmä na západe) v dôsledku Markomanských vojen a Antonínovského moru, ktorý zároveň ohrozuje životy vysokokvalifikovaných otrokov.⁹¹⁴ Niekedy v tomto období odchádza T. Iulius Saturninus do provincie Belgica ako cisársky *procurator*, kde pôsobí niekedy okolo roku 168/169 n.l.⁹¹⁵ Výber *portoria* (prinajmenšom na východe) prechádza pod správu jeho bývalých otrokov a prepustencov – tzv. Iuliovcov (Capito, Epaphroditus, Ianuarius, Perseus). Čiastočná destabilizácia siete na západe mohla spôsobiť, že personál z východu sa presúval aj na západ, čo dokladajú viaceré monumenty personálu Iuliovcov.⁹¹⁶

Po stabilizovaní situácie, niekedy medzi rokmi 168 - 171 n.l.,⁹¹⁷ bolo potrebné okrem vypudenia barbárskych kmeňov čo najskôr konsolidovať výber poplatkov v západnej (noricko-panónsko-dalmátskej) oblasti. Táto úloha bola zverená do rúk C. Antonia Rufia, ktorý bol jedinou osobou Ilýrskeho portoria slúžiacou ako *procurator* aj ako *conductor*. Náš predpoklad je, že *portorium* na západe do istej miery vyberal aj Rufus aj pred, alebo počas krízy 165/166 n.l. a až po reformách získal okrem funkcie *procurator* aj otrokov T. Iulia Saturnina (resp. Iuliovcov). Dokončenie reformy a prechod pod kontrolu štátu bol sfinalizovaný niekedy do roku 175 - 177 n.l., čo vieme určiť vďaka nápisu *procurator*a Pompeia Longa.⁹¹⁸ C. Antonius Rufus tak mohol hypoteticky zastávať svoj úrad až do roku 180 n.l. Nadmieru vysoký počet nápisov môže súvisieť so snahou personálu, alebo samotného Rufia, o istú kontinuitu a stabilizovanie situácie. Rovnako tak môže súvisieť s predchádzajúcim dôvodom na odlíšenie personálu C. Antonia Rufia od personálu Iuliovcov. Rufiovo prepojenie so Saturninom je pravdepodobné aj vďaka *procuratorovi* C. Antoniovi Iuliánovi, ktorý je interpretovaný ako biologický syn Saturnina a adoptívny syn C. Antonia Rufia.⁹¹⁹

⁹¹⁴ Náš predpoklad je, že dochádza k čiastočnej destabilizácii kontroly nad západnou časťou Ilýrskeho colného okrsku už niekedy okolo 166 - 168 n.l. a v roku 170 – 171 n.l. aj na východe po vpáde Kostobokov cez Moesiú Inferior.

⁹¹⁵ Scheid (1998, s. 266). HD065775.

⁹¹⁶ Ako príklad môžeme uviesť nápis *Respecta* (otroka *conductor*a T. Iulia Persea) zo statia Timaviensis, ktorý dal opraviť horskú cestu medzi Regiom X a Noricom. Druhým príkladom je nápis *Benigna* zo stanice Atrantinae, ktorý v Atrans dedikoval oltár zmieňujúci aj Eutycha (otroka Iuliovcov), slúžiaceho v statiu Boidurensis na hranici Norika a Raetie.

⁹¹⁷ Friesinger (1994).

⁹¹⁸ HD009425 = AE 1996, 1274.

⁹¹⁹ HD066798: ... C(AIUS) ANTONIUS / IULIANUS / PROC(URATOR) P(ORTORII) P(UBLICI) X... ; Tento oltár bol objavený v Lukovici (antická Atrans v Noriku). Máme však doložený ešte ďalší oltár dedikovaný Antoniom Julianom, ktorý bol objavený až vo vzdialenej rumunskej obci Cioroiși (HD019588), ktorý Antonius Julianus zasvätil Mithrovi ešte ako civil. To by vzhľadom na prepojenie T. Iulia Saturnina s východnou časťou *portoria Illyrici* mohlo naznačovať, že teória o adoptovaní syna T. Julia Saturnina, C. Antoniom Rufiom, je pravdepodobná.

Nasledujúce obdobie medzi rokmi 175 – 275 n.l. sú na nápisoach dedikovaných členmi *portorium* alebo *vectigalis Illyrici* (termín *vectigalis Illyrici* sa však používa sporadicky a často sa s termínom *portorium* zamieňajú) badateľné dva trendy. Na jednu stranu dochádza k zvyšovaniu počtu nápisov zasvätených cisárom, alebo ich rodine, vďaka čomu je možné nápisy dobre datovať. Zmienka o cisárovi sa nachádza na 17 z 36 nápisov, ktoré je možné s istotou určiť do tohto obdobia. V predchádzajúcom období 146 – 181 n.l. sa zmienka o cisárovi nachádzala len na 1 z 50 nápisov.⁹²⁰ Tento pomer pomerne jasne definuje vďačnosť jednotlivcov, ktorú vyjadrovali cisárom za pocit stability a prosperity.

Druhý trend je priamo úmerný so všeobecným úpadkom rozšírenia monumentálnych nápisov, ktorý je všeobecne pripisovaný nestabilnej politickej situácii. Je to obdobie, kedy dlhovekosť a hrdé úspechy prestávajú mať vysokú hodnotu. Zároveň je to obdobie, kedy sa medzi jednotlivcami stále menej prejavuje snaha stať sa súčasťou (alebo pýšiť sa, že je jednotlivec súčasťou) stabilného, prepojeného a hierarchického sveta, v ktorom sa stále viac ľudí rozhoduje investovať svoje peniaze pragmatickejšie.⁹²¹ V našom prípade pokles nápisov súvisí aj so skutočnosťou, že počet nápisov bol všeobecne nadštandardný a pokles sa prejavuje už od vlády cisára Commoda a obdobia zoštátnenia výberu *portoria*.

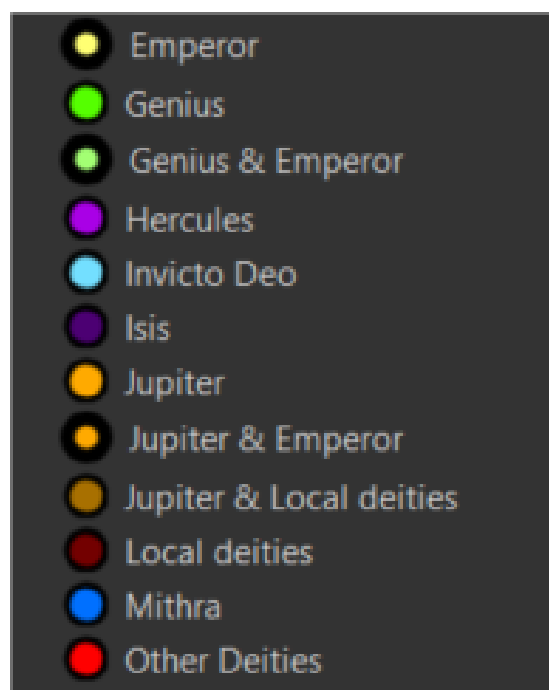
⁹²⁰ HD031983: NUMINI AUGUSTOR(UM) // ET GENIO P(UBLICI) P(ORTORII) HERMES / IULIORUM IANU/ARI CAPITONIS / EPAPHRODITI / CONDUCTORUM / P(UBLICI) P(ORTORII) ILLYRICI ET / RIPAE THRACIAE / SER(VUS) VIL(ICUS) POSUIT

⁹²¹ Meyer (2011, s.215).

5.2.4. Náboženstvo a Portorium

Poslednou z dôležitých analýz datasetu PN (Tabuľka 2.2) a vzťahového datasetu PV (Tabuľka 5.1) bolo preskúmanie podielu rôznych náboženstiev, ktoré sa vyskytujú na nápisocho členov *portoria*. Dataset PO (Tabuľka 2.5) pozostávajúci z informácií o 159 osobách, ktoré sa nachádzajú na *portoriových* nápisocho, obsahuje aj informáciu o nadprirodzenej entite, ktorej bol nápis dedikovaný. Táto informácia o tom, komu alebo čomu bol nápis dedikovaný, bola štrukturalizovaná a jednotlivé entity boli zoskupené tak, aby sa sprehľadnili výsledky a zvýšila sa výpovedná hodnota výsledkov. Vzhľadom na vysokú frekvenciu nápisov dedikovaných osobe cisára sme do výsledného zoznamu abstraktných božstiev pridali aj kategóriu - cisár.

- Cisár
- Genius
- Genius & Cisár
- Hercules⁹²²
- Invicto Deo
- Isis
- Jupiter
- Jupiter & Cisár
- Jupiter & Miestne božstvá
- Miestne božstvá⁹²³
- Mithra
- Iné božstvá⁹²⁴

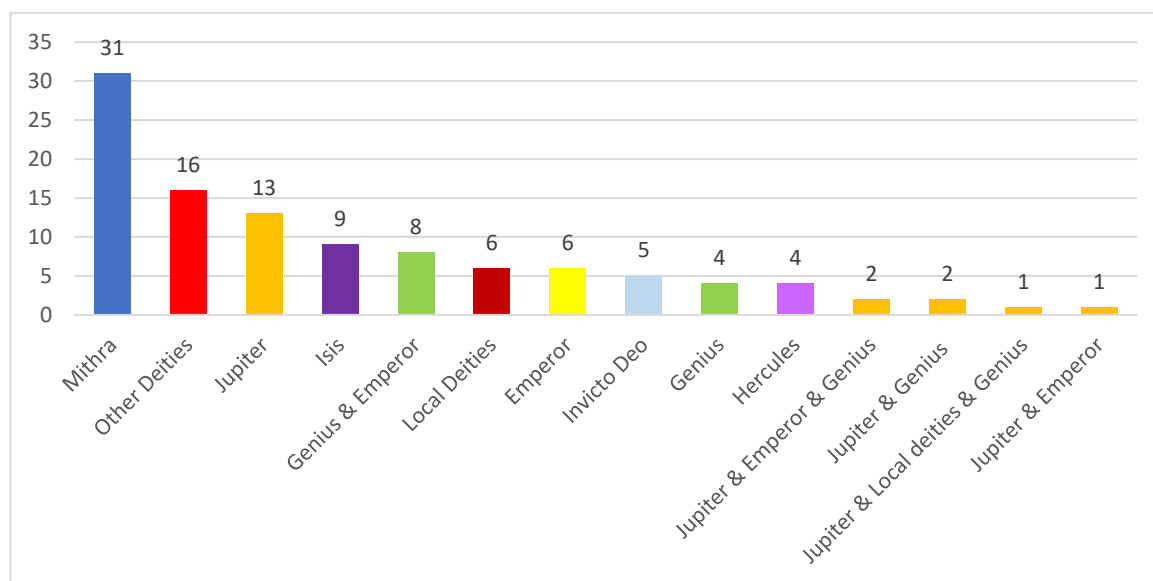

⁹²² Aj keď sa Hercules neobjavuje na viacerých nápisocho, rozhodli sme sa vyčleniť tomuto božstvu samostatnú kategóriu spolu s „Invicto Deo“. Dôvodom sú dva nápisy dedikované Apollonidom z Moesie Superior (HD024051 a HD031461), pri ktorých nie je možné s úplnou istotou určiť, či sa jedná o mithraistické nápisy. Pomenovanie „Invicto Deo“ je totiž možné prepojiť s Mithrom, Herculom (HD008404 = AE 1979, 0531; HD031893 = AE 1902, 0070; HD043385 = CIL 03, 08082) a Serapidom (HD027037 = AE 1934, 0195). Okrem týchto dvoch prípadov však pri zvyšných prípadoch, kde sa toto pomenovanie vyskytuje, môžeme hovoriť o Mithrovi s takmer úplnou istotou.

⁹²³ HD002222 & HD075025: Nymphae; HD006053: Nutrices Augustae; HD060189: Atrans Augusti; HD060190: Noreia Augustae; HD045093: Terra Daciae.

⁹²⁴ UEL14862: Heliopolitanus; UEL19536, HD026041: Silvanus; HD001815, HD037715: Jupiter Dolichenus alebo Depulsor; HD009678: Apolon Belenus; HD039928: Nemesis; HD042862, HD042863: Diana; HD066443: Mars; HD066797: Liber Pater.

Podotýkame, že výsledné dáta nezahŕňajú informácie o počte monumentov, ale odzrkadľujú najvyšší identifikovateľný počet prepojení medzi božstvom/entitou/cisárom a jedincom.⁹²⁵ Inými slovami, výsledné grafy zachytávajú všetky dokázateľné vzťahy medzi jednotlivými entitami a jedincami, ktorí sa na nápisoach nachádzajú⁹²⁶ (zároveň je pri nich jasne identifikovateľné akej entite bol nápis dedikovaný).⁹²⁷ Dohromady sme tak pri 108 osobách mohli určiť 126 takýchto vzťahov, z ktorých najväčší podiel tvoria osoby nachádzajúce sa na nápisoach dedikovaných Mithrovi (Obrázok č.15 a 16), ktorých bolo 31 (36 po započítaní „Invicto Deo“).

Obrázok č.15: Počet osôb z *portoriových* nápisoov dedikovaných božstvám/cisárom – detailný graf.

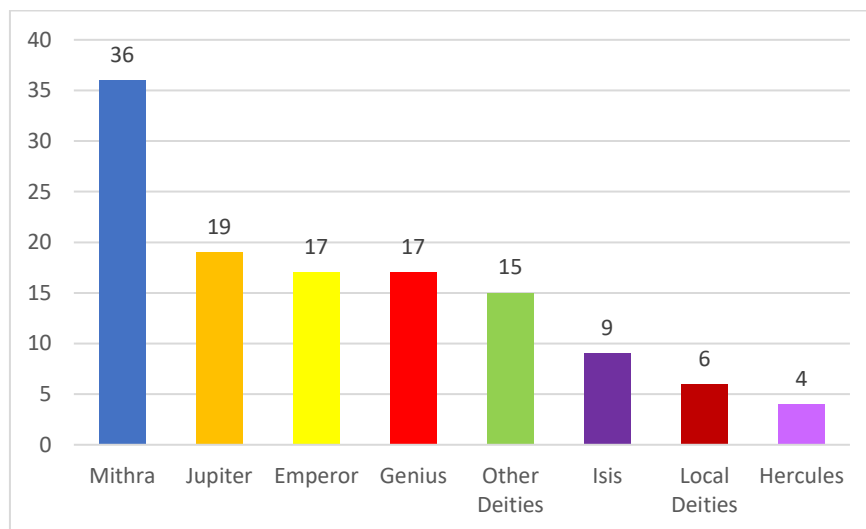
Z kumulatívneho hľadiska, pri ktorom sme zlúčili jednotlivé entity, (Obrázok č.11) sú druhým najčastejším vzťahom medzi entitou a jedincom vzťah jedinca k Jupiterovi – dohromady na 19 nápisoach. Nasledujú ich vzťahy k cisárovi v 17 prípadoch, iným božstvám v 15 prípadoch,

⁹²⁵ Napríklad v prípade, že na nápisu sú 3 jedinci dedikujúci nápis Geniovi, Cisárovi a inému božstvu, prirátali sme všetkým trom entitám číslo 3 za každého jedinca.

⁹²⁶ Druhou možnosťou bolo pracovať priamo s monumentmi z datasetu PM. Avšak pre početnosť príkladov, kedy jednotlivec dedikoval viac ako 1 nápis a zároveň sa na jednom nápisu sa nachádzalo viacero osôb, sme sa rozhodli túto metódu nezvoliť.

⁹²⁷ 19 osôb sa nachádzalo na náhrobkoch a pri 32 nápisoach nie je možné (kvôli poškodeniu) určiť, komu bol nápis dedikovaný, prípadne sa jedna o čestný nápis.

geniom v 14 prípadoch, bohyni Isis v 9 prípadoch, miestnym božstvám v 6 prípadoch a Herkulovi v 4 prípadoch.

Obrázok č.16: Počet osôb z *portoriových* nápisov dedikovaných božstvám/cisárom – kumulatívny graf (zlúčenie evidentné najmä v prípade Jupitera, cisára a rôznych geniov)

Vysoký počet vzťahov, ktoré sa nachádzali na monumentálnych nápisoch dedikovaných bohovi Mithrovi tak potvrdzuje predpoklady, ktoré sa objavujú vo všetkých prácach zaoberajúcich sa témou *publica portoria Illyrici*.⁹²⁸ Členovia *portoria* boli a sú vo všeobecnosti považovaní za jednu z hybných síl v rámci šírenia Mithraizmu, čo bolo do veľkej miery prisudzované nápisom objaveným v I. a II. Mithraeu v Poetoviu datovaných do 2. polovice 2.st., a zároveň množstvu nápisov objavených na hraniciach Norica a Panónie s Itáliou. Tieto tvrdenia však boli limitované nedostatočným porozumením konceptu *Publica Portoria Illyrici*, a vágnemu identifikovaniu niektorých nápisov ako *portoriových*, len na základe prítomnosti pozície používanej aj členmi *portoria*.⁹²⁹

Na jednej z kľúčových vizualizácií našej práce (Obrázok č. 17) je priamo demonštrované, aké dôležité je porozumenie fragmentácie sociálnej siete *portoria* v rámci Dunajskej oblasti. Celú

⁹²⁸ Beskow (1980), Ørsted (1985), Dobó (1940), De Laet (1949).

⁹²⁹ Beskow (1980, s.13). HD047216 = CIL 03, 07938. Nápis bol pravdepodobne identifikovaný ako *portoriový* na základe funkcie *vicarius*.

oblasť tvorili samostatné komunity odlišných skupín ľudí, ktorých minimálne z pohľadu ich náboženských preferencií, nie je možné spojiť do jedného celku. Najlepšie je táto skutočnosť demonštrovateľná práve pri mithraizme,⁹³⁰ ktorého dominancia v západnej oblasti Ilýrskeho *portoria* je evidentná. V západnej oblasti, v ktorej sme identifikovali 65 jednotlivcov (Regio X, Panónia Superior, Norikum, a Dalmácia) objavujúcich sa na nápisoch dedikovaných božstvám, sa až 32 z nich nachádza na nápisoch dedikovaných Mithrovi (alebo inak súvisiacich s Mithraizmom). (Obrázok 18a) Zatiaľ čo pri Východnej oblasti (Moesia Superior a Inferior, Panónia Inferior a Dácia) je možné ku kultu boha Mithru priradiť len 5 jedincov zo 44 členov *portoria*.⁹³¹ (Obrázok 18b).

V okolí Poetovia a v rámci celej západnej časti je štatisticky zaujímavá absencia nápiso, ktoré by boli dedikované cisárovi a nápiso, ktoré sú dedikované viacerým entitám. To však môže byť spôsobené skutočnosťou, že dodnes neboli objavené. Miernou deviáciou je aj pomerne významný počet osôb dedikujúcich miestnym božstvám (Nymphae Iasi, Noreia Augustae, Atrans Augustae, Nutrices), z ktorých je potvrdených 6 osôb na 6 nápiso a to len medzi Poetoviom a Statiom Atrantis.

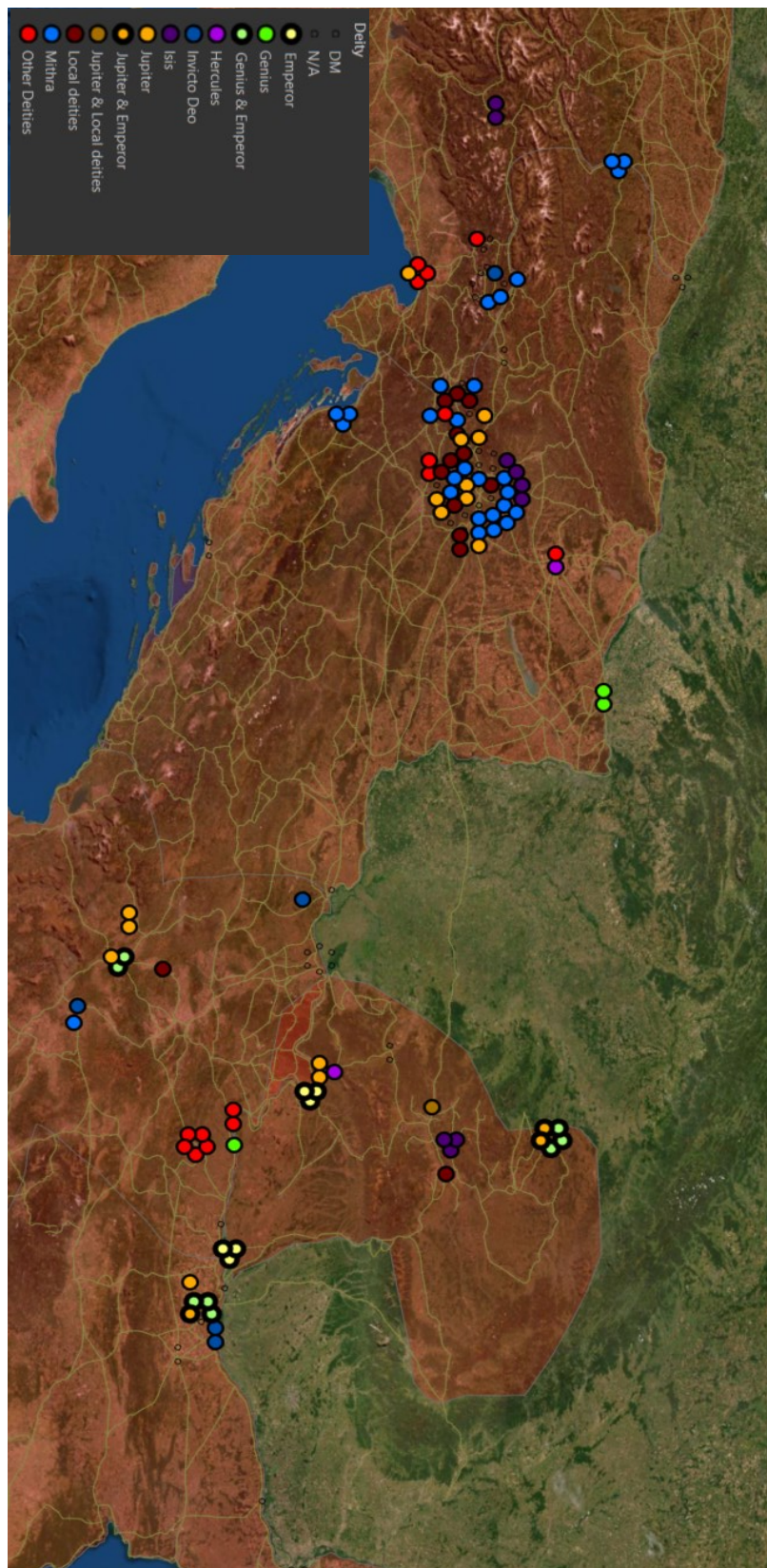
Vo východnej časti je naopak najvyššia frekvencia osôb na nápiso dedikovaných cisárom, rôznym geniom a Jupiterovi, prípadne ich kombináciám. V prípade, ak by sme však počítali s kombináciami božstiev ako samostatnou informáciou, najvyšší počet osôb je práve na dedikovaných nápiso v kombinácii cisára a rôznych geniov (8 osôb z 3 nápiso). Za nimi nasledujú nápisy dedikované iným božstvám (7 osôb z 3 nápiso)⁹³² a nápisy cisárom (6 osôb z 2 nápiso). Jupiter sa nachádza prevažne v kombinácii s inými božstvami (dohromady 10 osôb na 7 nápiso).⁹³³

⁹³⁰ Mithraistickým členom *portoria* sa budeme podrobne venovať v kapitole 5.3.3.

⁹³¹ Ak by sme sa na pomer pozreli z hľadiska rôznych prepojení medzi božstvom/entitou/cisárom a jedincom výsledok by bol len 5 zo 61 prepojení.

⁹³² HD001815: Dolichenus; HD042862 a HD042863: Diana.

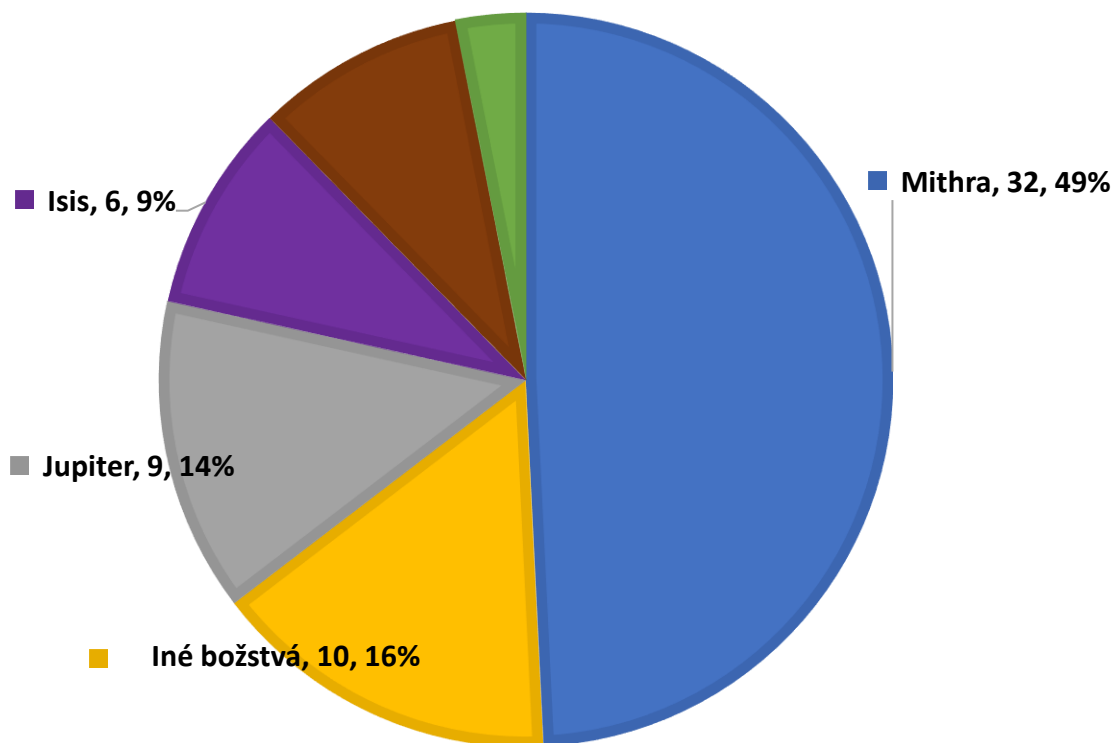
⁹³³ HD001194: Jupiter Optimus Maximus, Genio Illyrici; HD003275: Jupiter Optimus Maximus; HD009425: Jupiter Optimus Maximus, Marcus Aurelius a Commodus, Genio Publici Portorii vectigalis Illyrici; HD019081: Jupiter Optimus Maximus; HD042838: Jupiter Optimus Maximus, Numini Augusti; HD043402: Jupiter Optimus Maximus; HD045093: Jupiter Optimus Maximus, Terrae Daciae, Genio Populi Romani et Commerci.

Obrázok č.17: Priestorová vizualizácia osôb z *portorio*vých nápisov dedikovaných jednotlivým božstvám/cisárom.

ZÁPADNÁ ČASŤ - NORICUM, REGIO X, PANÓNIA SUP.

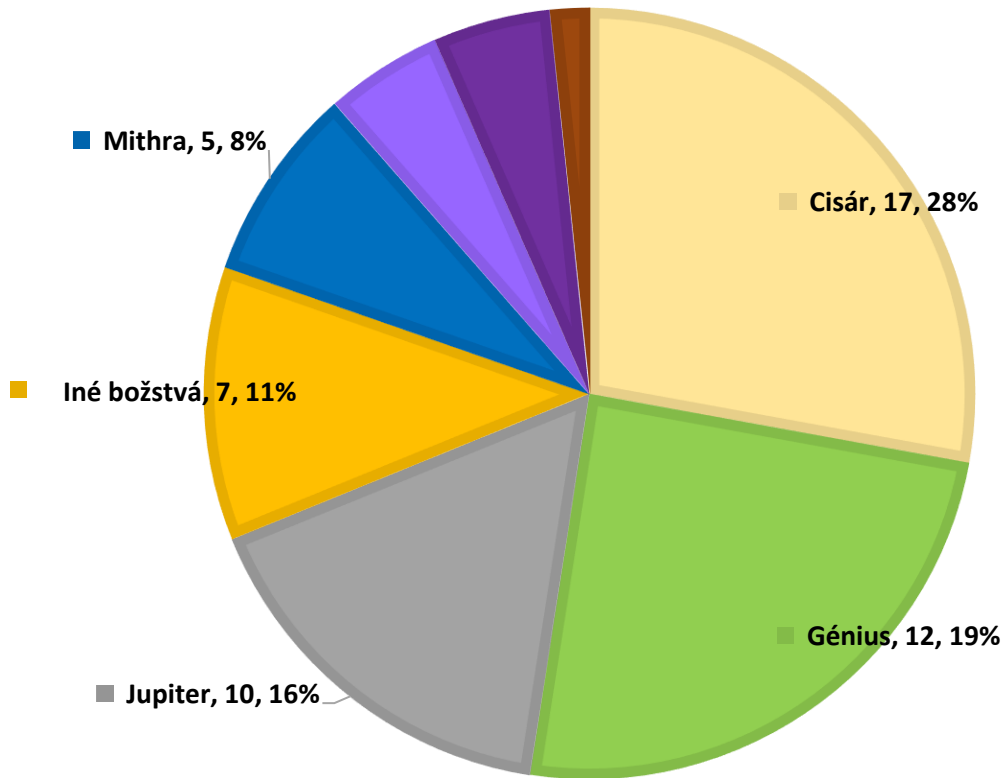
■ Mithra ■ Iné božstvá ■ Jupiter ■ Isis ■ Miestne božstvá ■ Génius

Obrázok č. 18 a: Koláčový graf znázorňujúci frekvenciu prepojení medzi božstvom/entitou/cisárom a jedincom v západnej oblasti Dunajskej oblasti.

VÝCHODNÁ ČASŤ - DÁCIA, MOESIA SUP A INF., PANÓNIA INF.

■ Cisár ■ Génius ■ Jupiter ■ Iné božstvá ■ Mithra ■ Herkules ■ Isis ■ Miestne božstvá

Obrázok č. 18 b: Koláčový graf znázorňujúci frekvenciu prepojení medzi božstvom/entitou/cisárom a jedincom vo východnej oblasti Dunajskej oblasti.

5.3. Mithraizmus a Portorium

5.3.1. Mithraizmus v Dunajskej oblasti

Rímsky kult boha Mithru, bol jedným z najrozšírenejších kultov malých skupín, ktoré sa šírili Rímskou ríšou zhruba od poslednej štvrtiny 1.st. n.l.⁹³⁴ Obľúbenosť mithraizmu narastala počas 2 st. n.l. a svoj vrchol dosiahla vo viacerých provinciách v 3.st. n.l., kedy zároveň dochádza k zníženiu aktivity mithraistov spôsobeného viacerými faktormi.⁹³⁵ Počas 4. st. n.l. dochádza k ešte výraznejšiemu utlmeniu životaschopnosti tohto kultu a vo väčšine prípadov aj k jeho úplnému koncu.⁹³⁶ Pôvod tohto kultu bol predmetom značného množstva prác, ktoré zhrnul v roku 2016 Aleš Chalupa,⁹³⁷ vo svojej práci. Tá sa okrem iného opierať aj o epigrafický materiál. Napriek tomu, že Rímsky a starobylý Indo-Európsky Mithra, známy z rôznych kultúrnych oblastí, sú totožné postavy, spôsoby akým bol uctievaný v Rímskej ríši a na Východe sa do veľkej miery nezhodovali. Chalupa podotýka, že zatiaľ čo v Rímskej ríši sa mithraizmus opierať o unikátnu štruktúru a jedinečné prvky, ktoré mithraizmus jasne odlišovali od iných kultov, na Východe bol takýto koncept neznámy. To sa týka aj ústrednej kultovej scény - tauroktónie (centrálny ikonografický motív zobrazujúci Mithru zabíjajúceho býka), ktorá na východ od Rímskej ríše neexistuje. Medzi tieto jedinečné prvky patrí aj objekt, v ktorom sa mithraisti schádzali nazývaný *spaeleum* (v našej dobe známy pod termínom *mithraeum*). Mithraeum si udržiavalo, vzhľadom na jeho funkcionality, aj istú špecifickú podobu. Tá umožnila archeológom ľahšiu identifikáciu týchto svätýň, čo malo prínos aj pre realistickejšiu rekonštrukciu rozptýlenia tohto náboženstva naprieč Rímskou ríšou.

Veľmi podobný vývoj môžeme pozorovať aj v Dunajských provinciách, ktoré predstavujú jednu z najväčších makrojednotiek v rámci Rímskej ríše. V tejto oblasti, ktorej obyvateľstvo tvorili predovšetkým miestne kultúry (Kelti, Ilýrovia, Heléni, Trákovia, Dákovia a ďalšie

⁹³⁴ Chalupa (2016, s. 117).

⁹³⁵ Úpadok mithraizmu nie je možné priradiť k určitej udalosti vzhľadom na množstvo samostatne fungujúcich skupín, ktoré sa rozvíjali a rozchádzali na základe množstva odlišných dôvodov. Najvýraznejší vplyv na pokles záujmu o tento kult je tak možné prisúdiť najmä nestabilnej sociálnej, politickej a demografickej situácii, ktorá poznačila najmä 2. pol. 3. st. n.l. Viac vo Walsh (2018). Otázka úpadku a zániku mithraizmu zároveň súvisí aj so zánikom pohanstva v Rímskej ríši vo všeobecnosti. Viac na túto tému v Bremmer (2021).

⁹³⁶ Chalupa (2021, s. 108).

⁹³⁷ Chalupa (2016, s. 117).

skupiny), bola administratívnym, ekonomickým a kultúrnym prepájaním vytváraná unikátna provinčná a nadprovinčná sieť. Táto neustále rozvíjajúca sa sieť spájajúca mestské jednotky bola skutočným živým organizmom, ktorého životnosť sa odvíjala od faktorov, ktoré mali dopad na imigráciu nových obyvateľov. Jedným z dôležitých faktorov bola predovšetkým vidina zárobku, či už súvisiaca s novými neobhospodarovanými zdrojmi, menšou konkurenciou ale aj expanziou vplyvu a ďalšími dôvodmi. Prichádzajúci obchodníci a ekonomickí migranti sa koncentrovali do oblastí rôznorodého charakteru a ich destinácia často závisela od odbornosti a charakteru jedinca.⁹³⁸ V rámci dlhodobjšieho časového horizontu však môžeme povedať, že sa počet takýchto migrantov koncentroval do rozvíjajúcich sa a ekonomicky zaujímavých lokalít.⁹³⁹

Životaschopnosť siete Dunajských provincií však samozrejme nebola určovaná len migráciou, ale celkovou mobilitou, ktorá umožňovala na vrchole Rímskej ríše aktívne prepojiť celú oblasť spolu so susediacimi makrojednotkami. Je to práve mobilita a migrácia, ktorá je vo všeobecnosti vnímaná ako hlavný faktor vplývajúci na šírenie náboženstiev a mithraizmu, ktorý sa takto šíril naprieč všetkými Dunajskými provinciami, v ktorých zasahoval viaceré socioekonomické vrstvy spoločnosti.

5.3.1.1. Prvé mithraistické nápisy v rámci Dunajskej oblasti

Carnuntum

Šírenie mithraizmu v rámci Dunajskej oblasti je možné sledovať aj na základe prvých mithraistických nápisov, ktoré vo všeobecnosti patria aj medzi najstaršie na svete.⁹⁴⁰ Prvé dva exempláre je možné datovať na prelom 1. a 2. storočia. Jedná sa však o ojedinelé nálezy, ktoré navzájom nespája socioekonomická ani geografická súvislosť, čo aj vo všeobecnosti neprinieslo

⁹³⁸ David Anthony zhrnul prístup k dobrovoľnej migrácii nasledovne: „Z konštruktívneho hľadiska, ktoré nazerá na aktivitu jednotlivcov v rámci špecifického historického hľadiska, môže byť migrácia chápaná ako správanie zvyčajne vykonávané určitou podskupinou (často zverbovaných príbuzných) so špecifickým cieľom, zameraným na známe destinácie využitím známych ciest. Príbuzenské väzby a prístup k informáciám obmedzujú mnohé z týchto správání. Z procesného hľadiska, skúmania obmedzení a zákonitostí v dlhodobých vzorcoch správania, možno migráciu vnímať ako proces, ktorý má od začiatku tendenciu vyvíjať sa vo všeobecnosti predvídateľným spôsobom. Sociálna organizácia, obchodné vzťahy a dopravné technológie obmedzujú niektoré z týchto procesov.“Anthony (1990, s. 895–896).

⁹³⁹ Viac v Woolf (2016).

⁹⁴⁰ Podľa Chalupovej analýzy, ktorá sa zaoberala 16 najstaršími potenciálne mithraistickými nápismi sa len v siedmych prípadoch jedná o mithraistické nápisy datovateľné do 125 n.l. Viac v Chalupa (2016).

konsenzus pre šírenie tohto kultu v celej oblasti. Ich objavenie však potvrdzuje dôležitosť úlohy, akú zohrávala mobilita pri šírení tohto kultu vzhľadom na to, že prvé nápisy objavujúce sa v Ríme,⁹⁴¹ sú staršie len o desiatky rokov.

Prvým z nálezov je mramorový oltár (výška 0,95 m, šírka 0,47 – 0,57m, hrúbka 0,49m) objavený v antickom Carnunte (dnešný Bad Deutsch Altenburg) v Panónii Superior, ktorý sa datuje najneskôr do roku 114 n.l.⁹⁴² Nápis bol dedikovaný centúriónom *legio XV Apollinaris C. Sacidiom Barbarom*, čo umožnilo datovať tento nápis medzi roky 71 – 114 n.l.⁹⁴³ Táto légia bola prevelená cisárom Trajánom do Mezopotámie, kde bola neskôr permanentne umiestnená dekrétom cisára Hadriána do antickej Sataly v dnešnom Turecku.⁹⁴⁴

INVICTO MIT(H)R{H}(A)E (SIC!) / C. SACIDIUS BA/RBARUS [(CENTURIO)]
LEG(IONIS) / XV APOL[LINAR(IS)] / EX VOTO [[[...]]] / [[[.....]]] / [[[.....]]]

V rámci Carnunta bol objavený ešte jeden nápis, ktorý je možné datovať do 1. pol. 2.st. n.l.⁹⁴⁵ Nápis sa nachádza na pieskovcovom oltári (výška 110 cm, šírka 71 cm, hrúbka 43 cm), ktorý dedikoval T. Flavius Verecundus identifikujúci sa ako *centurio legionis XIII Geminae Martiae Victricis*.⁹⁴⁶ Táto légia bola prevelená do Carnunta niekedy po roku 117 n.l. kedy nahradila práve vyššie spomenutú *Legio XV Apollinaris*.⁹⁴⁷

D(EO) I(NVICTO) M(ITHRAE) C(AUTI) / T(ITUS) FLAVIUS / VERECUNDUS /
CL(AUDIA) SAVARIA / |(CENTURIO) LEG(IONIS) XIII / G(EMINAE) M(ARTIAE)
V(ICTRICIS) / V(OTUM) S(OLVIT) L(IBENS) L(AETUS) M(ERITO)

Novae

⁹⁴¹ CIL VI, 732 (p. 3006) = CIG 6011 = IGRRP I, no. 77 = IGUR I, no. 179 = CIMRM 362.

⁹⁴² CIMRM 1718 = HD071954 = EDCS-26600137.

⁹⁴³ Schön (1988, s.51).

⁹⁴⁴ Gordon (2009, s. 393).

⁹⁴⁵ Kremer (1970, s. 177).

⁹⁴⁶ HD071904 = CIL 03, 04416.

⁹⁴⁷ Ako doplňujúcu informáciu by sme uviedli, že 14. légia slúžila na konci 1. storočia v Poetoviu a pred jej finálnym umiestnením do Carnunta slúžila krátku dobu vo Vindobone. Viac v Mosser (2014, s.8).

Druhý z nálezov bol objavený v dnešnej bulharskej dedinke Svištov (antické Novae v Moesii Inferior) a jedná sa o pravouhlý kamenný blok (výška ~ 0.19 m, šírka 0.34 m, hrúbka 0.25 m), ktorého horná a dolná časť je odlomená.⁹⁴⁸ Napravo od nápisu je obraz Cauta, ktorý má v pravej ruke zdvihnutú pochodeň a v ľavej drží pod krkom kohúta s hlavou smerom dolu. Na ľavej strane je Cautopates, ktorý ma vo svojej pravej ruke pochodeň obrátenú smerom nadol a v ľavej ruke drží pod krkom kohúta s hlavou smerom nahor.⁹⁴⁹ Z nápisu sú dochované len 4 riadky a boli rekonštruované ako:

[INVICTO] / DEO / MELICHRYSUS / P(UBLI) CARAGONI / PHILOPALAESTRI
[COND(UCTORIS) PUBL(ICI) POR(TORII)] / [RIPAE THRACIAE] / [SER(VUS)
VIL(ICUS) POSUIT]

Druhá časť je rekonštruovaná na základe nápisov,⁹⁵⁰ na ktorých sa objavuje *conductor Ripae Thraciae* - Publius Caragonius Philopalaestrus. Čiastočnú správnosť rekonštrukcie dokladá aj skutočnosť, že Novae sa nachádzalo na hranici *portoria ripa Thraciae* a Melichrysus, ktorý tento nápis dedikoval, bol podľa všetkého skutočne aktívnym členom okolo roku 100 n.l.

Druhý nápis, ktorý bol objavený v neďalekej obci Krivina (antický Iatrus), je súčasťou vápencového oltára (výška 0,65 m, šírka 0,48 m, hrúbka 33 cm), dedikovaného *centurion* Iuniom Pacatom z Légie *I Italicae* a *signiferom* T. Claudiom Zηnodotom.⁹⁵¹

INVICTO / TI(BERIUS) CLAUDIOS(!) / Z<E=H>NODOTOS(!) / SI<G=C>(NIFER)
|(CENTURIAE) IUNI PAC/ATI LEG(IONIS) I ITAL(ICA)E / V(OTUM) S(OLVIT)
L(IBENS) M(ERITO)

Datovanie tohto nápisu je určené medzi 71 n.l. a najneskôr začiatok 2.st. n.l. vďaka prítomnosti *legio I Italicae* a skutočnosti, že bol nápis objavený v ruinách pevnosti antického Iatrus.⁹⁵² Tento nápis je zaujímavý aj vďaka skutočnosti, že si dal Zηnodotos záležať na tom, aby

⁹⁴⁸ HD020910 = AE 1940, 0100.

⁹⁴⁹ Chalupa (2016, s. 85).

⁹⁵⁰ HD026625 a HD044434.

⁹⁵¹ HD007077 = AE 1993, 1365.

⁹⁵² Wachtel (1984).

bola dlhá hláska „eta“ prepísaná. Podľa Popescu sa jedná o východného Gréka, ktorý bol pravdepodobne členom bývalej auxiliárnej jednotky, ktorá bola rozpustená počas vlády Nera.⁹⁵³ Akceptácia datovania by bola obzvlášť zaujímavá pre interpretáciu vyššie spomenutého nápisu z Novae, ktorý by naznačoval aj prvé rozširovanie mithraizmu naprieč odlišnými sociálnymi vrstvami v rámci celej Rímskej ríše.

S výnimkou týchto dvoch lokalít máme len 1 ďalší možný nápis,⁹⁵⁴ ktorý bol datovaný do 1. polovice 2. st. n.l.⁹⁵⁵ Avšak vo všeobecnosti ich môže byť viac, vzhľadom na komplikovanosť datovania nápisov s presnosťou na desaťročia. Zároveň je treba opäť podotknúť, že absencia nápisov neznamená absenciu náboženstva samotného a je treba akceptovať, že bez doplnenia ďalších informácií sa bude aj naďalej jednať len o skutočnosť, ktorá len čiastočne odzrkadľuje realitu. Napriek tomu je dôvodné predpokladať, že za pôvodným rýchlym šírením mithraizmu stáli práve vojaci. Tí mali na jednoduchšiu pozíciu pri vytváraní mithraistickej komunity vzhľadom na ich súdržnosť, no najmä pre ich presuny v rámci ríše.⁹⁵⁶

5.3.1.2. Mithraistické nálezy v rámci Dunajskej oblasti, Dalmácie a Regio X

V prípade mithraistických nápisov nie je možné presvedčivo zadefinovať časovú os, na ktorej by bolo možné datovať nápisy s presnosťou, a to nielen na desaťročia, ale vo viacerých prípadoch je problematické určiť aj storočie. Pri takejto miere nepresností by boli výsledky analýzy značne skreslené a to aj za predpokladu, že by datovanie uvedené pri nápisoch v databázach a zborníkoch bolo pravdivé. Dá sa však potvrdiť, že väčšinu nápisov je možné datovať medzi 2. polovicu 2. st. n.l. a koniec 3. st. n.l.

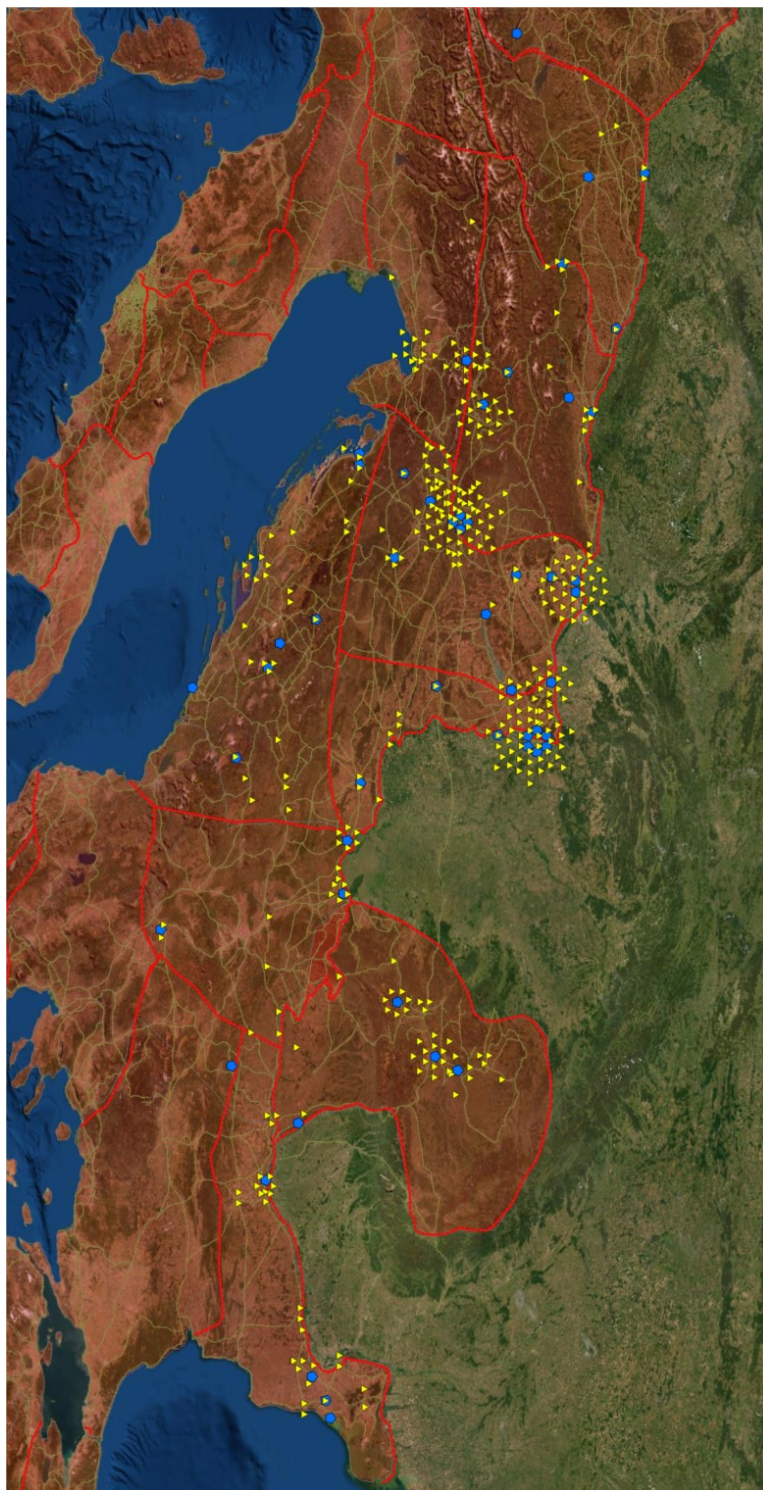
Pre spracovanie a vizualizáciu sme použili podobný princíp ako pri vyobrazení *portoriových* nálezov. Pri vizualizácii sme použili dataset MN (Tabuľka 2.1.), ktorý obsahoval 374 mithraistických nápisov z Dunajských provincií, Dalmácie a Regio X a pre doplnenie sme pridali 54 archeologicky doložených mithraeí.

⁹⁵³ Matei-Popescu (2010, s. 111).

⁹⁵⁴ HD071880 = CIL 03, 0404: D(EO) S(OLI) I(NVICTO) M(ITHRAE) / SACRUM / [-] STATIUS M(ARCI) FIL(IUS) / SATURNINUS / PRO C(AIO) STATIO / [CA]SSIANO F[R]JA[T]R(E) / EX VOTO.

⁹⁵⁵ Selem (1980, s. 143).

⁹⁵⁶ Viac v Chalupa (2016).

Obrázok č.19: Vizualizácia 374 mithraistických nápisov (žltý trojuholník) a 54 archeologicky doložených mithraei (modrý päťuholník).

Výsledkom vizualizácie je niekoľko veľmi evidentných koncentrácií v západnej časti (Panónia Superior a Inferior, Noricum, Raetia, Dalmátia), ktoré majú nielen vyšší počet nápisov,

ale aj viacero mithraeí na jednej lokalite: Poetovio so 4 mithraeami,⁹⁵⁷ Aquincum s 5 mithraeami,⁹⁵⁸ Carnuntum s 2 potvrdenými mithraeami,⁹⁵⁹ Virunum s 2 nepotvrdenými mithraeami.⁹⁶⁰ Koncentrácia nápisov je však veľmi vysoká aj v Aquileii a samozrejme pri stanicích *portoria* (Statio Atrantis, Statio Bilachinensis). Tieto stanice by sme však nemali vnímať ako centrá v pravom slova zmysle, vzhľadom na ich evidentné previazanie s komunitou v Poetoviu. Dohromady je možné v týchto 3 provinciách identifikovať až 30 mithraeí. Zaujímavou je však koncentrácia nápisov a svätýň na osi Aquileia – Carnuntum (106 z 374 nápisov), ktorá spolu s Aquincum a okolím (62 z 374 nápisov) a Virunom a JV časťou Norika (50 z 374 nápisov), tvorí okolo ~60% všetkých mithraistických nálezov z celého územia. Tieto tri oblasti však predstavujú po geografickej stránke asi len desatinu celkovej rozlohy skúmanej oblasti. Rovnako zaujímavý je aj ostrý kontrast týchto oblastí, ktoré sú bohaté na nápisy, so susednými oblasťami (Panónske mestá na riečnej sieti Sávy a Drávy, mestá na Dalmátskom pobreží, Norické mestá s výnimkou juhovýchodnej časti a obzvlášť s provinciou Raetia). V týchto oblastiach sú sporadicky objavené aj svätyne, avšak vzhľadom na rozmedzie 150 - 250 rokov, kedy mithraizmus aktívne fungoval, je počet nápisov až zanedbateľný. Samozrejme, je možné, že v rámci jednotlivých komunít neboli vytvorené podmienky na to, aby sa vytvoril trend dedikovania oltárov a v týchto oblastiach sa mithraisti prejavovali inak. Mohlo sa tiež stať, že nápisy neboli objavené, alebo nám vo výslednom datasete unikli. Avšak rozdiel medzi týmito koncentraciami je príliš veľký a vizuálne ľahko odlišiteľný aby sme tejto deviácii neprikladali váhu. Nehovoriac o tom, že len v týchto troch oblastiach s vysokou koncentraciou nápisov poznáme lokality s viacerými svätýňami, pri ktorých môžeme s istotou predpokladať silnú mithraistickú komunitu, ktorej nestačilo len jedno mithraeum.

Vo východnej časti (Dácia, Moesia Inferior a Superior) je koncentrácia nápisov podstatne menšia a vo všetkých troch provinciách tvorí počet nápisov len ~20-25% (85 z 374 nápisov). Počet archeologicky doložených mithraeí je 12 z 53 mithraeí z celej skúmanej oblasti.

⁹⁵⁷ Tzv. Mithraeum IV sme nezradili do nášho zoznamu z dôvodu mizivých informácií o tomto objekte. Dr. Iva Mikl Curk, ktorá viedla výskum v roku 1957 uviedla len veľmi malé množstvo informácií a zároveň priradenie epigrafického a ikonografického materiálu k tomuto objektu je nejednoznačné. Viac v Mikl (1960/1961, 165–167); Zotović sa domnieva, že v meste akom je Poetovio je dosť možné aby niektoré dedikačné nápisy boli premiestnené a sekundárne využité. Zotović (1973, pp. 58-59).

⁹⁵⁸ Mithraeum I (CIMRM 1742); Mithraeum II (CIMRM 1750); Mithraeum III (CIMRM 1758); Mithraeum IV (CIMRM 1767); Mithraeum V (Koscis 1989; Fitz 1989). Na mape je vyobrazené v skupine aj mithraeum z Nagytétény (CIMRM 1807).

⁹⁵⁹ Mithraeum I a Mithraeum III. Viac v Humer et.al. (2011, s.92).

⁹⁶⁰ Na mape, kde je zobrazenie Virunuma je zobrazené iba mithraeum v St. Urbane a teda 2 epigraficky potvrdené mithraea (Mithraeum I AE 1994, 1334); Mithraeum II (AE 1994, 1335).

Viditeľnou koncentráciou je najmä oblasť medzi mestami Apulum a Sarmizegetusou v Dácii a v menšej miere aj v Novae.

Táto vizualizácia nespochybňuje skutočnosť, že sa mithraizmus šíril v rámci Dunajských provincií pomerne rovnomerne, ale najmä prezentuje životaschopnosť jednotlivých komunit v mestách kde sa tento kult ujal. Zároveň do istej miery napomáha pochopiť aj sféry vplyvu týchto lokalít (Poetovio, Virunum, Aquincum, Apulum, Aquileia a Carnuntum). Určenie veľkosti širšej sféry vplyvu týchto lokalít je však zložité vzhľadom na množstvo faktorov, ktoré pri vytváraní mohli zohrávať úlohu. Hlavným problémom nemožnosti rekonštruovať širšiu sféru vplyvu jednotlivých oblastí však zostáva najmä nedostatok informácií, ktoré by nám umožnili vytvoriť si spojitosti medzi jednotlivými osobami nachádzajúcimi sa na mithraistických monumentoch tak dobre, ako to bolo možné pri *portoriových* nápisoch.⁹⁶¹ Vo väčšine prípadov je preto nemožné určiť, ktoré mithraea boli založené vďaka ktorej komunite.

Vo všeobecnosti však môžeme povedať, že na vytvorenie životaschopnej a dlhodobo fungujúcej mithraistickej komunity je potrebných viacero aspektov. Tie v rámci našej skúmanej oblasti neboli na väčšine územia naplnené. Vzhľadom na to, že tieto aspekty nie je možné bez ďalších indícií a nálezov určiť, zamerali sme sa na dôvody úspechov komunit v Poetoviu, Carnunte a Aquincu, ktoré spája dôležitá skutočnosť. Tou je stabilná kolegalita pôvodnej komunity, ktorej sa budeme podrobnejšie venovať v nasledujúcej kapitole.

⁹⁶¹ V prípade komunity z Poetovia je možné vďaka členom *portoria* vidieť kam ich sféra vplyvu siahala. Napríklad pri mithraistovi a zároveň členovi *portoria* Fructovi zo Statia Enensis (hranice Norikum a Raetie), ktorý musel mať kontakt s kolegami z Poetovia (Panónia Superior): HD065044.

5.3.2. Kategorizácia povolání u mithraistov

„Bond between the „religious“ and the economic has much deeper time depth meaning.“⁹⁶²

Od počiatku moderných mithraistických štúdií vedci špekulovali o význame rímskej armády a jej úlohe pri úspešnom rozširovaní mithraizmu. Tieto špekulácie súviseli najmä s prítomnosťou niekoľkých mithraistických komunít nachádzajúcich sa v blízkosti rímskych legionárskych pevností a so skutočnosťou, že veľkú časť mithraistických dedikácií je možné priradiť vojenskému personálu.⁹⁶³ Až analýza Manfreda Claussa ukázala, že v žiadnej rímskej provincii (okrem Británie) netvorili členovia rímskej armády ani 20% všetkých doložených mithraistov.⁹⁶⁴ Claussovu analýzu neskôr doplnilo podrobné vyhodnotenie mithraických dôkazov vojenského pôvodu, ktoré vykonal Richard Gordon. Ten dospel k podobným záverom.⁹⁶⁵ Podľa Gordona je výskyt vojenských zasvätení nerovnomerne rozdelený a zvyčajne sa sústreďuje na silne militarizovanú severnú hranicu Rímskej ríše. Gordonovi sa tiež podarilo preukázať, že obraz mithraizmu ako „vojenského kultu“ vznikol pomerne neskoro, a to v 19. storočí v Nemecku (kde je množstvo vojenských dedikácií obzvlášť vysoké).⁹⁶⁶

Hľadanie dominantnej profesie je problematické najmä kvôli skutočnosti, že akákoľvek komunita je živý organizmus, v ktorom sa budú jednotliví členovia obmieňať. Bude dochádzať ku generačným obmenám a samozrejme aj k zmene profesií jednotlivých členov. V prípade armády je udržanie dominantnosti vojenskej profesie v rámci komunity umožnené len priamym naviazaním na tábor, ako tomu bolo v prípade Mithraea V. v Aquincu.⁹⁶⁷ Otázka dominantnej profesie tak musí byť doplnená aj o časový rozmer, čo je, ako sme podotkli v predchádzajúcej subkapitole, vo viacerých prípadoch nemožné.

Výnimku tvorí najmä prvá polovica 2. storočia n.l., ktorá nám poskytuje vzácny pohľad do minulosti. Boli to práve prvé komunity v Carnunte a Novae z prelomu 1. a 2. storočia, ktoré odhaľujú, že za rýchlym prvotným rozširovaním mithraizmu v rámci Dunajských provincií stála

⁹⁶² Collar (2020, s.10).

⁹⁶³ Cumont (1975).

⁹⁶⁴ Clauss (1992).

⁹⁶⁵ Gordon (2009)

⁹⁶⁶ Chalupa (2021, s. 110)

⁹⁶⁷ Mithraeum sa nachádzalo v dome *tribuna laticlavata* a sú nám z neho známe nápisy viacerých *tribúnov legio II*. Viac v kapitole 3.5.3.

armáda.⁹⁶⁸ Armáda sa nám javí aj ako najpravdepodobnejšia možnosť rozširovania tohto kultu vzhľadom na viaceré podmienky, ktoré musia byť splnené pri úspešnom vytváraní komunity. Zo sociologického hľadiska musela byť takouto podmienkou najmä kolegalita medzi členmi, ktorej dôležitosť pre mithraistov je doložená vzájomným oslovením sa medzi členmi ako bratia alebo *syndexioi* („tí čo si potriasli rukou“).⁹⁶⁹ Je preto náš predpoklad, že práve kolegalita spolu s vysokou mobilitou armády, ktorá umožnila rozširovať náboženstvo do vzdialených miest v rovnakom období, zohrávali významnú úlohu pri šírení mithraizmu. Zároveň následné prevelenie légie a jej previazanie sa s jedným miestom umožnilo komunite rozvíjať sa a prijímať nových členov. Na príklade Carnunta a Novae môžeme uviesť, že vývoj komunit prebiehal aj v nasledujúcich storočiach, avšak z epigrafického pohľadu bola kontinuita komunity v Novae menej výrazná ako tomu bolo v Carnunte. V oboch prípadoch dochádza k naberaniu nových členov, ktorí nepatrili do armády a aj keď je prítomnosť nápisov dedikovaných vojakmi v Carnunte stále vysoká (8 z 29), nemôžeme hovoriť o dominancii. Vzhľadom na to akú obsiahlu tému mithraistické komunity vo všeobecnosti predstavujú, sa im v tejto práci nie je možné venovať v plnom rozsahu a zameriame sa len na komunitu *portoria* v nasledujúcej kapitole.⁹⁷⁰

S ohľadom na nemožnosť datovať väčšinu nápisov s presnosťou vyššou ako jedno storočie, sme sa sústredili najmä na vizualizáciu profesie jednotlivých mithraistov (Tabuľka 2.6), ktoré boli kategorizované do 9 bodov (spomenutých v kapitole 2.4.1. Dataset mithraistických nápisov (Dataset MN)):

- Nižšie miestne úrady, správa cisárskych majetkov
- Vyššie miestne úrady, *Decurio*
- *Augustales*
- *Equites*
- Vojenský personál
- Senátorský rád
- Iné

⁹⁶⁸ Presnejšie povedané pre Carnuntum to bola *Legio XV Apollinaris* a neskôr *XIII Gemina* a pre Novae (a antický Iatrus) to bola *Legio I Italica*.

⁹⁶⁹ HD022042 = AE 1950, 0199: „...ut possint syndexi hilares celebrare vota per aevom...“, "That the hand-shaken might make their vows joyfully forever". Clauss (2000)

⁹⁷⁰ O komunite z Apula viac v McCarty (2017).

- Neznáme
- Nezadané

Táto kategorizácia umožnila do veľkej miery zachytiť rozdiely medzi dominantnými profesiami v jednotlivých oblastiach (Obrázok č. 21) spôsobenými odlišnou lokálnou socioekonomickou situáciou a hospodárstvom. Najčastejšou kategóriou sú osoby, ktoré nezadali svoju profesiu, avšak treba podotknúť, že 126 osôb z celkového počtu 272, sa nachádzajú na dvoch nápisoch z Viruna⁹⁷¹ obsahujúce mená všetkých mithraistov z viacerých komunit. Napriek tomu tvorí 146 (272-126) osôb, ktoré neoznačili svoju profesiu na nápisoch, najvyšší podiel medzi profesiami. V nasledujúcich častiach tejto kapitoly nebudeme kalkulovať so 126 osobami z Viruna. Rozhodli sme sa tak vzhľadom na unikátnosť týchto nálezov, ktorá spôsobuje nielen výraznú deviáciu pre vizualizáciu, ale zároveň by zahrnutie týchto mien prinieslo veľmi nevyvážené hodnoty. Takéto hodnoty by neodzrkadľovali objektívny pohľad na mithraistov v Dunajskej oblasti.

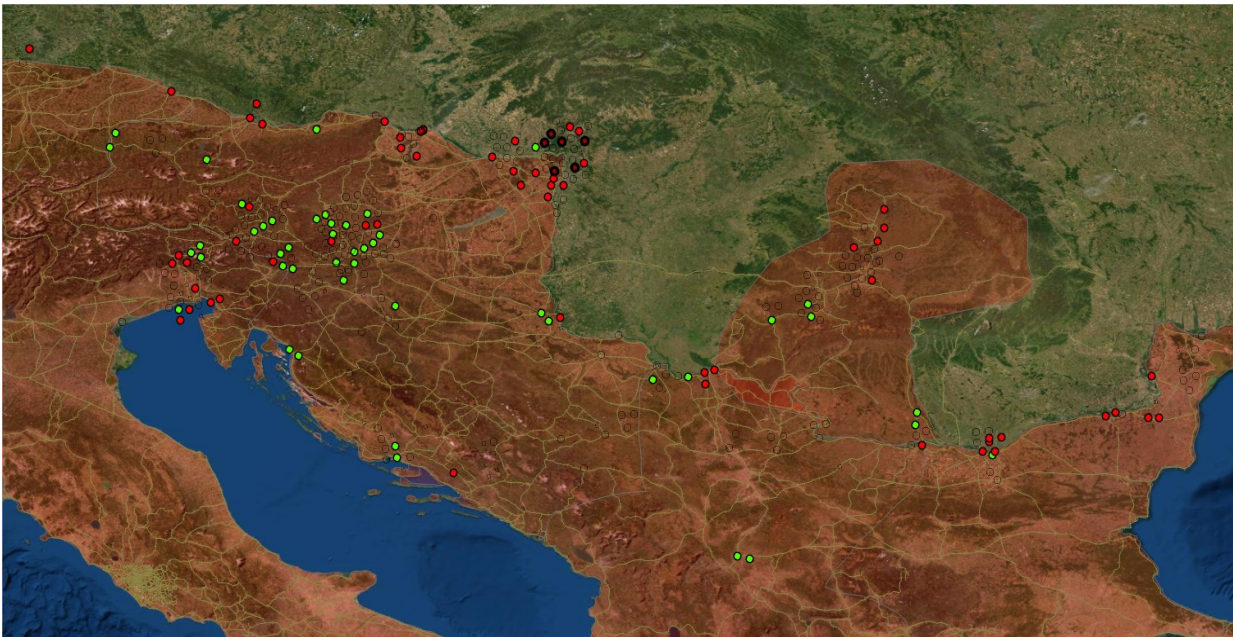
Profesia	Celkový počet
Augustales	3
equites	7
Iné	39
Nezadané	146 (272)
Neznáme	51
Nižšie miestne úrady, správa cisárskych majetkov	48
Senátorský rád	6
Vojenský personál	64
Vyššie miestne úrady, Decurio	22
Celkový počet	512

⁹⁷¹ HD051713 = AE 1998, 1016 a HD051714 = AE 1994, 1335.

Tab. 5.2. Podiel rôznych kategórií profesií v západných Dunajských provinciách						
Profesia	Venetia et Histria	Raetia	Dalmácia	Norikum	Panónia Sup.	Celkový počet
Augustales					1	1
equites	1			1	3	5
Iné	2			15	12	29
Nezadané	6	1	11	29	53	100
Neznáme	4	4	13	10	9	40
Nižšie miestne úrady, správa cisárskych majetkov	1		4	15	15	35
Senátorský rád						0
Vojenský personál	8	2	1	6	18	35
Vyššie miestne úrady, Decurio	1	1	3	3	4	12
Celkový počet	23	8	32	79	115	257

Tab. 5.3. Podiel rôznych kategórií profesií vo východných Dunajských provinciách					
Profesia	Panónia Inf	Moesia Inf.	Moesia Sup.	Dácia	Celkový počet
Augustales				2	2
equites				2	2
Iné	6		2	2	10
Nezadané	9	14	8	15	46
Neznáme	4	3	1	3	11
Nižšie miestne úrady, správa cisárskych majetkov	3	2	4	4	13
Senátorský rád	6				6
Vojenský personál	10	11	3	5	29
Vyššie miestne úrady, Decurio	4	1	2	3	10
Celkový počet	42	31	20	36	129

V západnej časti skúmanej oblasti (Obrázok č.20a) je možné vidieť najvýraznejší rozdiel najmä medzi nižšími úradníkmi (zelená guľička) a vojenským personálom (červená guľička), ktorý vytvára obraz o tom, aký dopad mala vzdialenosť, resp. blízkosť vojenských táborov. Prítomnosť nápisov dedikovaných vojenským personálom vo vnútrozemí je spojený najmä s Mithraeum III v Poetoviu a s légiou *V Macedonicae* a *XIII geminae*, ktorých prítomnosť bola datovaná medzi roky 260 – 268 n.l.⁹⁷² Na druhú stranu prítomnosť vojenského personálu v Aquincu je vysoká aj najmä z toho dôvodu, že bolo možné v tomto prípade priradiť ako vojenský personál aj senátorský rád, tvorených *tribunmi laticlavia*.⁹⁷³ Ich nápisy sa objavujú v Mithraeu V v Aquincu, ktoré je datované na prelom 2. a 3. st. n.l.⁹⁷⁴

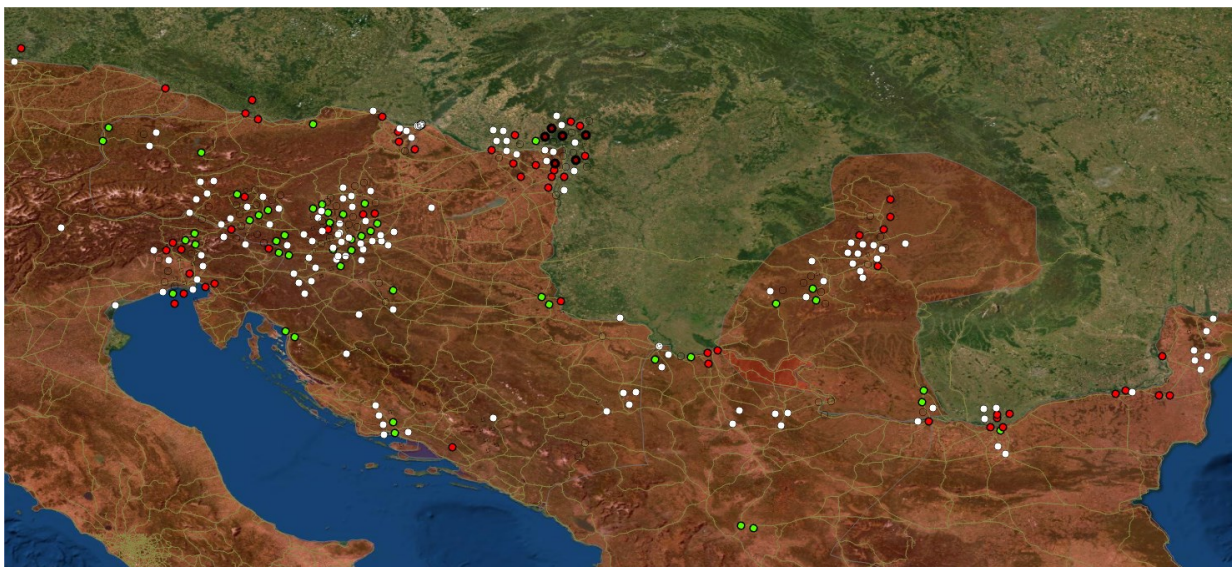

Obrázok č.20: Vizualizácia hlavných typov profesií objavujúcich sa na mithraistických nápisoach. Z dôvodu prehľadnejšej vizualizácie sa tu nachádzajú len: Nižšie miestne úrady, správa cisárskych majetkov (zelená guľička), Vojenský personál (červená guľička), Senátorský rád (červená guľička s hrubšou vonkajšou čiarou).

⁹⁷² Selem (1980).

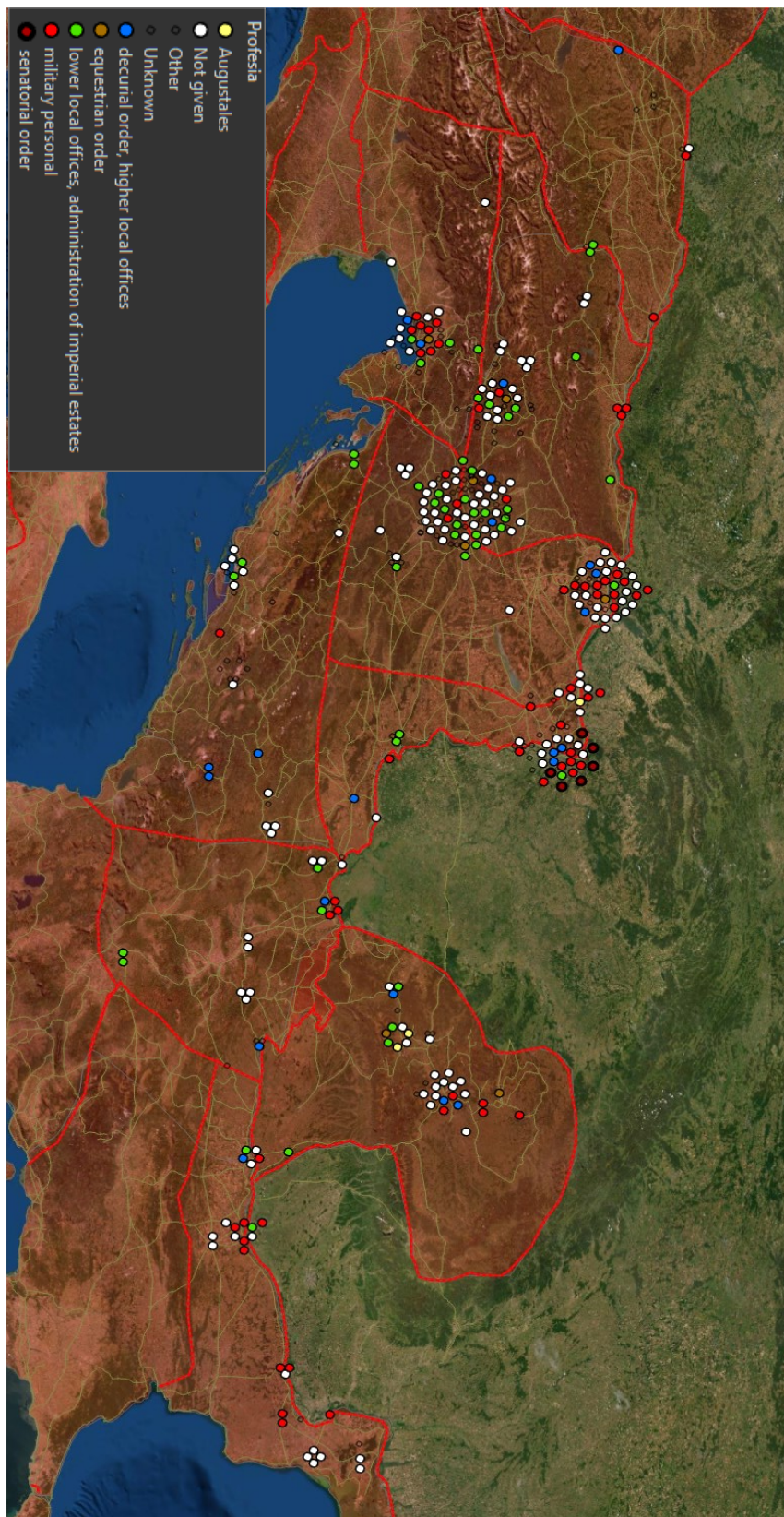
⁹⁷³ Sex. Decimius Verus Barbarus - HD024852 = UEL 10421; L. Aurelius Gallus - HD024855 = UEL 10422; C. Minucius Tigidianus Annius Faus/tus - HD024849 = UEL 10420; Cassius Pius Marcellinus - HD024840 = UEL 10437; C. Iul. C.f. Arne. Lepidus Tertullus - HD024846 = UEL 10423

⁹⁷⁴ Koscis (1990).

Obrázok č.20b: Vizualizácia hlavných typov profesií objavujúcich sa na mithraistických nápisochoch. Z dôvodu prehľadnejšej vizualizácie sa tu nachádzajú: Nižšie miestne úrady, správa cisárskych majetkov (zelená guľička), Vyššie miestne úrady, Vojenský personál (červená guľička), Senátorský rád (červená guľička s hrubšou vonkajšou čiarou) a osoby bez uvedenej profesie (biela guľička).

V prípade východnej časti skúmanej oblasti je frekvencia jednotlivých vrstiev viac rovnomerná, ale zároveň je aj menej početnejšia, čo nás nútilo k väčšej opatrnosti pri interpretácii. Podľa počtu nápisov môžeme určiť väčšiu koncentráciu mithraistických nápisov najmä v Dácii medzi Apulumom a Sarmizegetusou. (Obrázok č. 20) V okolí Novae je zároveň viditeľná, aj keď v štatisticky bezvýznamnej vzorke, prevaha vojenských nápisov. V nasledujúcej kapitole sa však budeme podrobnejšie venovať najmä komunite v Dácii, vzhľadom na jej spojitosť s portoriom.

Obrázok č.21: Vizualizácia hlavných typov profesií jednotlivcov objavujúcich sa na mithraistických nápisocho.

5.3.3. Mithraisti v radoch Publica Portoria Illyrici

V poslednej podkapitole sa budeme venovať mithraistickej komunite v radoch *portoria* v Dunajskej oblasti. V nej sa zameriame na jednotlivcov a ich vzájomné prepojenie s mithraizmom, čo bude priamo nadväzovať na kapitoly 5.2.2 a 5.2.3., ktoré boli zamerané na spoločenskú sieť členov *Portoria*. Predovšetkým sa upriamime na členov zo západnej časti Dunajských provincií, avšak našou snahou bude identifikovať možné relevantné prieniky, ktoré by naznačovali teoretickú možnosť presunu mithraizmu vďaka členom *portoria* aj na východ.

Predpoklad, že *Publicum portorium Illyrici* je jednou z kľúčových inštitúcií, ktoré sa podieľali na šírení mithraizmu v rámci Dunajskej oblasti, je pomerne známym predpokladom už od De Laetovej a Dobovej práce.⁹⁷⁵ Viac špecializované práce dokonca predpokladali, že Poetovio muselo zohrávať kľúčovú úlohu pri šírení mithraizmu naprieč Dunajskou oblasťou do takej miery, že bola vďaka členom *Publica Portoria Illyrici* vytvorená istá špecializovaná vetva mithraizmu s jednoznačným charakterom.⁹⁷⁶ Tento predpoklad bol založený na často opakovaných pomenovaniach objavujúcich sa najmä v západnej časti. Na základe nášho výskumu v kapitole 5.2.4 je však zároveň aj pomerne jasne limitované, že aj keď bol mithraizmus najčastejším náboženstvom pre členov *portoria* na západe, na východe bola situácia odlišná.

Z výsledných 110 *portoriových* nápisov (Tabuľka 2.2) sme identifikovali až 25 nápisov, ktoré boli dedikované Mithrovi.⁹⁷⁷ Zo 156 členov *portoria* sa nám tak podarilo extrahovať a potvrdiť mená až 34 jedincov, ktorí boli prepojení s kultom boha Mithru.⁹⁷⁸ Z týchto jedincov

⁹⁷⁵ Dobó (1940); De Laet (1949).

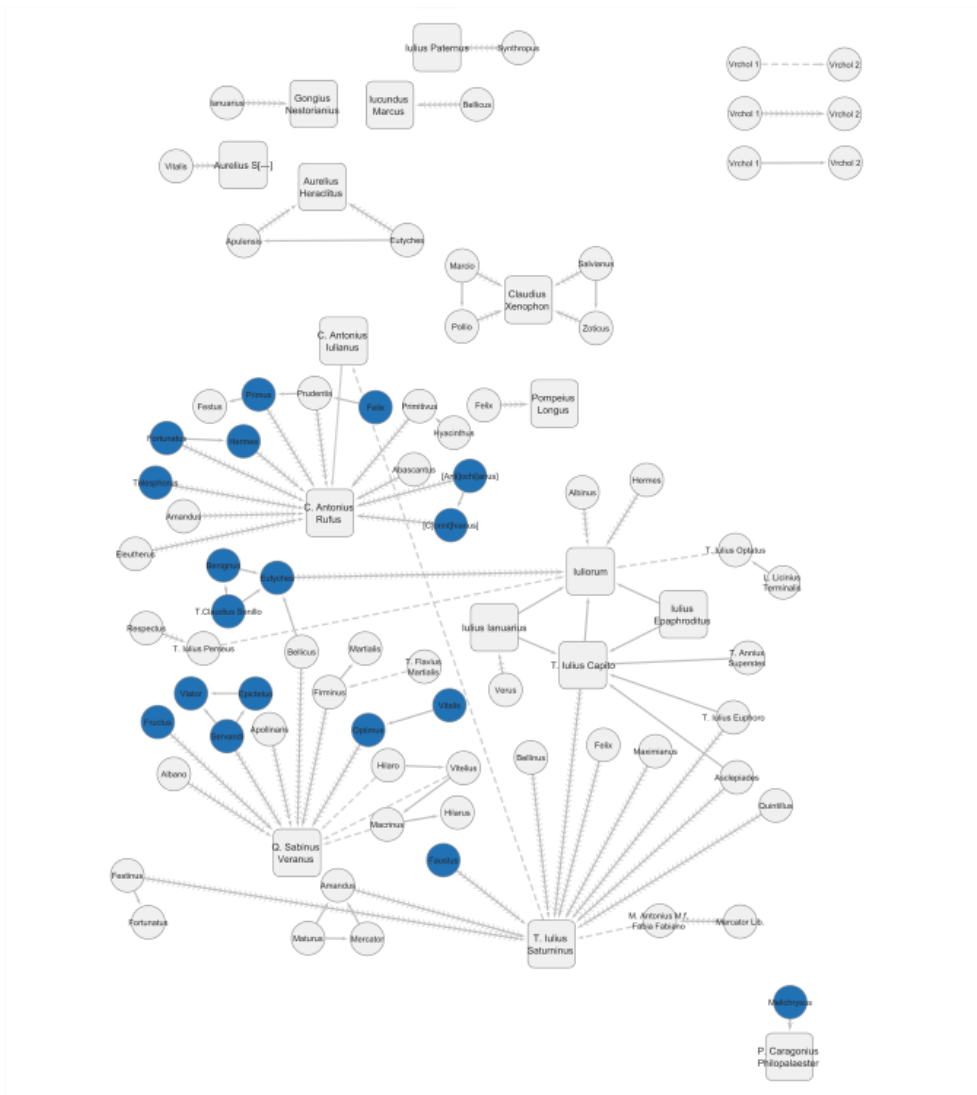
⁹⁷⁶ Tóth (1977); Beskow (1980).

⁹⁷⁷ HD020910 = AE 1940, 0100.; HD013628 = CIL 03, 14354, 30.; HD017399 = CIL 03, 14354, 26.; HD024558 = CIL 03, 14354, 25.; HD020913 = AE 1940, 0101.; HD028597 = CIL 03, 13283.; HD065044 = AE 2008, 1020.; HD066801 = CIL 03, 05121.; HD066978 = CIL 03, 04094.; HD067683 = AE 2001, 1576.; HD068243 = CIL 03, 14354, 29.; HD071858 = CIL 03, 15184, 24.; HD082792 = AE 2015, 01049; HD007308 = CIL 03, 14354, 27.; HD024051 = AE 1933, 0160.; HD031461 = AE 1903, 0287.; HD035550 = CIL 03, 08163.; HD068802 = CIL 03, 15184, 4.; HD082793 = Casari (2013, s. 136,142, č.4); HD082794 = Casari (2013, s. 136,143, č.5); HD068804 = CIL 03, 15184, 7.; HD010349 = Selem (1980, s. 92, č. 19b) ; HD068819 = Selem (1980, s. 127-128, č. 86); HD065043 = AE 2008, 1019.; HD068777; HD068778.

⁹⁷⁸ Do výsledného zoznamu sme nezaradili neskoršieho *procurator* C. Antónia Iulia, o ktorom z nápisu z rumunskej Cioroiashi (HD019588 = AE 1959, 0331.) vieme, že Mithrovi nápis dedikoval: :

S(OLD) I(NVICTO) M(ITHRAE) / PRO SALU(TE) / SUA SUOR/UMQ(UE) C(AIUS) ANT(ONIUS) / IULIANUS / V(OTUM) L(IBENS) M(ERITO) S(OLVIT). Vzhľadom na to, že na nápise nespomenul svoju príslušnosť ku *portoriu* a nevieme tak určiť, či je tento nápis dedikovaný počas jeho pôsobenia *procurator* alebo bol v tej dobe civilistom. Zároveň s istotou nie je možné povedať, že môže ísť o tú istú osobu, ktorá dedikovala HD066798 = CIL 03, 05120: I(OVI) O(PTIMO) M(AXIMO) / C(AIUS) ANTONIUS / IULIANUS / PROC(URATOR) P(ORTORII) P(UBLICI) X / V(OTUM) S(OLVIT) L(IBENS) M(ERITO).

je až 32 možné zaradiť do západnej oblasti (Norikum, Panónia Superior a Regio X Venetia et Histria) (Obrázok č. 20 a). To potvrdzuje najmä fakt, že mithraizmus bol skutočne významným fenoménom pre členov *portoria*, ale len pre niekoľko komunít a v niektorých oblastiach. Aj v prípade opatrnosti, ktorá je pri epigrafickom materiáli na mieste, a pri možných chýbajúcich nápisochoch v našej výslednej databáze, sú tieto rozdiely medzi západom a východom príliš jednoznačné.

Obrázok č. 22: Ilustračný prehľad členov *portoria* v rámci sociálnej siete Publica Portoria Illyrici. Modrou sú zvýraznení členovia, ktorí dedikovali nápis Mithrovi.

Obrázok č.23a : Členovia *portoria*, ktorí dedikovali, alebo boli spomenutí na nápise dedikovanom Mithrovi.

Obrázok č.23b : Členovia *portoria*, ktorí dedikovali, alebo boli spomenutí na nápise dedikovanom Mithrovi.

Pre porovnanie pridané ikony (modrý chrám v bielej guľičke) všetkých mithraeí.

Príchod mithraizmu do oblasti južnej Panónie Superior a Norika je datovaný niekedy do 1. polovice 2. st. n.l., kedy je možné aj vďaka epigrafickým nápisom tento fenomén zachytiť. Tento

príchod je vo všeobecnosti spájaný s príchodom lepšie platených nižších úradníkov a otrokov z Aquileie. Tá bola domovom významného počtu otrokov z Východu a zároveň pri nej boli doložené aj silné ekonomické väzby na Poetovio.⁹⁷⁹ O prvých mithraistoch prichádzajúcich do Poetovia okolo roku 150 n.l. sa nám dochovali dôkazy práve z epigrafických pamiatok, ktoré tu boli objavené. Za predpokladu, že najstaršie nápisy boli objavené v Mithraeu I, znamenalo by to, že z 9 nápisov bolo až 6 z nich dedikovaných členmi *portoria*.⁹⁸⁰ Ak by sme sa však opierali o chronológiu jednotlivých nápisov podľa datovania svätýň, mohlo by dôjsť k skresľovaniu skutočnosti. Je to kvôli tomu, že nápisy, ktoré boli pridané do inventáru svätyně na konci jej životnosti mohli patriť do neskoršieho obdobia ako prvé nápisy, ktoré boli objavené vo svätyniach datovaných neskôr. Zoznam členov *portoria*, ktorí dedikovali mithraistické nápisy preto budeme zoraďovať najmä podľa lokality, kde boli nápisy objavené a osoby budeme zlučovať podľa nápisov.

5.3.3.1. *Novae*

Melichrisus – neznáma funkcia, lokalita *Novae* (dnešný Svištov – Bulharsko)

Ako bolo uvedené v podkapitole 5.3.1.1 venovanej aj lokalite *Novae*, jedná sa o jeden z najstarších nápisov objavených v Dunajskej oblasti, pri ktorom je možné určiť dedikáciu monumentálneho nápisu bohovi Mithrovi.⁹⁸¹ Melichrisova funkcia však nebola na nápise zachovaná a je len veľmi silný predpoklad, že bol súčasťou *portoria Ripa Thracicae* vzhľadom na to, že uvádza aj meno svojho pána, P. Caragonius Philopalaestri. Ten bol *conductorom* tohto colného okrsku v tomto období. V okolí *Novae*, kde Melichrisus pôsobil, boli objavené ešte tri nápisy z neskoršieho obdobia.

⁹⁷⁹ Misić (2013, s. 387). Takéto prepojenie najlepšie ilustruje prípad *conductor*a Q. Sabinia Verania, ktorý mal na starosti otrokov v Poetoviu aj v Aquileii. Pozri aj: De Laet (1949, s.179;386); Selem (1980, s.36,72). Jeden príklad úzkych väzieb medzi komunitami v Aquileii a v Poetoviu možno vidieť prostredníctvom mithraických reliéfov nájdených v Poetoviu, ktoré sa svojim štýlom podobajú na reliéfy z Aquileie, a nie na reliéfy z panónskych podunajských osád.

⁹⁸⁰ HD007308; HD013628; HD017399; HD024558; HD068243; HD068777; HD068778.

⁹⁸¹ Nápis bol datovaný niekedy okolo roku 100 n.l. HD020910 = AE 1940, 0100.

Prvým z nich bol nápis dedikovaný praefectom *legio I Italica* – C. Iuliom Maximom,⁹⁸² datovaný do 1. polovice 2. st. n.l. Ďalší nápis datovaný do 2. pol. 2. st. n.l.,⁹⁸³ bol dedikovaný 2 členmi mithraea, ktorí sa identifikovali ako prose/[dente vir egre]gio a pater, čo znamená, že boli hierarchicky najvyššie postavenými mithraistami v rámci komunity.⁹⁸⁴ Podľa nás je pravdepodobné, že meno prvého muža na nápise by mohlo byť rekonštruované ako vyššie zmienený C. Iulius Maximus. Tretí nápis bol datovaný až do 1. tretiny 3. st. a bol dedikovaný ďalším vojenským funkcionárom T. Fláviom Sammiom Terentianom, ktorý sa identifikoval ako *praefect castrorum*.⁹⁸⁵ Predpokladáme, že nápis objavený v pevnosti Iatrus neďaleko Novae, dedikovaný T. Claudiom Zηnodotom (*signifierom Legia I Italica*), pochádza zo skoršieho obdobia ako nápis dedikovaný Melichrisom. To by mohlo naznačovať, že hlavnou hybnou silou rozširovania kultu boha Mithru v rámci Novae bola armáda.⁹⁸⁶ Zaujímavosťou je to, že v oblasti medzi antickou lokalitou Iatrus a Novae neobsahuje žiaden zo siedmich nápisov slovo „Mithra“. Každý z nápisov, ktorý nejakým spôsobom zmieňoval Mithru používa iba prívlastok „Invicto“.⁹⁸⁷

5.3.3.2. Singidunum (okolie)

Oltár zasvätený „Neporaziteľnému bohu“ (Invicto Deo),⁹⁸⁸ bol dedikovaný Isionom, ktorý sa identifikoval ako cisársky otrok *vilicus vectigalis Illyrici*. Ision na nápise uvádza, že z vlastných prostriedkov dal postaviť chrám spolu s výbavou. Na základe skutočnosti, že sa jedná o cisárskeho otroka, ktorý sa zároveň identifikuje ako člen *vectigalis Illyrici* predpokladáme, že nápis je možné datovať niekedy na začiatok 3. st. n.l. Napriek tomu, že bol Ision veľmi dôležitým

⁹⁸² HD025158 = AE 1932, 0053:

[DEO] / INVICT[O] / C(AIUS) IULIUS / MAXIMUS / PRAEF(ECTUS) CASTR(ORUM) / LEG(IONIS) I ITAL(ICAE)

⁹⁸³ HD042600 = AE 1999, 1329:

[INVIC]TO D(EO) / [---]US MAXIM/[IANUS?] PROSE/[DENTE ---]GIO CELSO / [PA]TRE / [V(OTUM) S(OLVIT) L(IBENS)] M(ERITO).

⁹⁸⁴ *Prosedente* je podľa Alföldyho najvyššou funkciou v rámci kultu: Alföldy (1978, s. 158).

⁹⁸⁵ HD043301 = AE 1998, 1129:

T(itus) Fl(avius) Sam(mius) Te(rentianus) / praef(ectus) kast(rorum)

⁹⁸⁶ HD007077 = AE 1993, 1365.

⁹⁸⁷ Prípadne „Invicto Deo“, „Deo Invicto“, „Numini Invicti“.

⁹⁸⁸ HD035550 = CIL 03, 08163: INVICTO DEO / ISION CAES(ARIS) N(OSTRI) SER(VUS) / VIL(ICUS) VECTIGAL(IS) IL/LYR(ICI) TEMPL(UM) OMN(I) / RE INSTRUCT(UM) A / SOLO P(ECUNIA) S(UA) F(ACIENDUM) C(URAVIT).

členom pre túto komunitu, nepoznáme v rámci tejto lokality ďalších členov *portoria* (resp. *vectigalia*).⁹⁸⁹

5.3.3.3. Poetovio

Optimus – vilici vicarius?; Vitalis – vilici vicarius/vilicus?

Nápis z Mithraea I bol objavený na oltári (v: 80 cm, š: 40 cm, h: 42 cm) dedikovanom Vitaliom a Optimom, z ktorých minimálne jeden bol aj *vicariom vilicia Portori Illirici*.⁹⁹⁰ Tento oltár zasvätený „Neporaziteľnému bohovi Mithrovi“ (Deo Invicto Mithra) je možné datovať zhruba medzi roky 150 – 160 n.l. vďaka menu *conductora* Q. Sabinia Verania. Optimus aj Vitalis mohli zastávať funkciu *vicaria*, zároveň však mohlo ísť aj o *vilicia* a jeho *vicaria*. Z Poetovia poznáme ďalšie štyri nápisy,⁹⁹¹ ktoré obsahujú dvojicu mien spolu s kombináciou *vil(---) vic(---)* a *vil(---) vicari(---)* na konci nápisu. Na rozdiel od Vitalia, ktorého meno je bežné naprieč Panóniou, je meno Optimus jedinečné. V oboch prípadoch ich však nie je možné hodnoverne prepojiť s inými nápismi v rámci Panónie Superior a susedných provincií.

Servandus – vilicus?; Epictetus a Viator – vilici vicarii

Z približne rovnakého obdobia pochádza aj oltár (v: 60 cm, š: 20 cm, h: 15 cm) objavený v Mithraeu II, zasvätený „Večnému prameňu“ (Fons Perenni). Oltár bol dedikovaný až tromi členmi *portoria*,⁹⁹² z ktorých dvaja - Epictetus a Viator – slúžili ako *vilici vicarii*. Ide zároveň o jediný nápis, ktorý naznačuje simultánne fungovanie dvoch zástupcov jedného *vilica*, čo však s najväčšou pravdepodobnosťou súvisí s početnejším personálom *Statio Poetovionensis*. Servandus, ktorého identifikovali spolu s jeho pánom Q. Sabinom Veranom, zastával s najvyššou pravdepodobnosťou funkciu *vilicia*.

⁹⁸⁹ HD016238/1, HD035549/1, HD035549/2, HD057139/1.

⁹⁹⁰ HD017399 = AE 1899, 0076: D(eo) I(nvicto) M(ithrae) / Optimus / Vitalis / Sabini Verani / p(ublici) p(ortorii) vil(ici) vic(arius) / v(otum) s(olvit).

⁹⁹¹ HD013628; HD024558; HD017399; HD068243.

⁹⁹² HD071858 = CIL 03, 15184, 24. (B): Fonti / Perenni / Epictetus / et Viator / Servandi / Q(uinti) Sabini Veran[i] / t(ertiae) p(artis) c(onductoris) p(ublici) p(ortorii) vilici / vicari(i).

Festus – vilici vicarius; Primus – vilicus?

Tretí nápis bol súčasťou oltáru (v: 94 cm, š: 45 cm, h: 22 cm), ktorý bol dedikovaný dvojicou členov *portoria*. Bol objavený v Mithraeu I. a bol zasvätený „Neporaziteľnému Mithrovi“ (Invicto Mithrae).⁹⁹³ Podľa nášho predpokladu sa môže jednať aj o najstarší nápis mithraistických členov *portoria* v Poetoviu. Predpokladáme tak vzhľadom na chýbajúcu zmienku *conductora* a skutočnosť, že bol objavený v najstaršom mithraeu v Poetoviu. Zároveň je však pravdepodobné, že Primus dedikoval ešte jeden nápis spomenutý nižšie a v tomto prípade by bolo možné nápis datovať až niekedy okolo roku 160 – 170 n.l.

Prudens – vilici vicarius; Primus – vilicus?

Ďalšou dvojicou mithraistických členov z Poetovia je Prudens a Primus, ktorí dedikovali podstavec sochy zasvätený „Bohyni prírody“ (Naturae Dei) (v: 97 cm, š: 46 cm, h: 31 cm).⁹⁹⁴ *Conductorom* z tejto dvojice bol C. Antonius Rufus a je tak možné tento nápis objavený v Mithraeu I datovať niekedy medzi roky 160 – 175 n.l. Socha zobrazuje zrodenie boha Mithru zo skaly. Ten drží v zdvihnutých rukách fakľu a dýku. Na skale, z ktorej Mithra vystupuje, je vyobrazený had plaziaci sa smerom k Mithrovi.

Felix – vilici vicarius?; Prudens – vilicus?

Prudens, spomenutý vo vyššie uvedenom nápise, dedikoval pravdepodobne aj ďalší nápis z Poetovia spolu s Felixom. Jedná sa o podstavec sochy zasvätený „Zrozeniu zo skaly“ (Petrae Genetrici) (v: 62 cm, š: 37 cm, h: 27 cm).⁹⁹⁵ *Conductorom*, ktorého Felix uviedol, bol C. Antonius Rufus, čo zvyšuje pravdepodobnosť tvrdenia, že v prípade Prudentisa ide o tú istú osobu, ktorá

⁹⁹³ HD024558 = AE 1899, 0074. (B): INVICTO / MITHRAE / FESTUS / PRIMI P(UBLICI) P(ORTORII) VIL(ICI) / VIC(ARIUS) / V(OTUM) S(OLVIT).

⁹⁹⁴ AE 1899, 0077 = HD068243: NATURAE DEI / PRUDENS PRIMI / ANTONI RUFII P(UBLICI) P(ORTORII) / VIL(ICI) VIC(ARIUS).

⁹⁹⁵ HD013628 = AE 1899, 0075: PETRAE / GENETRICI / FELIX / PRUDENTIS ANTONI / RUFII P(UBLICI) P(ORTORII) VIL(ICI) VIC(ARIUS) / EX VISO.

bola spomenutá vyššie. V tomto prípade bol povýšený z *vicaria* na *vilica*, čo by zároveň znamenalo, že otroci C. Antonia Rufia pôsobili v Poetoviu minimálne niekoľko rokov. Z vrchnej časti sochy sa zachovala len spodná časť vyobrazujúcu zem, z ktorej by mal Mithra vystupovať. Na bočných stranách je vyobrazený Sol so slnečnou korunou a bičom a Luna s polmesiacom vychádzajúcim zo zadnej časti jej hlavy.

Primitivus – contrascriptor (Poetovio)

V rámci Mithraea I boli objavené aj dva podstavce pod sochu,⁹⁹⁶ dedikované Primitivom, *contrascriptorom* slúžiacom *procuratorovi* C. Antoniovi Rufovi. Ten odkazoval na istého Hyacintha, ktorý podľa Abramića, mohol byť osobou, ktorá priniesla mithraizmus do Poetovia.⁹⁹⁷ Vzhľadom na skutočnosť, že na nápisoach má C. Antonius Rufus titul *procurator* a bol teda datovaný najskôr do 171/175 n.l. je táto teória nepravdepodobná. Na oboch mramorových podstavcoch (v: 55 cm, š: 29 cm, h: 26 cm) stáli pravdepodobne falk'onosiči (Cautes a Cautopates), z ktorých sa nám zachovali už len nohy.

[--]I[--]ITI[---] (Primitivus?) – vilicus

Ťažko poškodený nápis na podstavci sochy objavený v Poetoviu,⁹⁹⁸ ktorý bol zasvätený Mithrovi (Deo Soli Invicto Mithrae), bol dedikovaný neznámym otrokom. Ten uviedol na nápise ako svojho pána T. Iulia [--]V[---]. *Conductora* nie možné s istotou identifikovať, pretože z pomerne blízkeho okolia poznáme až 3 *conductorov* nesúcich *nomen* Iulius, ktorých *cognomen* obsahuje latinské písmeno „V“.⁹⁹⁹ Rovnako tak nie je možné s vyššou pravdepodobnosťou určiť meno dedikujúceho, z ktorého sa nám dochovalo len niekoľko písmen. Podľa tradičných mien otrokov je však meno dedikujúceho s najväčšou pravdepodobnosťou možné rekonštruovať ako

⁹⁹⁶ *CIL* III 14354/33 = HD068777 and *CIL* III 14354/ 34 = HD068778.

⁹⁹⁷ Abramić (1933).

⁹⁹⁸ HD066978 = *CIL* 03, 04094. (B): D(EO) [S(OLI)] I(NVICTO) M(ITHRAE) / [---]I(?)I(?)[--] / [--]I[--]ITI[---] / T(ITUS?) IUL[IUS?] / [--]V[---] / [P(UBLICI)] P(ORTORII) ILL(IRICI) VIL(IC--) [---]I(?) / EI(?)

⁹⁹⁹ T. Iulius Saturninus, T. Iulius Proclus, T. Iulius Januarius.

Primitivus. Či sa jedná o tú istú osobu, ktorá dedikovala vyššie spomenuté sochy Cauta a Cautopata s podstavcami nie je isté.

Theodorus – scrutator

Posledný oltár z Mithraea I (v: 84 cm, š: 38 cm, h: 30 cm) datovaný medzi 171 – 230 n.l.¹⁰⁰⁰ bol dedikovaný Theodorom. Ten sa identifikoval ako *scrutator statio Poetovionensis*.¹⁰⁰¹ Oltár bol zasvätený Neporaziteľnému Mithrovi a Bohovi prechodu („Invicto Mithrae et Transitu Dei“).

Salvianus – contrascriptor

V Mithraeu II bol objavený bohato zdobený valcovitý podstavec (v: 120 cm, š: 31 cm, h: 32 cm), ktorý bol zasvätený bohovi Mithrovi („D(eo) [S(oli) I(nvicto) M(ithrae)]“) a cisárovi Getovi.¹⁰⁰² Podstavec dal vyhotoviť niekedy medzi rokmi 197 – 209 n.l. Salvianus, ktorý sa identifikuje ako *contrascriptor statio Atrantinae*.

Charidemi Aug.n. - vilicus

Posledný mithraistický nápis z oblasti Poetovia, ktorý je možné priradiť k členovi *portoria*, dal vyhotoviť civil M. Antonius Celer niekedy okolo roku 240 - 250 n.l.¹⁰⁰³ Oltár (v: 75 cm, š: 43 cm, h: 21 cm) bol zasvätený Neporaziteľnému bohu Mithrovi („Deo Invicto Mithrae“) pre Charidema, ktorého Antonius Celer identifikuje ako *vilica statio Enensis* (antická lokalita Ad Enum na hraniciach Norika a Raetie). Nápis bolo možné presne datovať vďaka ďalšiemu nápisu

¹⁰⁰⁰ Selem (1980, s.102-103).

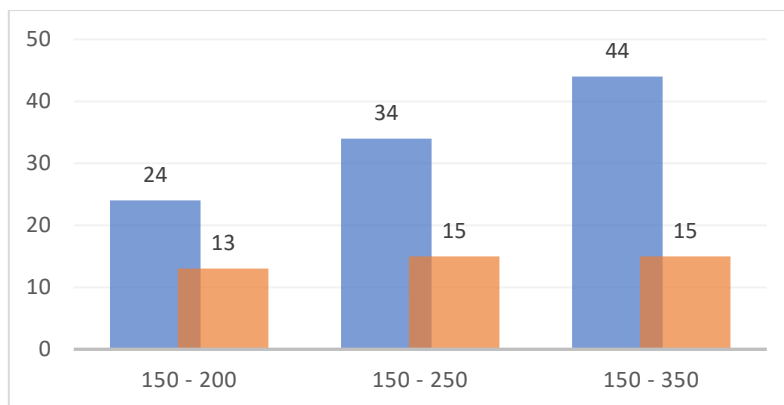
¹⁰⁰¹ HD007308 = AE 1899, 0180: INVICT(O) MITHRAE / ET TRANSITU DEI / THEODORUS P(UBLICI) P(ORTORII) / SCRUT(ATOR) STAT(IONIS) POET(OVIONENSIS) / EX VISU. Termín *Scrutator* je možné preložiť ako kontrolór, alebo inšpektor avšak úloha tejto funkcie je nám neznáma.

¹⁰⁰² HD068802 = CIL 03, 15184, 4: D(EO) [S(OLI) I(NVICTO) M(ITHRAE)] / PRO SALU/TE DOMI/NORUM / NOSTRO/RUM AUGU/STORUM ET / [[[[GETAE]]]] CAE/SARIS SAL/VIANUS / EORUNDEM / SER(VUS) [(CONTRA)SC(RIPTOR) / STATIONIS / ATRANTINAE // V(OTUM) S(OLVIT) L(IBENS) M(ERITO)

¹⁰⁰³ HD068804 = CIL 03, 15184, 7: D(EO) I(NVICTO) [M(ITHRAE)] // PRO SALUTE / CHARIDEMI / AUG(USTI) N(OSTRI) VIL(ICI) STA(TIONIS) / ENENSIS / M(ARCUS) ANTONIUS / CELER V(OTUM) S(OLVIT) L(IBENS) M(ERITO).

datovanému do roku 244, kde sa Antonius Celer objavuje.¹⁰⁰⁴ Ani na tomto nápise však Antonius Celer nevystupuje ako člen *portoria*.

Vďaka 15 mithraistickým členom *portoria* (a zároveň skutočnosťou, že tu boli objavené nápisy osôb, ktoré pôsobili v iných lokalitách), môžeme určiť Poetovio ako akési pomyselné duchovné centrum mithraizmu pre členov *portoria* minimálne medzi rokmi 150 – 225/250 n.l. To samozrejme súvisí aj s centralizáciou celej západnej oblasti Ilýrskeho colného okrsku do tejto lokality. Prináša nám to však pohľad na potenciál takejto centralizácie pri šírení kultu do širšej oblasti, vzhľadom na to, že boli udržiavané kontakty medzi personálom staníc. Zo 44 doteraz známych mithraistov z Poetovia¹⁰⁰⁵ tvoria členovia *Publica portoria Illyrici* približne tretinu všetkých známych epigraficky doložených členov (v prípade ak by sme brali do úvahy len mithraistov pôsobiacich do roku 250 n.l. je to 15 z 34, ak len mithraistov v rámci 2. st. n.l. je to 13 z 24). (Obrázok č. 24) Svedčí to tak najmä o veľmi silnom vplyve členov *portoria* na komunitu mithraistov počas 2.st. n.l., ktorý sa však od 3. st. n.l. stáva postupne zanedbateľným (z pohľadu analýzy epigrafických pamiatok).

Obrázok č. 24: Podiel členov *portoria* v mithraistickej komunite v Poetoviu (oranžový stĺpec), v porovnaní so všetkými mithraistami z Poetovia (modrý stĺpec).

¹⁰⁰⁴ HD068803 = CIL 03, 15184, 5. (B): [D(EO)] S(OLI) I(NVICTO) M(ITHRAE) / [P]RO SA[L]UTE / FL(AVI) IOVINI / QU[O]T(!) VOTUM / SUSCEPERAT / IT(!) SUPER / NASCE[N]TEM / DEUM / POSUIT / PEREGRINO / E[T] AEMILIANO / CO(N)S(ULIBUS) P(ATRIBUS) VIR(DIO) FIR(MO) ET ANT(ONIO) CELERI.

¹⁰⁰⁵ HD004969/1, HD004969/2, HD007308/1, HD013628/1, HD013628/2, HD017399/1, HD017399/2, HD024288/1, HD024288/2, HD024291/1, HD024558/1, HD024558/2, HD055410/1, HD066978/1, HD068047/1, HD068774/1, HD068775/1, HD068775/2, HD068776/1, HD068777/1, HD068777/2, HD068802/1, HD068803/1, HD068803/2, HD068803/3, HD068804/1, HD068805/1, HD068805/2, HD068806/1, HD068806/2, HD068807/1, HD068808/1, HD068813/1, HD068814/1, HD068814/2, HD068819/1, HD071879/1, HD071880/1, HD071880/2, HD074724/1, HD074724/2, HD074725/1, HD074725/2, HD074725/3.

5.3.3.4. Atrans

Martialis – vilicus

Oltár (v: 75 cm, š: 43 cm, h: 21 cm) zasvätený Neporaziteľnému bohu Mithrovi („Deo Invicto Mithrae“),¹⁰⁰⁶ bol dedikovaný Martialisom, ktorý sa identifikoval ako *vilici stationis Atrantinae* a cisársky otrok. Nápis je možné datovať až po roku 170 n.l. kedy otroci *portoria* neslúžili pod vedením *conductorov*, ale *procuratorov*.¹⁰⁰⁷

Eutyches Iulior.ser. – contrascriptor; Benignus - vilicus

Ďalší oltár (v: 87 cm, š: 49 cm, h: 37 cm) objavený v tejto lokalite bol taktiež zasvätený Neporaziteľnému bohu Mithrovi („Deo Invicto Mithrae“).¹⁰⁰⁸ Bol dedikovaný Eutychem, ktorý sa identifikuje ako *contrascriptor statio Boiodurensis* (antická lokalita Boiodurum leží na hranici Norika a Raetie) a spolu s ním zmieňuje *vilicia stationis Atrantinae Benigna*.¹⁰⁰⁹ Nápis je možné datovať zhruba do 2. st. n.l. Na nápise je zároveň spomenutý *prosedente* miestnej mithraistickej komunity T. Claudio Senillo, ktorý však neuviedol svoju funkciu a jeho meno sme neobjavili na ďalších nápisochoch.

¹⁰⁰⁶ HD010349: D(EO?) [I(NVICTO)?] M(ITHRAE?) / MARTI[ALIS] AUG(USTORUM) / PRO SALUTE / AUG(USTORUM) N(OSTRORUM) VIL(ICI) / S[T]AT(IONIS) ATRANTIN(AE).

¹⁰⁰⁷ Martialis je pomerne bežné meno v rámci Panónie Superior, ale pre doplnenie by sme uviedli nápis (HD068877 = CIL 03, 04015.) z Poetovia, ktorý bol dedikovaný Martialisom. Podľa nás sa však jedná o inú osobu vzhľadom na to, že je rozdiel medzi oboma približne 20 – 40 rokov: ISIDI / AUG(USTAE) / SACRUM / MARTI/ALIS / FIRMINI / Q(UINTI) SABINI / VERANI / T(ERTIAE) P(ARTIS) / CONduc(TORIS) / PORTORI(I) / ILLYRICI / AR[C]ARI(I) VIC(ARIUS) / VOTO / SUSCEPTO / D(ONUM) D(EDIT) / SAC(ERDOTIBUS) T(ITO) FL(AVIO) / MARTIALE / ET FL(AVIO) MARUL/LINO FIL(IO).

¹⁰⁰⁸ HD066801= CIL 03, 05121.: D(EO) I(NVICTO) M(ITHRAE) / EUTYCHES / IULIOR(UM) / C(ONDUCTORUM) P(ORTORII) P(UBLICI?) SER(VUS) |(CONTRA)SCR(IPTOR) / STATIONIS BOIOD[U(RENIS)] / EX VIK(ARIO!) BENIGNI VIL(ICI) / STAT(IONIS) ATRANTIN(AE) / ARAM CUM SIGNO / LUNAE / EX VOTO POSUIT / PR(O)S(EDENTE?) T(ITO) CLA(UDIO) SENILL(O).

¹⁰⁰⁹ S vysokou pravdepodobnosťou ide o toho istého Eutycha, ktorý dedikoval nápis Božskej Norei v Atrans (HD060190 = CIL 03, 05123. (B)): NOREI(A)E / AUGUST(AE) ET / HONORI / STAT(IONIS) ATRANT(INAE) / BELLICUS ET / EUTYCHES / |(CONTRA)SC(RIPTORES) STAT(IONIS) / EIUSDEM / EX VOTO.

Z okolia antického Atrans poznáme z nápisov mená 5 mithraistov.¹⁰¹⁰ Z nich môžeme až 3 s istotou priradiť k *portorii*, z čoho je možné usúdiť, že v miestnej mithraistickej komunite tvorili členovia *portoria* v 2.st. n.l. nezanedbateľný podiel. Zároveň je ale potrebné dodať, že ak vychádzame z epigrafických nápisov, miestni členovia *Statio Atrantinae* uctievali veľmi pestrú paletu ďalších božstiev.¹⁰¹¹

5.3.3.5. Senia (okolie)

Faustus – vilicus

Oltár zasvätený Neporaziteľnému slnku Mithrovi („Soli Invicto Mithrae“) bol objavený východne od antickej lokality Senia (dnešný horský priesmyk Vratnik v Chorvátsku).¹⁰¹² Jedná sa o mramorový oltár (v: 122 cm, š: 70 cm, h: 62 cm) dedikovaný *viliciom* Faustom, ktorý bol otrokom T. Iulia Saturnina *praefecta vehiculorum a conductora publica portorii*.

Hermes – vilicus

Ďalší oltár, ktorý bol objavený v horskom priesmyku Vratnik, bol dedikovaný Hermesom. Jednalo sa o *vilicia* a otroka C. Antonia Rufia, ktorý bol na tomto nápise taktiež identifikovaný ako *praefectus vehiculorum a conductor publica portorii*.¹⁰¹³ Z nápisu je možné vydedukovať, že Hermes stál aj za vybudovaním miestneho mithraea (spaelea). Podľa štylizácie nápisu je možné tento nápis veľmi jasne prepojiť s vyššie spomenutým nápisom, a to aj napriek tomu, že neboli objavené blízko seba. Z dnešnej lokality Vratnik, ktorá sa nachádza 20 km od antického Senia, poznáme len 4 nápisy. Z toho dva z nich sú náhrobky, ktoré prisudzujeme grécky hovoriacim

¹⁰¹⁰ HD010349/1, HD066787/1, HD066801/3, HD066801/3, HD066801/3.

¹⁰¹¹ Z deviatich dochovaných mien poznáme len troch mithraistických členov *portoria*. (HD060189/1 – Atrans Augusti; HD060190/1 – Noreia Augustae; ; HD060190/2 – Noreia Augustae; HD066443/1 – Mars Augusti; HD066797/1 – Liber Pater; HD066798/1 – Jupiter). Pravdepodobne však platí, že pri týchto 6 nemôžeme vylúčiť, že sa tiež nezúčastňovali na mithraistických hostinách spolu so svojimi kolegami.

¹⁰¹² HD020913 = AE 1940, 0101. (B): S(OLI) I(NVICTO) M(ITHRAE) / FAUSTUS / T(ITI) IUL(I) SATURNI/NI PRAEF(ECTI) VEHI/CULOR(UM) ET COND/UCT(ORIS) P(PUBLICI) P(ORTORII) SER(VUS) VIL(ICUS) / PRO SE ET SUIS / V(OTUM) S(OLVIT) L(IBENS) M(ERITO).

¹⁰¹³ HD028597 = AE 1894, 0022: I(NVICTO) M(ITHRAE) / SPELAEUM CUM / OMNE IMPEN/SA HERMES C(AI) / ANTONI RUF(I) / PRAEF(ECTI) VEH(ICULORUM) ET / COND(UCTORIS) P(PUBLICI) P(ORTORII) / SER(VUS) VILIC(US) FORTU/NAT(IANUS) FECIT.

obyvateľom¹⁰¹⁴ a dva sú vyššie zmienené nápisy členov *portoria*. Pravdepodobnosť existencie stanice, ktorej hlavnou funkciou bol výber *portoria* od obchodníkov prichádzajúcich alebo odchádzajúcich zo Senia ďalej do Dalmácie je veľmi vysoká. No otázka do akej miery mali títo mithraistický členovia *portoria* vplyv na rozširovanie náboženstva aj mimo tejto lokality je komplikovaná. Preto aj súvis tejto malej komunity s dvomi prírodnými mithraeami objavenými neďaleko mestečka Prozor (antické Arupium ležiace 30 km od Vratnika) môžeme, vzhľadom na nedostatok ďalších nálezov, označiť len ako pravdepodobný.

5.3.3.6. *Statio Bilachinensis*

Amandus – *contrascriptor*.

Ide pravdepodobne o najstaršie dochovaný mithraistický oltár, ktorý bol dedikovaný členom *portoria* v lokalite *Statio Bilachiniensis* (dnešné Camporosso v Taliansku). Bol zasvätený Neporaziteľnému bohu („Invicto Deo“) *contrascriptorom* Amandom, ktorý sa identifikoval ako otrok C. Antonia Rufia, čo umožnilo datovať tento nápis niekedy medzi roky 160 – 170 n.l.¹⁰¹⁵

Telesphorus – *vilicus*

Ďalší otrok C. Antonia Rufia, Telesphorus, ktorý sa identifikoval ako *vilicus*, zasvätil Neporaziteľnému bohu Mithrovi („D(eo) I(nvicto) M(ithrae)“) mramorový blok (v: 60 cm, š: 121 cm, h: 30 cm).¹⁰¹⁶ Blok bol objavený v roku 1979 na západ od *Statio Bilachinensis*.

Thallus – *vilicus*.

¹⁰¹⁴ HD062004; HD061369.

¹⁰¹⁵ HD082792 = AE 2015, 1049: I(NVICTO) D(EO?) / AMANDU[S] / C(AI) A(NTONI) R(UFI?) P(UBLICI) P(ORTORII) / |(CONTRA)SCRIPTOR / V(OTUM) S(OLVIT).

¹⁰¹⁶ HD067683 = AE 2001, 1576: D(EO) I(NVICTO) M(ITHRAE) / TELESOPHURUS / C(AI) ANTONI RUFII / SERV(US) PUBLICI P(ORTORII) VILICUS / V(OTUM) S(OLVIT) L(IBENS) M(ERITO).

Meno tohto *vilicia* poznáme z lokality Statio Bilachiniensis až z dvoch stavebných nápisov vyhotovených pri príležitosti rekonštrukcie miestneho mithraea, ktoré dal Thallus obnoviť.¹⁰¹⁷ Z nápisov je možné vydedukovať, že predchádzajúce mithraeum bolo potrebné prestavať najmä z dôvodu jeho schátrania („vetustate conlapsum“).¹⁰¹⁸ Thallus sa identifikuje ako *vilicus* a čo je pre nás dôležitejšie, ako cisársky otrok. To by znamenalo, že nápis je možné datovať niekedy po roku 175 n.l.

[---]linus – vilicus/procurator?; [---] – vilicus/procurator

V rámci mithraea boli v tejto lokalite objavené ešte ďalšie, avšak značne poškodené, mramorové oltáre. Zatiaľ čo pri prvom z nich môžeme s istotou tvrdiť, že bol dedikovaný členom, alebo členmi *portoria*,¹⁰¹⁹ druhý oltár bol dedikovaný [--- Anti]ochi[anom] a [--- C]orint[hianom]. Ich funkcia sa nám však nezachovala a mohlo tak ísť aj o civilistov.¹⁰²⁰

Pri Statio Bilachinensis, rovnako ako v prípade stanice neďaleko Senia, sa jedná o stanicu umiestnenú v horskom priesmyku. Tá kontrolovala tovar prichádzajúci z Norika do Regio X Venetia et Histria a naspäť. Vďaka nápisu dedikovanému Amandom môžeme časovo zaradiť začiatky tejto komunity niekedy pred alebo medzi roky 160 – 170 n.l. Čo je však zaujímavé je potreba rekonštrukcie mithraea z dôvodu schátrania stavby už o niekoľko dekád neskôr. To naznačuje, že po prvotnom kontakte s obyvateľstvom sa tu mithraizmus trvalo neujal a životnosť kultu tak bola priamo závislá od členov *portoria*, ktorí sem boli prevelení.

5.3.3.7. Statio Ennensis

¹⁰¹⁷ HD082793 = AE 2015, 1051: -----] / [TEMPL]UM DEI / [V]ETUSTATE / CONLA<P=B>SUM / PRO SALUTE IMP(ERATORIS) / N(OSTRI) RESTITUIT / THALLUS [---] / [-----] / [-----]

¹⁰¹⁸ HD082794 = AE 2015, 1051: THALLUS IMP(ERATORIS) N(OSTRI) / VIL(ICUS) TEMPL(UM) VE/TUSTATE CONL(APSUM) / PRO SA(LU)T(E) SUA ET / SUORUMQ(UE) RESTI(TUIT).

¹⁰¹⁹ Vďaka zachovanému slovu [--- procu]rator(is) predpokladáme, že je možné tento nápis určiť niekedy medzi 175 – 250 n.l. HD082796 = AE 2015, 1053: -----] / [---]LINUS / [--- PROCU]RATOR(IS) / [--- SE]R(VUS) VIL(ICUS).

¹⁰²⁰ Nápis je možné priradiť k miestnej stanici vďaka termínu vectiga[lis], ktorý zároveň napomáha datovať tento oltár medzi 175 – 275 n.l. HD082797 = AE 2015, 1054: ----- PRO SALUTE] / [ANTO]NINI / [--- NO]BILISSIMI / [---] VECTIGA[LIS] / [--- ANTI]OCHI[ANUS(?)] / [--- C]ORINT[HIANUS(?)] / [--- P]OSUE[RUNT] / [---]ACCE[---].

Fructus – vilicus/contrascriptor?

Oltár, ktorý bol objavený v roku 1977, bol značne poškodený a fragmentovaný. Z rekonštrukcie nápisu však bolo možné určiť, že bol dedikovaný Fructom a zasvätený Neporaziteľnému Mithrovi („Invicto Mithrae“).¹⁰²¹ Funkciu Fructusa nepoznáme, ale Steidl predpoklad, že ide o *vilicia* je pravdepodobný, rovnako tak skutočnosť, že sa jednalo o otroka *conductora* Q. Sabinia Verania. Oltár je tak možné datovať niekedy medzi roky 150 – 160 n.l. V prípade Fructa môžeme hovoriť aj o priamom prepojení s Poetoviom, a to vďaka oltáru, ktorý zasvätil bohyni Isis v tomto meste.¹⁰²²

Secundus – vicarius/civil?; Laetus – vilicus/contrascriptor?

Ďalší silne poškodený oltár (v: 35 cm, š: 44 cm) objavený pri antickej lokalite Statio Enensis (dnešný Mühlthal pri Pruttingu) bol dedikovaný Secundom pre Laetia, ktorého identifikoval ako cisárskeho otroka.¹⁰²³ Nápis je však poškodený v sekcii kde boli uvedené funkcie oboch jednotlivcov a preto nevieme s istotou určiť, či sa jedná o dvojicu *vilicia* a *vicaria* ako tomu bolo v Poetoviu. Mohlo tiež ísť o vďačného civila, ktorý nápis dedikoval členovi *portoria*. Statio Enensis sa nachádzalo na hranici Norika a Raetie, ale zároveň aj colnej oblasti *Publica Portoria Illyrici* a XL Galliarum. Aj keď je personál tejto stanice hypoteticky aj preukázateľne prepojitelný s Poetoviom, nič nenaznačuje, že by mala táto menšia komunita väčší vplyv na šírenie mithraizmu do okolia.

5.3.3.8. Statio Lamudensis a Vizianum

¹⁰²¹ HD065044 = AE 2008, 1020: [INV]IC[TO] / MI[T]HR[AE] / [F]RUCTUS Q(UINTI) / [SA]BINI VERANI / [CON]D(UCTORIS) P(UBLICI) [P(ORTORII) SER(VUS) VIL(ICUS?) ST?]A[T(IONIS?)] / [---] TEMPL(UM)? DE]DI[C]/[AVIT A]RAMQ(UE) M[ARMOREAM? ---?].

¹⁰²² HD068868 = CIL 03, 04017: [IS]IDI / [MY]RIO/[NY]MAE / [PRO] FRUCTO / [SABI]NI VERANI / [CO]NDUCT(ORIS) / [-----].

¹⁰²³ Steidl predpokladá, že nápis bol zasvätený Mithrovi, avšak presnú formuláciu nie je možné rekonštruovať. HD065043 = Steidl (2008, s. 54-65, č. 1: [D(EO) I(NVICTO) M(ITHRAE) SEC]UNDUS LAETI AUGG(USTORUM) NN(OSTRORUM) / [VIL(IC) VIC(ARIUS) S]JIGILLUM EX VOTO POSUIT.

Apollonides – *contrascriptor*

Vďaka Apollonidaevovi a jeho dvom nápisom máme pomerne dobrú predstavu o tom, ako veľmi málo vieme o niektorých lokalitách, z ktorých sa nám nemuseli zachovať žiadne nápisy. Oba oltáre boli objavené v južnej časti Moesia Superior na hranici s provinciou Makedonia a oba dal vyhotoviť v roku 211 n.l., čo nám umožnilo získať vzácny pohľad do malej časti jeho života. Prvý nápis bol dedikovaný v blízkosti Statia Vizianum (v: (77) cm, š: 39 cm, h: 33 cm), kde ako *contrascriptor Stationis Lamud[ensis]* zasväcuje oltár Mithrovi („[D(eo) i(nvicto)] M(ithrae)“).¹⁰²⁴ Apollonides dáva na nápise najavo, že vykonal sľub vybudovať svätyňu ešte ako *contrascriptor Stationis Viziani*, čo bola podľa všetkého menej atraktívna lokalita.

Druhý oltár (v: 77 cm, š: 27 cm, h: 23 cm) bol už dedikovaný v rámci lokality Statio Lamudensis, v ktorej Apollonides spomína rekonštrukciu spustnutého chrámu už ako *contrascriptor Stationis Lamud[ensis]*.¹⁰²⁵ Je potrebné dodať, že božstvo, ktorému boli oba oltáre zasvätené nie je s úplnou istotou možné spojiť s Mithrom. No pravdepodobnosť, že sa jedná o iné božstvo je veľmi malá.

Apollonidaevov príklad nám určite neprinesie výrazne viac informácií o tom, aký vplyv malo jeho *religio* na šírenie kultu v rámci tejto oblasti. Je to tak vzhľadom na skutočnosť, že nevieme prepojiť jeho meno (alebo celú oblasť južnej Moesie Superior) s členmi *Publica portorii Illyrici*. Na druhú stranu nám prináša informácie o jednotlivcovi, ktorý bol oboznámený s týmto kultom a zároveň, že bol kult v rámci tejto oblasti už známy.

5.3.3.9. Dácia

¹⁰²⁴ HD031461 = AE 1903, 0287. (B): [D(EO) I(NVICTO)] M(ITHRAE) / FANO MAG(NO) / PRO SAL(UTE) AUG[[G(USTORUM)]] N[[N]](OSTRORUM) / APOLLONIDES / EORUND(EM) VECT(IGALIS) IL/LYR(ICI) SER(VUS) |(CONTRA)SC(RIPTOR) ST(ATIONIS) / LAMUD(---) QUAM VOVE/RAT |(CONTRA)SC(RIPTOR) STA(TIONIS) VIZI(ANI) // A(POLLO)N(IDES)S VIZ(IANI) // GENTIA/NO ET / BASSO [CO(N)S(ULIBUS)].

¹⁰²⁵ Apollonides bol pravdepodobne *contrascriptor* a nie *scrutator*. HD024051 = AE 1933, 0160: [DEO] INV(I)C[TO PRO] // SAL(UTE) AUG[[G(USTORUM)]] / N[[N](OSTRORUM)] TEMPLUM / VETUSTATE / DILAPSUM I<M=N>PENDIO / SUO RESTITUIT / APOLLONIDES EOR(UNDEM) / SER(VUS) SC(RUTATOR) STAT(IONIS) LAMUD(---) / GENTIANO ET BASS(O) CO(N)S(ULIBUS).

McCarty sa snažil prepojiť komunitu v Apulume s komunitou *Publica portoria Illyrici* na základe Vitalisovej dedikácie *transitovi*.¹⁰²⁶ Nápis bol objavený počas archeologického výskumu v roku 2008 v rámci mithraea, spolu s ďalšími 4 oltármi, z ktorých bolo v troch prípadoch možné nápis rekonštruovať.¹⁰²⁷ Vitalis sa identifikoval ako *arcarius g() s()*, no vzhľadom na to, ako boli nastavené parametre pri identifikovaní nápisu ako *portoriového*, sme ho do tejto skupiny nezaradili. Je potrebné dodať, že vzhľadom na absenciu termínov, ktoré by odkazovali na *Publicum portorium Illyrici* je pre nás toto prepojenie naznačené McCartyom nepravdepodobné. Na druhú stranu sa stotožňujeme s predpokladom, že v meste sa nachádzalo isté zastúpenie *portoria* a neskôr *vectigalia Illyrici*. Doterajšie epigrafické nálezy, ktoré boli objavené v Dácii nám nepriniesli žiaden relevantný dôkaz toho, že by hrala miestna komunita členov *Publica portoria Illyrici* významnú úlohu pri rozširovaní mithraizmu v tejto provincii. Z 23 osôb, ktoré sme mohli identifikovať z nápisov dedikovaných členmi *portoria* a *vectigalia* sa nám nepodarilo určiť žiadneho mithraistu.

¹⁰²⁶ McCarty (2017, s.380).

¹⁰²⁷ McCarty (2017, s.374, č. 3-5): Oltár A (č.3) SOLI | INVICTO | MITRHAE | PROSALUT(E) | P(UBLII) AEL(II) MA | RI FLAM(INIS) COL(ONIAE) | VITALIS ARK(ARIUS) | V(OTUM) L(IBENS) S(OLVIT); Oltár B (č.4): TRANSI | TO DEI | SACR[U]M | VITAL[I]S | G() S() V(OTUM) S(OLVIT); Oltár C (č.5): CAUTO | PATI SACRUM | VITALIS | [AR]K(ARIUS) G() S() | [V(OTUM)] S(OLVIT)

6. Záver

V kapitole zaoberajúcej sa všeobecnými historickými, geografickými a demografickými faktami boli pre lepšie pochopenie skúmaných provincií zhrnuté základné, ale relevantné informácie. Cieľom bolo najmä priblížiť skúmané prostredie do takej miery, aby bolo možné porozumieť, ako sa jednotlivé provincie vyvíjali pod vplyvom rôznych dramatických zmien. Vzhľadom na špecializáciu práce sme sa sústredili najmä na rozvoj hlavných mestských osídlení a mestské obyvateľstvo vo všeobecnosti z dôvodu ich dôležitosti pre náš výskum. Ich dôležitosť pozostávala najmä z ich podstaty, ktorou bola schopnosť kontinuálne sústrediť množstvo rôznorodých elementov na jedno miesto. V takejto dynamickej koncentrácii ľudí sa totiž zvyšuje pravdepodobnosť, že sa jednotlivci stretne s novými myšlienkami, jazykmi, ale aj náboženskými preferenciami, ktoré sa potom môžu šíriť v rámci mesta oveľa efektívnejšie a viditeľnejšie.

Životaschopnosť miest bola vo väčšine prípadov veľmi úzko spätá s cestami, ktoré jednak prinášali tieto nové rôznorodé elementy do mesta, ale predovšetkým od nich závisela úroveň prosperity. Tá bola jednou z najdôležitejších príčin úspešnej urbanizácie Dunajských oblastí. V počiatočných fázach osídľovania skúmanej oblasti závisel rozvoj lokality z makroregionálneho hľadiska do veľkej miery práve od dôležitosti cesty, pri ktorej mesto ležalo.¹⁰²⁸ Dôvody prečo tomu tak bolo neboli len obchodné a finančné, ale aj kultúrne a najmä strategické. Bezpečnosť provincie závisela hlavne od schopnosti vojenských jednotiek efektívneho presunu na veľké vzdialenosti, ktorý zdokonaľované cesty umožňovali. Cesty tak získavali stále viac na dôležitosti a stali sa skutočnými tepnami Rímskej ríše, ktorá bola sieťou takmer 2000 miest.¹⁰²⁹ Vďaka tejto potrebe zefektívňovať prepojenie jednotlivých lokalít dochádza k nečakanému efektu, ktorým je bezprecedentné a ďalekosiahle šírenie nových náboženstiev a kultov.

V prípade kultu boha Mithru, ktorý bol jedným z najobľúbenejších kultov malých skupín v Dunajskej oblasti medzi 2. a 4. storočím, je rozširovanie evidentné nielen z množstva epigrafického materiálu, ale aj tzv. mithraeí slúžiacich ako svätyne. Obľúbenosť kultu však nebola rovnomerná naprieč celou skúmanou oblasťou. Vo viacerých prípadoch tak môžeme predpokladať, že mithraistické komunity neboli kontinuálne životaschopné. Svedčí o tom aj

¹⁰²⁸ Zohrával tu samozrejme úlohu aj proces a efektívnosť spracovania miestneho prírodného bohatstva a v nemalej miere aj politická stratégia panovníkov počas historických udalostí. Tá zväčša súvisela s vojenskými aktivitami, prípadne s úspechom miestnej komunity pri rozvoji mesta.

¹⁰²⁹ Lig-Houten-Willet (2015).

niekoľko nápisov mithraistov, ktorí zmieňujú rekonštrukciu spustnutých a opustených svätýň už na konci 2. st. n.l. Dôvodov, spôsobujúcich rozdiely v množstve epigrafického materiálu, môže byť viacero a nemusia súvisieť s absenciou kultu, ale s absenciou zvyku dedikovania nápisov. V niektorých prípadoch sú však rozdiely dostatočne veľké na to, aby sme mohli rozlišovať medzi úspešnou a neúspešnou akceptáciou tohto kultu v rámci obyvateľstva. Dobrým príkladom je masívna koncentrácia epigrafických nápisov a svätýň v oblasti tzv. jantárovej cesty od Aquileie do Carnunta (106 z 374 nápisov). Táto oblasť spolu s Aquincom a okolím (62 z 374 nápisov) a Virunom a juhovýchodnou časťou Norika (50 z 374 nápisov) tvorí okolo ~60% všetkých mithraistických nálezov z celého územia. Tieto tri oblasti však predstavujú po geografickej stránke asi len desatinu celkovej rozlohy skúmanej oblasti. Rovnako zaujímavý je aj ostrý kontrast týchto oblastí so susednými oblasťami početných Panónskych miest na riečnej sieti Sávy a Drávy, Dalmátskeho pobrežia, Norika s výnimkou jeho juhovýchodnej časti a obzvlášť Raetie. V týchto oblastiach sú sporadicky objavené aj svätyne, avšak vzhľadom na rozmedzie 150 - 250 rokov, kedy mithraizmus aktívne fungoval, je počet nápisov až zanedbateľný.

Určiť s istotou všetky dôvody súvisiace s relatívne nízkym počtom mithraistických nápisov a svätýň v Raetii, Dalmácii a Moesii Superior je nemožné, vzhľadom na charakteristiku kultu, ktorého hlavnou črtou bolo udržiavanie tajomstiev pred okolitým svetom. Primárnym problémom je nielen nedostatok informácií o tom, ako sa šíril tento decentralizovaný kult, ale aj ako dochádzalo k vytváraniu prvých mithraistických komunít na novom území. Vo všeobecnosti však môžeme vychádzať z toho, že v týchto provinciách jednoducho neboli vhodné podmienky pre dlhodobé udržiavanie komunity, ktorá je základom každého kultu. Dlhodobé podmienky nemusia súvisieť len s profesiou, veľkosťou majetku, či iným demografickým aspektom, ale aj s obľúbenosťou kultu v užšej aj širšej oblasti a všeobecným povedomím o tomto kulte.

V ostrom kontraste s vyššie zmienenými provinciami sú oblasti Viruna, Aquinca, tzv. oblasti pozdĺž Jantárovej cesty, ale aj Dácia, kde sa mithraizmus rozvíjal pomerne konzistentne a v mnohých prípadoch boli pre potrebu miestnych komunít stavané ďalšie mithraeá. Prvotná vlna, ktorú na základe epigrafických monumentov môžeme určiť na prelom 1. a 2. st. n.l., bola s najväčšou pravdepodobnosťou úspešná aj vďaka vojenským komunitám z *Legio I Italica* v Novae (resp. v tábore Iatrus) a z *Legio XV Apollinaris* a neskôr *XIII Geminae* v Carnuntume. Podľa našich predpokladov sú vojenské komunity ideálne pre šírenie kultov malých skupín a to z dvoch dôvodov. Prvým je samotné prevelenie légie, či auxílie do novej lokality. Rímske vojenské útvary boli už počas obdobia principátu tvorené aj viacerými etnikami. Bolo to napríklad

v prípade Zηνodota, ktorý dedikoval mithraistický nápis v Novae, ale aj C. Sacidia Barbara z Carnunta. Náhle prevelenie stoviek, alebo tisícok mužov muselo mať veľký dopad nielen na krajinu, ale aj na mužov vykorenených zo svojho života a krajiny. Z tohto dôvodu muselo byť udržiavanie komunit pre niektorých jedincov veľmi dôležité. Na druhú stranu sú vojenské útvary vhodné aj v prípade zakorenenia kultu na lokalite, a to pre ich dlhodobé umiestnenie, počas ktorého je možné kult rozšíriť aj o nových členov.

Vzhľadom na množstvo mithraistických nápisov, pri ktorých nie je možné pracovať s presnosťou na desaťročia, je pre nás nemožné s istotou určiť ako sa tento kult rozvíjal. Obzvlášť ak sa v našej práci zaoberáme najmä analýzou epigrafických monumentov a len jednou špecifickou komunitou. Touto komunitou, ktorej venujeme celú nasledujúcu kapitolu, sú osoby zaoberajúce sa výberom *portoria* v Dunajskej oblasti, predovšetkým členovia *Publica Portoria Illyrici*.

Pre obyvateľov Dunajských provincií bolo *portorium* poplatkom za tovar, ktorý bol určený na ďalší predaj (*res promercales*).¹⁰³⁰ Tento poplatok mohol mať naprieč provinciami iný názov a odlišnú výšku (*Portorium Illyrici*: 2 – 2,5%, *Portorium Ripa Thracicae*: 5%, *XXXX Galliarum*: 2,5% a *XX Ripae Fluminis Danuvi*: 5%).¹⁰³¹ V každom prípade však pre ríšu predstavoval dôležitý príjem. Celková výška vyzbieraných poplatkov závisela od množstva tovaru, ktorý prechádzal naprieč jednotlivými okrskami a teda úzko súvisela s potrebou rozvíjať obchodné a cestné siete. Napriek tomu, že sa štát staral o rozvoj cestnej siete, práva na prenájom výberu cla a daní sa verejne dražili už od starovekého Ríma a mohli ich tak získavať súkromníci na obdobie jedného *lustrum* – 5 rokov. V prípade *portoria Illyrici* však došlo k deviácii po roku 146 n.l., kedy sa stal *conductorom* T. Iulius Saturninus, ktorý sa na nápisoch označoval aj ako osobný *scribae* cisára Antonia Pia (138 – 161 n.l.).¹⁰³² Saturninus bol napriek existencii 5 ročného *lustra conductorom* takmer 20 rokov (146 – 165/6 n.l.). Počas tohto obdobia, kedy spolu s Q. Sabiniom Veranom zveľaďujú a rozvíjajú výber *portoria* prakticky po celej Dunajskej oblasti, dochádza k zaujímavému fenoménu. Je ním výrazné zvýšenie monumentálnych epigrafických artefaktov dedikovaných členmi *Publica Portoria Illyrici*, ktorí uvádzali aj meno *conductora*,

¹⁰³⁰ Radulova (2016).

¹⁰³¹ Vectigalis/portorium Illyrici: Na nápise HD027133 sa Eutyches prezentuje ako *vilicus* zodpovedný za výber dane quinquagesima (päťdesiatina = 2%). Viac informácií na túto tému vo Vittinghoff (1953, s. 374; 378nn); Ørsted (1985, s. 255); Vnútné hranice Vandorpe (1996).

¹⁰³² HD026818: T(ITUS) IUL(IUS) T(ITI) FIL(IUS) FAB(IA) SAT[UR] | NINUS ... SCRIBA TRIBUNIC(IUS) AP|PARITOR IMP(ERATORIS) CAES(ARIS) TI|TI AELII HADRIANI | [A]NTONINI AUG(USTI) PII | P(ATRIS) P(ATRIAE)]..

ktorému slúžili. Predpokladáme, že okrem túžby jednotlivých členov prihlásiť sa k tomuto významnému členstvu, jedným z relevantných dôvodov prečo k tomu dochádzalo, bola aj potreba rozlišovania personálu týchto dvoch *conductorov*.

Zároveň sme v tejto kapitole určili oblasti a lokality, kde sa nachádzali stanice *Publica Portoria Illyrici*, v ktorých bolo *portorium* vyberané. Výsledkom bolo 26 staníc a iných dôležitých lokalít, ktoré môžeme s vysokou pravdepodobnosťou určiť ako relevantné. Tieto stanice boli až v 20 prípadoch umiestnené na hraniciach provincií, alebo pri mori (Senia) a len v 6 prípadoch (Poetovio, Savaria, Porolissum, Ulpiana, Pons Augusti, Apulum) sa nachádzali vo vnútri provincií. *Portorium* bolo vyberané aj v rámci iných miest, avšak tento výber bol predovšetkým pod správou miestnej administratívy, s ktorou sa musel *conductor* dohodnúť. Scenár, kde by v každom väčšom meste bola stanica, ktorú by musel obsluhovať personál *conductora*, je veľmi ťažko predstaviteľná aj v prípade, ak by získal v rámci licencie menší okrskok. *Conductor* by v tom prípade musel zabezpečiť alebo si kúpiť stovky vysokokvalifikovaných otrokov. No tí by aj v najefektívnejších prípadoch nedokázali prekontrolovať tovar v meste. Zároveň by na niektorých menších prechodoch hrozila nízka rentabilita, vzhľadom na nízku frekvenciu prechádzajúcich obchodníkov. Najefektívnejšou cestou tak bolo vytvorenie staníc na hlavných cestných komunikáciách, ktoré mohli byť spravované menším množstvom personálu a miestnych regionálnych centier, ktoré organizovali výber v týchto pohraničných staniach.

Na záver tejto kapitoly zaoberajúcej sa *portoriumom*, sme určili personálnu štruktúru funkcií, ktoré sa objavujú na nápisoach. Po našej analýze je možné potvrdiť, že 5 najčastejších tvorí až 85% prípadov.¹⁰³³ Spomedzi 132 členov v rámci skúmanej oblasti, pri ktorých bolo možné určiť ich pozíciu, je najčastejšou pozíciou *vilicus* (56), *contrascriptor* (20), *procurator* (15), *conductor* (13), a *vilici vicarius* (11). Za nimi nasleduje *tabularius* (4), *circitores*(4), *scrutator*(4), *arcarius*(3) a *arcari vicarius*(1) a *tabularius et vilicus* (1). Tieto pozície v rámci Ilýrskeho portoria sú zároveň podobné s pozíciami, ktoré sú zachytené na nápisoach v iných provinciách a nedochádza tu z tohto regionálneho hľadiska ku žiadnej lokálnej odchýlke.¹⁰³⁴

¹⁰³³ Pri nápisoach, kde je s istotou možné tvrdiť, že ide o nápisy členov *portoria* je to 112 zo 132 (85 %) funkcií na nápisoach.

¹⁰³⁴ Medzi najdôležitejšie patrí: *actores; apparitores; arcarii; circitores; coloni; contrascriptores; dispensatores; librarii; portitores; praepositi; scrutatores; stationarii; statores; stipatores; tabellarius; tabularius, vicarii; vilici*. de Laet (1949, s. 375;413); Vittinghoff (1953, s. 385); Brunt (1990, s. 398; s. 408; s. 417); Mennella (1992, s. 217); Schäfer (1992, s.32); Alpers (1995, s. 271); Nijf (2008, s. 285n).

Cieľom našej poslednej kapitoly bolo postupné zlúčenie úvodnej časti zameranej na všeobecný prehľad a mithraizmus spolu s kapitolou zameranou na *portorium* z pohľadu jednotlivca. Vďaka jedinečnému charakteru portoriových nápisov je možné identifikovať unikátnu sieť, ktorú tvorili členovia *Publica Portoria Illyrici*. To nám okrem iného umožnilo vytvoriť hypotetickú rekonštrukciu sociálnej siete. Podkladom pre túto rekonštrukciu boli viaceré nápisy a historické udalosti umožňujúce zdôrazniť predovšetkým jednu dôležitú skutočnosť. Tou je rozdelenie oblasti Ilýrskeho colného okrsku na viacero častí.

Rozdelenie na viac častí nebolo len efektívne, ale najmä nevyhnutné, vzhľadom na obrovskú rozlohu okrsku, ktorý siahala od Bavorska a severného Talianska až takmer k Čiernemu moru. V prípade, že by sa jednalo o jednoliate územie, každý nový *conductor* by bol zodpovedný za spravovanie až 6 provincií, pričom niektoré stanice od seba boli vzdialené až 1100 km. V prospech toho, že bol okrskok rozdelený svedčia aj viaceré skutočnosti, ako napríklad jasná koncentrácia nápisov v západnej a východnej časti. V týchto častiach jasne dominovali dve skupiny. Zatiaľ čo na východe bola podľa nápisov zjavná dominancia personálu, predovšetkým T. Iulia Saturnina a Iuliovcov,¹⁰³⁵ na západe to bol personál Q. Sabinia Verana a C. Antonia Rufia. S vysokou pravdepodobnosťou ide o delenie na tri časti: Západnú (Norikum, Panónia a sever Dalmácie); Juhovýchodnú (Moesia Superior); Severovýchodnú (Dácia), kde posledné dve mohli byť spravované jedným *conductorom*.¹⁰³⁶ Avšak bez ďalších nálezov a bez potvrdenia termínu *T(ertiae) P(artis)*, ktorý používal personál T. Iulia Saturnina a Q. Sabinia Verana ide len o hypotézu.

Rozdelenie aspoň na dve časti je však nespochybniteľná a spolu s touto skutočnosťou sme s použitím ďalších nápisov a historických udalostí vytvorili viacrozmernú sociálnu sieť, ktorá neodzrkadľuje len to, kde boli nápisy objavené, ale aj ich presné datovanie. Po reformách a prevode výberu *portoria* pod štátnu správu niekedy v rokoch 170 – 175 n.l., bolo datovanie nápisov zjednodušené najmä vďaka častému dedikovaniu epigrafických monumentov osobe

¹⁰³⁵ Nápisy, ktoré boli dedikované personálom Saturnina na západe mohli byť dedikované počas obdobia, kedy bol Saturninus *conductorom* v západnej časti, ale mohli tiež znamenať zapožičanie niekoľkých otrokov pre Q. Sabina Verana, prípadne iné dôvody. Rovnako tak v prípade Iuliovcov, resp. Respectus otrok T. Iulia Persea, ktorý mohol len pomáhať personálu Q. Sabinia Verana alebo C. Antonia Rufa.

¹⁰³⁶ Pre predpokladané rozdelenie východnej časti na juhovýchodnú a severovýchodnú časť svedčí existencia staníc v Sucidave a Tsiernensis, ktoré ležali na hraniciach medzi Moesiou Superior a Dáciou. Zároveň to naznačuje nápis Claudia Xenophona z Efezu, na ktorom sa identifikuje ako *procurator publici portorii Illyrici per Moesiam Inferiorem et Dacias Tres*, ale nie *Moesie Superior* (CIL III, 6575: Opiş – Raşiu (2020, s. 92); Jung (2016, s.148)).

cisára. Avšak po roku 175 n.l. dochádza aj k postupnému znižovaniu frekvencie nových monumentov až bola niekedy okolo roku 225 n.l. dosiahnutá štatisticky bezvýznamná úroveň.

V ďalšej podkapitole sa venujeme náboženským preferenciám jednotlivcov, ktoré sme analyzovali na základe epigrafických nápisov. Oblúbenosť mithraizmu medzi členmi *Publica portoria Illyrici* nie je prekvapením, ale v prípade tohto kultu sme napriek tomu došli k dvom záverom. Prvým je skutočne vysoká oblúbenosť tohto kultu medzi členmi v západnej časti. Tu sme identifikovali až 32 mithraistov spomedzi 65 jednotlivcov objavujúcich sa na nápisoch dedikovanému božstvám. Druhým je štatistická bezvýznamnosť členov *Publica portoria Illyrici* v mithraistických komunitách na východe, kde je možné identifikovať len 5 mithraistov z 58 členov objavujúcich sa na nápisoch dedikovanému božstvu. Čo taktiež naznačuje samostatnosť týchto okruhov.

Pre doplnenie, v okolí Poetovia a v rámci celej západnej časti je štatisticky zaujímavá absencia nápisov, ktoré by boli dedikované cisárovi. Miernou deviáciou je aj pomerne významný počet osôb dedikujúcich miestnym božstvám (*Nymphae Iasi*, *Noreia Augustae*, *Atrans Augustae*, *Nutrices*). Z nich je potvrdených 6 osôb na 6 nápisoch a to len medzi Poetoviom a *Statiom Atrantis*. Naopak, vo východnej časti je najvyššia frekvencia osôb na nápisoch dedikovaných cisárom, rôznym geniom a Jupiterovi, prípadne ich kombináciám.

Mithraizmu a *Portoriu* sa venujeme aj v poslednej kapitole, kde sa v prvej časti sústredíme na kategorizácii povolání mithraistov v rámci Dunajskej oblasti. Využili sme kategorizáciu použitú v databáze EDH, ktorá používala termíny: „Nižšie miestne úrady, správa cisárskych majetkov“; „Vyššie miestne úrady, *Decurio*“; „*Augustales*“; „*Equites*“; „Vojenský personál“; „Senátorský rád“; „Neznáme“. Doplnili sme len kategóriu „Iné“, a to najmä pre rodinných príslušníkov a pre 126 osôb z Viruna, ktoré nemali výpovednú hodnotu vo výslednej analýze. Pridali sme aj kategóriu „Nezadané“ definujúcu osoby, pre ktoré nebolo potrebné určovať ich profesiu. Množstvo nápisov, ktoré dedikovali členovia *portoria* zo západnej časti okrsku, malo významný dopad aj na výsledné čísla. To sa odzrkadlilo na výslednom počte 35 z 257 identifikovaných mithraistov v západných Dunajských provinciách (*Raetia*, *Norikum*, *Panónia Superior* a *Inferior*) spolu s *Regio X* a *Dalmáciou*. Je to rovnaký počet aký tvoril aj vojenský personál a jednalo sa tak o významnú vrstvu medzi mithraistami v tejto oblasti. Najväčšie zastúpenie tvorili mithraisti, ktorí žiadnu profesiu neuviedli. Vo východných provinciách (*Moesia Superior* a *Inferior* a *Dácia*) boli najčastejšie zastúpení taktiež mithraisti, ktorí žiadnu profesiu neuviedli – 46 zo 129. Avšak v tejto oblasti bol zreteľnejšie zastúpený

vojenský personál v počte 29 jednotlivcov, zatiaľ čo profesie kategórie „Nižšie miestne úrady, správa cisárskych majetkov“ tvorilo len 13 mithraistov.

Cieľom tejto analýzy bolo predovšetkým preskúmať rozdiely medzi vojenským personálom a profesiami kategórie „Nižšie miestne úrady, správa cisárskych majetkov“, ktoré sú zreteľne viditeľné v západnej oblasti. V tejto oblasti existovali životaschopné mithraistické komunity aj vo vnútorných častiach provincií. Vojenský personál prirodzene dominoval v pohraničných častiach, kde sa nachádzali vojenské tábory.¹⁰³⁷ Jeho vplyv bol však obmedzený, čo je najlepšie viditeľné práve pri porovnaní s komunitami v okolí Poetovia, kde dominujú úradníci a civilisti neuvádzajúci svoju profesiu. To naznačuje, že v oblasti medzi Poetoviom a Virunom zohrával vojenský personál pri rozširovaní, alebo udržiavaní kultu boha Mithru iba marginálnu úlohu.

Ako už bolo spomenuté vyššie, nemožnosť datovať mithraistický materiál s vysokou presnosťou zamedzuje určiť s istotou ako sa jednotlivé komunity vyvíjali naprieč celým územím. Avšak po zameraní sa na jednotlivé mithraistické komunity, v ktorých tvorili členovia *Publica Portoria Illyrici* istý podiel, sme mohli určiť istú tendenciu naznačujúcu dôležitosť portoriovej komunity pre mithraizmus v Poetoviu a jeho širšom okolí.

Vďaka 15 mithraistickým členom *portoria* (a zároveň skutočnosti, že tu boli objavené nápisy členov pôsobiacich v iných lokalitách), je možné určiť Poetovio ako akési pomyselné duchovné centrum mithraizmu pre členov *portoria*, minimálne medzi rokmi 150 – 225/250. To samozrejme súvisí aj s centralizáciou celej západnej oblasti Ilýrskeho colného okrsku do tejto lokality. Z 24 známych mithraistov z Poetovia (datovateľných s vysokou pravdepodobnosťou do 2. st. n.l.) tvorilo 13 členov *Publica portoria Illyrici* viac ako polovicu. Svedčí to tak najmä o veľmi silnom vplyve členov *portoria* na komunitu mithraistov počas 2.st. n.l. Tento vplyv sa však od 3. st. n.l. stáva postupne zanedbateľným (z pohľadu analýzy epigrafických pamiatok). Inak povedané, nech už priniesol do Poetovia kult Mithru ktokoľvek, jeho chrbticou a komunitou, ktorá napomohla rozvíjaniu tohto kultu v rámci celej lokality, boli členovia *Publica Portoria Illyrici*.

Zároveň nám zameranie sa na jednotlivé lokality priniesol pohľad na to, aký dosah mohla mať táto komunita v širšom okolí. Mithraistické nápisy členov *portoria* totiž neboli objavené len v relatívnej blízkosti (Atrans), ale aj v lokalitách vzdialených okolo 250 km (Statio Bilachinensis,

¹⁰³⁷ V prípade Aquinca a Mithraea V dokonca môžeme hovoriť hlbokom prepojení kultu a elity *legio II Adiutrix*.

Senia) a dokonca v 450 km vzdialenom Statio Enensis (dnešný Mühlthal v Nemecku).¹⁰³⁸ Hypoteticky je možné priradiť do tejto skupiny aj 450 km vzdialené Statio Confluentes (dnešný Zemun v Srbsku), a to na základe nápisu objaveného v Mithraeu II v Poetoviu.¹⁰³⁹ Vzhľadom na mithraistické nápisy členov *Publica Portoria Illyrici* z týchto lokalít a ich väzby na Poetovio je možné, že kult boha Mithru používali na posilnenie kolegiality a vlastnej komunity. Dosah, ktorý mali tieto sekundárne komunity na šírenie kultu boha Mithru bol však výrazne menší ako v prípade Poetovia.

Posledný z našich cieľov, ktorým bolo objaviť prepojenie medzi mithraistickými členmi *Publica Portoria Illyrici* západnej a východnej časti Ilýrskeho colného okrsku, nebolo možné preukázať. Jedinou postavou, ktorá je preukázateľným mithraistom a pôsobila v západnej a východnej časti tohto okrsku je C. Antonius Iulianus. Ten ako civil dedikoval oltár objavený v rumunskej Cioroiași (Dácia)¹⁰⁴⁰ a zároveň oltár objavený v slovinskej Lukovici (Noricum), ktorý dedikoval už ako *procurator portorii publici*.¹⁰⁴¹ Táto skutočnosť je však len jedným z ďalších náznakov existencie dvoch (alebo viacerých) častí *Publica Portoria Illyrici*.

¹⁰³⁸ V rámci statia Enensis sa nám zachovali dva nápisy, ktoré naznačujú aj kontakt medzi Statio Enensis a Poetoviom. HD068804 a HD068868.

¹⁰³⁹ HD071862 = CIL 03, 15184, 8: -----] / TABUL(ARIUS) ET VIL(ICUS) STA[T(IONIS)] / CONFL(U)ENT(ES) EX VO[T(O)] / POSUIT ET SIGNUM / [---AE?L?I? EX] / [-----.

¹⁰⁴⁰ HD019588 = AE 1959, 0331: S(OLI) I(NVICTO) M(ITHRAE) / PRO SALU(TE) / SUA SUOR/UMQ(UE) C(AIUS) ANT(ONIUS) / IULIANUS / V(OTUM) L(IBENS) M(ERITO) S(OLVIT).

¹⁰⁴¹ HD066798 = CIL 03, 05120: I(OVI) O(PTIMO) M(AXIMO) / C(AIUS) ANTONIUS / IULIANUS / PROC(URATOR) P(ORTORII) P(UBLICI) X / V(OTUM) S(OLVIT) L(IBENS) M(ERITO).

7. Súpis použitej literatúry a ďalších zdrojov:

Kapitola 1, Kapitola 2, Kapitola 3.

Abramić, M. 1925. Poetovio. Vodnik po muzeju in stavbnih ostankih rimskega mesta. Ptuj.

Alföldy, Géza. 1942. Az eraviszkuszok Buda földjén In Budapest toyenete I Budapest. 137 – 171.

Alföldy, Géza. 1965. Bevölkerung und Gesellschaft der römischen Provinz Dalmatien. Budapest: Akad. Kiadó.

Alföldy, Geza. 1974. Noricum.

Alföldy, G. 2005. "Inschriften und Biographie in der römischen Welt." In K. Vössing (ed.), Biographie und Prosopographie. Internationales Kolloquium zum 65. Geburtstag von Prof.Dr. Anthony R. Birley, 28. September 2002, Schloss Mickeln, Düsseldorf. Stuttgart: Franz Steiner Verlag. 29–52.

Bandelli, G. 1982. "Aquileia dalla fondazione al II secolo d.C" in Aquileia dalla fondazione al alto medioevo, M. Buora, ed. Udine: Arte Grafiche Friulane.

Beck, Roger. 1985. "The Rock-Cut Mithraea of Arupium (Dalmatia)". Phoenix. 38 (4): 356.

Benea, D. 2008. Edificiul de cult roman de la Praetorium (Mehadia), Timișoara.

Betz, A. 1990. Aus Österreichs römischer Vergangenheit. Wien.

Bispham, E. 2007. "Pliny the Elder's Italy". Bulletin of the Institute of Classical Studies (100): 58. JSTOR 43767660. Získané z 14 January 2021.

Boda, Imola, 2014. Ulpia Traiana Sarmizegetusa and the Archaeological Research Carried out Between 1881 and 1893. Studia Antiqua et Archaeologica XX, 307-351.

Bonnet, C. – Scarpi, P. – Rüpke, J. 2006. Religions orientales – culti misterici: Neue Perspektiven, nouvelles perspectives, prospettive nuove. Im Rahmen des trilateralen Projektes „Les religions orientales dans le monde gréco-romain“. Stuttgart.

Boteva, D. 1996. The south border of lower Moesia from Hadrian to Septimius Severus, in: Petrović, P. (ed.). Roman Limes on the middle and lower Danube. Đerdapske sveske 2. Belgrade. 173–176.

Busch, A. – Versluys, M. 2015. Reinventing the ‘Invention of Tradition’. Indigenous Pasts and the Roman Present [Morphomata 32]. Köln, 7–18.

Campbell, L. 1954-1955. “Typology of Mithraic Tauroctones”, Berytus 11/1, pp.1-60.

Casari, Paulo. 2015. Il culto di Mitra nella Statio Bilachiniensis in Norico. V Culti e Religiosità Nelle Province Danubiane, Bologna.

Chalupa, A. 2015. Generative Historiography of Religion Project, Brno. [cit. 2022-04-13]. Dostupné na: < <https://gehir.phil.muni.cz/> >

Clauss, Manfred. 1992. Mithras: Kult und Mysterium. Darmstadt: Verlag Philipp von Zabern, 2012. ISBN 9783805345811.

Collar, Anna, and Troels Myrup Kristensen. 2020. Pilgrimage and economy in the ancient Mediterranean.

Cumont, M. 1896-1899. Textes et monuments figurés relatifs aux mystères de Mithra 1-2. Bruxelles.

De Giovanni, L. 2007. Istituzioni, scienza giuridica, codici nel mondo tardoantico: alle radici di una nuova storia, Roma, L'erma di Bretschneider, ISBN 978-88-8265-449-8.

Diers, L. 2018. „Roman urbanism in Moesia Superior and Inferior. Studies on the formation, development, and contextualisation of urban settlement and space during the Principate (1st–3rd

century AD).“ Dizertačná práca. Viedenská Univerzita, Katedra Klasickej Archeológie. Vedúci Práce Schörner, Günther.

Dietz, K. a Czynsz W. 2001. Die Errichtung der Römerherrschaft in Vindelikien, In: Handbuch der bayerischen Geschichte III/2, München. 46-74.

Diez, E. 1993. “Magna Mater oder Nutrix?”, Ptujski arheološki zbornik, pp.251-262.

Egri, M - McCarty, M - Rustoiu, A. - Inel, C. 2018. A New Mithraic Community at Apulum (Alba Iulia, Romania). ZPE 205, 268-276 .

Fényes, G. 2003. Untersuchungen zur Keramikproduktion von Brigetio, Acta Archaeologica, 54(1-2), 101-163. Dostupné Apr 15, 2022, z <https://akjournals.com/view/journals/072/54/1-2/article-p101.xml>

Ferjančić, Snežana, Miroslav Vujović, and Jasmina Davidović. 2016. "New Inscriptions from Sirmium". Zeitschrift Für Papyrologie Und Epigraphik. 198: 299-304.

Fischer, T. 2001. Beispiele zur Entstehung römischer Städte in den Nordwestprovinzen. In: Gundolf Precht, Norbert Zieling (Hrsg.): Genese, Struktur und Entwicklung römischer Städte im 1. Jahrhundert n. Chr. Nieder- und Obergermanien: Kolloquium vom 17. bis 19. Februar 1998 im Regionalmuseum Xanten. (= Xantener Berichte, Band 9), von Zabern, Mainz, ISBN 3-8053-2752-8, S. 11–16; hier: S. 14.

Fischer, T. 2002. Noricum. Mainz am Rhein: Philipp von Zabern. <http://books.google.com/books?id=sFziAAAAMAAJ>.

Fleischer, R. 1998. Die römische Straßenstation Immurium - Moosham im Salburger Lungau, Archäologie in Salzburg, Bd. 4.

Frackowiak, D. 2013. Mithras ist mein Kranz. Weihegrade und Initiationsrituale im Mithraskult. In Imperium der Götter: Isis – Mithras – Christus. Kulte und Religionen im Römischen Reich. Karlsruhe, 230–237.

Friesinger, Herwig, Krinzinger, Fritz - Gassner, Verena. 1997. Der römische Limes in Österreich: Führer zu den archäologischen Denkmälern.

Garbsch, Jochen, and Hans-Jörg Keller. 1985. "Das Mithraeum von Pons Aeni". Bayerische Vorgeschichtsblätter. 355-462.

Carbó Garcia, J.R. 2010. Los cultos orientales en la Dacia romana . Formas de difusión, integración y control social eideológico, Salamanca.

Gassner, V, Jilek, S., Ladstätter, S. 2002. Am Rande des Reiches. Die Römer in Österreich, Österreichische Geschichte 15 v. Chr. – 378 n. Chr.

Gassner, V. 2004. Snake-decorated vessels from the canabae of Carnuntum – evidence for another mithraeum? In: Roman Mithraism: The evidence of the small finds. Brussel.

Gassner, V. 2010. Eine Zauberpuppe aus dem Heiligtum des Iuppiter Heliopolitanus in Carnuntum. In: M. Dufková/W. Jobst/K. Kuzmová/M. Novotná (ed.): Anodos, Studies of the Ancient World 8/2008. Trnava, 221-230.

Gojkovič, M. 2001. "Petovionski mitreji", Ptuj v rimskem cesarstvu, mitraizem in njegova doba, Archaeologia Poetovionensis 2, pp.125-166.

Gordon, R. 1996. Two Mithraic albums from Virunum, Noricum - GERNOT PICCOTTINI , MITHRASTEMPEL IN VIRUNUM (Aus Forschung und Kunst 28, Verlag des Geschichtsvereins für Kärnten, Klagenfurt 1994). Pp. 55, 27 figs. ISBN 3-85454-078-7. Journal of Roman Archaeology, 9, 424-426. doi:10.1017/S104775940001686X

Gordon, R.L. 1975. "Cumont and the Doctrine of Mithraism," in Mithraic Studies, Manchester University Press.

Gordon, R.L. 2007.: Institutionalised Religious Options: Mithraism. In RÜPKE, J. (ed.): The Companion of Roman Religion. Malden, MA – Oxford, 39–405.

Gordon, R.L. 2017. Projects, performance and charisma: Managing small religious groups in the Roman Empire: Religious Entrepreneurs and Innovators in the Roman Empire. 10.1515/9783110448184-012.

Gordon, R.L. 2017b. Persae in spelaeis solem colunt: Mithra(s) between Persia and Rome. In STROOTMANN, R. – VERSLUYS, M. J. (eds): Persianism in Antiquity. Stuttgart, 289–327.

Gurlitt, W. 1899. "Vorbericht über Ausgrabungen in Pettau", Jahreshefte des Österreichischen Archäologischen Institut in Wien 2.

Hartmann, B. 2015. "Die hölzernen Schreibtafeln im Imperium Romanum – ein Inventar" in Akten des 2. Internationalen Kolloquiums von DUCTUS – Association internationale pour l'étude des inscriptions mineures, RGZM Mainz, 15.-17. Juni 2011. Mainz.

Hornblower, S. a Spawforth, A. 1996. The Oxford classical dictionary.

Horvat, J. et al. 2003. Poetovio. Development and Topography, in: M.ŠAŠEL KOS / P. SCHERRER (Eds.), The Autonomous Towns in Noricum and Pannonia / Die autonomen Städte in Noricum und Pannonien – Pannonia I (Situla 41), Ljubljana, 153-189.

Humer, F. 2009. Von Kaisern und Bürgern: antike Kostbarkeiten aus Carnuntum. [St. Pölten]: Amt der Niederösterreichischen Landesregierung.

Hüssen, C.-M., Irlinger, W., Zanier, W. 2004. Spätlatènezeit und frühe römische Kaiserzeit zwischen Alpenrand und Donau. Akten des Kolloquiums in Ingolstadt am 11. und 12. Oktober 2001. Kolloquien zur Vor- und Frühgeschichte 8, Bonn.

Chalupa, Aleš. 2016. The Origins of the Roman Cult of Mithras in the Light of New Evidence and Interpretations: The Current State of Affairs“, Religio: Revue pro religionistiku 24/1..

Chisholm, H, ed. 1911. "Raetia". Encyclopædia Britannica. 22 (11th ed.). Cambridge University Press. 812–813.

Jáuregui, M. H. 2010. Orphism and Christianity in Late Antiquity. Berlin – New York.

Jochade-Endl, Gerlinde. 2011. Der Mithraskult in der Provinz Noricum und das Linzer Mithräum. v Jahrbuch des Oberösterreichischen Musealvereines, 156, Linz.

Jones, A. H. M. 1964. The later Roman Empire, 284-602: a social, economic, and administrative survey, Norman, University of Oklahoma Press, ISBN 9780801833540.

Jovanova, Lenče. 2015. On some of the oriental cults in the Skopje-Kumanovo region, in Romanising oriental gods ? Religious transformation in the Balkan provinces in the Roman period. New finds and novel perspectives, 293 – 322, Skopje.

Jung, J. 1887. Römer und Romanen in den Donauländern: historisch-ethnographische Studien, Innsbruck: Wagnerischen Verlag, i-viii.

Karnitsch, Paul. 1956. Der heilige Bezirk von Lentia.

Kazarov, G. 1935. Neue Mithrasdenkmäler aus Bulgarien, Germania 19/1 (1935), p. 24-27.

Kiss, Peter - Mladoniczki, Réka - Scheuerbrandt, Jörg - Harsányi, Eszter. 2012. Die Colonia Claudia Savaria von der Mitte des 1. bis zum 3. Jh. n. Chr. Colonia Claudia Savaria a Kr. u. 1. sz. középe és a 3. sz. között. In: Im Auftrag des Adlers. A római sas szolgálatában. Publius Ferrasius Avitus. Begleitbuch zur Deutsch-ungarischen Sonderausstellung. Römermuseum, Osterburken, ISBN 978-3-00-037759-4.

Kiss, Peter. 2014. Új adatok Savaria vallási életéhez. - FiRKák III. Fialat Római Koros Kutatók III. Konferenciakötete. Szombathely, 27-32.

Knittler, H. 1993. "Die Donaumonarchie 1648–1848," v Handbuch der Europäischen Wirtschafts und Sozialgeschichte, vol. 4, ed. I. Miecz, Stuttgart, 880-915.

Kocsis, L. 1989. "Inschriften aus dem Mithras-Heiligtum des Hauses des Tribunus Lati clavus im Legionslager von Aquincum aus dem 2-3. Jahrhundert" Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae, v. 41, 81-92.

Kocsis, L. 1990. "Zur Periodisierung des Hauses des Tribunus Laticlavus im Legionslager von Aquincum," *Der römische Limes in Österreich (Akten des 14. Internationalen Limeskongresses 1986 in Carnuntum, v. 36, no. 2)*, Vienna, 709-713.

Krämer, W. 1985. *Die Grabfunde von Manching und die latènezeitlichen Flachgräber in Südbayern. Ausgrabungen in Manching 9*, Stuttgart.

Kuzmová, K. 2020. *Úvod do štúdia klasickej archeológie I*, Filozofická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, Trnava. ISBN 978-80-568-0332-5.

Lentacker, A., Ervynck, A., Van Neer, W. (2004). *Gastronomy or religion ? The animal remains from the Mithraeum at Tienen (Belgium)*. In: O'Day S., Van Neer W., Ervynck A. (Eds.), *Oxbow books*, 77-94.

Ligt, L. 2012. *Peasants, Citizens and Soldiers. Studies in the Demographic History of Roman Italy, 225 BC–AD 100*, Cambridge.

Ligt, L – Houten, P.H.A. – Willet R. 2014. *An Empire of 2000 Cities. Urban Networks and Economic Integration in the Roman Empire*, TMA 52.

Lo Russo, S., Ackermann, R., Flück J. 2018. *The Mithraeum at Kempraten (CH) - Preliminary results from a new Discovery in 2015/16* : *Acta Ant. Hung.* 58, 199–215 DOI: 10.1556/068.2018.58.1–4.12

Lolić, T. Wiewegh, Z. 2012, *Urbanism and Architecture, The Archaeology of Roman Southern Pannonia, The state of research and selected problems in the Croatian part of the Roman province of Pannonia*, *British Archaeological Reports, International Series 2393*, 2012, 191 – 224.

Luthar, O. 2008. *The Land Between: A History of Slovenia*. Frankfurt am Main: Peter Lang. ISBN 9783631570111.

Malone, S. J. 2005. *Legio XX Valeria Victrix: a prosopographical and historical study*. PhD thesis, University of Nottingham.

- Martens, M. – De Boe, G. 2004. Roman Mithraism: The Evidence of the Small Finds. Papers of the International Conference, Tienen, 7-8 November 2001. Amsterdam.
- Martin L.H. 2018. "Was there a network of Roman Mithraists?" *Religio*. 26 (2), 167-182.
- Maurer, K. 2014. Der Pontarch des Westpontischen Koinons, *Dacia N.S.* 58, 141-188
- Middleton, John. 2015. *World Monarchies and Dynasties*. Routledge. ISBN 978-1-317-45158-7.
- Mikl Curk, I. 1987. "Nauportus - ein römischer befestigte Markt in Slowenien", in «Das Altertum», 23, 1, 57-60.
- Mikulčić, I. 1975. Ranorimski skeletni grobovi iz Skupa, in: *Starinar N.S.* 24/25, 89–102.
- Mirković, M. 1960. Rimski put Naissus – Scupi i stanice ad Fines, in: *Živa Antika* 10, 249–257.
- Mirković, M. 1996. The Iron Gates (Đerdap) and the Roman Policy on the Moesian Limes AD 33–117, in: Petrović, P. (ed.). *Roman Limes on the middle and lower Danube. Đerdapske sveske* 2. Belgrade, 27–40.
- Mirković, M. 2007. *Moesia Superior. Eine Provinz an der mittleren Donau. Orbis Provinciarum. Mainz am Rhein.*
- Mirković, M. 2008. Die Anfänge der Provinz Moesia, in: Piso, I. (ed.). *Die römischen Provinzen. Begriff und Gründung. Cluj-Napoca*, 249–270.
- Mirkovič, M. 2013. *Municipium S. Bělehrad: Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu.*
- Misic, B. 2013, 'Cults and Religious Integration in the Roman Cities of the Drava Valley (Southern Pannonia)', Ph.D., Royal Holloway, University of London.
- Mócsy, A. 1959. *Die Bevölkerung von Pannonien bis zu den Markomannenkriegen*. Budapest.
- Mommsen, T. 1885. *Römische Geschichte. Fünfter Band. Die Provinzen von Caesar bis Diocletian*, Berlin: Weidmann.

Mrozewicz, L. 2015. Flavische Städtegründungen auf dem Balkan, in: Bülow, G. von (ed.). Kontaktzone Balkan. Beiträge des internationalen Kolloquiums „Die Donau-Balkan-Region als Kontaktzone zwischen Ost-West und Nord-Süd“ vom 16.–18. Mai 2012 in Frankfurt am Main. Bonn, 151–163.

Müller, R. – Nagy, L. 2004. Római kori épület Hévíz-Egriyén az Attila utcában = Römerzeitliches Gebäude in Hévíz-Egriyén, Attila-Strasse. Budapest: Kulturális Örökségvédelmi Hivatal.

Nagy, L. 2012. The Short History of Time in the Mysteries of Mithras: The Order of Chaos, the City of Darkness, and the Iconography of Beginnings. *Pantheon* 7, 37–58.

Najdenova, V. 1990. Le mithraeum récemment découvert à Novae (Mésie inférieure). In *Akten des XIII. Internationalen Kongresses für Klassische Archäologie*, Berlin 1988. Mainz, 607–608;

Najdenova, V. 1991. Les autels mithriaques de la Mésie et de la Thrace. In *L’Espace sacrificiel dans les civilisations méditerranéennes de l’Antiquité: actes du colloque tenu à la Maison de l’Orient*, Lyon, 4–7 juin 1988. Paris, 141–145.

Najdenova, V. 1994. Un sanctuaire syncrétiste de Mithras et de Sol Augustus découvert à Novae (Mésie inférieure). In HINNELS, J. R. (ed.): *Studies in Mithrasism*. Rome, 225–228.

Najdenova, V. 1998. Nouvelles évidences sur le culte de Sol Augustus à Novae (Mésie inférieure). In FREZOULS, E. – JOUFFROY, H. (eds): *Les empereurs illyriens. Actes du colloque de Strasbourg (11–13 octobre 1990)*. Strasbourg, 171–178.

Nemeti, S. 2016. Recent Reflections on the Cult of Mithras. In NEMETI, S. – SZABÓ, CS. – BODA, I. (eds): *Si deus si dea. New Perspectives in the Research of Roman Religion in Dacia* [Studia Universitatis Babeş Bolyai, vol. 61, no. 1], 74–81.

Opreanu, C.H. 2004. Dacia, Pannonia and Raetia in the Time of Gallienus. A Comparative Approach. In: *Actes du XIVème Congrès UISPP, Université de Liège, Belgique, 2nd–8th septembre 2001*. Section 13. Époque romaine. *The Roman Age*, Oxford, 13–18.

Pajarola, J.F. 2016. "The riddle of the snake vessel is solved" in *Bündner Tagblatt*, Chur.

Parvan, V. 1913. Stiri noua din Dacia Malvensis Analele Academiei Române. Memoriile sectiunii istorice 36, 39-68.

Paulovics, István 1937. Mithras-oltár és thrák elemek Camponaban, in: Wertheimer Adolf (a szerkesztőbizottság elnöke) – Somogyi József és Löwinger Sámuel (szerk.): Emlékkönyv Dr. Mahler Ede, a Budapesti Kir. Magyar Pázmány Péter Tudományegyetem ny. nyilvános rendes tanárának nyolcvanadik születésnapjára kiadják barátai, tisztelői és tanítványai / Dissertationes in honorem Dr. Eduardi Mahler professoris emeriti Universitatis Regiae Scientiarum Budapestinensis de Petro Pázmány nominatae natali die octogesimo ab amicis, collegis et discipulis eius conscriptae et editae, Budapest, 224-229.

Pescaru, A.R. - Alicu, D. 2000: A . R . Pescaru / D . Alicu, Templele romane din Dacia, Deva.

Pferdehirt, B. 2004, Römische Militärdiplome und Entlassungsurkunden in der Sammlung des Römisch-Germanischen Zentral-Museums, Mainz-Bonn.

Piccottini, G. - Straube, H. 1994. Mithrastempel in Virunum. Klagenfurt: Verlag des Geschichtsvereines für Kärnten.

Piccottini, G. 2005. Zu den augusteischen Ehreninschriften vom Magdalensberg, in: "Eine ganz normale Inschrift" ... und Ähnliches zum Geburtstag von Ekkehard Weber, hrsg. v. F. Beutler und W. Hameter, Althistorisch-epigraphische Studien 5, 389–402

Premmerstein, A. "Neugefundene römische Inschriften aus Poetovio." Archäologisch-epigraphische Mitteilungen aus Österreich-Ungarn 10, Wien, 1886.

Purcell, N. 1983. The Apparitores: A Study in Social Mobility. Papers of the British School at Rome 51, 125-173. Stiahnuté September 2, 2021 z <http://www.jstor.org/stable/40310794>.

Rageth, J. 1994. Ein spätrömischer Kultplatz in einer Höhle bei Zillis GR. Zeitschrift für Schweizerische Archäologie und Kunstgeschichte 51, 141–172.

Rageth J., Liver, A. 2001. Neue Beiträge zur spätrömischen Kulthöhle von Zillis – die Grabungen von 1994/95. Zeitschrift für Schweizerische Archäologie und Kunstgeschichte 58, 111–126

Raja, R. – Rüpke, J. 2015. Archaeology of Religion, Material Religion and the Ancient World. In RAJA, R. – RÜPKE, J. (eds): A Companion to the Archaeology of Religion in the Ancient World. Leiden– Boston, 1–27.

Reed, Kelly - Ožanić Roguljić, Ivana. 2020. The Roman Food System in Southern Pannonia (Croatia) From the 1st–4th Century A.D.. Open Archaeology. 6. 10.1515/opar-2020-0105.

Roxan, M.M.; 1973 The auxilia of the Roman Army raised in the Iberian Peninsula. Doctoral thesis , University of London.

Rummel, C. 2015. Lineare Verteidigung oder punktuelle Kontrolle – die Nordgrenze der Balkanhalbinsel im 1. und 2. Jahrhundert n. Chr., in: Bülow, G. von (ed.). Kontaktzone Balkan. Beiträge des internationalen Kolloquiums „Die Donau-Balkan-Region als Kontaktzone zwischen Ost-West und Nord-Süd“ vom 16.–18. Mai 2012 in Frankfurt am Main. Bonn. 141–150.

Rüpke, J. 2016. Pantheon. Geschichte der antiken Religionen. Stuttgart, 322–326-

Saria, B. - Klemenc, J. 1939. Archaeologische Karte von Jugoslavien. Zagreb, .

Saria, B. 1951. “Poetovio”, Pauly-Wissowa Realencyklopädie 21/1, s.1176.

Selem, P. 1980. Les Religions Orientales dans la Pannonie Romaine. EPRO 85, Leiden.

Schmidts, T. The Raetian frontier and its changes. Dostupné na <https://www2.rgzm.de/Transformation/Deutschland/StaedteRaetienTexte/ZentralorteInDerProvinzRaetien_engl.htm/>

Schmitz, M. 2005. The Dacian Threat, 101–106 AD. Caeros. ISBN 0-9758445-0-4.

Schön, Dorit. 1988. Orientalische Kulte im Römischen Österreich. Wien [etc.]: Böhlau.

Schwertheim, E. 2015. "RAETIA". In Die Denkmäler orientalischer Gottheiten im römischen Deutschland. Leiden, The Netherlands: Brill. doi: https://doi.org/10.1163/9789004301344_005.

Sicoe, G. 2014. Die mithräischen Steindenkmäler aus Dakien. Cluj-Napoca.

- Speidel, M.A. 2009. *The Development of the Roman Forces in Northeastern Anatolia. New Evidence for the history of the exercitus Cappadocicus*. Stuttgart.
- Steidl, Bernd. 2008. Neues zu den Inschriften aus dem Mithraeum von Mühlthal am Inn. *Pons Aeni, Ad Enum und die statio Enensis des publicum portorium Illyrici*. *Bayerische Vorgeschichtsblätter* 73, 53-85.
- Stirling, J. 1991–1992: Stirling, J., *Saliunca, Orvostort Kozl* 37–38, 149–154.
- Szabó, C. 2013. The Mithraic statue of Secundinus from Apulum . *Revista Doctoranzilor în Istorie Veche și Arheologie* 1, 45-65.
- Szabó, C. 2014. "Notes on the Mithraic small finds from Sarmizegetusa", *Ziridava: Studia Archaeologica* 28, s.135-148.
- Szabó, C. 2018. *Sanctuaries in Roman Dacia . Materiality and re-ligious experience . Archaeopress Roman Archaeology* 49, Oxford.
- Szabó, C. 2018b: The Material Evidence of the Roman Cult of Mithras in Dacia CIMRM Supplement of the province *Acta Ant. Hung.* 58, 325–357. DOI: 10.1556/068.2018.58.1–4.20.
- Szabó, C. 2020. Danubian Provinces: History of a Notion. *Transilvania*, nr. 6. 2020, 88-96.
- Šašel, J. 1979. "Avgust 69: vojaški puč v Poetovion (August 69: Putsch in Poetovio)", *Kronika* 27.
- Šašel Kos, M. 1993. "Petovionska vladajoća aristokracija" in: Lamut, B. (ed.). *Ptujski arheološki zbornik*.
- Šašel Kos, M. 1999. "Nutrices Augustae Deae", in: Šašel Kos, M. (ed.). *Pre-Roman Divinities of the Eastern Alps and Adriatic*, *Situla* 36, s.153-192.
- Šašel Kos, M. 2010. "Pannonia or Lower Illyricum?" *Tyche Beitrage zur Alten Geschichte, Paryrologie und Epigraphik*, Band 25. 123-130.

Šašel Kos, M. 2018. Octavian's Illyrian war: ambition and strategy, in: Vlahović-Štetić, V. (ed.). The century of the brave. Roman conquest and indigenous resistance in Illyricum during the time of Augustus and his heirs. Proceedings of the international conference Zagreb, 22.–26.9.2014. Zagreb. 41–58.

Tačeva, M. 1994. Severnata granica na provincija Trakija do severite (1. ot Almus do Nikopolis ad Istrum), in: Draganov, D. (ed.). Poselišten život v drevna Trakija. Jambol. 115–124.

Termer, David. 2019. Provinční a městská správa v římské provincii Dalmatia. Dizertačná práca. Univerzita Karlova, Právnická fakulta, Katedra právních dějin. Vedúci práce Skřejpek, Michal.

Thomas, E. B. 1980. Villa settlements. In A. Lengyel & G. T. B. Radan (Eds.), The archaeology of Roman Pannonia (275–321). Budapest: The University Press of Kentucky, Akademiai Kiado.

Tilburg, C. R. van. 2007. Traffic and congestion in the Roman Empire. New York: Routledge. ISBN 9780415512619.

Tomas, A. – Lemke, M. 2015. The Mithraeum at Novae Revisited. In TOMAS, A. (ed.): Ad fines imperii romani. Studia Thaddaeo Sarnowski septuagenario ab amicis, collegis discipulisque dedicate.. Warsaw, 227–248.

Tóth, István - Zsolt, Visy, 1986. "Das grosse Kultbild des Mithräums und die Probleme des Mithras-Kultes in Intercisa", in: Specimina Nova. Dissertationum ex Instituto Historico Universitatis Quinqueecclesiensis de Iano Pannonio Nominatae, Pécs, 37-56.

Turcan, Robert, - Antonia Nevill. 2008. The cults of the Roman empire. Oxford: Blackwell.

Tušek, I. 1987. "Ptuj/Rabelčja vas mitrej", Arheološki pregled 28, pp.134-135.

Tušek, I. 1990. "Peti mitrej v Ptuj", Arheološki vestnik 41, pp.257-276.

Vermaseren, M. J. 1956. Corpus inscriptionum et monumentorum religionis Mithriacae. Hagae Comitum: M. Nijhoff.

- Versluys, M. J. 2013. *Orientalising Roman Gods*. In BRICAULT, L. – BONNET, C. (ed.): *Panthée: Religious Transformations in the Graeco-Roman Empire*. Leiden, 239–259
- Visy, Z. 1988. Die jugoslawische Strecke des pannonischen Limes. In: Zsolt Visy: *Der pannonische Limes in Ungarn*. Theiss, Stuttgart, ISBN 3-8062-0488-8, S. 126–130.
- von den Driesch A. & Pöllath N., 2000. Tierknochen aus dem Mithrastempel von Künzing, Lkr. Deggendorf. In: *Vorträge des 18. Niederbayerischen Archäologentages*, 145-162. Rahden/Westf.: Leidorf.
- Vulić, N. 1933. Antički spomenici naše zemlje, in: *Spomenik Srpske kraljevske akademije 75*. 42–45.
- Vulić, N. 1934. Antički spomenici naše zemlje, in: *Spomenik Srpske kraljevske akademije 77*. 16–46.
- Werneck, Heinrich L. 1955. *Der Obstweihefund im Vorraum des Mithraeums zu Linz-Donau, Oberösterreich*. [Linz]: [Verlag nicht ermittelbar].
- Winkler, Gerhard. 1985. *Die römischen Strassen und Meilensteine in Noricum - Österreich*. Stuttgart: Württembergisches Landesmuseum Altes Schloss.
- Wilkes, John J. 1969. *Dalmatia*. Cambridge, Mass: Harvard Univ. Press.
- Wilkes, John J. 2000. *The Illyrians*. Oxford (UK): Blackwell.
- Woodard, R. D. 2008. *The Ancient Languages of Europe*. Cambridge e-Books. doi:10.1017/CBO9780511486814. ISBN 9780511486814.
- Zotović, L. 1966. Les cultes orientaux sur le territoire de la Mésie supérieure (Leiden 1966) 63-64, Nr. 6; pl. 2, 1. (B).
- Zotović, Lj. *Mitraizam na tlu Jugoslavije*. Beograd, 1973.

Kapitola 4.

Andreotti R. 1969 .Su alcuni problemi del rapporto fra politica di sicurezza e controllo del commercio nell'impero romano, in: *Revue Internationale des Droits de l'Antiquité* 16, 215–257.

Aubert J.-J. 1994. *Business Managers in Ancient Rome: A Social and Economic Study of Institores 200 B.C. – A.D. 250*, Leiden.

Badian E. 1997. *Zöllner und Sünder. Unternehmer im Dienst der römischen Republik*, Darmstadt.

Barkóczi, L. et al. 1954. “Intercisa I,” *Acta Archaeologica Hungarica* 33, 258–59.

Broekaert W. 2013. *Navicularii et negotiantes. A prosopographical study of Roman merchants and shippers*, Rahden.

Brunt P. A. 1990. *Publicans in the Principate*, in: ders. (Hg.), *Roman Imperial Themes*, Oxford, 354–432.

Cagnat, René. 1882. *Étude historique sur les impôts indirects chez les Romains jusqu'aux invasions des barbares, d'après les documents littéraires et épigraphiques*. Paris: Impr. nationale.

Corbier M. 1974. *L'aerarium Saturni et l'aerarium militare. Administration et prosopographie sénatoriale*, Rom.

Cottier M. (Hgg.) 2008. *The Customs Law in Asia*, Oxford.

De Laet, Sigfried Jan. 1949. *Portorium: étude sur l'organisation douanière chez les Romains, surtout a l'époque du Haut-empire*. Brugge: De Tempel.

Dobó, Á. 1940. *Publicum Portorium Illyrici*. (Dissertationes Pannonicae, Ser. II, Fasc. 16.) 52, Budapest: Institut für Münzkunde u. Archaeologie der P. Pázmány Universität.

Domaszewski A. von. 1890. *Studien zur Geschichte der Donauprovinzen*, in: *AEM* 13, 129–154.

Dreher M. 1997. *Das Monumentum Ephesenum und das römische Zollwesen*, in: *MBAH* 16, 70–96.

- Engelmann H. - Knibbe D. 1989. Das Zollgesetz der Provinz Asia. Eine neue Inschrift aus Ephesos, in: EA 14, 1–206.
- France J. 1999. Les revenus douaniers des communautés municipales dans le monderomain, in: Panciera (Hg.), Il capitolo delle entrate nelle finanze municipali in occidente ed in oriente (Koll. Rom 1996), Rom, 95–109.
- France J. 2001. Quadragesima Galliarum. L'organisation douanière des provinces alpestres, gauloises et germaniques de l'Empire Romain (Ier siècle avant J.-C. – IIIe siècle après J.-C.), Rom.
- Fülep, F. 1966. "New Remarks on the Question of the Jewish Synagogue at Intercisa," Acta Archaeologica Hungarica 18. 93–98.
- Gáspár, D. 2003. "Sull'interpretazione di alcune iscrizioni di Intercisa," in Pannonica provincialia et archaeologia: Studia sollemnia auctorum Hungarorum Eugenio Fitz octogenaio dedicate (ed. Á. Szabó; Budapest: Magyar Nemzeti Múzeum, 263–66.
- Gerov, B. 1980. Zur epigraphischen Dokumentation des publicum portorium Illyrici et ripae Thraciae, in: Epigraphica 42, 119–130.
- Guthrie, P. C. F. 1949. The Roman Vilicus. Dizertačná práca. University of Toronto.
- Günther, S. 2015 Sklaven in römischen Zollwesen. In: Kritzinger et.al. Studien zum römischen Zollwesen. (Reihe Geschichte, Bd. 7.) Duisburg, Wellem.
- Hartmann, B. - Scholz, M. - Horster, M. 2015. Die hölzernen Schreibtafeln im Imperium Romanum - ein Inventar. Schnell & Steiner.
- Hartmann, B. 2021. SCRIBES OF ROME: a cultural and social history of the scribae. [S.l.]: CAMBRIDGE UNIV PRESS.
- Herrenbrück F. 1996. Steuerpacht und Moral. Zur Beurteilung der τελώνης in der Umwelt des Neuen Testaments, in: ANRW 2, 26, 3, 2221–2297.

Herz P. 2011. Freier Handel und staatliche Kontrolle in römischer Zeit, in: Herz P. u.a. (Hgg.), *Ökonomie und Politik. Facetten europäischer Geschichte im Imperium Romanum und dem frühen Mittelalter*, Berlin, 11–31.

Hirschfeld, O. 1905. *Die kaiserlichen Verwaltungsbeamten bis aus Diocletian* Berlin: Weidmann.

Hirt, A.M. 2010. *Imperial Mines and Quarries in the Roman World: Organizational Aspects 27 BC – AD 235*.

Jördens A. 2000. *Statthalterliche Verwaltung in der römischen Kaiserzeit. Studien zum praefectus Aegypti*, Stuttgart.

Kellner, H.-J. 1976. Eine römische Votivtafel von Passau (Innstadt). *BVbl.* 41 143–146.

Klingenberg G. 1977 =*Commissum*. *Der Verfall nichtdeklarerter Sachen im römischen Zollrecht*, Graz.

Kovács, P. 2010. Notes on the “Jewish” Inscriptions in Pannonia, *Journal of Ancient Judaism*, 1(2), 159-180. doi: <https://doi.org/10.30965/21967954-00102005>.

Kritzinger, Peter - Schleicher, Frank. - Stickler, Timo. 2015. *Studien zum römischen Zollwesen*. (Reihe Geschichte, Bd. 7.) Duisburg, Wellem.

Kunkel W. - Wittmann R. 1995. *Staatsordnung und Staatspraxis der römischen Republik: Die Magistratur (HAW 10,3,2,2)*, München.

Kušan Špalj, D. 2015. *Aquae Iasae. Nova otkrića iz rimskog razdoblja na području Varaždinskih Toplica*. Recent discoveries of Roman remains in the region of Varaždinske Toplice. Zagreb.

Malone, Stephen James. 2006. *Legio XX Valeria Victrix: prosopography, archaeology and history*. Oxford: Archaeopress.

Marek C. 2006. *Die Inschriften von Kaunos*, München.

- Maurina, B. 2015. "Una mansio romana a Ponte Gardena?" in Bruno Callegher (a cura di) "Studia archaeologica Monika Verzár Bass dicata", EUT Edizioni Università di Trieste (West & East Monografie, 1). 117-130.
- Nagy, M. 2012. Guide to the archaeological exhibitions in the Hungarian National Museum. Roman stones. Lapidarium. Budapest.
- Nesselhauf H. 1953. Rez. de Laet 1949, in: *Historia* 2, 111–115.
- Nikolovski, Z. 2018. "The Roman Customs Stations in Kumanovo in the Light of Archaeology and Epigraphic Monuments." in *Giving Gifts to God: Evidences of Votive Offerings in the Sanctuaries, Temples and Churches, Kumanovo*.
- Nörr D. 2013. Zur Neuedition der lex portorii Asiae, in: *ZRG RA* 130, 72–126.
- Odochiciuc, A. 2014. Occupations of Private Slaves in Roman Dacia, *Studia Antiqua et Archaeologica* XX, 2014, 231-247.
- Ørsted P. 1985. *Roman Imperial Economy and Romanization: A Study in Roman Imperial Administration and the Public Lease in the Danubian Provinces from the First to the Third Century AD*. Copenhagen: Museum Tusulanum Press.
- Petrović, V. 2006. Pre-Roman and Roman Dardania Historical and Geographical Considerations. *Balkanica*. 10.2298/BALC0637007P.
- Pippidi, D.M. 1962. „Das Stadtgebiet von Histria in römischer Zeit auf Grund der Horothesia des Laberius Maximus“ in *Epigraphische Beiträge zur Geschichte Histrias in hellenistischer und römischer Zeit*, č. 34. Berlin s.133-154.
- Radan, G. 1973. "Comments on the History of Jews in Pannonia," *Acta Archaeologica Hungarica* 25. 267–69.
- Radulova, L. 2016. Portorium – Frauds and Abuses in *IOSPE P² 4. – Ius Romanum* 1, 1-15.

Rathbone D. 2008. Nero's Reform of Vectigalia and the Inscription of the Lex Portorii Asiae, in: Cottier u.a., 251–278.

Rostovtzeff M. I. 1904. Geschichte der Staatspacht in der römischen Kaiserzeit bis auf

Diocetian, in: *Philologus Suppl.* 9, 329–512.

Scheid, J. 1998. LA PIÉTÉ DES PROCURATEURS DES GAULES ET DES GERMANIES. *Cahiers Du Centre Gustave Glotz*, 9, 265–275. <http://www.jstor.org/stable/24359253>.

Scherrer, P. 2002. Vom regnum Noricum zur römischen Provinz. Grundlagen und Mechanismus der Urbanisierung, in: M. Sasel Kos – P. Scherrer (Hrsg.), *The Autonomous Towns in Noricum and Pannonia – Die autonomen Städte in Noricum und Pannonien: Noricum, Situla* 40. 11–70.

Steidl, B. 2008. Neues zu den Inschriften aus dem Mithraeum von Mühlthal am Inn. Pons Aeni, Ad Enum und die statio Enensis des publicum portorium Illyrici. *Bayerische Vorgeschichtsblätter* 73, 53-85.

Solin, H. 1989. "Zu pannonischen Juden," *Acta Archaeologica Hungarica* 41, 233–36

Syme, R. 1957. The Origin of the Veranii in *The Classical Quarterly*, Jul. - Oct., 1957, Vol. 7, No. 3/4 (Jul. - Oct., 1957), 123-125.

Šašel, J. 1966. Keltisches Portorium in den Ostalpen, in: Swoboda-Milenovic R. M. (Hg.), *Corolla Memoriae. Erich Swoboda didicata*, Graz, 198–205.

Šubić, Z. 1977. *AArchSlov* 28, 95-96..

Takmer B. 2007. Lex portus provinciae Lyciae. Ein Vorbericht über die Zollinschrift aus Andriake aus neronischer Zeit, in: *GEPHYRA* 4, 165–188.

Tudor, D. 1958. *Oltenia Romană*. București.

van Berchem D. 1982. Du portage au péage. Le rôle des cols transalpins dans l'histoire du Valais celtique, in: Ducrey P./Paunier D. (Hgg.), *Les routes et l'histoire*, Genf, 67–78.

Vandorpe K. 1996. Seals in and on the Papyri of Greco-Roman and Byzantine Egypt, in: Boussac M. F./Invernizzi A. (Hgg.), *Archives et Sceaux du monde hellénistique*, Paris, 231–291.

Vittinghoff, Friedrich. 1953. "Book Review: Portorium. Etude sur l'organisation douanière chez les Romains, surtout à l'époque du Haut-Empire". *Gnomon*. 25 (2): 134-135.

Weaver, P. R. C. (1964). *Vicarius and Vicarianus in the Familia Caesaris*. *The Journal of Roman Studies*, 54, 117–128. <https://doi.org/10.2307/298657>

Weaver P. R. C. 1972. *Familia Caesaris. A Social Study of the Emperor's Freedmen and Slaves*, Cambridge.

Weber, E. 1995, *Wieder einmal: die statio Esc-* in M.A.Speidel and R. Frei-Stolba (eds.), *Römische Inschriften – Neufunde, Neulesungen und Neuinterpretationen. Festschrift für Hans Lieb. Zum 65 Geburtstag dargebracht von seinen Freunden und Kollegen*, Basel, 171-178.

Woolf, G. 1996. "Monumental Writing and the Expansion of Roman Society in the Early Empire." *Journal of Roman Studies* 86: 22–39.

Zaccaria, C. 2010. *Dall' 'Aquileiense portorium' al 'publicum portorii Illyrici': revisione e aggiornamento della documentazione epigrafica*, in *Roma e le province del Danubio. Atti del I Convegno Internazionale (Ferrara - Cento, 15-17 ottobre 2009)*, a cura di L. Zerbini, Soveria Mannelli (CZ).

Zahrnt M. 1986. *Zum Fiskalgesetz von Palmyra und zur Geschichte der Stadt in hadrianischer Zeit*, in: *ZPE* 62, 279–293.

Zimmermann, R. 1996. *The law of obligations: Roman foundations of the civilian tradition*. Cape Town: Juta.

Kapitola 5.

Alföldy, G. 1978. "Eine Mithras-Inschrift Aus Aquileia (CIL V 805)." *Zeitschrift Für Papyrologie Und Epigraphik*, vol. 29. 157–60.

Anthony, D. 1990 Migration in Archaeology: the Baby and the Bathwater." *American Anthropologist* (1990): n. pag. Print. 895–896.

Bentley, R. A. - Maschner, H.D.G. 2003. *Complex systems and archaeology*. Salt Lake City: University of Utah Press.

Borck, L, - Mills, B.J. - Peeples, M. A. - Clark, J.J. 2015. Are social networks survival networks? An example from the late pre-Hispanic US Southwest. *Journal of Archaeological Method and Theory* 22 (1): 33–57.

Bremmer, Jan N. 2021. "How Do We Explain the Quiet Demise of Graeco-Roman Religion? An Essay". *Numen*. 48 (2-3): 568-271.

Brughmans, Tom. (2013). Thinking Through Networks: A Review of Formal Network Methods in Archaeology. *Journal of Archaeological Method and Theory*. 20. 10.1007/s10816-012-9133-8.

Brughmans, T. - Collar, A. - Coward. F. S. 2020. The connected past: challenges to network studies in archaeology and history. <https://dx.doi.org/10.1093/oso/9780198748519.001.0001>.

Chalupa, A. 2016. The Origins of the Roman Cult of Mithras in the Light of New Evidence and Interpretations: The Current State of Affairs“, *Religio: Revue pro religionistiku* 24/1.

Chalupa, A. 2021. The Network(s) of Mithraism: Discussing the Role of the Roman Army in the Spread of Mithraism and the Question of Interregional Communication. *Religio: Revue pro Religionistiku* , 29(2), 107–131. <https://doi.org/10.5817/Rel2021-2-1>.

Clauss, M. 1992. *Cultores Mithrae: Die Anhängerschaft des Mithras-Kultes*, (Heidelberger Althistorische Beiträge und Epigraphische Studien 10), Stuttgart: Franz Steiner, 267-269.

- Clauss, M. 2000. *The Roman Cult of Mithras: The god and his mysteries*. Translated by Gordon, Richard. Edinburgh University Press. ISBN 0-415-92977-6. ISBN 0-7486-1396-X.
- Collar, A. - Kristensen, T. M. (Eds.). 2020. *Pilgrimage and Economy in the Ancient Mediterranean*. Leiden, The Netherlands: Brill. doi: <https://doi.org/10.1163/9789004428690> s.10
- Crabtree, S. A. - Bocinsky, R.K - Hooper, P.L. - Ryan, S.C. - Kohler, T.A.. 2017. How to make a polity (in the Central Mesa Verde region). *American Antiquity* 82 (01): 71–95.
- Crabtree, S. - Borck, L. 2019. *Social Networks for Archaeological Research*. 10.1007/978-3-319-51726-1_2631-2.
- Cumont, F. 1975. *Les mystères de Mithra*, Bruxelles: H. Lamertin 1913, 36-60; Charles M. Daniels, “The Role of the Roman Army in the Spread and Practice of Mithraism”, in: John R. Hinnells (ed.), *Mithraic studies II*, Manchester: Manchester University Press, 249-274.
- Dibble, H. L., - McPherron, S. P. 1988. On the computerization of archaeological projects. *Journal of Field Archaeology*, 15(4), 431–440. <https://doi.org/10.2307/530045>.
- Eck, W. 1997a. “Lateinische Epigraphik.” In F. Graf and M. Beard (eds.), *Einleitung in die lateinische Philologie*. Stuttgart: B. G. Teubner. 92–111.
- Eck, W. 1997b. “Der Euergetismus im Funktionszusammenhang der kaiserzeitlichen Städte.” In M. Christol and O. Masson (eds.), *Actes du X Congrès international d'épigraphie grecque et latine, Nîmes, 4–9 octobre 1992e*. Paris: Publications de la Sorbonne. 305–31.
- Erdkamp, P. 2020. Koenraad Verboven, and Arjan Zuiderhoek, eds. *Capital, Investment, and Innovation in the Roman World*. Oxford: Oxford University Press. Oxford Scholarship Online. doi: 10.1093/oso/9780198841845.001.0001.
- Friesinger, H. - Tejral, A. - Stuppner, A. 1994. *Markomannenkriege – Ursache und Wirkungen*. (= Spisy Archeologického Ústavu AV CR Brno. Band 1, VI. Internationales Symposium “Grundprobleme der frühgeschichtlichen Entwicklung im nördlichen Mitteldonauegebiet”, Wien, 23.–26. November 1993). Brno. ISBN 80-901679-3-6.

Giomi, E. - Peeples, M. A. 2019. Network analysis of intrasite material networks and ritual practice at Pueblo Bonito. *Journal of Anthropological Archaeology* 53: 22–31.

Gordon, R. L. 2009. The Roman Army and the Cult of Mithras: A Critical View. In LE

BOHEC, Y. – WOLFF, CH. (eds): *L'armée romaine et la religion*. Paris, 379–450.

Günther, S. 2015 Sklaven in römischen Zollwesen. In. Kritzinger et.al. *Studien zum römischen Zollwesen*. (Reihe Geschichte, Bd. 7.) Duisburg, Wellem.

Humer, F. - Kremer, G. 2011. *Götterbilder, Menschenbilder: Religion und Kulte in Carnuntum*. Bad Deutsch-Altenburg: Amt der NÖ Landesregierung, Abt. Kultur und Wissenschaft.

Jung, J. 2016. *Fasten der Provinz Dacien Mit Beiträgen zur Römischen Verwaltungsgeschichte*. <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:101:1-2019021422423575544368>.

Kansa, E. C. 2011. Introduction: New directions for the digital past. In E. C. Kansa, S. W. Kansa, & E. Watrall (Eds.), *Archaeology 2.0: New approaches to communication and collaboration* (pp. 1–25). Los Angeles, CA: Cotsen Institute of Archaeology Press.

Kansa, E. C. 2014. The need to humanize open science. In S. Moore (Ed.), *Issues in open research data* (pp. 31–58). Ubiquity Press. doi:10.5334/ban.c

Kansa, E. C., Kansa, S. W., & Arbuckle, B. 2014. Publishing and pushing: Mixing models for communicating research data in archaeology. *International Journal of Digital Curation*, 9(1), 57–70. <https://doi.org/10.2218/ijdc.v9i1.301>

Kintigh, K. 2006. The promise and challenge of archaeological data integration. *American Antiquity*, 71(3), 567–578.

Kocsis, L. 1990. "Zur Periodisierung des Hauses des Tribunus Laticlavus im Legionslager von Aquincum," *Der römische Limes in Österreich* (Akten des 14. Internationalen Limeskongresses 1986 in Carnuntum, v. 36, no. 2), Vienna, 709-713.

Kohl, P. L., & Fawcett, C. (Eds.). 1995. *Nationalism, politics and the practice of archaeology*. Cambridge: Cambridge University Press.

Kohl, P. L., Kozelsky, M., & Ben-Yehuda, N. (Eds.). 2007. *Selective remembrances: Archaeology in the construction, commemoration and consecration of national pasts*. Chicago: The University of Chicago Press.

Kolar, J., Macek, M., Tkáč, P., & Szabó, P. 2015. Spatio-temporal modelling as a way to reconstruct patterns of past human activities. *Archaeometry*, 58(3), 513–528. doi:10.1111/arc.12182.

Kremer, G. 1970. Götterdarstellungen, Kult- und Weihedenkmäler aus Carnuntum, CSIR Österreich Carnuntum (Suppl.) 1 (Wien 2012) 182, č. 354; Tab. 110; M.-L. Krüger, Die Reliefs des Stadtgebietes von Carnuntum 1. Die figürlichen Reliefs, CSIR Österreich 1, 3. Wien.

Luka, K. 2018. M O N T A N A – praesidium, regio, municipium. (co-auth. Rumen Ivanov). In: *Roman cities in Bulgaria*. Ed. R. Ivanov. T. 2.

Levy, T. E., & Smith, N. G. 2007. On-site GIS digital archaeology: GIS-based excavation recording in southern Jordan. In T. E. Levy (Ed.), *Crossing Jordan: North American contributions to the archaeology of Jordan* (pp. 47–58). Oakville, CT: Equinox Publishing.

Matei-Popescu, F. 2010. *The Roman Army in Moesia Inferior*, Bucharest. (Centre for Roman Military Studies 7)

McCarty, M. 2017. et al. “Connected Communities in Roman Mithraism: Regional Webs from the Apulum Mithraeum III Project (Dacia).” *Phoenix*, vol. 71, no. 3/4, Classical Association of Canada, 2017, pp. 370–92, <https://doi.org/10.7834/phoenix.71.3-4.0370>.

Meyer, E.A. 2011. Epigraphy and Communication in *The Oxford Handbook of Social Relations in the Roman World*.

Meskill, L. 2005. *Archaeology under fire: Nationalism, politics and heritage in the eastern Mediterranean and Middle East*. London: Routledge.

Mikl, I. "Rimske najdbe iz Ptuja po letu 1954", *Arheološki vestnik* 11-12, 1960-1961, pp.153-186.

Mills, B. J. - Clark, J.J. - Peeples, M.A. - Haas W.R. - Roberts J.M. 2013. Transformation of social networks in the late pre-Hispanic US Southwest. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America* 110 (15): 5785–5790.

Misic, B. 2013, 'Cults and Religious Integration in the Roman Cities of the Drava Valley (Southern Pannonia)', Ph.D., Royal Holloway, University of London.

Misic B., (2015) "Cognitive Theory and Religious Integration: The Case of the Poetovian Mithraea", *Theoretical Roman Archaeology Journal* 0(2014), p.31-40. doi: https://doi.org/10.16995/TRAC2014_31_40.

Mosser, M. 2014. Die legio XIII Gemina Martia Victrix in Nordwestpannonien am Ende des 1. Jhs. n. Chr. In: F. Lang/St. Traxler/ E. M. Ruprechtsberger/W. Wohlmayr (Hrsg.), *Ein kräftiges Halali aus der Römerzeit! Festschr. Norbert Heger. Archaeoplus 7 Salzburg*. 201–213.

Opriș, I - Rațiu, A. 2020. Roman customs station from Capidava. *Statio for publicum portorii Illyrici in the 2nd century AD and a hypothetical model for interactions with Barbaricum in the 4th century AD*. Vitalie BÂRCĂ (ed.), *Orbis Romanus and Barbaricum. The Barbarians around the Province of Dacia and Their Relations with the Roman Empire*. 89-109.

Peeples, M. A. - Haas W.R. 2013. Brokerage and social capital in the prehispanic U.S. Southwest. *American Anthropologist* 115 (2): 232–246.

Price, S. 2012. Religious Mobility in the Roman Empire. *The Journal of Roman Studies*, 102, 1–19.

Selem, P. 1980. *Les religions orientales dans la Pannonie romaine. Partie en Yougoslavie*, Leiden 1980.

Silberman, N. A. 1989. *Between past and present: Archaeology, ideology, and nationalism in the modern Middle East*. New York: Holt. Retrieved from <http://hdl.handle.net/2027/heb.02303.0001.001>

- Schön, Dorit. 1988. *Orientalische Kulte im Römischen Österreich*. Wien [etc.]: Böhlau.
- Snow, D. R., Gahegan, M., Giles, C. L., Hirth, K. G., Milner, G. R., Mitra, P., & Wang, J. Z. 2006. Cybertools and archaeology. *Science*, 311(5763), 958–959.
- Tačeva, M. 2000. *Власт и социум в Римска Тракия и Мизия*. Т. 1, Sofia.
- Tóth, I. 1977. "Das lokale System der mithraischen Personifikationen im Gebiet von Poetovio". *Arheološki Vestnik*. (28): 385-392.
- Trigger, B. 2006. *A history of archaeological thought* (2nd ed.). New York: Cambridge University Press.
- Wachtel, K. - Najdenova, V. 1984. Pаметници за kulta на Liber i Mitra ot Jatrus }Dolna Mizija), *Arheologija* (Sofia) 26/1, 39-45.
- Walsh, D. 2019. *The Cult of Mithras in Late Antiquity: Development, Decline and Demise ca. A.D. 270-430*, (Late Antiques Archaeology [Supplementary Series] 2), E. J. Brill.
- Wylie, A. 2002. *Thinking from things: Essays in the philosophy of archaeology*. Berkeley, CA: University of California Press.
- Woolf, G. 2016. Movers and stayers. In L. de Ligt and L.E. Tacoma (eds), *Migration*

8. Príloha

1. Portorium Publicum Illyrici a Mithraismus v Dunajskej oblasti – Databázy.xlsx

Obsahuje:

- Mithraistické Nápisy
- Mithraisti
- Mithraea
- Portoriové nápisy
- Dataset portoriových vzťahov
- Dataset PV - Sociálna sieť
- Členovia Portoria